

Vandersmissen

C. CORNELII TACITI OPERA

EX RECENSIONE

IOH. AVGVSTI ERNESTI

DENVO CVRAVIT

IER. IAC. OBERLINVS

ARGENTORATENSIS

INSTIT. LITTER. FRANCICI SOCIVS

IN

VSVM SCHOLARVM

LIPSIAE

IN LIBRARIA WEIDMANNIA

CIƆIƆCCCI.

LECTORI
SALVTEM.

In adornanda tertia hac Erneſtina Taciti edi-
tione recentiora doctorum virorum monita
ſecutus et codice eximio Budenſi, quem an-
te haec tria ſaecula contulerat Beatus Rhena-
nus, quique bonis avibus ad me haud ita
pridem pervenit, uſus de novo, paſſim pau-

cula

cula quaedam pace optimi Ernesti, in melius mutare sustinui. Quippe dies diem docet. Operaene pretium fecerim, penes te, lector, erit iudicium. Tu fave, vale.

Dabam Argentorati Idibus Augusti A. R. S. MDCCCI. R. P. IX.

I. I. O.

C. COR

C. CORNELII TACITI

A N N A L E S.

C. CORNELII TACITI

AB

EXCESSV DIVI AVGVSTI

A N N A L I V M

LIBER PRIMVS.

BREVIARIVM LIBRI.

Cap. 1. *Rei Romanae ſtatus ante Auguſtum.* 2. *Eius artes et via ad imperium.* 3. *Varii ab Auguſto deſtinati ſucceſſores.* 4. *Status rerum et affectus civium ſub Auguſto. Iudicia de ſucceſſoribus.* 5. *Morbus Auguſti, et mors celata. Accitus ad ſucceſſionem Tiberius.* 6. *Caedes Poſtumi Agrippae.* 7. *Roma prona in ſervitutem. Iuratum in verba novi Principis. Eius callida tergiverſatio.* 8. *Auguſti teſtamentum et honores eximii in funere.* 9. *De Auguſto iudicia in utramque partem.* 10. *Iudicia ſequiora.* 11. *Tiberius imperium ſubdole renuit, urgente Senatu. Rationarium imperii.* 12. *Aſinio iratus Tiberius,* 13. *mox Arruntio, Haterio et Scauro.* 14. *Senatus adulatio in Liviam, a Tiberio temperata.* 15. *Ratio comitiorum. Ludi Auguſtales.* 16. *Seditio Pannonicarum legionum, VIII. IX. XV. Concitor Percennius.* 17. *Huius ſeditioſae conciones.* 18. *Furit miles, quem moderari conatur Blaeſus.* 19. *Legatio ad Principem.* 20. *Recrudeſcit ſeditio.* 21. *Blaeſus fruſtra obnititur.* 22. *Vibuleni fallaci facinore paene oppreſſus.* 23. *Tribuni mil.*

pulsi. Lucillius caesus. 24. *Drusus seditioni sedandae missus a Tiberio.* 25. *Drusus litteras Tiberii recitat.* 26. *Militum postulata differt. Clamor.* 27. *Hinc tumultus acrior. Lentuli periculum.* 28. *Lunae defectio seditiosos terret, nec deest occasioni Drusus.* 29. *Miles ponit ferociam.* 30. *Capita tumultus caesa. Legiones hibernis suis redditae.* 31. *Gravior oritur seditio legionum octo Germanicarum.* 32. *Saevitia in centuriones. Chaereae facinus.* 33. *Germanicus Caesar ad legiones e Gallia properat:* 34. *quas ad fidem cohortatur.* 35. *Eae querelas promunt: pars imperium offerunt acriter abnuenti.* 36. *Remedia quaesita.* 37. *Oblata missio et pecunia: sic paullum oppressa seditio.* 38. *Vexillarii turbant: quos fortiter coercet Mennius.* 39. *Denuo legg. I. et XX. turbant. Caesari vim, Planco mortem intentant.* 40. *Germanicus, filio et uxore dimissis,* 41. *militi poenitentiam iniicit,* 42. 43. *tum eum facunda oratione alloquitur.* 44. *Mutati poenas in se ultro poscunt: noxios ipsi puniunt. Centuriones novi suffecti.* 45. *In turbidos adhuc vis paratur.* 46. *Trepidae urbis rumores.* 47. *Tiberius iter simulat.* 48. *Germanici minae.* 49. *Miles suos turbatores ipse caedit.* 50. *Furorem expiaturi, in hostem eunt. Marsi oppressi.* 51. *Tanfanae templum dirutum. Insidiae in reditu irritae.* 52. *Tiberius maligne laudat Germanicum.* 53. *Iuliae mors et mores. Gracchus caesus.* 54. *Sodales Augustales instituuntur. Histrioniae turbae.*

55. *Proximo anno in Cattos excursus. Arminius. Segestes.* 56. *Catti improviso oppressi. Mattium incensum.* 57. *Segestem obsessum liberat Germanicus. Uxor Arminii capta.* 58. *Segestis oratio. Segestes cum*

cum suis benigne habitus. 59. *Arminius in eum et Romanos invehitur.* 60. *Cherusci aliique populi rebellant. Bructeri fusi.* 61. *Monumenta cladis Varianae.* 62. *Reliquiae illius cladis tumulatae, improbante Tiberio.* 63. *Pugna cum Arminio.* 64. *Caecinam loco iniquo aggreditur Arminius intrepidum.* 65. *Milites consternati. Caecinae somnium infaustum. Caesi paene Romani.* 66. *Panicus terror ut repressus.* 67. *Consilium Caecinae de recessu.* 68. *Felix eruptio. Germanorum clades.* 69. *Agrippinae viriles curae Tiberium offendunt.* 70. *Legiones aestu maris cum periculo revectae.* 71. *Segimerus in deditionem acceptus. Exercitus damna suppleta.* 72. *Tiberii ficta modestia. Lex maiestatis revocata,* 73. *et in minimis quibusdam exercita. Delationum pestis ingruit.* 74. *Marcellus maiestatis postulatus. In eum ira Tiberii incautior.* 75. *Tiberii liberalitas.* 76. *Tiberis inundatio. Achaia et Macedonia levatae. Drusi munus.* 77. *Theatri licentia coercita.* 78. *Templum Augusti. Centesima.* 79. *An aquae Tiberi subducendae.* 80. *Tiberius cur praesides raro mutarit.* 81. *Comitiorum confusa ratio.*

Haec fere biennio gesta,

SEX. POMPEIO ET SEX. APPVLEIO, COSS.

NERONE CLAVDIO DRVSO CAESARE ET C. NORBANO, COSS.

Vrbem Romam a principio Reges habuere. Libertatem et Consulatum L. Brutus instituit. Dictaturae ad tempus sumebantur: neque Decemviralis potestas ultra biennium, neque Tribunorum militum consulare ius diu valuit. Non Cinnae, non Sullae longa

dominatio; et Pompeii Craſſique potentia cito in Cae-
ſarem, Lepidi atque Antonii arma in Auguſtum ceſ-
ſere: qui cuncta, diſcordiis civilibus feſſa, nomine
A. V. *Principis* ſub imperium accepit. Sed veteris populi
723. A. C. Rom. proſpera vel adverſa claris ſcriptoribus memo-
31. rata ſunt; temporibusque Augusti dicendis non defuere
decora ingenia, donec gliſcente adulatione deterre-
rentur. Tiberii Caiique et Claudii ac Neronis res,
florentibus ipſis, ob metum falſae; poſtquam occide-
rant, recentibus odiis compoſitae ſunt. Inde conſilium
mihi, pauca de Auguſto et extrema tradere, mox Ti-
berii principatum et cetera; ſine ira et ſtudio, quorum
cauſſas procul habeo.

2 Poſtquam, Bruto et Caſſio caeſis, nulla iam pu-
blica arma, Pompeius apud Siciliam oppreſſus, exuto-
que Lepido, interfecto Antonio, ne Iulianis quidem
partibus niſi Caeſar dux reliquus: poſito *Triumviri* no-
mine, Conſulem ſe ferens, et ad tuendam plebem, Tri-
bunicio iure contentum; ubi militem donis, populum
annona, cunctos dulcedine otii pellexit, inſurgere
paullatim, munia Senatus, magiſtratuum, legum in ſe
trahere, nullo adverſante; cum ferociſſimi per acies
aut proſcriptione cecidiſſent, ceteri nobilium, quanto
quis ſervitio promptior, opibus et honoribus extolle-
rentur, ac novis ex rebus aucti tuta et praeſentia quam
vetera et periculoſa mallent. Neque provinciae illum
rerum ſtatum abnuebant, ſuſpecto Senatus populique
imperio, ob certamina potentium et avaritiam magi-
ſtratuum; invalido legum auxilio, quae vi, ambitu,
3 poſtremo pecunia turbabantur. Ceterum Auguſtus,
ſubſidia dominationi, Claudium Marcellum, ſororis
filium, admodum adoleſcentem, Pontificatu et curuli
Aedilitate; M. Agrippam, ignobilem loco, bonum
mili-

militia et victoriae socium, geminatis consulatibus extulit: mox, defuncto Marcello, generum sumpsit: Tiberium Neronem et Claudium Drusum, privignos, imperatoriis nominibus auxit, integra etiam tum domo sua. nam genitos Agrippa, Caium ac Lucium, in familiam Caesarum induxerat; nec dum posita puerili praetexta, *Principes Iuventutis* appellari, destinari Consules specie recusantis flagrantissime cupiverat. Vt Agrippa vita concessit, L. Caesarem, euntem ad Hispanienses exercitus, Caium, remeantem Armenia et vulnere invalidum, mors fato propera vel novercae Liviae dolus abstulit; Drusoque pridem exstincto, Nero solus e privignis erat: illuc cuncta vergere: filius, collega imperii. consors Tribuniciae potestatis adsumitur, omnisque per exercitus ostentatur; non obscuris, ut antea, matris artibus, sed palam hortatu. Nam senem Augustum devinxerat adeo, uti nepotem unicum, Agrippam Postumum, in insulam Planasiam proiiceret, rudem sane bonarum artium et robore corporis stolide ferocem, nullius tamen flagitii compertum. At hercule Germanicum, Druso ortum, octo apud Rhenum legionibus imposuit, adscirique per adoptionem a Tiberio iussit; quamquam esset in domo Tiberii filius iuvenis; sed quo pluribus munimentis insisteret. Bellum ea tempestate nullum, nisi adversus Germanos, supererat; abolendae magis infamiae, ob amissum cum Quinctilio Varo exercitum, quam cupidine proferendi imperii aut dignum ob praemium. Domi res tranquillae; eadem magistratuum vocabula: iuniores post Actiacam victoriam, etiam senes plerique inter bella civium nati. quotusquisque reliquus, qui rem publicam vidisset? Igitur verso civitatis statu, nihil usquam 4
prisci et integri moris: omnes, exuta aequalitate, iussa

Principis adſpectare; nulla in praeſens formidine, dum Auguſtus aetate validus ſeque et domum et pacem ſuſtentavit. Poſtquam provecta iam ſenectus aegro et corpore fatigabatur, aderatque finis et ſpes novae: pauci bona libertatis incaſſum disſerere: plures bellum paveſcere, alii cupere: pars multo maxima imminentis dominos variis rumoribus differebant: *trucem Agrippam et ignominia accenſum non aetate, neque rerum experientia, tantae moli parem: Tiberium Neronem maturum annis, ſpectatum bello, ſed vetere atque inſita Claudiae familiae ſuperbia; multaque indicia ſaevitiae, quamquam premantur, erumpere. Hunc et prima ab infantia eductum in domo regnatrice: congeſtos iuveni conſulatus, triumphos: ne iis quidem annis, quibus Rhodi, ſpecie ſeceſſus, exulem egerit, aliquid quam iram et ſimulationem et ſecretas libidines meditatum. Accedere matrem muliebri impotentia: ſerviendum feminae, duobusque inſuper adoleſcentibus, qui rem publicam interim premant, quandoque distrahant.*
5 Haec atque talia agitantibus, graveſcere valetudo Auguſti: et quidam ſcelus uxoris ſuſpectabant. Quippe rumor inceſſerat, paucos ante menſes Auguſtum, electis conſciis et comite uno, Fabio Maximo, Planaſiam vectum ad viſendum Agrippam: multas illic utrimque lacrimas et ſigna caritatis; ſpemque ex eo, fore ut iuvenis penatibus avi redderetur. Quod Maximum uxori Marciae aperuiſſe, illam Liviae: gnarum id Caeſari: neque multo poſt exſtincto Maximo, (dubium an quaeſita morte,) auditos in funere eius Marciae gemitus, ſemet incuſantis, *quod cauſſa exitii marito fuiſſet.* Vtcunque ſe ea res habuit, vixdum ingreſſus Illyricum Tiberius, properis matris litteris accitur: neque ſatis compertum eſt, ſpirantem

ad-

adhuc Auguſtum apud urbem Nolam, an exanimem re- A. V.
pererit. acribus namque cuſtodiis domum et vias ſepſe- 767. A. C.
rat Livia: laetique interdum nuntii vulgabantur, do- 14.
nec, proviſis quae tempus monebat, ſimul exceſſiſſe Auguſtum et rerum potiri Neronem, fama eadem tulit.

Primum facinus novi principatus fuit Poſtumi 6
Agrippae caedes: quem ignarum inermumque quamvis firmatus animo centurio aegre confecit. Nihil de ea re Tiberius apud Senatum disſeruit: patris iuſſa ſimulabat, quibus praeſcripſiſſet Tribuno, cuſtodiae appoſito, *ne cunctaretur Agrippam morte afficere, quandoque ipſe ſupremum diem expleviſſet.* Multa ſine dubio ſaevaque Auguſtus de moribus aduleſcentis queſtus, ut exſilium eius Senatusconſulto ſanciretur, perfecerat: ceterum in nullius unquam ſuorum necem duravit; neque mortem nepoti pro ſecuritate privigni inlatam, credibile erat. propius vero, Tiberium ac Liviam, illum metu, hanc novercalibus odiis, ſuſpecti et inviſi iuvenis caedem feſtinaviſſe. Nuntianti centurioni, ut mos militiae, *factum eſſe, quod imperaſſet: neque imperaſſe ſeſe, et rationem facti reddendam apud Senatum*, reſpondit. Quod poſtquam Salluſtius Criſpus, particeps ſecretorum, (is ad Tribunum miſerat codicillos,) comperit; metuens, ne reus ſubderetur, iuxta periculoſo, ficta ſeu vera promeret, monuit Liviam, *ne arcana domus, ne conſilia amicorum, miniſteria militum vulgarentur: neve Tiberius vim principatus reſolveret, cuncta ad Senatum vocando: eam conditionem eſſe imperandi, ut non aliter ratio conſtet, quam ſi uni reddatur.* At Romae 7
ruere in ſervitium Conſules, Patres, Eques: quanto quis inluſtrior, tanto magis falſi ac feſtinantes, vultuque compoſito, ne laeti exceſſu Principis, neu

A. V. 767. A. C. 14. triſtiores primordio, lacrimas, gaudium, queſtus, adulationes miſcebant. Sex. Pompeius et Sex. Appuleius Coss. primi in verba Tiberii Caeſaris iuravere: apudque eos Seius Strabo et C. Turranius, ille praetoriarum cohortium praefectus, hic annonae: mox Senatus, milesque et populus. nam Tiberius cuncta per Conſules incipiebat, tamquam vetere re publica et ambiguus imperandi. ne edictum quidem, quo Patres in curiam vocabat, niſi Tribuniciae poteſtatis praeſcriptione poſuit, ſub Auguſto acceptae. verba edicti fuere pauca et ſenſu permodeſto: *de honoribus parentis conſulturum: neque abscedere a corpore: idque unum ex publicis muneribus uſurpare.* Sed, defuncto Auguſto, ſignum praetoriis cohortibus ut imperator dederat: excubiae, arma, cetera aulae: miles in forum, miles in curiam comitabatur. litteras ad exercitus, tamquam adepto principatu, miſit: nusquam cunctabundus, niſi cum in Senatu loqueretur. Cauſſa praecipua ex formidine, ne Germanicus, in cuius manu tot legiones, immenſa ſociorum auxilia, mirus apud populum favor, habere imperium quam exſpectare mallet. Dabat et famae, ut vocatus electusque potius a re publica videretur, quam per uxorium ambitum et ſenili adoptione inrepſiſſe. Poſtea cognitum eſt, ad introſpiciendas etiam procerum voluntates inductam dubitationem. nam verba, vultus, in crimen detorquens, recondebat.

8 Nihil primo Senatus die agi paſſus niſi de ſupremis Auguſti: cuius teſtamentum, inlatum per Virgines Veſtae, Tiberium et Liviam heredes habuit. Livia in familiam Iuliam nomenque Auguſtae adſumebatur: in ſpem ſecundam, nepotes pronepotesque: tertio gradu primores civitatis ſcripſerat, plerosque inviſos

ſos ſibi, ſed iactantia gloriaque ad poſteros. Legata non ultra civilem modum, niſi quod populo et plebi ccccxxxv, praetoriarum cohortium militibus ſingula numûm millia, legionariis ccc, cohortibus civium Romanorum ccccc numos viritim dedit. Tum conſultatum de honoribus; ex quîs maxime inſignes viſi: *ut porta triumphali duceretur funus*, Gallus Aſinius; *ut legum latarum tituli, victarum ab eo gentium vocabula anteferrentur*, L. Arruntius cenſuere. addebat Meſſalla Valerius, *renovandum per annos ſacramentum in nomen Tiberii:* interrogatusque a Tiberio, *num ſe mandante eam ſententiam prompſiſſet? ſponte dixiſſe*, reſpondit; *neque in iis, quae ad rem publicam pertinerent, conſilio, niſi ſuo, uſurum, vel cum periculo offenſionis.* ea ſola ſpecies adulandi ſupererat. Conclamant Patres, *corpus ad rogum humeris Senatorum ferendum.* Remiſit Caeſar adroganti moderatione; populumque edicto monuit, *ne, ut quondam nimiis ſtudiis funus divi Iulii turbaſſent, ita Auguſtum in foro potius quam in campo Martis, ſede deſtinata, cremari vellent.* Die funeris milites velut praeſidio ſtetere, multum inridentibus, qui ipſi viderant, quique a parentibus acceperant diem illum crudi adhuc ſervitii et libertatis improſpere repetitae, cum occiſus dictator Caeſar aliis peſſimum, aliis pulcerrimum facinus videretur; nunc ſenem principem, longa potentia, proviſis etiam heredum in rem publicam opibus, auxilio ſcilicet militari tuendum, ut ſepultura eius quieta foret.

A. V. 767. A. C. 14.

9 Multus hinc ipſo de Auguſto ſermo, pleriſque vana mirantibus: *quod idem dies accepti quondam imperii princeps et vitae ſupremus: quod Nolae in domo et cubiculo, in quo pater eius Octavius, vitam finiviſſet. numerus etiam conſu-*

latuum

A. V. 767. A. C. 14. *latuum celebrabatur, quo Valerium Corvum et C. Marium ſimul aequaverat: continuata per ſeptem et triginta annos Tribunicia poteſtas: nomen Imperatoris ſemel atque vicies partum: aliaque honorum multiplicata aut nova.* At apud prudentes vita eius varie extollebatur, arguebaturve. Hi, *pietate erga parentem et neceſſitudine rei publicae, in qua nullus tunc legibus locus, ad arma civilia actum, quae neque parari poſſent, neque haberi per bonas artes. multa Antonio, dum interfectores patris ulciſceretur, multa Lepido conceſſiſſe. poſtquam hic ſocordia ſenuerit, ille per libidines peſſum datus ſit, non aliud diſcordantis patriae remedium fuiſſe, quam ut ab uno regeretur. Non Regno tamen, neque Dictatura, ſed Principis nomine conſtitutam rem publicam: mari Oceano aut amnibus longinquis ſeptum imperium: legiones, provincias, claſſes, cuncta inter ſe connexa: ius apud cives, modeſtiam apud ſocios: urbem ipſam magnifico ornatu: pauca admodum vi tractata, quo ceteris quies*
10 *eſſet.* Dicebatur contra, *pietatem erga parentem et tempora rei publicae obtentui ſumpta: ceterum cupidine dominandi concitos per largitionem veteranos, paratum ab aduleſcente privato exercitum, corruptas Conſulis legiones, ſimulatam Pompeianarum gratiam partium: mox ubi decreto Patrum faſces et ius Praetoris invaſerit, caeſis Hirtio et Panſa, (ſive hoſtis illos, ſeu Panſam venenum vulneri adfuſum, ſui milites Hirtium, et machinator doli Caeſar abſtulerat,) utriusque copias occupaviſſe: extortum invito Senatu conſulatum, armaque, quae in Antonium acceperit, contra rem publicam verſa: proſcriptionem civium, diviſiones agrorum, ne ipſis quidem, qui cepere, laudatas. Sane Caſſii et Brutorum exitus paternis inimicitiis*

citiis datos, (quamquam fas ſit, privata odia publi- A. V.
cis utilitatibus remittere;) ſed Pompeium imagine pa- 767. A. C.
cis, ſed Lepidum ſpecie amicitiae deceptos: poſt, An- 14.
tonium Tarentino Brundiſinoque foedere et nuptiis
ſororis inlectum, ſubdolae adfinitatis poenas morte ex-
ſolviſſe. Pacem ſine dubio poſthaec, verum cruentam:
Lollianas, Varianasque clades; interfectos Romae
Varrones, Egnatios, Iulos. Nec domeſticis abstine-
batur. *Abducta Neroni uxor: et conſulti per ludi-*
brium Pontifices, an concepto, necdum edito partu,
rite nuberet: Q. Tedii et Vedii Pollionis luxus: poſtre-
mo Livia, gravis in rem publicam mater, gravis
domui Caeſarum noverca. nihil deorum honoribus re-
lictum, cum ſe templis et effigie numinum per flamines
et ſacerdotes coli vellet. ne Tiberium quidem caritate
aut rei publicae cura ſucceſſorem adſcitum: ſed quo-
niam adrogantiam ſaevitiamque eius introſpexerit,
comparatione deterrima ſibi gloriam quaeſiviſſe. Etenim
Auguſtus, paucis ante annis, cum Tiberio Tribu-
niciam poteſtatem a Patribus rurſum poſtularet, quam-
quam honora oratione, quaedam de habitu cultuque
et inſtitutis eius iecerat, quae velut excuſando ex-
probraret. Ceterum ſepultura more perfecta, tem- 11
plum et coeleſtes religiones decernuntur. Verſae
inde ad Tiberium preces. Et ille varie diſſerebat:
de magnitudine imperii, ſua modeſtia; *ſolam divi*
Auguſti mentem tantae molis capacem; ſe, in partem
curarum ab illo vocatum experiendo didiciſſe, quam
arduum, quam ſubiectum fortunae regendi cuncta onus.
proinde in civitate, tot inluſtribus viris ſubnixa, non
ad unum omnia deferrent: plures facilius munia rei
publicae ſociatis laboribus exſecuturos. Plus in ora-
tione tali dignitatis quam fidei erat: Tiberioque
etiam

A. V. 767. A. C. 14. etiam in rebus, quas non occuleret, seu natura, sive adsuetudine, suspensa semper et obscura verba: tunc vero nitenti, ut sensus suos penitus abderet, in incertum et ambiguum magis implicabantur. At Patres, quibus unus metus, si intelligere viderentur, in questus, lacrimas, vota effundi; ad deos, ad effigiem Augusti, ad genua ipsius manus tendere: cum proferri libellum recitarique iussit. Opes publicae continebantur: quantum civium sociorumque in armis: quot classes, regna, provinciae, tributa, aut vectigalia, et necessitates ac largitiones. quae cuncta suâ manu perscripserat Augustus: addideratque consilium coercendi intra terminos imperii, incertum

12 metu, an per invidiam. Inter quae Senatu ad infimas obtestationes procumbente, dixit forte Tiberius, *se, ut non toti rei publicae parem, ita, quaecunque pars sibi mandaretur, eius tutelam susceptarum.* Tum Asinius Gallus, *Interrogo*, inquit, *Caesar, quam partem rei publicae mandari tibi velis.* Perculsus improvisa interrogatione, paullum reticuit: dein, collecto animo, respondit: *nequaquam decorum pudori suo, legere aliquid aut evitare ex eo, cui in universum excusari mallet.* Rursum Gallus: (etenim vultu offensionem coniectaverat) *non idcirco interrogatum*, ait, *ut divideret, quae separari nequirent; sed ut sua confessione argueretur, unum esse rei publicae corpus, atque unius animo regendum.* addidit *laudem de Augusto*, Tiberiumque ipsum victoriarum suarum, quaeque in toga per tot annos egregie fecisset, admonuit. Nec ideo iram eius lenivit, pridem invisus, tamquam ducta in matrimonium Vipsania, M. Agrippae filia, quae quondam Tiberii uxor fuerat, plus quam civilia agitaret, Pollionisque Asi-

nii

nii patris ferociam retineret. Poſt quae L. Arrun- A. V.
tius, haud multum discrepans a Galli oratione, 767. A. C.
perinde offendit: quamquam Tiberio nulla vetus in 14.
Arruntium ira; ſed divitem, promptum, artibus 13
egregiis et pari fama publice, ſuſpectabat. Quippe
Auguſtus ſupremis ſermonibus cum tractaret, quinam
adipiſci principem locum ſuffecturi abnuerent, aut
impares vellent, vel iidem poſſent cuperentque: *M.
Lepidum* dixerat *capacem, ſed aſpernantem; Gallum
Aſinium avidum, et minorem; L. Arruntium non in-
dignum, et, ſi caſus daretur, auſurum.* De prioribus
conſentitur: pro Arruntio quidam Cn. Piſonem tradi-
dere: omnesque, praeter Lepidum, variis mox crimi-
nibus, ſtruente Tiberio, circumventi ſunt. Etiam
Q. Haterius et Mamercus Scaurus ſuſpicacem animum
perſtrinxere: Haterius, cum dixiſſet, *Quousque patie-
ris, Caeſar, non adeſſe caput rei publicae?* Scaurus,
quia dixerat, *ſpem eſſe ex eo, non irritas fore Senatus
preces, quod relationi Conſulum iure Tribuniciae poteſta-
tis non interceſſiſſet.* In Haterium ſtatim invectus eſt;
Scaurum, cui implacabilius iraſcebatur, ſilentio tra-
miſit. feſſusque clamore omnium, expoſtulatione ſin-
gulorum, flexit paullatim, non ut fateretur ſuſcipi a
ſe imperium, ſed ut negare et rogari deſineret. Con-
ſtat, Haterium, cum deprecandi cauſſa palatium in-
troiſſet, ambulantisque Tiberii genua advolveretur,
prope a militibus interfectum, quia Tiberius, caſu an
manibus eius impeditus, prociderat. neque tamen pe-
riculo talis viri mitigatus eſt, donec Haterius Augu-
ſtam oraret, eiusque curatiſſimis precibus protegere-
tur. Multa Patrum et in Auguſtam adulatio. Alii 14
Parentem, alii *Matrem patriae* appellandam; pleri-
que, ut nomini Caeſaris adſcriberetur, *Iuliae filius*,

cen-

A. V. 767. A. C. 14. censebant. ille, *moderandos feminarum honores*, dictitans, *eademque se temperantia usurum in iis, quae sibi tribuerentur:* ceterum anxius invidia, et muliebre fastigium in deminutionem sui accipiens, ne lictorem quidem ei decerni passus est; aramque adoptionis et alia huiuscemodi prohibuit. At Germanico Caesari proconsulare imperium petivit: missique legati, qui deferrent, simul maestitiam eius ob excessum Augusti solarentur. quo minus idem pro Druso postularetur, ea caussa, quod designatus Consul Drusus praesensque erat. Candidatos praeturae duodecim nominavit, numerum ab Augusto traditum: et, hortante Senatu, ut augeret, iureiurando obstrinxit se, non excessurum.

15 Tum primum e Campo comitia ad Patres translata sunt. nam ad eam diem, etsi potissima arbitrio principis, quaedam tamen studiis tribuum fiebant. neque populus ademptum ius questus est, nisi inani rumore: et Senatus, largitionibus ac precibus sordidis exsolutus, libens tenuit, moderante Tiberio, ne plures quam quattuor candidatos commendaret, sine repulsa et ambitu designandos. Inter quae Tribuni plebei petivere, ut proprio sumptu ederent ludos, qui de nomine Augusti, fastis additi, Augustales vocarentur. sed decreta pecunia ex aerario, utque per Circum triumphali veste vterentur: curru vehi haud permissum. mox celebratio annua ad Praetorem translata, cui inter cives et peregrinos iurisdictio evenisset.

16 Hic rerum urbanarum status erat, cum Pannonicas legiones seditio incessit; nullis novis caussis, nisi quod mutatus princeps licentiam turbarum, et ex civili bello spem praemiorum ostendebat. Castris aestivis tres simul legiones habebantur, praesidente Iunio Blaeso: qui, fine Augusti et initiis Tiberii auditis, ob iusti-

iuſtitium aut gaudium intermiſerat ſolita munia. Eo A. V. 767.
principio laſcivire miles, discordare, peſſimi cuius- A. C. 14.
que ſermonibus praebere aures, denique luxum et otium cupere, diſciplinam et laborem adſpernari. Erat in caſtris Percennius quidam, dux olim theatralium operarum, dein gregarius miles, procax lingua, et miſcere coetus hiſtrionali ſtudio doctus. Is imperitos animos, et, quaenam poſt Auguſtum militiae conditio, ambigentes, impellere paullatim nocturnis conloquiis, aut flexo in veſperam die, et, dilapſis melioribus, deterrimum quemque congregare. Poſtremo, promptis iam et aliis ſeditionis miniſtris, velut concionabundus interrogabat: *Cur paucis centurionibus,* 17
paucioribus tribunis, in modum ſervorum obedirent? quando auſuros expoſcere remedia, niſi novum et nutantem adhuc principem precibus vel armis adirent? ſatis per tot annos ignavia peccatum, quod tricena aut quadragena ſtipendia ſenes, et plerique truncato ex vulneribus corpore, tolerent. ne dimiſſis quidem finem eſſe militiae, ſed apud vexillum retentos, alio vocabulo eosdem labores perferre: ac ſi quis tot caſus vitâ ſuperaverit, trahi adhuc diverſas in terras, ubi, per nomen agrorum, uligines paludum vel inculta montium accipiant. Enimvero militiam ipſam gravem, infructuoſam: denis in diem aſſibus animam et corpus aeſtimari. hinc veſtem, arma, tentoria; hinc ſaevitiam centurionum et vacationes munerum redimi. at hercule verbera et vulnera, duram hiemem, exercitas aeſtates, bellum atrox aut ſterilem pacem, ſempiterna. nec aliud levamentum, quam ſi certis ſub legibus militia iniretur: ut ſingulos denarios mererent; ſextusdecimus ſtipendii annus finem adferret; ne ultra ſub vexillis tenerentur, ſed iisdem in caſtris praemium pecuniâ ſolveretur. An praetorias cohortes,

 quae

A. V. 767. A. C. 14.

quae binos denarios acceperint, quae poſt ſedecim an-
nos penatibus ſuis reddantur, plus periculorum ſuſci-
pere? Non obtrectari a ſe urbanas excubias: ſibi tamen
apud horridas gentes e contuberniis hoſtem adſpici.
18 Adſtrepebat vulgus, diverſis incitamentis: hi verberum
notas, illi canitiem, plurimi detrita tegmina et nudum
corpus exprobrantes: poſtremo eo furoris venere, ut
tres legiones miſcere in unam agitaverint. depulſi
aemulatione, quia ſuae quisque legioni eum honorem
quaerebant, alio vertunt, atque unâ tres aquilas et
ſigna cohortium locant: ſimul congerunt ceſpites, ex-
ſtruunt tribunal, quo magis conſpicua ſedes foret.
Properantibus Blaeſus advenit, increpabatque ac reti-
nebat ſingulos, clamitans: *Mea potius caede imbuite*
manus; leviore flagitio legatum interficietis, quam ab
imperatore deſciſcitis. aut incolumis fidem legionum reti-
19 *nebo, aut iugulatus poenitentiam adcelerabo.* Aggere-
batur nihilominus ceſpes, iamque pectori usque ad-
creverat, cum tandem pervicacia victi incoeptum
omiſere. Blaeſus multa dicendi arte, *Non per ſeditio-*
nem et turbas deſideria militum ad Caeſarem ferenda,
ait: *neque veteres ab imperatoribus priſcis, neque ipſos*
a divo Auguſto tam nova petiviſſe: et parum in tempore
incipientes principis curas onerari. Si tamen tenderent
in pace tentare, quae ne civilium quidem bellorum victo-
res expoſtulaverint; cur contra morem obſequii, contra
fas diſciplinae, vim meditentur? decernerent legatos,
ſeque coram mandata darent. Adclamavere, *ut filius*
Blaeſi tribunus legatione ea fungeretur, peteretque mili-
tibus miſſionem ab ſedecim annis: cetera mandaturos,
ubi prima proveniſſent. Profecto iuvene, modicum
otium: ſed ſuperbire miles. quod filius legati, orator
publicae cauſſae, ſatis oſtenderet, neceſſitate expreſſa,

quae

quae per modeſtiam non obtinuiſſent. Interea mani- A. V.
puli, ante coeptam ſeditionem Nauportum miſſi ob 767.
itinera et pontes et alios uſus, poſtquam turbatum in A. C.
caſtris accepere, vexilla convellunt; direptisque pro- 14
ximis vicis, ipſoque Nauporto, quod municipii in- 20
ſtar erat, retinentis centuriones inriſu et contume-
liis, poſtremo verberibus inſectantur: praecipuâ in
Aufidienum Rufum, praefectum caſtrorum, irâ,
quem dereptum vehiculo, ſarcinis gravant, agunt-
que primo in agmine, per ludibrium rogitantes: *an
tam immenſa onera, tam longa itinera libenter fer-
ret?* Quippe Rufus diu manipularis, dein centu-
rio, mox caſtris praefectus, antiquam duramque
militiam revocabat, vetus operis ac laboris, et eo
immitior, quia toleraverat. Horum adventu redin- 21
tegratur ſeditio, et vagi circumiecta populabantur.
Blaeſus paucos, maxime praeda onuſtos, ad terro-
rem ceterorum affici verberibus, claudi carcere
iubet. nam etiam tum legato a centurionibus et opti-
mo quoque manipularium parebatur. Illi obniti tra-
hentibus, prenſare circumſtantium genua, ciere mo-
do nomina ſingulorum, modo centuriam quisque,
cuius manipularis erat, cohortem, legionem, *eadem
omnibus imminere,* clamitantes; ſimul probra in le-
gatum cumulant, caelum ac deos obteſtantur; nihil
reliqui faciunt, quo minus invidiam, miſericordiam,
metum et iras permoverent. Adcurritur ab univer-
ſis, et, carcere effracto, ſolvunt vincula, deſerto-
resque ac rerum capitalium damnatos ſibi iam miſcent.
Flagrantior inde vis, plures ſeditioni duces. et Vi- 22
bulenus quidam, gregarius miles, ante tribunal
Blaeſi adlevatus circumſtantium humeris, apud tur-
batos, et, quid pararet, intentos: *Vos quidem,*

A. V. 767. A. C. 14. inquit, *his innocentibus et miserrimis lucem et spiritum reddidistis: sed quis fratri meo vitam, quis fratrem mihi reddit? quem, missum ad vos a Germanico exercitu de communibus commodis, nocte proxima iugulavit per gladiatores suos, quos in exitium militum habet atque armat. Responde, Blaese, ubi cadaver abieceris? ne hostes quidem sepulturâ invident. cum osculis, cum lacrimis dolorem meum implevero, me quoque trucidari iube; dum interfectos, nullum ob scelus, sed quia utilitati legionum consulebamus,*
23 *mus, hi sepeliant.* Incendebat haec fletu, et pectus atque os manibus verberans: mox disiectis, quorum per humeros sustinebatur, praeceps et singulorum pedibus advolutus, tantum consternationis invidiaeque concivit, ut pars militum gladiatores, qui e servitio Blaesi erant, pars ceteram eiusdem familiam vincirent, alii ad quaerendum corpus effunderentur. ac ni propere, neque corpus ullum reperiri, et servos, adhibitis cruciatibus, abnuere caedem, neque illi fuisse unquam fratrem, pernotuisset, haud multum ab exitio legati aberant. Tribunos tamen ac praefectum castrorum extrusere: sarcinae fugientium direptae: et centurio Lucillius interficitur, cui, militaribus facetiis, vocabulum *Cedo alteram* indiderant; quia, fracta vite in tergo militis, alteram clara voce ac rursus aliam poscebat. ceteros latebrae texere, uno retento Clemente Iulio, qui perferendis militum mandatis habebatur idoneus ob promptum ingenium. Quin ipsae inter se legiones octava et quintadecuma ferrum parabant: dum centurionem, cognomento Sirpicum, illa morti deposcit, quintadecumani tuentur; ni miles nonanus preces
24 et, adversum aspernantis, minas interiecisset. Haec audi-

audita quamquam abſtruſum et triſtiſſima quaeque A. V. 767.
maxime occultantem Tiberium perpulere, ut Dru- A. C.
ſum filium cum primoribus civitatis duabusque prae- 14.
toriis cohortibus mitteret, nullis ſatis certis mandatis; ex re conſulturum. et cohortes delecto milite ſupra ſolitum firmatae. additur magna pars praetoriani equitis et robora Germanorum, qui tum cuſtodes imperatori aderant: ſimul praetorii praefectus, Aelius Seianus, collega Straboni, patri ſuo, datus, magna apud Tiberium auctoritate, rector iuveni, et ceteris periculorum praemiorumque oſtentator. Druſo propinquanti, quaſi per officium, obviae fuere legiones, non laetae, ut adſolet, neque inſignibus fulgentes, ſed inluvie deformi, et vultu, quamquam maeſtitiam imitarentur, contumaciae propiores. Poſtquam vallum introiit, portas ſtationibus 25
firmant: globos armatorum certis caſtrorum locis opperiri iubent: ceteri tribunal ingenti agmine circumveniunt. Stabat Druſus, ſilentium manu poſcens. illi, quotiens oculos ad multitudinem retulerant, vocibus truculentis ſtrepere; rurſum, viſo Caeſare, trepidare: murmur incertum: atrox clamor, et repente quies: diverſis animorum motibus, pavebant terrebantque. Tandem, interrupto tumultu, litteras patris recitat, in quîs perſcriptum erat: *Praecipuam ipſi fortiſſimarum legionum curam, quibuscum plurima bella toleraviſſet: ubi primum a luctu requieſſet animus, acturum apud Patres de poſtulatis eorum: miſiſſe interim filium, ut ſine cunctatione concederet, quae ſtatim tribui poſſent: cetera Senatui ſervanda, quem neque gratiae neque ſeveritatis expertem haberi par eſſet.* Reſponſum eſt a concione, *mandata Cle-* 26
menti centurioni, quae perferret. Is orditur *de miſ-*

A. V. *ſione a ſedecim annis: de praemiis finitae militiae:*
767.
A. C. *ut denarius diurnum ſtipendium foret; ne veterani ſub*
14. *vexillo haberentur.* Ad ea Druſus cum arbitrium Senatus et patris obtenderet, clamore turbatur: *Cur veniſſet, neque augendis militum ſtipendiis, neque adlevandis laboribus, denique nulla beneſaciendi licentia? at hercule verbera et necem cunctis permitti. Tiberium olim nomine Auguſti deſideria legionum fruſtrari ſolitum: easdem artes Druſum retuliſſe. numquamne niſi ad ſe filios familiarum venturos? novum id plane, quod imperator ſola militis commoda ad Senatum reiiciat. eundem ergo Senatum conſulendum, quotiens ſupplicia aut proelia indicantur. an praemia ſub dominis,*
27 *poenas ſine arbitro eſſe?* Poſtremo deſerunt tribunal; ut quis praetorianorum militum amicorumve Caeſaris occurreret, manus intentantes, cauſſam discordiae et initium armorum: maxime inſenſi Cn. Lentulo, quod is, ante alios aetate et gloria belli, firmare Druſum credebatur, et illa militiae flagitia primus adſpernari. Nec multo poſt, digredientem cum Caeſare, ac, proviſu periculi, hiberna caſtra repetentem, circumſiſtunt, rogitantes, *quo pergeret? ad imperatorem an ad Patres? ut illic quoque commodis legionum adverſaretur?* Simul ingruunt, ſaxa iaciunt. iamque lapidis ictu cruentus, et exitii certus, adcurſu multitudinis, quae cum Druſo advenerat,
28 protectus eſt. Noctem minacem et in ſcelus erupturam fors lenivit: nam Luna claro repente coelo viſa langueſcere. Id miles, rationis ignarus, omen praeſentium accepit, ac ſuis laboribus defectionem ſideris adſimulans, *proſpereque ceſſura, quae pergerent, ſi fulgor et claritudo deae redderetur.* Igitur aeris ſono, tubarum cornuumque concentu ſtrepere: prout ſplen-

ſplendidior obſcuriorve, laetari aut maerere; et poſt- A. V.
quam ortae nubes offecere viſui, creditumque condi- 767.
tam tenebris, ut ſunt mobiles ad ſuperſtitionem per- A. C.
culſae ſemel mentes, *ſibi aeternum laborem portendi,* 14.
ſua facinora adverſari deos, lamentantur. Vtendum
inclinatione ea Caeſar, et, quae caſus obtulerat, in
ſapientiam vertenda ratus, circumiri tentoria iubet.
Accitur centurio Clemens, et ſi alii bonis artibus grati
in vulgus: hi vigiliis, ſtationibus, cuſtodiis portarum
ſe inferunt, ſpem offerunt, metum intendunt. *Quous-*
que filium Imperatoris obſidebimus? quis certaminum
finis? Percennione et Vibuleno ſacramentum dicturi ſu-
mus? Percennius et Vibulenus ſtipendia militibus, agros
emeritis largientur? denique, pro Neronibus et Druſis,
imperium populi Rom. capeſſent? quin potius, ut noviſ-
ſimi in culpam, ita primi ad poenitentiam ſumus! Tar-
da ſunt, quae in commune expoſtulantur: privatam
gratiam ſtatim mereare, ſtatim recipias. Commotis
per haec mentibus, et inter ſe ſuſpectis, tironem a
veterano, legionem a legione disſociant. Tum redire
paullatim amor obſequii: omittunt portas; ſigna,
unum in locum principio ſeditionis congregata, ſuas
in ſedes referunt. Druſus, orto die et vocata con- 29
cione, quamquam rudis dicendi, nobilitate ingenita,
incuſat priora, probat praeſentia: negat *ſe terrore et*
minis vinci: flexos ad modeſtiam ſi videat, ſi ſupplices
audiat, ſcripturum patri, ut placatus legionum preces
exciperet. orantibus, rurſum idem Blaeſus, et L.
Apronius, eques Romanus e cohorte Druſi, Iuſtusque
Catonius, primi ordinis centurio, ad Tiberium mit-
tuntur. Certatum inde ſententiis, cum alii, *opperien-*
dos legatos atque interim comitate permulcendum mili-
tem, cenſerent: alii, *fortioribus remediis agendum:*

 nihil

A. V. 767. A. C. 14. *nihil in vulgo modicum: terrere, ni paveant: ubi pertimuerint, impune contemni: dum ſuperſtitio urgeat, adiiciendos ex duce metus, ſublatis ſeditionis auctoribus.* Promptum ad aſperiora ingenium Druſo erat: vocatos Vibulenum et Percennium interfici iubet. Tradunt plerique, intra tabernaculum ducis obrutos: alii, corpora extra vallum abiecta oſtentui.

30 Tum, ut quisque praecipuus turbator, conquiſiti: et pars, extra caſtra palantes, ā centurionibus aut praetoriarum cohortium militibus caeſi: quosdam ipſi manipuli, documentum fidei, tradidere. Auxerat militum curas praematura hiems, imbribus continuis, adeoque ſaevis, ut non egredi tentoria, congregari inter ſe, vix tutari ſigna poſſent, quae turbine atque unda raptabantur. durabat et formido coeleſtis irae, *nec fruſtra adverſus impios hebeſcere ſidera, ruere tempeſtates: non aliud malorum levamentum, quam, ſi linquerent caſtra infauſta temerataque, et ſoluti piaculo, ſuis quisque hibernis redderentur.* primum octava, dein quintadecuma legio rediere. Nonanus, *opperiendas Tiberii epiſtolas*, clamitaverat, mox deſolatus aliorum diſceſſione imminentem neceſſitatem ſponte praevenit. et Druſus, non exſpectato legatorum regreſſu, quia praeſentia ſatis conſederant, in urbem rediit.

31 Iisdem ferme diebus, iisdem cauſſis Germanicae legiones turbatae, quanto plures, tanto violentius: et magna ſpe, fore ut Germanicus Caeſar imperium alterius pati nequiret, daretque ſe legionibus, vi ſua cuncta tracturis. Duo apud ripam Rheni exercitus erant; cui nomen ſuperiori, ſub C. Silio legato; inferiorem A. Caecina curabat. regimen ſummae rei penes Germanicum, agendo Galliarum cenſui tum intentum. Sed quibus Silius moderabatur, mente ambigua for-

fortunam seditionis alienae speculabantur: inferioris A. V. 767.
exercitus miles in rabiem prolapsus est, orto ab unaet- A. C. 14.
vicesimanis quintanisque initio, et tractis prima quoque ac vicesima legionibus. nam iisdem aestivis in finibus Vbiorum habebantur per otium aut levia munia. Igitur, audito fine Augusti, vernacula multitudo nuper acto in urbe delectu, lasciviae sueta, laborum intolerans, impellere ceterorum rudes animos: *venisse tempus, quo veterani maturam missionem, iuvenes largiora stipendia, cuncti modum miseriarum exposcerent, saevitiamque centurionum ulciscerentur.* Non unus haec, ut Pannonicas inter legiones Percennius, nec apud trepidas militum aures, alios validiores exercitus respicientium, sed multa seditionis ora vocesque: *sua in manu sitam rem Romanam; suis victoriis augeri rem publicam; in suum cognomentum adsci̇sci Imperatores.*
Nec legatus obviam ibat: quippe plurium vecordia 32
constantiam exemerat. repente lymphati destrictis gladiis in centuriones invadunt, (ea vetustissima militaribus odiis materies, et saeviendi principium,) prostratos verberibus mulcant, sexageni singulos, ut numerum centurionum adaequarent. Tum convulsos laniatosque et partim exanimos ante vallum aut in amnem Rhenum proiiciunt. Septimius cum perfugisset ad tribunal, pedibusque Caecinae advolveretur, eo usque flagitatus est, donec ad exitium dederetur. Cassius Chaerea, mox caede C. Caesaris memoriam apud posteros adeptus, tum adulescens et animi ferox, inter obstantes et armatos ferro viam patefecit. Non tribunus ultra, non castrorum praefectus ius obtinuit: vigilias, stationes, et si qua alia praesens usus indixerat, ipsi partiebantur. Id, militares animos altius coniectantibus, praecipuum indicium magni atque im-

A. V. placabilis motus, quod neque disiecti, nec paucorum
767. A. C. inſtinctu, ſed pariter ardeſcerent, pariter ſilerent;
14. tanta aequalitate et conſtantia, ut regi crederes. In-
33 terea Germanico, per Gallias, ut diximus, cenſus accipienti, exceſſiſſe Auguſtum, adfertur. Neptem eius, Agrippinam, in matrimonio, pluresque ex ea liberos habebat. Ipſe Druſo, fratre Tiberii, genitus, Auguſtae nepos: ſed anxius occultis in ſe patrui aviaeque odiis, quorum cauſſae acriores, quia iniquae. quippe Druſi magna apud populum Rom. memoria, credebaturque, ſi rerum potitus foret, libertatem redditurus: unde in Germanicum favor, et ſpes eadem. Nam iuveni civile ingenium, mira comitas et diverſa a Tiberii ſermone, vultu, adrogantibus et obſcuris. Accedebant muliebres offenſiones, novercalibus Liviae in Agrippinam ſtimulis; atque ipſa Agrippina paullo commotior, niſi quod caſtitate et mariti amore quamvis
34 indomitum animum in bonum vertebat. Sed Germanicus, quanto ſummae ſpei propior, tanto impenſius pro Tiberio niti. Sequanos proximos et Belgarum civitates in verba eius adigit. Dehinc, audito legionum tumultu, raptim profectus, obvias extra caſtra habuit, deiectis in terram oculis, velut poenitentia. Poſtquam vallum iniit, diſſoni queſtus audiri coepere. et quidam, prenſa manu eius, per ſpeciem exoſculandi, inſeruerunt digitos, ut vacua dentibus ora contingeret: alii curvata ſenio membra oſtendebant. Adſiſtentem concionem, quia permixta videbatur, *diſcedere in manipulos* iubet: *ſic melius audituros reſponſum: vexilla praeferri, ut id ſaltem diſcerneret cohortes.* tarde obtemperavere. Tunc *a veneratione Auguſti* orſus, flexit ad *victorias triumphosque Tiberii,* praecipuis laudibus celebrans, *quae apud Germanias illis cum legionibus*

nibus pulcherrima fecisset. *Italiae* inde *consensum, Galliarum fidem* extollit; *nil usquam turbidum, aut discors.* Silentio haec vel murmure modico audita sunt. Vt seditionem attigit; *ubi modestia militaris? ubi veteris disciplinae decus? quonam tribunos, quo centuriones exegissent?* rogitans: nudant universi corpora, *cicatrices ex vulneribus, verberum notas* exprobrant: mox indiscretis vocibus *pretia vacationum, angustias stipendii, duritiam operum,* ac propriis nominibus incusant *vallum, fossas, pabuli, materiae, lignorum adgestus,* et si qua alia ex necessitate aut adversus otium castrorum quaeruntur. Atrocissimus veteranorum clamor oriebatur; qui tricena aut supra stipendia numerantes, *mederetur fessis, neu mortem in iisdem laboribus, sed finem tam exercitae militiae, neque inopem requiem,* orabant. fuere etiam, qui legatam a divo Augusto pecuniam reposcerent, faustis in Germanicum ominibus; et, si vellet imperium, promptos ostentavere. Tum vero, quasi scelere contaminaretur, praeceps tribunali desiluit. opposuerunt abeunti arma, minitantes, ni regrederetur. At ille, *moriturum potius, quam fidem exueret,* clamitans, ferrum a latere deripuit, elatumque deferebat in pectus, ni proximi prensam dextram vi attinuissent. extrema et conglobata inter se pars concionis, ac, vix credibile dictu, quidam singuli, propius incedentes, *feriret,* hortabantur: et miles, nomine Calusidius, strictum obtulit gladium, addito, *acutiorem esse.* Saevum id malique moris etiam furentibus visum: ac spatium fuit, quo Caesar ab amicis in tabernaculum raperetur. Consultatum ibi de remedio. etenim nuntiabatur, *parari legatos, qui superiorem exercitum ad caussam eandem traherent: destinatum excidio Vbiorum oppidum: imbutasque praeda manus*

A. V. 767. A. C. 14.

35

36

in

A. V. 767. A. C. 14. *in direptionem Galliarum erupturas.* Augebat metum gnarus Romanae seditionis, et, si omitteretur ripa, invasurus hostis; at, si auxilia et socii adversum abscedentis legiones armarentur, civile bellum suscipi: periculosa severitas; flagitiosa largitio; seu nihil militi, sive omnia concederentur, in ancipiti res publica. Igitur, volutatis inter se rationibus, placitum, ut epistolae, nomine principis, scriberentur: *missionem dari vicena stipendia meritis; exauctorari, qui senadena fecissent, ac retineri sub vexillo, ceterorum immunes, nisi propulsandi hostis: legata, quae petiverant, exsolvi,*
37 *duplicarique.* Sensit miles, in tempus conficta, statimque flagitavit. missio per tribunos maturatur: largitio differebatur in hiberna cuiusque. Non abscessere quintani unaetvicesimanique, donec iisdem in aestivis contracta ex viatico amicorum ipsiusque Caesaris pecunia persolveretur. Primam ac vicesimam legiones Caecina legatus in civitatem Vbiorum reduxit, turpi agmine, cum fisci de Imperatore rapti inter signa interque aquilas veherentur. Germanicus, superiorem ad exercitum profectus, secundam et tertiamdecumam et sextamdecumam legiones, nihil cunctatas, sacramento adigit. Quartadecumani paullum dubitaverant; pecunia et missio quamvis non flagitantibus obla-
38 ta est. At in Chaucis coeptavere seditionem praesidium agitantes vexillarii discordium legionum, et praesenti duorum militum supplicio paullum repressi sunt. Iusserat id Mennius, castrorum praefectus, bono magis exemplo, quam concesso iure. deinde, intumescente motu, profugus repertusque, postquam intutae latebrae, praesidium ab audacia mutuatur: *non praefectum ab iis, sed Germanicum ducem, sed Tiberium Imperatorem violari.* simul exterritis, qui obstiterant,

terant, raptum vexillum ad ripam vertit, et, *ſi quis* A. V.
agmine deceſſiſſet, pro deſertore fore, clamitans, redu- 767. A. C.
xit in hiberna turbidos et nihil auſos. Interea legati 14.
ab Senatu, regreſſum iam apud aram Vbiorum Germa- 39
nicum adeunt. Duae ibi legiones, prima atque viceſima, veteranique, nuper miſſi ſub vexillo, hiemabant. Pavidos et conſcientia vecordes intrat metus, veniſſe Patrum iuſſu, qui irrita facerent, quae per ſeditionem expreſſerant: utque mos vulgo, quamvis falſis reum ſubdere, Munatium Plancum, conſulatu functum, principem legationis, auctorem Senatusconſulti incuſant: et nocte concubia vexillum, in domo Germanici ſitum, flagitare occipiunt: concurſuque ad ianuam facto, moliuntur fores; extractum cubili Caeſarem, tradere vexillum, intento mortis metu ſubigunt. mox, vagi per vias, obvios habuere legatos, audita conſternatione, ad Germanicum tendentes: ingerunt contumelias: caedem parant: Planco maxime, quem dignitas fuga impediverat. neque aliud periclitanti ſubſidium, quam caſtra primae legionis. illic ſigna et aquilam amplexus, religione ſeſe tutabatur: ac, ni aquilifer Calpurnius vim extremam arcuiſſet, (rarum etiam inter hoſtes) legatus populi Romani, Romanis in caſtris, ſanguine ſuo altaria deûm commaculaviſſet. Luce demum, poſtquam dux et miles et facta noſcebantur, ingreſſus caſtra Germanicus, perduci ad ſe Plancum imperat, recepitque in tribunal. Tum *fatalem* increpans *rabiem, neque militum, ſed deûm ira reſurgere*, cur venerint legati, aperit: *ius legationis, atque ipſius Planci gravem et immeritum caſum*, ſimul, *quantum dedecoris adierit legio*, facunde miſeratur, attonitaque magis, quam quieta concione, legatos, praeſidio auxiliarium equitum, dimittit. Eo in metu arguere Ger- 40
mani-

A. V. 767. A. C. 14. manicum omnes, *quod non ad superiorem exercitum pergeret, ubi obsequia et contra rebellis auxilium. Satis superque missione et pecunia et mollibus consultis peccatum: vel, si vilis ipsi salus, cur filium parvulum, cur gravidam coniugem, inter furentes, et omnis humani iuris violatores haberet? illos saltem avo et rei publicae redderet.* Diu cunctatus, adspernantem uxorem, cum *se divo Augusto ortam, neque degenerem ad pericula* testaretur, postremo uterum eius et communem filium, multo cum fletu, complexus, ut abiret, perpulit. Incedebat muliebre et miserabile agmen, profuga ducis uxor, parvulum sinu filium gerens; lamentantes circum amicorum coniuges, quae simul trahebantur: nec
41 minus tristes, qui manebant. Non florentis Caesaris, neque suis in castris, sed velut in urbe victa, facies, gemitusque ac planctus, etiam militum aures oraque advertere. Progrediuntur contuberniis: *quis ille flebilis sonus? quod tam triste? feminas inlustres — non centurionem ad tutelam, non militem, nihil imperatoriae uxoris, aut comitatus soliti — pergere ad Treveros, et externae fidei!* Pudor inde et miseratio, et patris Agrippae, Augusti avi, memoria: socer Drusus; ipsa insigni fecunditate, praeclara pudicitia: iam infans in castris genitus, in contubernio legionum eductus, quem militari vocabulo *Caligulam* appellabant, quia plerumque ad concilianda vulgi studia eo tegmine pedum induebatur. Sed nihil aeque flexit, quam invidia in Treveros: orant, obsistunt, *rediret, maneret*, pars Agrippinae occursantes, plurimi ad Germanicum regressi. isque, ut erat recens dolore et ira, apud cir-
42 cumfusos ita coepit: *Non mihi uxor aut filius patre et re publica cariores sunt: sed illum quidem sua maiestas, imperium Romanum ceteri exercitus defendent. Coniugem*

iugem et liberos meos, quos pro gloria vestra libens ad A. V. 767.
exitium offerrem, nunc procul a furentibus summoveo, A. C.
ut, quicquid istuc sceleris imminet, meo tantum sanguine 14.
pietur; neve occisus Augusti pronepos, interfecta Tiberii nurus, nocentiores vos faciat. quid enim per hos dies inausum intemeratumve vobis? Quod nomen huic coetui dabo? militesne *appellem? qui filium Imperatoris vestri vallo et armis circumsedistis. An* cives? *quibus tam proiecta Senatus auctoritas. hostium quoque ius et sacra legationis et fas gentium rupistis. Divus Iulius seditionem exercitus verbo uno compescuit,* Quirites *vocando, qui sacramentum eius detrectabant. Divus Augustus vultu et adspectu Actiacas legiones exterruit: nos, ut nondum eosdem, ita ex illis ortos, si Hispaniae Syriaeve miles adspernaretur, tamen mirum et indignum erat. Primane et vicesima legiones, illa signis a Tiberio acceptis, tu tot proeliorum socia, tot praemiis aucta, egregiam duci vestro gratiam refertis! hunc ego nuntium patri, laeta omnia aliis e provinciis audienti, feram? ipsius tirones, ipsius veteranos, non missione, non pecunia satiatos: hic tantum interfici centuriones, eiici tribunos, includi legatos: infecta sanguine castra, flumina: meque precariam animam inter infensos trahere.*
43 *Cur enim, primo concionis die, ferrum illud, quod pectori meo infigere parabam, detraxistis? o improvidi amici! melius et amantius ille, qui gladium offerebat. cecidissem certe nondum tot flagitiorum exercitui meo conscius: legissetis ducem, qui meam quidem mortem impunitam fineret, Vari tamen et trium legionum ulcisceretur. Neque enim dii sinant, ut Belgarum, quamquam offerentium, decus istud et claritudo sit, subvenisse Romano nomini, compressisse Germaniae populos! Tua, dive Auguste, caelo recepta mens, tua, pater*

Druse,

A. V. 767. A. C. 14. *Druse, imago, tui memoria, iisdem istis cum militibus, quos iam pudor et gloria intrat, eluant hanc maculam, irasque civiles in exitium hostibus vertant! Vos quoque, quorum alia nunc ora, alia pectora contueor, si legatos Senatui, obsequium Imperatori, si mihi coniugem et filium redditis, discedite a contactu, ac dividite turbidos: id stabile ad poenitentiam, id fidei vinculum erit.*

44 Supplices ad haec, et vera exprobrari fatentes, orabant, *puniret noxios, ignosceret lapsis, et duceret in hostem: revocaretur coniux, rediret legionum alumnus, neve obses Gallis traderetur.* Reditum Agrippinae excusavit, ob imminentem partum et hiemem: *venturum filium: cetera ipsi exsequerentur.* Discurrunt mutati, et seditiosissimum quemque vinctos trahunt ad legatum legionis primae, C. Cetronium, qui iudicium et poenas de singulis in hunc modum exercuit. Stabant pro concione legiones, destrictis gladiis: reus in suggestu per tribunum ostendebatur; si nocentem adclamaverant, praeceps datus trucidabatur. et gaudebat caedibus miles, tamquam semet absolveret: nec Caesar arcebat, quando, nullo ipsius iussu, penes eosdem saevitia facti et invidia erat. secuti exemplum veterani, haud multo post in Raetiam mittuntur, specie defendendae provinciae, ob imminentis Suevos; ceterum, ut avellerentur castris, trucibus adhuc non minus asperitate remedii quam sceleris memoria. Centurionatum inde egit. citatus ab Imperatore, nomen, ordinem, patriam, numerum stipendiorum, quae strenue in proeliis fecisset; et cui erant dona militaria, edebat. si tribuni, si legio industriam innocentiamque adprobaverant, retinebat ordines: ubi avaritiam aut crudelitatem consensu obiectavissent, solvebatur mi-

45 litiâ. Sic compositis praesentibus, haud minor moles super-

ſupererat, ob ferociam quintae et unaetviceſimae legio- A. V.
num, ſexageſimum apud lapidem (loco *Vetera* nomen 767.
eſt) hibernantium. nam primi ſeditionem coeptave- A. C.
rant: atrociſſimum quodque facinus horum manibus 14.
patratum: nec poena commilitonum exterriti, nec poe-
nitentia converſi, iras retinebant. Igitur Caeſar arma,
claſſem, ſocios demittere Rheno parat, ſi imperium
detrectetur, bello certaturus. At Romae, nondum 46
cognito, qui fuiſſet exitus in Illyrico, et legionum
Germanicarum motu audito, trepida civitas incuſare
Tiberium, *quod, dum Patres et plebem, invalida et
inermia, cunctatione ficta ludificetur, disſideat interim
miles, neque duorum adoleſcentium nondum adulta au-
ctoritate comprimi queat: ire ipſum et opponere maie-
ſtatem imperatoriam debuiſſe, ceſſuris, ubi principem
longa experientia, eundemque ſeveritatis et munificentiae
ſummum vidiſſent. An Auguſtum, feſſa aetate, totiens
in Germanias commeare potuiſſe: Tiberium, vigentem
annis, ſedere in Senatu, verba Patrum cavillantem?
ſatis proſpectum urbanae ſervituti: militaribus animis
adhibenda fomenta, ut ferre pacem velint.* Immotum 47
adverſus eos ſermones fixumque Tiberio fuit, non
omittere caput rerum, neque ſe remque publicam in
caſum dare. Multa quippe et diverſa angebant: *vali-
dior per Germaniam exercitus: propior apud Panno-
niam: ille Galliarum opibus ſubnixus, hic Italiae immi-
nens: quos igitur anteferret? ac, ne poſtpoſiti contu-
melia incenderentur. At per filios pariter adiri, maie-
ſtate ſalva; cui maior e longinquo reverentia. ſimul
adoleſcentibus excuſatum, quaedam ad patrem reiicere:
reſiſtentisque Germanico aut Druſo poſſe a ſe mitigari,
vel infringi: quod aliud ſubſidium, ſi Imperatorem
ſpreviſſent?* Ceterum, ut iam iamque iturus, legit co-

A. V. 767. A. C. 14. mites, conquiſivit impedimenta, adornavit naves: mox hiemem, aut negotia varie cauſſatus, primo prudentes, dein vulgum, diutiſſime provincias fefellit.

48 At Germanicus, quamquam contracto exercitu, et parata in defectores ultione, dandum adhuc ſpatium ratus, ſi recenti exemplo ſibi ipſi conſulerent, praemittit litteras ad Caecinam, *venire ſe valida manu, ac, ni ſupplicium in malos praeſumant, uſurum promiſcua caede.* Eas Caecina aquiliferis ſigniferisque, et quod maxime caſtrorum ſincerum erat, occulte recitat, *utque cunctos infamiae, ſe ipſos morti eximant,* hortatur. *nam in pace cauſſas et merita ſpectari: ubi bellum ingruat, innocentes ac noxios iuxta cadere.* Illi, tentatis, quos idoneos rebantur, poſtquam maiorem legionum partem in officio vident, de ſententia legati, ſtatuunt tempus, quo foediſſimum quemque et ſeditioni promptum ferro invadant. Tunc, ſigno inter ſe dato, inrumpunt contubernia, trucidant ignaros: nullo, niſi conſciis, noſcente, quod caedis initium, quis

49 finis. Diverſa omnium, quae unquam accidere, civilium armorum facies. non proelio, non adverſis e caſtris, ſed iisdem e cubilibus, quos ſimul veſcentis dies, ſimul quietos nox habuerat, diſcedunt in partes, ingerunt tela: clamor, vulnera, ſanguis palam: cauſſa in occulto: cetera fors regit: et quidam bonorum caeſi, poſtquam, intellecto, in quos ſaeviretur, peſſimi quoque arma rapuerant. neque legatus aut tribunus moderator adfuit: permiſſa vulgo licentia atque ultio et ſatietas. Mox ingreſſus caſtra Germanicus, *non medicinam illud*, plurimis cum lacrimis, *ſed cladem* adpellans, *cremari corpora* iubet.

Truces etiam tum animos cupido involat eundi in hoſtem, piaculum furoris: nec aliter poſſe placari commili-

militonum manes, quam, ſi pectoribus impiis honeſta vulnera accepiſſent. Sequitur ardorem militum Caeſar, iunctoque ponte tramittit duodecim millia e legionibus, ſex et viginti ſocias cohortes, octo equitum alas, quarum ea ſeditione intemerata modeſtia fuit. A. V. 767. A. C. 14.

50 Laeti, neque procul, Germani agitabant, dum iuſtitio, ob amiſſum Auguſtum, poſt diſcordiis attinemur. At Romanus agmine propero ſilvam Caeſiam limitemque, a Tiberio coeptum, ſcindit: caſtra in limite locat; frontem ac tergum vallo, latera concaedibus munit. Inde ſaltus obſcuros permeat, conſultatque, *ex duobus itineribus breve et ſolitum ſequatur, an impeditius et intentatum, eoque hoſtibus incautum.* Delecta longiore via, cetera adcelerantur. etenim attulerant exploratores, *feſtam eam Germanis noctem, ac ſolennibus epulis ludicram.* Caecina cum expeditis cohortibus praeire, et obſtantia ſilvarum amoliri iubetur: legiones modico intervallo ſequuntur. Iuvit nox ſideribus inluſtris: ventumque ad vicos Marſorum, et circumdatae ſtationes, ſtratis etiam tum per cubilia, propterque menſas, nullo metu, non antepoſitis vigiliis. adeo cuncta incuria disiecta erant: neque belli timor: ac ne pax quidem, niſi languida et ſoluta, inter temulentos.

51 Caeſar avidas legiones, quo latior populatio foret, quattuor in cuneos dispertit: quinquaginta millium ſpatium ferro flammisque pervaſtat: non ſexus, non aetas miſerationem attulit; profana ſimul et ſacra, et celeberrimum illis gentibus templum, quod *Tanfanae* vocabant, ſolo aequantur. ſine vulnere milites, qui ſemiſomnos, inermos aut palantis ceciderant. Excivit ea caedes Bructeros, Tubantes, Vſipetes; ſaltusque, per quos exercitui regreſſus, inſedere. quod gnarum duci; inceſſitque itineri et proelio. pars equi-

A. V. 767. A. C. 14. tum et auxiliariae cohortes ducebant: mox prima legio: et mediis impedimentis, ſiniſtrum latus unaetviceſimani, dextrum quintani clauſere: viceſima legio terga firmavit: poſt ceteri ſociorum. Sed hoſtes, donec agmen per ſaltus porrigeretur, immoti: dein latera et frontem modice adſultantes, tota vi noviſſimos incurrere: turbabanturque denſis Germanorum catervis leves cohortes, cum Caeſar advectus ad viceſimanos, voce magna, *hoc illud tempus oblitterandae ſeditionis*, clamitabat: *pergerent, properarent culpam in decus vertere.* Exarſere animis, unoque impetu perruptum hoſtem redigunt in aperta, caeduntque. ſimul primi agminis copiae evaſere ſilvas, caſtraque communivere. Quietum inde iter: fidensque recentibus ac
52 priorum oblitus miles in hibernis locatur. Nuntiata ea Tiberium laetitia curaque adfecere: gaudebat, oppreſſam ſeditionem: ſed, quod largiendis pecuniis et miſſione feſtinata favorem militum quaeſiviſſet, bellica quoque Germanici gloria, angebatur. Retulit tamen ad Senatum de rebus geſtis, multaque de virtute eius memoravit, magis in ſpeciem verbis adornata, quam ut penitus ſentire crederetur. Paucioribus Druſum et finem Illyrici motus laudavit, ſed intentior, et fida
1 oratione. cunctaque, quae Germanicus indulſerat, ſervavit etiam apud Pannonicos exercitus.

53 Eodem anno Iulia ſupremum diem obiit, ob impudicitiam olim a patre Auguſto Pandateria inſula, mox oppido Reginorum, qui Siculum fretum accolunt, clauſa. Fuerat in matrimonio Tiberii, florentibus Caio et Lucio, Caeſaribus, ſpreveratque, ut imparem. nec alia tam intima Tiberio cauſſa, cur Rhodum abſcederet: imperium adeptus, extorrem, infamem, et, poſt interfectum Poſtumum Agrippam, omnis ſpei

ege-

egenam, inopia ac tabe longa peremit, obſcuram fore A. V.
necem longinquitate exſilii ratus. Par cauſſa ſaevitiae 767.
in Sempronium Gracchum, qui familia nobili, ſollers A. C.
ingenio et prave facundus, eandem Iuliam in matrimo- 14.
nio M. Agrippae temeraverat. Nec is libidini finis. traditam Tiberio pervicax adulter contumacia et odiis in maritum accendebat: litteraeque, quas Iulia patri Auguſto cum inſectatione Tiberii ſcripſit, a Gracchò compoſitae credebantur. Igitur amotus Cercinam, Africi maris inſulam, quattuordecim annis exſilium toleravit. Tunc milites, ad caedem miſſi, invenere in prominenti litoris, nihil laetum opperientem. quorum adventu, *breve tempus* petivit, *ut ſuprema mandata uxori Alliariae per litteras daret:* cervicemque percuſſoribus obtulit, conſtantia mortis haud indignus Sempronio nomine; vitâ degeneraverat. Quidam non Roma eos milites, ſed ab L. Aſprenate, Proconſule Africae, miſſos tradidere, auctore Tiberio, qui famam caedis poſſe in Aſprenatem verti fruſtra ſperaverat.

54 Idem annus novas caerimonias accepit, addito ſodalium Auguſtalium ſacerdotio: ut quondam T. Tatius retinendis Sabinorum ſacris ſodales Titios inſtituerat. ſorte ducti e primoribus civitatis unus et viginti: Tiberius Druſusque et Claudius et Germanicus adiiciuntur. Ludos Auguſtales tunc primum coeptos turbavit diſcordia, ex certamine hiſtrionum. indulſerat ei ludicro Auguſtus, dum Maecenati obtemperat, effuſo in amorem Bathylli: neque ipſe abhorrebat talibus ſtudiis, et civile rebatur, miſceri voluptatibus vulgi. alia Tiberio morum via: ſed populum, per tot annos molliter habitum, nondum audebat ad duriora vertere.

A. V. 768. Druſo Caeſare, C. Norbano Coss. decernitur Ger-
A. C. manico triumphus, manente bello; quod, quamquam
15. in aeſtatem ſumma ope parabat, initio veris et repen-
55 tino in Cattos excurſu praecepit. nam ſpes inceſſerat, disſidere hoſtem in Arminium ac Segeſtem, inſignem utrumque perſidia in nos aut fide. Arminius turbator Germaniae; Segeſtes, *parari rebellionem*, ſaepe alias, et ſupremo convivio, poſt quod in arma itum, aperuit: ſuaſitque Varo, *ut ſe et Arminium et ceteros proceres vinciret; nihil auſuram plebem, principibus amotis: atque ipſi tempus fore, quo crimina et innoxios discerneret.* ſed Varus fato et vi Arminii cecidit. Segeſtes, quamquam conſenſu gentis in bellum tractus, discors manebat, auctis privatim odiis, quod Arminius filiam eius, alii pactam, rapuerat. gener inviſus, inimici ſoceri: quaeque apud concordes vincula caritatis, in-
56 citamenta irarum apud infenſos erant. Igitur Germanicus quattuor legiones, quinque auxiliarium millia, et tumultuarias catervas Germanorum, cis Rhenum colentium, Caecinae tradit: totidem legiones, duplicem ſociorum numerum ipſe ducit: poſitoque caſtello ſuper veſtigia paterni praeſidii, in monte Tauno, expeditum exercitum in Cattos rapit; L. Apronio ad munitiones viarum et fluminum relicto. nam (rarum illi caelo) ſiccitate et amnibus modicis, inoffenſum iter properaverat; imbresque et fluminum auctus regredienti metuebantur. Sed Cattis adeo improviſus advenit, ut, quod imbecillum aetate ac ſexu, ſtatim captum aut trucidatum ſit. Iuventus flumen Adranam nando tramiſerat, Romanosque, pontem coeptantis, arcebant: dein tormentis ſagittisque pulſi, tentatis fruſtra conditionibus pacis, cum quidam ad Germanicum perfugiſſent, reliqui, omiſſis pagis vicisque, in ſilvas diſper-

diſperguntur. Caeſar, incenſo Mattio, (id genti caput,) aperta populatus, vertit ad Rhenum: non auſo hoſte terga abeuntium laceſſere; quod illi moris, quotiens aſtu magis quam per formidinem ceſſit. Fuerat animus Cheruſcis, iuvare Cattos: ſed exterruit Caecina, huc illuc ferens arma; et Marſos, congredi auſos, proſpero proelio cohibuit. A. V. 768. A. C. 15.

Neque multo poſt legati a Segeſte venerunt, auxilium orantes adverſus vim popularium, a quîs circumſedebatur; validiore apud eos Arminio, quando bellum ſuadebat. Nam barbaris, quanto quis audacia promptus, tanto magis fidus, rebusque motis potior habetur. Addiderat Segeſtes legatis filium, nomine Segimundum: ſed iuvenis conſcientiâ cunctabatur. quippe anno, quo Germaniae deſcivere, ſacerdos apud Aram Vbiorum creatus, ruperat vittas, profugus ad rebelles. adductus tamen in ſpem clementiae Romanae, pertulit patris mandata: benigneque exceptus, cum praeſidio Gallicam in ripam miſſus eſt. Germanico pretium fuit, convertere agmen: pugnatumque in obſidentis, et ereptus Segeſtes magna cum propinquorum et clientium manu. Inerant feminae nobiles: inter quas uxor Arminii, eademque filia Segeſtis, mariti magis quam parentis animo, neque victa in lacrimas, neque voce ſupplex, compreſſis intra ſinum manibus, gravidum uterum intuens. Ferebantur et ſpolia Varianae cladis, pleriſque eorum, qui tum in deditionem veniebant, praedae data. 57

Simul Segeſtes ipſe, ingens viſu, et memoria bonae ſocietatis impavidus. Verba eius in hunc modum fuere: *Non hic mihi primus erga populum Rom. fidei et conſtantiae dies. ex quo a divo Auguſto civitate donatus ſum, amicos inimicosque ex veſtris utilitatibus delegi: neque odio* 58

A. V. 768. A. C. 15. *patriae, (quippe proditores etiam iis, quos anteponunt, inviſi ſunt,) verum quia Romanis Germaniſque idem conducere, et pacem quam bellum probabam. ergo raptorem filiae meae, violatorem foederis veſtri, Arminium, apud Varum, qui tum exercitui praeſidebat, reum feci. dilatus ſegnitia ducis, quia parum praeſidii in legibus erat, ut me et Arminium et conſcios vinciret, flagitavi. teſtis illa nox, mihi utinam potius noviſſima! quae ſecuta ſunt, defleri magis, quam defendi poſſunt. ceterum et inieci catenas Arminio, et a factione eius iniectas perpeſſus ſum. Atque ubi primum tui copia, vetera novis et quieta turbidis antehabeo: neque ob praemium, ſed ut me perfidia exſolvam; ſimul genti Germanorum idoneus conciliator, ſi poenitentiam quam perniciem maluerit. Pro iuventa et errore filii veniam precor; filiam neceſſitate huc adductam, fateor. tuum erit conſultare, utrum praevaleat, quod ex Arminio concepit, an quod ex me genita eſt.* Caeſar, clementi reſponſo, liberis propinquiſque eius incolumitatem, ipſi ſedem vetere in provincia pollicetur. Exercitum reduxit, nomenque Imperatoris, auctore Tiberio, accepit. Arminii uxor virilis ſexus ſtirpem edidit: educatus Ravennae puer, quo mox ludibrio conflictatus

59 ſit, in tempore memorabo. Fama dediti benigneque excepti Segeſtis vulgata, ut quibusque bellum invitis aut cupientibus erat, ſpe vel dolore accipitur. Arminium, ſuper inſitam violentiam, rapta uxor, ſubiectus ſervitio uxoris uterus, vecordem agebant: volitabatque per Cheruſcos, arma in Segeſtem, arma in Caeſarem poſcens, neque probris temperabat: *Egregium patrem! magnum Imperatorem! fortem exercitum! quorum tot manus unam mulierculam avexerint. Sibi tres legiones, totidem legatos procubuiſſe. Non enim ſe*

ſe proditione, neque adverſus feminas gravidas, ſed pa- A. V.
lam adverſus armatos bellum tractare. cerni adhuc Ger- 768. A. C.
manorum in lucis ſigna Romana, quae diis patriis ſuſ- 15.
penderit. coleret Segeſtes victam ripam: redderet filio
ſacerdotium: hominem Germanos numquam ſatis excu-
ſaturos, quod inter Albim et Rhenum virgas et ſecures
et togam viderint. aliis gentibus, ignorantia imperii
Romani, inexperta eſſe ſupplicia, neſcia tributa: quae
quando exuerint, irritusque disceſſerit ille inter numina
dicatus Auguſtus, ille delectus Tiberius, ne imperitum
adoleſcentulum, ne ſeditioſum exercitum paveſcerent. Si
patriam, parentes, antiqua mallent, quam dominos
et colonias novas; Arminium potius, gloriae ac liber-
tatis, quam Segeſtem, flagitioſae ſervitutis ducem, ſe-
querentur.

Conciti per haec non modo Cheruſci, ſed conter- 60
minae gentes; tractusque in partis Inguiomerus, Ar-
minii patruus, veteri apud Romanos auctoritate, unde
maior Caeſari metus. et ne bellum mole una ingrue-
ret, Caecinam, cum quadraginta cohortibus Romanis,
distrahendo hoſti, per Bructeros, ad flumen Amiſiam
mittit. equitem Pedo praefectus finibus Friſiorum du-
cit. ipſe impoſitas navibus quattuor legiones per lacus
vexit: ſimulque pedes, eques, claſſis, apud praedictum
amnem convenere. Chauci, cum auxilia pollicerен-
tur, in commilitium adſciti ſunt. Bructeros ſua urentis
expedita cum manu L. Stertinius, miſſu Germanici,
fudit: interque caedem et praedam reperit undeviceſi-
mae legionis aquilam, cum Varo amiſſam. Ductum
inde agmen ad ultimos Bructerorum: quantumque
Amiſiam et Luppiam amnes inter, vaſtatum, haud
procul Teutoburgienſi ſaltu, in quo reliquiae Vari le-
gionumque inſepultae dicebantur. Igitur cupido Cae- 61

 ſarem

A. V. 768. A. C. 15. farem invadit, folvendi fuprema militibus ducique; permoto ad miferationem omni, qui aderat, exercitu, ob propinquos, amicos, denique ob cafus bellorum et fortem hominum. Praemiffo Caecina, ut occulta faltuum fcrutaretur, pontesque et aggeres humido paludum et fallacibus campis imponeret, incedunt moeftos locos, vifuque ac memoria deformes. Prima Vari caftra, lato ambitu, et dimenfis principiis, trium legionum manus oftentabant: dein, femiruto vallo, humili foffa, accifae iam reliquiae confediffe intelligebantur: medio campi albentia offa, ut fugerant, ut reftiterant, disiecta vel aggerata. adiacebant fragmina telorum, equorumque artus, fimul truncis arborum antefixa ora: lucis propinquis barbarae arae, apud quas tribunos ac primorum ordinum centuriones mactaverant. et cladis eius fuperftites, pugnam aut vincula elapfi, referebant, *hic cecidiffe legatos; illic raptas aquilas; primum ubi vulnus Varo adactum; ubi infelici dextra et fuo ictu mortem invenerit; quo tribunali concionatus Arminius, quot patibula captivis, quae fcrobes; utque fignis et aquilis per fuperbiam inluferit.*

62 Igitur Romanus, qui aderat, exercitus, fextum poft cladis annum, trium legionum offa, nullo nofcente, alienas reliquias an fuorum humo tegeret, omnes, ut coniunctos, ut confanguineos, aucta in hoftem ira, moefti fimul et infenfi condebant. Primum exftruendo tumulo cefpitem Caefar pofuit, gratiffimo munere in defunctos, et praefentibus doloris focius. Quod Tiberio haud probatum, feu cuncta Germanici in deterius trahenti, five exercitum imagine caeforum infepultorumque tardatum ad proelia et formidolofiorem hoftium credebat: *neque Imperatorem, auguratu et vetuftiffimis caerimoniis praeditum, attrectare feralia*

de-

debuiſſe. Sed Germanicus, cedentem in avia Armi- A. V.
nium ſecutus, ubi primum copia fuit, evehi equites, 768. A. C.
campumque, quem hoſtis inſederat, eripi iubet. Ar- 15.
minius colligi ſuos et propinquare ſilvis monitos, 63
vertit repente: mox ſignum prorumpendi dedit iis,
quos per ſaltus occultaverat. Tunc nova acie turbatus
eques; miſſaeque ſubſidiariae cohortes, et fugientium
agmine impulſae, auxerant conſternationem: trude-
banturque in paludem, gnaram vincentibus, iniquam
neſciis, ni Caeſar productas legiones inſtruxiſſet. inde
hoſtibus terror, fiducia militi: et manibus aequis abs-
ceſſum. Mox, reducto ad Amiſiam exercitu, legio-
nes claſſe, ut advexerat, reportat: pars equitum lito-
re Oceani petere Rhenum iuſſa: Caecina, qui ſuum
militem ducebat, monitus, quamquam notis itineribus
regrederetur, Pontes longos quam maturrime ſupe-
rare. Anguſtus is trames vaſtas inter paludes, et quon-
dam a L. Domitio aggeratus: cetera limoſa, tenacia
gravi coeno, aut rivis incerta erant; circum ſilvae,
paullatim adclives: quas tum Arminius implevit, com-
pendiis viarum et cito agmine onuſtum ſarcinis armis-
que militem cum anteveniſſet. Caeçinae dubitanti,
quonam modo ruptos vetuſtate pontes reponeret, ſi-
mulque propulſaret hoſtem, caſtra metari in loco pla-
cuit; ut opus, et alii proelium inciperent. Barbari 64
perfringere ſtationes, ſeque inferre munitoribus niſi,
laceſſunt, circumgrediuntur, occurſant: miſcetur ope-
rantium bellantiumque clamor. et cuncta pariter Ro-
manis adverſa; locus uligine profunda, idem ad gra-
dum inſtabilis, procedentibus lubricus; corpora gra-
via loricis: neque librare pila inter undas poterant.
Contra Cheruſcis ſueta apud paludes proelia; procera
membra; haſtae ingentes ad vulnera facienda quamvis
pro-

A. V. 768. A. C. 15. procul. nox demum inclinantis iam legiones adversae pugnae exemit. Germani, ob prospera indefessi, ne tum quidem sumpta quiete, quantum aquarum circum surgentibus iugis oritur, vertere in subiecta: mersaque humo, et obruto, quod effectum operis, duplicatus militi labor. Quadragesimum id stipendium Caecina parendi aut imperitandi habebat; secundarum ambiguarumque rerum sciens, eoque interritus. Igitur futura volvens, non aliud reperit, quam ut hostem silvis coerceret, donec saucii, quantumque gravioris agminis, anteirent. nam medio montium et paludum porrigebatur planities, quae tenuem aciem pateretur. Deliguntur legiones, quinta dextro lateri, unaetvicesima in laevum; primani ducendum ad agmen; vicesimanus adversum secuturos.

65 Nox per diversa inquies: cum barbari festis epulis, laeto cantu aut truci sonore subiecta vallium ac resultantis saltus complerent; apud Romanos invalidi ignes, interruptae voces, atque ipsi passim adiacerent vallo, oberrarent tentoriis, insomnes magis quam pervigiles; ducemque terruit dira quies. nam Quinctilium Varum, sanguine oblitum et paludibus emersum, cernere et audire visus est, velut vocantem, non tamen obsecutus, et manum intendentis repulisse. Coepta luce, missae in latera legiones, metu an contumacia, locum deseruere: capto propere campo, humentia ultra. Neque tamen Arminius, quamquam libero incursu, statim prorupit: sed, ut haesere coeno fossisque impedimenta, turbati circum milites, incertus signorum ordo, utque tali in tempore, sibi quisque properus et lentae adversum imperia aures, inrumpere Germanos iubet, clamitans, *En Varus, et eodem iterum fato victae legiones!* Simul haec, et cum delectis scindit agmen, equisque maxime vul-

vulnera ingerit: illi ſanguine ſuo et lubrico paludum A. V.
lapſantes, excuſſis rectoribus, disiicere obvios, pro- 768. A. C.
terere iacentes. plurimus circa aquilas labor, quae 15.
neque adverſum ferri ingruentia tela, neque figi limoſa humo poterant. Caecina, dum ſuſtentat aciem, ſuffoſſo equo delapſus, circumveniebatur, ni prima legio ſeſe oppoſuiſſet. iuvit hoſtium aviditas, omiſſa caede, praedam ſectantium: eniſaeque legiones, veſperaſcente die, in aperta et ſolida. Neque is miſeriarum finis. ſtruendum vallum, petendus agger: amiſſa magna ex parte, per quae egeritur humus, aut exciditur ceſpes: non tentoria manipulis, non fomenta ſauciis: infectos coeno aut cruore cibos dividentes, funeſtas tenebras, et tot hominum millibus unum iam
reliquum diem lamentabantur. Forte equus, abruptis 66
vinculis vagus et clamore territus, quosdam occurrentium obturbavit. tanta inde conſternatio, inrupiſſe Germanos credentium, ut cuncti ruerent ad portas: quarum decumana maxime petebatur, averſa hoſti, et fugientibus tutior. Caecina, comperto, vanam eſſe formidinem, cum tamen neque auctoritate, neque precibus, ne manu quidem, obſiſtere aut retinere militem quiret, proiectus in limine portae, miſeratione demum, quia per corpus legati eundum erat, clauſit viam: ſimul tribuni et centuriones falſum pavorem do-
cuerunt. Tunc contractos in principia, iuſſosque di- 67
cta cum ſilentio accipere, temporis ac neceſſitatis monet: *Vnam in armis ſalutem: ſed ea conſilio temperanda, manendumque intra vallum, donec expugnandi hoſtes ſpe, propius ſuccederent: mox undique erumpendum: illa eruptione ad Rhenum perveniri. quodſi fugerent, pluris ſilvas, profundas magis paludes, ſaevitiam hoſtium ſupereſſe; at victoribus decus, gloriam: quae*

domi

A. V. 768. *domi cara, quae in caſtris honeſta,* memorat: reticuit
A. C. 15. de adverſis. Equos dehinc, orſus a ſuis, legatorum
tribunorumque, nulla ambitione, fortiſſimo cuique
bellatori tradit, ut hi, mox pedes, in hoſtem inva-
derent.

68 Haud minus inquies Germanus ſpe, cupidine, et
diverſis ducum ſententiis agebat: Arminio, *ſinerent
egredi, egreſſosque rurſum per humida et impedita cir-
cumvenirent*, ſuadente: atrociora Inguiomero et laeta
barbaris, *ut vallum armis ambirent: promptam expu-
gnationem, plures captivos, incorruptam praedam fore.*
Igitur orta die proruunt foſſas, iniiciunt crates, ſum-
ma valli prenſant, raro ſuper milite, et quaſi ob me-
tum defixo. poſtquam haeſere munimentis, datur co-
hortibus ſignum, cornuaque ac tubae concinuere. exin
clamore et impetu tergis Germanorum circumfundun-
tur, exprobrantes, *non hic ſilvas, nec paludes, ſed
aequis locis aequos deos.* Hoſti, facile excidium et
paucos ac ſemermos cogitanti, ſonus tubarum, ful-
gor armorum, quanto inopina, tanto maiora offundun-
tur: cadebantque, ut rebus ſecundis avidi, ita adver-
ſis incauti. Arminius integer, Inguiomerus poſt gra-
ve vulnus, pugnam deſeruere: vulgus trucidatum eſt,
donec ira et dies permanſit. Nocte demum reverſae
legiones, quamvis plus vulnerum, eadem ciborum
egeſtas fatigaret, vim, ſanitatem, copias, cuncta in
69 victoria habuere. Pervaſerat interim *circumventi exer-
citus* fama, et *infeſto Germanorum agmine Gallias peti:*
ac, ni Agrippina impoſitum Rheno pontem ſolvi pro-
hibuiſſet, erant qui id flagitium formidine auderent.
ſed femina ingens animi munia ducis per eos dies in-
duit, militibusque, ut quis inops aut ſaucius, ve-
ſtem et fomenta dilargita eſt. Tradit C. Plinius, Ger-
mani-

manicorum bellorum ſcriptor, ſtetiſſe apud principium A. V. 768.
pontis, laudes et grates reverſis legionibus habentem. A. C. 15.
Id Tiberii animum altius penetravit: *non enim ſimplices eas curas, nec adverſus externos militem quaeri. nihil relictum Imperatoribus, ubi femina manipulos interviſat, ſigna adeat, largitionem tentet; tamquam parum ambitioſe filium ducis gregali habitu circumferat,* Caeſaremque Caligulam *appellari velit. potiorem iam apud exercitus Agrippinam, quam legatos, quam duces: compreſſam a muliere ſeditionem, cui nomen Principis obſiſtere non quiverit.* Accendebat haec onerabatque Seianus, peritiâ morum Tiberii odia in longum iaciens, quae reconderet, auctaque promeret. At 70
Germanicus legionum, quas navibus vexerat, ſecundam et quartam decimam, itinere terreſtri P. Vitellio ducendas tradit, quo levior claſſis vadoſo mari innaret, vel reciproco ſideret. Vitellius primum iter ſicca humo aut modice adlabente aeſtu quietum habuit: mox impulſu aquilonis, ſimul ſidere aequinoctii, quo maxime tumeſcit Oceanus, rapi agique agmen. et opplebantur terrae: eadem freto, litori, campis facies: neque diſcerni poterant incerta ab ſolidis, brevia a profundis. ſternuntur fluctibus, hauriuntur gurgitibus iumenta, ſarcinae: corpora exanima interfluunt, occurſant. permiſcentur inter ſe manipuli, modo pectore, modo ore tenus exſtantes, aliquando ſubtracto ſolo disiecti, aut obruti. non vox et mutui hortatus iuvabant, adverſante unda: nihil ſtrenuus ab ignavo, ſapiens ab rudi, conſilia a caſu differre: cuncta pari violentia involvebantur. Tandem Vitellius in editiora eniſus, eodem agmen ſubduxit. pernoctavere ſine utenſilibus, ſine igni, magna pars nudo aut mulcato corpore; haud minus miſerabiles, quam quos hoſtis cir-

cum-

A. V. 768. A. C. 15. cumſidet. quippe illis etiam honeſtae mortis uſus: his
inglorium exitium. Lux reddidit terram; penetra-
tumque ad amnem Vnſingim, quo Caeſar claſſe conten-
derat. impoſitae deinde legiones, vagante fama, ſub-
merſas: nec fides ſalutis, antequam Caeſarem exerci-
71 tumque reducem videre. Iam Stertinius, ad accipien-
dum in deditionem Segimerum, fratrem Segeſtis,
praemiſſus, ipſum et filium eius in civitatem Vbiorum
perduxerat. data utrique venia; facile Segimero, cun-
ctantius filio, quia Quinctilii Vari corpus inluſiſſe di-
cebatur. Ceterum ad ſupplenda exercitus damna cer-
tavere Galliae, Hiſpaniae, Italia: quod cuique prom-
ptum, arma, equos, aurum, offerentes. quorum lau-
dato ſtudio Germanicus, armis modo et equis ad bel-
lum ſumptis, propria pecunia militem iuvit. utque
cladis memoriam etiam comitate leniret, circumire
ſaucios, facta ſingulorum extollere; vulnera intuens,
alium ſpe, alium gloria, cunctos alloquio et cura, ſibi-
que et proelio firmabat.

72 Decreta eo anno triumphalia inſignia A. Caecinae,
L. Apronio, C. Silio, ob res cum Germanico geſtas.
Nomen *Patris patriae* Tiberius, a populo ſaepius in-
geſtum, repudiavit; neque in acta ſua iurari, quam-
quam cenſente Senatu, permiſit: *cuncta mortalium in-
certa; quantoque plus adeptus foret, tanto ſe magis in
lubrico* dictitans. non tamen ideo faciebat fidem civilis
animi. nam legem maieſtatis reduxerat; cui nomen
apud veteres idem, ſed alia in iudicium veniebant: ſi
quis proditione exercitum, aut plebem ſeditionibus,
denique male geſta re publica maieſtatem populi Ro-
mani minuiſſet. facta arguebantur, dicta impune erant.
Primus Auguſtus cognitionem de famoſis libellis, ſpe-
cie legis eius, tractavit, commotus Caſſii Severi libi-
dine.

dine, qua viros feminasque inluſtres procacibus ſcri- A. V.
ptis diffamaverat. mox Tiberius, conſultante Pompeio 768. A. C.
Macro, Praetore, *an iudicia maieſtatis redderentur?* 15.
exercendas leges eſſe, reſpondit. Hunc quoque aſperavere carmina, incertis auctoribus vulgata, in ſaevitiam ſuperbiamque eius et diſcordem cum matre animum. Haud pigebit referre in Falanio et Rubrio, 73
modicis equitibus Romanis, praetentata crimina: ut, quibus initiis, quanta Tiberii arte, graviſſimum exitium inrepſerit, dein repreſſum ſit, poſtremo arſerit, cunctaque conripuerit, noſcatur. Falanio obiiciebat accuſator, *quod inter cultores Auguſti, qui per omnes domos, in modum collegiorum, habebantur, Caſſium quendam, mimum corpore infamem, adſciviſſet: quodque, venditis hortis, ſtatuam Auguſti ſimul mancipaſſet.* Rubrio crimini dabatur *violatum periurio numen Auguſti.* Quae ubi Tiberio notuere, ſcripſit Conſulibus: *non ideo decretum patri ſuo caelum, ut in perniciem civium is honor verteretur. Caſſium hiſtrionem ſolitum, inter alios eiusdem artis, intereſſe ludis, quos mater ſua in memoriam Auguſti ſacraſſet. Nec contra religiones fieri, quod effigies eius, ut alia numinum ſimulacra, venditionibus hortorum et domuum accedant. Iusiurandum perinde aeſtimandum, quam ſi Iovem fefelliſſet: deorum iniurias diis curae.* Nec multo poſt, Granium 74
Marcellum, Praetorem Bithyniae, Quaeſtor ipſius, Caepio Criſpinus, maieſtatis poſtulavit, ſubſcribente Romano Hiſpone: qui formam vitae iniit, quam poſtea celebrem miſeriae temporum et audaciae hominum fecerunt. nam egens, ignotus, inquies, dum occultis libellis ſaevitiae Principis adrepit, mox clariſſimo cuique periculum faceſſit, potentiam apud unum, odium apud omnes adeptus, dedit exemplum, quod

 ſecuti,

A. V. ſecuti, ex pauperibus divites, ex contemptis metuen-
768.
A. C. di, perniciem aliis ac poſtremum ſibi invenere. Sed
15. Marcellum inſimulabat, *ſiniſtros de Tiberio ſermones habuiſſe:* inevitabile crimen, cum ex moribus Principis foediſſima quaeque deligeret accuſator, obiectaretque reo. nam, quia vera erant, etiam dicta credebantur. Addidit Hiſpo, *ſtatuam Marcelli altius quam Caeſarum ſitam: et alia in ſtatua, amputato capite Auguſti, effigiem Tiberii inditam.* ad quod exarſit adeo, ut, rupta taciturnitate, proclamaret, *ſe quoque in ea cauſſa laturum ſententiam palam et iuratum:* quo ceteris eadem neceſſitas fieret. Manebant etiam tum veſtigia morientis libertatis. Igitur Cn. Piſo, *Quo*, inquit, *loco cenſebis, Caeſar? ſi primus, habebo quod ſequar: ſi poſt omnes, vereor, ne imprudens disſentiam.* Permotus his, quantoque incautius efferverat, poenitentia patiens tulit, abſolvi reum criminibus maieſtatis. de pecuniis repetundis ad reciperatores itum eſt.

75 Nec Patrum cognitionibus ſatiatus, iudiciis adſidebat in cornu tribunalis, ne Praetorem curuli depelleret, multaque eo coram adverſus ambitum et potentium preces conſtituta. ſed dum veritati conſulitur, libertas corrumpebatur. Inter quae Pius Aurelius, Senator, queſtus, *mole publicae viae ductuque aquarum labefactas aedis ſuas*, auxilium Patrum invocabat. reſiſtentibus aerarii Praetoribns, ſubvenit Caeſar, pretiumque aedium Aurelio tribuit, erogandae per honeſta pecuniae cupiens: quam virtutem diu retinuit, cum ceteras exueret. Propertio Celeri, Praetorio, veniam ordinis ob paupertatem petenti, decies ſeſtertium largitus eſt, ſatis comperto, paternas ei anguſtias eſſe. tentantis eadem alios probare cauſſam Senatui iuſſit, cupidine ſeveritatis, in his etiam, quae rite faceret, acer-

acerbus. unde ceteri ſilentium et paupertatem confeſ- A. V.
ſioni et beneficio praepoſuere. 768.
A. C.
Eodem anno continuis imbribus auctus Tiberis 15.
plana urbis ſtagnaverat: relabentem ſecuta eſt aedifi- 76
ciorum et hominum ſtrages. Igitur cenſuit Aſinius Gallus, *ut libri Sibyllini adirentur.* renuit Tiberius, perinde divina humanaque obtegens. Sed remedium coercendi fluminis Ateio Capitoni, et L. Arruntio mandatum. Achaiam ac Macedoniam, onera deprecantis, levari in praeſens proconſulari imperio, tradique Caeſari placuit. Edendis gladiatoribus, quos Germanici fratris ac ſuo nomine obtulerat, Druſus praeſedit, quamquam vili ſanguine nimis gaudens: quod vulgo formidoloſum, et pater arguiſſe dicebatur. Cur abſtinuerit ſpectaculo ipſe, varie trahebant: alii taedio coetus, quidam triſtitia ingenii, et metu comparationis, quia Auguſtus comiter interfuiſſet. Non crediderim, ad oſtentandam ſaevitiam, movendasque populi offenſiones, conceſſam filio materiem: quamquam id quoque dictum eſt. At theatri licentia, proximo 77
priore anno coepta, gravius tum erupit, occiſis non modo e plebe, ſed militibus et centurione, vulnerato tribuno praetoriae cohortis, dum probra in magiſtratus et disſenſionem vulgi prohibent. Actum de ea ſeditione apud Patres, dicebanturque ſententiae, *ut Praetoribus ius virgarum in hiſtriones eſſet.* interceſſit Haterius Agrippa tribunus plebei, increpitusque eſt Aſinii Galli oratione, ſilente Tiberio, qui ea ſimulacra libertatis Senatui praebebat. valuit tamen interceſſio, quia divus Auguſtus *immunes verberum hiſtriones* quondam reſponderat, neque fas Tiberio, infringere dicta eius. De modo lucaris, et adverſus laſciviam fautorum, multa decernuntur: ex quîs maxime inſignia:

A. V. 768. A. C. 15. *nè domos pantomimorum Senator introiret; ne egredientis in publicum equites Romani cingerent; aut alibi quam in theatro ſpectarentur; et ſpectantium immodeſtiam*
78 *exſilio multandi poteſtas Praetoribus fieret.* Templum ut in colonia Tarraconenſi ſtrueretur Auguſto, petentibus Hiſpanis permiſſum; datumque in omnes provincias exemplum. Centeſimam rerum venalium, poſt bella civilia inſtitutam, deprecante populo, edixit Tiberius, *militare aerarium eo ſubſidio niti: ſimul imparem oneri rem publicam, niſi viceſimo militiae anno veterani dimitterentur.* ita proximae ſeditionis male conſulta, quibus ſedecim ſtipendiorum finem expreſſerant, abolita in poſterum.

79 Actum deinde in Senatu ab Arruntio et Ateio, an ob moderandas Tiberis exundationes verterentur flumina et lacus, per quos augeſcit. auditaeque municipiorum et coloniarum legationes: orantibus Florentinis, *ne Clanis, ſolito alveo demotus, in amnem Arnum transferretur, idque ipſis perniciem adferret.* Congruentia his Interamnates diſſeruere: *peſſum ituros fecundiſſimos Italiae campos, ſi amnis Nar* (id enim parabatur) *in rivos diductus, ſuperſtagnaviſſet.* Nec Reatini ſilebant, Velinum lacum, qua in Narem effunditur, obſtrui recuſantes: *quippe in adiacentia erupturum: optume rebus mortalium conſuluiſſe naturam, quae ſua ora fluminibus, ſuos curſus, utque originem, ita fines dederit: ſpectandas etiam religiones ſociorum, qui ſacra et lucos et aras patriis amnibus dicaverint. quin ipſum Tiberim nolle, prorſus accolis fluviis orbatum, minore gloria fluere.* Seu preces coloniarum, ſeu difficultas operum, ſive ſuperſtitio valuit, ut in ſen tentiam Piſonis concederetur, qui nil mutandum cenſuerat. Prorogatur Poppaeo Sabino provincia Moeſia,

ad-

additis Achaia ac Macedonia. Id quoque morum Ti- A. V.
berii fuit, continuare imperia, ac pleroſque ad finem 768.
vitae in iisdem exercitibus aut iurisdictionibus habere. A. C. 15.
Cauſſae variae traduntur: alii *taedio novae curae ſemel* 80
placita pro aeternis ſervaviſſe; quidam *invidia, ne plu-*
res fruerentur. ſunt qui exiſtiment, ut callidum eius
ingenium, ita anxium iudicium. neque enim eminentis
virtutes ſectabatur, et rurſum vitia oderat: ex optimis
periculum ſibi, a peſſimis dedecus publicum metuebat.
qua haeſitatione poſtremo eo provectus eſt, ut manda-
verit quibusdam provincias, quos egredi urbe non
erat paſſurus. De comitiis conſularibus, quae tum 81
primum, illo principe, ac deinceps fuere, vix quid-
quam firmare auſim: adeo diverſa non modo apud
auctores, ſed in ipſius orationibus reperiuntur. Mo-
do, ſubtractis candidatorum nominibus, originem
cuiusque et vitam et ſtipendia deſcripſit, ut, qui forent,
intelligeretur: aliquando, ea quoque ſignificatione
ſubtracta, candidatos hortatus, ne ambitu comitia tur-
barent, ſuam ad id curam pollicitus eſt. plerumque
eos tantum apud ſe profeſſos, disſeruit, *quorum nomina*
Conſulibus edidiſſet: poſſe et alios profiteri, ſi gratiae
aut meritis confiderent. ſpecioſa verbis, re inania, aut
ſubdola; quantoque maiore libertatis imagine tegeban-
tur, tanto eruptura ad infenſius ſervitium.

C. CORNELII TACITI
AB
EXCESSV DIVI AVGVSTI
A N N A L I V M
LIBER SECVNDVS.

BREVIARIVM LIBRI.

Cap. 1. *Initia belli Parthici. Phraates, Vononis pater.* 2. *Vonones popularibus invisus.* 3. *Ab Artabano pulsus, ad Armenios profugus.* 4. *In Armenia mutatio regum.* 5. *Germanicus invidia Tiberii revocatus, Germanos confestim aggredi parat.* 6. *Classis eius. Rhenus.* 7. *Irruptio in Cattos. Ara Drusi restituta.* 8. *Fossa Drusiana. Amisia. In rebelles Angrivarios animadversum.* 9. *Arminii cum fratre colloquium:* 10. *inde ira et iurgium.* 11. *Visurgim transeunt Romani. Batavorum discrimen. Carioválda caesus.* 12. *Germanicus militum animos explorat.* 13. *Transfugis praemium pronuntiatum a Germanis, mox castris Rom. adsultatum.* 14. *Germanici somnium. Eiusque* 15. *et Arminii orationes ad suos.* 16. *Locus pugnae, campus Idistavisus. Acierum instructio.* 17. *Faustum augurium. Fuga Germanorum et clades.* 18. *Tropaeum positum.* 19. *Quo dedecore accensi gens bellum resumit.* 20. *Acriter pugnatum.* 21. *Vincunt tandem Romani, quamquam ambiguo equitum proelio.* 22. *Monumentum et titulus rerum magnificus.* 23. *Milites classe revecti.* 24. *Ex tempestate calamitas et paene exitium. Re-*

col-

collecti naufragi. 25. *Hac fortuna erectos denuo Germanos aggreditur Germanicus caeditque, ſimul aquilam Varianam recipit.* 26. *Tum rebus infectis avocatur a Tiberio.* 27. *Libo Druſus ab amico delatus.* 28. *Accuſatus in Senatu,* 29. *quum patronos non reperiret,* 30. *nec tam ſceleris quam vecordiae convinci poſſet, novo iure ſervos torqueri in ſuum caput vidit.* 31. *Iam fruſtra orato principe, Libo ſe ipſe confecit.* 32. *In defunctum ſententiae Senatorum. Aſtrologi et magi ex Italia pulſi.* 33. *Luxus publicus leviter coercitus, quem defendit Aſinius.* 34. *Piſonis libertas, Vrgulaniae potentia.* 35. *De rebus proferendis certamen in Senatu.* 36. *Aſinii ſententia de Comitiis, a Tiberio reiecta.* 37. *Hortali, levamentum inopiae ſuae poſcentis, orationem* 38. *aſpere excipit Tiberius; tamen liberis eius nonnihil largitur.* 39. *Clementis ſervi facinus. Is Poſtumum Agrippam ſe mentitus, principi curam iniicit, ſed* 40. *Salluſtii Criſpi dolo captus, occiditur.* 41. *Romae dedicantur nova opera.*

Anno proximo triumphat Germanicus. 42. *Archelaus rex Cappadocum in Vrbem accitus, perit.* 43. *Oriens turbatus committitur Germanico; Piſoni, feroci homini, Syria.* 44. *Druſus in Illyricum miſſus, Suevis contra Cheruſcos auxilium petentibus.* 45. *Ita inter ſe diſcordes Germani accinguntur ad pugnam. Arminii ad ſuos oratio:* 46. *Marobodui item ad ſuos. Atrox proelium. Maroboduus pro victo.* 47. *Terrae motus in Aſia. Eo afflictos ſublevat Tiberius;* 48. *in alios non minus liberalis.* 49. *Templa quaedam dedicata.* 50. *Varilia maieſtatis poſtulata.* 51. *De Praetore ſubſtituendo contentio.* 52. *Tacfarinatem et Mazippam bellum in*

 Afri-

Africa moventes fundit Camillus. Triumphalia ei decreta.

53. *Germanici varia itinera.* 54. *Consulit in reditu Clarium Apollinem. Oraculi ratio.* 55. *Piso et uxor Plancia Germanicum insectantur; etiam castra corrumpunt.* 56. *Germanicus Armeniae regem, Cappadociae et Commagenae legatos imponit.* 57. *Pisonis insolentia in congressu, consilio, conviviis.* 58. *Vonones Syria demotus.*

59. *Germanicus Aegyptum petit, improbante Tiberio.* 60. *Canopus. Thebae priscae.* 61. *Statua Memnonis. Pyramides et alia.* 62. *Germanorum discordia, astu Drusi.* 63. *Marcoduus, vi Catualdae pulsus, confugit ad Romanos. Eadem mox fortuna Catualdae.* 64. *Rhescuporis, Cotye fratris filio oppresso, Romanam divisionem egressus, illius partem appetit;* 65. *ipsoque per fraudem comprehenso, universam Thraciam occupat.* 66. *Hinc vocatus ad caussam dicendam Cotyn occidit.* 67. *Romam perductus et damnatus.* 68. *Vonones fugam tentat; at deprehensus confoditur.* 69. *Germanicus aegrotat, scelere, ut creditur, Pisonis,* 70. *cui amicitiam renuntiat veteri more.* 71. *Mandata familiaribus ultione,* 72. *datisque coniugi monitis, moritur.* 73. *Alexandro M. comparatus et praelatus.* 74. *Sentius Syriae praeficitur.* 75. *Agrippina properat in Vrbem.* 76. *Pisoni, Germanici casu exsultanti, reditum in Syriam dissuadet filius;* 77. *suadet contra Domitius Celer,* 78. *ac persuadet.* 79. *Piso vim parans in successorem Sentium, obviam fit Agrippinae:* 80. *castellum occupat: aciem struit: sed pellitur a Sentio:* 81. *tandem tutum ei iter Romam conceditur.* 82. *Ibi magna ob necem Germanici ira et*

et luctus. 83. *Honores viro decreti.* 84. *Livia Druſo gemellos parit.* 85. *Scita in libidinem mulierum. Pulſa ſacra Aegyptia et Iudaica.* 86. *Capta Veſtalis.* 87. *Frumento pretium conſtitutum. Novos honores averſatur Tiberius.* 88. *Arminii caedes et praeconium.*

Haec geſta annis quatuor,

Coss. T. Statilio Sisenna Tavro, et L. Scribonio Libone. C. Caelio Rvfo, et L. Pomponio Flacco. Tiberio Caesare Avg. iii. et Germanico Caesare ii. M. Ivnio Silano, et C. Norbano Flacco.

Siſenna Statilio Tauro, L. Libone Coss. mota A. V.
Orientis regna provinciaeque Romanae, initio apud 769.
Parthos orto: qui petitum Roma acceptumque regem, A. C. 16.
1 quamvis gentis Arſacidarum, ut externum adſperna-
bantur. Is fuit Vonones, obſes Auguſto datus a
Phraate. Nam Phraates, quamquam depuliſſet exer-
citus ducesque Romanos, cuncta venerantium officia
ad Auguſtum verterat, partemque prolis firmandae
amicitiae miſerat; haud perinde noſtri motu, quam
fidei popularium diffiſus. Poſt finem Phraatis et 2
ſequentium regum, ob internas caedes venere in Vrbem
legati a primoribus Parthis, qui Vononem, vetuſtis-
ſimum liberorum eius, accirent. Magnificum id ſibi
credidit Caeſar, auxitque opibus. et accepere barbari
laetantes, ut ferme ad nova imperia. Mox ſubit pu-
dor, *degeneraviſſe Parthos: petitum alio ex orbe re-
gem, hoſtium artibus infectum: iam inter provincias
Romanas ſolium Arſacidarum haberi, darique. Vbi
illam gloriam trucidantium Craſſum, exturbantium An-*

 tonium;

A. V. 769. A. C. 16. *tonium; si mancipium Caesaris, tot per annos servitutem perpessum, Parthis imperitet?* Accendebat dedignantes et ipse, diversus a maiorum institutis; raro venatu, segni equorum cura; quotiens per urbes incederet, lecticae gestamine, fastuque erga patrias epulas. Inridebantur et Graeci comites, ac vilissima utensilium annulo clausa: sed prompti aditus, obvia comitas, ignotae Parthis virtutes, nova vitia; et quia ipsorum moribus aliena, perinde odium pravis et honestis.

3 Igitur Artabanus, Arsacidarum e sanguine, apud Dahas adultus, excitur, primoque congressu fusus, reparat vires, regnoque potitur. Victo Vononi perfugium Armenia fuit, vacua tunc, interque Parthorum et Romanas opes infida, ob scelus Antonii, qui Artavasden, regem Armeniorum, specie amicitiae inlectum, dein catenis oneratum, postremo interfecerat. Eius filius Artaxias, memoria patris nobis infensus, Arsacidarum vi seque regnumque tutatus est. occiso Artaxia per dolum propinquorum, datus a Caesare Armeniis Tigranes, deductusque in regnum a Tiberio Nerone. Nec Tigrani diuturnum imperium fuit, neque liberis eius, quamquam sociatis, more externo,

4 in matrimonium regnumque. Dein iussu Augusti impositus Artavasdes, et non sine clade nostra deiectus. Tum C. Caesar componendae Armeniae deligitur. Is Ariobarzanem, origine Medum, ob insignem corporis formam et praeclarum animum, volentibus Armeniis praefecit. Ariobarzane morte fortuita absumpto, stirpem eius haud toleravere: tentatoque feminae imperio, cui nomen Erato, eaque brevi pulsa, incerti solutique, et magis sine domino quam in libertate, profugum Vononem in regnum accipiunt. Sed ubi minitari Artabanus, et parum subsidii in Armeniis,

vel,

vel, ſi noſtra vi defenderetur, bellum adverſus Parthos A. V.
ſumendum erat; rector Syriae, Creticus Silanus, ex- 769. A. C.
citum cuſtodia circumdat, manente luxu et regio no- 16.
mine. quod ludibrium ut effugere agitaverit Vonones,
in loco reddemus.

Ceterum Tiberio haud ingratum accidit, turbari 5
res Orientis; ut ea ſpecie Germanicum ſuetis legioni-
bus abstraheret, novisque provinciis inpoſitum, dolo
ſimul et caſibus obiectaret. At ille, quanto acriora in
eum ſtudia militum, et averſa patrui voluntas cele-
randae victoriae intentior, tractare proeliorum vias, et
quae ſibi tertium iam annum belligeranti ſaeva vel pro-
ſpera eveniſſent: *Fundi Germanos acie et iuſtis locis:
iuvari ſilvis, paludibus, brevi aeſtate et praematura
hieme: ſuum militem haud perinde vulneribus, quam
ſpatiis itinerum, damno armorum adfici: feſſas Gallias
miniſtrandis equis: longum impedimentorum agmen op-
portunum ad inſidias, defenſantibus iniquum. at, ſi
mare intretur, promptam ipſis poſſeſſionem, et hoſtibus
ignotam: ſimul bellum maturius incipi, legionesque et
commeatus pariter vehi: integrum equitem equosque per
ora et alveos fluminum media in Germania fore.* Igitur 6
huc intendit: miſſis ad cenſus Galliarum P. Vitellio et
C. Antio, Silius et Anteius et Caecina fabricandae
claſſi praeponuntur. Mille naves ſufficere viſae, pro-
peratae que: aliae breves, anguſta puppi proraque, et
lato utero, quo facilius fluctus tolerarent: quaedam
planae carinis, ut ſine noxa ſiderent: plures appoſitis
utrimque gubernaculis, converſo ut repente remigio
hinc vel illinc adpellerent. multae pontibus ſtratae,
ſuper quas tormenta veherentur, ſimul aptae ferendis
equis aut commeatui, velis habiles, citae remis, auge-
bantur alacritate militum in ſpeciem ac terrorem. In-
ſula

A. V. ſula Batavorum, in quam convenirent, praedicta, ob
769. faciles adpulſus, accipiendisque copiis et transmitten-
A. C. 16. dum ad bellum opportuna. Nam Rhenus uno alveo continuus, aut modicas inſulas circumveniens, apud principium agri Batavi velut in duos amnes dividitur, ſervatque nomen et violentiam curſus, qua Germaniam praevehitur, donec Oceano miſceatur: ad Gallicam ripam latior et placidior et adfluens; verſo cognomento *Vahalem* accolae dicunt; mox id quoque vocabulum mutat *Moſa* flumine, eiusque immenſo ore
7 eundem in Oceanum effunditur. Sed Caeſar, dum adiguntur naves, Silium legatum cum expedita manu inruptionem in Cattos facere iubet: ipſe audito, caſtellum Luppiae flumini adpoſitum obſideri, ſex legiones eo duxit. Neque Silio ob ſubitos imbres aliud actum, quam ut modicam praedam, et Arpi, principis Cattorum, coniugem filiamque raperet: neque Caeſari copiam pugnae obſeſſores fecere, ad famam adventus eius dilapſi. tumulum tamen, nuper Varianis legionibus ſtructum, et veterem aram Druſo ſitam disiecerant. reſtituit aram, honorique patris princeps ipſe cum legionibus decucurrit, tumulum iterare haud viſum. et cuncta inter caſtellum Aliſonem ac Rhenum
8 novis limitibus aggeribusque permunita. Iamque claſſis advenerat, cum, praemiſſo commeatu, et distributis in legiones ac ſocios navibus, foſſam, cui *Druſianae* nomen, ingreſſus, precatusque Druſum patrem, *ut ſe, eadem auſum, libens placatusque exemplo ac memoria conſiliorum atque operum iuvaret;* lacus inde et Oceanum usque ad Amiſiam flumen ſecunda navigatione pervehitur. Claſſis Amiſiae relicta, laevo amne; erratumque in eo, quod non ſubvexit; transpoſuit militem, dextras in terras iturum: ita plures dies efficien-

efficiendis pontibus abſumpti. Et eques quidem ac A. V.
legiones prima aeſtuaria, nondum adcreſcente unda, 769. A. C.
intrepidi transiere: poſtremum auxiliorum agmen, 16.
Batavique in parte ea, dum inſultant aquis, artemque
nandi oſtentant, turbati, et quidam hauſti ſunt. Me-
tanti caſtra Caeſari Angrivariorum defectio a tergo
nuntiatur: miſſus illico Stertinius cum equite et arma-
tura levi, igne et caedibus perfidiam ultus eſt. Flu- 9
men Viſurgis Romanos Cheruſcosque interfluebat. eius
in ripa cum ceteris primoribus Arminius adſtitit, quae-
ſitoque, *an Caeſar veniſſet?* poſtquam *adeſſe* reſponſum
eſt, *ut liceret cum fratre conloqui*, oravit. Erat is in
exercitu, cognomento Flavius, inſignis fide, et amiſ-
ſo per vulnus oculo paucis ante annis, duce Tiberio.
tum permiſſum; progreſſusque ſalutatur ab Arminio:
qui, amotis ſtipatoribus, *ut ſagittarii, noſtra pro ripa
diſpoſiti, abscederent*, poſtulat; et poſtquam digreſſi,
unde ea deformitas oris? interrogat fratrem. illo lo-
cum et proelium referente: *quodnam praemium rece-
piſſet?* exquirit. Flavius *aucta ſtipendia, torquem et
coronam aliaque militaria dona* memorat; inridente
Arminio vilia ſervitii pretia. Exin diverſi ordiuntur: 10
hic *magnitudinem Romanam, opes Caeſaris, et victis
graves poenas; in deditionem venienti paratam clemen-
tiam; neque coniugem et filium eius hoſtiliter haberi:* ille
*fas patriae, libertatem avitam, penetralis Germaniae
deos, matrem precum ſociam; ne propinquorum et ad-
finium, denique gentis ſuae deſertor et proditor quam
Imperator eſſe mallet.* Paullatim inde ad iurgia pro-
lapſi, quo minus pugnam conſererent, ne flumine qui-
dem interiecto cohibebantur, ni Stertinius adcurrens,
plenum irae, *armaque et equum* poſcentem Flavium
attinuiſſet. cernebatur contra minitabundus Arminius,
proe-

A. V. proeliumque denuntians. nam pleraque Latino ſermo-
769. A. C. ne interiaciebat, ut qui Romanis in caſtris ductor po-
16. pularium meruiſſet. Poſtero die Germanorum acies
11 trans Viſurgim ſtetit. Caeſar, niſi pontibus praeſidiisque impoſitis, dare in diſcrimen legiones haud imperatorium ratus, equitem vado tramittit. praefuere Stertinius, et e numero primipilarium Aemilius, diſtantibus locis invecti, ut hoſtem diducerent. qua celerrimus amnis, Cariovalda, dux Batavorum, erupit: eum Cheruſci, fugam ſimulantes, in planitiem ſaltibus circumiectam traxere: dein coorti et undique effuſi, trudunt adverſos, inſtant cedentibus, collectosque in orbem, pars congreſſi, quidam eminus proturbant. Cariovalda, diu ſuſtentata hoſtium ſaevitia, hortatus ſuos, ut ingruentes catervas globo frangerent; atque ipſe in denſiſſimos inrumpens, congeſtis telis, et ſuffoſſo equo, labitur, ac multi nobilium circa: ceteros vis ſua aut equites, cum Stertinio Aemilioque ſubve-
12 nientes, periculo exemere. Caeſar, transgreſſus Viſurgim, indicio perfugae cognoſcit, *delectum ab Arminio locum pugnae: conveniſſe et alias nationes in ſilvam Herculi ſacram, auſurosque nocturnam caſtrorum oppugnationem.* habita indici fides; et cernebantur ignes: ſuggreſſique propius ſpeculatores, *audiri fremitum equorum immenſique et inconditi agminis murmur,* attulere. Igitur, propinquo ſummae rei diſcrimine, explorandos militum animos ratus, quonam id modo incorruptum foret, ſecum agitabat: *Tribunos et centuriones laeta ſaepius quam comperta nuntiare; libertorum ſervilia ingenia; amicis ineſſe adulationem; ſi concio vocetur, illic quoque, quae pauci incipiant, reliquos adſtrepere. penitus noſcendas mentes, cum ſecreti et incuſtoditi, inter militaris cibos, ſpem aut metum pro-*

fer-

ferrent. Nocte coepta egreſſus augurali, per occulta et vigilibus ignara, comite uno, contectus humeros ferina pelle, adit caſtrorum vias, adſiſtit tabernaculis, fruiturque fama ſui: cum hic *nobilitatem ducis*, *decorem* alius, plurimi *patientiam*, *comitatem*, *per ſeria*, *per iocos eundem animum*, laudibus ferrent, *reddendamque gratiam in acie*, faterentur: ſimul, *perfidos et ruptores pacis ultioni et gloriae mactandos.* Inter quae unus hoſtium, Latinae linguae ſciens, acto ad vallum equo, voce magna, *coniuges et agros et ſtipendii in dies, donec bellaretur, ſeſtertios centenos, ſi quis transfugiſſet*, Arminii nomine pollicetur. Incendit ea contumelia legionum iras: *veniret dies, daretur pugna; ſumpturum militem Germanorum agros, tracturum coniuges: accipere omen, et matrimonia ac pecunias hoſtium praedae deſtinare.* Tertia ferme vigilia adſultatum eſt caſtris, ſine coniectu teli, poſtquam crebras pro munimentis cohortes et nihil remiſſum ſenſere.

A. V. 769. A. C. 16. 13

14 Nox eadem laetam Germanico quietem tulit: viditque ſe operatum, et ſanguine ſacro reſperſa praetexta, pulchriorem aliam manibus aviae Auguſtae accepiſſe. Auctus omine, addicentibus auſpiciis, vocat concionem, et, quae ſapientia praeviſa, aptaque imminenti pugnae, diſſerit: *Non campos modo militi Romano ad proelium bonos, ſed, ſi ratio adſit, ſilvas et ſaltus. nec enim immenſa barbarorum ſcuta, enormis haſtas, inter truncos arborum et enata humo virgulta perinde haberi, quam pila et gladios et haerentia corpori tegmina. denſerent ictus, ora mucronibus quaererent: non loricam Germano, non galeam; ne ſcuta quidem ferro, nervove firmata, ſed viminum textus, ſed tenuis, fucatas colore, tabulas: primam utcumque aciem haſtatam; ceteris praeuſta aut brevia tela. iam corpus, ut viſu torvum et ad*

brevem

A. V. 769. A. C. 16. *brevem impetum validum, sic nulla vulnerum patientia: sine pudore flagitii, sine cura ducum, abire, fugere: pavidos adversis, inter secunda non divini, non humani iuris memores. Si taedio viarum ac maris finem cupiant, hac acie parari: propiorem iam Albim, quam Rhenum; neque bellum ultra: modo se, patris patruique vestigia prementem, iisdem in terris victorem sisterent.*

15 Orationem ducis secutus militum ardor: signumque pugnae datum. Nec Arminius aut ceteri Germanorum proceres omittebant suos quisque testari: *Hos esse Romanos, Variani exercitus fugacissimos, qui ne bellum tolerarent, seditionem induerint: quorum pars onusta vulneribus terga, pars fluctibus et procellis fractos artus, infensis rursum hostibus, adversis Diis obiiciant, nulla boni spe: classem quippe et avia Oceani quaesita, ne quis venientibus occurreret, ne pulsos premeret: sed, ubi miscuerint manus, inane victis ventorum remorumve subsidium. meminissent modo avaritiae, crudelitatis, superbiae: aliud sibi reliquum, quam tenere libertatem, aut mori ante servitium?*

16 Sic accensos et proelium poscentes in campum, cui *Idistaviso* nomen, deducunt. Is medius inter Visurgim et colles, ut ripae fluminis cedunt, aut prominentia montium resistunt, inaequaliter sinuatur. pone tergum insurgebat silva, editis in altum ramis, et pura humo inter arborum truncos. Campum et prima silvarum barbara acies tenuit: soli Cherusci iuga insedere, ut proeliantibus Romanis desuper incurrerent. Noster exercitus sic incessit: auxiliares Galli Germanique in fronte: post quos pedites sagittarii: dein quatuor legiones, et cum duabus praetoriis cohortibus ac delecto equite Caesar: exin totidem aliae legiones et levis armatura, cum equite sagittario, ceteraeque sociorum cohortes. Intentus

tentus paratusque miles, ut ordo agminis in aciem ad- A. V.
ſiſteret. Viſis Cheruſcorum catervis, quae per fero- 769. A. C.
ciam proruperant, validiſſimos equitum incurrere la- 16.
tus, Stertinium cum ceteris turmis circumgredi, ter- 17
gaque invadere iubet, ipſe in tempore adfuturus. Interea pulcherrimum augurium, octo aquilae, petere ſilvas et intrare viſae, Imperatorem advertere. exclamat, *Irent, ſequerentur Romanas aves, propria legionum Numina.* ſimul pedeſtris acies infertur, et praemiſſus eques poſtremos ac latera inpulit: mirumque dictu, duo hoſtium agmina, diverſa fuga, qui ſilvam tenuerant, in aperta; qui campis adſtiterant, in ſilvam ruebant. medii inter hos Cheruſci collibus detrudebantur: inter quos inſignis Arminius manu, voce, vulnere ſuſtentabat pugnam: incubueratque ſagittariis, illa rupturus, ni Raetorum Vindelicorumque et Gallicae cohortes ſigna obieciſſent. niſu tamen corporis et impetu equi pervaſit, oblitus faciem ſuo cruore, ne noſceretur. quidam, *agnitum a Chaucis, inter auxilia Romana agentibus, emiſſumque* tradiderunt. Virtus ſeu fraus eadem Inguiomero effugium dedit: ceteri paſſim trucidati. et pleroſque, tranare Viſurgim conantes, iniecta tela, aut vis fluminis, poſtremo moles ruentium et incidentes ripae operuere. quidam turpi fuga in ſumma arborum niſi, ramiſque ſe occultantes, admotis ſagittariis, per ludibrium ſigebantur: alios prorutae arbores adflixere. Magna ea victoria, neque cruenta nobis fuit. Quinta ab hora diei ad no- 18
ctem caeſi hoſtes decem millia paſſuum cadaveribus atque armis opplevere; repertis inter ſpolia eorum catenis, quas in Romanos, ut non dubio eventu, portaverant. Miles in loco proelii Tiberium Imperatorem ſalutavit, ſtruxitque aggerem, et in modum tro-

A. V. paeorum arma, ſubſcriptis victarum gentium nomini-
769. A. C. bus inpoſuit. Haud perinde Germanos vulnera, luctus,
16. excidia, quam ea ſpecies, dolore et ira adfecit. qui
19 modo abire ſedibus trans Albim concedere parabant,
pugnam volunt, arma rapiunt: plebes, primores, iu-
ventus, ſenes agmen Romanum repente incurſant, tur-
bant. poſtremo deligunt locum, flumine et ſilvis clau-
ſum, arta intus planitie et humida: ſilvas quoque pro-
funda palus ambibat, niſi quod latus unum Angrivarii
lato aggere extulerant, quo a Cheruſcis dirimerentur.
hic pedes adſtitit; equitem propinquis lucis texere, ut
20 ingreſſis ſilvam legionibus a tergo foret. Nihil ex his
Caeſari incognitum: conſilia, locos, prompta, oc-
culta noverat, aſtusque hoſtium in perniciem ipſis ver-
tebat. Seio Tuberoni Legato tradit equitem campum-
que: peditum aciem ita inſtruxit, ut pars aequo in
ſilvam aditu incederet, pars obiectum aggerem enite-
retur: quod arduum, ſibi, cetera Legatis permiſit.
quibus plana evenerant, facile inrupere: quis impu-
gnandus agger, ut ſi murum ſuccederent, gravibus ſu-
perne ictibus conflictabantur. Senſit dux inparem co-
minus pugnam, remotisque paullum legionibus, fun-
ditores libratoresque excutere tela et proturbare ho-
ſtem iubet. miſſae e tormentis haſtae, quantoque con-
ſpicui magis propugnatores, tanto pluribus vulneribus
deiecti. Primus Caeſar cum praetoriis cohortibus,
capto vallo, dedit impetum in ſylvas: conlato illic gra-
du certatum. hoſtem a tergo palus, Romanos flumen
aut montes claudebant: utrisque neceſſitas in loco,
21 ſpes in virtute, ſalus ex victoria. Nec minor Germa-
nis animus; ſed genere pugnae et armorum ſuperaban-
tur: cum ingens multitudo artis locis praelongas ha-
ſtas non protenderet, non colligeret, neque adſulti-
bus

bus et velocitate corporum uteretur, coacta ſtabile ad A. V.
proelium: contra miles, cui ſcutum pectori adpreſ- 769.
ſum, et inſidens capulo manus, latos barbarorum ar- A. C.
tus, nuda ora foderet, viamque ſtrage hoſtium aperi- 16
ret: inprompto iam Arminio, ob continua pericula, ſive illum recens acceptum vulnus tardaverat. Quin et Inguiomerum, tota volitantem acie, fortuna magis, quam virtus, deſerebat. et Germanicus, quo magis adgnoſceretur, detraxerat tegimen capiti, orabatque, *inſiſterent caedibus: nil opus captivis, ſolam internecionem gentis finem bello fore.* Iamque ſero diei ſubducit ex acie legionem faciendis caſtris: ceterae ad noctem cruore hoſtium ſatiatae ſunt. equites ambigue certavere.
22 Laudatis pro concione victoribus, Caeſar congeriem armorum ſtruxit, ſuperbo cum titulo: DEBELLATIS INTER RHENVM ALBIMQVE NATIONIBVS EXERCITVM TIBERII CAESARIS EA MONIMENTA MARTI ET IOVI ET AVGVSTO SACRAVISSE. de ſe nihil addit, metu invidiae, an ratus, conſcientiam facti ſatis eſſe. Mox bellum in Angrivarios Stertinio mandat, ni deditionem properaviſſent. atque illi ſupplices, nihil abnuendo, veniam omnium accepere.
23 Sed, aeſtate iam adulta, legionum aliae itinere terreſtri in hibernacula remiſſae: plures Caeſar claſſi inpoſitas per flumen Amiſiam Oceano invexit. Ac primo placidum aequor mille navium remis ſtrepere, aut velis impelli: mox atro nubium globo effuſa grando, ſimul variis undique procellis incerti fluctus proſpectum adimere, regimen impedire: milesque pavidus, et caſuum maris ignarus, dum turbat nautas, vel intempeſtive iuvat, officia prudentium corrumpebat. Omne dehinc caelum et mare omne in auſtrum ceſſit, qui tumidis Germaniae terris, profundis amnibus, im-

A. V. 769. A. C. 16. menſo nubium tractu validus, et rigore vicini ſeptemtrionis horridior, rapuit disiecitque naves in aperta Oceani, aut inſulas ſaxis abruptis vel per occulta vada infeſtas. quibus paullum aegreque vitatis, poſtquam mutabat aeſtus, eodemque, quo ventus, ferebat; non adhaerere ancoris, non exhaurire inrumpentis undas poterant: equi, iumenta, ſarcinae, etiam arma praecipitantur, quo levarentur alvei, manantes per latera,
24 et fluctu ſuperurgente. Quanto violentior cetero mari Oceanus, et truculentia caeli praeſtat Germania, tantum illa clades novitate et magnitudine exceſſit, hoſtilibus circum litoribus, aut ita vaſto et profundo, ut credatur noviſſimum ac ſine terris, mari. pars navium hauſtae ſunt; plures apud inſulas longius ſitas eiectae: milesque, nullo illic hominum cultu, fame abſumptus, niſi quos corpora equorum, eodem eliſa, toleraverant. ſola Germanici triremis Chaucorum terram adpulit, quem per omnes illos dies noctesque apud ſcopulos et prominentis oras, cum *ſe tanti exitii reum* clamitaret, vix cohibuere amici, quo minus eodem mari oppeteret. Tandem relabente aeſtu et ſecundante vento claudae naves raro remigio, aut intentis veſtibus, et quaedam a validioribus tractae, revertere: quas raptim refectas miſit, ut ſcrutarentur inſulas. collecti ea cura plerique: multos Angrivarii nuper in fidem accepti, redemptos ab interioribus reddidere: quidam in Britanniam rapti, et remiſſi a regulis. Vt quis ex longinquo revenerat, *miracula* narrabant, *vim turbinum, et inauditas volucres, monſtra maris, ambiguas hominum*
25 *et beluarum formas;* viſa, ſive ex metu credita. Sed fama claſſis amiſſae, ut Germanos ad ſpem belli, ita Caeſarem ad coercendum erexit. C. Silio cum triginta peditum, tribus equitum millibus ire in Cattos imperat.

perat: ipſe maioribus copiis Marſos inrumpit: quorum dux Malouendus, nuper in deditionem acceptus, *propinquo luco defoſſam Varianae legionis aquilam modico praeſidio ſervari*, indicat. Miſſa extemplo manus, quae hoſtem a fronte eliceret; alii, qui, terga circumgreſſi, recluderent humum: et utrisque adfuit fortuna. eo promptior Caeſar pergit introrſus, populatur, exſcindit non auſum congredi hoſtem, aut, ſicubi reſtiterat, ſtatim pulſum; nec unquam magis, ut ex captivis cognitum eſt, paventem. Quippe *invictos, et nullis caſibus ſuperabiles Romanos* praedicabant, *qui perdita claſſe, amiſſis armis, poſt conſtrata equorum virorumque corporibus litora, eadem virtute, pari ferocia, et veluti aucti numero inrupiſſent.* Reductus inde in hiberna miles, laetus animi, quod adverſa maris expeditione proſpera penſaviſſet. addidit munificentiam Caeſar, quantum quis damni profeſſus erat, exſolvendo. Nec dubium habebatur, labare hoſtes, petendaeque pacis conſilia ſumere, et, ſi proxima aeſtas adiiceretur, poſſe bellum patrari: ſed crebris epiſtolis Tiberius monebat, *rediret ad decretum triumphum, ſatis iam eventuum, ſatis caſuum: proſpera illi et magna proelia: eorum quoque meminiſſet, quae venti et fluctus, nulla ducis culpa, gravia tamen et ſaeva damna intuliſſent. ſe novies a D. Auguſto in Germaniam miſſum plura conſilio, quam vi perfeciſſe. ſic Sugambros in deditionem acceptos: ſic Suevos Regemque Maroboduum pace obſtrictum. poſſe et Cheruſcos, ceterasque rebellium gentes, quando Romanae ultioni conſultum eſſet, internis discordiis relinqui.* Precante Germanico annum efficiendis coeptis, acrius modeſtiam eius adgreditur, alterum conſulatum offerendo, cuius munia praeſens obiret. ſimul adnectebat, *ſi foret adhuc bellandum, re-*

A. V. 769. A. C. 16.

26

A. V. *linqueret materiem Drusi fratris gloriae, qui, nullo*
769. A. C. *dum alio hoste, non nisi apud Germanias adsequi* nomen
16. imperatorium, *et deportare lauream posset.* Haud cunctatus est ultra Germanicus, quamquam fingi ea, seque per invidiam parto iam decori abstrahi intelligeret.

27 Sub idem tempus e familia Scriboniorum Libo Drusus defertur, moliri res novas. Eius negotii initium, ordinem, finem curatius disseram; quia tum primum reperta sunt. quae per tot annos rem publ. exedere. Firmius Catus, senator, ex intima Libonis amicitia, iuvenem inprovidum et facilem inanibus, ad Chaldaeorum promissa, Magorum sacra, somniorum etiam interpretes inpulit: dum *proavum Pompeium, amitam Scriboniam, quae quondam Augusti coniunx fuerat, consobrinos Caesares, plenam imaginibus domum* ostentat: hortaturque ad luxum et aes alienum, socius libidinum et ne-
28 cessitatum, quo pluribus indiciis inligaret. Vt satis testium, et, qui servi eadem noscerent, reperit, aditum ad Principem postulat, demonstrato crimine et reo, per Flaccum Vescularium, equitem Romanum, cui propior cum Tiberio usus erat. Caesar indicium haud adspernatus. congressus abnuit: *posse enim, eodem Flacco internuntio, sermones commeare.* Atque interim Libonem ornat praetura, convictibus adhibet, non vultu alienatus, non verbis commotior (adeo iram condiderat) cunctaque eius dicta factaque, cum prohibere posset, scire malebat: donec Iunius quidam, tentatus, ut infernas umbras carminibus eliceret, ad Fulcinium Trionem indicium detulit. celebre inter accusatores Trionis ingenium erat, avidumque famae malae. Statim corripit reum, adit Consules, Senatus cognitionem poscit: et vocantur Patres, addito,
29 *consultandum super re magna et atroci.* Libo interim, veste

veſte mutata, cum primoribus feminis circumire do- A. V.
mos, orare adfines, vocem adverſum pericula poſce- 769. A. C.
re, abnuentibus cunctis, cum diverſa praetenderent, 16.
eadem formidine. die ſenatus, metu et aegritudine feſſus, ſive, ut tradidere quidam, ſimulato morbo, lectica delatus ad fores curiae, innisusque fratri, et manus ac ſupplices voces ad Tiberium tendens, immoto eius vultu excipitur. mox libellos et auctores recitat Caeſar, ita moderans, ne lenire, neve aſperare crimina videretur.
30 Acceſſerant, praeter Trionem et Catum accuſatores, Fonteius Agrippa et C. Vibius, certabantque, cui ius perorandi in reum daretur: donec Vibius, quia nec ipſi inter ſe concederent, et Libo ſine patrono introiſſet, ſingillatim ſe crimina obiecturum profeſſus, protulit libellos, vecordes adeo, ut conſultaverit Libo, *an habiturus foret opes, quis viam Appiam Brundiſium usque pecunia operiret.* inerant et alia huiuscemodi, ſtolida, vana: ſi mollius acciperes, miſeranda. Vni tamen libello manu Libonis nominibus Caeſarum aut ſenatorum additas atroces vel occultas notas, accuſator arguebat. Negante reo, agnoſcentes ſervos per tormenta interrogari placuit. Et, quia vetere Senatusconſulto quaeſtio in caput domini prohibebatur, callidus et novi iuris repertor, Tiberius, mancipari ſingulos actori publico iubet: ſcilicet, ut in Libonem ex ſervis, ſalvo Senatusconſulto, quaereretur. Ob quae poſterum diem reus petivit. domumque digreſſus, extremas preces P. Quirino propinquo ſuo ad Principem mandavit.
31 Reſponſum eſt, *ut Senatum rogaret.* Cingebatur interim milite domus, ſtrepebant etiam in veſtibulo, ut audiri, ut adſpici poſſent: cum Libo, ipſis, quas in noviſſimam voluptatem adhibuerat, epulis excruciatus, vocare

A. V. 769. A. C. 16. percussorem, prensare servorum dextras, inserere gladium. atque illis, dum trepidant, dum refugiunt, evertentibus adpositum mensa lumen, feralibus iam sibi tenebris, duos ictus in viscera direxit. Ad gemitum conlabentis adcurrere liberti: et, caede visa, miles abstitit. Accusatio tamen apud Patres adseveratione eadem peracta, iuravitque Tiberius, *petiturum se vitam quamvis nocenti, nisi voluntariam mortem prope-*
32 *ravisset.* Bona inter accusatores dividuntur: et Praeturae extra ordinem datae his, qui senatorii ordinis erant. Tunc Cotta Messallinus, *ne imago Libonis exsequias posterorum comitaretur,* censuit: Cn. Lentulus, *ne quis Scribonius cognomentum Drusi adsumeret: supplicationum dies* Pomponii Flacci sententia constituti. *dona Iovi, Marti, Concordiae, utque iduum Septembrium dies, quo se Libo interfecerat, dies festus haberetur.* L. P. et Gallus Asinius, et Papius Mutilus, et L. Apronius decrevere: quorum auctoritates adulationesque retuli, ut sciretur, vetus id in re publ. malum. Facta et de mathematicis magisque Italia pellendis Senatus consulta: quorum e numero L. Pituanius saxo deiectus est: in P. Marcium Consules, extra portam Exquilinam, cum classicum canere iussissent, more prisco
33 advertere. Proximo Senatus die multa in luxum civitatis dicta a Q. Haterio, consulari, Octavio Frontone, Praetura functo: decretumque *ne vasa auro solida ministrandis cibis fierent: ne vestis serica viros foedaret.* Excessit Fronto, ac postulavit *modum argento, supellectili, familiae.* Erat quippe adhuc frequens senatoribus, si quid e re publ. crederent, loco sententiae promere. Contra Gallus Asinius disseruit: *Auctu imperii adolevisse etiam privatas opes; idque non novum, sed e vetustissimis moribus. aliam apud Fabricios, aliam apud*

apud Scipiones pecuniam; et cuncta ad rem publ. referri: qua tenui, angustas civium domos; postquam eo magnificentiae venerit, gliscere singulos. neque in familia et argento, quaeqve ad usum parentur, nimium aliquid, aut modicum, nisi ex fortuna possidentis. distinctos Senatus et Equitum census, non, quia diversi natura, sed ut locis, ordinibus, dignationibus antistent, taliaque ad requiem animi, aut salubritatem corporum parentur. nisi forte clarissimo cuique plures curas, maiora pericula subeunda; delenimentis curarum et periculorum carendum esse. Facilem adsensum Gallo, sub nominibus honestis, confessio vitiorum et similitudo audientium dedit. Adiecerat et Tiberius, *non id tempus censurae: nec, si quid in moribus labaret, defuturum corrigendi auctorem.* Inter quae L. Piso *ambitum fori, corrupta iudicia, saevitiam oratorum, accusationes minitantium* increpans, *abire se et cedere urbe, victurum in aliquo abdito et longinquo rure*, testabatur: simul curiam relinquebat. Commotus est Tiberius, et, quamquam mitibus verbis Pisonem permulsisset, propinquos quoque eius inpulit, ut abeuntem auctoritate vel precibus tenerent. Haud minus liberi doloris documentum idem Piso mox dedit, vocata in ius Vrgulania, quam supra leges amicitia Augustae extulerat. nec aut Vrgulania obtemperavit, in domum Caesaris, spreto Pisone, vecta; aut ille abstitit, quamquam Augusta *se violari et imminui* quereretur. Tiberius hactenus indulgere matri civile ratus, ut, *se iturum ad Praetoris tribunal, adfuturum Vrgulaniae*, diceret, processit palatio, procul sequi iussis militibus. spectabatur, occursante populo, compositus ore, et sermonibus variis tempus atque iter ducens: donec, propinquis Pisonem frustra coercentibus, deferri Augusta

A. V. 769. A. C. 16.

34

A. V. pecuniam, quae petebatur, iuberet. Isque finis rei; 769. A. C. ex qua neque Piſo inglorius, et Caeſar maiore fama 16. fuit. Ceterum Vrgulaniae potentia adeo nimia civitati erat, ut teſtis in cauſſa quadam, quae apud Senatum tractabatur, venire dedignaretur: miſſus eſt Praetor, qui domi interrogaret: cum, virgines Veſtales in foro et iudicio audiri, quotiens teſtimonium dicerent, vetus mos fuerit.

35 Res eo anno prolatas haud referrem, ni pretium foret, Cn. Piſonis et Aſinii Galli ſuper eo negotio diverſas ſententias noſcere. Piſo, *quamquam afuturum ſe dixerat Caeſar, ob id magis agendum*, cenſebat, *et, abſente Principe, Senatum et Equites poſſe ſua munia ſustinere, decorum rei publ. fore.* Gallus, quia ſpeciem libertatis Piſo praeceperat, *nihil ſatis inluſtre, aut ex dignitate Populi Romani, niſi coram et ſub oculis Caeſaris: eoque conventum Italiae et adfluentis provincias praeſentiae eius ſervanda*, dicebat. Audiente haec Tiberio ac ſilente, magnis utrinque contentionibus 36 acta: ſed res dilatae. Et certamen Gallo adverſus Caeſarem exortum eſt. nam cenſuit, *in quinquennium magiſtratuum comitia habenda: utque legionum Legati, qui ante praeturam ea militia fungebantur, iam tum Praetores deſtinarentur: Princeps duodecim candidatos in annos ſingulos nominaret.* Haud dubium erat, eam ſententiam altius penetrare, et arcana imperii tentari. Tiberius tamen, quaſi augeretur poteſtas eius, diſſeruit: *Grave moderationi ſuae, tot eligere, tot differre. vix per ſingulos annos offenſiones vitari, quamvis repulſam propinqua ſpes ſoletur: quantum odii fore ab his, qui ultra quinquennium proiiciantur. unde proſpici poſſe, quae cuique tam longo temporis ſpatio mens, domus, fortuna? ſuperbire homines etiam annua*

nua deſignatione: quid? ſi honorem per quinquennium A. V.
agitent? quinquiplicari prorſus magiſtratus, ſubverti 769.
leges, quae ſua ſpatia exercendae candidatorum indu- A. C. 16.
ſtriae, quaerendisque aut potiundis honoribus ſtatuerint.
Favorabili in ſpeciem oratione vim imperii tenuit. 37
Cenſusque quorundam ſenatorum iuvit. quo magis mirum fuit, quod preces M. Hortali, nobilis iuvenis, in paupertate manifeſta, ſuperbius accepiſſet. Nepos erat oratoris Hortenſii, inlectus a D. Auguſto liberalitate decies ſeſtertii, ducere uxorem, ſuſcipere liberos, ne clariſſima familia exſtingueretur. Igitur, quatuor filiis ante limen curiae adſtantibus, loco ſententiae, quum in palatio Senatus haberetur, modo Hortenſii inter oratores ſitam imaginem, modo Auguſti intuens, ad hunc modum coepit: *Patres conſcripti, hos, quorum numerum et pueritiam videtis non ſponte ſuſtuli, ſed quia Princeps monebat: ſimul maiores mei meruerant, ut poſteros haberent. nam ego, qui non pecuniam, non ſtudia populi, neque eloquentiam, gentile domus noſtrae bonum, varietate temporum accipere vel parare potuiſſem, ſatis habebam, ſi tenues res meae nec mihi pudori, nec cuiquam oneri forent. iuſſus ab Imperatore, uxorem duxi. En ſtirps et progenies tot Conſulum, tot Dictatorum! nec ad invidiam iſta, ſed conciliandae miſericordiae, refero. adſequentur, florente te, Caeſar, quos dederis, honores: interim Q. Hortenſii pronepotes, D. Auguſti alumnos, ab inopia defende.* Inclinatio Sena- 38
tus incitamentum Tiberio fuit, quo promptius adverſaretur, his ferme verbis uſus: *Si quantum pauperum eſt venire huc, et liberis ſuis petere pecunias coeperint, ſinguli numquam exſatiabuntur, res publ. deficiet. nec ſane ideo a maioribus conceſſum eſt, egredi aliquando relationem, et, quod in commune conducat, loco ſenten-*

A. V. *tiae proferre, ut privata negotia, res familiares no-*
769. *stras hic augeamus, cum invidia Senatus et Principum,*
A. C. *sive indulserint largitionem, sive abnuerint. non enim*
16. *preces sunt istuc, sed efflagitatio, intempestiva quidem et improvisa, cum aliis de rebus convenerint Patres; consurgere, et numero atque aetate liberum suorum urgere modestiam Senatus, eandem vim in me transmittere, ac velut perfringere aerarium: quod, si ambitione exhauserimus, per scelera supplendum erit. Dedit tibi, Hortale, D. Augustus pecuniam, sed non compellatus, nec ea lege, ut semper daretur. languescet alioqui industria, intendetur socordia, si nullus ex se metus aut spes; et securi omnes aliena subsidia exspectabunt, sibi ignavi, nobis graves?* Haec atque talia, quamquam cum adsensu audita ab his, quibus omnia Principum, honesta atque inhonesta, laudare mos est, plures per silentium aut occultum murmur excepere. sensitque Tiberius. et, cum paullum reticuisset, *Hortalo se respondisse* ait: *ceterum, si Patribus videretur, daturum liberis eius ducena sestertia singulis, qui sexus virilis essent.* Egere alii grates; siluit Hortalus, pavore, an avitae nobilitatis, etiam inter angustias fortunae, retinens. neque miseratus est posthac Tiberius, quamvis domus Hortensii pudendam ad inopiam delaberetur.

39 Eodem anno, mancipii unius audacia, ni mature subventum foret, discordiis armisque civilibus rem publ. perculisset. Postumi Agrippae servus, nomine *Clemens*, comperto fine Augusti, pergere in insulam Planasiam, et fraude aut vi raptum Agrippam ferre ad exercitus Germanicos, non servili animo, concepit. ausa eius impedivit tarditas onerariae navis: atque interim patrata caede, ad maiora et magis praecipitia conversus, furatur cineres, vectusque Cosam, Etru-

riae

riae promontorium, ignotis locis ſeſe abdit, donec crinem barbamque promitteret. nam aetate et forma haud diſſimili in dominum erat. Tum, per idoneos et ſecreti eius ſocios, crebreſcit *vivere Agrippam*, occultis primum ſermonibus, ut vetita ſolent, mox vago rumore apud imperitiſſimi cuiusque promptas aures, aut rurſum apud turbidos, eoque nova cupientes. atque ipſe adire municipia obſcuro diei, neque propalam adſpici, neque diutius iisdem locis. ſed, quia veritas viſu et mora, falſa feſtinatione et incertis valeſcunt, relinquebat famam aut praeveniebat.

A. V. 769. A. C. 16.

40 Vulgabatur interim per Italiam, *ſervatum munere Deum Agrippam:* credebatur Romae: iamque Oſtiam invectum multitudo ingens, iam in urbe clandeſtini coetus celebrabant: cum Tiberium anceps cura diſtrahere, vine militum ſervum ſuum coerceret, an inanem credulitatem tempore ipſo vaneſcere ſineret. modo nihil ſpernendum, modo non omnia metuenda, ambiguus pudoris ac metus, reputabat. poſtremo dat negotium Salluſtio Criſpo: ille e clientibus duos (quidam milites fuiſſe tradunt) deligit, atque hortatur, ſimulata conſcientia adeant, offerant pecuniam, fidem atque pericula polliceantur. Exſequuntur ut iuſſum erat. dein ſpeculati noctem incuſtoditam, accepta idonea manu, vinctum, clauſo ore, in palatium traxere. percunctanti Tiberio, *Quomodo Agrippa factus eſſet?* reſpondiſſe fertur, *Quomodo tu Caeſar.* Vt ederet ſocios, ſubigi non potuit. nec Tiberius poenam eius palam auſus, in ſecreta palatii parte interſici iuſſit, corpusque clam auferri. et, quamquam multi e domo Principis, equitesque ac ſenatores, ſuſtentaſſe opibus, iuviſſe conſiliis dicerentur, haud quaeſitum.

Fine

A. V. Fine anni arcus, propter aedem Saturni, ob re-
770. A. C. cepta ſigna cum Varo amiſſa, ductu Germanici, auſpi-
17. ciis Tiberii; et aedes Fortis Fortunae Tiberim iuxta
41 in hortis, quos Caeſar Dictator Populo Rom. legaverat; ſacrarium genti Iuliae, effigiesque D. Auguſto apud Bovillas, dicantur. C. Caecilio, L. Pomponio coss. Germanicus Caeſar A. D. VII. Kal. Iunias triumphavit de Cheruſcis Cattisque, et Angrivariis, quaeque aliae nationes usque ad Albim colunt: vecta ſpolia, captivi, ſimulacra montium, fluminum, proeliorum: bellumque, quia conficere prohibitus erat, pro confecto accipiebatur. augebat intuentium viſus eximia ipſius ſpecies, currusque quinque liberis onuſtus, ſed ſuberat occulta formido reputantibus, *haud proſperum in Druſo, patre eius, favorem vulgi: avunculum eiusdem, Marcellum, flagrantibus plebis ſtudiis intra iuventam ereptum: breves et infauſtos Populi Romani amo-*
42 *res.* Ceterum Tiberius, nomine Germanici, trecenos plebi ſeſtertios viritim dedit, ſeque collegam Conſulatui eius deſtinavit. nec ideo ſincerae caritatis fidem adſecutus, amoliri iuvenem ſpecie honoris ſtatuit, ſtruxitque cauſſas, aut forte oblatas adripuit. Rex Archelaus quinquageſimum annum Cappadocia potiebatur; inviſus Tiberio, quod eum Rhodi agentem nullo officio coluiſſet. nec id Archelaus per ſuperbiam omiſerat, ſed ab intimis Auguſti monitus: quia, florente C. Caeſare miſſoque ad res Orientis, intuta Tiberii amicitia credebatur. Vt, verſa Caeſarum ſobole, imperium adeptus eſt, elicit Archelaum matris litteris, quae, non diſſimulatis filii offenſionibus, clementiam offerebat, ſi ad precandum veniret. ille ignarus doli, vel, ſi intelligere crederetur, vim metuens, in urbem properat: exceptusque immiti a Principe, et mox accuſatus in Se-

natu;

natu; non ob crimina, quae fingebantur, fed angore, A. V
fimul feffus fenio, et quia regibus aequa, nedum infi- 770. A. C
ma, infolita funt, finem vitae, fponte an fato, imple- 17.
vit. Regnum in provinciam redactum eft, *fructibusque eius levari poffe centefimae vectigal* profeffus Caefar, ducentefimam in pofterum ftatuit. Per idem tempus, Antiocho Commagenorum, Philopatore Cilicum, Regibus defunctis, turbabantur nationes, plerisque Romanum, aliis regium imperium cupientibus: et provinciae, Syria atque Iudaea, feffae oneribus, deminutionem tributi orabant. Igitur haec, et de Arme- 43
nia, quae fupra memoravi, apud Patres disferuit: *nec poffe motum Orientem nifi Germanici fapientia componi: nam fuam aetatem vergere, Drufi nondum fatis adolevisse.* Tunc decreto Patrum permiffae Germanico provinciae, quae mari dividuntur, maiusque imperium, quoquo adiffet, quam his, qui forte aut miffu Principis obtinerent. Sed Tiberius demoverat Syria Creticum Silanum, per adfinitatem connexum Germanico, quia Silani filia Neroni, vetuftiffimo liberorum eius, pacta erat: praefeceratque Cn. Pifonem, ingenio violentum et obfequii ignarum, infita ferocia a patre Pifone, qui, civili bello, refurgentes in Africa partes acerrimo minifterio adverfus Caefarem iuvit: mox Brutum et Caffium fecutus, conceffo reditu, petitione honorum abstinuit, donec ultro ambiretur, delatum ab Augufto Confulatum accipere. Sed, praeter paternos fpiritus, uxoris quoque Plancinae nobilitate et opibus accendebatur. vix Tiberio concedere: liberos eius, ut multum infra, despectare: nec dubium habebat, fe delectum, qui Syriae imponeretur, ad fpes Germanici coercendas. credidere quidem, data et a Tiberio occulta mandata: et Plancinam haud dubie Augufta mo-

nuit

A. V. nuit muliebri aemulatione Agrippinam inſectandi. di-
770. viſa namque et diſcors aula erat, tacitis in Druſum aut
A. C. Germanicum ſtudiis. Tiberius, ut proprium et ſui
17. ſanguinis, Druſum fovebat: Germanico alienatio pa-
trui amorem apud cęteros auxerat; et quia claritudine
materni generis anteibat, avum M. Antonium, avun-
culum Auguſtum ferens. contra Druſo proavus eques
Romanus Pomponius Atticus, dedecere Claudiorum
imagines videbatur. et coniunx Germanici, Agrippina,
fecunditate ac fama Liviam, uxorem Druſi, praecelle-
bat. ſed fratres egregie concordes, et proximorum
44 certaminibus inconcuſſi. Nec multo poſt Druſus in
Illyricum miſſus eſt, ut ſueſceret militiae, ſtudiaque
exercitus pararet; ſimul iuvenem, urbano luxu laſci-
vientem, melius in caſtris haberi Tiberius, ſeque tu-
tiorem rebatur, utroque filio legiones obtinente. Sed
Suevi praetendebantur, auxilium adverſus Cheruſcos
orantes. nam diſceſſu Romanorum, ac vacui externo
metu, gentis adſuetudine, et tum aemulatione glo-
riae arma in ſe verterant. vis nationum, virtus ducum
in aequo: ſed Maroboduum Regis nomen inviſum apud
populares; Arminium, pro libertate bellantem, favor
45 habebat. Igitur non modo Cheruſci ſociique eorum,
vetus Arminii miles, ſumpſere bellum: ſed e regno
etiam Marobodui Suevae gentes, Semnones ac Lan-
gobardi, defecere ad eum. quibus additis, praepolle-
bat, ni Inguiomerus cum manu clientium ad Marobo-
duum perfugiſſet; non aliam ob cauſſam, quam quia
fratris filio iuveni patruus ſenex parere dedignabatur.
Diriguntur acies, pari utrimque ſpe, nec, ut olim
apud Germanos, vagis incurſibus, aut disiectas per
catervas: quippe, longa adverſum nos militia, inſue-
verant ſequi ſigna, ſubſidiis firmari, dicta Imperato-
rum

rum accipere. At tunc Arminius, equo conlustrans A. V.
cuncta, ut quosque advectus erat, *Reciperatam liber-* 770.
tatem, trucidatas legiones, spolia adhuc et tela Romanis A. C. 17.
derepta in manibus multorum; ostentabat: *contra fu-*
gacem Maroboduum adpellans, *proeliorum expertem,*
Hercyniae latebris defensum, ac mox per dona et lega-
tiones petivisse foedus; proditorem patriae, satellitem
Caesaris, haud minus infensis animis exturbandum,
quam Varum Quinctilium interfecerint. meminissent mo-
do tot proeliorum; quorum eventu, et ad postremum
eiectis Romanis, satis probatum, penes utros summa
belli fuerit. Neque Maroboduus iactantia sui, aut pro- 46
bris in hostem abstinebat: sed Inguiomerum tenens,
Illo in corpore decus omne Cheruscorum, illius consiliis
gesta, quae prospere ceciderint, testabatur: *vecordem*
Arminium, et rerum nescium, alienam gloriam in se tra-
here, quoniam tres vacuas legiones, et ducem fraudis
ignarum, perfidia deceperit, magna cum clade Germa-
niae et ignominia sua; cum coniunx, cum filius eius ser-
vitium adhuc tolerent. At se, duodecim legionibus pe-
titum, duce Tiberio, inlibatam Germanorum gloriam
servavisse. mox conditionibus aequis discessum: neque
poenitere, quod ipsorum in manu sit, integrum adver-
sum Romanos bellum, an pacem incruentam malint.
His vocibus instinctos exercitus propriae quoque caus-
sae stimulabant. cum a Cheruscis Langobardisque, pro
antiquo decore, aut recenti libertate; et contra, au-
gendae dominationi certaretur. Non alias maiore mo-
le concursum, neque ambiguo magis eventu, fusis
utrimque dextris cornibus. Sperabaturque rursum pu-
gna, ni Maroboduus castra in colles subduxisset. Id
signum perculsi fuit: et transfugiis paullatim nudatus,
in Marcomannos concessit, misitque legatos ad Tibe-

A. V. 770. A. C. 17. rium, oraturos auxilia. Responsum est, *non iure eum adversus Cheruscos arma Romana invocare, qui pugnantis in eundem hostem Romanos nulla ope iuvisset.* Missus tamen Drusus, ut retulimus, pacis firmator.

47 Eodem anno duodecim celebres Asiae urbes conlapsae nocturno motu terrae: quo improvisior graviorque pestis fuit. neque solitum in tali casu effugium subveniebat, in aperta prorumpendi, quia diductis terris hauriebantur. *Sedisse immensos montes: visa in arduo, quae plana fuerint: effulsisse inter ruinam ignis,* memorant. Asperrima in Sardianos lues plurimum in eosdem misericordiae traxit. nam centies sestertium pollicitus Caesar, et, quantum aerario aut fisco pendebant, in quinquennium remisit. Magnetes a Sipylo proximi damno ac remedio habiti. Temnios, Philadelphenos, Aegeatas, Apollonidenses, quique Mosteni ac Macedones Hyrcani vocantur, et Hierocaesaream, Myrinam, Cymen, Tmolum, levari idem in tempus tributis, mittique ex Senatu placuit, qui praesentia spectaret refoveretque. delectus est M. Aletus e Praetoriis, ne, Consulari obtinente Asiam, aemulatio inter pares et ex eo impedimentum oriretur.

48 Magnificam in publicum largitionem auxit Caesar haud minus grata liberalitate, quod bona Aemiliae Musae, locupletis intestatae, petita in fiscum, Aemilio Lepido, cuius e domo videbatur, et Patulei divitis equitis Romani hereditatem, quamquam ipse heres in parte legeretur, tradidit M. Servilio, quem prioribus, neque suspectis, tabulis scriptum compererat; *nobilitatem utriusque pecunia iuvandam,* praefatus. Neque hereditatem cuiusquam adiit, nisi cum amicitia meruisset. ignotos et aliis infensos, eoque Principem nuncupantes, procul arcebat. Ceterum, ut honestam innocentium

tium paupertatem levavit, ita prodigos et ob flagitia egentes, Vibidium Varronem, Marium Nepotem, Appium Appianum, Cornelium Sullam, Q. Vitellium movit Senatu, aut ſponte cedere paſſus eſt. A. V. 770. A. C. 17.

49 Iisdem temporibus Deum aedes, vetuſtate aut igni abolitas, coeptasque ab Auguſto dedicavit, Libero Liberaeque et Cereri iuxta circum maximum, quam A. Poſtumius Dictator voverat: eodemque in loco aedem Florae, ab Lucio et Marco Publiciis, Aedilibus, conſtitutam: et Iano templum, quod apud forum olitorium C. Duillius ſtruxerat, qui primus rem Romanam proſpere mari geſſit, triumphumque navalem de Poenis meruit. Spei aedes a Germanico ſacratur: hanc Atilius voverat eodem bello.

50 Adoleſcebat interea lex maieſtatis. et Apuleiam Variliam, ſororis Auguſti neptem, quia probroſis ſermonibus D. Auguſtum ac Tiberium et matrem eius inluſiſſet, Caeſarique connexa adulterio teneretur, maieſtatis delator arceſſebat. *De adulterio ſatis caveri lege Iulia*, viſum: *maieſtatis crimen diſtingui*, Caeſar poſtulavit; *damnarique, ſi qua de Auguſto inreligioſe dixiſſet: in ſe iacta nolle ad cognitionem vocari.* Interrogatus a Conſule, *quid de his cenſeret, quae de matre eius locuta ſecus argueretur*, reticuit: dein, proximo Senatus die, illius quoque nomine oravit, *ne cui verba, in eam quoquo modo habita, crimini forent.* liberavitque Apuleiam lege maieſtatis: adulterii graviorem poenam deprecatus, *ut, exemplo maiorum, propinquis ſuis ultra ducenteſimum lapidem removeretur*, ſuaſit. Adultero, Manlio, Italia atque Africa interdictum eſt.

51 De Praetore, in locum Vipſanii Galli, quem mors abſtulerat, ſubrogando, certamen inceſſit. Germanicus atque Druſus (nam etiam tum Romae erant) Haterium Agrippam,

A. V. 770. A. C. 17. propinquum Germanici, fovebant: contra plerique nitebantur, ut numerus liberorum in candidatis praepolleret, quod lex iubebat. Laetabatur Tiberius, cum inter filios eius et leges Senatus disceptaret. victa est sine dubio lex; sed neque statim et paucis suffragiis: quomodo, etiam cum valerent, leges vincebantur.

52 Eodem anno coeptum in Africa bellum, duce hostium Tacfarinate. is natione Numida in castris Romanis auxiliaria stipendia meritus, mox desertor, vagos primum et latrociniis suetos ad praedam et raptus congregare: dein, more militiae, per vexilla et turmas componere: postremo non inconditae turbae, sed Musulanorum dux haberi. valida ea gens et solitudinibus Africae propinqua, nullo etiam tum urbium cultu, cepit arma, Maurosque accolas in bellum traxit. dux et his Mazippa. divisusque exercitus; ut Tacfarinas lectos viros, et Romanum in modum armatos, castris adtineret, disciplina et imperiis suesceret: Mazippa levi cum copia incendia et caedes et terrorem circumferret. compulerantque Cinithios, haud spernendam nationem, in eadem; cum Furius Camillus, Proconsul Africae, legionem, et quod sub signis sociorum, in unum conductos, ad hostem duxit: modicam manum, si multitudinem Numidarum atque Maurorum spectares: sed nihil aeque cavebatur, quam ne bellum metu eluderent. spe victoriae inducti sunt, ut vincerentur. Igitur legio medio, leves cohortes duaeque alae in cornibus locantur. Nec Tacfarinas pugnam detrectavit. fusi Numidae, multosque post annos Furio nomini partum decus militiae. nam post illum reciperatorem urbis, filiumque eius Camillum, penes alias familias imperatoria laus fuerat. Atque hic, quem memoramus, bellorum expers habebatur. eo pronior

Tibe-

Tiberius res geſtas apud Senatum celebravit: et de- A. V.
crevere Patres triumphalia inſignia: quod Camillo, ob 770. A. C.
modeſtiam vitae, impune fuit. 17.

Sequens annus Tiberium tertio, Germanicum ite- A. V.
rum Conſules habuit. ſed eum honorem Germanicus 771. A. C.
iniit apud urbem Achaiae Nicopolim, quo venerat per 18.
Illyricam oram, viſo fratre Druſo, in Delmatia agen- 53
te, Hadriatici ac mox Ionii maris adverſam navigationem perpeſſus. igitur paucos dies inſumpſit reficiendae claſſi: ſimul ſinus, Actiaca victoria inclytos, et ſacratas ab Auguſto manubias caſtraque Antonii, cum recordatione maiorum ſuorum adiit. namque ei, ut memoravi, avunculus Auguſtus, avus Antonius erant, magnaque illic imago triſtium laetorumque. Hinc ventum Athenas, foederique ſociae et vetuſtae urbis datum, ut uno lictore uteretur. Excepere Graeci quaeſitiſſimis honoribus, vetera ſuorum facta dictaque praeferentes, quo plus dignationis adulatio haberet. Pe- 54
tita inde Euboea, tramiſit Lesbum: ubi Agrippina noviſſimo partu Iuliam edidit. tum extrema Aſiae, Perinthumque ac Byzantium, Thracias urbes, mox Propontidis anguſtias et os Ponticum intrat, cupidine veteres locos et fama celebratos noſcendi; pariterque provincias, internis certaminibus aut magiſtratuum iniuriis feſſas, refovebat. atque illum in regreſſu ſacra Samothracum viſere nitentem, obvii aquilones depulere. Igitur ab Ilio, quaeque ibi varietate fortunae et noſtri origine veneranda, relegit Aſiam, adpellitque Colophona, ut Clarii Apollinis oraculo uteretur. Non femina illic, ut apud Delphos, ſed certis e familiis, et ferme Mileto accitus, ſacerdos numerum modo conſultantium et nomina audit: tum in ſpecum degreſſus, hauſta fontis arcani aqua, ignarus plerumque littera-

A. V. 771. A. C. 18. rum et carminum, edit responsa versibus compositis super rebus, quas quis mente concepit. et ferebatur, Germanico per ambages, ut mos oraculis, *maturum exitium* cecinisse.

55 At Cn. Piso, quo properantius destinata inciperet, civitatem Atheniensium, turbido incessu exterritam, oratione saeva increpat, oblique Germanicum perstringens, *quod, contra decus Romani nominis, non Athenienses, tot cladibus extinctos, sed conluviem illam nationum, comitate nimia coluisset: hos enim esse Mithridatis adversus Sullam, Antonii adversus D. Augustum socios.* etiam vetera obiectabat, quae in Macedones inprospere, violenter in suos fecissent: offensus urbi propria quoque ira; quia Theophilum quemdam, Areo iudicio falsi damnatum, precibus suis non concederent. Exin navigatione celeri per Cycladas, et compendia maris, adsequitur Germanicum apud insulam Rhodum, haud nescium, quibus insectationibus petitus foret: sed tanta mansuetudine agebat, ut, cum orta tempestas raperet in abrupta, possetque interitus inimici ad casum referri, miserit triremis, quarum subsidio discrimini eximeretur. Neque tamen mitigatus Piso, et vix diei moram perpessus, linquit Germanicum praevenitque. et, postquam Syriam ac legiones attigit, largitione, ambitu, infimos manipularium iuvando, cum veteres Centuriones, severos Tribunos, demoveret, locaque eorum clientibus suis vel deterrimo cuique adtribueret, desidiam in castris, licentiam in urbibus, vagum ac lascivientem per agros militem sineret, eo usque corruptionis profectus est, ut sermone vulgi *parens legionum* haberetur. Nec Plancina se intra decora feminis tenebat; sed exercitio equitum, decursibus cohortium interesse: in Agrippinam, in Germanicum contumelias iacere: quibusdam

etiam

etiam bonorum militum ad mala obſequia promptis, A. V.
quod, *haud invito Imperatore ea fieri*, occultus rumor 771.
incedebat. Nota haec Germanico; ſed praeverti ad A. C.
Armenios inſtantior cura fuit. 56 Ambigua gens ea an- 18.
tiquitus hominum ingeniis et ſitu terrarum, quo, noſtris provinciis late praetenta, penitus ad Medos porrigitur; maximisque imperiis interiecti, et ſaepius discordes ſunt, adverſus Romanos odio et in Parthum invidia. Regem illa tempeſtate non habebant, amoto Vonone: ſed favor nationis inclinabat in Zenonem, Polemonis Regis Pontici filium, quod is prima ab infantia, inſtituta et cultum Armeniorum aemulatus, venatu, epulis et quae alia barbari celebrant, proceres plebemque iuxta devinxerat. Igitur Germanicus in urbe Artaxata, adprobantibus nobilibus, circumfuſa multitudine, inſigne regium capiti eius impoſuit. ceteri venerantes Regem, *Artaxiam* conſalutavere; quod illi vocabulum indiderant ex nomine urbis. At Cappadoces, in formam provinciae redacti, Q. Veranium Legatum accepere: et quaedam ex regiis tributis deminuta, quo mitius Romanum imperium ſperaretur. Commagenis Q. Servaeus praeponitur, tum primum ad ius Praetoris tranſlatis.
57 Cunctaque ſocialia proſpere compoſita non ideo laetum Germanicum habebant, ob ſuperbiam Piſonis, qui, iuſſus partem legionum ipſe aut per filium in Armeniam ducere, utrumque neglexerat. Cyrri demum, apud hiberna decumae legionis, convenere, firmato vultu, Piſo adverſus metum, Germanicus, ne minari crederetur: et erat, ut retuli, clementior. ſed amici, accendendis offenſionibus callidi, intendere vera, adgerere falſa, ipſumque et Plancinam et filios variis modis criminari. poſtremo, paucis familiarium adhibitis, ſermo coeptus a Caeſare, qualem

A. V. ira et dissimulatio gignit: responsum a Pisone preci-
771. A. C. bus contumacibus, discesseruntque apertis odiis. post-
18. que rarus in tribunali Caesaris Piso, et, si quando ad-
sideret, atrox ac dissentire manifestus. vox quoque
eius audita est in convivio, cum apud Regem Naba-
taeorum coronae aureae magno pondere Caesari et
Agrippinae, leves Pisoni et ceteris offerrentur: *Prin-
cipis Romani, non Parthi Regis filio, eas epulas dari:*
abiecitque simul coronam, et multa in luxum addidit,
quae Germanico. quamquam acerba, tolerabantur ta-
58 men. Inter quae ab Rege Parthorum Artabano legati
venere. miserat *amicitiam ac foedus* memoraturos, et
*cupere renovari dextras, daturumque honori Germanici,
ut ripam Euphratis accederet: petere interim, ne Vono-
nes in Syria haberetur, neu proceres gentium propin-
quis nuntiis ad discordias traheret.* Ad ea Germani-
cus, de societate Romanorum Parthorumque magni-
fice; de adventu Regis et cultu sui, cum decore ac
modestia respondit. Vonones Pompeiopolim, Ciliciae
maritimam urbem, amotus est. datum id non modo
precibus Artabani, sed contumeliae Pisonis, cui gra-
tissimus erat ob plurima officia et dona, quibus Plan-
cinam devinxerat.

A. V. M. Silano, L. Norbano coss. Germanicus Aegy-
772. A. C. ptum proficiscitur, cognoscendae antiquitatis. sed cura
19. provinciae praetendebatur: levavitque apertis horreis
59 pretia frugum: multaque in vulgus grata usurpavit:
sine milite incedere, pedibus intectis et pari cum Grae-
cis amictu, P. Scipionis aemulatione; quem eadem
factitavisse apud Siciliam, quamvis flagrante adhuc
Poenorum bello, accepimus. Tiberius, cultu habi-
tuque eius lenibus verbis perstricto, acerrime incre-
puit; quod, contra instituta Augusti, non sponte
Prin-

Principis, Alexandriam introiſſet. nam Auguſtus in- A. V.
ter alia dominationis arcana, vetitis, niſi permiſſu, in- 772.
gredi ſenatoribus, aut equitibus Romanis inluſtribus, A. C.
ſepoſuit Aegyptum: ne fame urgeret Italiam, quis- 19.
quis eam provinciam clauſtraque terrae ac maris, quam-
vis levi praeſidio adverſum ingentes exercitus, inſe-
diſſet. Sed Germanicus, nondum comperto, profe- 60
ctionem eam incuſari, Nilo ſubvehebatur, orſus oppi-
do a Canopo. Condidere id Spartani, ob ſepultum
illic rectorem navis, Canopum; qua tempeſtate Mene-
laus, Graeciam repetens, diverſum ad mare terram-
que Libyam deiectus. Inde proximum amnis os, dica-
tum Herculi, quem indigenae ortum apud ſe, et anti-
quiſſimum perhibent, eosque, qui poſtea pari virtute
fuerint, in cognomentum eius adſcitos: mox viſit ve-
terum Thebarum magna veſtigia. et manebant ſtructis
molibus litterae Aegyptiae, priorem opulentiam com-
plexae: iuſſusque e ſenioribus ſacerdotum patrium ſer-
monem interpretari, referebat, *habitaſſe quondam ſe-
ptingenta millia aetate militari: atque eo cum exercitu
Regem Rhamſen Libya, Aethiopia, Medisque et Perſis
et Bactriano ac Scytha potitum; quasque terras Syri
Armeniique et contigui Cappadoces colunt, inde Bithy-
num, hinc Lycium ad mare, imperio tenuiſſe.* legeban-
tur et indicta gentibus tributa, pondus argenti et auri,
numerus armorum equorumque, et dona templis, ebur,
atque odores, quasque copias frumenti et omnium
utenſilium quaeque natio penderet, haud minus magni-
fica, quam nunc vi Parthorum aut potentia Romana
iubentur. Ceterum Germanicus aliis quoque miracu- 61
lis intendit animum. quorum praecipua fuere Memno-
nis ſaxea effigies, ubi radiis ſolis icta eſt, vocalem
ſonum reddens: disiectasque inter et vix pervias are-

A. V. nas, inſtar montium eductae Pyramides, certamine et
772. opibus Regum: lacusque effoſſa humo, ſuperfluentis
A. C. Nili receptacula: atque alibi anguſtiae et profunda alti-
19. tudo, nullis inquirentium ſpatiis penetrabilis. Exin ventum Elephantinen ac Syenen, clauſtra olim Romani imperii; quod nunc rubrum ad mare pateſcit.

62 Dum ea aeſtas Germanico plures per provincias transigitur, haud leve decus Druſus quaeſivit, inliciens Germanos ad diſcordias; utque fracto iam Maroboduo usque in exitium inſiſteretur. Erat inter Gotones nobilis iuvenis, nomine Catualda, profugus olim vi Maroboduí, et tunc, dubiis rebus eius, ultionem auſus. Is valida manu fines Marcomannorum ingreditur, corruptisque primoribus ad ſocietatem, inrumpit regiam caſtellumque iuxta ſitum. veteres illic Suevorum praedae, et noſtris e provinciis lixae ac negotiatores reperti; quos ius commercii, dein cupido augendi pecuniam, poſtremum oblivio patriae ſuis quemque ab
63 ſedibus hoſtilem in agrum tranſtulit. Maroboduo undique deſerto non aliud ſubſidium, quam miſericordia Caeſaris, fuit. transgreſſus Danubium, qua Noricam provinciam praefluit, ſcripſit Tiberio, non ut profugus aut ſupplex, ſed ex memoria prioris fortunae. *Nam multis nationibus, clariſſimum quondam Regem ad ſe vocantibus, Romanam amicitiam praetuliſſe.* Reſponſum a Caeſare, *tutam ei honoratamque ſedem in Italia fore, ſi maneret: ſin rebus eius aliud conduceret, abiturum fide, qua veniſſet.* ceterum apud Senatum diſſeruit, *non Philippum Athenienſibus, non Pyrrhum aut Antiochum, Populo Romano perinde metuendos fuiſſe.* Extat oratio, qua *magnitudinem viri, violentiam ſubiectarum ei gentium, et quam propinquus Italiae hoſtis, ſuaque in deſtruendo eo conſilia* extulit. Et Maro-

boduus

boduus quidem Ravennae habitus, ſi quando inſoleſce- A. V.
rent Suevi, quaſi rediturus in regnum, oſtentabatur. 772.
A. C.
ſed non exceſſit Italia per duodeviginti annos; conſe- 19.
nuitque, multum imminuta claritate, ob nimiam vivendi cupidinem. Idem Catualdae caſus, neque aliud perfugium. pulſus haud multo poſt Hermundurorum opibus, et Vibilio duce; receptusque Forum Iulium, Narbonenſis Galliae coloniam, mittitur. Barbari utrumque comitati, ne quietas provincias immixti turbarent, Danubium ultra, inter flumina Marum et Cuſum, locantur, dato Rege Vannio, gentis Quadorum. Simul 64
nunciato, *Regem Artaxiam Armeniis a Germanico datum*, decrevere Patres, *ut Germanicus atque Druſus ovantes urbem introirent.* ſtructi et arcus, circum latera templi Martis Vltoris, cum effigie Caeſarum: laetiore Tiberio, quia pacem ſapientia firmaverat, quam ſi bellum per acies confeciſſet. Igitur Rheſcuporin quoque, Thraciae Regem, aſtu adgreditur. Omnem eam nationem Rhoemetalces tenuerat: quo defuncto, Auguſtus partem Thracum Rheſcuporidi, fratri eius, partem filio Cotyi permiſit. In ea diviſione arva et urbes et vicina Graecis Cotyi; quod incultum, ferox, adnexum hoſtibus, Rheſcuporidi ceſſit: ipſorumque Regum ingenia, illi mite et amoenum, huic atrox, avidum et ſocietatis impatiens erat. Sed primo ſubdola concordia egere: mox Rheſcuporis egredi fines, vertere in ſe Cotyi data, et reſiſtenti vim facere; cunctanter ſub Auguſto, quem auctorem utriusque regni, ſi ſperneretur, vindicem metuebat. enimvero, audita mutatione Principis, immittere latronum globos, exſcindere caſtella, cauſſas bello. Nihil aeque Tiberium 65
anxium habebat, quam, ne compoſita turbarentur. deligit centurionem, qui nuntiaret Regibus, *ne armis*

dis-

A. V. *diſceptarent:* ſtatimque a Cotye dimiſſa ſunt, quae pa-
772. raverat, auxilia. Rheſcuporis ficta modeſtia poſtulat,
A. C. 19. *eundem in locum coiretur: poſſe de controverſiis colloquio tranſigi.* nec diu dubitatum de tempore, loco, dein conditionibus: cum alter facilitate, alter fraude, cuncta inter ſe concederent acciperentque. Rheſcuporis ſanciendo, ut dictitabat, foederi convivium adiicit: tractaque in multam noctem laetitia, per epulas ac vinolentiam incautum Cotyn, et, poſtquam dolum intellexerat, *ſacra regni, eiusdem familiae Deos, et hoſpitalis menſas* obteſtantem, catenis onerat. Thraciaque omni potitus ſcripſit ad Tiberium, *ſtructas ſibi inſidias, praeventum inſidiatorem:* ſimul bellum adverſus Baſternas Scythasque praetendens, novis peditum et equitum copiis ſeſe firmabat. Molliter reſcriptum, *ſi fraus abeſſet, poſſe eum innocentiae fidere: ceterum neque ſe, neque Senatum, niſi cognita cauſſa, ius et iniuriam discreturos. proinde, tradito Cotye, veniret*
66 *transferretque invidiam criminis.* Eas litteras Latinius Pandus, Propraetor Moeſiae, cum militibus, quis Cotys traderetur, in Thraciam miſit. Rheſcuporis, inter metum et iram cunctatus, maluit patrati, quam incepti facinoris reus eſſe: *occidi Cotyn* iubet, *mortemque ſponte ſumptam* ementitur. Nec tamen Caeſar placitas ſemel artes mutavit, ſed, defuncto Pando, quem ſibi infenſum Rheſcuporis arguebat, Pomponium Flaccum, veterem ſtipendiis et arta cum Rege amicitia, eoque accommodatiorem ad fallendum, ob id maxime Moe-
67 ſiae praefecit. Flaccus in Thraciam transgreſſus per ingentia promiſſa, quamvis ambiguum et ſcelera ſua reputantem, perpulit, ut praeſidia Romana intraret. circumdata hinc Regi, ſpecie honoris, valida manus: Tribunique et Centuriones, monendo, ſuadendo, et,

quan-

quanto longius abscedebatur, apertiore cuſtodia, po- A. V.
ſtremo gnarum neceſſitatis in urbem traxere. Accuſa- 772.
tus in Senatu ab uxore Cotyis damnatur, ut procul A. C.
regno teneretur. Thracia in Rhoemetalcen filium, quem 19.
paternis conſiliis adverſatum conſtabat, inque liberos
Cotyis dividitur: iisque nondum adultis, Trebellie-
nus Rufus, Praetura functus, datur, qui regnum in-
terim tractaret, exemplo, quo maiores Marcum Lepi-
dum, Ptolemaei liberis tutorem, in Aegyptum miſe-
rant. Rheſcuporis Alexandriam devectus, atque illic,
fugam tentans, an ficto crimine, interficitur. Per 68
idem tempus Vonones, quem amotum in Ciliciam me-
moravi, corruptis cuſtodibus, effugere ad Armenios,
inde in Albanos Heniochosque et conſanguineum ſibi
Regem Scytharum, conatus eſt. ſpecie venandi, omiſ-
ſis maritimis locis, avia ſaltuum petiit: mox pernici-
tate equi ad amnem Pyramum contendit, cuius pon-
tes adcolae ruperant, audita Regis fuga; neque vado
penetrari poterat. Igitur in ripa fluminis a Vibio Fron-
tone, praefecto equitum, vincitur. mox Remmius
evocatus, priori cuſtodiae Regis adpoſitus, quaſi per
iram, gladio eum transigit: unde maior fides, con-
ſcientia ſceleris et metu indicii mortem Vononi in-
latam.

At Germanicus, Aegypto remeans, cuncta, quae 69
apud legiones aut urbes iuſſerat, abolita, vel in con-
trarium verſa cognoſcit. hinc graves in Piſonem con-
tumeliae; nec minus acerba, quae ab illo in Caeſarem
tentabantur. Dein Piſo abire Syria ſtatuit. mox ad-
verſa Germanici valetudine detentus, ubi recreatum
accepit, votaque pro incolumitate ſolvebantur, admo-
tas hoſtias, ſacrificalem adparatum, feſtam Antiochen-
ſium plebem, per lictores proturbat. Tum Seleuciam
digre-

A. V. digreditur, opperiens aegritudinem, quae rurſum
772. A. C. Germanico acciderat. ſaevam vim morbi augebat per-
19. ſuaſio veneni, a Piſone accepti: et reperiebantur ſolo ac parietibus erutae humanorum corporum reliquiae, carmina et devotiones, et nomen Germanici plumbeis tabulis inſculptum, ſemuſti cineres, ac tabe obliti, aliaque maleficia, quis creditur animas numinibus infernis ſacrari. ſimul miſſi a Piſone incuſabantur, ut vale-
70 tudinis adverſa rimantes. Ea Germanico haud minus ira, quam per metum accepta; *ſi limen obſideretur, ſi effundendus ſpiritus ſub oculis inimicorum foret; quid deinde miſerrimae coniugi? quid infantibus liberis eventurum? lenta videri veneficia: feſtinare et urgere, ut provinciam, ut legiones ſolus habeat. ſed non usque eo defectum Germanicum, neque praemia caedis apud interfectorem manſura.* componit epiſtolas, *quis amicitiam ei renunciabat.* Addunt plerique, iuſſum *provincia decedere.* nec Piſo moratus ultra navis ſolvit: moderabaturque curſui, quo propius regrederetur, ſi
71 mors Germanici Syriam aperuiſſet. Caeſar, paullisper ad ſpem erectus, dein, feſſo corpore, ubi finis aderat, adſiſtentes amicos in hunc modum adloquitur: *Si fato concederem, iuſtus mihi dolor, etiam adverſus Deos, eſſet, quod me parentibus, liberis, patriae, intra iuventam praematuro exitu raperent. nunc, ſcelere Piſonis et Plancinae interceptus, ultimas preces pectoribus veſtris relinquo: referatis patri ac fratri, quibus acerbitatibus dilaceratus, quibus inſidiis circumventus, miſerrimam vitam peſſima morte finierim. Si quos ſpes meae, ſi quos propinquus ſanguis, etiam quos invidia erga viventem movebat; inlacrymabunt, quondam florentem, et tot bellorum ſuperſtitem, muliebri fraude cecidiſſe. Erit vobis locus querendi apud Senatum, invocandi leges.*

Non

Non hoc praecipuum amicorum munus est, prosequi de- A. V.
functum ignavo questu; sed, quae voluerit, meminisse, 772.
quae mandaverit, exsequi. flebunt Germanicum etiam A. C.
ignoti: vindicabitis vos, si me potius, quam fortunam 19.
meam fovebatis. Ostendite Populo Romano D. Augusti neptem, eandemque coniugem meam: numerate sex liberos. Misericordia cum accusantibus erit: fingentibusque scelesta mandata aut non credent homines, aut non ignoscent. Iuravere amici, dextram morientis contingentes, *spiritum ante, quam ultionem, amissuros.*
Tum, ad uxorem versus, *per memoriam sui, per com-* 72
munes liberos oravit, *exueret ferociam, saevienti fortunae submitteret animum; neu regressa in urbem aemulatione potentiae validiores irritaret.* Haec palam, et alia secreto; per quae ostendere credebatur metum ex Tiberio. Neque multo post exstinguitur, ingenti luctu provinciae et circumiacentium populorum. Indoluere exterae nationes Regesque: tanta illi comitas in socios, mansuetudo in hostes: visuque et auditu iuxta venerabilis, cum magnitudinem et gravitatem summae fortunae retineret, invidiam et adrogantiam effugerat.
Funus sine imaginibus et pompa, per laudes, 73
et memoriam virtutum eius celebre fuit. Et erant, qui formam, aetatem, genus mortis, ob propinquitatem etiam locorum, in quibus interiit, Magni Alexandri fatis adaequarent. *Nam utrumque corpore decoro, genere insigni, haud multum triginta annos egressum, suorum insidiis, externas inter gentes occidisse: sed hunc mitem erga amicos, modicum voluptatum, uno matrimonio, certis liberis egisse: neque minus proeliatorem; etiam si temeritas abfuerit, praepeditusque sit, perculsas tot victoriis Germanias servitio premere. quod si solus arbiter rerum, si iure et nomine regio fuisset, tanto prom-*

A. V. *promptius adsecuturum gloriam militiae, quantum cle-*
772. A. C. *mentia, temperantia, ceteris bonis artibus praestitisset.*
19. Corpus antequam cremaretur, nudatum in foro Antiochensium, qui locus sepulturae destinabatur, praetuleritne veneficii signa, parum constitit. nam, ut quis misericordia in Germanicum, et praesumpta suspicione aut favore in Pisonem pronior, diversi interpretabantur.
74 Consultatum inde inter Legatos, quique alii Senatorum aderant, *quisnam Syriae praeficeretur.* et, ceteris modice nisis, inter Vibium Marsum et Cn. Sentium diu quaesitum: dein Marsus seniori et acrius tendenti Sentio concessit. Isque infamem veneficiis ea in provincia et Plancinae percaram, nomine Martinam, in urbem misit, postulantibus Vitellio ac Veranio ceterisque, qui crimina et accusationem, tamquam adver-
75 sus receptos iam reos, instruebant. At Agrippina, quamquam defessa luctu et corpore aegro, omnium tamen, quae ultionem morarentur, intolerans, adscendit classem cum cineribus Germanici et liberis; miserantibus cunctis, *quod femina nobilitate princeps, pulcherrimo modo matrimonio, inter venerantis gratantisque adspici solita, tunc feralis reliquias sinu ferret, incerta ultionis, anxia sui et infelici fecunditate fortunae totiens obnoxia.* Pisonem interim apud Coum insulam nuntius adsequitur, *excessisse Germanicum.* Quo intemperanter accepto, caedit victimas, adit templa; neque ipse gaudium moderans, et magis insolescente Plancina, quae luctum amissae sororis tum primum
76 laeto cultu mutavit. Adfluebant Centuriones, monebantque *prompta illa legionum studia: repeteret provinciam, non iure ablatam et vacuam.* Igitur, *quid agendum,* consultanti, M. Piso filius *properandum in urbem,* censebat: *nihil adhuc inexpiabile admissum, ne-*

que

que ſuſpiciones imbecillas, aut inania famae pertimeſcenda. discordiam erga Germanicum odio fortaſſe dignam, non poena: et ademptione provinciae ſatisfactum inimicis. Quod ſi regrederetur, obſiſtente Sentio, civile bellum incipi: nec duraturos in partibus Centuriones militesque, apud quos recens Imperatoris ſui memoria, et penitus infixus in Caeſares amor praevaleret. Contra Domitius Celer, ex intima eius amicitia, diſſeruit: *Vtendum eventu. Piſonem, non Sentium, Syriae praepoſitum: huic faſces et ius Praetoris, huic legiones datas. ſi quid hoſtile ingruat, quam iuſtius arma oppoſiturum, qui Legati auctoritatem, et propria mandata acceperit? Relinquendum etiam rumoribus tempus, quo ſeneſcant. plerumque innocentes recenti invidiae impares. At, ſi teneat exercitum, augeat vires, multa, quae provideri non poſſint, fortuito in melius caſura. An feſtinamus, cum Germanici cineribus adpellere, ut te inauditum et indefenſum planctus Agrippinae, ac vulgus imperitum, primo rumore rapiant? Eſt tibi Auguſtae conſcientia, eſt Caeſaris favor, ſed in occulto: et periiſſe Germanicum nulli iactantius moerent, quam qui maxime laetantur.* Haud magna mole Piſo, promptus ferocibus, in ſententiam trahitur: miſſisque ad Tiberium epiſtolis incuſat *Germanicum luxus et ſuperbiae; ſeque pulſum, ut locus rebus novis pateſieret, curam exercitus eadem fide, qua tenuerit, repetiviſſe.* Simul Domitium, impoſitum triremi, *vitare litorum oram, praeterque inſulas lato mari pergere in Syriam* iubet. concurrentes deſertores per manipulos componit, armat lixas. traiectisque in continentem navibus vexillum tironum in Syriam euntium intercipit. Regulis Cilicum, *ut ſe auxiliis iuvarent*, ſcribit; haud ignavo ad miniſteria belli iuvene Piſone, quamquam ſuſcipien-

A. V. 772. A. C. 19.

77

78

A. V. dum bellum abnuiſſet. Igitur oram Lyciae ac Pamphy-
772. A. C. liae praelegentes, obviis navibus, quae Agrippinam
19. vehebant, utrimque infenſi, arma primo expediere:
79 dein, mutua formidine, non ultra iurgium proceſſum eſt: Marſusque Vibius nuntiavit Piſoni, *Romam ad dicendam cauſſam veniret.* Ille eludens reſpondit, *adfuturum, ubi Praetor, qui de veneficiis quaereret, reo atque accuſatoribus diem praedixiſſet.* Interim Domitius Laodiceam, urbem Syriae, adpulſus, cum hiberna ſextae legionis peteret, quod eam maxime novis conſiliis idoneam rebatur, a Pacuvio Legato praevenitur. Id Sentius Piſoni per litteras aperit, monetque, *ne caſtra corruptoribus, ne provinciam bello tentet:* quosque Germanici memores, aut inimicis eius adverſos cognoverat, contrahit; *magnitudinem Imperatoris* identidem ingerens, et *Rempublicam armis peti:* ducitque validam manum, et proelio paratam.
80 Nec Piſo, quamquam coepta ſecus cadebant, omiſit tutiſſima e praeſentibus, ſed caſtellum Ciliciae munitum admodum, cui nomen Celenderis, occupat. Nam admixtis deſertoribus, et tirone nuper intercepto, ſuisque et Plancinae ſervitiis, auxilia Cilicum, quae Reguli miſerant, in numerum legionis compoſuerat. *Caeſarisque ſe Legatum,* teſtabatur, *provincia, quam is dediſſet, arceri non a legionibus, earum quippe accitu venire, ſed a Sentio, privatum odium falſis criminibus tegente. conſiſterent in acie, non pugnaturis militibus, ubi Piſonem, ab ipſis* parentem *quondam adpellatum, ſi iure ageretur, potiorem, ſi armis, non invalidum vidiſſent.* Tum pro munimentis caſtelli manipulos explicat, colle arduo et derupto; nam cetera mari cinguntur. Contra veterani, ordinibus ac ſubſidiis inſtructi. hinc militum, inde locorum aſperitas. ſed non

ani-

animus, non ſpes, ne tela quidem, niſi agreſtia, ad A. V.
ſubitum uſum properata. ut venere in manus, non 772. A. C.
ultra dubitatum, quam dum Romanae cohortes in 19.
aequum eniterentur. vertunt terga Cilices, ſeque Ca-
ſtello claudunt. Interim Piſo claſſem, haud procul 81
opperientem, adpugnare fruſtra tentavit: regreſſus-
que et pro muris, modo ſemet adflictando, modo ſin-
gulos nomine ciens, praemiis vocans, ſeditionem
coeptabat; adeoque commoverat, ut ſignifer legionis
ſextae ſignum ad eum transtulerit. Tum Sentius
occanere cornua tubasque, et peti aggerem, erigi ſcalas
iuſſit, *ac promptiſſimum quemque ſuccedere; alios tor-
mentis haſtas, ſaxa et faces ingerere.* Tandem victa
pertinacia Piſo oravit, *uti traditis armis maneret in ca-
ſtello, dum Caeſar, cui Syriam permitteret, conſulitur.*
Non receptae conditiones: nec aliud, quam naves et
tutum in urbem iter conceſſum eſt. At Romae, poſt- 82
quam Germanici valetudo percrebuit, cunctaque, ut
ex longinquo, aucta in deterius adferebantur, dolor,
ira: et erumpebant queſtus: *Ideo nimirum in extremas
terras relegatum: ideo Piſoni permiſſam provinciam:
hoc egiſſe ſecretos Auguſtae cum Plancina ſermones: ve-
ra prorſus de Druſo ſeniores locutos: diſplicere regnan-
tibus civilia filiorum ingenia: neque ob aliud interceptos,
quam quia Populum Romanum aequo iure complecti, red-
dita libertate, agitaverint.* Hos vulgi ſermones audi-
ta mors adeo incendit, ut ante edictum magiſtratuum,
ante Senatus conſultum, ſumpto iuſtitio, deſererentur
fora, clauderentur domus; paſſim ſilentia et gemitus,
nihil compoſitum in oſtentationem: et, quamquam ne-
que inſignibus lugentium abſtinerent, altius animis
moerebant. Forte negotiatores, vivente adhuc Ger-
manico Syria egreſſi, laetiora de valetudine eius adtu-

 lere:

A. V. 772. A. C. 19. lere: ſtatim credita, ſtatim vulgata ſunt: ut quisque obvius, quamvis leviter audita, in alios, atque illi in plures cumulata gaudio transferunt. curſant per urbem, moliuntur templorum fores. iuvit credulitatem nox, et promptior inter tenebras adfirmatio. Nec obſtitit falſis Tiberius, donec tempore ac ſpatio vaneſcerent.

83 Et populus quaſi rurſum ereptum acrius doluit. Honores, ut quis amore in Germanicum aut ingenio validus, reperti decretique: *ut nomen eius Saliari carmine caneretur: ſedes curules Sacerdotum Auguſtalium locis, ſuperque eas querceae coronae ſtatuerentur: ludos circenſes eburna effigies praeiret: neve quis Flamen aut Augur in locum Germanici, niſi gentis Iuliae, crearetur.* Arcus additi Romae et apud ripam Rheni, et in monte Syriae Amano, cum inſcriptione rerum geſtarum, ac *mortem ob Rempubl. obiiſſe.* ſepulcrum Antiochiae, ubi crematus: tribunal Epidaphnae, quo in loco vitam finierat. Statuarum locorumve, in quis colerentur, haud facile quis numerum inierit. Cum cenſeretur clypeus auro et magnitudine inſignis, inter auctores eloquentiae, adſeveravit Tiberius, *ſolitum paremque ceteris dicaturum. neque enim eloquentiam fortuna diſcerni: et ſatis inluſtre, ſi veteres inter ſcriptores haberetur.* Equeſter ordo *cuneum Germanici* adpellavit, qui *Iuniorum* dicebatur; inſtituitque, uti turmae Idibus Iuliis imaginem eius ſequerentur. pleraque manent: quaedam ſtatim omiſſa ſunt, aut vetuſtas oblit-

84 teravit. Ceterum, recenti adhuc moeſtitia, ſoror Germanici, Livia, nupta Druſo duos virilis ſexus ſimul enixa eſt. quod, rarum laetumque etiam modicis Penatibus, tanto gaudio Principem adfecit, ut non temperaverit, quin iactaret apud Patres, *nulli ante Romanorum eiusdem faſtigii viro geminam ſtirpem editam:*

nam

nam cuncta, etiam fortuita, ad gloriam vertebat. Sed A. V.
populo, tali in tempore, id quoque dolorem tulit; 772.
tamquam auctus liberis Drusus domum Germanici ma- A. C.
gis urgeret. 19.

Eodem anno gravibus Senatus decretis libido femi- 85
narum coercita, cautumque, *ne quaestum corpore faceret, cui avus, aut pater, aut maritus Eques Rom. fuisset.* nam Vistilia, praetoria familia genita, licentiam stupri apud Aediles vulgaverat; more inter veteres recepto, qui satis poenarum adversum impudicas in ipsa professione flagitii credebant. exactum et a Titidio Labeone, Vistiliae marito, *cur in uxore delicti manifesta ultionem legis omisisset?* atque illo praetendente, *sexaginta dies ad consultandum datos, necdum praeterisse*, satis visum de Vistilia statuere: eaque in insulam Seriphon abdita est. Actum et de sacris Aegyptiis Iudaicisque pellendis: factumque Patrum consultum, *ut quatuor millia libertini generis, ea superstitione infecta, quis idonea aetas, in insulam Sardiniam veherentur*, coercendis illic latrociniis, et, si ob gravitatem coeli interissent, vile damnum: *ceteri cederent Italia, nisi certam ante diem profanos ritus exuissent.*
Post quae retulit Caesar, *capiendam virginem in locum* 86
Occiae, quae septem et quinquaginta per annos, summa sanctimonia, Vestalibus sacris praesederat: egitque grates Fonteio Agrippae et Domitio Pollioni, *quod, offerendo filias, de officio in Rempubl. certarent.* praelata est Pollionis filia, non ob aliud, quam quod mater eius in eodem coniugio manebat. nam Agrippa discidio domum imminuerat. Et Caesar, quamvis posthabitam, decies sestertii dote solatus est. *Saevitiam an-* 87
nonae incusante plebe, statuit frumento pretium, quod emptor penderet, *binosque numos se additurum negotia-*

A. V. 772. *toribus in ſingulos modios.* Neque tamen ob ea *Paren-*
A. C. *tis Patriae*, delatum et antea, vocabulum adſumſit,
19. acerbeque increpuit eos, qui *Divinas occupationes*, ipſumque *Dominum* dixerant. unde anguſta et lubrica oratio ſub Principe, qui libertatem metuebat, adula-
88 tionem oderat. Reperio apud ſcriptores Senatoresque eorundem temporum, Adgandeſtrii, Principis Cattorum, lectas in Senatu litteras, quibus *mortem Arminii* promittebat, *ſi patrandae neci venenum mitteretur:* reſponſum eſſe, *non fraude, neque occultis, ſed palam et armatum Populum Romanum hoſtes ſuos ulciſci.* qua gloria aequabat ſe Tiberius priſcis Imperatoribus, qui venenum in Pyrrhum regem vetuerant; prodiderantque. Ceterum Arminius, abscedentibus Romanis et pulſo Maroboduo, regnum adfectans, libertatem popularium adverſam habuit, petitusque armis, cum varia fortuna certaret, dolo propinquorum cecidit: liberator haud dubie Germaniae, et qui non primordia Populi Rom. ſicut alii Reges Ducesque, ſed florentiſſimum imperium laceſſierit: proeliis ambiguus, bello non victus. ſeptem et triginta annos vitae, duodecim potentiae explevit: caniturque adhuc barbaras apud gentes; Graecorum annalibus ignotus, qui ſua tantum mirantur: Romanis haud perinde celebris, dum vetera extollimus, recentium incurioſi.

C. COR-

C. CORNELII TACITI
AB
EXCESSV DIVI AVGVSTI
A N N A L I V M
LIBER TERTIVS.

BREVIARIVM LIBRI.

Cap. 1. *Agrippina, cum urna ferali, magno planctu passim excipitur.* 2. *Funerum solemnia. Primores urbis obvii.* 3. *Tiberius, Augusta et Antonia publico abstinent.* 4. *Moeror publicus.* 5. *Tiberius, parcus visus in honorando funere,* 6. *excusat se et populum erigit.* 7. *Iustitium omissum. Drusus ad Illyricos exercitus abit;* 8. *Piso ad Drusum,* 9. *inde Romam alacri animo.* 10. *mox accusatur. Princeps caussam ad Senatum remittit.* 11. *Patroni reo quaesiti.* 12. *Tiberii oratio ad Patres.* 13. *Accusatorum criminationem* 14. *reus male diluit. In eum iudices haud proni; populus offensissimus.* 15. *Plancina caussam suam dissociat. Pisonis mors,* 16. *dubium an iussu, et ad Tiberium codicilli.* 17. *Piso filius absolvitur. Plancina Augustae precibus condonatur. Sententias in Pisonem* 18. *Princeps mitigat. Adulatio imprudens.* 19. *Drusus ovat. Vipsania moritur.* 20. *Tacfarinas bellum in Africa renovat.* 21. *id Apronii severitate opprimitur.* 22. *Lepida, suppositi partus, adulterii, veneficii*

ficii accuſata, 23. *Tiberio perplexe agente, damnatur.* 24. *Silanus exilii veniam impetrat.* 25. *Lex Papia Poppaea. Delatores.* 26. *Excurſus de legibus, quae initio paucae et ſimplices, paullatim primo,* 27. *dein inmenſum auctae.* 28. *earum correctio tentata.* 29. *Nero Germanici, ad honores promotus; Iuliam ducit, Druſi filiam.* 30. *Voluſii et Salluſtii mors et elogium. Aulae potentia infida.*

31. *Tiberius et Druſus Coſſ. Irreverentia iuventutis notata. Viarum cura.* 32. *Tacfarinas turbat iterum. Lepidus Aſiae Proconſul.* 33. *Vxores a provinciis arcet Caecina;* 34. *ei repugnat Val. Meſſallinus, adſtipulante Druſo.* 35. *Blaeſus Proconſul Africae.* 36. *Abuſus imaginum Principalium* 37. *repreſſus a Druſo.* 38. *Accuſati repetundarum, maieſtatis. Thraciae motum* 39. *Velleius comprimit.* 40. *Gallia ducibus Floro et Sacroviro rebellat.* 41. *Andecavos coercet Aviola; Turonios opprimit.* 42. *Florus ſua manu cadit. finis Treverici tumultus.* 43. *Aeduos turbat Sacrovir;* 44. *Romam percellit, non Tiberium.* 45. *Silius* 46. *Gallos fundit, crupellarios caedit. Sacrovir ſibi manum infert.* 47. *Tiberius ſimulat iter in Gallias.* 48. *Quirini mors honeſtata.* 49. *Lutorius accuſatus* 50. *defenditur a Lepido,* 51. *necatur in carcere. SC. de differenda poena.*

52. *Aediles de luxu coercendo agunt. Senatus rem remittit ad Principem.* 53. 54. *hic medicinam a tempore ſperandam pronuntiat.* 55. *Paullatim ſponte mutati mores.* 56. *Tribunitia poteſtas petita Druſo et* 57. *impetrata cum adulatione Patrum.* 58. *Flamen dialis ambit provinciam.* 59. *alii obſiſtunt. Druſus ſuperbia notatur.* 60—63. *Imago*

liber-

libertatis. Asyla Graecarum civitatum Senatus examinat et modum praescribit. 64. *Augustae morbus. Tiberii in matrem non sincerus amor.* 65. *Tempora foeda adulatione infecta.* 66. *C. Silanus, repetundarum et maiestatis postulatus* 67. *a multis urgētur et a Principe ipso et* 68. *damnatur. Dolabellae adulationem* 69. *reprimit Tiberius et sententias mitigat.* 70. *Cordus, Ennius, Capito rei.* 71. *Equestris Fortuna. Ius Flaminium.* 72. *Basilica Paulli. Pompeii theatrum.* 73. *Tacfarinatis petitio impudens.* 74. *Blaesus eum adgreditur, fratrem eius capit; nec bellum conficit.* 75. *Mors Salonini, Capitonis,* 76. *Iuniae, cuius solemne funus. Haec triennio gesta.*

M. VALERIO ET M. AVRELIO COSS.
TIBERIO IMP. IV. ET DRVSO NERONE II. COSS.
C. SVLPICIO ET D. HATERIO COSS.

Nihil intermissa navigatione hiberni maris, Agrippina Corcyram insulam advehitur, litora Calabriae contra sitam. Illic paucos dies componendo animo insumit, violenta luctu, et nescia tolerandi. Interim, adventu eius audito, intimus quisque amicorum, et plerique militares, ut quique sub Germanico stipendia fecerant, multique etiam ignoti vicinis e municipiis, pars officium in Principem rati, plures illos secuti, ruere ad oppidum Brundisium; quod naviganti celerrimum fidissimumque adpulsu erat. Atque, ubi primum ex alto visa classis, complentur non modo portus et proxima maris, sed moenia ac tecta, quaque longissime prospectari poterat, moerentium turba et rogitantium inter se, *silentione, an voce ali-* 1 A. V. 772. A. C. 19.

 qua

A. V. *qua egredientem exciperent?* neque satis constabat,
772. A. C. quid pro tempore foret: cum classis paullatim succes-
19. sit, non alacri, ut adsolet, remigio, sed cunctis ad tristitiam compositis. Postquam duobus cum liberis, feralem urnam tenens, egressa navi, defixit oculos, idem omnium gemitus: neque discerneres, proximos, alienos, virorum feminarumve planctus: nisi quod comitatum Agrippinae, longo moerore fessum,
2 obvii et recentes in dolore anteibant. Miserat duas praetorias cohortes Caesar, addito, *ut magistratus Calabriae Apulique et Campani suprema erga memoriam filii sui munera fungerentur.* Igitur Tribunorum, Centurionumque humeris cineres portabantur: praecedebant incompta signa, versi fasces: atque, ubi colonias transgrederentur, atrata plebes, trabeati Equites, pro opibus loci, vestem, odores, aliaque funerum solennia, cremabant. etiam quorum diversa oppida, tamen obvii, et victimas atque aras Diis Manibus statuentes, lacrimis et conclamationibus dolorem testabantur. Drusus Tarracinam progressus est cum Claudio fratre liberisque Germanici,
A. V. qui in urbe fuerant. Consules, M. Valerius et C.
773. A. C. Aurelius (iam enim magistratum occoeperant) et Se-
20. natus ac magna pars populi viam complevere, disiecti, et, ut cuique libitum, flentes. aberat quippe adulatio, gnaris omnibus, laetam Tiberio Germanici
3 mortem male dissimulari. Tiberius atque Augusta publico abstinuere, inferius maiestate sua rati, si palam lamentarentur, an, ne, omnium oculis vultum eorum scrutantibus, falsi intelligerentur. Matrem Antoniam non apud auctores rerum, non diurna actorum scriptura, reperio, ullo insigni officio functam; cum, super Agrippinam et Drusum et Claudium,

dium, ceteri quoque consanguinei nominatim per- A. V.
scripti sint: seu valetudine praepediebatur, seu victus 773 A. C.
luctu animus magnitudinem mali perferre visu non 20.
toleraverit. facilius crediderim, Tiberio et Augusta, qui domo non excedebant, cohibitam, ut par moeror, et matris exemplo avia quoque et patruus attineri viderentur. Dies, quo reliquiae tumulo Augu- 4
sti inferebantur, modo per silentium vastus, modo ploratibus inquies: plena urbis itinera, conlucentes per campum Martis faces. illic miles cum armis, sine insignibus magistratus, populus per tribus, *concidisse Rempubl. nihil spei reliquum*, clamitabant; promptius apertiusque, quam ut meminisse imperitantium crederes. Nihil tamen Tiberium magis penetravit, quam studia hominum accensa in Agrippinam; cum *decus patriae, solum Augusti sanguinem, unicum antiquitatis specimen* adpellarent, versique ad coelum ac Deos *integram illi subolem, ac superstitem iniquorum*, precarentur. Fuere, qui *publici funeris pompam* re- 5
quirerent, compararentque, *quae in Drusum, patrem Germanici, honora et magnifica Augustus fecisset. ipsum quippe asperrimo hiemis Ticinum usque progressum, neque abscedentem a corpore simul urbem intravisse: circumfusas lecto Claudiorum Liviorumque imagines: defletum in foro, laudatum pro rostris: cuncta a maioribus reperta, aut quae posteri invenerint, cumulata. At Germanico ne solitos quidem, et cuicumque nobili debitos honores, contigisse. Sane corpus, ob longinquitatem itinerum, externis terris quoquo modo crematum: sed tanto plura decora mox tribui par fuisse, quanto prima fors negavisset. non fratres, nisi unius diei via, non patruum, saltem porta tenus, obvium. ubi illa veterum instituta? propositam toro effigiem, meditata ad memo-*

riam

A. V. *riam virtutis carmina, et laudationes et lacrimas, vel*
773. *doloris imitamenta?* Gnarum id Tiberio fuit; utque
A. C.
20. premeret vulgi ſermones, monuit edicto: *Multos in-*
6 *luſtrium Romanorum ob Rempubl. obiiſſe; neminem tam flagranti deſiderio celebratum. idque et ſibi et cunctis egregium, ſi modus adiiceretur. non enim eadem decora Principibus viris et Imperatori Populo, quae modicis domibus aut civitatibus. conveniſſe recenti dolori luctum, et ex moerore ſolatia: ſed referendum iam animum ad firmitudinem, ut quondam D. Iulius, amiſſa unica filia, ut D. Auguſtus, ereptis nepotibus, abstruſerint triſtitiam. Nil opus vetuſtioribus exemplis: quotiens Populus Romanus clades exercituum, interitum Ducum, funditus amiſſas nobiles familias conſtanter tulerit. Principes mortales, Remp. aeternam eſſe. proin repeterent ſolennia; et,* quia ludorum Megaleſium ſpectaculum ſuberat, *etiam voluptates reſumerent.*

7 Tum, exuto iuſtitio, reditum ad munia; et Druſus Illyricos ad exercitus profectus eſt, erectis omnium animis ſpe petendae e Piſone ultionis, et crebro queſtu, *quod, vagus interim per amoena Aſiae atque Achaiae, adroganti et ſubdola mora ſcelerum probationes ſubverteret.* Nam vulgatum erat, *miſſam,* ut dixi, *a Cn. Sentio famoſam veneficiis Martinam, ſubita morte Brundiſii exſtinctam, venenumque nodo crinium eius occultatum, nec ulla in corpore ſigna ſumpti exitii*
8 *reperta.* At Piſo, praemiſſo in urbem filio, datisque mandatis, per quae Principem molliret, ad Druſum pergit: quem haud fratris interitu trucem, quam remoto aemulo aequiorem ſibi ſperabat. Tiberius, quo integrum iudicium oſtentaret, exceptum comiter iuvenem, ſueta erga filiosfamiliarum nobiles liberalitate auget. Druſus Piſoni, *ſi vera forent, quae iacerentur,*

rentur, praecipuum in dolore ſuum locum, reſpondit; A. V.
ſed malle falſa et inania, nec cuiquam mortem Germanici 773.
exitioſam. Haec palam, et vitato omni ſecreto: ne- A. C. 20.
que dubitabantur praeſcripta ei a Tiberio, cum incal-
lidus alioqui et facilis iuventa, ſenilibus tum artibus
uteretur. Piſo, Dalmatico mari tramiſſo, relictisque 9
apud Anconam navibus, per Picenum, ac mox Fla-
miniam viam, adſequitur legionem, quae e Panno-
nia in urbem, dein praeſidio Africae, ducebatur. ea-
que res agitata rumoribus, *ut in agmine atque itinere
crebro ſe militibus oſtentaviſſet.* Ab Narnia, vitandae
ſuſpicionis, an, quia pavidis conſilia in incerto ſunt,
Nare ac mox Tiberi devectus, auxit vulgi iras, quia
navem tumulo Caeſarum adpulerat; dieque et ripa
frequenti, magno clientium agmine ipſe, feminarum
comitatu Plancina, et vultu alacres inceſſere. Fuit
inter inritamenta invidiae domus foro imminens,
feſta ornatu, conviviumque et epulae, et celebritate
loci nihil occultum. Poſtera die Fulcinius Trio Piſo- 10
nem apud Conſules poſtulavit. contra Vitellius ac
Veranius, ceterique, Germanicum comitati, tende-
bant, *nullas eſſe partes Trioni; neque ſe accuſatores,
ſed rerum indices et teſtes, mandata Germanici perlatu-
ros.* Ille, dimiſſa eius cauſſae delatione, *ut priorem
vitam accuſaret*, obtinuit, petitumque eſt a Principe,
cognitionem exciperet: quod ne reus quidem abnuebat,
ſtudia populi et Patrum metuens; contra, *Tiberium
ſpernendis rumoribus validum, et conſcientiae matris in-
nexum eſſe: veraque aut in deterius credita, iudice ab
uno facilius diſcerni: odium et invidiam apud multos
valere.* Haud fallebat Tiberium moles cognitionis,
quaque ipſe fama distraheretur. Igitur, paucis fami-
liarium adhibitis, minas accuſantium et hinc preces

audit,

A. V. audit, integramque caussam ad Senatum remittit.
773. A. C. Atque interim Drusus, rediens Illyrico, quamquam
20. Patres censuissent, *ob receptum Maroboduum, et res*
11 *priore aestate gestas, ut ovans iniret,* prolato honore, urbem intravit. Post quae reo, *L. Arruntium, T. Vinicium, Asinium Gallum, Aeserninum Marcellum, Sex. Pompeium patronos* petenti, iisque diversa excusantibus, M. Lepidus et L. Piso et Livineius Regulus adfuere, adrecta omni civitate, *quanta fides amicis Germanici, quae fiducia reo: satin' cohiberet ac premeret sensus suos Tiberius.* iis haud alias intentior populus, plus sibi in Principem occultae vocis aut suspicacis silentii permisit.
12 Die Senatus Caesar orationem habuit meditato temperamento: *Patris sui Legatum atque amicum Pisonem fuisse, adiutoremque Germanico datum a se, auctore Senatu, rebus apud Orientem administrandis. illic contumacia et certaminibus asperasset iuvenem, exituque eius laetatus esset, an scelere exstinxisset, integris animis diiudicandum. Nam, si Legatus officii terminos, obsequium erga Imperatorem, exuit, eiusdemque morte et luctu meo laetatus est; odero, seponamque a domo mea, et privatas inimicitias non vi Principis ulciscar: sin facinus, in cuiuscunque mortalium nece vindicandum, detegitur; vos vero et liberos Germanici, et nos parentes, iustis solatiis adficite. simulque illud reputate, turbide et seditiose tractaverit exercitus Piso; quaesita sint per ambitionem studia militum; armis repetita provincia; an falsa haec in maius vulgaverint accusatores: quorum ego nimiis studiis iure succenseo. Nam quo pertinuit, nudare corpus, et contrectandum vulgi oculis permittere, differrique etiam per externos, tanquam veneno interceptus esset, si incerta adhuc ista, et scrutanda sunt? Defleo equidem filium meum,*

meum, ſemperque deflebo: ſed neque reum prohibeo, A. V. *quo minus cuncta proferat, quibus innocentia eius ſuble-* 773. A. C. *vari, aut, ſi qua fuit iniquitas Germanici, coargui* 20. *poſſit: vosque oro, ne, quia dolori meo cauſſa connexa eſt, obiecta crimina pro adprobatis accipiatis. Si quos propinquus ſanguis, aut fides ſua patronos dedit, quantum quisque eloquentia et cura valet, iuvate periclitantem: ad eundem laborem, eandem conſtantiam accuſatores hortor. Id ſolum Germanico ſuper leges praeſtiterimus, quod in curia potius, quam in foro, apud Senatum, quam apud iudices, de morte eius anquiritur. cetera pari modeſtia tractentur. nemo Druſi lacrimas, nemo moeſtitiam meam ſpectet, nec, ſi qua in nos adverſa finguntur.* Exin *biduum criminibus obiiciendis* 13 ſtatuitur, *utque, ſex dierum ſpatio interiecto, reus per triduum defenderetur.* Tum Fulcinius vetera et inania orditur: *ambitioſe avareque habitam Hiſpaniam:* quod neque convictum noxae reo, ſi recentia purgaret; neque defenſum abſolutioni erat, ſi teneretur maioribus flagitiis. Poſt quem Servaeus et Veranius et Vitellius, conſimili ſtudio, ſed multa eloquentia Vitellius, obiecere: *odio Germanici, et rerum novarum ſtudio, Piſonem vulgus militum, per licentiam et ſociorum iniurias, eo usque corrupiſſe, ut* parens legionum *a deterrimis adpellaretur: contra, in optimum quemque, maxime in comites et amicos Germanici, ſaeviſſe: poſtremo, ipſum devotionibus et veneno peremiſſe: ſacra hinc et immolationes nefandas ipſius atque Plancinae: petitam armis Remp. utque reus agi poſſet, acie victum.* Defenſio in ceteris trepidavit. nam neque ambitio- 14 nem militarem, neque provinciam peſſimo cuique obnoxiam, ne contumelias quidem adverſum Imperatorem infitiari poterat: ſolum veneni crimen viſus eſt

diluis-

A. V. 773. A. C. 20. diluiſſe. quod ne accuſatores quidem ſatis firmabant, *in convivio Germanici, cum ſuper eum Piſo diſcumberet, infectos manibus eius cibos*, arguentes. quippe abſurdum videbatur, inter aliena ſervitia, et tot adſtantium viſu, ipſo Germanico coram, id auſum. offerebatque familiam reus, et miniſtros in tormenta flagitabat. Sed iudices per diverſa inplacabiles erant: Caeſar, ob bellum provinciae inlatum; Senatus, nunquam ſatis credito, ſine fraude Germanicum interiiſſe. **ſcripſiſſent* expoſtulantes: quod haud minus Tiberius quam Piſo abnuere. Simul populi ante curiam voces audiebantur: *non temperaturos manibus, ſi Patrum ſententias evaſiſſet.* effigiesque Piſonis traxerant in Gemonias, ac devellebant, ni iuſſu Principis protectae repoſitaeque forent. Igitur inditus lecticae, et a Tribuno praetoriae cohortis deductus eſt: vario rumore,

15 cuſtos ſalutis, an mortis exactor ſequeretur. Eadem Plancinae invidia, maior gratia: eoque ambiguum habebatur, quantum Caeſari in eam liceret. atque ipſa, donec mediae Piſoni ſpes, *ſociam ſe cuiuscumque fortunae, et, ſi ita ferret, comitem exitii* promittebat. Vt ſecretis Auguſtae precibus veniam obtinuit, paullatim ſegregari a marito, dividere defenſionem coepit. quod reus poſtquam ſibi exitiabile intelligit, an adhuc experiretur dubitans, hortantibus filiis, durat mentem, Senatumque rurſum ingreditur: redintegratamque accuſationem, infenſas Patrum voces, adverſa et ſaeva cuncta perpeſſus, nullo magis exterritus eſt, quam quod Tiberium ſine miſeratione, ſine ira, obſtinatum clauſumque vidit, ne quo adfectu perrumperetur. relatus domum, tamquam defenſionem in poſterum meditaretur, pauca conſcribit obſignatque, et liberto tradit. Tum ſolita curando cor-

pori

pori exsequitur. dein, multam post noctem, egressa A. V.
cubiculo uxore, *operiri fores* iussit: et coepta luce, 773. A. C.
perfosso iugulo, iacente humi gladio, repertus est. 20.
Audire me memini ex senioribus, visum saepius inter 16
manus Pisonis libellum, quem ipse non vulgaverit;
sed amicos eius dictitavisse, *litteras Tiberii et mandata in Germanicum continere: ac destinatum promere apud Patres, Principemque arguere, ni elusus a Seiano per vana promissa foret: nec illum sponte exstinctum, verum immisso percussore.* quorum neutrum adseveraverim: neque tamen occulere debui narratum ab iis, qui nostram ad iuventam duraverunt. Caesar, flexo in moestitiam ore, *suam invidiam tali morte quaesitam* apud Senatum, * crebrisque interrogationibus exquirit, *qualem Piso diem supremum noctemque exegisset.* Atque illo pleraque sapienter, quaedam inconsultius respondente, recitat codicillos, a Pisone in hunc ferme modum compositos: *Conspiratione inimicorum, et invidia falsi criminis oppressus, quatenus veritati et innocentiae meae nusquam locus est, Deos immortales testor, vixisse me, Caesar, cum fide adversum te, neque alia in matrem tuam pietate: vosque oro, liberis meis consulatis: ex quibus Cn. Piso qualicumque fortunae meae non est adiunctus, cum omne hoc tempus in urbe egerit: M. Piso repetere Syriam dehortatus est. atque utinam ego potius filio iuveni, quam ille patri seni cessisset! eo impensius precor, ne meae pravitatis poenas innoxius luat. Per quinque et quadraginta annorum obsequium, per collegium Consulatus quondam D. Augusto, parenti tuo, probatus, et tibi amicus, nec quidquam post haec rogaturus, salutem infelicis filii rogo.* De Plancina ni- 17
hil addidit. Post quae Tiberius adolescentem crimine civilis belli purgavit: *patris quippe iussa nec potuisse*

A. V. *filium detrectare:* ſimul *nobilitatem domus, etiam ipſius,*
773. *quoquo modo meriti, gravem caſum* miſeratus. Pro
A. C. 20. Plancina cum pudore et flagitio disſeruit, *matris preces* obtendens: in quam optimi cuiusque ſecreti queſtus magis ardeſcebant: *Id ergo fas aviae, interfectricem nepotis adſpicere, adloqui, eripere Senatui? quod pro omnibus civibus leges obtineant, uni Germanico non contigiſſe! Vitellii et Veranii voce defletum Caeſarem: ab Imperatore et Auguſta defenſam Plancinam! perinde venena, et artes tam feliciter expertas, verteret in Agrippinam, in liberos eius, egregiamque aviam, ac patruum ſanguine miſerrimae domus exſatiaret.* Biduum ſuper haec, imagine cognitionis, abſumptum; urgente Tiberio liberos Piſonis, *matrem uti tuerentur.* Et, cum accuſatores ac teſtes certatim perorarent, reſpondente nullo miſeratio, quam invidia, augebatur. Primus ſententiam rogatus Aurelius Cotta, Conſul, (nam, referente Caeſare, magiſtratus eo etiam munere fungebantur) *nomen Piſonis radendum faſtis,* cenſuit; *partem bonorum publicandam: pars, ut Cn. Piſoni, filio, concederetur, isque praenomen mutaret. M. Piſo exuta dignitate, et accepto quinquagies ſestertio, in decem annos relegaretur, conceſſa Plancinae*
18 *incolumitate, ob preces Auguſtae.* Multa ex ea ſententia mitigata ſunt a Principe: *ne nomen Piſonis faſtis eximeretur, quando M. Antonii, qui bellum patriae feciſſet, Iuli Antonii, qui domum Auguſti violaſſet, manerent.* et M. Piſonem ignominiae exemit, conceſſitque ei paterna bona; ſatis firmus, ut ſaepe memoravi, adverſum pecuniam, et tum pudore abſolutae Plancinae placabilior. Atque idem, cum Valerius Meſſallinus, *ſignum aureum in aede Martis Vltoris,* Caecina Severus, *aram ultioni ſtatuendam,* cenſuiſſent, prohibuit:

hibuit: *ob externas ea victorias ſacrari*, dictitans; *do-* A. V.
meſtica mala triſtitia operienda. Addiderat Meſſallinus, 773. A. C.
Tiberio et Auguſtae et Antoniae et Agrippinae Druſoque 20.
ob vindictam Germanici grates agendas, omiſeratque Claudii mentionem. Et Meſſallinum quidem L. Aſprenas, Senatu coram, percunctatus eſt, *an prudens praeteriſſet?* ac tum demum nomen Claudii adſcriptum eſt. Mihi, quanto plura recentium ſeu veterum revolvo, tanto magis ludibria rerum mortalium cunctis in negotiis obverſantur. quippe fama, ſpe, veneratione, potius omnes deſtinabantur imperio, quam, quem futurum Principem fortuna in occulto tenebat. Paucis poſt diebus Caeſar auctor Senatui 19
fuit, *Vitellio atque Veranio et Servaeo ſacerdotia tribuendi.* Fulcinio *ſuffragium ad honores* pollicitus, monuit, *ne facundiam violentia praecipitaret.* Is finis fuit ulciſcenda Germanici morte, non modo apud illos homines, qui tum agebant, etiam ſecutis temporibus vario rumore iactata. adeo maxima quaeque ambigua ſunt, dum alii quoquo modo audita pro compertis habent; alii vera in contrarium vertunt. et gliſcit utrumque poſteritate. At Druſus, urbe egreſſus repetendis auſpiciis, mox ovans introiit. paucosque poſt dies Vipſania, mater eius, exceſſit, una omnium Agrippae liberorum miti obitu. nam ceteros, manifeſtum, ferro, vel creditum eſt, veneno aut fame exſtinctos.

Eodem anno Tacfarinas, quem priore aeſtate pul- 20
ſum a Camillo memoravi, bellum in Africa renovat, vagis primum populationibus, et ob pernicitatem inultis: dein vicos exſcindere, trahere graves praedas: poſtremo, haud procul Pagida flumine, cohortem Romanam circumſedit. Praeerat caſtello De-

A. V. crius, impiger manu, exercitus militia, et illam ob-
773. A. C. ſidionem flagitii ratus. Is cohortatus milites, *ut co-*
20. *piam pugnae in aperto facerent*, aciem pro caſtris in-
ſtruit. Primoque impetu pulſa cohorte, promptus
inter tela occurſat fugientibus, increpat ſigniferos,
*quod inconditis, aut deſertoribus miles Romanus terga
daret:* ſimul excepta vulnera, et, quamquam trans-
foſſo oculo, adverſum os in hoſtem intendit; neque
proelium omiſit, donec, deſertus ſuis, caderet.
21 Quae poſtquam L. Apronio, nam Camillo ſucceſſe-
rat, comperta; magis dedecore ſuorum, quam glo-
ria hoſtis anxius, raro ea tempeſtate et e vetere me-
moria facinore, decumum quemque ignominioſae
cohortis ſorte ductos fuſti necat. Tantumque ſeveri-
tate profectum, ut vexillum veteranorum, non am-
plius quingenti numero, easdem Tacfarinatis copias,
praeſidium, cui Thala nomen, adgreſſas, fuderint.
quo proelio Rufus Helvius, gregarius miles, ſervati
civis decus retulit; donatusque eſt ab Apronio tor-
quibus et haſta. Caeſar addidit civicam coronam,
*quod non eam quoque Apronius, iure Proconſulis, tri-
buiſſet*, queſtus magis, quam offenſus. Sed Tacfari-
nas, perculſis Numidis, et obſidia adſpernantibus,
ſpargit bellum; ubi inſtaretur, cedens, ac rurſum in
terga remeans. et, dum ea ratio barbaro fuit, inri-
tum feſſumque Romanum impune ludificabatur: poſt
quam deflexit ad maritimos locos, inligatus praeda,
ſtativis caſtris adhaerebat: miſſu patris Apronius
Caeſianus, cum equite et cohortibus auxiliariis, quis
velociſſimos legionum addiderat, proſperam adverſum
Numidas pugnam facit, pellitque in deſerta.

22 At Romae Lepida, cui, ſuper Aemiliorum de-
cus, L. Sulla, ac Cn. Pompeius proavi erant, defer-
tur,

tur, *simulavisse partum ex P. Quirino, divite atque orbo.* adiiciebantur *adulteria, venena; quaesitumque per Chaldaeos in domum Caesaris:* defendente ream Mani. Lepido, fratre. Quirinus, post dictum repudium adhuc infensus, quamvis infami ac nocenti miserationem addiderat. Haud facile quis dispexerit illa in cognitione mentem Principis: adeo vertit ac miscuit irae et clementiae signa: deprecatus primo Senatum, *ne maiestatis crimina tractarentur:* mox M. Servilium, e Consularibus, aliosque testes inlexit ad proferenda, quae velut reticere voluerat. idemque servos Lepidae, cum militari custodia haberentur, transtulit ad Consules; neque per tormenta interrogari passus est de his, quae ad domum suam pertinerent. Exemit etiam Drusum, Consulem designatum, dicendae primo loco sententiae: quod alii civile rebantur, *ne ceteris adsentiendi necessitas fieret:* quidam ad saevitiam trahebant. *neque enim cessurum, nisi damnandi officio.* A. V. 773. A. C. 20.

23 Lepida ludorum diebus, qui cognitionem intervenerant, theatrum cum claris feminis ingressa, lamentatione flebili *maiores suos* ciens, *ipsumque Pompeium,* cuius ea monumenta et adstantes imagines visebantur, tantum misericordiae permovit, ut, effusi in lacrymas, *saeva et detestanda Quirino* clamitarent, *cuius senectae atque orbitati, et obscurissimae domui, destinata quondam uxor L. Caesari, ac D. Augusto nurus, dederetur.* dein tormentis servorum patefacta sunt flagitia, itumque in sententiam Rubelli Blandi, a quo aqua atque igni arcebatur. huic Drusus adsensit, quamquam alii mitius censuissent. mox Scauro, qui filiam ex ea genuerat, datum, ne bona publicarentur. Tum demum aperuit Tiberius: *compertum sibi etiam ex P. Quirini servis, veneno eum a*

A. V. 773. A. C. 20. *Lepida petitum.* Inluſtrium domuum adverſa (etenim haud multum diſtanti tempore Calpurnii Piſonem, Aemilii Lepidam amiſerant) ſolatio adfecit D. Silanus, Iuniae familiae redditus. caſum eius paucis repetam.
24 Vt valida D. Auguſto in Remp. fortuna; ita domi inproſpera fuit, ob impudicitiam filiae ac neptis, quas urbe depulit, adulterosque earum morte aut fuga punivit. nam culpam, inter viros ac feminas vulgatam, gravi nomine *laeſarum religionum* ac *violatae maieſtatis* adpellando, clementiam maiorum, ſuasque ipſe leges egrediebatur. Sed aliorum exitus, ſimul cetera illius aetatis, memorabo, ſi, effectis in quae tetendi, plures ad curas vitam produxero. D. Silanus, in nepti Auguſti adulter, quamquam non ultra foret ſaevitum, quam ut amicitia Caeſaris prohiberetur, exſilium ſibi demonſtrari intellexit: nec, niſi Tiberio imperitante, deprecari Senatum ac Principem auſus eſt, M. Silani fratris potentia, qui per inſignem nobilitatem et eloquentiam praecellebat. Sed Tiberius grates agenti Silano, Patribus coram, reſpondit, *ſe quoque laetari, quod frater eius e peregrinatione longinqua revertiſſet. idque iure licitum, quia non Senatusconſulto, non lege pulſus foret. ſibi tamen adverſus eum integras parentis ſui offenſiones: neque reditu Silani diſſoluta, quae Auguſtus voluiſſet.* Fuit poſthac in urbe, neque honores adeptus eſt.
25 Relatum deinde de moderanda Papia Poppaea, quam ſenior Auguſtus, poſt Iulias rogationes, incitandis caelibum poenis et augendo aerario ſanxerat: nec ideo coniugia et educationes liberum frequentabantur, praevalida orbitate. Ceterum multitudo periclitantium gliſcebat, cum omnis domus delatorum interpretationibus ſubverteretur: utque antehac flagitiis, ita

ita tunc legibus laborabatur. Ea res admonet, ut de A. V.
principiis iuris, et quibus modis ad hanc multitudi- 773.
nem infinitam ac varietatem legum perventum ſit, A. C. 20.
altius disſeram. Vetuſtiſſimi mortalium, nulla adhuc 26
mala libidine, ſine probro, ſcelere, eoque ſine poe-
na aut coercitionibus agebant: neque praemiis opus
erat, cum honeſta ſuopte ingenio peterentur; et,
ubi nihil contra morem cuperent, nihil per metum
vetabantur. At, poſtquam exui aequalitas, et pro
modeſtia ac pudore ambitio et vis incedebat; prove-
nere dominationes: multosque apud populos aeter-
num manſere. Quidam ſtatim, aut poſtquam Re-
gum pertaeſum, leges maluerunt. Hae primo, ru-
dibus hominum animis, ſimplices erant: maximeque
fama celebravit Cretenſium, quas Minos; Spartano-
rum, quas Lycurgus; ac mox Athenienſibus quaeſi-
tiores iam et plures Solon perſcripſit. Nobis Romu-
lus, ut libitum, imperitaverat: dein Numa religio-
nibus et divino iure populum devinxit: reperta-
que quaedam a Tullo et Anco: ſed praecipuus Ser-
vius Tullius ſanctor legum fuit, quis etiam Reges
obtemperarent. Pulſo Tarquinio, adverſum Patrum 27
factiones multa Populus paravit tuendae libertatis, et
firmandae concordiae: creatique decemviri, et acci-
tis, quae uſquam egregia, compoſitae duodecim ta-
bulae, finis aequi iuris. nam ſecutae leges, etſi ali-
quando in maleficos ex delicto, ſaepius tamen diſ-
ſenſione ordinum et apiſcendi inlicitos honores, aut
pellendi claros viros, aliaque ob prava, per vim la-
tae ſunt. Hinc Gracchi et Saturnini, turbatores ple-
bis; nec minor largitor, nomine Senatus, Druſus;
corrupti ſpe, aut inluſi per interceſſionem ſocii. Ac
ne bello quidem Italico, mox civili, omiſſum, quin

A. V. multa et diverſa ſciſcerentur: donec L. Sulla Dicta-
773. A. C. tor, abolitis vel converſis prioribus, cum plura ad-
20. didiſſet, otium ei rei haud in longum paravit; ſtatim turbidis Lepidi rogationibus, neque multo poſt Tribunis reddita licentia, quoquo vellent, populum agitandi. Iamque non modo in commune, ſed in ſingulos homines latae quaeſtiones: et corruptiſſima
28 Republ. plurimae leges. Tum Cn. Pompeius tertium Conſul, corrigendis moribus delectus, et gravior remediis, quam delicta erant, ſuarumque legum auctor idem ac ſubverſor, quae armis tuebatur, armis amiſit. Exin continua per viginti annos discordia: non mos, non ius. deterrima quaeque impune, ac multa honeſta exitio fuere. Sexto demum Conſulatu Caeſar Auguſtus, potentiae ſecurus, quae Triumviratu iuſſerat, abolevit: deditque iura, quis pace et Principe uteremur. acriora ex eo vincla, inditi cuſtodes, et lege Papia Poppaea praemiis inducti, ut, ſi a privilegiis parentum ceſſaretur, velut parens omnium Populus vacantia teneret. ſed altius penetrabant; urbemque, et Italiam, et quod usquam civium, corripuerant: multorumque exciſi ſtatus: et terror omnibus intentabatur; ni Tiberius ſtatuendo remedio, quinque Conſularium, quinque e Praetoriis, totidem e cetero Senatu ſorte duxiſſet, apud quos exſoluti plerique legis nexus modicum in praeſens levamentum fuere.

29 Per idem tempus Neronem, e liberis Germanici, iam ingreſſum iuventam, commendavit Patribus, utque *munere capeſſendi Vigintiviratus ſolveretur, et quinquennio maturius, quam per leges, Quaeſturam peteret*, non ſine inriſu audientium poſtulavit. praetendebat, *ſibi atque fratri decreta eadem, petente Auguſto.*

ſto. ſed neque tum fuiſſe dubitaverim, qui eiusmodi A. V.
preces occulti inluderent. ac tamen initia faſtigii Cae- 773. A. C.
ſaribus erant: magisque in oculis vetus mos, et pri- 20.
vignis cum vitrico levior neceſſitudo, quam avo adverſum nepotem. Additur Pontificatus, et, quo primum die forum ingreſſus eſt, congiarium plebi, admodum laetae, quod Germanici ſtirpem iam puberem adſpiciebat. Auctum dehinc gaudium, nuptiis Neronis et Iuliae, Druſi filiae. Vtque haec *ſecundo rumore*, ita adverſis animis acceptum, quod filio Claudii ſocer Seianus deſtinaretur. polluiſſe nobilitatem familiae videbatur, ſuſpectumque iam nimiae ſpei Seianum ultra extuliſſe. Fine anni conceſſere vita in- 30
ſignes viri, L. Voluſius, et Salluſtius Criſpus. Voluſio vetus familia, neque tamen Praeturam egreſſa: ipſe Conſulatum intulit, Cenſoria etiam poteſtate legendis Equitum decuriis functus, opumque, quis domus illa inmenſum viguit, primus adcumulator. Criſpum, Equeſtri ortum loco, C. Salluſtius, rerum Romanarum florentiſſimus auctor, ſororis nepotem in nomen adſcivit. atque ille, quamquam prompto ad capeſſendos honores aditu, Maecenatem aemulatus, ſine dignitate Senatoria, multos triumphalium conſulariumque potentia anteiit: diverſus a veterum inſtituto, per cultum et munditias; copiaque et adfluentia luxu propior: ſuberat tamen vigor animi, ingentibus negotiis par, eo acrior, quo ſomnum et inertiam magis oſtentabat. Igitur, incolumi Maecenate, proximus; mox praecipuus, cui ſecreta Imperatorum inniterentur, et interficiendi Poſtumi Agrippae conſcius, aetate provecta, ſpeciem magis in amicitia Principis, quam vim tenuit, idque et Maecenati acciderat; fato potentiae, raro ſempiternae, an ſatias

A. V. capit, aut illos, cum omnia tribuerunt, aut hos,
773. A. C. cum iam nihil reliquum eſt, quod cupiant.
20. Sequitur Tiberii quartus, Druſi ſecundus Conſu-
A. V. latus, patris atque filii collegio inſignis. nam biennio
774. A. C. ante Germanici cum Tiberio idem honor, neque pa-
21. truo laetus, neque natura tam connexus fuerat.

31 Eius anni principio Tiberius, quaſi firmandae valetudini, in Campaniam conceſſit, longam et continuam abſentiam paullatim meditans: ſive, ut, amoto patre, Druſus munia Conſulatus ſolus impleret. Ac forte parva res, magnum ad certamen progreſſa, praebuit iuveni materiem apiſcendi favoris. Domitius Corbulo, Praetura functus, de L. Sulla, nobili iuvene, queſtus eſt apud Senatum, *quod ſibi inter ſpectacula gladiatorum loco non deceſſiſſet.* pro Corbulone aetas, patrius mos, ſtudia ſeniorum erant: contra Mamercus Scaurus et L. Arruntius aliique Sullae propinqui nitebantur. certabant orationibus, et memorabantur *exempla maiorum, qui iuventutis inreverentiam gravibus decretis notaviſſent.* donec Druſus apta temperandis animis diſſeruit; et ſatisfactum Corbuloni per Mamercum, qui patruus ſimul ac vitricus Sullae, et oratorum ea aetate uberrimus erat. Idem Corbulo, *plurima per Italiam itinera, fraude mancipum et incuria magiſtratuum, interrupta et impervia,* clamitando, exſecutionem eius negotii libens ſuſcepit: quod haud perinde publice uſui habitum, quam exitioſum multis, quorum in pecuniam atque famam damnationibus et haſta ſaeviebat.

32 Neque multo poſt, miſſis ad Senatum litteris, Tiberius, *motam rurſum Africam incurſu Tacfarinatis,* docuit; *iudicioque Patrum deligendum pro Conſule gnarum militiae, corpore validum et bello ſuffecturum.*

rum. quod initium Sex. Pompeius agitandi adversus A. V.
M. Lepidum odii nactus, *ut socordem, inopem, et ma-* 774.
ioribus suis dedecorum, eoque etiam Asiae sorte depellen- A. C.
dum, incusavit, adverso Senatu, qui *Lepidum mitem* 21.
magis, quam ignavum, paternas ei angustias, et nobilitatem sine probro actam, honori quam ignominiae habendam ducebat. Igitur missus in Asiam. Et *de Africa* decretum, *ut Caesar legeret, cui mandanda foret.* Inter quae Severus Caecina censuit, *ne quem* 33
magistratum, cui provincia obvenisset, uxor comitaretur; multum ante repetito, *concordem sibi coniugem, et sex partus enixam: seque, quae in publicum statueret, domi servavisse, cohibita intra Italiam, quamquam ipse pluris per provincias quadraginta stipendia explevisset. Haud enim frustra placitum olim, ne feminae in socios aut gentes externas traherentur: inesse mulierum comitatui, quae pacem luxu, bellum formidine morentur, et Romanum agmen ad similitudinem barbari incessus convertant. Non imbecillum tantum et imparem laboribus sexum, sed, si licentia adsit, saevum, ambitiosum, potestatis avidum: incedere inter milites, habere ad manum Centuriones: praesedisse nuper feminam exercitio cohortium, decursu legionum. Cogitarent ipsi, quotiens repetundarum aliqui arguerentur, plura uxoribus obiectari: his statim adhaerescere deterrimum quemque provincialium: ab his negotia suscipi, transigi: duorum egressus coli, duo esse praetoria: pervicacibus magis e inpotentibus mulierum iussis; quae Oppiis quondam aliisque legibus constrictae, nunc vinclis exsolutis domos, fora, iam et exercitus regerent.* Paucorum haec ad- 34
sensu audita, plures obturbabant, *neque relatum de negotio, neque Caecinam dignum tantae rei censorem.* mox Valerius Messallinus, cui parens Messalla, ineratque

imago

A. V. 774. A. C. 21. imago paternae facundiae, reſpondit: *Multa duritie veterum in melius et laetius mutata: neque enim, ut olim, obſideri urbem bellis, aut provincias hoſtilis eſſe. et pauca feminarum neceſſitatibus concedi, quae ne coniugum quidem Penates, adeo ſocios non onerent; cetera promiſcua cum marito, nec ullum in eo pacis impedimentum. Bella plane accinctis obeunda: ſed revertentibus poſt laborem, quod honeſtius, quam uxorium levamentum? At quasdam in ambitionem aut avaritiam prolapſas. Quid? ipſorum magiſtratuum nonne plerosque variis libidinibus obnoxios? non tamen ideo neminem in provinciam mitti. corruptos ſaepe pravitatibus uxorum maritos: num ergo omnes caelibes integros? placuiſſe quondam Oppias leges, ſic temporibus Reipubl. poſtulantibus: remiſſum aliquid poſtea, et mitigatum, quia expedierit. Fruſtra noſtram ignaviam alia ad vocabula transferri: nam viri in eo culpam, ſi femina modum excedat. porro ob unius aut alterius imbecillum animum male eripi maritis conſortia rerum ſecundarum adverſarumque. Simul ſexum natura invalidum deſeri, et exponi ſuo luxu, cupidinibus alienis. vix praeſenti cuſtodia manere inlaeſa coniugia: quid fore, ſi per plures annos, in modum diſcidii, oblitterentur? Sic obviam irent iis, quae alibi peccarentur, ut flagitiorum urbis meminiſſent.* Addidit pauca Druſus de matrimonio ſuo *nam Principibus adeunda ſaepius longinqua imperii. Quotiens D. Auguſtum in Occidentem atque Orientem meaviſſe, comite Livia? ſe quoque in Illyricum profectum; et, ſi ita conducat, alias ad gentes iturum, haud ſemper aequo animo, ſi uxore cariſſima, et tot communium liberorum parente, divelleretur.*

35 Sic Caecinae ſententia eluſa. Et proximi Senatus die, Tiberius, per litteras caſtigatis oblique Patribus, *quod cuncta curarum ad*

ad Principem reiicerent, M. Lepidum et Iunium Blae- A. V.
ſum nominavit, ex quis Proconſul Africae legeretur. 774.
Tum audita amborum verba, intentius excuſante ſe A. C. 21.
Lepido, cum *valetudinem corporis*, *aetatem liberum*,
nubilem filiam obtenderet: intelligereturque etiam,
quod ſilebat, avunculum eſſe Seiani Blaeſum, atque
eo praevalidum. Reſpondit Blaeſus, ſpecie recuſan-
tis, ſed neque eadem adſeveratione, et conſenſu adu-
lantium haud iutus eſt. Exin promptum, quod mul- 36
torum intimis queſtibus tegebatur. Incedebat enim
deterrimo cuique licentia, impune probra et invidiam
in bonos excitandi, adrepta imagine Caeſaris; liber-
tique etiam ac ſervi, patrono vel domino cum vo-
ces, cum manus intentarent; ultro metuebantur.
Igitur C. Ceſtius, Senator, disſeruit: *Principes qui-
dem inſtar Deorum eſſe: ſed neque a Diis, niſi iuſtas,
ſupplicum preces audiri, neque quemquam in capitolium
aliave urbis templa perfugere, ut eo ſubſidio ad flagitia
utatur. Abolitas leges et funditus verſas, ubi in foro,
in limine curiae, ab Annia Rufilla, quam fraudis ſub
iudice damnaviſſet, probra ſibi et minae intendantur; ne-
que ipſe audeat ius experiri, ob effigiem Imperatoris
oppoſitam.* Haud disſimilia alii, et quidam atrociora
circumſtrepebant; precabanturque Druſum; *daret ul-
tionis exemplum*, donec accitam convictamque attine-
ri publica cuſtodia iuſſit. Et Conſidius Aequus, et 37
Coelius Curſor, Equites Rom. quod fictis maieſtatis
criminibus Magium Caecilianum, Praetorem, peti-
viſſent, auctore Principe, ac decreto Senatus puniti.
Vtrumque in laudem Druſi trahebatur: *ab eo in urbe,
inter coetus et ſermones hominum, obverſante, ſecreta
patris mitigari.* neque luxus in iuvene adeo diſplice-
bat. *huc potius intenderet, diem editionibus, noctem con-*

viviis

A. V. *viviis traheret, quam solus, et nullis voluptatibus avo-*
774. *catus, maestam vigilantiam et malas curas exerceret.*
A. C. 21. Non enim Tiberius, non accusatores fatiscebant.
38 Et Ancharius Priscus Caesium Cordum, Proconsulem Cretae, postulaverat repetundis; addito maiestatis crimine, quod tum omnium accusationum complementum erat. Caesar Antistium Veterem, e primoribus Macedoniae, absolutum adulterii, increpitis iudicibus, ad dicendam maiestatis caussam retraxit, ut turbidum, et Rhescuporidis consiliis permixtum, qua tempestate, Cotye interfecto, bellum adversus nos volverat. Igitur *aqua et igni interdictum reo, adpositumque, ut teneretur insula, neque Macedoniae neque Thraciae opportuna.* Nam Thracia, diviso imperio in Rhoemetalcen et liberos Cotyis, quis ob infantiam tutor erat Trebellienus Rufus, insolentia nostri discors agebat; neque minus Rhoemetalcen, quam Trebellienum, incusans, popularium iniurias inultas sinere. Coeletae Odrusaeque et Dii, validae nationes, arma cepere, Ducibus diversis, et paribus inter se per ignobilitatem: quae caussa fuit, ne in bellum atrox coalescerent. pars turbant praesentia, alii montem Haemum transgrediuntur, ut remotos populos concirent: plurimi ac maxime compositi, Regem urbemque Philippopolim, a Macedone Philippo sitam, cir-
39 cumsidunt. Quae ubi cognita P. Velleio, (is proximum exercitum praesidebat) alarios equites ac leves cohortium mittit in eos, qui praedabundi, aut adsumendis auxiliis, vagabantur. Ipse robur peditum ad exsolvendum obsidium ducit. Simulque cuncta prospere acta: caesis populatoribus, et dissensione orta apud obsidentes, Regisque opportuna eruptione, et adventu legionis. neque aciem aut proelium dici de-

cuerit,

cuerit, in quo ſemermes ac palantes trucidati ſunt, A. V.
ſine noſtro ſanguine. 774. A. C.

Eodem anno Galliarum civitates ob magnitudi- 21.
nem aeris alieni rebellionem coeptavere: cuius exſti- 40
mulator acerrimus, inter Treveros Iulius Florus, apud Aeduos Iulius Sacrovir. nobilitas ambobus et maiorum bona facta, eoque Romana civitas olim data, cum id rarum, nec niſi virtuti pretium eſſet. Ii ſecretis conloquiis, ferociſſimo quoque adſumpto, aut quibus ob egeſtatem ac metum ex flagitiis maxima peccandi neceſſitudo, componunt, Florus Belgas, Sacrovir propiores Gallos concire. Igitur per conciliabula et coetus ſeditioſa disſerebant, *de continuatione tributorum, gravitate fenoris, ſaevitia ac ſuperbia praeſidentium.* et *discordare militem, audito Germanici exitio. egregium reſumendae libertati tempus, ſi ipſi florentes, quam inops Italia, quam imbellis urbana plebes, nihil validum in exercitibus, niſi quod externum, cogitarent.* Haud ferme ulla civitas intacta ſeminibus 41
eius motus fuit: ſed erupere primi Andecavi ac Turonii. quorum Andecavos Acilius Aviola, Legatus, excita cohorte, quae Lugduni praeſidium agitabat, coercuit. Turonii legionario milite, quem Viſellius Varro, inferioris Germaniae Legatus, miſerat, oppreſſi, eodem Aviola duce, et quibusdam Galliarum primoribus; qui tulere auxilium, quo disſimularent defectionem, magisque in tempore efferrent. ſpectatus et Sacrovir, intecto capite, pugnam pro Romanis ciens, *oſtentandae*, ut ferebat, *virtutis:* ſed captivi, *ne inceſſeretur telis, adgnoſcendum ſe praebuiſſe*, arguebant. Conſultus ſuper eo Tiberius, adſpernatus eſt indicium, aluitque dubitatione bellum. In- 42
terim Florus inſiſtere deſtinatis, pellicere alam equitum,

A. V. tum, quae, conſcripta Treveris, militia diſciplina-
774. que noſtra habebatur, ut, caeſis negotiatoribus Ro-
A. C. 21. manis, bellum inciperet: paucique equitum corrupti;
plures in officio manſere. Aliud vulgus obaeratorum
aut clientium arma cepit: petebantque ſaltus, quibus
nomen *Arduenna*, cum legiones utroque ab exercitu,
quas Viſellius et C. Silius adverſis itineribus obiece-
rant, arcuerunt. praemiſſusque cum delecta manu Iu-
lius Indus, e civitate eadem, discors Floro, et ob id
navandae operae avidior, inconditam multitudinem
adhuc disiecit. Florus incertis latebris victores fru-
ſtratus, poſtremo, viſis militibus, qui effugia inſede-
rant, ſua manu cecidit. Isque Treverici tumultus
43 finis. Apud Aeduos maior moles exorta, quanto ci-
vitas opulentior, et comprimendi procul praeſidium.
Auguſtodunum, caput gentis, armatis cohortibus
Sacrovir occupaverat, et nobiliſſimam Galliarum ſub-
olem, liberalibus ſtudiis ibi operatam, ut eo pignore
parentes propinquosque eorum adiungeret. ſimul ar-
ma, occulte fabricata, iuventuti dispertit. Quadra-
ginta millia fuere, quinta ſui parte legionariis armis;
ceteri cum venabulis et cultris, quaeque alia venanti-
bus tela ſunt. adduntur e ſervitiis gladiaturae deſtina-
ti, quibus more gentico, continuum ferri tegimen,
cruppellarios vocant, inferendis ictibus inhabiles, ac-
cipiendis impenetrabiles, augebantur hae copiae vi-
cinarum civitatum, ut nondum aperta conſenſione, ita
viritim promptis ſtudiis; et certamine Ducum Roma-
norum; quos inter ambigebatur; utroque bellum ſibi
poſcente. mox Varro, invalidus ſenecta, vigenti Si-
44 lio conceſſit. At Romae, *non Treveros modo et
Aeduos, ſed quatuor et ſexaginta Galliarum civitates
deſciviſſe: adſumptos in ſocietatem Germanos: dubias
Hiſpa-*

Hiſpanias: cuncta, ut mos famae, in maius credita. A. V.
optimus quisque, Reipubl. cura, maerebat: multi 774.
odio praeſentium, et cupidine mutationis, ſuis quoque A. C. 21.
periculis laetabantur: increpabantque Tiberium, *quod, in tanto rerum motu, libellis accuſatorum inſumeret operam. An Iulium Sacrovirum maieſtatis crimine reum in Senatu fore? exſtitiſſe tandem viros, qui cruentas epiſtolas armis cohiberent. miſeram pacem vel bello bene mutari.* Tanto impenſius in ſecuritatem compoſitus, neque loco, neque vultu mutato, ſed, ut ſolitum, per illos dies egit: altitudine animi, an compererat, modica eſſe et vulgatis leviora. Interim 45
Silius, cum legionibus duabus incedens, praemiſſa auxiliari manu, vaſtat Sequanorum pagos, qui finium extremi, et Aeduis contermini ſociique, in armis erant. Mox Auguſtodunum petit propero agmine, certantibus inter ſe ſigniferis, fremente etiam gregario milite: *ne ſuetam requiem, nec ſpatia noctium opperiretur; viderent modo adverſos et adſpicerentur: id ſatis ad victoriam.* Duodecimum apud lapidem Sacrovir copiaeque patentibus locis adparuere. in fronte ſtatuerat ferratos, in cornibus cohortes, a tergo ſemermos. Ipſe inter primores equo inſigni adire, memorare *veteres Gallorum glorias, quaeque Romanis adverſa intuliſſent: quam decora victoribus libertas: quanto intolerantior ſervitus iterum victis.* Non diu haec, 46
nec apud laetos: etenim propinquabat legionum acies; inconditique ac militiae neſcii oppidani neque oculis neque auribus ſatis competebant. Contra Silius, etſi praeſumpta ſpes hortandi cauſſas exemerat, clamitabat tamen: *Pudendum ipſis, quod Germaniarum victores adverſum Gallos tamquam in hoſtem, ducerentur. una nuper cohors rebellem Turonium, una ala*

 Treve-

A. V. *Treverum, paucae huius ipſius exercitus turmae profli-*
774. A. C. *gavere Sequanos. quanto pecunia dites et voluptatibus*
21. *opulentos, tanto magis imbelles Aeduos evincite, et fugientibus conſulite.* Ingens ad ea clamor: et circumfudit eques, frontemque pedites invaſere: nec cunctatum apud latera. paullum morae attulere ferrati, reſtantibus laminis adverſum pila et gladios: ſed miles, correptis ſecuribus et dolabris, ut ſi murum perrumperet, caedere tegmina et corpora: quidam trudibus aut furcis inertem molem proſternere; iacentesque, nullo ad reſurgendum niſu, quaſi exanimes linquebantur. Sacrovir primo Auguſtodunum, dein metu deditionis in villam propinquam cum fidiſſimis pergit. Illic ſua manu, reliqui mutuis ictibus occi-
47 dere. incenſa ſuper villa, omnes cremavit. Tum demum Tiberius, ortum patratumque bellum, Senatui ſcripſit: neque dempſit aut addidit vero; ſed *fide ac virtute Legatos, ſe conſiliis ſuperfuiſſe.* ſimul cauſſas, cur non ipſe, non Druſus profecti ad id bellum forent, adiunxit, *magnitudinem imperii* extollens; *neque decorum Principibus, ſi una alterave civitas turbet, omiſſa urbe, unde in omnia regimen. nunc, quia non metu ducatur, iturum, ut praeſentia ſpectaret componeretque.* Decrevere Patres vota pro reditu eius ſupplicationesque, et alia decora. Solus Dolabella Cornelius, dum anteire ceteros parat, abſurdam in adulationem progreſſus, cenſuit, *ut ovans e Campania urbem introiret.* Igitur ſecutae Caeſaris litterae, quibus *ſe non tam vacuum gloria praedicabat, ut, poſt ferociſſimas gentes perdomitas, tot receptos in iuventa aut ſpretos triumphos, iam ſenior peregrinationis ſuburbanae inane praemium peteret.*

Sub

Sub idem tempus, *ut mors Sulpicii Quirini publicis* A. V.
exſequiis frequentaretur, petivit a Senatu. Nihil ad 774.
veterem et patriciam Sulpiciorum familiam Quirinus A. C. 21.
pertinuit, ortus apud municipium Lanuvium: ſed 48
impiger militiae, et acribus miniſteriis, Conſulatum
ſub D. Auguſto, mox, expugnatis per Ciliciam Homonadenſium
caſtellis, inſignia triumphi adeptus;
datusque rector C. Caeſari, Armeniam obtinenti, Tiberium
quoque, Rhodi agentem, coluerat: quod
tunc patefecit in Senatu: laudatis in ſe officiis, et incuſato
M. Lollio, quem, *auctorem C. Caeſari pravitatis
et discordiarum*, arguebat. ſed ceteris haud laeta
memoria Quirini erat, ob intenta, ut memoravi,
Lepidae pericula, ſordidamque et praepotentem ſenectam.
Fine anni, C. Lutorium Priſcum, Equitem Roma- 49
num, poſt celebre carmen, quo Germanici ſuprema defleverat,
pecunia donatum a Caeſare, conripuit delator,
obiectans, *aegro Druſo compoſuiſſe, quod, ſi exſtinctus
foret, maiore praemio vulgaretur.* Id C. Lutorius in
domo P. Petronii, ſocru eius Vitellia coram, multisque
inluſtribus feminis, per vaniloquentiam legerat.
Vt delator exſtitit, ceteris ad dicendum teſtimonium
exterritis, ſola Vitellia, *nihil ſe audiviſſe*, adſeveravit.
ſed arguentibus ad perniciem plus fidei fuit.
ſententiaque Haterii Agrippae, Conſulis deſignati,
indictum reo ultimum ſupplicium. Contra M. Lepi- 50
dus in hunc modum exorſus eſt. *Si, P. C. unum id
ſpectamus, quam nefaria voce C. Lutorius Priſcus mentem
ſuam et aures hominum polluerit, neque carcer,
neque laqueus, ne ſerviles quidem cruciatus, in eum ſufficerint.
ſin flagitia et facinora ſine modo ſunt, ſuppliciis
ac remediis Principis moderatio, maiorumque et
veſtra exempla temperant: et vana et ſceleſtis, dicta a*

 male-

A. V. *maleficiis differunt. eſt locus ſententiae, per quam ne-*
774. A. C. *que huic delictum impune ſit, et nos clementiae ſimul ac*
21. *ſeveritatis non poeniteat. Saepe audivi Principem noſtrum conquerentem, ſi quis, ſumpta morte, miſericordiam eius praeveniſſet. vita Lutorii in integro eſt; qui neque ſervatus in periculum Reipubl. neque interfectus in exemplum ibit. ſtudia illi, ut plena vecordiae, ita inania et fluxa ſunt: nec quidquam grave ac ſerium ex eo metuas, qui ſuorum ipſe flagitiorum proditor, non virorum animis, ſed muliercularum adrepit. cedat tamen urbe et, bonis amiſſis, aqua et igni arceatur.*
51 *Quod perinde cenſeo, ac ſi lege maieſtatis teneretur.* Solus Lepido Rubellius Blandus e Conſularibus adſenſit: ceteri ſententiam Agrippae ſecuti: ductusque in carcerem Priſcus, ac ſtatim exanimatus. Id Tiberius ſolitis ſibi ambagibus apud Senatum incuſavit, cum extolleret *pietatem, quamvis modicas Principis iniurias acriter ulciſcentium;* deprecaretur *tam praecipitis verborum poenas:* laudaret Lepidum, neque Agrippam argueret. Igitur factum SC. *ne decreta Patrum ante diem decimum ad aerarium deferrentur; idque vitae ſpatium damnatis prorogaretur.* ſed non Senatui libertas ad poenitendum erat; neque Tiberius interiectu temporis mitigabatur.

A. V. C. Sulpicius, D. Haterius coss. ſequuntur: intur-
775. A. C. bidus externis rebus annus, domi ſuſpecta ſeveritate
22. adverſum luxum, qui inmenſum proruperat ad cun-
52 cta, quis pecunia prodigitur. Sed alia ſumptuum, quamvis graviora, diſſimulatis plerumque pretiis, occultabantur; ventris et ganeae paratus, adſiduis ſermonibus vulgati, fecerant curam, ne Princeps antiquae parcimoniae durius adverteret. Nam, incipiente C. Bibulo, ceteri quoque Aediles diſſeruerant,

ſperni

ſperni ſumptuariam legem, vetitaque utenſilium pretia A. V.
augeri in dies: nec mediocribus remediis ſiſti poſſe. et 775.
conſulti Patres integrum id negotium ad Principem A. C.
diſtulerant. Sed Tiberius, ſaepe apud ſe penſitato, 22.
an coerceri tam profuſae cupidines poſſent? num
coercitio plus damni in Remp. ferret? quam indeco-
rum adtrectare, quod non obtineret: vel retentum
ignominiam et infamiam virorum inluſtrium poſce-
ret: poſtremo literas ad Senatum compoſuit, quarum
ſententia in hunc modum fuit. *Ceteris forſitan in re-* 53
*bus, P. C. magis expediat, me coram interrogari et
dicere, quid e Republ. cenſeam: in hac relatione, ſub-
trahi oculos meos, melius fuit, ne, denotantibus vobis
ora ac metum ſingulorum, qui pudendi luxus arguerentur, ipſe etiam viderem eos, ac velut deprenderem.
Quod ſi mecum ante viri ſtrenui, Aediles, conſilium habuiſſent, neſcio, an ſuaſurus fuerim, omittere potius
praevalida et adulta vitia, quam hoc adſequi, ut palam
fieret, quibus flagitiis impares eſſemus. ſed illi quidem
officio functi ſunt, ut ceteros quoque magiſtratus ſua
munia implere velim: mihi autem neque honeſtum ſilere
neque proloqui expeditum, quia non Aedilis, aut Praetoris, aut Conſulis partes ſuſtineo: maius aliquid et excelſius a Principe poſtulatur: et, cum recte factorum
ſibi quisque gratiam trahant, unius invidia ab omnibus
peccatur. Quid enim primum prohibere, et priſcum ad
morem recidere adgrediar? villarumne infinita ſpatia,
familiarum numerum et nationes? argenti et auri pondus? aeris, tabularumque miracula? promiſcuas viris et feminis veſtes? atque illa feminarum propria,
quis, lapidum cauſſa, pecuniae noſtrae ad externas aut
hoſtilis gentes transferuntur? Nec ignoro, in conviviis* 54
et circulis incuſari iſta, et modum poſci: ſed, ſi quis

A. V. 775. A. C. 22. *legem ſanciat, poenas indicat, iidem illi, civitatem verti, ſplendidiſſimo cuique exitium parari. neminem criminis expertem, clamitabunt. Atqui, ne corporis quidem morbos veteres, et diu auctos, niſi per dura et aſpera coerceas: corruptus ſimul et corruptor, aeger et flagrans animus, haud levioribus remediis reſtinguendus eſt, quam libidinibus ardeſcit. tot a maioribus repertae leges, tot, quas D. Auguſtus tulit: illae oblivione, hae, quod flagitioſius eſt, contemptu abolitae, ſecuriorem luxum fecere. nam, ſi velis, quod nondum vetitum eſt, timeas, ne vetere: at, ſi prohibita impune tranſcenderis, neque metus ultra, neque pudor eſt. Cur ergo olim parcimonia pollebat? quia ſibi quisque moderabatur: quia unius urbis cives eramus: ne inritamenta quidem eadem, intra Italiam dominantibus. externis victoriis aliena, civilibus etiam noſtra conſumere didicimus. Quantulum iſtud eſt, de quo Aediles admonent! Quam, ſi cetera reſpicias, in levi habendum! At, hercule, nemo refert, quod Italia externae opis indiget, quod vita Populi Romani per incerta maris et tempeſtatum quotidie volvitur. ac, niſi provinciarum copiae et dominis et ſervitiis et agris ſubvenerint, noſtra nos ſcilicet nemora noſtraeque villae tuebuntur? Hanc, P. C. curam ſuſtinet Princeps: haec omiſſa funditus Remp. trahet. reliquis intra animum medendum eſt: nos pudor; pauperes neceſſitas; divites ſatias in melius mutet. Aut, ſi quis ex magiſtratibus tantam induſtriam ac ſeveritatem pollicetur, ut ire obviam queat; hunc et laudo, et exonerari laborum meorum partem fateor: ſin accuſare vitia volunt, dein, cum gloriam eius rei adepti ſunt, ſimultates faciunt, ac mihi relinquunt, credite, P. C. me quoque non eſſe offenſionum avidum: quas cum graves, et plerumque iniquas, pro Rep. ſuſcipiam, inanes*

et

et inritas, neque mihi aut vobis uſui futuras, iure deprecor. Auditis Caeſaris litteris, remiſſa Aedilibus talis cura; luxusque menſae, a fine Actiaci belli ad ea arma, quis Ser. Galba rerum adeptus eſt, per annos centum profuſis ſumptibus exerciti, paullatim exolevere. Cauſſas eius mutationis quaerere libet. Dites olim familiae nobilium, aut claritudine inſignes, ſtudio magnificentiae prolabebantur. nam etiam tum plebem, ſocios, regna colere, et coli licitum: ut quisque opibus, domo, paratu ſpecioſus, per nomen et clientelas inluſtrior habebatur. poſtquam caedibus ſaevitum, et magnitudo famae exitio erat, ceteri ad ſapientiora convertere. ſimul novi homines e municipiis et coloniis atque etiam provinciis, in Senatum crebro adſumpti, domeſticam parcimoniam intulerunt: et, quamquam fortuna, vel induſtria, plerique pecunioſam ad ſenectam pervenirent, manſit tamen prior animus. Sed praecipuus adſtricti moris auctor Veſpaſianus fuit, antiquo ipſe cultu victuque. obſequium inde in Principem et aemulandi amor validior, quam poena ex legibus et metus. Niſi forte rebus cunctis ineſt quidam velut orbis, ut, quemadmodum temporum vices, ita morum vertantur: nec omnia apud priores meliora, ſed noſtra quoque aetas multa laudis et artium, imitanda poſteris, tulit. Verum haec nobis * maiores certamina ex honeſto maneant.

A. V. 775. A. C. 22.

55

56

Tiberius, fama moderationis parta, quod ingruentis accuſatores repreſſerat, mittit litteras ad Senatum, quis *poteſtatem Tribuniciam* Druſo petebat. Id ſummi faſtigii vocabulum Auguſtus reperit, ne *Regis*, aut *Dictatoris* nomen adſumeret, ac tamen adpellatione aliqua cetera imperia praemineret. M. deinde

A. V. 775. A. C. 22. Agrippam focium eius poteftatis; quo defuncto, Tiberium Neronem delegit, ne fucceffor in incerto foret. fic cohiberi pravas aliorum fpes rebatur: fimul modeftiae Neronis, et fuae magnitudini fidebat. Quo tunc exemplo Tiberius Drufum fummae rei admovet: cum, incolumi Germanico, integrum inter duos iudicium tenuiffet. Sed principio litterarum veneratus Deos, *ut confilia fua Reip. profperarent*, modica de moribus adolefcentis, neque in falfum aucta, retulit: *effe illi coniugem et tres liberos, eamque aetatem, qua ipfe quondam a D. Augufto ad capeffendum hoc munus vocatus fit. Neque nunc propere, fed per octo annos capto experimento, compreffis feditionibus, compofitis bellis, triumphalem et bis Confulem, noti laboris*
57 *participem fumi.* Praeceperant animis orationem Patres; quo quaefitior adulatio fuit. nec tamen repertum, nifi, *ut effigies Principum, aras Deum, templa et arcus* aliaque folita cenferent: nifi quod M. Silanus ex contumelia Confulatus honorem Principibus petivit: dixitque pro fententia, *ut publicis privatisve monimentis, ad memoriam temporum, non Confulum nomina praefcriberentur, fed eorum, qui Tribuniciam poteftatem gererent.* At Q. Haterius cum, *eius diei Senatus confulta aureis litteris figenda in curia*, cenfuiffet, derediculo fuit fenex foediffimae adulationis, tantum
58 infamia ufurus. Inter quae, provincia Africa Iunio Blaefo prorogata, Servius Maluginenfis, Flamen Dialis, ut Afiam forte haberet, poftulavit, *fruftra vulgatum*, dictitans, *non licere Dialibus egredi Italia. neque aliud ius fuum, quam Martialium, Quirinaliumque Flaminum: porro, fi hi duxiffent provincias, cur Dialibus id vetitum? nulla de eo Populi fcita, non in libris caerimoniarum reperiri. Saepe Pontifices Dialia*

facra

ſacra feciſſe, ſi Flamen valetudine aut munere publico A. V.
impediretur: duobus et ſeptuaginta annis poſt Cornelii 775.
Merulae caedem neminem ſuffectum; neque tamen ceſſa- A. C. 22.
viſſe religiones. Quod ſi per tot annos poſſit non creari, nullo ſacrorum damno, quanto facilius abfuturum ad unius anni Proconſulare imperium? Privatis olim ſimultatibus effectum, ut a Pontificibus Maximis ire in provincias prohiberentur: nunc, Deum munere, Summum Pontificum etiam ſummum hominum eſſe, non aemulationi, non odio, aut privatis adfectionibus obnoxium.
Adverſus quae cum Augur Lentulus aliique varie diſ- 59
ſererent, eo decurſum eſt, *ut Pontificis Max. ſententiam opperirentur.* Tiberius, dilata notione de iure Flaminis, decretas ob Tribuniciam Druſi poteſtatem caerimonias temperavit; nominatim arguens *inſolentiam ſententiae, aureasque litteras contra patrium morem.* Recitatae et Druſi epiſtolae, quamquam ad modeſtiam flexae, pro ſuperbiſſimis accipiuntur: *Huc decidiſſe cuncta, ut ne iuvenis quidem, tanto honore accepto, adiret urbis Deos, ingrederetur Senatum, auſpicia ſaltem gentile apud ſolum inciperet? Bellum ſcilicet, aut diverſo terrarum diſtineri, litora et lacus Campaniae cum maxime peragrantem. ſic imbui rectorem generis humani: id primum e paternis conſiliis diſcere. ſane gravaretur adſpectum civium ſenex Imperator, feſſamque aetatem, et actos labores praetenderet: Druſo quod, niſi ex adrogantia, impedimentum?*

Sed Tiberius, vim Principatus ſibi firmans, ima- 60
ginem antiquitatis Senatui praebebat, poſtulata provinciarum ad diſquiſitionem Patrum mittendo. Crebreſcebat enim Graecas per urbes licentia atque impunitas aſyla ſtatuendi: complebantur templa peſſimis ſervitiorum: eodem ſubſidio obaerati adverſum credi-

A. V. tores, ſuſpectique capitalium criminum receptaban-
775. tur. Nec ullum ſatis validum imperium erat coercen-
A. C. 22. dis ſeditionibus populi, flagitia hominum, ut caerimonias Deum, protegentis. Igitur placitum, ut mitterent civitates iura atque legatos. Et quaedam, quod falſo uſurpaverant, ſponte omiſere: multae vetuſtis ſuperſtitionibus aut meritis in Populum Romanum fidebant. Magnaque eius diei ſpecies fuit, quo Senatus maiorum beneficia, ſociorum pacta, Regum etiam, qui ante vim Romanam valuerant, decreta, ipſorumque Numinum religiones introſpexit, libero,
61 ut quondam, quid firmaret, mutaretve. Primi omnium Epheſii adiere, memorantes, *non, ut vulgus crederet, Dianam atque Apollinem Delo genitos: eſſe apud ſe Cenchrium amnem, lucum Ortygiam, ubi Latonam, partu gravidam, et oleae, quae tum etiam maneat, adniſam, ediidiſſe ea Numina: Deorumque monitu ſacratum nemus. Atque ipſum illic Apollinem, poſt interfectos Cyclopas, Iovis iram vitaviſſe. Mox Liberum patrem, bello victorem, ſupplicibus Amazonum, quae aram inſederant, ignoviſſe. Auctam hinc, conceſſu Herculis, cum Lydia potiretur, caerimoniam templo: neque Perſarum ditione deminutum ius. Poſt Macedonas, dein*
62 *nos ſervaviſſe.* Proximi Magnetes L. Scipionis et L. Sullae conſtitutis nitebantur: quorum ille Antiocho, hic Mithridate pulſis, fidem atque virtutem Magnetum decoravere, uti *Dianae Leucophrynae perfugium inviolabile foret.* Aphrodiſienſes poſthac et Stratonicenſes Dictatoris Caeſaris, ob vetuſta in parteis merita, et recens D. Auguſti decretum attulere. Laudati, *quod Parthorum inruptionem, nihil mutata in Populum Romanum conſtantia, pertuliſſent.* Sed Aphrodiſienſium civitas Veneris, Stratonicenſium

Iovis

Iovis et Triviae religionem tuebantur. Altius Hierocaesarienses exposuere, *Persicam apud se Dianam, delubrum, rege Cyro, dicatum.* et memorabantur *Perpernae, Isaurici*, multaque alia Imperatorum nomina, qui non modo templo, sed duobus millibus passuum eandem sanctitatem tribuerant. Exin Cyprii tribus delubris, quorum vetustissimum Paphiae Veneri auctor Aerias, post filius eius, Amathus, Veneri Amathusiae, et Iovi Salaminio Teucer, Telamonis patris ira profugus, posuissent. Auditae aliarum quoque 63 civitatum legationes. Quorum copia fessi Patres, et quia studiis certabatur, Consulibus permisere, *ut perspecto iure, et si qua iniquitas involveretur, rem integram rursum ad Senatum referrent.* Consules super eas civitates, quas memoravi, *apud Pergamum Aesculapii compertum asylum*, retulerunt; *ceteros obscuris ob vetustatem initiis niti. nam Smyrnaeos oraculum Apollinis, cuius imperio Stratonicidi Veneri templum dicaverint; Tenios eiusdem carmen referre, quo sacrare Neptuni effigiem aedemque iussi sint. propiora Sardianos: Alexandri victoris id donum: neque minus Milesios Dario Rege niti. sed cultus Numinum utrisque, Dianam aut Apollinem venerandi. Petere et Cretenses simulacro D. Augusti.* Factaque Senatus consulta, quis, multo cum honore, modus tamen praescribebatur, iussique *ipsis in templis figere aera, sacrandam ad memoriam, neu specie religionis in ambitionem delaberentur.*

A. V. 775. A. C. 22.

Sub idem tempus Iuliae Augustae valetudo atrox 64 necessitudinem Principi fecit festinati in urbem reditus: sincera adhuc inter matrem filiumque concordia, sive occultis odiis. Neque enim multo ante, cum, haud procul theatro Marcelli, effigiem D. Augusto Iulia dicaret, Tiberii nomen suo postscripserat; idque

A. V. que ille credebatur, ut inferius maieſtate Principis,
775. gravi et diſſimulata offenſione abdidiſſe. Sed tum
A. C.
22. *ſupplicia Diis, ludique magni* ab Senatu decernuntur, *quos Pontifices et Augures et Quindecimviri, Septemviris ſimul et Sodalibus Auguſtalibus, ederent.* Cenſuerat L. Apronius, *ut Feciales quoque iis ludis praeſiderent.* Contradixit Caeſar, diſtincto ſacerdotiorum iure, et repetitis exemplis: *neque enim unquam Fecialibus hoc maieſtatis fuiſſe: ideo Auguſtales adiectos, quia proprium eius domus ſacerdotium eſſet, pro qua vota per-*
65 *ſolverentur.* Exſequi ſententias haud inſtitui, niſi inſignes, per honeſtum, aut notabili dedecore: quod praecipuum munus annalium reor, ne virtutes ſileantur, utque pravis dictis factisque ex poſteritate et infamia metus ſit. Ceterum tempora illa adeo infecta, et adulatione ſordida fuere, ut non modo primores civitatis, quibus claritudo ſua obſequiis protegenda erat, ſed omnes Conſulares, magna pars eorum, qui Praetura functi, multique etiam pedarii Senatores certatim exſurgerent, foedaque et nimia cenſerent. Memoriae proditur, Tiberium, quotiens curia egrederetur, Graecis verbis in hunc modum eloqui ſolitum, *o homines ad ſervitutem paratos!* ſcilicet, etiam illum, qui libertatem publicam nollet, tam proiectae ſervien-
66 tium patientiae taedebat. Paullatim dehinc, ab indecoris ad infeſta transgrediebantur. C. Silanum, Proconſulem Aſiae, repetundarum a ſociis poſtulatum, Mamercus Scaurus e Conſularibus, Iunius Otho Praetor, Brutidius Niger Aedilis, ſimul corripiunt, obiectantque *violatum Auguſti numen, ſpretam Tiberii maieſtatem:* Mamercus, antiqua exempla iaciens, *L. Cottam a Scipione Africano, Ser. Galbam a Catone cenſorio, P. Rutilium a M. Scauro accuſatos.* videlicet

Scipio

Scipio et Cato talia ulciſcebantur, aut ille Scaurus, A. V.
quem proavum ſuum, opprobrium maiorum Mamer- 775. A. C.
cus infami opera dehoneſtabat. Iunio Othoni, litte- 22.
rarum ludum exercere, vetus ars fuit: mox Seiani potentia Senator, obſcura initia impudentibus auſis propellebat. Brutidium artibus honeſtis copioſum, et, ſi rectum iter pergeret, ad clariſſima quaeque iturum, feſtinatio exſtimulabat, dum aequalis, dein ſuperiores, poſtremo ſuasmet ipſe ſpes anteire parat: quod multos, etiam bonos, peſſum dedit, qui, ſpretis, quae tarda cum ſecuritate, praematura, vel cum exitio, properant. Auxere numerum accuſatorum 67
Gellius Poplicola et M. Paconius: ille Quaeſtor Silani, hic Legatus. Nec dubium habebatur, ſaevitiae captarumque pecuniarum teneri reum; ſed multa adgerebantur etiam inſontibus periculoſa; cum, ſuper tot Senatores adverſos, facundiſſimis totius Aſiae, eoque ad accuſandum delectis, reſponderet ſolus, et orandi neſcius, proprio in metu, qui exercitam quoque eloquentiam debilitat: non temperante Tiberio, quin premeret voce, vultu, eo quod ipſe creberrime interrogabat: neque refellere, aut eludere dabatur: ac ſaepe etiam confitendum erat, ne fruſtra quaeſiviſſet. Servos quoque Silani, ut tormentis interrogarentur, actor publicus mancipio acceperat. et, ne quis neceſſariorum iuvaret periclitantem, maieſtatis crimina ſubdebantur, vinclum et neceſſitas ſilendi. Igitur, petito paucorum dierum interiectu, defenſionem ſui deſeruit, auſis ad Caeſarem codicillis, quibus invidiam et preces miſcuerat. Tiberius, quae in 68
Silanum parabat, quo excuſatius ſub exemplo acciperentur, libellos D. Auguſti de Voleſo Meſſalla, eiusdem Aſiae Proconſule, factumque in eum Senatus

con-

A. V. 775. A. C. 22. consultum recitari iubet. Tum L. Pisonem sententiam rogat. ille, multum de *clementia Principis* praefatus, *aqua atque igni Silano interdicendum*, censuit, *ipsumque in insulam Gyarum relegandum.* Eadem ceteri, nisi quod Cn. Lentulus, *separanda Silani materna bona (quippe alia parente geniti) reddendaque filio*
69 dixit, adnuente Tiberio. At Cornelius Dolabella, dum adulationem longius sequitur, increpitis C. Silani moribus, addidit, *ne quis vita probrosus et opertus infamia, provinciam sortiretur: idque Princeps diiudicaret. nam a legibus delicta puniri: quanto fore mitius in ipsos, melius in socios, provideri, ne peccaretur?* Adversum quae disseruit Caesar: *non quidem sibi ignara, quae de Silano vulgabantur: sed non ex rumore statuendum, multos in provinciis, contra quam spes aut metus de illis fuerit, egisse. excitari quosdam ad meliora magnitudine rerum; hebescere alios. neque posse Principem sua scientia cuncta complecti: neque expedire, ut ambitione aliena trahatur. ideo leges in facta constitui, quia futura in incerto sint. sic a maioribus institutum, ut, si anteissent delicta, poenae sequerentur. ne verterent sapienter reperta, et semper placita. satis onerum Principibus, satis etiam potentiae. minui iura, quotiens gliscat potestas: nec utendum imperio, ubi legibus agi possit.* Quanto rarior apud Tiberium popularitas, tanto laetioribus animis accepta. Atque ille prudens moderandi, si propria ira non impelleretur, addidit, *insulam Gyarum inmitem et sine cultu hominum esse: darent Iuniae familiae, et viro quondam ordinis eiusdem, ut Cytheram potius concederet. id sororem quoque Silani, Torquatam, priscae sanctimoniae virginem, expetere.* In hanc sententiam facta dis-
70 cessio. Post auditi Cyrenenses, et, accusante Anchario

chario Priſco, Caeſius Cordus repetundarum damnatur. L. Ennium, Equitem Romanum, maieſtatis poſtulatum, *quod effigiem Principis promiſcuum ad uſum argenti vertiſſet*, recipi Caeſar inter reos vetuit; palam adſpernante Ateio Capitone, quaſi per libertatem. *Non enim debere eripi Patribus vim ſtatuendi: neque tantum maleficium impune habendum. ſane lentus in ſuo dolore eſſet; Reip. iniurias ne largiretur.* Intellexit haec Tiberius, ut erant magis, quam ut dicebantur: perſtititque intercedere. Capito inſignitior infamia fuit, quod, humani divinique iuris ſciens, egregium publicum et bonas domi artes dehoneſtaviſſet. Inceſſit dein religio, quonam in tem- 71
plo locandum foret donum, quod pro valetudine Auguſtae Equites Romani voverant *Equeſtri Fortunae.* nam etſi delubra eius Deae multa in urbe, nullum tamen tali cognomento erat. repertum eſt, aedem eſſe apud Antium, quae ſic nuncuparetur, *cunctasque caerimonias Italicis in oppidis, templaque et Numinum effigies, iuris atque imperii Romani eſſe.* ita donum apud Antium ſtatuitur. Et, quando de religionibus tractabatur, dilatum nuper reſponſum adverſus Servium Maluginenſem, Flaminem Dialem, prompſit Caeſar, recitavitque decretum Pontificum: *quotiens valetudo adverſa Flaminem Dialem inceſſiſſet, ut, Pontificis Maximi arbitrio, plusquam binoctium abeſſet: dum ne diebus publici ſacrificii, neu ſaepius quam bis eundem in annum.* Quae, Principe Auguſto conſtituta, ſatis oſtendebant, annuam abſentiam, et provinciarum adminiſtrationem Dialibus non concedi. memorabaturque L. Metelli, Pontificis Maximi, exemplum, qui Aulum Poſtumium, Flaminem, attinuiſſet. Ita ſors Aſiae in eum, qui Conſularium Malugi-

A. V. 775. A. C. 22.

A. V. luginensi proximus erat, conlata. Iisdem diebus Le-
775. A. C. pidus ab Senatu petivit, *ut basilicam Pauli, Aemilia*
22. *monimenta, propria pecunia firmaret ornaretque.* erat
72 etiam tum in more publica munificentia: nec Augustus arcuerat Taurum, Philippum, Balbum, hostiles exuvias, aut exundantis opes, ornatum ad urbis et posterum gloriam conferre. quo tum exemplo Lepidus, quamquam pecuniae modicus, avitum decus recoluit. At *Pompeii theatrum* igne fortuito haustum, Caesar *exstructurum* pollicitus est, *quod nemo e familia restaurando sufficeret; manente tamen nomine Pompeii.* simul laudibus Seianum extulit, *tamquam labore vigilantiaque eius tanta vis unum intra damnum stetisset.* Et censuere Patres, *effigiem Seiano, quae apud theatrum Pompeii locaretur.* neque multo post Caesar, cum Iunium Blaesum, Proconsulem Africae, triumphi insignibus attolleret, *dare id se*, dixit, *ho-*
73 *nori Seiani*, cuius ille avunculus erat. At tamen res Blaesi dignae decore tali fuere. nam Tacfarinas, quamquam saepius depulsus, reparatis per intima Africae auxiliis, huc adrogantiae venerat, ut legatos ad Tiberium mitteret, *sedemque* ultro *sibi atque exercitui suo* postularet, aut *bellum inexplicabile* minitaretur. Non alias magis sua Populique Rom. contumelia indoluisse Caesarem ferunt, quam, *quod desertor et praedo, hostium more ageret. ne Spartaco quidem, post tot consularium exercituum clades inultam Italiam urenti, quamquam Sertorii atque Mithridatis ingentibus bellis labaret Respublica, datum, ut pacto in fidem acciperetur: nedum, pulcherrimo Populi Romani fastigio, latro Tacfarinas pace et concessione agrorum redimeretur.* Dat negotium Blaeso, *ceteros quidem ad spem proliceret arma sine noxa ponendi; ipsius*

autem

autem Ducis quoquo modo potiretur. Et recepti ea A. V.
venia plerique. mox adverſum artes Tacfarinatis haud 775.
disſimili modo belligeratum. Nam quia ille, robo- A. C. 22.
re exercitus impar, furandi melior, plures per glo- 74
bos incurſaret eluderetque, et inſidias ſimul tentaret, tres inceſſus, totidem agmina parantur. ex quis Cornelius Scipio Legatus praefuit, qua praedatio in Leptinos, et ſuffugia Garamantum: alio latere, ne Cirtenſium pagi impune traherentur, propriam manum Blaeſus filius duxit: medio, cum delectis, caſtella et munitiones idoneis locis imponens, Dux ipſe arta et infenſa hoſtibus cuncta fecerat; quia, quoquo inclinarent, pars aliqua militis Romani in ore, in latere, et ſaepe a tergo erat: multique eo modo caeſi, aut circumventi. Tunc tripartitum exercitum plures in manus diſpergit, praeponitque Centuriones virtutis expertae: nec, ut mos fuerat, acta aeſtate retrahit copias, aut in hibernaculis veteris provinciae componit: ſed ut in limine belli, diſpoſitis caſtellis, per expeditos et ſolitudinum gnaros, mutantem mapalia Tacfarinatem proturbat: donec, fratre eius capto, regreſſus eſt, properantius tamen, quam ex utilitate ſociorum; relictis, per quos reſurgeret bellum. Sed Tiberius pro confecto interpretatus, id quoque Blaeſo tribuit, ut *Imperator* a legionibus ſalutaretur; priſco erga Duces honore, qui bene geſta Rep. gaudio et impetu victoris exercitus conclamabantur: erantque plures ſimul Imperatores, nec ſuper ceterorum aequalitatem. conceſſit quibusdam et Auguſtus id vocabulum; ac tunc
Tiberius Blaeſo poſtremum. Obiere eo anno viri 75
inluſtres, Aſinius Saloninus, M. Agrippa et Pollione Aſinio avis, fratre Druſo, inſignis, Caeſarique pro-

A. V. 775. A. C. 22. gener destinatus. Et Capito Ateius, de quo memoravi, Principem in civitate locum studiis civilibus adsecutus; sed avo Centurione Sullano, patre Praetorio. Consulatum ei adceleraverat Augustus, ut Labeonem Antistium, iisdem artibus praecellentem, dignatione eius magistratus anteiret. Namque illa aetas duo pacis decora simul tulit. sed Labeo incorrupta libertate, et ob id fama, celebratior: Capitonis obsequium dominantibus magis probabatur. Illi, quod Praeturam intra stetit, commendatio ex iniuria; huic, quod Consulatum adeptus est, odium ex

76 invidia oriebatur. Et Iunia sexagesimo quarto post Philippensem aciem anno, supremum diem explevit, Catone avunculo genita, C. Cassii uxor, M. Bruti soror. Testamentum eius multo apud vulgum rumore fuit; quia, in magnis opibus, cum ferme cunctos proceres cum honore nominavisset, Caesarem omisit. quod civiliter acceptum: neque prohibuit, quo minus laudatione pro rostris ceterisque solennibus funus cohonestaretur. Viginti clarissimarum familiarum imagines antelatae sunt, Manlii, Quinctii, aliaque eiusdem nobilitatis nomina: sed praefulgebant Cassius atque Brutus, eo ipso, quod effigies eorum non visebantur.

C. COR.

C. CORNELII TACITI

AB

EXCESSV DIVI AVGVSTI

ANNALIVM

LIBER QVARTVS.

BREVIARIVM LIBRI.

Cap. 1. *Tiberius ſaevit. Cauſſa penes Ael. Seianum, cuius ingenium et mores.* 2. *Is ad dominationem adſpirat, quo ut perveniat, Romae in caſtra Praetoria militem conducit.* 3. *Druſo, Tiberii filio, inſidiatur per uxorem eius, ſtupro pollutam.* 4. *Druſus Germanici togam virilem ſumit. Status publicus, numerus legionum,* 5. *earum et cohortium et claſſium loca exponuntur.* 6. *Civilis adminiſtratio qualis hactenus.* 7. *Seianus potentiam auget,* 8. *ſublato per venenum Druſo. Tiberius animum obfirmat, Senatum erigit, eique filios Germanici duo commendat, ut imperii heredes.* 9. *Funus Druſo inluſtre.* 10. 11. *Falſa de Druſi ab incauto patre necati fama.* 12. *Populi favor filiis Germanici noxius. Iis et Agrippinae Seianus inſidias ſtruit.*

13. *Tiberius legationes et accuſationes civitatum et provinciarum audit.* 14. *De aſylis actum; Hiſtriones Italia pulſi.* 15. *Alter ex Druſi liberis obit. Item Lucilius Longus, Principis amicus. Capito damnatus.* 16. *Lex lata de Flamine Diali. Veſtalibus habitus honos.*

17. *Solemnia vota pro Principe. Iis inserti Nero et Drusus. hinc odium Tiberii, quem Seianus stimulat,* 18. *hic Germanici amicos adgreditur.* 19. *Silius damnatur.* 20. *Vxor eius Sosia in exilium pellitur. M. Lepidi moderatio.* 21. *Piso accusatus obit. Cassius Severus in saxum Seriphium relegatur.* 22. *Plautius Silvanus perit.*

23. *Tacfarinatem, bella rursus moventem,* 24. *Dolabella opprimit* 25. *et caedit.* 26. *triumphalia non impetrat. Ptolemaeus munera accipit.* 27. *Servilis motus semina per Italiam oppressa.*

28. *Q. Vib. Serenus, a filio accusatus.* 29. 30. *Amorgum reportatur. Praemia delatoribus statuta.* 31. *P. Suilius deportatur. Firmius Senatu movetur.* 32. 33. *Iudicium de his annalibus.*

34. *Cremutius Cordus, historiae scriptor, ob Bruti et Cassii laudes accusatus, libere se defendit et* 35. *vitam abstinentia finit. Libri eius cremati.* 36. *Cyzicenis adempta libertas.* 37. 38. *Templi honorem, ab Hispanis oblatum, Tiberius spernit.* 39. *Seianus, nimia fortuna socors, Liviam sibi uxorem a Principe petit, qui* 40. *modeste negat, et Seiani rationes refellit.* 41. *Hic, augendae potentiae, Tiberio secessum ab urbe suadet,* 42. *auditis in caussa Votieni Montani contumeliis, persuadet.*

43. *Romae legationes Graecorum auditae de iure asylorum.* 44. *Mors Lentuli, Domitii, Antonii.* 45. *L. Piso Praetor a quodam agreste interficitur.* 46. *Thraces montani rebellantes* 47—51. *a Sabino pelluntur, caeduntur, obsidentur, frustra eruptione facta, se dedunt.*

52. *Claudia Pulchra, Romae adulterii accusata, damnatur.* 53. *Agrippina maritum petit, nec impetrat.*

petrat. Ei 54. *Seianus insidias struit.* 55. *Vndecim urbes Asiae de templo Tiberio struendo certant.* 56. *Praelati Smyrnaei.* 57. 58. *Tiberius dubia de caussa in Campaniam abscedit, arcto comitatu.* 59. *In spelunca, repentino lapidum lapsu periclitatus a Seiano servatur. hinc maior eius fides. Neronem Germanici adgreditur et* 60. *calumniis subvertit.* 61. *Mors Asinii Agrippae et Q. Haterii.*

62. 63. *Amphitheatri casu Fidenis multa hominum millia debilitata vel obruta.* 64. 65. *Romae incendium deurit Coelium montem.* 66. *Varus accusatur.* 67. *Princeps Capreas in insulam se abdit.* 68—70. *Titius Sabinus turpi fraude circumventus damnatur ipsis anni Kalendis.* 71. *Tiberius mentem suam recludi indignatur. Iulia neptis Augusti obit.* 72. *Frisios, quod avare habiti, rebellantes,* 73. *L. Apronius repressum it, parum feliciter.* 74. *Turpis adulatio Senatus. Seiani adrogantia.* 75. *Cn. Domitius Agrippinam, Germanici filiam, accipit uxorem. Haec sexennio fere gesta,*

C. ASINIO, C. ANTISTIO COSS.
CORNELIO CETHEGO, VISELLIO VARRONE.
COSSO LENTVLO, ASINIO AGRIPPA.
CN. LENTVLO GAETVL. C. CALVISIO.
M. LICINIO CRASSO, L. CALPVRNIO PISONE.
AP. IVNIO SILANO, P. SILIO NERVA.

C. Asinio, C. Antistio coss. nonus Tiberio annus 1
erat compositae Reip. florentis domus: (nam Germa- A. V. 776.
nici mortem inter prospera ducebat) cum repente A. C.
turbare fortuna coepit: saevire ipse, aut saevientibus 23.

 vires

A. V. vires praebere. Initium et caussa penes Aelium Seianum
776. cohortibus praetoriis Praefectum, cuius de po-
A. C. tentia supra memoravi: nunc originem, mores, et
23. quo facinore dominationem raptum ierit, expediam. Genitus Vulsiniis, patre Seio Strabone, Equite Romano, et prima iuventa C. Caesarem, D. Augusti nepotem, sectatus, non sine rumore, Apicio, diviti et prodigo, stuprum veno dedisse: mox Tiberium variis artibus devinxit adeo, ut obscurum adversum alios, sibi uni incautum intectumque efficeret: non tam sollertia, (quippe iisdem artibus victus est) quam Deum ira in rem Romanam, cuius pari exitio viguit ceciditque. Corpus illi laborum tolerans, animus audax: sui obtegens, in alios criminator: iuxta adulatio et superbia: palam compositus pudor, intus summa apiscendi libido, eiusque caussa modo largitio et luxus, saepius industria ac vigilantia, haud minus noxiae, quotiens parando regno finguntur.
2 Vim Praefecturae, modicam antea, intendit, dispersas per urbem cohortes una in castra conducendo; ut simul imperia acciperent, numeroque et robore et visu inter se fiducia ipsis, in ceteros metus crederetur. Praetendebat, *lascivire militem diductum: si quid subitum ingruat, maiore auxilio pariter subveniri: et severius acturos, si vallum statuatur procul urbis inlecebris.* Vt perfecta sunt castra, inrepere paullatim militares animos, adeundo, adpellando: simul Centuriones ac Tribunos ipse deligere. neque Senatorio ambitu abstinebat, clientes suos honoribus aut provinciis ornandi, facili Tiberio atque ita prono, ut *socium laborum*, non modo in sermonibus, sed apud Patres et Populum celebraret, colique per theatra et fora effigies eius, interque principia legionum fine-

ſineret. Ceterum plena Caeſarum domus, iuvenis A. V.
filius, nepotes adulti, moram cupidis adferebant: 776. A. C.
et, quia vi tot ſimul corripere intutum, dolus in- 23.
tervalla ſcelerum poſcebat. placuit tamen occultior 3
via, et a Druſo incipere, in quem recenti ira ferebatur. Nam Druſus, impatiens aemuli et animo commotior, orto forte iurgio, intenderat Seiano manus, et contra tendentis os verberaverat. Igitur cuncta tentanti promptiſſimum viſum, ad uxorem eius Liviam convertere: quae ſoror Germanici, formae initio aetatis indecorae, mox pulchritudine praecellebat. Hanc, ut amore incenſus, adulterio pellexit: et, poſtquam primi flagitii potitus eſt, (neque femina, amiſſa pudicitia, alia abnuerit); ad coniugii ſpem conſortium regni, et necem mariti impulit. Atque illa, cui avunculus Auguſtus, ſocer Tiberius, ex Druſo liberi, ſeque ac maiores et poſteros municipali adultero foedabat; ut, pro honeſtis et praeſentibus, flagitioſa et incerta exſpectaret. Sumitur in conſcientiam Eudemus, amicus ac medicus Liviae, ſpecie artis frequens ſecretis. pellit domo Seianus uxorem Apicatam, ex qua tres liberos genuerat, ne pellici ſuſpectaretur. Sed magnitudo facinoris metum, prolationes, diverſa interdum conſilia adferebat. In- 4
terim anni principio Druſus, ex Germanici liberis, togam virilem ſumpſit; quaeque fratri eius Neroni decreverat Senatus, repetita. Addidit orationem Caeſar, multa cum laude filii ſui, *quod patria benevolentia in fratris liberos foret.* Nam Druſus (quamquam arduum ſit, eodem loci potentiam et concordiam eſſe) aequus adoleſcentibus, aut certe non adverſus habebatur. Exin vetus et ſaepe ſimulatum proficiſcendi in provincias conſilium refertur. *multitudinem*

A. V. 776. A. C. 23. *veteranorum* praetexebat Imperator, et *delectibus ſupplendos exercitus. nam voluntarium militem deeſſe; ac, ſi ſuppeditet, non eadem virtute ac modeſtia agere: quia plerumque inopes ac vagi ſponte militiam ſumant:* percenſuitque curſim numerum legionum, et quas provincias tutarentur. Quod mihi quoque exſequendum reor, quae tum Romana copia in armis, qui ſo-
5 cii Reges, quanto ſit anguſtius imperitatum. Italiam utroque mari duae claſſes, Miſenum apud et Ravennam, proximumque Galliae litus roſtratae naves praeſidebant, quas Actiaca victoria captas Auguſtus in oppidum Foroiulienſe miſerat, valido cum remige. Sed praecipuum robur Rhenum iuxta, commune in Germanos Galloſque ſubſidium, octo legiones erant. Hiſpaniae, recens perdomitae, tribus habebantur. Mauros Iuba Rex acceperat donum Populi Romani. Cetera Africae per duas legiones; parique numero Aegyptus. Dehinc initio ab Syria usque ad flumen Euphraten, quantum ingenti terrarum ſinu ambitur, quatuor legionibus coercita: accolis Ibero Albanoque et aliis Regibus, qui magnitudine noſtra proteguntur adverſum externa imperia. Et Thraciam Rhoemetalces ac liberi Cotyis; ripamque Danubii legionum duae in Pannonia, duae in Moeſia attinebant: totidem apud Dalmatiam locatis, quae, poſitu regionis a tergo illis, ac, ſi repentinum auxilium Italia poſceret, haud procul accirentur: quamquam inſideret urbem proprius miles, tres urbanae, novem praetoriae cohortes, Etruria ferme Vmbriaque delectae, aut vetere Latio, et coloniis antiquitus Romanis. At apud idonea provinciarum ſociae triremes alaeque et auxilia cohortium: neque multo ſecus in iis virium; ſed perſequi incertum fuerit, cum,

ex

ex usu temporis, huc illuc mearent, gliscerent numero, et aliquanto minuerentur. Congruens crediderim, recensere ceteras quoque Reipubl. partes, quibus modis ad eam diem habitae sint: quando Tiberio mutati in deterius Principatus initium ille annus attulit. Iam primum, publica negotia, et privatorum maxima, apud Patres tractabantur: dabaturque primoribus disserere: et in adulationem lapsos cohibebat ipse; mandabatque honores nobilitatem maiorum, claritudinem militiae, inlustres domi artes spectando; ut satis constaret, non alios potiores fuisse. sua Consulibus, sua Praetoribus species. minorum quoque magistratuum exercita potestas; legesque, si maiestatis quaestio eximeretur, bono in usu. At frumenta et pecuniae vectigales, cetera publicorum fructuum, societatibus Equitum Romanorum agitabantur. Res suas Caesar spectatissimo cuique, quibusdam ignotis ex fama mandabat; semelque adsumpti tenebantur, prorsus sine modo, cum plerique iisdem negotiis insenescerent. Plebes acri quidem annona fatigabantur: sed nulla in eo culpa ex Principe: quin infecunditati terrarum, aut asperis maris obviam iit, quantum impendio diligentiaque poterat. Et, ne provinciae novis oneribus turbarentur, utque vetera sine avaritia aut crudelitate magistratuum tolerarent, providebat. corporum verbera, ademptiones bonorum aberant. Rari per Italiam Caesaris agri: modesta servitia: intra paucos libertos domus: ac, si quando cum privatis disceptaret, forum et ius. Quae cuncta, non quidem comi via, sed horridus ac plerumque formidatus, retinebat tamen, donec morte Drusi verterentur: nam, dum superfuit, mansere; quia Seianus, incipiente

A. V. 776. A. C. 23.

6 (beside "quibus modis ad eam diem habitae sint: quando Ti-")

7 (beside "bera, ademptiones bonorum aberant. Rari per Ita-")

A. V. 776. A. C. 23. adhuc potentia, bonis confiliis notefcere volebat, et ultor metuebatur, non occultus odii, et crebro querens, *incolumi filio, adiutorem imperii alium vocari: et quantum fupereffe, ut collega dicatur? Primas dominandi fpes in arduo: ubi fis ingreffus, adeffe ftudia et miniftros. exftructa iam, fponte Praefecti, caftra: datos in manum milites: cerni effigiem eius in monimentis Cn. Pompeii: communes illi cum familia Druforum fore nepotes. precandam poft haec modeftiam, ut contentus effet.* Neque raro, neque apud paucos talia iaciebat: et fecreta quoque eius, corrupta uxore,
8 prodebantur. Igitur Seianus, maturandum ratus, deligit venenum, quo paullatim inrepente, fortuitus morbus adfimularetur. id Drufo datum per Lygdum fpadonem, ut octo poft annos cognitum eft. Ceterum Tiberius, per omnes valetudinis eius dies, nullo metu, an ut firmitudinem animi oftentaret, etiam defuncto, necdum fepulto, curiam ingreffus eft. Confulesque, fede vulgari per fpeciem maeftitiae fedentes, honoris locique admonuit; et effufum in lacrimas Senatum, victo gemitu, fimul oratione continua erexit. *Non quidem fibi ignarum, poffe argui, quod tam recenti dolore fubierit oculos Senatus: vix propinquorum adloquia tolerari, vix diem adfpici a plerisque lugentium. neque illos imbecillitatis damnandos: fe tamen fortiora folatia e complexu Reipubl. petiviffe.* Miferatusque *Auguftae extremam fenectam*, rudem adhuc nepotum *et vergentem aetatem fuam, ut Germanici liberi, unica praefentium malorum levamenta, inducerentur*, petivit. Egreffi Confules, firmatos adloquio adolefcentulos deductosque ante Caefarem ftatuunt. Quibus adprehenfis, *Patres confcripti, hos*, inquit, *orbatos parente, tradidi patruo ipforum, pre-*

catus-

catusque ſum, quamquam eſſet illi propria ſoboles, ne A. V.
ſecus, quam ſuum ſanguinem, foveret ac tolleret; ſibi- 776.
que et poſteris conformaret. erepto Druſo, preces ad vos A. C. 23.
converto, Diisque et patria coram obteſtor, Auguſti
pronepotes, clariſſimis maioribus genitos, ſuſcipite, re-
gite: veſtram meamque vicem explete. Hi vobis, Nero
et Druſe, parentum loco ita nati eſtis. ut bona malaque
veſtra ad Rempubl. pertineant. Magno ea fletu, et 9
mox precationibus fauſtis, audita: ac, ſi modum ora-
tioni poſuiſſet, miſericordia ſui gloriaque animos
audientium impleverat: ad vana, et totiens inriſa
revolutus, *de reddenda Republ. utque Conſules, ſeu quis*
alius, regimen ſuſciperent, vero quoque et honeſto
fidem dempſit. Memoriae Druſi eadem, quae in Ger-
manicum, decernuntur, plerisque additis, ut ferme
amat poſterior adulatio. Funus imaginum pompa
maxime inluſtre fuit, cum origo Iuliae gentis, Aene-
as, omnesque Albanorum Reges, et conditor urbis
Romulus, poſt Sabina nobilitas, Attus Clauſus, ce-
teraeque Claudiorum effigies, longo ordine ſpecta-
rentur. In tradenda morte Druſi, quae plurimis ma- 10
ximeque fidis auctoribus memorata ſunt, retuli: ſed
non omiſerim eorumdem temporum rumorem, vali-
dum adeo, ut nondum exoleſcat. *Corrupta ad ſcelus*
Livia, Seianum Lygdi quoque ſpadonis animum ſtupro
vinxiſſe: quod is aetate atque forma carus domino, in-
terque primores miniſtros erat, deinde, inter conſcios
ubi locus veneficii tempusque compoſita ſint, eo audaciae
provectum, ut verteret, et, occulto indicio Druſum ve-
neni in patrem arguens, moneret Tiberium, vitandam
potionem, quae prima ei, apud filium epulanti, offerre-
tur. ea fraude tum ſenem, poſtquam convivium inierat,
exceptum poculum Druſo tradidiſſe; atque illo ignaro,
et

A. V. *et iuveniliter hauriente, auctam ſuſpicionem, tamquam*
776. A. C. *metu et pudore ſibimet inrogaret mortem, quam patri*
23. *ſtruxerat.* Haec vulgo iactata, ſuper id, quod nullo
11 auctore certo firmantur, prompte refutaveris. Quis enim mediocri prudentia, nedum Tiberius, tantis rebus exercitus, inaudito filio exitium offerret, idque ſua manu, et nullo ad poenitendum regreſſu? Quin potius miniſterium veneni excruciaret, auctorem exquireret, inſita denique, etiam in extraneos, cunctatione et mora, adverſum unicum, et nullius ante flagitii compertum, uteretur. Sed, quia Seianus facinorum omnium repertor habebatur, ex nimia caritate in eum Caeſaris, et ceterorum in utrumque odio, quamvis fabuloſa et inmania credebantur: *atrociore ſemper fama erga dominantium exitus.* Ordo alioqui ſceleris, per Apicatam Seiani proditus, tormentis Eudemi ac Lygdi patefactus eſt. neque quisquam ſcriptor tam inſenſus exſtitit, ut Tiberio obiectaret, cum omnia alia conquirerent intenderentque. Mihi tradendi arguendique rumoris cauſſa fuit, ut, claro ſub exemplo, falſas auditiones depellerem, peteremque ab iis, quorum in manus cura noſtra venerit, ne divulgata atque incredibilia, avide accepta, veris, neque in miraculum corruptis, antehabeant.
12 Ceterum, laudante filium pro roſtris Tiberio, Senatus populuſque habitum ac voces dolentum, ſimulatione magis, quam libens, induebat, domumque Germanici revireſcere, occulti laetabantur. Quod principium favoris, et mater Agrippina, ſpem male tegens, perniciem adceleravere. Nam Seianus, ubi videt, mortem Druſi inultam interfectoribus, ſine moerore publico eſſe, ferox ſcelerum, et quia prima provenerant, volutare ſecum, quonam modo Germanici

manici

manici liberos perverteret, quorum non dubia ſuc- A. V.
ceſſio. neque ſpargi venenum in tres poterat, egre- 776.
gia cuſtodum fide, et pudicitia Agrippinae impene- A. C.
trabili. Igitur contumaciam eius inſectari, vetus 23.
Auguſtae odium, recentem Liviae conſcientiam exagitare, *ut ſuperbam fecunditate, ſubnixam popularibus ſtudiis inhiare dominationi*, apud Caeſarem arguerent. Adque haec callidis criminatoribus, (inter quos delegerat Iulium Poſtumum, per adulterium Mutiliae Priſcae inter intimos aviae, et conſiliis ſuis peridoneum, quia Priſca in animo Auguſtae valida) anum, ſuapte natura potentiae anxiam, inſociabilem nurui efficiebat. Agrippinae quoque proximi inliciebantur, pravis ſermonibus tumidos ſpiritus perſtimulare.

13 At Tiberius, nihil intermiſſa rerum cura, negotia pro ſolatiis accipiens, ius civium, preces ſociorum tractabat: factaque, auctore eo Senatusconſulta, *ut civitati Cibyraticae apud Aſiam, Aegienſi apud Achaiam, motu terrae labefactis, ſubveniretur remiſſione tributi in triennium.* Et Vibius Serenus, Proconſul ulterioris Hiſpaniae, de vi publica damnatus ob atrocitatem morum, in inſulam Amorgum deportatur. Carſidius Sacerdos, reus, tamquam frumento hoſtem Tacfarinatem iuviſſet, abſolvitur; eiusdemque criminis C. Gracchus. Hunc comitem exſilii, admodum infantem, pater Sempronius in inſulam Cercinam tulerat. Illic adultus, inter extorres et liberalium artium neſcios, mox per Africam ac Siciliam mutando ſordidas merces ſuſtentabatur: neque tamen effugit magnae fortunae pericula. Ac, ni Aelius Lamia, et L. Apronius, qui Africam obtinuerant, inſontem protexiſſent, claritudine infauſti generis, et paternis

adver-

A. V. adversis foret abstractus. Is quoque annus legatio-
776. nes Graecarum civitatum habuit: Samiis *Iunonis*,
A. C.
23. Cois *Aesculapii delubro, vetustum asyli ius ut firmare-*
14 *tur*, petentibus. Samii decreto Amphictyonum nitebantur, quis praecipuum fuit rerum omnium iudicium, qua tempestate Graeci, conditis per Asiam urbibus, ora maris potiebantur. Neque dispar apud Coos antiquitas: et accedebat meritum ex loco. Nam cives Romanos templo Aesculapii induxerant, cum, iussu Regis Mithridatis, apud cunctas Asiae insulas et urbes, trucidarentur. Variis dehinc et saepius inritis Praetorum questibus, postremo Caesar *de immodestia histrionum* retulit: *multa ab iis in publicum seditiose, foeda per domos tentari: Oscum quondam ludicrum, levissimae, apud vulgum oblectationis, eo flagitiorum et virium venisse, ut auctoritate Patrum coer-*
15 *cendum sit.* Pulsi tum histriones Italia. Idem annus alio quoque luctu Caesarem adficit, alterum ex geminis Drusi liberis exstinguendo: neque minus morte amici. Is fuit Lucilius Longus, omnium illi tristium laetorumque socius, unusque e Senatoribus Rhodii secessus comes. Ita, quamquam novo homini, censorium funus, effigiem apud forum Augusti, publica pecunia Patres decrevere: apud quos etiam tum cuncta tractabantur, adeo ut Procurator Asiae, Lucilius Capito, accusante provincia, caussam dixerit, magna cum adseveratione Principis, *non se ius, nisi in servitia et pecunias familiares, dedisse: quod si vim Praetoris usurpasset, manibusque militum usus foret, spreta in eo mandata sua: audirent socios.* Ita reus, cognito negotio, damnatur. Ob quam ultionem, et quia priore anno in C. Silanum vindicatum erat, decrevere Asiae urbes *templum Tiberio matrique eius ac*

Sena-

Senatui. Et permissum statuere: egitque Nero gra- A. V.
tes ea caussa Patribus atque avo, laetas inter audien- 776.
tium adfectiones, qui, recenti memoria Germanici, A. C. 23.
illum adspici, illum audiri rebantur: aderantque iuve-
ni modestia ac forma, principe viro digna, notis in
eum Seiani odiis, ob periculum gratiora. Sub idem 16
tempus, *de Flamine Diali, in locum Servii Maluginen-
sis defuncti legendo, simul roganda nova lege* disseruit
Caesar. *Nam patricios, confarreatis parentibus geni-
tos, tres simul nominari, ex quis unus legeretur, ve-
tusto more; neque adesse, ut olim, eam copiam, omis-
sa confarreandi adsuetudine, aut inter paucos retenta.
pluresque eius rei caussas adferebat: potissimam penes
incuriam virorum feminarumque: accedere ipsius caeri-
moniae difficultates, quae consulto vitarentur: et quan-
do exiret e iure patrio, qui id Flaminium apisceretur,
quaeque in manum Flaminis conveniret. Ita meden-
dum Senatus decreto, aut lege: sicut Augustus quae-
dam ex horrida illa antiquitate ad praesentem usum fle-
xisset.* Igitur tractatis religionibus, placitum, *in-
stituto Flaminum nihil demutari.* Sed lata lex, qua
*Flaminica Dialis, sacrorum caussa, in potestate viri,
cetera promiscuo feminarum iure ageret.* et filius Ma-
luginensis patri suffectus. Vtque glisceret dignatio
Sacerdotum, atque ipsis promptior animus foret ad
capessendas caerimonias, decretum *Corneliae virgini,*
quae in locum Scantiae capiebatur, *HS. XX. et quo-
tiens Augusta theatrum introisset, ut sedes inter Vesta-
lium consideret.*

Cornelio Cethego, Visellio Varrone coss. Pon- A. V. 777.
tifices, eorumque exemplo ceteri Sacerdotes, cum A. C. 24.
pro incolumitate Principis vota susciperent, *Neronem*
quoque et *Drusum* iisdem Diis commendavere; non 17

tam

A. V. 777. A. C. 24.

tam caritate iuvenum, quam *adulatione:* quae *moribus corruptis perinde anceps, ſi nulla, et ubi nimia eſt.* Nam Tiberius, haud unquam domui Germanici mitis, tum vero *aequari adoleſcentes ſenectae ſuae*, impatienter indoluit: accitosque Pontifices percunctatus eſt, *num id precibus Agrippinae, aut minis, tribuiſſent.* Et illi quidem, quamquam abnuerent, modice perſtricti, (etenim pars magna e propinquis ipſius, aut primores civitatis erant) ceterum in Senatu oratione monuit in poſterum, *ne quis mobiles adoleſcentium animos praematuris honoribus ad ſuperbiam extolleret.* Inſtabat quippe Seianus, incuſabatque *diductam civitatem, ut civili bello: eſſe, qui ſe partium Agrippinae vocent: ac, ni reſiſtatur, fore pluris: neque aliud gliſcentis discordiae remedium, quam ſi*
18 *unus alterve maxime prompti ſubverterentur.* Qua cauſſa C. Silium, et Titium Sabinum adgreditur. amicitia Germanici pernicioſa utrique; Silio et, quod ingentis exercitus ſeptem per annos moderator, partisque apud Germaniam triumphalibus Sacroviriani belli victor, quanto maiore mole procideret, plus formidinis in alios diſpergebatur. credebant plerique, auctam offenſionem ipſius intemperantia, immodice iactantis, *ſuum militem in obſequio duraviſſe, cum alii ad ſeditiones prolaberentur: neque manſurum Tiberio imperium, ſi iis quoque legionibus cupido novandi fuiſſet.* Deſtrui per haec fortunam ſuam Caeſar, imparemque tanto merito rebatur. Nam *beneficia eo usque laeta ſunt, dum videntur exſolvi poſſe:* ubi multum
19 antevenere, pro gratia odium redditur. Erat uxor Silio Soſia Galla, caritate Agrippinae inviſa Principi. Hos conripi, dilato ad tempus Sabino, placitum: inmiſſusque Varro Conſul, qui, *paternas inimicitias* obten-

obtendens, odiis Seiani per dedecus suum gratifica- A. V.
batur. precante reo *brevem moram, dum accusator* 777. A. C.
Consulatu abiret, adversatus est Caesar. *solitum quippe* 24.
magistratibus, diem privatis dicere: nec infringendum Consulis ius, cuius vigiliis niteretur, ne quod Respubl. detrimentum caperet. Proprium id Tiberio fuit, scelera nuper reperta priscis verbis obtegere. Igitur multa adseveratione, quasi aut legibus cum Silio ageretur, aut Varro Consul, aut illud Respubl. esset, coguntur Patres; silente reo, vel, si defensionem coeptaret, non occultante, cuius ira premeretur. *Conscientia belli Sacrovir diu dissimulatus, victoria per avaritiam foedata, et uxor Sosia*, arguebantur. nec dubie repetundarum criminibus haerebant: sed cuncta quaestione maiestatis exercita, et Silius inminentem damnationem voluntario fine praevertit. Saevitum 20
tamen in bona, non, ut stipendiariis pecuniae redderentur, quorum nemo repetebat: sed et liberalitas Augusti avulsa, computatis singillatim, quae fisco petebantur. ea prima Tiberio erga pecuniam alienam diligentia fuit. Sosia in exsilium pellitur Asinii Galli sententia, qui *partem bonorum publicandam, pars ut liberis relinqueretur*, censuerat. contra M. Lepidus *quartam accusatoribus, secundum necessitudinem legis, cetera liberis* concessit. Hunc ego Lepidum, temporibus illis, gravem et sapientem virum fuisse comperio. Nam pleraque ab saevis adulationibus aliorum in melius flexit: neque tamen temperamenti egebat, cum aequabili auctoritate et gratia apud Tiberium viguerit. Vnde dubitare cogor, fato et sorte nascendi, ut cetera, ita Principum inclinatio, in hos, offensio in illos: an sit aliquid in nostris consiliis, liceatque, inter abruptam contumaciam, et deforme

A. V. obſequium, pergere iter, ambitione ac periculis va-
777. A. C. cuum. At Meſſalinus Cotta, haud minus claris ma-
24. ioribus, ſed animo diverſus, cenſuit, *cavendum Sena-
*tusconſulto, ut quamquam inſontes magiſtratus, et cul-
pae alienae neſcii, provincialibus uxorum criminibus,
21 *perinde quam ſuis, plecterentur.* Actum dehinc de
Calpurnio Piſone, nobili ac feroci viro. Is namque,
ut retuli, *ceſſurum ſe urbe ob factiones accuſatorum,*
in Senatu clamitaverat, et, ſpreta potentia Auguſtae,
trahere in ius Vrgulaniam, domoque Principis excire
auſus erat. Quae in praeſens Tiberius civiliter ha-
buit: ſed in animo, revolvente iras, etiam ſi impetus
offenſionis languerat, memoria valebat. Piſonem Q.
Granius ſecreti ſermonis incuſavit, adverſum maieſta-
tem habiti: adiecitque, *in domo eius venenum eſſe,*
eumque gladio accinctum introire curiam. quod, ut
atrocius vero, tramiſſum: ceterorum, quae multa
cumulabantur, receptus eſt reus; neque peractus, ob
mortem opportunam. Relatum et de Caſſio Severo
exſule, qui ſordidae originis, maleficae vitae, ſed
orandi validus, per immodicas inimicitias, ut iudi-
cio iurati Senatus Cretam amoveretur, effecerat:
atque illic eadem actitando, recentia veteraque odia
advertit; boniſque exutus, interdicto igni atque aqua,
22 ſaxo Seriphio conſenuit. Per idem tempus Plautius
Silvanus, Praetor, incertis cauſſis, Aproniam con-
iugem in praeceps iecit: tractusque ad Caeſarem ab
L. Apronio ſocero, turbata mente reſpondit, tam-
quam *ipſe ſomno gravis atque eo ignarus. et uxor ſponte
mortem ſumpſiſſet.* Non cunctanter Tiberius pergit
in domum, viſit cubiculum; in quo reluctantis et
impulſae veſtigia cernebantur. Refert ad Senatum,
datiſque iudicibus, Vrgulania, Silvani avia, pugio-
nem

nem nepoti misit. Quod perinde creditum, quasi A. V. 777. A. C. 24.
Principis monitu, ob amicitiam Augustae cum Vrgulania. Reus, frustra tentato ferro, venas praebuit exsolvendas. Mox Numantina, prior uxor eius, accusata, *iniecisse carminibus et veneficiis vecordiam marito*, insons iudicatur.

23 Is demum annus Populum Romanum longo adversum Numidam Tacfarinatem bello absolvit. Nam priores Duces, ubi impetrando triumphalium insigni sufficere res suas crediderant, hostem omittebant: iamque tres laureatae in urbe statuae, et adhuc raptabat Africam Tacfarinas, auctus Maurorum auxiliis, qui, Ptolemaeo, Iubae filio, iuventa incurioso, libertos regios, et servilia imperia bello mutaverant. Erat illi praedarum receptor ac socius populandi Rex Garamantum; non ut cum exercitu incederet, sed missis levibus copiis, quae ex longinquo in maius audiebantur: ipsaque e provincia, ut quis fortunae inops, moribus turbidus, promptius ruebant, quia Caesar, post res a Blaeso gestas, quasi nullis iam in Africa hostibus, reportari nonam legionem iusserat: nec Proconsul eius anni, P. Dolabella, retinere ausus erat, iussa Principis magis, quam incerta belli, metuens. Igitur Tacfarinas, disperso rumore, *rem Ro-* 24
manam aliis quoque ab nationibus lacerari, eoque paullatim Africa decedere, ac posse reliquos circumveniri, si cuncti, quibus libertas servitio potior, incubuissent, auget vires, positisque castris, Thubuscum oppidum circumsidet. At Dolabella, contracto, quod erat militum, terrore nominis Romani, et, quia Numidae peditum aciem ferre nequeunt, primo sui incessu solvit obsidium, locorumque opportuna permunivit: simul Principes Musulanorum, defectionem coeptan-

A. V. 777. A. C. 24. tes, securi percutit. Dein, quia pluribus adversum Tacfarinatem expeditionibus cognitum, non gravi, nec uno incursu consectandum hostem vagum; excito cum popularibus Rege Ptolemaeo, quatuor agmina parat, quae Legatis aut Tribunis data: et praedatorias manus delecti Maurorum duxere. ipse consultor aderat omnibus.

25 Nec multo post adfertur, *Numidas apud castellum semirutum, ab ipsis quondam incensum, cui nomen Auzea, positis mapalibus consedisse; fisos loco, quia vastis circum saltibus claudebatur.* Tum expeditae cohortes alaeque, quam in partem ducerentur ignarae, cito agmine rapiuntur. Simulque coeptus dies, et concentu tubarum, ac truci clamore aderant semisomnos in barbaros: praepeditis Numidarum equis, aut diversos pastus pererrantibus. Ab Romanis confertus pedes, dispositae turmae, cuncta proelio provisa: hostibus contra, omnium nesciis, non arma, non ordo, non consilium: sed pecorum modo trahi, occidi, capi. Infensus miles memoria laborum, et adversum eludentes optatae toties pugnae, se quisque ultione et sanguine explebant. Differtur per manipulos, *Tacfarinatem omnes, notum tot proeliis, consectentur: non, nisi Duce interfecto, requiem belli fore.* At ille, deiectis circum stipatoribus, vinctoque iam filio, et effusis undique Romanis, ruendo in tela, captivitatem haud inulta morte effugit. Isque finis armis impositus.

26 Dolabellae petenti abnuit triumphalia Tiberius, Seiano tribuens, ne Blaesi, avunculi eius, laus obsolesceret. Sed neque Blaesus ideo inlustrior, et huic negatus honor gloriam intendit. Quippe minore exercitu, insignis captivos, caedem Ducis, bellique confecti famam deportarat. Sequebantur et Garamantum legati,

gati, raro in urbe visi, quos, Tacfarinate caeso, A. V.
perculsa gens, et culpae nescia, ad satisfaciendum 777. A. C.
Populo Rom. miserat. Cognitis dehinc Ptolemaei 24.
per id bellum studiis, repetitus ex vetusto mos, missusque e Senatoribus, qui scipionem eburnum, togam pictam, antiqua Patrum munera, daret, *Regemque et socium atque amicum* adpellaret. Eadem aestate 27
mota per Italiam servilis belli semina fors oppressit. Auctor tumultus T. Curtisius, quondam praetoriae cohortis miles, primo coetibus clandestinis, apud Brundisium et circumiecta oppida; mox positis propalam libellis ad libertatem vocabat agrestia per longinquos saltus et ferocia servitia: cum, velut munere Deum, tres biremes adpulere ad usus commeantium illo mari. Et erat iisdem regionibus Curtius Lupus Quaestor, cui provincia, vetere ex more, Cales evenerat. Is, disposita classiariorum copia, coeptantem cum maxime coniurationem disiecit. Missusque a Caesare propere Staius, Tribunus, cum valida manu, Ducem ipsum, et proximos audaciae, in urbem traxit, iam trepidam, ob multitudinem familiarum, quae gliscebat inmensum, minore in dies plebe ingenua.

Iisdem Consulibus, miseriarum ac saevitiae exem- 28
plum atrox, reus pater, accusator filius, nomen utrique Vibius Serenus, in Senatum inducti sunt. ab exilio retractus, inluvieque ac squalore obsitus et tum catena vinctus pater, orante filio. Praeparatus adolescens multis munditiis, alacri vultu. *structas Principi insidias, missos in Galliam concitores belli*, index idem et testis dicebat; adnectebatque, *Caecilium Cornutum, Praetorium, ministravisse pecuniam:* qui taedio curarum, et, quia periculum pro exitio habe-

A. V. batur, mortem in ſe feſtinavit. At contra reus,
777. nihil infracto animo, obverſus in filium, quatere vin-
A. C. cula, vocare *ultores Deos, ut ſibi quidem redderent ex-*
24. *ſilium, ubi procul tali more ageret, filium autem quan-*
doque ſupplicia ſequerentur. Adſeverabatque, *innocentem*
Cornutum et falſa exterritum. idque facile intellectu, ſi
proderentur alii: non enim ſe caedem Principis et res
29 *novas uno ſocio cogitaſſe.* Tum accuſator *Cn. Lentu-*
lum et Seium Tuberonem nominat; magno pudore Cae-
ſaris, cum primores civitatis, intimi ipſius amici,
Lentulus ſenectutis extremae, Tubero, defecto cor-
pore, tumultus hoſtilis et turbandae Reip. arceſſe-
rentur. Sed hi quidem ſtatim exempti. In patrem
ex ſervis quaeſitum: et quaeſtio adverſa accuſatori
fuit. qui ſcelere vecors, ſimul vulgi rumore terri-
tus, *robur et ſaxum, aut parricidarum poenas* mini-
tantium, ceſſit urbe. ac retractus Ravenna, exſequi
accuſationem adigitur; non occultante Tiberio vetus
odium adverſus exſulem Serenum. nam poſt damna-
tum Libonem, miſſis ad Caeſarem litteris, expro-
braverat, *ſuum tantum ſtudium ſine fructu fuiſſe;* addi-
deratque quaedum contumacius, quam tutum apud
aures ſuperbas, et offenſioni proniores. ea Caeſar
octo poſt annos retulit, medium tempus varie ar-
guens; etiam ſi tormenta pervicacia ſervorum con-
30 tra eveniſſent. Dictis dein ſententiis, *ut Serenus more*
maiorum puniretur, quo molliret invidiam, interces-
ſit. Gallus Aſinius, *Gyaro aut Donuſa claudendum*,
cum cenſeret, id quoque adſpernatus eſt, *egenam*
aquae utramque inſulam referens, *dandosque vitae uſus,*
cui vita concederetur. ita Serenus Amorgum reporta-
tur. Et, quia Cornutus ſua manu ceciderat, actum
de praemiis accuſatorum abolendis, ſi quis maieſtatis
poſtu-

postulatus, ante perfectum iudicium, se ipse vita priva- A. V.
visset. ibaturque in eam sententiam, ni durius, con- 777.
traque morem suum, palam pro accusatoribus, Cae- A. C.
sar, *inritas leges, Remp. in praecipiti,* conquestus 24.
esset: *subverterent potius iura, quam custodes eorum amoverent.* Sic delatores, genus hominum publico exitio repertum, et poenis quidem nunquam satis coercitum, per praemia eliciebantur. His tam adsi- 31
duis, tamque maestis, modica laetitia interiicitur, quod C. Cominium, Equitem Romanum, probrosi in se carminis convictum, Caesar precibus fratris, qui Senator erat, concessit. Quo magis mirum habebatur, gnarum meliorum, et quae fama clementiam sequeretur, tristiora malle. neque enim socordia peccabat; nec occultum est, quando ex veritate, quando adumbrata laetitia, facta Imperatorum celebrentur. quin ipse, compositus alias, et velut eluctantium verborum, solutius promptiusque eloquebatur, quotiens subveniret. At P. Suilium, Quaestorem quondam Germanici, cum Italia arceretur, *convictus,* pecuniam ob rem iudicandam cepisse, *amovendum in insulam* censuit, tanta contentione animi, ut et iurando obstringeret, *e Repub. id esse.* Quod aspere acceptum ad praesens, mox in laudem vertit, regresso Suilio: quem vidit sequens aetas praepotentem, venalem, et Claudii Principis amicitia diu prospere, nunquam bene, usum. Eadem poena in Catum Firmium Senatorem statuitur, *tamquam falsis maiestatis criminibus sororem petivisset.* Catus, ut retuli, Libonem inlexerat insidiis, deinde indicio perculerat. eius operae memor Tiberius, sed alia praetendens, exsilium deprecatus est: quo minus Senatu pelleretur, non obstitit. Pleraque eorum, quae retuli quaeque 32

A. V. referam, parva forſitan et levia memoratu videri,
777. non neſcius ſum: ſed nemo Annales noſtros cum
A. C. 24. ſcriptura eorum contenderit, qui veteres Populi Romani res compoſuere. Ingentia illi bella, expugnationes urbium, fuſos captosque Reges, aut, ſi quando ad interna praeverterent, diſcordias Conſulum adverſum Tribunos, agrarias frumentariasque leges, plebis et optimatium certamina, libero egreſſu memorabant. Nobis in arto et inglorius labor. Inmota quippe, aut modice laceſſita pax, maeſtae urbis res, et Princeps proferendi imperii incurioſus erat. Non tamen ſine uſu fuerit, introſpicere illa, primo adſpectu levia, ex quis magnarum ſaepe rerum mo-
33 tus oriuntur. Nam cunctas nationes et urbes populus, aut primores, aut ſinguli regunt: delecta ex his et conſociata Reipubl. forma, laudari facilius, quam evenire, vel, ſi evenit, haud diuturna eſſe poteſt. Igitur, ut olim, plebe valida, vel, cum Patres pollerent, noſcenda vulgi natura, et, quibus modis temperanter haberetur, Senatusque et optimatium ingenia qui maxime perdidicerant, callidi temporum et ſapientes credebantur: ſic, converſo ſtatu, neque alia re Romana, quam ſi unus imperitet, haec conquiri tradique in rem fuerit: quia pauci prudentia honeſta ab deterioribus, utilia ab noxiis, diſcernunt; plures aliorum eventis docentur. ceterum ut profutura, ita minimum oblectationis adferunt. nam ſitus gentium, varietates proeliorum, clari Ducum exitus retinent ac redintegrant legentium animum: nos ſaeva iuſſa, continuas accuſationes, fallaces amicitias, perniciem innocentium, et easdem exitu cauſſas coniungimus; obvia rerum ſimilitudine et ſatietate. Tum, quod antiquis ſcriptoribus rarus obtrectator,

neque

neque refert cuiusquam, Punicas Romanasve acies A. V.
laetius extuleris: at multorum, qui, Tiberio regen- 777. A. C.
te, poenam vel infamiam ſubiere, poſteri manent. 24.
utque familiae ipſae iam exſtinctae ſint; reperies, qui, ob ſimilitudinem morum, aliena malefacta ſibi obiectari putent. etiam gloria ac virtus infenſos habet, ut nimis ex propinquo diverſa arguens. Sed ad incoepta redeo.

Cornelio Coſſo, Aſinio Agrippa coss. Cremutius A. V.
Cordus poſtulatur, novo ac tunc primum audito cri- 778. A. C.
mine, *quod, editis annalibus, laudatoque M. Bruto,* 25.
C. Caſſium Romanorum ultimum *dixiſſet.* Accuſabant 34
Satrius Secundus et Pinarius Natta, Seiani clientes: id perniciabile reo, et Caeſar truci vultu defenſionem accipiens; quam Cremutius, relinquendae vitae certus, in hunc modum exorſus eſt: *Verba mea, P. C. arguuntur: adeo factorum innocens ſum. Sed neque haec in Principem, aut Principis parentem, quos lex maieſtatis amplectitur: Brutum et Caſſium laudaviſſe dicor: quorum res geſtas cum plurimi compoſuerint, nemo ſine honore memoravit. Titus Livius, eloquentiae ac fidei praeclarus in primis, Cn. Pompeium tantis laudibus tulit, ut* Pompeianum *eum Auguſtus adpellaret: neque id amicitiae eorum offecit. Scipionem, Afranium, hunc ipſum Caſſium, hunc Brutum, nusquam* latrones et parricidas, *quae nunc vocabula imponuntur, ſaepe ut inſignis viros nominat. Aſinii Pollionis ſcripta egregiam eorundem memoriam tradunt. Meſſalla Corvinus, Imperatorem ſuum Caſſium praedicabat: et uterque opibusque atque honoribus perviguere. Marci Ciceronis libro, quo Catonem coelo aequavit, quid aliud Dictator Caeſar, quam reſcripta oratione, velut apud iudices, reſpondit? Antonii epiſtolae, Bruti conciones, falſa qui-*

A. V. *dem in Auguſtum probra, ſed multa cum acerbitate ha-*
778. A. C. *bent: carmina Bibaculi et Catulli, referta contumeliis*
25. *Caeſarum, leguntur: ſed ipſe D. Iulius, ipſe D. Augu-
ſtus, et tulere iſta, et reliquere; haud facile dixerim,
moderatione magis, an ſapientia. namque ſpreta exo-*
35 *leſcunt: ſi iraſcare, adgnita videntur. Non adtingo
Graecos, quorum non modo libertas, etiam libido impu-
nita: aut, ſi quis advertit, dictis dicta ultus eſt. Sed
maxime ſolutum et ſine obtrectatore fuit, prodere de iis,
quos mors odio aut gratiae exemiſſet. num cum armatis
Caſſio et Bruto, ac Philippenſes campos obtinentibus,
belli civilis cauſſa, populum per conciones incendo? an illi
quidem, ſeptuageſimum ante annum perempti, quo modo
imaginibus ſuis noſcuntur, quas ne victor quidem abole-
vit, ſic partem memoriae apud ſcriptores retinent?
ſuum cuique decus poſteritas rependit: nec deerunt, ſi
damnatio ingruit, qui non modo Caſſii et Bruti, ſed
etiam mei meminerint.* Egreſſus dein Senatu, vitam
abſtinentia finivit. libros per Aediles cremandos cen-
ſuere Patres; ſed manſerunt, occultati et editi. Quo
magis ſocordiam eorum inridere libet, qui praeſenti
potentia credunt exſtingui poſſe etiam ſequentis aevi
memoriam. Nam contra, punitis ingeniis, gliſcit
auctoritas: neque aliud externi Reges, aut qui eadem
ſaevitia uſi ſunt, niſi dedecus ſibi, atque illis gloriam
36 pepereꝛe. Ceterum poſtulandis reis tam continuus
annus fuit, ut feriarum Latinarum diebus, Praefe-
ctum urbis, Druſum, auſpicandi gratia tribunal in-
greſſum, adierit Calpurnius Salvianus in Sex. Ma-
rium. quod a Caeſare palam increpitum, cauſſa exſilii
Salviano fuit. Obiecta publice Cycicenis *incuria cae-
rimoniarum D. Auguſti*, additis *violentiae criminibus
adverſum cives Romanos.* et amiſere libertatem, quam
bello

bello Mithridatis meruerant circumsessi, nec minus A. V.
sua constantia, quam praesidio Luculli, pulso Rege. 778.
At Fonteius Capito, qui Proconsul Asiam curaverat, A. C. 25.
absolvitur, comperto, ficta in eum crimina per Vi-
bium Serenum. neque tamen id Sereno noxae fuit;
quem odium publicum tutiorem faciebat, nam, ut
quis districtior accusator, velut sacrosanctus erat:
leves, ignobiles, poenis adficiebantur. Per idem 37
tempus Hispania ulterior, missis ad Senatum legatis,
oravit, *ut exemplo Asiae delubrum Tiberio matrique
eius exstrueret.* qua occasione Caesar, validus alioqui
spernendis honoribus, et respondendum ratus iis,
quorum rumore arguebatur, *in ambitionem flexisse*,
huiuscemodi orationem coepit. *Scio, P. C. constan-
tiam meam a plerisque desideratam, quod Asiae civi-
tatibus, nuper idem istud petentibus, non sim adver-
satus. ergo et prioris silentii defensionem, et quid in
futurum statuerim, simul aperiam. Cum D. Augustus
sibi atque urbi Romae templum apud Pergamum sisti
non prohibuisset; qui omnia facta dictaque eius vice
legis observem, placitum iam exemplum promptius se-
cutus sum, quia cultui meo veneratio Senatus adiun-
gebatur. Ceterum, ut semel recepisse veniam habuerit,
ita per omnes provincias effigie Numinum sacrari,
ambitiosum, superbum: et vanescet Augusti honor, si
promiscuis adulationibus vulgatur. Ego me, P. C.* 38
*mortalem esse, et hominum officia fungi. satisque ha-
bere, si locum principem impleam, et vos testor, et
meminisse posteros volo. qui satis superque memoriae
meae tribuent, ut maioribus meis dignum, rerum ve-
strarum providum, constantem in periculis, offensio-
num pro utilitate publica non pavidum, credant.
Haec mihi in animis vestris templa, hae pulcherrimae
effigies*

A. V. *effigies et manſurae. nam quae ſaxo ſtruuntur, ſi iu-*
778. *dicium poſterorum in odium vertit, pro ſepulchris*
A. C.
25. *ſpernuntur. Proinde ſocios, cives, et Deos ipſos precor: hos ut mihi ad finem usque vitae quietam et intelligentem humani Divinique iuris mentem duint; illos, ut, quandoque conceſſero, cum laude et bonis recordationibus, facta atque famam nominis mei proſequantur.* Perſtititque poſthac ſecretis etiam ſermonibus adſpernari talem ſui cultum. quod alii *modeſtiam,* multi, *quia diffideret,* quidam, *ut degeneris animi,* interpretabantur. *Optumos quippe mortalium altiſſima cupere. Si Herculem et Liberum apud Graecos, Quirinum apud nos, Deum numero additos. Melius Auguſtum, qui ſperaverit. Cetera Principibus ſtatim adeſſe: unum inſatiabiliter parandum, proſperam ſui memoriam. nam contemptu famae, contemni virtutes.*

39 At Seianus nimia fortuna ſocors, et muliebri inſuper cupidine incenſus, promiſſum matrimonium flagitante Livia, componit ad Caeſarem codicillos. moris quippe tum erat, quamquam praeſentem, ſcripto adire. eius talis forma fuit: *Benevolentia patris Auguſti, et mox plurimis Tiberii iudiciis ita inſueviſſe, ut ſpes votaque ſua non prius ad Deos, quam ad Principum aures conferret. Neque fulgorem honorum unquam precatum: excubias ac labores, ut unum e militibus, pro incolumitate Imperatoris malle. Attamen, quod pulcherrimum, adeptum, ut coniunctione Caeſaris dignus crederetur. hinc initium ſpei. Et, quoniam audiverit, Auguſtum, in conlocanda filia, nonnihil etiam de Equitibus Romanis conſultaviſſe: ita, ſi maritus Liviae quaereretur, haberet in animo amicum, ſola neceſſitudinis gloria uſurum. non enim exuere impoſita munia: ſatis aeſtimare, firmari do-*

mum

mum adversum iniquas Agrippinae offensiones; idque A. V.
liberorum caussa. nam sibi multum superque vitae fore, 778. A. C.
quod tali cum Principe explevisset. Ad ea Tiberius, 25.
40 laudata pietate Seiani, suisque in eum beneficiis modice percursis, cum tempus, tamquam ad integram consultationem, petivisset, adiunxit: *Ceteris mortalibus in eo stare consilia, quia sibi conducere putent: Principum diversam esse sortem; quibus praecipua rerum ad famam dirigenda. ideo se non illuc decurrere, quod promptum rescriptu: posse ipsam Liviam statuere, nubendum post Drusum, an in Penatibus iisdem tolerandum haberet: esse illi matrem et aviam, propiora consilia. simplicius acturum. de inimicitiis primum Agrippinae; quas longe acrius arsuras, si matrimonium Liviae velut in partes domum Caesarum distraxisset. sic quoque erumpere aemulationem feminarum, eaque discordia nepotes suos convelli: quid, si intendatur certamen tali coniugio? Falleris enim Seiane, si te mansurum in eodem ordine putas, et Liviam, quae C. Caesari, mox Druso, nupta fuerit, ea mente acturam, ut cum Equite Romano senescat. Ego ut sinam, credisne passuros, qui fratrem eius, qui patrem, maioresque nostros, in summis imperiis videre? Vis tu quidem istum intra locum sistere: sed illi magistratus et primores, qui, te invito, perrumpunt, omnibusque de rebus consulunt, excessisse iam pridem Equestre fastigium, longeque antisse patris mei amicitias, non occulti ferunt, perque invidiam tui, me quoque incusant. At enim Augustus filiam suam Equiti Romano tradere meditatus est. Mirum hercule, si, cum in omnis curas distraheretur, inmensumque attolli provideret, quem coniunctione tali super alios extulisset, C. Proculeium, et quosdam in*

sermo-

A. V. *fermonibus habuit. infigni tranquillitate vitae, nullis*
778. *Reipubl. negotiis permixtos. Sed, fi dubitatione Au-*
A. C. 25. *gufti movemur, quanto validius eft, quod M. Agrip-*
pae, mox mihi conlocavit? Atque ego haec, pro
amicitia, non occultavi: ceterum neque tuis, neque Li-
viae deftinatis adverfabor. Ipfe quid intra animum
volutaverim, quibus adhuc neceffitudinibus immifcere te
mihi parem, omittam ad praefens referre: id tan-
tum aperiam, nihil effe tam excelfum, quod non vir-
tutes iftae tuusque in me animus mereantur; datoque
tempore, vel in Senatu, vel in concione non reticebo.
41 Rurfum Seianus, non iam de matrimonio, fed al-
tius metuens, *tacita fufpicionum, vulgi rumorem, in-*
gruentem invidiam deprecatur. Ac ne adfiduos in
domum coetus arcendo, infringeret potentiam, aut
receptando, facultatem criminantibus praeberet; huc
flexit, ut Tiberium ad vitam procul Roma, amoe-
nis locis degendam inpelleret. Multa quippe pro-
videbat: fua in manu aditus, litterarumque magna
ex parte fe arbitrum fore, cum per milites com-
mearent: mox Caefarem, vergente iam fenecta, fe-
cretoque loci mollitum, munia imperii facilius tra-
miffurum: et minui fibi invidiam, adempta falutan-
tum turba; fublatisque inanibus, vera potentia au-
gere. Igitur paullatim negotia urbis, populi adcur-
fus, multitudinem adfluentium increpat, extollens
laudibus *quietem et folitudinem: quis abeffe taedia et*
42 *offenfiones, ac praecipua rerum maxime agitari.* Ac
forte habita per illos dies de Votieno Montano, cele-
bris ingenii viro, cognitio, cunctantem iam Tibe-
rium perpulit, ut vitandos crederet Patrum coetus
vocesque, quae plerumque verae et graves coram
ingerebantur. nam, poftulato Votieno, *ob contume-*
lias

lias in Caesarem dictas, testis Aemilius, e militari- A. V.
bus viris, dum studio probandi cuncta refert, et, 778.
quamquam inter obstrepentes, magna adseveratione A. C.
nititur, audivit Tiberius probra, quis per occultum 25.
lacerabatur, adeoque perculsus est, ut *se vel statim, vel in cognitione purgaturum*, clamitaret; precibusque proximorum, adulatione omnium, aegre componeret animum. Et Votienus quidem maiestatis poenis adfectus est: Caesar obiectam sibi adversus reos inclementiam eo pervicacius amplexus, Aquiliam, adulterii delatam, cum Vario Ligure, quamquam Lentulus Gaetulicus, Consul designatus, lege Iulia damnasset, exsilio punivit: Apidiumque Merulam, *quod in acta D. Augusti non iuraverat*, albo Senatorio erasit.

43 Auditae dehinc Lacedaemoniorum et Messeniorum legationes, de iure templi Dianae Limnatidis, quod *suis a maioribus, suaque in terra dicatum*, Lacedaemonii firmabant annalium memoria vatumque carminibus: *sed Macedonis Philippi, cum quo bellassent, armis ademptum, ac post C. Caesaris et M. Antonii sententia redditum.* Contra Messenii, *veterem inter Herculis posteros divisionem Peloponnesi* protulere, *suoque Regi Dentheliatem agrum, in quo id delubrum, cessisse: monimentaque eius rei sculpta saxis et aere prisco manere. quod si vatum, annalium ad testimonia vocentur, plures sibi ac locupletiores esse. neque Philippum potentia, sed ex vero statuisse. idem Regis Antigoni, idem Imperatoris Mummii iudicium. sic Milesios, permisso publice arbitrio, postremo Atidium Geminum, Praetorem Achaiae, decrevisse.* Ita secundum Messenios datum. Et Segestani *aedem Veneris, montem apud Erycum, vetustate dilapsam, restaurari*

postu-

A. V. poſtulavere; nota memorantes de origine eius, et
778. A. C. laeta Tiberio. ſuſcepit curam libens, ut conſangui-
25. neus. Tunc tractatae Maſſilienſium preces, probatumque P. Rutilii exemplum. namque eum, legibus pulſum, civem ſibi Smyrnaei addiderant. quo iure Vulcatius Moſchus, exul, in Maſſilienſes receptus,
44 bona ſua Reip. eorum, ut patriae, reliquerat. Obiere eo anno viri nobiles Cn. Lentulus, et L. Domitius. Lentulo, ſuper Conſulatum et triumphalia de Gaetulis, gloriae fuerat bene tolerata paupertas, dein magnae opes innocenter paratae, et modeſte habitae. Domitium decoravit pater, civili bello maris potens, donec Antonii partibus, mox Caeſaris miſceretur. Avus Pharſalica acie, pro optimatibus ceciderat: ipſe delectus, cui minor Antonia, Octavia genita, in matrimonium daretur. Poſt exercitu flumen Albim transſcendit, longius penetrata Germania, quam quisquam priorum. easque ob res inſignia triumphi adeptus eſt. Obiit et L. Antonius, multa claritudine generis, ſed inproſpera. nam patre eius, Iulo Antonio, ob adulterium Iuliae morte punito, hunc, admodum adoleſcentulum, ſororis nepotem, ſepoſuit Auguſtus in civitatem Maſſilienſem, ubi ſpecie ſtudiorum nomen exſilii tegeretur. habitus tamen ſupremis honor; oſſaque tumulo Octaviorum inlata per
45 decretum Senatus. Iisdem Conſulibus, facinus atrox in citeriore Hiſpania admiſſum a quodam agreſti nationis Termeſtinae. is Praetorem provinciae, L. Piſonem, pace incurioſum, ex improviſo in itinere adortus, uno vulnere in mortem adfecit: ac pernicitate equi profugus, poſtquam ſaltuoſos locos adtigerat, dimiſſo equo, per derupta et avia ſequentis fruſtratus eſt, neque diu fefellit. nam, prehenſo du-

ductoque

ctoque per proximos pagos equo, cuius foret cogni- A. V.
tum: et repertus, cum tormentis edere conſcios adi- 778. A. C.
geretur, voce magna, ſermone patrio, *fruſtra ſe in-* 25.
terrogari, clamitavit: *adſiſterent ſocii ac ſpectarent.*
nullam vim tantam doloris fore, ut veritatem eliceret.
idemque cum poſtero ad quaeſitionem retraheretur,
eo niſu proripuit ſe cuſtodibus, ſaxoque caput adfli-
xit, ut ſtatim exanimaretur. Sed Piſo Termeſtino-
rum dolo caeſus habetur: qui pecunias, e publico
interceptas, acrius, quam ut tolerarent barbari, co-
gebat. Lentulo Gaetulico, C. Calviſio coss. decre- A. V.
ta triumphi inſignia Poppaeo Sabino, contuſis Thra- 779. A. C.
cum gentibus, qui montium editis inculti, atque eo 26.
ferocius agitabant. Cauſſa motus, ſuper hominum 46
ingenium, quod pati delectus, et validiſſimum quem-
que militiae noſtrae dare adſpernabantur; ne Regibus
quidem parere, niſi ex libidine, ſoliti, aut, ſi mit-
terent auxilia, ſuos ductores praeficere, nec niſi
adverſum accolas belligerare. Ac tum rumor inceſſe-
rat, fore, ut disiecti, aliisque nationibus permixti,
diverſas in terras traherentur. Sed, antequam arma
inciperent, miſere legatos, *amicitiam, obſequiumque*
memoraturos; *et manſura haec, ſi nullo novo onere*
tentarentur: ſin, ut victis, ſervitium indiceretur, eſſe
ſibi ferrum et iuventutem, et promptum libertati, aut
ad mortem, animum. Simul caſtella, rupibus indi-
ta, conlatosque illuc parentes et coniuges oſtentabant,
bellumque impeditum, arduum, cruentum, minitaban-
tur. At Sabinus, donec exercitus in unum condu- 47
ceret, datis mitibus reſponſis, dum Pomponius La-
beo e Moeſia cum legione, Rex Rhoemetalces cum
auxiliis popularium, qui fidem non mutaverant, ve-
niret; addita praeſenti copia, ad hoſtem pergit, com-

M poſi-

A. V. positum iam per angustias saltuum. Quidam auden-
779. tius apertis in collibus visebantur: quos Dux Roma-
A. C. nus, acie suggressus, haud aegre pepulit, sanguine
26. barbarorum modico, ob propinqua suffugia. Mox castris in loco communitis valida manu montem occupat, angustum et aequali dorso continuum usque ad proximum castellum, quod magna vis armata, aut incondita, tuebatur: simul in ferocissimos, qui ante vallum, more gentis, cum carminibus et tripudiis persultabant, mittit delectos sagittariorum. Ii dum eminus grassabantur, crebra et inulta vulnera fecere; propius incedentes eruptione subita turbati sunt, receptique subsidio Sugambrae cohortis, quam Romanus promptam ad pericula, nec minus cantuum et armorum tumultu trucem, haud procul instruxerat.

48 Translata dehinc castra hostem propter, relictis apud priora munimenta Thracibus, quos nobis adfuisse memoravi. iisque permissum *vastare, urere, trahere praedas, dum populatio lucem intra sisteretur, noctemque in castris tutam et vigilem capesserent.* id primo servatum: mox versi in luxum, et raptis opulenti, omittere stationes, lascivia epularum aut somno et vino procumbere. Igitur hostes, incuria eorum comperta, duo agmina parant; quorum altero populatores invaderentur, alii castra Romana adpugnarent, non spe capiendi, sed ut clamore, telis, suo quisque periculo intentus, sonorem alterius proelii non acciperet. tenebrae insuper delectae augendam ad formidinem. Sed qui vallum legionum tentabant, facile pelluntur: Thracum auxilia, repentino incursu territa, cum pars munitionibus adiacerent, plures extra palarentur, tanto infensius caesi, quanto *perfugae et proditores, ferre arma ad suum patriaeque servitium,* incu-

incuſabantur. Poſtera die Sabinus exercitum aequo A. V.
loco oſtendit, ſi barbari, ſucceſſu noctis alacres, 779. A. C.
proelium auderent. et poſtquam caſtello aut coniun- 26.
49 ctis tumulis non degrediebantur, obſidium coepit per praeſidia, quae opportune iam muniebat: dein foſſam loricamque contexens, quattuor millia paſſuum ambitu amplexus eſt: tum paullatim, ut aquam pabulumque eriperet, contrahere clauſtra, artaque circumdare: et ſtruebatur agger, unde ſaxa, haſtae, ignes propinquum iam in hoſtem iacerentur. Sed nihil aeque, quam ſitis, fatigabat, cum ingens multitudo bellatorum, imbellium, uno reliquo fonte uterentur. Simul equi, armenta, ut mos barbaris, iuxta clauſa, egeſtate pabuli exanimari: adiacere corpora hominum, quos vulnera, quos ſitis peremerat: pollui cuncta ſanie, odore, contactu. Rebusque turbatis malum extremum discordia acceſſit; his deditionem, aliis mortem, et mutuos inter ſe ictus parantibus. et erant, qui *non inultum exitium, ſed eruptionem* ſuaderent, neque ignobiles, quamvis diverſi ſententiis.

50 Verum e Ducibus Dinis, provectus ſenecta, et longo uſu vim atque clementiam Romanam edoctus, *ponenda arma, unum adflictis id remedium*, disſerebat. Primusque ſe cum coniuge et liberis victori permiſit: ſecuti aetate aut ſexu imbecilli, et quibus maior vitae quam gloriae cupido. At iuventus Tarſam inter et Tureſim distrahebatur. utrique deſtinatum, cum libertate occidere: ſed Tarſa *properum finem, abrumpendas pariter ſpes ac metus*, clamitans, dedit exemplum, demiſſo in pectus ferro. nec defuere, qui eodem modo oppeterent. Tureſis ſua cum manu noctem opperitur, haud neſcio Duce noſtro. Igitur firmatae ſtationes denſioribus globis.

A. V. 779. A. C. 26. et ingruebat nox, nimbo atrox, hoſtisque, clamore turbido, modo per vaſtum ſilentium, incertos obſeſſores effecerat: cum Sabinus circumire, hortari, *ne ad ambigua ſonitus, aut ſimulationem quietis, caſum inſidiantibus aperirent, ſed ſua quisque munia ſer-*
51 *varent immoti, telisque non in falſum iactis.* Interea barbari catervis decurrentes, nunc in vallum manualia ſaxa, praeuſtas ſudes, decifa robora iacere: nunc virgultis et cratibus et corporibus exanimis complere foſſas: quidam, pontes et ſcalas ante fabricati, inferre propugnaculis, eaque prenſare, detrahere, et adverſus reſiſtentis cominus niti: miles contra deturbare telis, pellere umbonibus, muralia pila, congeſtas lapidum moles provolvere. His partae victoriae ſpes, et, ſi cedant, inſignitius flagitium; illis extrema iam ſalus, et adſiſtentes plerisque matres et coniuges, earumque lamenta addunt animos. nox aliis in audaciam, aliis ad formidinem opportuna: incerti ictus, vulnera inprovifa: ſuorum atque hoſtium ignoratio: et montis anfractu repercuſſae, velut a tergo, voces, adeo cuncta miſcuerant, ut quaedam munimenta Romani, quaſi perrupta, omiſerint. neque tamen pervaſere hoſtes, niſi admodum pauci: ceteros, deleto promptiſſimo quoque aut ſaucio, adpetente iam luce, truſere in ſumma caſtelli. ubi tandem coacta deditio, et proxima ſponte incolarum recepta. reliquis, quo minus vi aut obſidio ſubigerentur, praematura montis Haemi et ſaeva hiems ſubvenit.

52 At Romae, commota Principis domo, ut ſeries futuri in Agrippinam exitii inciperet, Claudia Pulchra, ſobrina eius, poſtulatur, accuſante Domitio Afro. Is recens Praetura, modicus dignationis, et quoquo facinore properus clareſcere, *crimen impudicitiae,*

citiae, adulterum Furnium, veneficia in Principem et devotiones obiectabat. Agrippina semper atrox, tum et periculo propinquae accensa, pergit ad Tiberium, ac forte sacrificantem patri reperit. quo initio invidiae, *Non eiusdem*, ait, *mactare D. Augusto victimas, et posteros eius insectari. non in effigies mutas Divinum spiritum transfusum; sed imaginem veram, coelesti sanguine ortam, intelligere discrimen, suscipere sordes. frustra Pulchram praescribi, cui sola exitii caussa sit, quod Agrippinam stulte prorsus ad cultum delegerit, oblita Sosiae. ob eadem adflictae.* Audita haec raram occulti pectoris vocem elicuere; correptamque Graeco versu admonuit: *non ideo laedi, quia non regnaret.* Pulchra et Furnius damnantur. Afer primoribus oratorum additus. divulgato ingenio, et secuta adseveratione Caesaris, qua *suo iure disertum* eum adpellavit. mox capessendis accusationibus, aut reos tutando, prosperiore eloquentiae quam morum forma fuit: nisi quod aetas extrema multum etiam eloquentiae dempsit, dum fessa mente retinet silentii impatientiam. At Agrippina, pervicax irae, et morbo cor- 53 poris inplicata, cum viseret eam Caesar, profusis diu ac per silentium lacrimis, mox invidiam et preces orditur: *subveniret solitudini, daret maritum: habilem adhuc iuventam sibi, neque aliud probis, quam ex matrimonio, solatium: esse in civitate ...... Germanici coniugem ac liberos eius recipere dignarentur.* Sed Caesar, non ignarus, quantum ex Republ. peteretur; ne tamen offensionis aut metus manifestus foret, sine responso, quamquam instantem, reliquit. Id ego, a scriptoribus annalium non traditum, reperi in commentariis Agrippinae, filiae: quae Neronis Principis mater, vitam suam et casus suorum posteris

A. V. 779. A. C. 26.

A. V. memoravit. Ceterum Seianus maerentem et impro-
779. A. C. vidam altius perculit, inmiſſis, qui, per ſpeciem ami-
26. citiae, monerent, *paratum ei venenum, vitandas*
54 *ſoceri epulas.* Atque illa, ſimulationum neſcia, cum propter diſcumberet, non vultu aut ſermone flecti, nullos adtingere cibos: donec advertit Tiberius, forte, an quia audiverat. idque quo acrius experiretur, poma, ut erant adpoſita, laudans, nurui ſua manu tradidit. aucta ex eo ſuſpicio Agrippinae, et intacta ore, ſervis tramiſit. nec tamen Tiberii vox coram ſecuta, ſed obverſus ad matrem, *non mirum*, ait, *ſi quid ſeverius in eam ſtatuiſſet, a qua veneficii inſimularetur.* Inde rumor, *parari exitium: neque id Imperatorem palam audere, ſecretum ad perpetrandum*
55 *quaeri.* Sed Caeſar, quo famam averteret, adeſſe frequens Senatui, legatosque Aſiae, ambigentes, *quanam in civitate templum ſtatueretur*, pluris per dies audivit. Vndecim urbes certabant, pari ambitione, viribus diverſae. neque multum diſtantia inter ſe memorabant, *de vetuſtate generis, ſtudio in Populum Romanum, per bella Perſi et Ariſtonici aliorumque Regum.* Verum Hypaepeni, Trallianique, Laodicenis ac Magnetibus ſimul, tramiſſi, ut parum validi. Ne Ilienſes quidem, cum *parentem urbis Romae Troiam* referrent, niſi antiquitatis gloria, pollebant. paullum addubitatum, quod Halicarnaſſii, *mille et ducentos per annos, nullo motu terrae mutaviſſe ſedes ſuas, vivoque in ſaxo fundamenta templi adſeveraverant.* Pergamenos (eo ipſo nitebantur) aede, Auguſto ibi ſita, ſatis adeptos creditum. Epheſii Mileſiique, hi Apollinis, illi Dianae caerimonia occupaviſſe civitates viſi. Ita Sardianos inter Smyrnaeosque deliberatum. Sardiani decretum Etruriae

reci-

recitavere, ut conſanguinei. nam *Tyrrhenum Lydum-* A. V.
que, Atye Rege genitos, ob multitudinem diviſiſſe gen- 779.
tem: Lydum patriis in terris reſediſſe; Tyrrheno da- A. C.
tum, novas ut conderet ſedes: et Ducum e nominibus 26.
indita vocabula, illis per Aſiam, his in Italia: auctam-
que adhuc Lydorum opulentiam, miſſis in Graeciam po-
pulis, cui mox a Pelope nomen. ſimul *litteras Impe-*
ratorum, et icta nobiscum foedera bello Macedonum,
ubertatemque fluminum ſuorum, temperiem coeli ac di-
tes circum terras memorabant. At Smyrnaei, repe- 56
tita vetuſtate, *ſeu Tantalus, Iove ortus, illos, ſive*
Theſeus, Divina et ipſe ſtirpe, ſive una Amazonum
condidiſſet; transſcendere ad ea, quis maxime fidebant
in Populum Romanum officiis, miſſa navali copia,
non modo externa ad bella, ſed quae in Italia tolera-
bantur: *ſeque primos templum Vrbis Romae ſtatuiſſe,*
M. Porcio Conſule, magnis quidem iam Populi Romani
rebus, nondum tamen ad ſummum elatis, ſtante ad-
huc Punica urbe, et validis per Aſiam Regibus. ſi-
mul *L. Sullam teſtem* adferebant, *graviſſimo in dis-*
crimine exercitus, ob aſperitatem hiemis, et penuriam
veſtis, cum id Smyrnam in concionem nuntiatum fo-
ret, omnes, qui adſtabant, detraxiſſe corpori tegmi-
na, noſtrisque legionibus miſiſſe. Ita rogati ſenten-
tiam Patres, Smyrnaeos praetulere. Cenſuitque Vi-
bius Marſus, *ut M. Lepido, cui ea provincia obve-*
nerat, ſuper numerum legaretur, qui templi curam
ſusciperet. et quia Lepidus ipſe deligere, per mode-
ſtiam, abnuebat, Valerius Naſo, e Praetoriis, ſorte
miſſus eſt. Inter quae, diu meditato prolatoque ſae- 57
pius conſilio, tandem Caeſar in Campaniam, ſpecie
dedicandi templa, apud Capuam Iovi, apud Nolam
Auguſto, ſed certus procul urbe degere. Cauſſam

 abs-

A. V. abſceſſus quamquam, ſecutus plurimos auctorum, ad
779. Seiani artes retuli: quia tamen, caede eius patrata,
A. C. 26. ſex poſtea annos pari ſecreto coniunxit, plerumque permoveor, num ad ipſum referri verius ſit, ſaevitiam ac libidinem, cum factis promeret, locis occultantem. Erant, qui crederent, in ſenectute corporis quoque habitum pudori fuiſſe. quippe illi praegracilis et incurva proceritas, nudus capillo vertex, ulceroſa facies ac plerumque medicaminibus interſtincta. et Rhodi ſecreto vitare coetus, recondere voluptates inſuerat. Traditur etiam, matris impotentia extruſum, quam dominationis ſociam adſpernabatur, neque depellere poterat, cum dominationem ipſam donum eius accepiſſet. Nam dubitaverat Auguſtus, Germanicum, ſororis nepotem, et cunctis laudatum, rei Romanae imponere: ſed, precibus uxoris evictus, Tiberio Germanicum, ſibi Tiberium ad-
58 ſcivit. idque Auguſta exprobrabat, repoſcebat. Profectio arto comitatu fuit: unus Senator, Conſulatu functus, Cocceius Nerva, cui legum peritia: Eques Romanus, praeter Seianum, ex inluſtribus, Curtius Atticus: ceteri liberalibus ſtudiis praediti, ferme Graeci, quorum ſermonibus levaretur. Ferebant periti coeleſtium, ***iis motibus ſiderum exceſſiſſe Roma Tiberium, ut reditus illi negaretur.*** unde exitii cauſſa multis fuit, properum finem vitae coniectantibus vulgantibusque. neque enim tam incredibilem caſum providebant, ut undecim per annos libens patria careret. Mox patuit breve confinium artis et falſi; veraque quam obſcuris tegerentur. nam ***in urbem non regreſſurum***, haud forte dictum: ceterorum neſcii egere, cum propinquo rure aut litore, et ſaepe moenia ur-
59 bis adſidens, extremam ſenectam compleverit. Ac

forte

forte illis diebus oblatum Caeſari anceps periculum, A. V.
auxit vana rumoris; praebuitque ipſi materiem, 779. A. C.
cur amicitiae conſtantiaeque Seiani magis fideret. 26.
Veſcebantur in villa, cui vocabulum *Speluncae*, mare Amuclanum inter Fundanosque montes, nativo in ſpecu. eius os, lapſis repente ſaxis, obruit quosdam miniſtros: hinc metus in omnes et fuga eorum, qui convivium celebrabant. Seianus genu vultuque et manibus ſuper Caeſarem ſuspenſus, oppoſuit ſeſe incidentibus: atque habitu tali repertus eſt a militibus, qui ſubſidio venerant. Maior ex eo: et, quamquam exitioſa ſuaderet, ut non ſui anxius, cum fide audiebatur. Adſimulabatque indicis partes adverſus Germanici ſtirpem, ſubditis, qui accuſatorum nomina ſustinerent, maximeque inſectarentur Neronem, proximum ſucceſſioni, et, quamquam modeſta iuventa, plerumque tamen, quid in praeſentiarum conduceret, oblitum, dum a libertis et clientibus, apiſcendae potentiae properis, exſtimulatur, *ut erectum et fidentem animi oſtenderet: velle id Populum Romanum, cupere exercitus; neque auſurum contra Seianum, qui nunc patientiam ſenis et ſegnitiam iuvenis iuxta inſultet.* Haec atque talia audienti nihil qui- 60
dem pravae cogitationis: ſed interdum voces procedebant contumaces et inconſultae; quas adpoſiti cuſtodes exceptas auctasque cum deferrent, neque Neroni defendere daretur, diverſae inſuper ſolicitudinum formae oriebantur. nam alius occurſum eius vitare: quidam, ſalutatione reddita, ſtatim averti: plerique inceptum ſermonem abrumpere: inſiſtentibus contra inridentibusque, qui Seiano fautores aderant. Enimvero Tiberius torvus, aut falſum renidens vultu: ſeu loqueretur, ſeu taceret iuvenis, crimen ex ſilentio,

A. V. ex voce. ne nox quidem ſecura; cum uxor vigilias,
779. A. C. ſomnos, ſuſpiria matri Liviae, atque illa Seiano, pa-
26. tefaceret: qui fratrem quoque Neronis, Druſum, traxit in partes, ſpe obiecta principis loci, ſi priorem aetate, et iam labefactum demoviſſet. Atrox Druſi ingenium, ſuper cupidinem potentiae et ſolita fratribus odia, accendebatur invidia, quod mater Agrippina promptior Neroni erat. neque tamen Seianus ita Druſum fovebat, ut non in eum quoque ſemina futuri exitii meditaretur; gnarus, praeferocem et in-
61 ſidiis magis opportunum. Fine anni exceſſere inſignes viri, Aſinius Agrippa, claris maioribus quam vetuſtis, vitaque non degener; et Q. Haterius, familia ſenatoria, eloquentiae, quoad vixit, celebratae: monimenta ingenii eius haud perinde retinentur. Scilicet impetu magis, quam cura vigebat: utque aliorum meditatio et labor in poſterum valeſcit, ſic Haterii canorum illud et profluens cum ipſo ſimul exſtinctum eſt.

A. V. M. Licinio, L. Calpurnio coss. ingentium bello-
780. A. C. rum cladem aequavit malum inproviſum. eius initium
27. ſimul et finis extitit. Nam coepto apud Fidenam am-
62 phitheatro, Atilius quidam, libertini generis, quo ſpectaculum gladiatorum celebraret, neque fundamenta per ſolidum ſubdidit, neque firmis nexibus ligneam compagem ſuperſtruxit: ut qui non abundantia pecuniae, nec municipali ambitione, ſed in ſordida mercede id negotium quaeſiviſſet. Adfluxere avidi talium, imperitante Tiberio procul voluptatibus habiti, virile ac muliebre ſecus omnis aetas, ob propinquitatem loci effuſius: unde gravior peſtis fuit, conferta mole, dein convulſa, dum ruit intus, aut in exteriora effunditur: inmenſamque vim mortalium,

ſpe-

ſpectaculo intentos, aut qui circum adſtabant, prae- A. V. ceps trahit atque operit. Et illi quidem, quos prin- 780. A. C. cipium ſtragis in mortem adflixerat, ut tali forte, 27. cruciatum effugere. Miſerandi magis, quos, abrupta parte corporis, nondum vita deſeruerat: qui per diem viſu, per noctem ululatibus et gemitu, coniuges aut liberos noſcebant. Iam ceteri fama exciti, hic fratrem, propinquum ille, alius parentes lamentari. etiam quorum, diverſa de cauſſa, amici aut neceſſarii aberant, pavere tamen: neque dum comperto, quos illa vis perculiſſet, latior ex incerto metus.

63 Vt coepere dimoveri obruta; concurſus ad exanimos, complectentium, oſculantium: et ſaepe certamen, ſi confuſior facies, et par forma, aut aetas, errorem adgnoſcentibus fecerat. Quinquaginta hominum millia eo caſu debilitata vel obtrita ſunt: cautumque in poſterum Senatusconſulto, *ne quis gladiatorium munus ederet, cui minor quadringentorum millium res; neve amphitheatrum imponeretur, niſi ſolo firmitatis ſpectatae.* Atilius in exſilium actus eſt. Ceterum, ſub recentem cladem, patuere procerum domus, fomenta et medici paſſim praebiti: fuitque urbs per illos dies, quamquam maeſta facie, veterum inſtitutis ſimilis, qui, magna poſt proelia, ſaucios largitione et cura ſuſtentabant.

64 Nondum ea clades exoleverat, cum ignis violentia urbem ultra ſolitum adfecit, deuſto monte Caelio: *feralemque annum* ferebant, *et ominibus adverſis ſusceptum Principi conſilium abſentiae*, qui mos vulgo, fortuita ad culpam trahentes; ni Caeſar obviam iſſet, tribuendo pecunias ex modo detrimenti. Actaeque ei grates apud Senatum ab inluſtribus famaque apud populum, quia ſine ambitione, aut proximorum precibus, ignotos etiam et ultro accitos muni-

A. V. munificentia iuverat. Adduntur ſententiae, ut mons
780. A. C. Caelius in poſterum *Auguſtus* adpellaretur: quando,
27. cunctis circum flagrantibus, ſola Tiberii effigies, ſita
in domo Iunii Senatoris, inviolata manſiſſet. *Eve-
niſſe id olim Claudiae Quinctae, eiusque ſtatuam, vim
ignium bis elapſam, maiores apud aedem Matris Deum
conſecraviſſe. ſanctos acceptosque Numinibus Claudios:
et augendam caerimoniam loco, in quo tantum in*
65 *Principem honorem Dii oſtenderint.* Haud fuerit ab-
ſurdum tradere, montem eum antiquitus *Querquetu-
lanum* cognomento fuiſſe, quod talis ſilvae frequens
fecundusque erat: mox *Caelium* adpellitatum a Caele
Vibenna, qui dux gentis Etruſcae, cum auxilium ad-
pellatum ductaviſſet, ſedem eam acceperat a Tarqui-
nio Priſco; ſeu quis alius Regum dedit. nam ſcripto-
res in eo disſentiunt. cetera non ambigua ſunt; ma-
gnas eas copias per plana etiam ac foro propinqua
habitaſſe, unde *Tuſcum vicum*, e vocabulo advena-
66 rum, dictum. Sed, ut ſtudia procerum et largitio
Principis adverſum caſus ſolatium tulerant, ita accu-
ſatorum maior in dies et infeſtior vis ſine levamento
graſſabatur: corripueratque Varum Quinctilium, di-
vitem et Caeſari propinquum, Domitius Afer, Clau-
diae Pulchrae, matris eius, condemnator: nullo mi-
rante, quod diu egens, et parto nuper praemio ma-
le uſus, plura ad flagitia adcingeretur. Publium Do-
labellam ſocium delationis exſtitiſſe, miraculo erat,
quia claris maioribus, et Varo connexus, ſuam ipſe
nobilitatem, ſuum ſanguinem perditum ibat. Reſtitit
tamen Senatus et *opperiendum Imperatorem* cenſuit:
quod unum urgentium malorum ſuffugium in tempus
67 erat. At Caeſar, dedicatis per Campaniam templis,
quamquam edicto monuiſſet, *ne quis quietem eius in-*

rumpe-

rumperet, concursusque oppidanorum, dispofito mi- A. V.
lite, prohiberentur: perofus tamen municipia et co- 780. A. C.
lonias, omniaque in continenti fita, Capreas fe in 27.
insulam abdidit, trium millium freto ab extremis Surrentini promontorii diiunctam. Solitudinem eius placuiffe maxime crediderim, quoniam inportuofum circa mare, et vix modicis navigiis pauca fubfidia: neque adpulerit quisquam, nifi gnaro cuftode. caeli temperies hieme mitis, obiectu montis, quo faeva ventorum arcentur: aeftas in Favonium obverfa, et aperto circum pelago peramoena: profpectabatque pulcherrimum finum, antequam Vefuvius mons ardefcens faciem loci verteret. Graecos ea tenuiffe, Capreasque Telebois habitatas, fama tradit. Sed tum Tiberius duodecim villarum nominibus et molibus infederat; quanto intentus olim publicas ad cūras, tanto occultos in luxus et malum otium refolutus. Manebat quippe fufpicionum et credendi temeritas, quam Seianus, augere etiam in urbe fuetus, acrius turbabat, non iam occultis advērfum Agrippinam et Neronem infidiis. quis additus miles, nuntios, introitus, aperta, fecreta, velut in annales referebat, ultroque ftruebantur, qui monerent perfugere ad Germaniae exercitus, vel celeberrimo fori effigiem D. Augufti amplecti, populumque ac Senatum auxilio vocare. Eaque fpreta ab illis, velut pararent, obiiciebantur.

Iunio Silano, et Silio Nerva coss. foedum anni A. V.
principium inceffit, tracto in carcerem inluftri Equi- 781. A. C.
te Romano, Titio Sabino, ob amicitiam Germanici. 28.
neque enim omiferat, coniugem liberosque eius per- 68
colere, fectator domi, comes in publico, poft tot clientes, unus; eoque apud bonos laudatus, et gravis iniquis. Hunc Latinius Latiaris, Porcius Cato, Peti-

A.V. 781. A. C. 28. Petitius Rufus, M. Opſius, Praetura functi, adgrediuntur, cupidine Consulatus: ad quem non niſi per Seianum aditus; neque Seiani voluntas niſi ſcelere quaerebatur. Compoſitum inter ipſos, ut Latiaris, qui modico uſu Sabinum contingebat, ſtrueret dolum, ceteri teſtes adeſſent: deinde accuſationem inciperent. Igitur Latiaris iacere fortuitos primum ſermones: mox laudare conſtantiam, *quod non, ut ceteri, florentis domus amicus, adflictam deſeruiſſet:* ſimul honora de Germanico, Agrippinam miſerans, disſerebat. Et poſtquam Sabinus, ut ſunt molles in calamitate mortalium animi, effudit lacrimas, iunxit queſtus; audentius iam onerat Seianum, ſaevitiam, ſuperbiam, ſpes eius. ne in Tiberium quidem convicio abſtinet. Iique ſermones, tamquam vetita miſcuisſent, ſpeciem arctae amicitiae facere. At iam ultro Sabinus quaerere Latiarem, ventitare domum, dolo-
69 res ſuos, quaſi ad fidiſſimum, deferre. Conſultant, quos memoravi, quonam modo ea plurium auditu acciperentur. nam loco, in quem coibatur, ſervanda ſolitudinis facies: et, ſi pone fores adſiſterent, metui viſus, ſonitus, aut forte ortae ſuſpiciones erant. Tectum inter et laquearia tres Senatores, haud minus turpi latebra, quam deteſtanda fraude, ſeſe abſtrudunt; foraminibus et rimis aurem admovent. Interea Latiaris repertum in publico Sabinum, velut recens cognita narraturus, domum et in cubiculum trahit; praeteritaque et inſtantia, quorum adfatim copia, ac novos terrores cumulat. Eadem ille et diutius, quanto maeſta, ubi ſemel prorupere, difficilius reticentur. properata inde accuſatio, miſſisque ad Caeſarem litteris, ordinem fraudis, ſuumque ipſi dedecus narravere. Non alias magis anxia et pavens civi-

civitas, egens adverſum proximos: congreſſus, colloquia, notae ignotaeque aures vitari: etiam muta atque inanima, tectum et parietes circumſpectabantur. A. V. 781. A. C. 28.
70 Sed Caeſar, ſolemnia incipientis anni, Kal. Ianuariis, epiſtola precatus, vertit in Sabinum, *corruptos quosdam libertorum, et petitum ſe*, arguens, ultionemque haud obſcure poſcebat. nec mora, quin decerneretur: et trahebatur damnatus, quantum, obducta veſte et adſtrictis faucibus, niti poterat, clamitans, *ſic inchoari annum, has Seiano victimas cadere.* quo intendiſſet oculos, quo verba acciderent, fuga, vaſtitas: deſeri itinera, fora: et quidam regrediebantur, oſtentabantque ſe rurſum, id ipſum paventes, quod timuiſſent. *Quem enim diem vacuum poena, ubi inter ſacra et vota, quo tempore verbis etiam profanis abstineri mos eſſet, vincla et laqueus inducantur? non prudentem Tiberium tantam invidiam adiiſſe: quaeſitum meditatumque, ne quid impedire credatur, quo minus novi magiſtratus, quo modo delubra et altaria, ſic carcerem recludant.* Secutae inſuper litterae, grates agentis, *quod hominem infenſum Reipubl. puniviſſent:* adiecto, *trepidam ſibi vitam, ſuſpectas inimicorum inſidias*, nullo nominatim compellato: neque tamen dubitabatur, in Neronem et Agrippinam intendi.
71 Ni mihi deſtinatum foret, ſuum quaeque in annum referre, avebat animus anteire, ſtatimque memorare exitus, quos Latinius atque Opſius, ceterique flagitii eius repertores, habuere, non modo poſtquam C. Caeſar rerum potitus eſt, ſed incolumi Tiberio: qui ſcelerum miniſtros, ut perverti ab aliis nolebat, ita plerumque ſatiatus, et oblatis in eandem operam recentibus, veteres et praegraves adflixit. verum has atque alias ſontium poenas,

A. V. 781. A. C. 28. nas, in tempore trademus. Tum cenſuit Aſinius Gallus, cuius liberorum Agrippina matertera erat, *petendum a Principe, ut metus ſuos Senatui fateretur, amoverique ſineret.* Nullam aeque Tiberius, ut rebatur, ex virtutibus ſuis, quam diſſimulationem, diligebat. eo aegrius accepit, recludi, quae premeret. ſed mitigavit Seianus, non Galli amore, verum ut cunctationes Principis opperiretur: gnarus, lentum in meditando, ubi prorupiſſet, triſtibus dictis atrocia facta coniungere. Per idem tempus Iulia mortem obiit, quam neptem Auguſtus, convictam adulterii, damnaverat, proieceratque in inſulam Trimerum, haud procul Apulis litoribus. illic viginti annis exſilium toleravit, Auguſtae ope ſuſtentata: quae, florentes privignos cum per occultum ſubvertiſſet, miſericordiam erga adflictos palam oſtentabat.

72 Eodem anno Friſii, transrhenanus populus, pacem exuere; noſtra magis avaritia, quam obſequii inpatientes. Tributum iis Druſus iuſſerat modicum, pro anguſtia rerum, *ut in uſus militares, coria boum penderent:* non intenta cuiusquam cura, quae firmitudo, quae menſura; donec Olennius, e primipilaribus, regendis Friſiis inpoſitus, *terga urorum* delegit, quorum ad formam acciperentur. Id aliis quoque nationibus arduum, apud Germanos difficilius tolerabatur, quis ingentium belluarum feraces ſaltus, modica domi armenta ſunt. Ac primo boves ipſos, mox agros, poſtremo corpora coniugum aut liberorum, ſervitio tradebant. Hinc ira et queſtus: et, poſtquam non ſubveniebat, remedium ex bello: rapti, qui tributo aderant, milites et patibulo adfixi. Olennius infenſos fuga praevenit, receptus caſtello, cui nomen *Flevum:* et haud ſpernenda illic civium ſociorumque

manus

manus litora Oceani praeſidebat. Quod ubi L. Apro- A. V.
nio inferioris Germaniae Propraetori cognitum, ve- 781.
xilla legionum e ſuperiore provincia, peditumque et A. C.
equitum auxiliarium delectos, accivit: ac ſimul utrum- 28.
73
que exercitum Rheno devectum, Friſiis intulit; ſoluto iam caſtelli obſidio, et ad ſua tutanda digreſſis rebellibus. Igitur proxima aeſtuaria aggeribus et pontibus, traducendo graviori agmini, firmat. atque interim, repertis vadis, alam Canninefatem, et quod peditum Germanorum inter noſtros merebat, circumgredi terga hoſtium iubet: qui iam acie compoſiti, pellunt turmas ſociales, equitesque legionum, ſubſidio miſſos. Tum tres leves cohortes, ac rurſum duae; dein tempore interiecto, alarius eques inmiſſus. ſatis validi, ſi ſimul incubuiſſent: per intervallum adventantes, neque conſtantiam addiderant turbatis, et pavore fugientium auferebantur. Cethego Labeoni, Legato quintae legionis, quod reliquum auxiliorum, tradit: atque ille, dubia ſuorum re, in anceps tractus, miſſis nuntiis, vim legionum implorabat. prorumpunt quintani ante alios, et, acri pugna hoſte pulſo, recipiunt cohortis alasque, feſſas vulneribus. Neque Dux Romanus ultum iit, aut corpora humavit; quamquam multi Tribunorum Praefectorumque, et inſignes Centuriones cecidiſſent. Mox compertum a transfugis, nongentos Romanorum, apud lucum, quem *Baduhennae* vocant, pugna in poſterum extracta, confectos; et aliam quadringentorum manum, occupata Cruptoricis, quondam ſtipendiarii, villa, poſtquam proditio metuebatur, mutuis ictibus procubuiſſe.
74
Clarum inde inter Germanos Friſium nomen: diſſimulante Tiberio damna, ne cui bellum permitteret. Neque Sena-

A. V. 781. tus in eo cura, an imperii extrema dehoneſtaren-
A. C. tur: pavor internus occupaverat animos, cui re-
28. medium adulatione quaerebatur. Ita, quamquam
diverſis ſuper rebus conſulerentur, *aram Clemen-
tiae, aram Amicitiae, effigiesque circum Caeſaris ac
Seiani cenſuere:* crebrisque precibus efflagitabant,
viſendi ſui copiam facerent. Non illi tamen in ur-
bem, aut propinqua urbi degreſſi ſunt: ſatis vi-
ſum, omittere inſulam, et in proximo Campa-
niae adſpici. eo venire Patres, Eques, magna
pars plebis, anxii erga Seianum, cuius durior
congreſſus, atque eo per ambitum, et ſocietate
conſiliorum parabatur. Satis conſtabat, auctam ei
adrogantiam, foedum illud in propatulo ſervitium
ſpectanti. quippe Romae ſueti diſcurſus; et magni-
tudine urbis incertum, quod quisque ad negotium
pergat: ibi, campo aut litore iacentes nullo dis-
crimine, noctem ac diem, iuxta gratiam aut fa-
ſtus ianitorum perpetiebatur: donec id quoque ve-
titum. et revenere in urbem trepidi, quos non
ſermone, non viſu dignatus erat: quidam male
alacres; quibus infauſtae amicitiae gravis exitus
75 imminebat. Ceterum Tiberius neptem Agrippinam,
Germanico ortam, cum coram Cn. Domitio tradidiſ-
ſet, in urbe celebrari nuptias iuſſit. In Domitio,
ſuper vetuſtatem generis, propinquum Caeſaribus
ſanguinem delegerat. nam is Aviam Octaviam, et
per eam Auguſtum avunculum praeferebat.

C. COR.

C. CORNELII TACITI
AB
EXCESSV DIVI AVGVSTI
ANNALIVM
LIBER QVINTVS.

BREVIARIVM LIBRI.

Cap. 1. *Liviae Aug. mors et elogium.* 2. *Tiberius etiam mortuae iniquus.* 3. *Seiani potentia crescit. Agrippina et Nero a Principe accusantur.* 4. *In eos Populi favor,* 5. *irato Tiberio. Triennii acta desunt.*

6. *Seianus detecta cupidine imperii pervertitur.* 7 — 9. *cum magna amicorum strage.*

10. *Pseudo - Drusum persequitur Poppaeus Sabinus.* 11. *Discordia Consulum. Haec gesta annis circiter tribus.*

C. RVBELLIO CEMINO. C. FVFIO GEMINO
M. VINVCIO QVARTINO. C. CASSIO LONGINO
TIBERIO CAESARE V. L. AELIO SEIANO. COSS.

Rubellio et Fufio Coss. quorum utrique Geminus 1
cognomentum erat, Iulia Augusta mortem obiit, ae- A. V.
tate extrema, nobilitatis per Claudiam familiam, et 782.
adoptione Liviorum Iuliorumque, clarissimae. Pri- A. C.
mum ei matrimonium et liberi fuere cum Tiberio Ne- 29.
rone, qui bello Perusino profugus, pace inter Sex. Pompeium ac triumviros pacta, in urbem rediit.

 Exin

A. V. 782. A. C. 29. Exin Caesar cupidine formae aufert marito, incertum an invitam; adeo properus, ut, ne spatio quidem ad enitendum dato, Penatibus suis gravidam induxerit. Nullam posthac subolem edidit: sed, sanguini Augusti, per coniunctionem Agrippinae et Germanici adnexa, communes pronepotes habuit. Sanctitate domus priscum ad morem, comis ultra quam antiquis feminis probatum, mater inpotens, uxor facilis, et cum artibus mariti, simulatione filii, bene composita. Funus eius modicum, testamentum diu inritum fuit. laudata est pro rostris a C. Caesare pronepote, qui
2 mox rerum potitus est. At Tiberius, quod supremis in matrem officiis defuisset, nihil mutata amoenitate vitae, *magnitudinem negotiorum* per literas excusavit: honoresque memoriae eius ab Senatu large decretos, quasi per modestiam, inminuit, paucis admodum receptis, et addito, *ne caelestis religio decerneretur: sic ipsam maluisse.* quin et parte eiusdem epistolae increpuit *amicitias muliebres*, Fusium Consulem oblique perstringens. Is gratia Augustae floruerat, aptus adliciendis feminarum animis; dicax idem, et Tiberium acerbis facetiis inridere solitus, quarum apud
3 praepotentes in longum memoria est. Ceterum ex eo praerupta iam et urgens dominatio. nam, incolumi Augusta, erat adhuc perfugium; quia Tiberio inveteratum erga matrem obsequium, neque Seianus audebat auctoritati parentis anteire. tunc, velut frenis exsoluti, proruperunt: missaeque in Agrippinam ac Neronem litterae, quas pridem adlatas, et cohibitas ab Augusta, credidit vulgus. haud enim multum post mortem eius recitatae sunt. verba inerant quaesita asperitate: sed non arma, non rerum novarum studium; *amores iuvenum, et inpudicitiam* nepoti obie-

ctabat. in nurum ne id quidem confingere ausus, *adrogantiam oris et contumacem animum* incusavit, magno Senatus pavore ac silentio: donec pauci, quis nulla ex honesto spes, (et publica mala singulis in occasionem gratiae trahuntur) *ut referretur,* postulavere, promptissimo Cotta Messallino, cum atroci sententia: sed aliis a primoribus, maximeque a magistratibus, trepidabatur: quippe Tiberius, etsi infense invectus, cetera ambigua reliquerat. Fuit in Senatu Iunius Rusticus, componendis Patrum actis delectus a Caesare, eoque meditationes eius introspicere creditus: is, fatali quodam motu (neque enim ante specimen constantiae dederat) seu prava solertia, dum, inminentium oblitus, incerta pavet, inserere se dubitantibus, ac monere Consules, *ne relationem inciperent:* disserebatque, *brevibus momentis summa verti posse, quandoque Germanis * titium poenitentiae senis.* Simul populus, effigies Agrippinae ac Neronis gerens, circumsistit curiam, festisque in Caesarem ominibus, *falsas litteras, et Principe invito exitium domui eius intendi,* clamitat. ita nihil triste illo die patratum. ferebantur etiam, sub nominibus Consularium, fictae in Seianum sententiae; exercentibus plerisque per occultum, atque eo procacius, libidinem ingeniorum. unde illi ira violentior, et materies criminandi: *spretum dolorem Principis ab Senatu: descivisse populum: audiri iam et legi novas conciones, nova Patrum consulta: quid reliquum, nisi ut caperent ferrum? et, quorum imagines pro vexillis secuti forent, Duces Imperatoresque deligerent?* Igitur Caesar, repetitis adversum nepotem et nurum probris, increpitaque per edictum plebe, questus apud Patres, *quod fraude unius Senatoris Imperatoria maiestas elusa publice foret: in-*

A. V. 782. A. C. 29.

4 (margin, at "Fuit in Senatu Iunius")

5 (margin, at "Igitur Caesar")

A. V. *tegra tamen ſibi cuncta* poſtulavit: nec ultra delibera-
782. A. C. tum, quo minus, non quidem extrema decernerent,
29. id enim vetitum, ſed, *paratos ad ultionem, vi Principis impediri* teſtarentur.

A. V. * Quatuor et quadraginta orationes ſuper ea re
784. A. C. habitae, ex quis ob metum paucae, plures adſuetu-
31. dine, * *mihi pudorem aut Seiano invidiam adlaturum*
6 *cenſui. verſa eſt fortuna, et ille quidem, qui conlegam et generum adſciverat, ſibi ignoſcit: ceteri, quos per dedecora fovere, cum ſcelere inſectantur.* * *miſerius ſit, ob amicitiam accuſari, an amicum accuſare, haud discreverim.* * *non crudelitatem, non clementiam cuiusquam experiar, ſed liber, et mihi ipſi probatus, antibo periculum. Vos obteſtor, ne memoriam noſtri per maerorem, quam laeti, retineatis, adiiciendo me quoque iis, qui fine egre-*
7 *gio publica mala effugerunt.* Tunc, ſingulos, ut cuique adſiſtere, adloqui, animus erat, retinens aut dimittens, partem diei abſumpſit, multoque adhuc coetu, et cunctis intrepidum vultum eius ſpectantibus, cum ſupereſſe tempus noviſſimis crederent, gladio, quem ſinu abdiderat, incubuit. Neque Caeſar ullis criminibus aut probris defunctum inſectatus eſt, cum
8 in Blaeſum multa foedaque incuſaviſſet. Relatum inde de P. Vitellio et Pomponio Secundo. illum indices arguebant, *clauſtra aerarii, cui praefectus erat, et militarem pecuniam rebus novis obtuliſſe*: huic a Conſidio, Praetura functo, obiectabatur *Aelii Galli amicitia, qui, punito Seiano, in hortos Pomponii, quaſi fidiſſimum ad ſubſidium, perfugiſſet.* neque aliud periclitantibus auxilii, quam in fratrum conſtantia fuit, qui vades exſtitere. mox, crebris prolationibus, ſpem ac metum iuxta gravatus Vitellius, petito, per ſpe-

ciem

eiem ſtudiorum, ſcalpro, levem ictum venis intulit, A. V.
vitamque aegritudine animi finivit. At Pomponius, 784. A. C.
multa morum elegantia et ingenio inluſtri, dum ad- 31.
verſam fortunam aequus tolerat, Tiberio ſuperſtes
fuit. Placitum poſthac, *ut in reliquos Seiani liberos* 9
adverteretur; vaneſcente quamquam plebis ira, ac
plerisque per priora ſupplicia lenitis. igitur portantur in carcerem, filius inminentium intelligens, puella adeo neſcia, ut crebro interrogaret, *quod ob delictum, et quo traheretur? neque facturam ultra:* et, *poſſe ſe puerili verbere moneri.* Tradunt temporis eius auctores, *quia, Triumvirali ſupplicio adfici virginem, inauditum habebatur, a carnifice, laqueum iuxta, compreſſam: exin, oblifis faucibus, id aetatis corpora in gemonias abiecta.*

Per idem tempus Aſia atque Achaia exterritae ſunt, 10
acri magis, quam diuturno rumore, *Druſum, Germanici filium, apud Cycladas inſulas, mox in continenti viſum.* et erat iuvenis haud diſpari aetate, quibusdam Caeſaris libertis, velut agnitus, per dolumque comitantibus. Adliciebantur ignari, fama nominis, et promptis Graecorum animis ad nova et mira: *quippe elapſum cuſtodiae, pergere ad paternos exercitus, Aegyptum aut Syriam invaſurum*, fingebant ſimul credebantque. iam iuventutis concurſu, iam publicis ſtudiis frequentabatur, laetus praeſentibus, et inanium ſpe; cum auditum id Poppaeo Sabino. Is, Macedoniae tum intentus, Achaiam quoque curabat. Igitur, quo vera, ſeu falſa anteiret, Toronaeum Thermaeumque ſinum praefeſtinans, mox Euboeam, Aegaei maris inſulam, et Piraeeum Atticae orae, dein Corinthienſe litus, anguſtiasque Iſthmi evadit: marique alio Nicopolim, Romanam coloniam, ingreſſus,

 ibi

A. V. 784. A. C. 31. ibi demum cognofcit, follertius interrogatum, *quisnam foret*, dixiffe, *M. Silano genitum:* et, multis fectatorum dilapfis, adfcendiffe navem, tamquam Italiam peteret. fcripfitque haec Tiberio. neque nos originem finemve eius rei ultra comperimus.

11 Exitu anni, diu aucta discordia Confulum erupit. nam Trio, facilis capeffendis inimicitiis, et foro exercitus, *ut fegnem Regulum ad opprimendos Seiani miniftros*, oblique perftrinxerat. ille, nifi lacefferetur, modeftiae retinens, non modo retudit conlegam; fed, *ut noxium coniurationis*, ad disquifitionem trahebat. Multisque Patrum orantibus, ponerent odia in perniciem itura, manfere infenfi ac minitantes, donec magiftratu abirent.

C. COR-

C. CORNELII TACITI

AB

EXCESSV DIVI AVGVSTI

ANNALIVM

LIBER SEXTVS.

BREVIARIVM LIBRI.

Cap. 1. *Tiberii foedae libidines.* 2. *In Seiani et Liviae memoriam saevitur. Togonii adulationem Princeps inridet.* 3. *Gallionis increpat et punit. Paconianus.* 4. *Latiaris. Disſidium Conſulum ſedat Maximus.* 5. *Cotta Meſſallinus accuſatus.* 6. *Tiberii confeſſio. Tyrannorum occulta ſupplicia.* 7. *Caecilianus, Servaeus, Thermus damnati. Delationes crebrae.* 8. *M. Terentius, ob Seiani amicitiam accuſatus, egregie et libere ſe defendit, et* 9. *abſolvitur. Veſtilius ſe interimit. Plures gregatim accuſati.*

10. *L. Piſonis P. V. mors et funus.* 11. *Praefecturae urbis origo et progreſſus.* 12. *De Sibyllinis carminibus conſultatio.* 13. *Seditio Romae ob gravitatem annonae coercita.* 14. *Equites Romani coniurationis crimine cadunt.*

15. *Germanici filiae L. Caſſio et M. Vinicio locatae.* 16. *Foeneratores accuſati. repreſſae uſurae.* 17. *Liberalitate Caeſaris fides refecta.* 18. *Iterum accuſationes maieſtatis et* 19. *omnes ſocietatis cum Seiano rei necati.*

20. *C. Caesar Claudiam ducit. Tiberii praesagium de Ser. Galba.* 21. *Ars Chaldaea. Thrasyllus.* 22. *De fato dubitatio.* 23. *Asinius Gallus obit. Mors Drusi miseranda.* 24. *In eum atrox Tiberii animus.* 25. *Agrippina perit inedia.* 26. *Cocc. Nerva sponte vita decedit.* 27. *Mors Aelii Lamiae, Flacci Pomponii, M. Lepidi.*

28. *Phoenix in Aegypto visa. Super ea narrationes et iudicia.* 29. *Labeo sponte moritur, invidiam amoliente Tiberio. Scaurus damnationem anteit.* 30. *Varii cives urbe exacti. Gaetulicus mira fiducia evadit.*

31. *Parthis Artabanum amoturis et petentibus Regem Tiberius dat Phrahatem et,* 32. *hoc mortuo, Tiridatem destinat. Orienti Vitellium praeficit.* 33 — 35. *Parthos Armenii invadunt; hos Albani Hiberique Thessalis orti iuvant.* 36. *Artabano in Scythiam profugo* 37. *Tiridates sufficitur.* 38. *Romae Tiberius saevire pergit.* 39. *Poppaeus Sabinus obit.*

40. *Mors Vibuleni Agrippae, Tigranis, Aemiliae Lepidae.* 41. *Clitas Cappadoces, Regi suo rebelles, reprimit Trebellius.* 42. *Tiridates insigne regium accipit,* 43. *mox Procerum dissidio pellitur,* 44. *Artabano restituto.*

45. *Grave incendium Romae Tiberius liberalitate mitigat. Macro Caligulam captat.* 46. *Tiberius de successore deliberat. eius praesagium de Caligula. Morbum dissimulat.* 47. *Acutia damnatur. Albucilla impietatis in Principem defertur.* 48. *Arruntius taedio temporum venas resolvit.* 49. *Papinius se praecipitat.* 50. *Tiberius defectionem suam tegit, Chariclis medici astu compertam. Finit oppressus.*

51. *Eius*

51. *Eius varii caſus et mors. Geſta haec annis circiter ſex.*

CN. DOMITIO. M. FVRIO CAMILLO
SER. SVLPICIO GALBA. L. CORNELIO SVLLA
PAVLLO FABIO. L. VITELLIO
C. GESTIO GALLO. M. SERVILIO RVFO
Q. PLAVTIO. SEX. PAPINIO
CN. ACERRONIO. C. PONTIO COSS.

Cn. Domitius et Camillus Scribonianus Conſulatum 1
inierant, cum Caeſar, tramiſſo, quod Capreas et Sur- A. V.
rentum interluit, freto, Campaniam praelegebat, 785.
ambiguus, an urbem intraret, ſeu, quia contra de- A. C. 32.
ſtinaverat, ſpeciem venturi ſimulans: et ſaepe in propinqua degreſſus, aditis iuxta Tiberim hortis, ſaxa rurſum et ſolitudinem maris repetiit, pudore ſcelerum et libidinum: quibus adeo indomitis exarſerat, ut, more Regio, pubem ingenuam ſtupris pollueret. nec formam tantum et decora corpora, ſed in his modeſtam pueritiam, in aliis imagines maiorum, incitamentum cupidinis habebat. tuncque primum ignota ante vocabula reperta ſunt, *ſellariorum* et *ſpintriarum*, ex foeditate loci ac multiplici patientia. praepoſitique ſervi, qui quaererent, pertraherent, dona in promptos, minas adverſus abnuentes: et, ſi retinerent propinquus aut parens, vim, raptus, ſuaque ipſi libita, velut in captos, exercebant. At Romae, prin- 2
cipio anni, quaſi recens cognitis Liviae flagitiis, ac non pridem etiam punitis, atroces ſententiae dicebantur, in effigies quoque ac memoriam eius, et *bona Seiani ablata aerario, ut in fiſcum cogerentur:* tamquam referret. Scipiones haec et Silani et Caſſii, iisdem ferme aut paullum inmutatis verbis, adſevera-

tione

A. V. tione multa cenfebant: cum repente Togonius Gallus, dum ignobilitatem fuam magnis nominibus infe-
785. A. C. 32. rit, per deridiculum auditur. Nam Principem orabat, *deligere Senatores, ex quis viginti, forte ducti et ferro accincti, quotiens curiam iniiffet, falutem eius defenderent.* crediderat nimirum epiftolae, *fubfidio fibi alterum ex Confulibus pofcentis, ut tutus a Capreis urbem peteret.* Tiberius tamen, ludibria feriis permifcere folitus, egit gratis benevolentiae Patrum: *fed quos omitti poffe? quos deligi? femper ne eosdem? an fubinde alios? et honoribus perfunctos, an iuvenes? privatos, an e magiftratibus? quam deinde fpeciem fore, fumentium in limine curiae gladios? neque fibi vitam tanti, fi armis tegenda foret.* Haec adverfus Togonium, verbis moderans: neque ultra abolitionem fententiae fuadere. At Iunium Gallionem, qui cenfuerat, *ut Praetoriani, actis ftipendiis, ius apifcerentur in quatuordecim ordinibus fedendi,* violenter increpuit; velut coram rogitans, *quid illi cum militibus? quos neque dicta Imperatoris, neque praemia nifi ab Imperatore accipere par effet. reperiffe prorfus, quod D. Auguftus non providerit. an potius discordiam et feditionem a fatellite Seiani quaefitam? qua rudes animos nomine honoris ad corrumpendum militiae morem propelleret.* Hoc pretium Gallio meditatae adulationis tulit, ftatim curia, deinde Italia exactus: et, quia incufabatur facile toleraturus exfilium, delecta Lesbo, infula nobili et amoena, retrahitur in urbem, cuftoditurque domibus magiftratuum. Iisdem litteris Caefar Sextium Paconianum, Praetorium, perculit, magno Patrum gaudio, audacem, maleficum, omnium fecreta rimantem, delectumque a Seiano, cuius ope dolus C. Caefari pararetur. quod poftquam patefactum,

ſtum, prorupere concepta pridem odia: et ſummum A. V.
ſupplicium decernebatur, ni profeſſus indicium foret. 785.
Vt vero Latinium Latiarem ingreſſus eſt, accuſator A. C. 32.
ac reus iuxta inviſi, gratiſſimum ſpectaculum praebe- 4
batur. Latiaris, ut retuli, praecipuus olim circum-
veniendi Titii Sabini, et tunc luendae poenae primus
fuit. Inter quae Haterius Agrippa Conſules anni
prioris invaſit, *cur, mutua accuſatione intenta, nunc
ſilerent? metum prorſus et noxiam conſcientiae pro foe-
dere haberi: at non Patribus reticenda, quae audiviſ-
ſent.* Regulus, *manere tempus ultionis, ſeque coram
Principe exſecuturum:* Trio, *aemulationem inter col-
legas, et, ſi qua diſcordes ieciſſent, melius oblitterari,*
reſpondit. Vrgente Agrippa, Sanquinius Maximus,
e Conſularibus, oravit Senatum, *ne curas Imperato-
ris conquiſitis inſuper acerbitatibus augerent: ſufficere
ipſum ſtatuendis remediis.* ſic Regulo ſalus, et Trioni
dilatio exitii quaeſita. Haterius inviſior fuit, quia
ſomno aut libidinoſis vigiliis marcidus, et ob ſegni-
tiam, quamvis crudelem Principem non metuens, in-
luſtribus viris perniciem, inter ganeam ac ſtupra,
meditabatur. Exin Cotta Meſſallinus, ſaeviſſimae cu- 5
iusque ſententiae auctor, eoque inveterata invidia,
ubi primum facultas data, arguitur pleraque: C. Cae-
ſarem, quaſi inceſtae virilitatis, et, cum die natali
Auguſtae inter Sacerdotes epularetur, * *novendialem*
eam *coenam* dixiſſe: querensque de potentia M.
Lepidi ac L. Arruntii, cum quibus ob rem pecunia-
riam diſceptabat, addidiſſe, *illos quidem Senatus, me
autem tuebitur Tiberiolus meus.* neque cuncta a pri-
moribus civitatis revincebatur: iisque inſtantibus,
ad Imperatorem provocavit. nec multo poſt litterae
adferuntur, quibus, in modum defenſionis, repetito

inter

A. V. *inter ſe atque Cottam amicitiae principio, crebrisque eius*
785. A. C. *officiis* commemoratis, *ne verba prave detorta, neu*
32. *convivalium fabularum ſimplicitas in crimen duceretur*,
poſtulavit. Inſigne viſum eſt earum Caeſaris littera-
6 rum initium. nam his verbis exorſus eſt: *Quid ſcribam vobis, P. C. aut quomodo ſcribam, aut quid omnino non ſcribam hoc tempore, Dii me Deaeque peius perdant, quam perire me quotidie ſentio, ſi ſcio.* Adeo facinora atque flagitia ſua ipſi quoque in ſupplicium verterant. Neque fruſtra praeſtantiſſimus ſapientiae firmare ſolitus eſt, ſi recludantur tyrannorum mentes, poſſe adſpici laniatus et ictus; quando, ut corpora verberibus, ita ſaevitia, libidine, malis conſultis, animus dilaceretur. quippe Tiberium non fortuna, non ſolitudines protegebant, quin tormenta
7 pectoris ſuasque ipſe poenas fateretur. Tum, facta Patribus poteſtate ſtatuendi de *Caeciliano Senatore, qui plurima adverſum Cottam prompſerat*, placitum, *eandem poenam inrogari, quam in Aruſeium et Sanquinium, accuſatores L. Arruntii*, quo non aliud honorificentius Cottae evenit; qui nobilis quidem, ſed egens ob luxum, per flagitia infamis, ſanctiſſimis Arruntii artibus dignitate ultionis aequabatur. Quintus Servaeus poſthac, et Minutius Thermus inducti: Servaeus, Praetura functus, et quondam Germanici comes: Minucius, Equeſtri loco; modeſte habita Seiani amicitia: unde illis maior miſeratio. contra Tiberius, *praecipuos ad ſcelera* increpans, admonuit C. Ceſtium patrem, *dicere Senatui, quae ſibi ſcripſiſſet*: ſuſcepitque Ceſtius accuſationem. quod maxime exitiabile tulere illa tempora, cum primores Senatus infimas etiam delationes exercerent, alii propalam, multi per occultum: neque diſcerneres alienos a coniunctis,

iunctis, amicos ab ignotis, quid repens, aut vetustate obscurum: perinde, in foro, in convivio, quaqua de re locuti, incusabantur, ut quis praevenire et reum destinare properat; pars ad subsidium sui, plures infecti quasi valetudine et contractu. Sed Minucius et Servaeus damnati indicibus accessere. Tractique sunt in casum eundem Iulius Africanus, e Santonis, Gallica civitate, Seius Quadratus: originem non reperi. Neque sum ignarus, a plerisque scriptoribus omissa multorum pericula et poenas, dum copia fatiscunt, aut, quae ipsis nimia et maesta fuerant, ne pari taedio lecturos adficerent, verentur. Nobis pleraque digna cognitu obvenere, quamquam ab aliis incelebrata. Nam ea tempestate, qua Seiani amicitiam ceteri falso exuerant, ausus est Eques Romanus, M. Terentius, ob id reus, amplecti, ad hunc modum apud Senatum ordiendo: *Fortunae quidem meae fortasse minus expediat, adgnoscere crimen, quam abnuere, sed, utcunque casura res est, fatebor, et fuisse me Seiano amicum, et, ut essem, expetisse, et, postquam adeptus eram, laetatum. Videram conlegam patris regendis Praetoriis cohortibus; mox urbis et militiae munia simul obeuntem. illius propinqui et adfines honoribus augebantur: ut quisque Seiano intimus, ita ad Caesaris amicitiam validus: contra, quibus infensus esset, metu ac sordibus conflictabantur, nec quemquam exemplo adsumo: cunctos, qui novissimi consilii expertes fuimus, meo unius discrimine defendam. Non enim Seianum Vulsiniensem, sed Claudiae et Iuliae domus partem, quas adfinitate occupaverat, tuum, Caesar, generum, tui Consulatus socium, tua officia in Republ. capessentem, colebamus. Non est nostrum, aestimare, quem supra ceteros, et quibus de caussis extollas. Tibi summum re-*

A. V. 785. A. C. 32.

8

rum

A. V. *rum iudicium Dii dedere: nobis obſequii gloria relicta*
785. *eſt. Spectamus porro, quae coram habentur, cui ex te*
A. C. 32. *opes, honores, quis plurima iuvandi nocendive potentia:
quae Seiano fuiſſe, nemo negaverit. abditos Principis
ſenſus, et ſi quid occultius parat, exquirere, inlicitum,
anceps: nec ideo adſequare. Ne, P. C. ultimum Seiani
diem, ſed ſedecim annos cogitaveritis. etiam Satrium
atque Pomponium venerabamur: libertis quoque ac ia-
nitoribus eius noteſcere, pro magnifico accipiebatur.
Quid ergo? indiſtincta haec defenſio et promiſcua dabi-
tur? immo iuſtis terminis dividatur. inſidiae in Remp.
publ. conſilia caedis adverſum Imperatorem, puniantur:
de amicitia et officiis, idem finis et te, Caeſar, et nos*
9 *abſolverit.* Conſtantia orationis, et, quia repertus
erat, qui efferret, quae omnes animo agitabant, eo
usque potuere, ut accuſatores eius, additis, quae
ante deliquerant, exſilio aut morte multarentur. Se-
cutae dehinc Tiberii litterae in Sex. Veſtilium, Praeto-
rium, quem, Druſo fratri percarum, in cohortem ſuam
transtulerat. cauſſa offenſionis Veſtilio fuit, ſeu com-
poſuerat quaedam in C. Caeſarem, ut impudicum,
ſive ficto habita fides. atque ob id convictu Principis
prohibitus, cum ſenili manu ferrum tentaviſſet, obli-
gavit venas: precatusque per codicillos, inmiti re-
ſcripto, venas reſolvit. Acervatim ex eo Annius
Pollio, Appius Silanus, Scauro Mamerco ſimul ac
Sabino Calviſio, maieſtatis poſtulantur, et Vinicianus
Pollioni patri adiiciebatur, clari genus, et quidam
ſummis honoribus. contremuerantque Patres: nam
quotus quisque adfinitatis aut amicitiae tot inluſtrium
virorum expers erat? ni Celſus, urbanae cohortis
Tribunus, tum inter indices, Appium et Calviſium
diſcrimini exemiſſet. Caeſar Pollionis ac Viniciani

Scauri-

Scaurique cauſſam, ut ipſe cum Senatu noſceret, diſ- A. V.
tulit, datis quibusdam in Scaurum triſtibus notis. 785.
Ne feminae quidem exſortes periculi. qua occupan- A. C.
dae Reipubl. argui non poterant, *ob lacrimas* incuſa- 32.
10 bantur: necataque eſt anus Vitia, Fufii Gemini mater, quod filii necem fleviſſet. Haec apud Senatum. nec ſecus apud Principem Veſcularius Atticus ac Iulius Marinus ad mortem aguntur, e vetuſtiſſimis familiarium Rhodum ſecuti, et apud Capreas individui. Veſcularius inſidiarum in Liborem internuntius: Marino participe, Seianus Curtium Atticum oppreſſerat. quo laetius acceptum, ſua exempla in conſultores recidiſſe.

Per idem tempus L. Piſo Pontifex, rarum in tanta claritudine, fato obiit; nullius ſervilis ſententiae ſponte auctor, et, quotiens neceſſitas ingrueret, ſapienter moderans. Patrem ei Cenſorium fuiſſe memoravi: aetas ad octogeſimum annum proceſſit: decus triumphale in Thracia meruerat. ſed praecipua ex eo gloria, quod Praefectus urbis recens continuam poteſtatem, et inſolentia parendi graviorem, mire temperavit. Namque antea, profectis domo Regi- 11
bus, ac mox magiſtratibus, ne urbs ſine imperio foret, in tempus deligebatur, qui ius redderet, ac ſubitis mederetur. feruntque ab Romulo Dentrem Romulium, poſt ab Tullo Hoſtilio Numam Marcium, et ab Tarquinio Superbo Spurium Lucretium inpoſitos. dein Conſules mandabant: duratque ſimulacrum, quotiens ob ferias Latinas praeficitur, qui Conſulare munus uſurpet. Ceterum Auguſtus bellis civilibus Cilnium Maecenatem, Equeſtris ordinis, cunctis apud Romam atque Italiam praepoſuit. Mox, rerum potitus, ob magnitudinem populi, ac tarda legum auxi-

A. V. 785. A. C. 32. lia, sumpsit e Consularibus, qui coerceret servitia, et quod civium audacia turbidum, nisi vim metuat. primusque Messalla Corvinus eam potestatem, et paucos intra dies finem, accepit, quasi nescius exercendi. Tum Taurus Statilius, quamquam provecta aetate, egregie toleravit. Dein Piso, viginti per annos pariter probatus, publico funere, ex decreto Senatus, ce-
12 lebratus est. Relatum inde ad Patres a Quintiliano, Tribuno plebei, *de libro Sibyllae, quem* Caninius Gallus Quindecimvirum *recipi inter ceteros eiusdem vatis, et ea de re Senatusconsultum*, postulaverat: quo per discessionem facto, misit litteras Caesar, modice Tribunum increpans, *ignarum antiqui moris ob iuventam.* Gallo exprobrabat, *quod scientiae caerimoniarumque vetus, incerto auctore, ante sententiam collegii, non, ut adsolet, lecto per magistros aestimatoque carmine, apud infrequentem Senatum egisset.* Simul commonefecit: *quia multa vana sub nomine celebri vulgabantur, sanxisse Augustum, quem intra diem ad Praetorem urbanum deferrentur, neque habere privatim liceret.* quod a maioribus quoque decretum erat, post exustum sociali bello capitolium, quaesitis Samo, Ilio, Erythris, per Africam etiam ac Siciliam et Italicas colonias, carminibus Sibyllae, una seu plures fuere, datoque Sacerdotibus negotio, quantum humana ope potuissent, vera discernere. Igitur tunc quoque notioni
13 Quindecimvirum is liber subiicitur. Iisdem Consulibus, gravitate annonae iuxta seditionem ventum: multaque, et plures per dies, in theatro licentius efflagitata, quam solitum adversum Imperatorem. quis commotus, incusavit Magistratus Patresque, *quod non publica auctoritate populum coercuissent:* addiditque, *quibus e provinciis, et quanto maiorem, quam Augu-*

Auguſtus, rei frumentariae copiam advectaret. Ita castigandae plebi compoſitum Senatusconſultum, priſca ſeveritate: neque ſegnius Conſules edixere: ſilentium ipſius non civile, ut crediderat, ſed in ſuperbiam accipiebatur. A. V. 785. A. C. 32.

14 Fine anni Geminius, Celſus, Pompeius, Equites Romani, cecidere coniurationis crimine. Ex quis Geminius prodigentia opum ac mollitia vitae amicus Seiano; nihil ad ſerium. Et Iulius Celſus, Tribunus, in vinclis laxatam catenam et circumdatam in diverſum tendens, ſuam ipſe cervicem perfregit. At Rubrio Fabato, tamquam, deſperatis rebus Romanis, Parthorum ad miſericordiam fugeret, cuſtodes additi. ſane is repertus apud Fretum Siciliae retractusque per Centurionem, nullas probabiles cauſſas longinquae peregrinationis adferebat. manſit tamen incolumis, oblivione magis, quam clementia.

15 Servio Galba, L. Sulla coss. diu quaeſito, quos neptibus ſuis maritos deſtinaret Caeſar, poſtquam inſtabat virginum aetas, L. Caſſium, M. Vinicium legit. Vinicio oppidanum genus: Calibus ortus, patre atque avo Conſularibus, cetera Equeſtri familia erat: mitis ingenio et comptae facundiae. Caſſius plebei Romae generis, verum antiqui honoratique, et ſevera patris diſciplina eductus, facilitate ſaepius, quam induſtria commendabatur. Huic Druſillam, Vinicio Iuliam Germanico genitas, coniungit: ſuperque ea re Senatui ſcripſit, levi cum honore iuvenum. dein, redditis abſentiae cauſſis admodum vagis, flexit ad graviora et offenſiones ob Rempubl. coeptas, *utque Macro Praefectus Tribunorumque et Centurionum pauci ſecum introirent, quotiens curiam ingrederetur, petivit;* factoque large, et ſine praeſcriptione gene-

 ris

A. V. ris aut numeri, Senatusconsulto, ne tecta quidem
785. A. C. urbis, adeo publicum consilium numquam adiit, de-
32. viis plerumque itineribus ambigens patriam et decli-
A. V. nans. Interea magna vis accusatorum in eos inru-
786. A. C. pit, qui pecunias foenore auctitabant, adversum le-
33. gem Dictatoris Caesaris, qua *de modo credendi possi-*
16 *dendique intra Italiam* cavetur; omissam olim, quia privato usui bonum publicum postponitur. Sane vetus urbi foenebre malum, et seditionum discordiarumque creberrima caussa: eoque cohibebatur, antiquis quoque et minus corruptis moribus. Nam primo duodecim tabulis sanctum, *ne quis unciario foenore amplius exerceret,* cum antea ex libidine locupletium agitaretur: dein rogatione Tribunicia ad semuncias redacta, postremo vetita versura. multisque plebis scitis obviam itum fraudibus, quae, totiens repressae, miras per artes rursum oriebantur. Sed tum Gracchus Praetor, cui ea quaestio evenerat, multitudine periclitantium subactus, retulit ad Senatum: trepidique Patres (neque enim quisquam tali culpa vacuus) veniam a Principe petivere: et, concedente, annus in posterum sexque menses dati, quis, secundum iussa legis, rationes familiares quisque componerent.

17 Hinc inopia rei numariae, commoto simul omnium aere alieno; et quia, tot damnatis, bonisque eorum divenditis, signatum argentum fisco vel aerario adtinebatur. ad hoc Senatus praescripserat, *duas quisque foenoris partes in agris per Italiam conlocaret.* Sed creditores in solidum adpellabant: nec decorum adpellatis, minuere fidem. Ita primo concursatio et preces: dein strepere Praetoris tribunal: eaque, quae remedio quaesita, venditio et emptio, in contrarium mutari; quia foeneratores omnem pecuniam mercan-

mercandis agris condiderant. Copiam vendendi ſe- A. V.
cuta vilitate, quanto quis obaeratior, aegrius diſtra- 786.
hebant; multique fortunis provolvebantur: everſio A. C.
rei familiaris dignitatem ac famam praeceps dabat: 33.
donec tulit opem Caeſar, diſpoſito per menſas millies ſeſtertio, factaque mutuandi copia ſine uſuris per triennium, ſi debitor populo in duplum praediis caviſſet. Sic refecta fides, et paullatim privati quoque creditores reperti. neque emptio agrorum exercita ad formam Senatusconſulti; acribus, ut ferme talia, initiis, incurioſo fine.
18 Dein redeunt priores metus, poſtulato maieſtatis Conſidio Proculo: qui, nullo pavore diem natalem celebrans, raptus in curiam, pariterque damnatus interfectusque. Et ſorori eius Sanciae aqua atque igni interdictum, accuſante Q. Pomponio. is moribus inquies, *haec et huiuscemodi a ſe factitari*, praetendebat, *ut, parta apud Principem gratia, periculis Pomponii Secundi, fratris mederetur*. Etiam in Pompeiam Macrinam exſilium ſtatuitur, cuius maritum Argolicum, ſocerum Laconem, e primoribus Achaeorum, Caeſar adflixerat. Pater quoque inluſtris Eques Romanus, ac frater Praetorius, cum damnatio inſtaret, ſe ipſi interfecere. datum erat crimini, *quod Theophanen Mitylenaeum, proavum eorum, Cn. Magnus inter intimos habuiſſet: quodque defuncto Theophani caeleſtes honores Graeca adulatio tribuerat*.
19 Poſt quos Sex. Marius, Hiſpaniarum ditiſſimus, defertur *inceſtaſſe filiam* et ſaxo Tarpeio deiicitur. ac, ne dubium haberetur, magnitudinem pecuniae malo vertiſſe, aurarias eius, quamquam publicarentur, ſibimet Tiberius ſepoſuit. inritatusque ſuppliciis, cunctos, qui carcere adtinebantur, accuſati ſocietatis cum Seiano, necari iubet. Iacuit in-

A. V. menſa ſtrages: omnis ſexus, omnis aetas: inluſtres,
786. A. C. ignobiles, diſperſi, aut aggerati. neque propinquis
33. aut amicis adſiſtere, inlacrymare, ne viſere quidem diutius, dabatur; ſed circumiecti cuſtodes, et in maerorem cuiusque intenti, corpora putrefacta adſectabantur, dum in Tiberim traherentur: ubi fluitantia, aut ripis adpulſa, non cremare quisquam non contingere. interciderat ſortis humanae commercium vi metus: quantumque ſaevitia gliſceret, miſeratio arcebatur.

20 Sub idem tempus C. Caeſar, discedenti Capreas avo comes, Claudiam, M. Silani filiam, coniugio accepit; inmanem animum ſubdola modeſtia tegens, non damnatione matris, non exſilio fratrum rupta voce; qualem diem Tiberius induiſſet, pari habitu, haud multum diſtantibus verbis. Vnde mox ſcitum Paſſieni, oratoris, dictum percrebuit: *Neque meliorem unquam ſervum, neque deteriorem dominum fuiſſe.* Non omiſerim praeſagium Tiberii, de Ser. Galba, tum Conſule: quem accitum, et diverſis ſermonibus pertentatum, poſtremo Graecis verbis in hanc ſententiam adlocutus, *Et tu, Galba, quandoque deguſtabis imperium*, ſeram ac brevem potentiam ſignificans, ſcientia Chaldaeorum artis, cuius apiſcendae otium apud Rhodum, magiſtrum Thraſyllum habuit, peri-
21 tiam eius hoc modo expertus. Quotiens ſuper tali negotio conſultaret, edita domus parte ac liberti unius conſcientia utebatur. is litterarum ignarus, corpore valido, per avia ac derupta (nam ſaxis domus inminet) praeibat eum, cuius artem experiri Tiberius ſtatuiſſet, et regredientem, ſi vanitatis aut fraudum ſuſpicio inceſſerat, in ſubiectum mare praecipitabat, ne index arcani exiſteret. Igitur Thraſyllus,

lus, iisdem rupibus inductus, postquam percunctantem commoverat, *imperium* ipsi, et futura sollerter patefaciens, interrogatur, *an suam quoque genitalem horam comperisset: quem tum annum, qualem diem haberet?* Ille, positus siderum ac spatia dimensus, haerere primo, dein pavescere, et, quantum introspiceret, magis ac magis trepidus admirationis et metus, postremo exclamat, *ambiguum sibi ac prope ultimum discrimen instare.* Tum complexus eum Tiberius, *praescium periculorum et incolumem fore*, gratatur; quaeque dixerat, oracli vice accipiens, inter intimos amicorum tenet. Sed mihi, haec ac talia audienti, 22 in incerto iudicium est, fato ne res mortalium et necessitate inmutabili, an forte volvantur. quippe sapientissimos veterum, quique sectam eorum aemulantur, diversos reperies; ac multis insitam opinionem, *non initia nostri, non finem, non denique homines Diis curae. ideo creberrime et tristia in bonos et laeta apud deteriores esse.* Contra alii, *fatum quidem congruere rebus*, putant, *sed non e vagis stellis, verum apud principia et nexus naturalium caussarum: ac tamen electionem vitae* nobis relinquunt; *quam ubi elegeris, certum inminentium ordinem. neque mala vel bona, quae vulgus putet: multos, qui conflictari adversis videantur, beatos, ac plerosque, quamquam magnas per opes, miserrimos; si illi gravem fortunam constanter tolerent, hi prospera inconsulte utantur.* Ceterum plurimis mortalium non eximitur, quin *primo cuiusque ortu ventura destinentur: sed quaedam secus, quam dicta sint, cadere, fallaciis ignara dicentium. ita corrumpi fidem artis, cuius clara documenta et antiqua aetas et nostra tulerit.* Quippe a filio eiusdem Thrasylli praedictum Neronis imperium in tempore memorabi-

A. V. 786. A. C. 33.

A. V. 786. A. C. 33. rabitur, ne nunc incepto longius abierim. Iisdem Consulibus Asinii Galli mors vulgatur, quem egestate cibi peremptum haud dubium: sponte, vel necessi-
23 tate, incertum habebatur: consultusque Caesar, *an sepeliri sineret*, non erubuit permittere, ultroque incusare *casus, qui reum abstulissent, antequam coram convinceretur.* Scilicet, medio triennio defuerat tempus subeundi iudicium Consulari seni, tot Consularium parenti. Drusus deinde exstinguitur, cum se miserandis alimentis, mandendo e cubili tomento, nonum ad diem detinuisset. Tradidere quidam, praescriptum fuisse Macroni, si arma ab Seiano tentarentur, extractum custodia iuvenem, (nam in palatio adtinebatur) ducem populo inponere. mox, quia rumor incedebat, *fore, ut nurui ac nepoti conciliaretur Cae-*
24 *sar*, saevitiam quam poenitentiam maluit. Quin et invectus in defunctum, *probra corporis, exitiabilem in suos infensum Reipubl. animum* obiecit: *recitarique factorum dictorumque eius descripta per dies* iussit. quo non aliud atrocius visum: adstitisse tot per annos, qui vultum, gemitus, occultum etiam murmur exciperent: et potuisse avum audire, legere, in publicum promere, vix fides; nisi quod Actii Centurionis et Didymi liberti epistolae servorum nomina praeferebant, ut quis egredientem cubiculo Drusum pulsaverat, exterruerat. etiam sua verba Centurio, saevitiae plena, tamquam egregium, vocesque deficientis adiecerat, quis primo (alienationem mentis simulans) quasi per dementiam, funesta Tiberio, mox, ubi exspes vitae fuit, meditatas, compositasque diras inprecabatur: *ut, quemadmodum nurum filiumque fratris et nepotes domumque omnem caedibus complevisset, ita poenas nomini generique maiorum et posteris exsolveret*

ret. Obturbabant quidem Patres, ſpecie deteſtandi: A. V.
ſed penetrabat pavor et admiratio, callidum olim, et 786.
tegendis ſceleribus obſcurum, huc confidentiae venis- A. C.
ſe, ut, tamquam demotis parietibus, oſtenderet ne- 33.
potem ſub verbere Centurionis, inter ſervorum ictus, extrema vitae alimenta fruſtra orantem.
25
Nondum is dolor exoleverat, cum de Agrippina auditum, quam, interfecto Seiano, ſpe ſuſtentatam, provixiſſe reor, et, poſtquam nihil de ſaevitia remittebatur, voluntate exſtinctam: niſi ſi, negatis alimentis, adſimulatus eſt finis, qui videretur ſponte ſumptus. Enimvero Tiberius foediſſimis criminationibus exarſit, *inpudicitiam* arguens, *et Aſinium Gallum adulterum, eiusque morte ad taedium vitae compulſam.* Sed Agrippina, aequi inpatiens, dominandi avida, virilibus curis feminarum vitia exuerat. *Eodem die defunctam, quo biennio ante Seianus poenas luiſſet, memoriaeque id prodendum,* addidit Caeſar: iactavitque, *quod non laqueo ſtrangulata, neque in gemonias proiecta foret.* Actae ob id grates, decretumque, *ut quintumdecimum Kal. Novembris, utriusque necis die, per omnis annos, donum Iovi ſacraretur.*
26
Haud multo poſt Cocceius Nerva, continuus Principis, omnis Divini humanique iuris ſciens, integro ſtatu, corpore inlaeſo, moriendi conſilium cepit. Quod ut Tiberio cognitum, adſidere, cauſſas requirere, addere preces, fateri poſtremo, *grave conſcientiae, grave famae ſuae, ſi proximus amicorum, nullis moriendi rationibus, vitam fugeret.* Averſatus ſermonem Nerva, abstinentiam cibi coniunxit. Ferebant gnari cogitationum eius, quanto propius mala Reipubl. viſeret, ira et metu, dum integer, dum intentatus, honeſtum finem voluiſſe. Ceterum Agrip-

A. V. pinae pernicies, quod vix credibile, Plancinam tra-
786. xit. Nupta olim Cn. Pisoni, et palam laeta mor-
A. C. te Germanici, cum Piso caderet, precibus Augu-
33. stae, nec minus inimicitiis Agrippinae desensa erat: ut odium et gratia desiere, ius valuit; petitaque criminibus haud ignotis, sua manu, sera magis
27 quam inmerita, supplicia persolvit. Tot luctibus funesta civitate, pars maeroris fuit, quod Iulia, Drusi filia, quondam Neronis uxor, denupsit in domum Rubellii Blandi, cuius avum, Tiburtem, Equitem Romanum, plerique meminerant. Extremo anni mors Aelii Lamiae funere censorio celebrata, qui, administrandae Syriae imagine tandem exsolutus, urbi praefuerat. genus illi decorum; vivida senectus; et non permissa provincia dignationem addiderat. Exin, Flacco Pomponio Syriae Propraetore defuncto, recitantur Caesaris litterae, quis incusabat, *egregium quemque, et regendis exercitibus idoneum, abnuere id munus: seque ea necessitudine ad preces cogi, per quas Consularium aliqui capessere provincias adigerentur:* oblitus Arruntium, ne in Hispaniam pergeret, decimum iam annum adtineri. Obiit eodem anno et M. Lepidus, de cuius moderatione atque sapientia in prioribus libris satis conlocavi. neque nobilitas diutius demonstranda est: quippe Aemilium genus fecundum bonorum civium, et qui eadem familia, corruptis moribus, inlustri tamen fortuna egere.

A. V. Paullo Fabio, L. Vitellio coss. post longum sae-
787. culorum ambitum, avis phoenix in Aegyptum ve-
A. C. nit, praebuitque materiem doctissimis indigenarum
34.
28 et Graecorum, multa super eo miraculo disserendi. de quibus congruunt, et plura ambigua, sed cogni-

tu

tu non abſurda, promere libet. Sacrum Soli id animal, et ore ac diſtinctu pinnarum a ceteris avibus diverſum, conſentiunt, qui formam eius definiere. De numero annorum varia traduntur. maxime vulgatum quingentorum ſpatium. ſunt, qui adſeverent, mille quadringentos ſexaginta unum interiici; prioresque alites Seſoſtride primum, poſt Amaſide dominantibus, dein Ptolemaeo, qui ex Macedonibus tertius regnavit, in civitatem, cui Heliopolis nomen, advolaviſſe, multo ceterarum volucrum comitatu, novam faciem mirantium. Sed antiquitas quidem obſcura: inter Ptolemaeum ac Tiberium minus ducenti quinquaginta anni fuerunt. unde nonnulli falſum hunc phoenicem, neque Arabum e terris credidere, nihilque uſurpaviſſe ex his, quae vetus memoria firmavit. confecto quippe annorum numero, ubi mors propinquet, ſuis in terris ſtruere nidum, eique vim genitalem adfundere, ex qua foetum oriri: et primam adulto curam ſepeliendi patris: neque id temere, ſed ſublato murrhae pondere, tentatoque per longum iter, ubi par oneri, par meatui ſit, ſubire patrium corpus, inque Solis aram perferre atque adolere. Haec incerta et fabuloſis aucta. Ceterum adſpici aliquando in Aegypto eam volucrem non ambigitur. At Roma, caede continua, Pomponius Labeo, quem praefuiſſe Moeſiae retuli, per abruptas venas ſanguinem effudit; aemulataque eſt coniunx Paxaea. nam promptas eiusmodi mortes metus carnificis faciebat: et quia damnati, publicatis bonis, ſepultura prohibebantur: eorum, qui de ſe ſtatuebant, humabantur corpora, manebant teſtamenta, pretium feſtinandi. Sed Caeſar, miſſis ad Senatum litteris, dis-

A. V. 787. A. C. 34.

29

A. V. diſſeruit, *morem fuiſſe maioribus, quotiens dirime-*
787. *rent amicitias, interdicere domo, eumque finem gra-*
A. C. 34. *tiae ponere: id ſe repetiviſſe in Labeone. atque illum, quia male adminiſtratae provinciae aliorumque crimi- num urgebatur, culpam invidia velaviſſe: fruſtra con- territa uxore, quam, etſi nocentem, periculi tamen expertem fuiſſe.* Mamercus dein Scaurus rurſum po- ſtulatur, inſignis nobilitate et orandis cauſſis, vita probroſus. nihil hunc amicitia Seiani, ſed labefe- cit haud minus validum ad exitia Macronis odium, qui easdem artes occultius exercebat: detuleratque argumentum tragoediae, a Scauro ſcriptae, additis verſibus, qui in Tiberium flecterentur. Verum ab Servilio et Cornelio, accuſatoribus, *adulterium Li- viae, Magorum ſacra* obiectabantur. Scaurus, ut dignum veteribus Aemiliis, damnationem anteit; hortante Sextia uxore, quae incitamentum mortis

30 et particeps fuit. Ac tamen accuſatores, ſi facul- tas incideret, poenis adficiebantur: ut Servilius Corneliusque, perdito Scauro famoſi, quia pecuniam a Vario Ligure, omittendae delationis, ceperant, in inſulas, interdicto igni atque aqua, demoti ſunt. Et Abudius Ruſo, functus Aedilitate, dum Len- tulo Gaetulico, ſub quo legioni praefuerat, pericu- lum faceſſit, *quod is Seiani filium generum deſtinaſ- ſet,* ultro damnatur, atque urbe exigitur. Gaetu- licus ea tempeſtate ſuperioris Germaniae legiones curabat, mirumque amorem adſecutus erat; effuſae clementiae, modicus ſeveritate, et proximo quo- que exercitui, per L. Apronium ſocerum, non in- gratus. unde fama conſtans, auſum mittere ad Cae- ſarem litteras, *Adfinitatem ſibi cum Seiano haud ſpon- te, ſed conſilio Tiberii, coeptam: perinde ſe, quam*

Tibe-

Tiberium, falli potuisse. neque errorem eundem illi sine A. V.
fraude, aliis exitio habendum. sibi fidem integram, et, 787. A. C.
si nullis insidiis peteretur, mansuram: successorem non 34.
aliter, quam indicium mortis, accepturum. firmarent velut foedus, quo Princeps ceterarum rerum potiretur, ipse provinciam retineret. Haec, mira quamquam, fidem ex eo trahebant, quod unus omnium Seiani adfinium incolumis multaque gratia mansit: reputante Tiberio publicum sibi odium, extremam aetatem, magisque fama, quam vi, stare res suas.

C. Cestio, M. Servilio coss. nobiles Parthi in A. V.
urbem venere, ignaro rege Artabano. Is, metu 788. A. C.
Germanici fidus Romanis, aequabilis in suos, mox 35.
superbiam in nos, saevitiam in populares sumpsit; 31
fretus bellis, quae secunda adversum circumiectas nationes exercuerat, et senectutem Tiberii, ut inermem, despiciens, avidusque Armeniae, cui, defuncto Rege Artaxia, Arsacen, liberorum suorum veterrimum, inposuit, addita contumelia, et missis, qui *gazam, a Vonone relictam in Syria Ciliciaque*, reposcerent, simul *veteres Persarum ac Macedonum terminos*, seque *invasurum possessa Cyro, et post Alexandro*, per vaniloquentiam ac minas iaciebat. Sed Parthis mittendi secretos nuntios validissimus auctor fuit Sinnaces, insigni familia, ac perinde opibus, et proximus huic Abdus, ademptae virilitatis. non despectum id apud barbaros, ultroque potentiam habet. Ii, adscitis et aliis primoribus, quia neminem gentis Arsacidarum summae rei inponere poterant, interfectis ab Artabano plerisque, aut nondum adultis, Phrahaten, Regis Phrahatis filium, Roma poscebant: *Nomine tantum et*

auctore

A. V. 788. A. C. 35. *auctore opus, ut ſponte Caeſaris, ut genus Arſacis, ripam apud Euphratis cerneretur.* Cupitum id Tiberio. ornat Phrahaten, accingitque paternum ad
32 faſtigium: deſtinata retinens, conſiliis et aſtu res externas moliri, arma procul habere. Interea, cognitis inſidiis, Artabanus tardari metu, modo cupidine vindictae inardeſcere. et barbaris cunctatio, ſervilis: ſtatim exſequi, Regium videtur. Valuit tamen utilitas, ut Abdum, ſpecie amicitiae vocatum ad epulas, lento veneno inligaret; Sinnacen disſimulatione ac donis, ſimul per negotia, moraretur. Et Phrahates apud Syriam, dum, omiſſo cultu Romano, cui per tot annos inſueverat, inſtituta Parthorum inſumit, patriis moribus inpar, morbo abſumptus eſt. Sed non Tiberius omiſit incepta. Tiridaten, ſanguinis eiusdem, aemulum Artabano, reciperandaeque Armeniae Iberum Mithridaten deligit, conciliatque fratri Pharaſmani, qui gentile imperium obtinebat: et cunctis, quae apud Orientem parabantur, L. Vitellium praefecit. eo de homine, haud ſum ignarus, ſiniſtram in urbe famam, pleraque foeda memorari: ceterum, regendis provinciis priſca virtute egit. Vnde regreſſus, et formidine C. Caeſaris, familiaritate Claudii, turpe in ſervitium mutatus, exemplar apud poſteros adulatorii dedecoris habetur: ceſſeruntque prima poſtremis, et bona iuventae ſenectus flagitioſa ob-
33 litteravit. At ex Regulis, prior Mithridates Pharaſmanen perpulit, dolo et vi conatus ſuos iuvare: repertique corruptores miniſtros Arſacis multo auro ad ſcelus cogunt: ſimul Iberi magnis copiis Armeniam inrumpunt, et urbe Artaxata potiuntur. Quae poſtquam Artabano cognita, filium Oroden ultorem parat,

parat, datque Parthorum copias, mittit, qui auxi- A. V.
lia mercede facerent. Contra Pharaſmanes adiunge- 788.
re Albanos, accire Sarmatas; quorum ſceptuchi, A. C. 35.
utrimque donis acceptis, more gentico, diverſa in-
duere. Sed Iberi, locorum potentes, Caſpia via
Sarmatam in Armenios raptim effundunt. at qui
Parthis adventabant, facile arcebantur: cum alios
inceſſus hoſtis clauſiſſet; unum reliquum, mare in-
ter et extremos Albanorum montes, aeſtas impe-
diret: quia flatibus Eteſiarum implentur vada; hi-
bernus Auſter revolvit fluctus, pulſoque introrſus
freto, brevia litorum nudantur. Interim Oroden, 34
ſociorum inopem, auctus auxilio Pharaſmanes vo-
care ad pugnam, et detrectantem inceſſere, adequi-
tare caſtris, infenſare pabula: ac saepe, in modum
obſidii, ſtationibus cingebat. donec Parthi, contu-
meliarum inſolentes, circumſiſterent Regem, poſce-
rent proelium. atque illis ſola in equite vis: Pha-
raſmanes et pedite valebat. Nam Iberi Albanique,
ſaltuoſos locos incolentes, duritiae patientiaeque
magis inſuevere. Feruntque *ſe Theſſalis ortos, qua
tempeſtate Iaſon, poſt avectam Medeam, genitosque
ex ea liberos, inanem mox Regiam Aeetae vacuosque
Colchos repetivit.* Multaque de nomine eius, et
oraculum Phryxi celebrant. nec quisquam ariete ſa-
crificaverit, credito, vexiſſe Phryxum: ſive id ani-
mal, ſeu navis inſigne fuit. Ceterum, directa
utrimque acie, Parthus *Imperium Orientis, claritu-
dinem Arſacidarum; contraque ignobilem Iberum mer-
cenario milite*, disſerebat: Pharaſmanes, *integros
ſemet a Parthico dominatu: quanto maiora peterent,
plus decoris victores, aut, ſi terga darent, flagitii
atque periculi laturos.* ſimul horridam ſuorum aciem,

picta

A. V. picta auro Medorum agmina; hinc viros, inde
788. A. C. praedam oftendere. Enimvero apud Sarmatas non
35. una vox Ducis: fe quisque ftimulant, *ne pugnam*
35 *per fagittas inirent; impetu et cominus praevenien-*
dum. Variae hinc bellantium fpecies; cum Par-
thus, fequi vel fugere pari arte fuetus, distraheret
turmas, fpatium ictibus quaereret: Sarmatae, omis-
fo arcu, quo brevius valent, contis gladiisque rue-
rent; modo equeftris proelii more, frontis et ter-
gi vices: aliquando, ut conferta acies, corpori-
bus et pulfu armorum pellerent, pellerentur. Iam-
que et Albani Iberique prenfare, detrudere, anci-
pitem pugnam hoftibus facere. Quos fuper eques,
et a propioribus vulneribus pedites adflictabant. In-
ter quae Pharafmanes Orodesque, dum ftrenuis ad-
funt, aut dubitantibus fubveniunt, confpicui, eoque
gnari, clamore, telis, equis concurrunt: inftan-
tius Pharafmanes: nam vulnus per galeam adegit;
nec iterare valuit, praelatus equo, et fortiffimis
fatellitum protegentibus faucium. Fama tamen oc-
cifi, falfo credita, exterruit Parthos, victoriamque
36 conceffere. Mox Artabanus tota mole regni ultum
iit. peritia locorum ab Iberis melius pugnatum.
nec ideo abscedebat, ni, contractis legionibus, Vi-
tellius, et fubdito rumore, tamquam Mefopotamiam
invafurus, metum Romani belli feciffet. Tum omis-
fa Armenia, verfaeque Artabani res; inliciente Vi-
tellio, *defererent Regem, faevum in pace, et adver-*
fis proeliorum exitiofum. Igitur Sinnaces, quem
antea infenfum memoravi, patrem Abdagefen alios-
que occultos confilii, et tunc continuis cladibus
promptiores, ad defectionem trahit: adfluentibus
paullatim, qui, metu magis, quam benevolentia,
fub-

ſubiecti, repertis auctoribus ſuſtulerant animum. A. V.
Nec iam aliud Artabano reliquum, quam, ſi qui 788. A. C.
externorum corpori cuſtodes aderant, ſuis quisque 35.
ſedibus extorres, quis neque boni intellectus, ne-
que mali cura, ſed mercede aluntur, miniſtri ſce-
leribus. His adſumptis, in longinqua et conter-
mina Scythiae fugam maturavit, ſpe auxilii; (quia
Hyrcanis Carmaniisque per adfinitatem innexus erat)
atque interim poſſe Parthos, abſentium aequos, prae-
ſentibus mobiles, ad poenitentiam mutari. At Vitel- 37
lius, profugo Artabano, et flexis ad novum Re-
gem popularium animis, hortatus Tiridaten, *para-
ta capeſſere*, robur legionum ſociorumque ripam ad
Euphratis ducit. Sacrificantibus, cum hic more
Romano ſuovetaurilia daret, ille equum placando
amni adornaſſet; nuntiavere accolae, *Euphraten
nulla imbrium vi, ſponte et inmenſum adtolli; ſimul
albentibus ſpumis, in modum diadematis, ſinuare or-
bes; auſpicium proſperi transgreſſus.* quidam calli-
dius interpretabantur, *initia conatus ſecunda, neque
diuturna: quia eorum, quae terra caelove portende-
retur, certior fides; fluminum inſtabilis natura ſimul
oſtenderet omina raperetque.* Sed ponte navibus ef-
fecto, tramiſſoque exercitu, primus Ornoſpades
multis equitum millibus in caſtra venit: exſul quon-
dam, et Tiberio, cum Dalmaticum bellum confice-
ret, haud inglorius auxiliator, eoque civitate Ro-
mana donatus: mox, repetita amicitia Regis, mul-
to apud eum honore, praefectus campis, qui Eu-
phrate et Tigre, inclutis amnibus, circumflui, Me-
ſopotamiae nomen acceperunt. Neque multo poſt
Sinnaces auget copias: et columen patrium Abda-
geſes gazam et paratus Regios adiicit. Vitellius,

A. V. oſtentaſſe Romana arma ſatis ratus, monet Tirida-
788. A. C. ten primoresque: hunc, *Phrahatis avi et altoris*
35. *Caeſaris, quae utrobique pulchra, meminerit:* illos,
*obſequium in Regem, reverentiam in nos, decus quis-
que ſuum et fidem retinerent.* exin cum legionibus
38 in Syriam remeavit. Quae duabus aeſtatibus geſta,
coniunxi, quo requieſceret animus à domeſticis ma-
lis. Non enim Tiberium, quamquam triennio poſt
caedem Seiani, quae ceteros mollire ſolent, tem-
pus, preces, ſatias, mitigabant, quin incerta, vel
abolita, pro graviſſimis et recentibus puniret. Eo
metu Fulcinius Trio, ingruentis accuſatores haud
perpeſſus, ſupremis tabulis multa et atrocia in Ma-
cronem, ac praecipuos libertorum Caeſaris, com-
poſuit, ipſi *fluxam ſenio mentem, et continuo absces-
ſu velut exſilium* obiectando. Quae, ab heredibus
occultata, recitari Tiberius iuſſit: patientiam liber-
tatis alienae oſtentans, et contemptor ſuae infamiae,
an ſcelerum Seiani diu neſcius, mox quoquo mo-
do dicta vulgari malebat, veritatisque, cui adula-
tio officit, per probra ſaltem gnarus fieri. Iisdem
diebus Granius Martianus, Senator, a C. Graccho ma-
ieſtatis poſtulatus, vim vitae ſuae adtulit: Tatiusque
Gratianus, Praetura functus, lege eadem extremum
39 ad ſupplicium damnatus. Nec diſpares Trebellieni
Rufi et Sextii Paconiani exitus. Nam Trebellienus
ſua manu cecidit; Paconianus in carcere, ob car-
mina illic in Principem factitata, ſtrangulatus eſt.
Haec Tiberius non mari, ut olim, diviſus, neque
per longinquos nuntios accipiebat, ſed urbem iux-
ta; eodem ut die, vel noctis interiectu, litteris
Conſulum reſcriberet: quaſi adſpiciens undantem per
domos ſanguinem, aut manus carnificum. Fine
anni

anni Poppaeus Sabinus conceſſit vita, modicus ori- A. V.
ginis, Principum amicitia Conſulatum ac triumpha- 788. A. C.
le decus adeptus: maximisque provinciis per qua- 35.
tuor et viginti annos inpoſitus; nullam ob eximiam artem, *ſed quod par negotiis, neque ſupra erat.*

Q. Plautius, Sex. Papinius coss. ſequuntur. Eo A. V.
anno, * neque quod L. Aruſeius morte adfecti ſo- 789. A. C.
rent, adſuetudine malorum, ut atrox, advertebatur, 36.
ſed exterruit, quod Vibulenus Agrippa, Eques Ro- 40
manus, cum peroraſſent accuſatores, in ipſa curia depromptum ſinu venenum hauſit; prolapſusque ac moribundus, feſtinatis lictorum manibus in carcerem raptus eſt, faucesque iam exanimis laqueo vexatae. Ne Tigranes quidem, Armenia quondam potitus, ac tunc reus, nomine Regio ſupplicia civium effugit. At C. Galba, Conſularis, et duo Blaeſi voluntario exitu cecidere: Galba, triſtibus Caeſaris litteris provinciam ſortiri, prohibitus; Blaeſis ſacerdotia, integra eorum domo deſtinata, convulſa distulerat: tunc, ut vacua, contulit in alios. quod ſignum mortis intellexere; et exſecuti ſunt. Et Aemilia Lepida, quam iuveni Druſo nuptam retuli, crebris criminibus maritum inſecuta, quamquam inteſtabilis, tamen inpunita agebat, dum ſuperfuit pater Lepidus; poſt a delatoribus corripitur ob ſervum adulterum: nec dubitabatur de flagitio. ergo, omiſſa defenſione, finem vitae ſibi po-
ſuit. Per idem tempus Clitarum natio, Cappadoci 41
Archelao ſubiecta, quia noſtrum in modum deferre cenſus, pati tributa adigebatur, in iuga Tauri montis abſceſſit: locorumque ingenio ſeſe contra inbelles Regis copias tutabatur; donec M. Trebellius, Legatus, a Vitellio, Praeſide Syriae, cum qua-

A. V. 789. A. C. 36. tuor millibus legionariorum et delectis auxiliis missus. duos collis, quos barbari insederant (minori *Cadra*, alteri *Davara* nomen est) operibus circumdedit: et erumpere ausos ferro, ceteros siti, ad deditionem coegit. At Tiridates, volentibus Parthis, Nicephorium et Anthemusiada, ceterasque urbes, quae Macedonibus sitae Graeca vocabula usurpant, Halumque et Artemitam, Parthica oppida, recepit, certantibus gaudio, qui Artabanum, Scythas inter eductum, ob saevitiam exsecrati, come Tiridatis
42 ingenium, Romanas per artes, sperabant. Plurimum adulationis Seleucenses induere, civitas potens, septa muris, neque in barbarum corrupta, sed conditoris Seleuci retinens. Trecenti, opibus aut sapientia delecti, ut Senatus: sua populo vis: et, quoties concordes agunt, spernitur Parthus; ubi dissensere, dum sibi quisque contra aemulos subsidium vocant, accitus in partem, adversum omnes valescit. Id nuper acciderat, Artabano regnante, qui plebem primoribus tradidit ex suo usu. nam populi imperium iuxta libertatem; paucorum dominatio Regiae libidini prior est. Tum adventantem Tiridaten extollunt veterum Regum honoribus, et quos recens aetas largius invenit: simul probra in Artabanum fundebant, *materna origine Arsacidem, cetera degenerem.* Tiridates rem Seleucensem populo permittit. Mox, consultans, *quonam die solennia Regni capesseret?* litteras Phrahatis et Hieronis, qui validissimas praefecturas obtinebant, accipit, *brevem moram* precantium. Placitumque, *opperiri viros praepollentis:* atque interim Ctesiphon, sedes imperii, petita. sed, ubi diem ex die prolatabant, multis coram et adprobantibus, Surena, patrio more,

re, Tiridaten insigni Regio evinxit. Ac, si statim A. V.
interiora ceterasque nationes petivisset, oppressa 789. A. C.
cunctantium dubitatio, et omnes in unum cedebant: 36.
adsidendo castellum, in quod pecuniam et pellices 43
Artabanus contulerat, dedit spatium exeundi pacta.
Nam Phrahates et Hiero, et, si qui alii delectum capiendo diademati diem haud concelebraverant, pars metu, quidam invidia in Abdagesen, qui tum aula et novo Rege potiebatur, ad Artabanum vertere. Isque in Hyrcanis repertus est, inluvie obsitus, et alimenta arcu expediens. ac primo, tamquam dolus pararetur, territus; ubi data fides, *reddendae dominationi venisse*, adlevatur animum, et, *quae repentina mutatio?* exquirit. Tum Hiero *pueritiam Tiridatis* increpat; *neque penes Arsacidem imperium, sed inane nomen apud inbellem externa mollitia, vim in Abdagesis domo.*
Sensit vetus regnandi, falsos 44
in amore, odia non fingere. nec ultra moratus, quam dum Scytharum auxilia conciret, pergit properus, et praeveniens inimicorum astus, amicorum poenitentiam: neque exuerat paedorem, ut vulgum miseratione adverteret. non fraus, non preces, nihil omissum, quo ambiguos inliceret, prompti firmarentur. Iamque multa manu propinqua Seleuciae adventabat; cum Tiridates, simul fama, atque ipso Artabano perculsus, distrahi consiliis, iret contra, an bellum cunctatione tractaret. Quibus proelium et festinati casus placebant, *disiectos et longinquitate itineris fessos, ne animo quidem satis ad obsequium coaluisse*, disserunt, *proditores nuper hostesque eius, quem rursum foveant.* Verum Abdageses, *regrediendum in Mesopotamiam*, censebat, *ut amne obiecto, Armeniis interim Elymaeisque et ceteris a tergo excitis,*

A. V. *tis, aucti copiis socialibus, et quas Dux Romanus mi-*
789. *sisset, fortunam tentaret.* Ea sententia valuit, quia
A. C. plurima auctoritas penes Abdagesen, et Tiridates
36. ignavus ad pericula erat. sed fugae specie discessum: ac, principio a gente Arabum facto, ceteri domos abeunt, vel in castra Artabani: donec Tiridates, cum paucis, in Syriam revectus, pudore proditionis omnes exsolvit.

45 Idem annus gravi igne urbem adficit, deusta parte Circi, quae Aventino contigua, ipsoque Aventino. quod damnum Caesar ad gloriam vertit, exsolutis domuum et insularum pretiis. Millies sestertium ea munificentia conlocatum; tanto acceptius in vulgum, quanto modicus privatis aedificationibus. Ne publice quidem, nisi duo opera, struxit, templum Augusto, et scenam Pompeiani theatri: eaque perfecta, contemptu ambitionis, an per senectutem, haud dedicavit. sed aestimando cuiusque detrimento quatuor progeneri Caesaris, Cn. Domitius, Cassius Longinus, M. Vinicius, Rubellius Blandus delecti, additusque nominatione Consulum P. Petronius. Et pro ingenio cuiusque quaesiti decretique in Principem honores. quos omiserit receperitve, in incerto fuit, ob propinquum vitae finem. Neque enim multo post supremi Tiberio Consules, Cn. Acerronius, C. Pontius, Magistratum occepere; nimia iam potentia Macronis, qui gratiam C. Caesaris, numquam sibi neglectam, acrius in dies fovebat, inpuleratque, post mortem Claudiae, quam nuptam ei retuli, uxorem suam Enniam, inmittendo amore iuvenem inlicere, pactoque matrimonii vincire, nihil abnuentem, dum dominationis apisceretur. Nam, etsi commotus in-

genio,

genio, ſimulationum tamen falſa in ſinu avi perdi- A. V.
dicerat. Gnarum hoc Principi, eoque dubitavit de 790.
tradenda Rep. primum inter nepotes: quorum Druſo A. C. 37.
genitus, ſanguine et caritate propior, ſed nondum 46
pubertatem ingreſſus: Germanici filio robur iuven-
tae, vulgi ſtudia, eaque apud avum odii cauſſa.
Etiam de Claudio agitanti, quod is, compoſita
aetate, bonarum artium cupiens erat, inminuta
mens eius obſtitit. Sin extra domum ſucceſſor quae-
reretur, ne memoria Auguſti, ne nomen Caeſarum
in ludibria et contumelias verterent, metuebat. quip-
pe illi non perinde curae gratia praeſentium, quam
in poſteros ambitio. Mox incertus animi, feſſo
corpore, conſilium, cui inpar erat, fato permiſit;
iactis tamen vocibus, per quas intelligeretur provi-
dus futurorum. Namque Macroni, non abdita am-
bage, *Occidentem ab eo deſeri, Orientem ſpectari* ex-
probravit. Et C. Caeſari, forte orto ſermone, L.
Sullam inridenti, *omnia Sullae vitia, et nullam eius-
dem virtutem habiturum*, praedixit. ſimul crebris
cum lacrimis minorem ex nepotibus complexus, tru-
ci alterius vultu: *Occides hunc tu*, inquit, *et te
alius.* Sed graveſcente valetudine, nihil e libidini-
bus omittebat, in patientia firmitudinem ſimulans;
ſolitusque eludere medicorum artes, atque eos, qui
poſt triceſimum aetatis annum ad internoſcenda cor-
pori ſuo utilia vel noxia alieni conſilii indigerent.
Interim Romae futuris etiam poſt Tiberium caedi- 47
bus ſemina iaciebantur. Laelius Balbus Acutiam,
P. Vitellii quondam uxorem, maieſtatis poſtulaverat:
qua damnata, cum praemium accuſatori decernere-
tur, Iunius Otho, Tribunus plebei, interceſſit. un-
de illis odia, mox Othoni exſilium. Dein multo-

A. V. 790. A: C. 37. rum amoribus famosa Albucilla, cui matrimonium cum Satrio Secundo, coniurationis indice, fuerat, defertur inpietatis in Principem. connectebantur, ut conscii et adulteri eius, Cn. Domitius, Vibius Marsus, L. Arruntius. de claritudine Domitii supra memoravi. Marsus quoque vetustis honoribus et inlustris studiis erat. Sed *testium interrogationi, tormentis servorum, Macronem praesedisse*, commentarii ad Senatum missi ferebant: nullaeque in eos Imperatoris litterae suspicionem dabant, invalido ac fortasse ignaro, ficta pleraque, ob inimicitias Macro-
48 nis notas in Arruntium. Igitur Domitius, defensionem meditans, Marsus, tamquam inediam destinavisset, produxere vitam: Arruntius, cunctationem et moras suadentibus amicis, *Non eadem omnibus decora*, respondit. *sibi satis aetatis: neque aliud poenitendum, quam quod inter ludibria et pericula anxiam senectam toleravisset, diu Seiano, nunc Macroni, semper alicui potentium invisus; non culpa, sed ut flagitiorum inpatiens. Sane paucos et supremos Principis dies posse vitari: quemadmodum evasurum inminentis iuventam? An, cum Tiberius, post tantam rerum experientiam, vi dominationis convulsus et mutatus sit, C. Caesarem, vix finita pueritia, ignarum omnium, aut pessimis innutritum, meliora capessiturum, Macrone duce? qui, ut deterior, ad opprimendum Seianum delectus, plura per scelera Remp. conflictavisset. prospectare iam se acrius servitium, eoque fugere simul acta et instantia.* Haec vatis in modum dictitans, venas resolvit. Documento sequentia erunt, bene Arruntium morte usum. Albucilla inrito ictu a semet vulnerata, iussu Senatus in carcerem fertur. Stuprorum eius ministri, *Carsidius Sacer-*

Sacerdos, Praetorius, ut in inſulam deportaretur; A. V.
Pontius Fregellanus amitteret ordinem Senatorium; 790.
et eaedem poenae in Laelium Balbum decernuntur. id A. C.
quidem a laetantibus, quia Balbus truci eloquentia 37.
habebatur, promptus adverſum inſontes. Iisdem die- 49
bus Sex. Papinius, Conſulari familia, repentinum et informem exitum delegit, iacto in praeceps corpore. cauſſa ad matrem referebatur; quae, pridem repudiata, adſentationibus atque luxu perpuliſſet iuvenem ad ea, quorum effugium non niſi morte inveniret. Igitur accuſata in Senatu, quamquam genua Patrum advolveretur, *luctumque communem, et magis inbecillum, tali ſuper caſu, feminarum animum,* aliaque in eundem dolorem moeſta et miſeranda diu ferret, urbe tamen in decem annos prohibita eſt, donec minor filius lubricum iuventae exiret. Iam 50
Tiberium corpus, iam vires, nondum diſſimulatio deſerebat. idem animi rigor: ſermone ac vultu intentus, quaeſita interdum comitate quamvis manifeſtam defectionem tegebat: mutatisque ſaepius locis, tandem apud promontorium Miſeni conſedit, in villa, cui L. Lucullus quondam dominus. illic, eum adpropinquare ſupremis, tali modo compertum. erat medicus, arte inſignis, nomine Charicles, non quidem regere valetudines Principis ſolitus, conſilii tamen copiam praebere. Is, velut propria ad negotia digrediens, et per ſpeciem officii, manum complexus, pulſum venarum adtigit. neque fefellit. nam Tiberius, incertum an offenſus, tantoque magis iram premens, *inſtaurari epulas* iubet, discumbitque ultra ſolitum; quaſi honori abeuntis amici tribueret. Charicles tamen, *labi ſpiritum, nec ultra biduum duraturum,* Macroni firmavit. inde cuncta conlo-

A. V. quiis inter praesentes, nuntiis apud Legatos et ex-
790. ercitus festinabantur. XVII. Kal. Aprilis, interclu-
A. C. sa anima, creditus est mortalitatem explevisse. Et
37. multo gratantum concursu, ad capienda imperii primordia C. Caesar egrediebatur: cum repente adfertur, *redire Tiberio vocem ac visus, vocarique, qui recreandae defectioni cibum adferrent.* pavor hinc in omnes: et ceteri passim dispergi, se quisque maestum aut nescium fingere: Caesar, in silentium fixus, a summa spe novissima exspectabat: Macro intrepidus, *opprimi senem iniectu multae vestis,* iubet, *discedique ab limine.* Sic Tiberius finivit, octavo

51 et septuagesimo aetatis anno. Pater ei Nero, et utrimque origo gentis Claudiae, quamquam mater in Liviam et mox Iuliam familiam adoptionibus transierit. Casus prima ab infantia ancipites. nam proscriptum patrem exsul secutus, ubi domum Augusti privignus introiit, multis aemulis conflictatus est, dum Marcellus et Agrippa, mox Caius Luciusque Caesares, viguere. Etiam frater eius, Drusus, prosperiore civium amore erat. Sed maxime in lubrico egit, accepta in matrimonium Iulia, inpudicitiam uxoris tolerans, aut declinans. Deinde Rhodo regressus, vacuos Principis Penates duodecim annis, mox rei Romanae arbitrium tribus ferme et viginti obtinuit. Morum quoque tempora illi diversa: egregium vita famaque, quoad privatus, vel in imperiis sub Augusto fuit: occultum ac subdolum fingendis virtutibus, donec Germanicus ac Drusus superfuere. idem inter bona malaque mixtus, incolumi matre: intestabilis saevitia, sed obtectis libidinibus, dum Seianum dilexit timuitve: postremo in scelera simul ac dedecora prorupit, postquam, remoto pudore et metu, suo tantum ingenio utebatur.

C. COR-

C. CORNELII TACITI

AB

EXCESSV DIVI AVGVSTI

A N N A L I V M

LIBER VNDECIMVS.

BREVIARIVM LIBRI.

Cap. 1—3. *Valerius Asiaticus a Suilio et Sosibio accusatus fraude Messallinae et Vitellii evertitur, et hilare moritur.* 4. *Somnium saevitiae caussa.* 5. *In perfidiam advocatorum lex Cincia flagitatur.* 6. 7. *Praemiis pro patrocinio modus ponitur a Principe.* 8. *Parthi discordant. Gotarzes pulsus vires reparat.* 9. *Pacem init cum Bardane;* 10. *hic victor a suis caeditur.*

11. *Ludi saeculares. Domitius Nero destinatur imperio.* 12. *Messallina Silium deperit.* 13. *Claudius aliud agit. Leges fert. Novas litterarum formas vulgat.* 14. *De litterarum inventoribus.* 15. *Claudius Haruspices firmat.*

16. *Italicus Rex Cheruscis petentibus datur.* 17. *mox de eo discordia gentis et bellum.* 18. *Rebellantes Chaucos Corbulo reprimit. Is severe agit in milites.* 19. *Frisios componit. Gannascum caedit.* 20. *Ardor eius a Claudio repressus. Fossam inter Mosam et Rhenum ducit. Insignia triumphi ei indulta.* 21. *Sic et Curtio Rufo.* 22. *Nonius perit. De spectaculo gladiatorum et Quaestoribus.*

23. *Gal-*

23. *Galli civitatem plenam adfectant et,* 24. *Principe patrocinante,* 25. *impetrant, et primo quidem Aedui. Patricii ſuppleti. Luſtrum conditum.*

26. *Meſſallina, amore vecors,* 27. *Silio palam nubit.* 28. *Turbantur aulici.* 29. 30. *Narciſſus per pellices rem defert.* 31. *Claudius trepidat. Meſſallina bacchatur;* 32. *preces per Veſtalem parat.* 33. *Narciſſus Principem nutantem incitat,* 34. *preces amolitur,* 35. 36. *ſontium, in his Mneſteris, ſupplicium urget.* 37. 38. *Meſſallinam, languente Principe, dein ignaro, caedi curat. Haec geſta annis fere duobus*

C. VALERIO ASIATICO. M. VALERIO MESSALLA, A. VITELLIO, L. VIPSTANO, COSS.

1 Nam Valerium Aſiaticum, bis Conſulem, fuiſſe
A. V. 800. quondam adulterum eius, credidit: pariterque hor-
A. C. 47. tis inhians, quos ille, a Lucullo coeptos, inſigni magnificentia extollebat, Suilium accuſandis utrisque inmittit. Adiungitur Soſibius, Britannici educator, qui, per ſpeciem benevolentiae, moneret Claudium, *cavere vim atque opes Principibus infenſas: praecipuum auctorem Aſiaticum interficiendi Caeſaris: non extimuiſſe concionem Populi Romani, fateri, gloriamque facinoris ultro petere. clarum ex eo in urbe, didita per provincias fama, parare iter ad Germanicos exercitus; quando genitus Viennae, multisque et validis propinquitatibus ſubnixus, turbare gentiles nationes promptum haberet.* At Claudius, nihil ultra ſcrutatus, citis cum militibus, tamquam opprimendo bello, Criſpinum, Praetorii praefectum, miſit: a quo repertus eſt apud Baias, vinclisque in-

inditis, in urbem raptus. neque data Senatus co- A. V.
pia: intra cubiculum auditur, Messallina coram et 800.
Suilio *corruptionem militum, quos pecunia et stupro* A. C. 47.
in omni flagitio obstrictos arguebat, exin *adulterium* 2
Poppaeae, ac postremum *mollitiam corporis* obie-
ctante. ad quod victo silentio, prorupit reus, et,
interroga, inquit, *Suili, filios tuos: virum me esse*
fatebuntur: ingressusque defensionem, commoto
maiorem in modum Claudio, Messallinae quoque la-
crimas excivit. quibus abluendis cubiculo egrediens,
monet Vitellium, ne elabi reum sineret. ipsa ad per-
niciem Poppaeae festinat, subditis, qui terrore car-
ceris ad voluntariam mortem propellerent; adeo
ignaro Caesare, ut, paucos post dies, epulantem
apud se maritum eius, Scipionem, percunctaretur, *cur*
sine uxore discubuisset? ad quod ille, *functam fato*, re-
sponderit. Sed consultante super absolutione Asia- 3
tici, flens Vitellius, commemorata *vetustate amici-*
tiae, utque Antoniam, Principis matrem, pariter
observavissent, dein, percursis *Asiatici in Remp. of-*
ficiis, recentique adversus Britanniam militia, quae-
que alia conciliandae misericordiae videbantur, *libe-*
rum ei mortis arbitrium permisit: et secuta sunt
Claudii verba, in eandem clementiam. Hortantibus
dehinc quibusdam inediam et lenem exitum, *remit-*
tere beneficium, Asiaticus ait: et usurpatis, quibus
insueverat, exercitationibus, lauto corpore, hilare
epulatus, cum, se *honestius calliditate Tiberii, vel*
impetu C. Caesaris periturum, dixisset, *quam, quod*
fraude muliebri, et inpudico Vitellii ore caderet, ve-
nas exsolvit: viso tamen ante rogo, iussoque *trans-*
ferri partem in aliam, ne opacitas arborum vapore
ignis minueretur. tantum illi securitatis novissimae
fuit.

A. V. 800. A. C. 47. fuit. Vocantur post haec Patres, pergitque Suilius addere reos Equites Romanos inlustres, quibus Petra cognomentum. at caussa necis, quod domum suam Valerii et Poppaeae congressibus praebuissent. Verum *nocturnae quietis species* alteri obiecta, *tamquam vidisset Claudium spicea corona evinctum, spicis retro conversis: eaque imagine gravitatem annonae dixisset.* Quidam *pampineam coronam albentibus foliis visam, atque ita interpretatum,* tradidere, *vergente autumno mortem Principis ostendi.* Illud haud ambigitur, qualicumque insomnio ipsi fratrique perniciem adlatam. Sestertium quindecies, et insignia Praeturae Crispino decreta. Adiecit Vitellius sestertium deciies Sosibio; *quod Britannicum praeceptis, Claudium consiliis, iuvaret.* Rogatus sententiam et Scipio: *cum idem,* inquit, *de admissis Poppaeae sentiam, quod omnes, putate, me idem dicere, quod omnes:* eleganti temperamento inter coniugalem amorem, et Senatoriam necessitatem. Continuus inde et saevus accusandis reis Suilius, multique audaciae eius aemuli. nam cuncta legum et Magistratuum munia in se trahens Princeps materiam praedandi patefecerat. nec quidquam publicae mercis tam venale fuit, quam advocatorum perfidia: adeo, ut Samius, insignis Eques Romanus, quadringentis nummorum millibus Suilio datis, et cognita praevaricatione, ferro in domo eius incubuerit. Igitur, incipiente C. Silio, Consule designato, cuius de potentia et exitio in tempore memorabo, consurgunt Patres, legemque Cinciam flagitant: qua cavetur antiquitus, *ne quis, ob caussam orandam, pecuniam donumve accipiat.* Deinde, obstrepentibus his, quibus ea contumelia parabatur, dis-

discors Suilio Silius acriter incubuit, *veterum oratorum exempla* referens, *qui famam in posteros, praemia eloquentiae cogitavissent pulcherrima. alioquin et bonarum artium principem sordidis ministeriis foedari. ne fidem quidem integram manere, ubi magnitudo quaestuum spectetur. quod si in nullius mercedem negotia tueantur, pauciora fore: nunc inimicitias, accusationes, odia et iniurias foveri, ut, quomodo vis morborum pretia medentibus, sic fori tabes pecuniam advocatis ferat. meminissent C. Asinii et Messallae ac recentiorum, Arruntii et Aeserniui. ad summa provectos incorrupta vita et facundia.* Talia dicente Consule designato, consentientibus aliis, parabatur sententia, qua *lege repetundarum tenerentur;* cum Suilius, et Cossutianus, et ceteri, qui non iudicium (quippe in manifestos) sed poenam statui videbant, circumsistunt Caesarem, ante acta deprecantes. Et, postquam adnuit, agere incipiunt: *Quem illum tanta superbia esse, ut aeternitatem famae spe praesumat? usui et rebus subsidium praeparari, ne quis inopia advocatorum, potentioribus obnoxius sit. neque tamen eloquentiam gratuito contingere: omitti curas familiaris, ut quis se alienis negotiis intendat. multos militia, quosdam exercendo agros tolerare vitam. nihil a quoquam expeti, nisi cuius fructus ante praeviderit. Facile Asinium et Messallam, inter Antonium et Augustum bellorum praemiis refertos, aut ditium familiarum heredes Aeserninos et Arruntios, magnum animum induisse: prompta sibi exempla, quantis mercedibus P. Clodius, aut C. Curio, concionari soliti sint. se, modicos Senatores, quieta Rep. nulla, nisi pacis, emolumenta petere. Cogitaret plebem, quae toga enitesceret. sublatis studiorum pretiis, etiam studia peritura.*

A. V. 800. A. C. 47.

7

A. V. 800. A. C. 47. ra. Vt minus decora haec, ita haud fruſtra dicta Princeps ratus, capiendis pecuniis poſuit modum, usque ad dena ſestertia, quem egreſſi repetundarum tenerentur.

8 Sub idem tempus Mithridates, quem imperitaſſe Armeniis, et ad praeſentiam Caeſaris vocatum memoravi, monente Claudio, in Regnum remeavit, fiſus Pharaſmanis opibus. Is Rex Iberis, idemque Mithridatis frater, nuntiabat, *discordare Parthos: ſummaque Imperii ambigua. minora ſine cura haberi.* Nam inter Gotarzis pleraque ſaeva (qui necem fratri Artabano coniugique ac filio eius praeparaverat, unde metus eius in ceteros) accivere Bardanen. Ille, ut erat magnis auſis promptus, biduo tria millia ſtadiorum invadit, ignarumque et exterritum Gotarzen proturbat: neque cunctatur, quin proximas Praefecturas corripiat, ſolis Seleucenſibus dominationem eius abnuentibus. In quos, ut patris ſui quoque defectores, ira magis, quam ex uſu praeſenti, accenſus; implicatur obſidione urbis validae, et munimentis obiecti amnis, muroque, et commeatibus firmatae. Interim Gotarzes, Daharum Hyrcanorumque opibus auctus, bellum renovat: coactusque Bardanes omittere Seleuciam, Bactrianos

9 apud campos caſtra contulit. Tunc, distractis Orientis viribus; et, quonam inclinarent, incertis, caſus Mithridati datus eſt occupandi Armeniam, vi militis Romani ad excidenda caſtellorum ardua, ſimul Ibero exercitu campos perſultante. Nec enim reſiſtere Armenii, fuſo, qui proelium auſus erat, Demonacte, Praefecto. Paullulum cunctationis adtulit Rex minoris Armeniae, Cotys, verſis illuc quibusdam procerum; dein litteris Caeſaris coercitus, et cuncta

cuncta in Mithridaten fluxere, atrociorem, quam A. V. novo Regno conduceret. At Parthi Imperatores, 800. A. C. cum pugnam pararent, foedus repente iciunt, co- 47 gnitis popularium inſidiis, quas Gotarzes fratri patefecerat, congreſſique primo cunctantur, deinde complexi dextras, apud altaria Deum pepigere, *fraudem inimicorum ulciſci, atque ipſi inter ſe concedere.* Potiorque Bardanes viſus retinendo regno: at Gotarzes, ne quid aemulationis exſiſteret, penitus in Hyrcaniam abiit. regreſſoque Bardani deditur Seleucia, ſeptimo poſt defectionem anno; non ſine dedecore Parthorum, quos una civitas tamdiu eluſerat. Exin validiſſimas Praefecturas invaſit. et reci- 10
perare Armeniam avebat, ni a Vibio Marſo Syriae Legato, bellum minitante, cohibitus foret. Atque interim Gotarzes, poenitentia conceſſi Regni, et, revocante nobilitate, cui in pace durius ſervitium eſt, contrahit copias. et huic contra itum ad amnem Erinden: in cuius transgreſſu multum certato, pervicit Bardanes, proſperisque proeliis medias nationes ſubegit ad flumen Sinden, quod Dahas Arioſque disterminat. Ibi modus rebus ſecundis poſitus. nam Parthi, quamquam victores, longinquam militiam adſpernabantur. Igitur exſtructis monimentis, quibus opes ſuas teſtabatur, nec cuiquam ante Arſacidarum tributa illis de gentibus parta, regreditur; ingens gloria, atque eo ferocior et ſubiectis intoleratior: qui, dolo ante compoſito, incautum, venationique intentum, interfecere, primam intra iuventam, ſed claritudine paucos inter ſenum Regum, ſi perinde amorem inter populares, quam metum, apud hoſtes quaeſiviſſet. Nece Bardanis turbatae Parthorum res inter ambiguos, quis in Re-

A. V. 800. A. C. 47. gnum acciperetur. multi ad Gotarzen inclinabant; quidam ad Meherdaten, prolem Phrahatis, obſidio nobis datum. dein praevaluit Gotarzes. potitusque regiam, per ſaevitiem ac luxum adegit Parthos, mittere ad Principem Romanum occultas preces, quis, *permitti Meherdaten patrium ad faſtigium*, orabant.

11 Iisdem Conſulibus ludi ſaeculares octingenteſimo poſt Romam conditam, quarto et ſexageſimo, quam Auguſtus ediderat, ſpectati ſunt. Vtriusque Principis rationes praetermitto, ſatis narratas libris, quibus res Imperatoris Domitiani compoſui. nam is quoque edidit ludos ſaeculares; iisque intentius adfui Sacerdotio Quindecimvirali praeditus, ac tum Praetor. quod non iactantia refero, ſed quia conlegio Quindecimvirum antiquitus ea cura, et Magiſtratus potiſſimum exſequebantur officia caerimoniarum. Sedente Claudio, circenſibus ludis, cum pueri nobiles equis ludicrum Troiae inirent, interque eos Britannicus, Imperatore genitus, et L. Domitius, adoptione mox in Imperium et cognomentum Neronis adſcitus, favor plebis acrior in Domitium, loco praeſagii acceptus eſt. vulgabaturque, *adfuiſſe infantiae dracones in modum cuſtodum;* fabuloſa et externis miraculis adſimulata. nam ipſe, haudquaquam ſui detractor, unam omnino *anguem in cubi-*
12 *culo viſam*, narrare ſolitus eſt. Verum inclinatio populi ſupererat, ex memoria Germanici, cuius illa reliqua ſuboles virilis: et matri Agrippinae miſeratio augebatur, ob ſaevitiam Meſſallinae: quae ſemper infeſta, et tunc commotior, quo minus ſtrueret crimina et accuſatores, novo et furori proximo amore detinebatur. Nam in C. Silium, iuventutis Roma-

Romanae pulcherrimum, ita exarſerat, ut Iuniam A. V.
Silanam, nobilem feminam, matrimonio eius ex- 800.
turbaret, vacuoque adultero potiretur. Neque Si- A. C. 47.
lius flagitii aut periculi neſcius erat: ſed certo, ſi abnueret, exitio, et nonnulla fallendi ſpe, ſimul magnis praemiis, opperiri futura et praeſentibus frui, pro ſolatio habebat: illa non furtim, ſed multo comitatu ventitare domum, egreſſibus adhaereſcere; largiri opes, honores: poſtremo, velut translata iam fortuna, ſervi, liberti, paratus Principis apud adulterum viſebantur. At Claudius, matrimonii ſui 13
ignarus, et munia Cenſoria uſurpans, *theatralem populi laſciviam* ſeveris edictis increpuit, *quod in P. Pomponium*, *Conſularem*, (is carmina ſcenae dabat) *inque feminas inluſtres, probra iecerat.* Et lege lata ſaevitiam creditorum coercuit, *ne in mortem parentum pecunias filiisfamiliarum foenori darent.* Fontesque aquarum, ab Simbruinis collibus deductos, urbi intulit. Ac novas litterarum formas addidit vulgavitque; comperto, Graecam quoque litteraturam non ſimul coeptam abſolutamque. Primi per figu- 14
ras animalium Aegyptii ſenſus mentis effingebant; (ea antiquiſſima monimenta memoriae humanae inpreſſa ſaxis cernuntur) et *litterarum ſemet inventores* perhibent; *inde Phoenicas, quia mari praepollebant, intuliſſe Graeciae, gloriamque adeptos, tamquam repererint, quae acceperant.* Quippe fama eſt, *Cadmum, claſſe Phoenicum vectum, rudibus adhuc Graecorum populis artis eius auctorem fuiſſe.* Quidam *Cecropem Athenienſem*, vel *Linum Thebanum*, *et temporibus Troianis Palamedem*, *Argivum*, memorant, *ſexdecim litterarum formas; mox alios ac praecipuum Simonidem, ceteras reperiſſe.* At in Italia Etruſci

A. V. ab Corinthio Damarato, Aborigines Arcade ab Euan-
800. dro didicerunt: et forma litteris Latinis, quae ve-
A. C. terrimis Graecorum. Sed nobis quoque paucae pri-
47. mum fuere: deinde additae ſunt. Quo exemplo Claudius tres litteras adiecit, quae uſui, imperitante eo, poſt oblitteratae, adſpiciuntur etiam nunc in aere publicandis plebiſcitis per fora ac templa fixo.

15 Retulit deinde ad Senatum, ſuper collegio Haruſpicum, *ne vetuſtiſſima Italiae diſciplina per deſidiam exoleſceret: ſaepe adverſis Reip. temporibus accitos, quorum monitu redintegratas caerimonias, et in poſterum rectius habitas: primoresque Etruriae ſponte, aut Patrum Romanorum impulſu, retinuiſſe ſcientiam, et in familias propagaſſe: quod nunc ſegnius fieri, publica circa bonas artes ſocordia, et quia externae ſuperſtitiones valeſcant. et laeta quidem in praeſens omnia; ſed benignitati Deum gratiam referendam, ne ritus ſacrorum, inter ambigua culti, per proſpera oblitterarentur.* Factum ex eo SC.: *viderent Pontifices, quae retinenda firmandaque Haruſpicum.*

16 Eodem anno Cheruſcorum gens Regem Roma petivit, amiſſis per interna bella nobilibus, et uno reliquo ſtirpis Regiae, qui apud urbem habebatur, nomine *Italicus*. Paternum huic genus e Flavio, fratre Arminii, mater ex Cattumero, Principe Cattorum erat: ipſe forma decorus, et armis equisque, in patrium noſtrumque morem, exercitus. Igitur Caeſar auctum pecunia, additis ſtipatoribus, hortatur *gentile decus magno animo capeſſere. Illum primum, Romae ortum, nec obſidem, ſed civem, ire externum ad Imperium.* Ac primo laetus Germanis adventus, atque eo magis, quod, nullis discordiis imbutus, pari in omnes ſtudio ageret: celebrari,

coli,

coli, modo comitatem et temperantiam nulli invi- A. V.
fam, faepius vinolentiam ac libidines, grata barba- 800. A. C.
ris, ufurpans. Iamque apud proximos, iam lon- 47.
gius clarefcere, cum potentiam eius fufpectantes,
qui factionibus floruerant, difcedunt ad contermi-
nos populos, ac teftificantur, *adimi veterem Germa-
niae libertatem, et Romanas opes infurgere: adeo ne-
minem, iisdem in terris ortum, qui principem locum
impleat; nifi exploratoris Flavii progenies fupra cun-
ctos adtollatur? Fruftra Arminium praefcribi: cuius
fi filius, hoftili in folo adultus, in Regnum veniffet,
poffe extimefci, infectum alimonio, fervitio, cultu,
omnibus externis. at, fi paterna Italico mens effet:
non alium infenfius arma contra patriam ac Deos Pe-
nates, quam parentem eius, exercuiffe.* His atque ta- 17
libus magnas copias coegere: nec pauciores Ita-
licum fequebantur. *non enim inrupiffe ad invitos, fed
accitum,* memorabant. *quando nobilitate ceteros an-
teiret, virtutem experirentur, an dignum fe patruo
Arminio, avo Cattumero praeberet. nec patrem ru-
bori, quod fidem adverfus Romanos, volentibus Ger-
manis, fumptam, numquam omififfet. falfo libertatis
vocabulum obtendi ab iis, qui privatim degeneres, in
publicum exitiofi, nihil fpei, nifi per difcordias, ha-
beant.* Adftrepebat huic alacre vulgus; et magno,
inter barbaros, proelio victor Rex; dein fecunda
fortuna ad fuperbiam prolapfus pulfusque, ac rur-
fus Langobardorum opibus refectus, per laeta, per
adverfa, res Cherufcas adflictabat. Per idem tem- 18
pus Chauci, nulla disfenfione domi, et morte San-
quinii alacres, dum Corbulo adventat, inferiorem
Germaniam incurfavere, duce Gannafco: qui natio-
ne Canninefas, auxiliaris et diu meritus, poft trans-

 fuga,

A. V 803. A. C. 47. fuga, levibus navigiis praedabundus, Gallorum maxime oram vaſtabat, non ignarus, dites et inbelles eſſe. At Corbulo provinciam ingreſſus, magna cum cura, et mox gloria, cui principium illa militia fuit, triremes alveo Rheni, ceteras navium, ut quaeque habiles, per aeſtuaria et foſſas adegit: lintribusque hoſtium depreſſis, et exturbato Gannaſco, ubi praeſentia ſatis compoſita ſunt, legiones, operum et laboris ignaras, populationibus laetantes, veterem ad morem reduxit; ne quis agmine decederet, nec pugnam, niſi iuſſus, iniret. ſtationes, vigiliae, diurna nocturnaque munia, in armis agitabantur. Feruntque *militem, quia vallum non accinctus, atque alium, quia pugione tantum accinctus foderet, morte punitos.* quae nimia, et incertum an falſo iacta, originem tamen e ſeveritate Ducis traxere: intentumque et magnis delictis inexorabilem ſcias, cui tantum aſperitatis etiam adverſus levia
19 credebatur. Ceterum is terror milites hoſtesque in diverſum adfecit. nos virtutem auximus: barbari ferociam infregere. Et natio Friſiorum poſt rebellionem, clade L. Apronii coeptam, infenſa, aut male fida, datis obſidibus conſedit apud agros, a Corbulone deſcriptos. Idem Senatum, magiſtratus, leges inpoſuit. ac, ne iuſſa exuerent, praeſidium inmunivit; miſſis, qui maiores Chaucos ad deditionem pellicerent, ſimul Gannaſcum dolo adgrederentur. nec inritae aut degeneres inſidiae fuere adverſus transfugam et violatorem fidei. Sed caede eius motae Chaucorum mentes, et Corbulo ſemina rebellionis praebebat; ut laeta apud pleroſque, ita apud quosdam ſiniſtra fama. *cur hoſtem conciret? adverſa in Rempublicam caſura: ſin proſpere egiſſet, formido-*

midoloſum paci virum inſignem, et ignavo Principi A. V.
praegravem. Igitur Claudius adeo novam in Ger- 800. A. C.
manias vim prohibuit, *ut referri praeſidia cis Rhe-* 47.
num iuberet. Iam caſtra in hoſtili ſolo molienti 20
Corbuloni hae litterae redduntur. Ille, re ſubita,
quamquam multa ſimul offunderentur, metus ex Im-
peratore, contemptio ex barbaris, ludibrium apud
ſocios, nihil aliud prolocutus, quam *beatos quon-
dam Duces Romanos!* ſignum receptui dedit. Vt ta-
men miles otium exueret, inter Moſam Rhenumque
trium et viginti millium ſpatio foſſam perduxit,
qua incerta Oceani vetarentur. inſignia tamen trium-
phi indulſit Caeſar, quamvis bellum negaviſſet. Nec
multo poſt Curtius Rufus eundem honorem adipi-
ſcitur, qui in agro Mattiaco recluſerat ſpecus quae-
rendis venis argenti; unde tenuis fructus, nec in
longum fuit: at legionibus cum damno labor, ef-
fodere rivos, quaeque in aperto gravia, humum in-
fra moliri. quis ſubactus miles, et quia plures per
provincias ſimilia tolerabantur, componit occultas
litteras, nomine exercituum, precantium Impera-
torem, *ut, quibus permiſſurus eſſet exercitus, trium-
phalia ante tribueret.* De origine Curtii Rufi, quem 21
gladiatore genitum quidam prodidere, neque falſa
prompſerim; et vera exſequi pudet. Poſtquam ad-
olevit, ſectator Quaeſtoris, cui Africa obtigerat,
dum in oppido Adrumeto, vacuis per medium diei
porticibus ſecretus agitat, oblata ei ſpecies mulie-
bris ultra modum humanum, et audita eſt vox: *tu
es, Rufe, qui in hanc provinciam pro Conſule venies.*
Tali omine in ſpem ſublatus, digreſſusque in urbem,
et largitione amicorum, ſimul acri ingenio, Quae-
ſturam, et mox, nobiles inter candidatos, Praetu-

 ram

A. V. ram Principis ſuffragio adſequitur: cum hisce ver-
800. A. C. bis Tiberius dedecus natalium eius velaviſſet, *Cur-*
47. *tius Rufus videtur mihi ex ſe natus.* Longa poſt haec ſenecta, et adverſus ſuperiores triſti adulatione adrogans minoribus, inter pares difficilis, Conſulare imperium, triumphi inſignia, ac poſtremo Africam obtinuit: atque ibi defunctus, fatale prae-
22 ſagium inplevit. Interea Romae, nullis palam, neque cognitis mox cauſſis, Cn. Nonius, Eques Romanus, ferro accinctus reperitur in coetu ſalutantium Principem. nam, poſtquam tormentis dilaniabatur, de ſe non inficiatus conſcios non edidit, incertum an occultans. Iisdem Conſulibus P. Dolabella cenſuit, *ſpectaculum gladiatorum per omnes annos celebrandum pecunia eorum, qui Quaeſturam adipiſcerentur.* Apud maiores virtutis id praemium fuerat, cunctisque civium, ſi bonis artibus fiderent, licitum petere Magiſtratus: ac ne aetas quidem diſtinguebatur, quin prima iuventa Conſulatum ac Dictaturam inirent. Sed Quaeſtores, Regibus etiam tum imperantibus, inſtituti ſunt: quod lex curiata oſtendit, ab L. Bruto repetita. Manſitque Conſulibus poteſtas deligendi, donec eum quoque honorem Populus mandaret. creatique primum Valerius Potitus et Aemilius Mamercus, LXIII. anno poſt Tarquinios exactos, ut rem militarem comitarentur. Dein, gliſcentibus negotiis, duo additi, qui Romae curarent. Mox duplicatus numerus, ſtipendiaria iam Italia, et accedentibus provinciarum vectigalibus. Poſt, lege Syllae, viginti creati ſupplendo Senatui, cui iudicia tradiderat. et, quamquam Equites iudicia recuperaviſſent, Quaeſtura tamen, ex dignitate candidatorum, aut facilitate tribuentium,

tium, gratuito concedebatur, donec ſententia Do- A. V.
labellae velut venundaretur. 800. A. C.
A. Vitellio, L. Vipſtano coss. cum de ſupplen- 47.
do Senatu agitaretur, primoresque Galliae, quae A. V. 801.
Comata adpellatur, foedera et civitatem Romanam A. C.
pridem adſecuti, ius adipiſcendorum in urbe hono- 48.
rum expeterent, multus, ea ſuper re, variusque 23
rumor. Et ſtudiis diverſis apud Principem certaba-
tur, adſeverantium, *non adeo aegram Italiam, ut Se-
natum ſuppeditare urbi ſuae nequiret. Suffeciſſe olim
indigenas conſanguineis populis, nec poenitere veteris
Reip. Quin adhuc memorari exempla, quae priſcis
moribus ad virtutem et gloriam Romana indoles pro-
diderit. An parum, quod Veneti et Inſubres curiam
inruperint, niſi coetus alienigenarum, velut captivitas,
inferatur? quem ultra honorem reſiduis nobilium, aut
ſi quis pauper e Latio Senator, fore? oppleturos
omnia divites illos, quorum avi proavique, hoſtilium
nationum Duces, exercitus noſtros ferro viſque ceciderint;
D. Iulium apud Aleſiam obſederint. Recentia
haec. quid ſi memoria eorum inoriretur, qui capitolio
et ara Romana manibus eorumdem per ſe ſatis * fruerentur
ſane vocabulo civitatis: at inſignia Patrum,
decora Magiſtratuum, ne vulgarent.* His atque ta- 24
libus haud permotus Princeps, et ſtatim contra diſ-
ſeruit, et, vocato Senatu, ita exorſus eſt: *Maio-
res mei (quorum antiquiſſimus Clauſus, origine Sabina,
ſimul in civitatem Romanam, et in familias patricio-
rum adſcitus eſt) hortantur, uti paribus conſiliis Remp.
capeſſam, transferendo huc, quod usquam egregium
fuerit. Neque enim ignoro, Iulios Alba, Corunca-
nios Camerio, Porcios Tuſculo, et, ne vetera ſcrute-
mur, Etruria Lucaniaque, et omni Italia, in Sena-*

A. V. 801. A. C. 48. *tum accitos. Poſtremo ipſam ad Alpes promotam, ut non modo ſinguli viritim, ſed terrae, gentes, in nomen noſtrum coaleſcerent. Tunc ſolida domi quies, et adverſus externa floruimus, cum Transpadani in civitatem recepti, cum, ſpecie deductarum per orbem terrae legionum, additis provincialium validiſſimis, feſſo Imperio ſubventum eſt. Num poenitet, Balbos ex Hiſpania, nec minus inſignes viros e Gallia Narbonenſi transiviſſe? Manent poſteri eorum, nec amore in hanc patriam nobis concedunt. Quid aliud exitio Lacedaemoniis et Athenienſibus fuit, quamquam armis pollerent, niſi, quod victos pro alienigenis arcebant? At conditor noſter Romulus tantum ſapientia valuit, ut plerosque populos eodem die hoſtes, dein cives habuerit. Advenae in nos regnaverunt. Libertinorum filiis Magiſtratus mandari, non, ut plerique falluntur, repens. ſed priori populo factitatum eſt. At cum Senonibus pugnavimus. ſcilicet Volſci et Aequi numquam adverſam nobis aciem inſtruxere! Capti a Gallis ſumus. ſed et Tuſcis obſides dedimus, et Samnitium iugum ſubivimus. Attamen, ſi cuncta bella recenſeas, nullum breviore ſpatio, quam adverſus Gallos, confectum. continua inde ac fida pax. Iam moribus, artibus, adfinitatibus noſtris mixti, aurum et opes ſuas inferant potius, quam ſeparati habeant, Omnia, P. C. quae nunc vetuſtiſſima creduntur, nova fuere. plebei Magiſtratus poſt patricios: Latini poſt plebeios: ceterarum Italiae gentium poſt Latinos. Inveteraſcet hoc quoque: et quod hodie exemplis tuemur, inter exempla erit.*

25 Orationem Principis ſecuto Patrum conſulto, primi Aedui Senatorum in urbe ius adepti ſunt. datum id foederi antiquo, et quia ſoli Gallorum fraternitatis nomen cum Populo Romano uſurpant. Iisdem

dem diebus in numerum patriciorum adſcivit Caeſar vetuſtiſſimum quemque e Senatu, aut quibus clari parentes fuerant: paucis iam reliquis familiarum, quas Romulus *maiorum* et L. Brutus *minorum gentium* adpellaverant; exhauſtis etiam, quas Dictator Caeſar lege Caſſia, et Princeps Auguſtus lege Saenia ſublegere. Laetaque haec in R. P. munia, multo gaudio Cenſoris inibantur. Famoſos probris quonam modo Senatu depelleret, anxius, mitem et recens repertam, quam ex ſeveritate priſca, rationem adhibuit, monendo, *ſecum quisque de ſe conſultaret, peteretque ius exuendi ordinis. facilem eius rei veniam. et motos Senatu, et excuſatos ſimul propoſiturum: ut iudicium Cenſorum, ac pudor ſponte cedentium permixti, ignominiam mollirent.* Ob ea Vipſtanus Conſul retulit, *Patrem Senatus adpellandum eſſe Claudium. quippe promiſcuum* Patris Patriae *cognomentum: nova in Remp. merita non uſitatis vocabulis honoranda.* Sed ipſe cohibuit Conſulem, ut nimium adſentantem. condiditque luſtrum, quo cenſa ſunt civium LXIX centena, XLIV. millia. Isque illi finis inſcitiae erga domum ſuam fuit. haud multo poſt, flagitia uxoris noſcere ac punire adactus, ut deinde ardeſceret in nuptias inceſtas. A. V. 801. A. C. 48.

26 Iam Meſſallina, facilitate adulteriorum in faſtidium verſa, ad incognitas libidines profluebat; cum *abrumpi disſimulationem* etiam Silius, ſive fatali vecordia, an imminentium periculorum remedium ipſa pericula ratus, urgebat. *Quippe non eo ventum, ut ſenectam Principis opperirentur. inſontibus innoxia conſilia; flagitiis manifeſtis ſubſidium ab audacia petendum: adeſſe conſcios, paria metuentes. Si caelibem, orbum, nuptiis, et adoptando Britannico paratum:*

A. V. *manſuram eandem Meſſallinae potentiam, addita ſecu-*
801. A. C. *ritate, ſi praevenirent Claudium, ut inſidiis incautum,*
48. *ita irae properum.* Segniter hae voces acceptae,
non amore in maritum; ſed, ne Silius ſumma ad-
eptus ſperneret adulteram, ſcelusque, inter ancipi-
tia probatum, veris mox pretiis aeſtimaret. nomen
tamen matrimonii concupivit, ob magnitudinem in-
famiae, cuius apud prodigos noviſſima voluptas eſt.
Nec ultra exſpectato, quam dum ſacrificii gratia Clau-
dius Oſtiam proficiſceretur, cuncta nuptiarum ſolen-
27 nia celebrat. Haud ſum ignarus, fabuloſum vi-
ſum iri, tantum ullis mortalium ſecuritatis fuiſſe,
in civitate omnium gnara et nihil reticente, nedum
Conſulem deſignatum, cum uxore Principis, prae-
dicta die, adhibitis qui obſignarent, velut ſuscipien-
dorum liberorum cauſſa, conveniſſe: atque illam
audiſſe Auſpicum verba, ſubiſſe, ſacrificaſſe apud
Deos: discubitum inter convivas: oſcula, comple-
xus: noctem denique actam licentia coniugali. Sed
nihil compoſitum miraculi cauſſa, verum audita ſcri-
28 ptaque ſenioribus tradam. Igitur domus Principis
inhorruerat: maximeque, quos penes potentia, et,
ſi res verterent, formido, non iam ſecretis conlo-
quiis, ſed aperte fremere, *Dum hiſtrio cubiculum
Principis inſultaverit, dedecus quidem inlatum; ſed
diſcidium procul abfuiſſe: nunc iuvenem nobilem, di-
gnitate formae, vi mentis, ac propinquo Conſulatu,
maiorem ad ſpem accingi. nec enim occultum, quid
poſt tale matrimonium ſupereſſet.* Subibat ſine dubio
metus reputantes, *hebetem Claudium et uxori devin-
ctum, multasque mortes iuſſu Meſſallinae patratas.*
Rurſus ipſa facilitas Imperatoris fiduciam dabat, *ſi
atrocitate criminis praevaluiſſent, poſſe opprimi damna-
tam*

tam ante quam ream. Sed in eo diſcrimen verti, ſi A. V.
defenſio audiretur, utque clauſae aures etiam confiten- 801.
ti forent. Ac primo Calliſtus, iam mihi circa ne- A. C. 48.
cem C. Caeſaris narratus, et Appianae caedis moli- 29
tor Narciſſus, flagrantiſſimaque eo in tempore gratia Pallas agitavere, *num Meſſallinam ſecretis minis depellerent amore Silii, cuncta alia disſimulantes:* deinde metu, ne ad perniciem ultro traherentur, deſiſtunt: Pallas, per ignaviam; Calliſtus, prioris quoque regiae peritus, et potentiam cautis, quam acribus, conſiliis tutius haberi. Perſtitit Narciſſus, et, ſolum id inmutans, ne quo ſermone praeſciam criminis et accuſatoris faceret, ipſe ad occaſiones intentus, longa apud Oſtiam Caeſaris mora, duas pellices, quarum is corporibus maxime inſueverat, largitione ac promiſſis, et, uxore deiecta, plus potentiae oſtentando, perpulit, delationem ſubire. Ex- 30
in Calpurnia (id pellici nomen) ubi datum ſecretum, Caeſaris genibus provoluta, *nupſiſſe Meſſallinam Silio,* exclamat. ſimul Cleopatram, quae idem opperiens adſtabat, *an comperiſſet?* interrogat: atque illa adnuente, *cieri Narciſſum,* poſtulat. Is, *veniam in praeteritum petens, quod ei cis Vettium, cis Plautium disſimulaviſſet, nec nunc adulteria obiecturum,* ait: *nec domum, ſervitia, et ceteros fortunae paratus repoſcere. frueretur immo iis: at redderet uxorem, rumperetque tabulas nuptiales. an diſcidium,* inquit, *tuum noſti? nam matrimonium Silii vidit populus et Senatus et miles: ac, ni propere agis, tenet urbem maritus.* Tum potiſſimum quemque ami- 31
corum vocat: primumque rei frumentariae praefectum, Turranium, poſt Luſium Getam, Praetorianis inpoſitum, percunctatur. Quibus fatentibus,

cer-

A. V. certatim ceteri circumſtrepunt, *iret in caſtra, firma-*
801. A. C. *ret Praetorias cohortes, ſecuritati ante, quam vindi-*
48. *ctae conſuleret.* Satis conſtat, eo pavore offuſum Claudium, ut identidem interrogaret, *an ipſe Imperii potens? an Silius privatus eſſet?* At Meſſallina, non alias ſolutior luxu, adulto autumno, ſimulacrum vindemiae, per domum celebrat. Vrgeri praela, fluere lacus: et feminae pellibus accinctae adſultabant, ut ſacrificantes vel inſanientes Bacchae: ipſa crine fluxo, thyrſum quatiens, iuxtaque Silius hedera vinctus, gerere cothurnos, iacere caput, ſtrepente circum procaci choro. Ferunt, Vectium Valentem, laſcivia in praealtam arborem coniſum, interrogantibus, *quid adſpiceret?* reſpondiſſe, *tempeſtatem ab Oſtia atrocem:* ſive ceperat ea ſpecies, ſeu forte lapſa vox in praeſagium vertit.

32 Non rumor interea, ſed undique nuntii incedunt, qui, *gnara Claudio cuncta et venire promptum ultioni*, adferrent. Igitur Meſſallina Lucullianos in hortos, Silius, diſſimulando metu, ad munia fori digrediuntur. Ceteris paſſim dilabentibus, adfuere Centuriones, inditaque ſunt vincula, ut quis reperiebatur in publico, aut per latebras. Meſſallina tamen, quamquam res adverſae conſilium eximerent, ire obviam, et adſpici a marito, quod ſaepe ſubſidium habuerat, haud ſegniter intendit, iuſſitque, *ut Britannicus et Octavia in complexum patris pergerent.* Et Vibidiam, virginum Veſtalium vetuſtiſſimam, oravit, *Pontificis maximi aures adire, clementiam expetere.* Atque interim, tribus omnino comitantibus (id repente ſolitudinis erat) ſpatium urbis pedibus emenſa, vehiculo, quo purgamenta hortorum eripiuntur, Oſtienſem viam intrat; nulla cuiusquam

miſe-

miſericordia, quia flagitiorum deformitas praevale- A. V.
bat. Trepidabatur nihilominus a Caeſare: quippe 801.
Getae, Praetorii praefecto, haud ſatis fidebat, ad A. C.
honeſta, ſeu prava, iuxta levi. Ergo Narciſſus, 48. 33
adſumptis, quibus idem metus, *non aliam ſpem in-
columitatis Caeſaris*, adfirmat, *quam ſi ius militum,
uno illo die, in aliquem libertorum transferret: ſeque*,
offert, *ſuſcepturum*. Ac ne, dum in urbem vehi-
tur, ad poenitentiam a L. Vitellio et P. Largo
Caecina, mutaretur, in eodem geſtamine ſedem po-
ſcit ſumitque. Crebra poſt haec fama fuit, inter 34
diverſas Principis voces, cum modo incuſaret flagi-
tia uxoris, aliquando ad memoriam coniugi et in-
fantiam liberorum revolveretur, non aliud prolocu-
tum Vitellium, quam, *o facinus! o ſcelus!* Inſta-
bat quidem Narciſſus, *aperire ambages et veri co-
piam facere:* ſed non ideo pervicit, quin ſuſpenſa,
et, quo ducerentur, inclinatura reſponderet, ex-
emploque eius Largus Caecina uteretur. Et iam
erat in adſpectu Meſſallina, clamitabatque, *audiret
Octaviae et Britannici matrem;* cum obſtrepere ac-
cuſator, *Silium et nuptias* referens: ſimul codicil-
los, libidinum indices, tradidit, quibus viſus Cae-
ſaris averteret. Nec multo poſt urbem ingredienti
offerebantur communes liberi; niſi Narciſſus *amo-
veri eos* iuſſiſſet. Vibidiam depellere nequivit, quin
multa cum invidia flagitaret, *ne indefenſa coniunx
exitio daretur. Igitur, auditurum Principem, et
fore diluendi criminis facultatem*, reſpondit: *iret in-
terim virgo et ſacra capeſſeret.* Mirum inter haec 35
ſilentium Claudii: Vitellius ignaro propior: omnia
liberto obediebant. *patefieri domum adulteri, atque
illuc deduci Imperatorem* iubet. Ac primum in ve-
ſtibu-

A. V. ſtibulo, effigiem patris Silii, conſulto Senatus abo-
801. A. C. litam, demonſtrat: tum, quidquid avitum Neroni-
48. bus et Druſis, in pretium probri ceſſiſſe. incenſumque et ad minas erumpentem, caſtris infert, parata concione militum; apud quos, praemonente Narciſſo, pauca verba fecit: nam, etſi iuſtum, dolorem pudor impediebat. Continuus dehinc cohortium clamor, *nomina reorum et poenas* flagitantium: admotusque Silius tribunali, non defenſionem, non moras tentavit, precatus, *ut mors acceleraretur.* eadem conſtantia et inluſtres Equites Romanos cupidos maturae necis fecit. Titium Proculum, cuſtodem a Silio Meſſallinae datum, et indicium offerentem Vectium Valentem et confeſſum, et Pompeium Vrbicum, ac Saufellum Trogum ex conſciis *trahi ad ſupplicium* iubet. Decius quoque Calpurnianus, vigilum Praefectus, Sulpicius Rufus, ludi Procurator, Iuncus Virgilianus, Senator, eadem poena
36 adfecti. Solus Mneſter cunctationem adtulit, dilaniata veſte, clamitans, *adſpiceret verberum notas, reminiſceretur vocis, qua ſe obnoxium iuſſis Meſſallinae dediſſet. Aliis largitione, aut ſpei magnitudine, ſibi ex neceſſitate culpam: nec cuiquam ante pereundum fuiſſe, ſi Silius rerum potiretur.* Commotum his, et pronum ad miſericordiam Caeſarem perpulere liberti, *ne, tot inluſtribus viris interfectis, hiſtrioni conſuleretur: ſponte an coactus tam magna peccaviſſet, nihil referre.* Ne Trauli quidem Montani Equitis Romani defenſio recepta eſt. is modeſta iuventa, ſed corpore inſigni, accitus ultro, noctemque intra unam a Meſſallina proturbatus erat paribus laſciviis ad cupidinem et faſtidia. Suilio Caeſonino, et Plautio Laterano mors remittitur: huic, ob patrui

trui egregium meritum: Caesoninus vitiis protectus A. V.
est, tamquam, in illo foedissimo coetu, passus mu- 801.
liebria. Interim Messallina Lucullianis in hortis pro- A. C. 48.
latare vitam, componere preces, nonnulla spe, et 37
aliquando ira: tanta, inter extrema, superbia age-
bat. Ac, ni caedem eius Narcissus properavisset,
verterat pernicies in accusatorem. Nam Claudius,
domum regressus et tempestivis epulis delinitus, ubi
vino incaluit, *iri* iubet, *nuntiarique miserae* (hoc
enim verbo usum ferunt) *dicendam ad caussam poste-
ra die adesset.* Quod ubi auditum et languescere
ira, redire amor, ac, si cunctarentur, propinqua
nox, et uxorii cubiculi memoria timebantur; pro-
rumpit Narcissus, denuntiatque Centurionibus et Tri-
buno, qui aderant, *exsequi caedem: ita Imperato-
rem iubere.* custos et exactor e libertis Euodus da-
tus. Isque raptim in hortos praegressus, reperit
fusam humi, adsidente matre Lepida: quae florenti
filiae haud concors, supremis eius necessitatibus ad
miserationem evicta erat; suadebatque, *ne percus-
sorem opperiretur. transisse vitam, neque aliud, quam
morti decus, quaerendum.* Sed animo per libidines
corrupto, nihil honestum inerat. lacrimaeque et
questus inriti ducebantur; cum impetu venientium
pulsae fores, adstititque Tribunus per silentium, at
libertus increpans multis ac servilibus probris. Tunc 38
primum fortunam suam introspexit, ferrumque ac-
cepit, quod frustra iugulo ac pectori, per trepida-
tionem, admovens, ictu Tribuni transfigitur. cor-
pus matri concessum. Nuntiatumque Claudio epu-
lanti, *perisse Messallinam,* non distincto, sua an alie-
na manu. nec ille quaesivit: poposcitque poculum
et solita convivio celebravit. Ne secutis quidem

A. V. 801. A. C. 48. diebus, odii, gaudii, irae, triſtitiae, ullius denique humani adfectus ſigna dedit, non, cum laetantes accuſatores adſpiceret, non, cum filios maerentes. Iuvitque oblivionem eius Senatus, cenſendo, *nomen et effigies privatis ac publicis locis demovendas.* Decreta Narciſſo *Quaeſtoria inſignia;* leviſſimum faſtidii eius, cum ſupra Pallantem et Calliſtum ageret. Honeſta quidem, ſed ex quibus deterrima orirentur, triſtitiis multis.

C. CORNELII TACITI

AB

EXCESSV DIVI AVGVSTI

ANNALIVM

LIBER DVODECIMVS.

BREVIARIVM LIBRI.

Cap. 1. 2. *Claudius de matrimonio cum libertis deliberat.* 3. *Agrippina, Germanici fratris eius filia, aliis praelata, L. Silano, cui desponsa Octavia, insidias struit,* 4. *administro Vitellio,* 5—7. *cuius artibus inducti Senatus Populusque infames nuptias probant.* 8. *Silanus mortem sibi conscisćit. Seneca ab exilio redux studiis Neronis praeest,* 9. *cui despondetur Octavia.*

10. *Parthi Regem Roma petunt Meherdatem,* 11. *quem, missum a Claudio, Cassius in Regnum ducere conatur.* 12. *Obstat fraus Abgari et* 13. *Izatis.* 14. *Victus Meherdates Gotarzi traditur. Hoc mortuo Regnum in Vononem, dein Vologesem transfertur.* 15. *Mithridati, Regnum Ponti reciperare niso, Romani resistunt et Cotys et Eunones.* 16. *Vspe urbe capta,* 17. *Zorsines deserit Mithridatem, qui,* 18. *supplex Eunoni,* 19—21. *per eum a Principe veniam impetrat; Romamque perducitur.*

22. *Agrippinae artibus Lollia cedere Italia iubetur, Calpurnia pervertitur.* 23. *Salutis augurium.*

Pomerium Vrbis prolatum. 24. *et qui olim protulerint.*

25. *Nero Domitius a Claudio adoptatur auctoritate Pallantis.* 26. *Britannicus depressus.* 27. 28. *Colonia in Vbios deducta. Catti latrocinia agitantes vincuntur.* 29. 30. *Vannius Suevorum Rex a suis pulsus.*

31. *In Britannia turbantes reprimit Ostorius Icenos,* 32. *Cangos, Brigantes.* 33—35. *Silurum Regem Caractacum vincit.* 36. *Is, Romam perductus,* 37. *mascule Caesarem adloquitur et veniam impetrat.* 38. 39. *Britanni vires reparant. Ostorius, obtentis triumphi insignibus, obit.* 40. *Ei Didius suffectus. Bellum intestinum Venutii et Cartismanduae.*

41. *Neroni virilis toga maturatur, posthabito Britannico.* 42. *Burrus Praetorio praefectus. Agrippinae adrogantia. Vitellio favet.* 43. *Prodigia Romae. Caritas Annonae.*

44—47. *Bellum Armenios inter et Iberos. Rhadamistus Pharasmanis filius Iberus specie foederis Mithridatem invadit, vinclis onerat, interimit.* 48. *Quadratus, Syriae Praeses, de ultione deliberat.* 49. *Pelignus Rhadamistum temere Regium insigne sumere hortatur.* 50. *Parthi Armeniam invadunt.* 51. *Rhadamistus a suis pellitur. Zenobia coniunx, ab eo vulnerata, aegre servatur.*

52. *Furius Scribonianus relegatus. SC. de mathematicis.* 53. *SC. Claudianum de feminis, quae servis coniungerentur. Adulatio in Pallantem.* 54. *Felix et Ventidius turbant Iudaeam. Quadratus quietem reddit.* 55. *Motus in Cilicia sedat Rex Antiochus.*

56. *La-*

56. *Lacus Fucinus emiſſus et in eo navale ſpectaculum* 57. *et convivium cum periculo.* 58. *Nero ducit Octaviam.* 59. *Statilius Taurus everſus.* 60. *Procuratorum in provinciis auctoritas aucta.* 61. *Cois conceſſa immunitas.* 62. 63. *Byzantiis tributum ad tempus remiſſum, eius urbis ſitus.*

64. *Prodigia Claudianae necis.* 65. *Lepidae mors indicta. Narciſſi liberae voces.* 66. 67. *Claudium Agrippina veneno tollit.* 68. *Nero primordia Imperii capit.* 69. *Funus et conſecratio Claudii. Geſta haec annis ſex*

C. POMPEIO. Q. VERANNIO
C. ANTISTIO. M. SVILIO RVFO
TI. CLAVDIO V. SER. CORNELIO ORFITO
P. CORNELIO SVLLA. L. SALVIO OTHONE
D. IVNIO SILANO. Q. HATERIO
M. ASINIO MARCELLO. M'. ACILIO AVIOLA
COSS.

Caede Meſſallinae convulſa Principis domus, orto 1
apud libertos certamine, quis deligeret uxorem Clau- A. V. 802.
dio, caelibis vitae intoleranti, et coniugum impe- A. C.
riis obnoxio. Nec minore ambitu feminae exarſe- 49.
rant: ſuam quaeque nobilitatem, formam, opes, contendere, ac digna tanto matrimonio oſtentare. Sed maxime ambigebatur inter Lolliam Paullinam, M. Lollii Conſularis filiam, et Iuliam Agrippinam, Germanico genitam: huic Pallas, illi Calliſtus, fautores aderant. at Aelia Petina, e familia Tuberonum, Narciſſo fovebatur. Ipſe modo huc, modo illuc, ut quemque ſuadentium audierat, promptus, diſcordantes in conſilium vocat, ac *promere ſenten-*

A. V. *tiam et adiicere rationes* iubet. Narciſſus *vetus ma-*
802. *trimonium, familiam communem,* (nam Antonia ex
A. C. Petina erat) *nihil in Penatibus eius novum,* disſere-
49.
2 bat, *ſi ſueta coniunx rediret; haudquaquam novercalibus odiis uſuram in Britannicum et Octaviam, proxima ſuis pignora.* Calliſtus *inprobatam longo diſcidio, ac, ſi rurſus adſumeretur, eo ipſo ſuperbam: longeque rectius Lolliam induci, quando nullos liberos genuiſſet, vacuam aemulatione, et privignis parentis loco futuram.* At Pallas id maxime in Agrippina laudare, *quod Germanici nepotem ſecum traheret, dignam prorſus Imperatoria fortuna ſtirpem nobilem, et familiae Claudiae quae poſteros coniungeret; ne femina expertae fecunditatis, integra iuventa, claritudi-*
3 *nem Caeſarum aliam in domum ferret.* Praevaluere haec, adiuta Agrippinae inlecebris, quae, ad eum, per ſpeciem neceſſitudinis, crebro ventitando, pellicit patruum, ut praelata ceteris, et nondum uxor, potentia uxoria iam uteretur. Nam, ubi ſui matrimonii certa fuit, ſtruere maiora, nuptiasque Domitii, quem ex Cn. Aenobarbo genuerat, et Octaviae, Caeſaris filiae, moliri: quod ſine ſcelere perpetrari non poterat, quia L. Silano deſponderat Octaviam Caeſar, iuvenemque et alia clarum, inſigni triumphalium et gladiatorii muneris magnificentia, protulerat ad ſtudia vulgi. Sed nihil arduum videbatur in animo Principis, cui non iudicium, non
4 odium erat, niſi indita et iuſſa. Igitur Vitellius, nomine Cenſoris ſerviles fallacias obtegens, ingruentiumque dominationum proviſor, quo gratiam Agrippinae pararet, conſiliis eius inplicari, ferere crimina in Silanum, cui ſane decora et procax ſoror, Iunia Calvina, haud multum ante Vitellii nurus fuerat.

rat. hinc initium accuſationis: fratrumque non in- A. V.
ceſtum, ſed incuſtoditum amorem ad infamiam tra- 802. A. C.
xit. et praebebat Caeſar aures, accipiendis adver- 49.
ſum generum ſuſpicionibus caritate filiae promptior.
At Silanus, inſidiarum neſcius, ac forte eo anno
Praetor, repente per edictum Vitellii ordine Sena-
torio movetur, quamquam lecto pridem Senatu, lu-
ſtroque condito. ſimul adfinitatem Claudius diremit;
adactusque Silanus, eiurare magiſtratum, et reli-
quus Praeturae dies in Eprium Marcellum conlatus
eſt. C. Pompeio, Q. Verannio coss. pactum in- A. V.
ter Claudium et Agrippinam matrimonium iam fa- 803. A. C.
ma, iam amore inlicito firmabatur: nec dum cele- 50.
brare ſolennia nuptiarum audebant, nullo exemplo 5
deductae in domum patrui fratris filiae. Quin et
inceſtum, ac ſi ſperneretur, ne in malum publi-
cum erumperet, metuebatur. Nec ante omiſſa cun-
ctatio, quam Vitellius ſuis artibus id perpetrandum
ſumpſit. Percunctatusque Caeſarem, *an iuſſis Po-
puli an auctoritati Senatus cederet?* ubi ille, *unum
ſe civium et conſenſui inparem*, reſpondit, *opperiri
intra palatium* iubet. ipſe curiam ingreditur, ſum-
mamque Remp. agi obteſtans, veniam dicendi ante
alios expoſcit, orditurque: *Graviſſimos Principis
labores, quis orbem terrae capeſſat, egere adminicu-
lis, ut domeſtica cura vacuus, in commune conſulat.
quod porro honeſtius Cenſoriae mentis levamen, quam
adſumere coniugem, proſperis dubiisque ſociam: cui
cogitationes intimas, cui parvos liberos tradat, non
luxui aut voluptatibus adſuefactus, ſed qui prima ab
iuventa legibus obtemperaviſſet.* Poſtquam haec fa- 6
vorabili oratione praemiſit, multaque Patrum adſen-
tatio ſequebatur; capto rurſus initio, *Quando ma-*

 ritan-

A V. *ritandum Principem cuncti suaderent, deligi oportere*
803. A. C. *feminam nobilitate, puerperiis, sanctimonia insignem.*
50. *Nec diu anquirendum, quin Agrippina claritudine generis anteiret: datum ab ea fecunditatis experimentum: et congruere artes honestas. Id vero egregium, quod, provisu Deum, vidua iungeretur Principi, sua tantum matrimonia experto. audivisse a parentibus, vidisse ipsos, adripi coniuges ad libita Caesarum: procul id a praesenti modestia. statueretur immo documentum, quo uxorem Imperator acciperet. At enim, nova nobis in fratrum filias coniugia. sed aliis gentibus solennia, nec lege ulla prohibita. et sobrinarum diu ignorata tempore addito percrebuisse. morem adcommodari, prout conducat, et fore hoc quo-*
7 *que in his, quae mox usurpentur.* Haud defuere, qui certatim, *si cunctaretur Caesar, vi acturos* testificantes, erumperent curia. Conglobatur promiscua multitudo, *Populumque Romanum eadem orare*, clamitat. Nec Claudius ultra exspectato, obvium apud forum praebet se gratantibus: Senatumque ingressus, *decretum postulat, quo iustae inter patruos fratrumque filias nuptiae etiam in posterum statuerentur.* Neque tamen repertus est, nisi unus, talis matrimonii cupitor, T. Alledius Severus, Eques Romanus, quem plerique, *Agrippinae gratia inpulsum*, ferebant. Versa ex eo civitas, et cuncta feminae obediebant, non per lasciviam, ut Messallina, rebus Romanis inludenti. adductum et quasi virile servitium: palam severitas, ac saepius superbia: nihil domi inpudicum, nisi dominationi expediret. cupido auri inmensa obtentum habebat, quasi subsi-
8 dium Regno pararetur. Die nuptiarum Silanus sibi mortem conscivit: sive eo usque spem vitae pro-

duxe-

duxerat, ſeu delecto die, augendam ad invidiam. A. V.
Calvina, ſoror eius, Italia pulſa eſt. Addidit Clau- 803.
dius, *ſacra ex legibus Tulli Regis, piaculaque apud* A. C. 50.
lucum Dianae per Pontifices danda: inridentibus cun-
ctis, quod poenae procurationesque inceſti id tem-
poris exquirerentur. At Agrippina, ne malis tan-
tum facinoribus noteſceret, veniam exſilii pro An-
naeo Seneca, ſimul Praeturam impetrat, laetum in
publicum rata, ob claritudinem ſtudiorum eius, ut-
que Domitii pueritia tali magiſtro adoleſceret, et
conſiliis eiusdem ad ſpem dominationis uteretur:
quia Seneca fidus in Agrippinam, memoria benefi-
cii, et infenſus Claudio, dolore iniuriae, credeba-
tur. Placitum dehinc, non ultra cunctari: ſed de- 9
ſignatum Conſulem, Memmium Pollionem, ingen-
tibus promiſſis inducunt, ſententiam expromere, qua
oraretur Claudius, *deſpondere Octaviam Domitio.*
quod aetati utriusque non abſurdum, et maiora pa-
tefacturum erat. Pollio haud disparibus verbis, ac
nuper Vitellius, cenſet: deſpondeturque Octavia,
ac, ſuper priorem neceſſitudinem, ſponſus iam et
gener Domitius, aequari Britannico, ſtudiis ma-
tris, arte eorum, quis, ob accuſatam Meſſallinam,
ultio ex filio timebatur.

Per idem tempus legati Parthorum ad expeten- 10
dum, ut retuli, Meherdaten miſſi, Senatum ingre-
diuntur, mandataque in hunc modum incipiunt:
*Non ſe foederis ignaros, nec defectione a familia Ar-
ſacidarum venire; ſed filium Vononis, nepotem Phra-
hatis, accedere adverſus dominationem Gotarzis, no-
bilitati plebique iuxta intolerandam. Iam fratres,
iam propinquos, iam longius ſitos, caedibus exhau-
ſtos: adiici coniuges gravidas, liberos parvos, dum*

A. V. *ſocors domi, bellis infauſtus, ignaviam ſaevitia tegat.*
803. A. C. *Veterem ſibi ac publice coeptam nobiſcum amicitiam:*
50. *et ſubveniendum ſociis, virium aemulis, cedentibusque per reverentiam. Ideo Regum obſides liberos dari ut, ſi domeſtici imperii taedeat, ſit regreſſus ad Principem Patresque, quorum moribus adſuefactus Rex*
11 *melior adſciſceretur.* Vbi haec atque talia disſertavere, incipit orationem Caeſar *de faſtigio Romano, Parthorumque obſequiis:* ſeque D. Auguſto adaequabat, *petitum ab eo Regem* referens, omiſſa Tiberii memoria; quamquam is quoque miſerat. Addiditque praecepta (etenim aderat Meherdates) *ut non dominationem et ſervos, ſed rectorem et cives cogitaret; clementiamque ac iuſtitiam, quanto ignara barbaris, tanto toleratiora capeſſeret.* Hinc verſus ad legatos, extollit laudibus *alumnum urbis, ſpectatae ad id modeſtiae. ac tamen ferenda Regum ingenia, neque uſui crebras mutationes. Rem Romanam huc ſatietate gloriae provectam, ut externis quoque gentibus quietem velit.* Datum poſt haec C. Caſſio, qui Syriae praeerat, deducere iuvenem ripam ad Euphra-
12 tis. Ea tempeſtate Caſſius ceteros praeminebat peritia legum. nam militares artes per otium ignotae, induſtriosque aut ignavos pax in aequo tenet. Attamen, quantum ſine bello dabatur, revocare priſcum morem, exercitare legiones, cura, proviſu perinde agere, ac ſi hoſtis ingrueret: ita dignum maioribus ſuis, et familia Caſſia ratus, per illas quoque gentes celebrata. Igitur excitis, quorum de ſententia petitus Rex, poſitisque caſtris apud Zeugma, unde maxime pervius amnis, poſtquam inluſtres Parthi, Rexque Arabum Acbarus advenerat, monet Meherdaten, *barbarorum inpetus acres cunctatione*

lan-

langueſcere, aut in perfidiam mutari: itaque urgeret A. V.
coepta. Quod ſpretum fraude Acbari, qui iuvenem 803. A. C.
ignarum, et ſummam fortunam in luxu ratum, mul- 50.
tos per dies adtinuit apud oppidum Edeſſam. Et vocante Carrhene, *promptasque res* oſtentante, *ſi citi advenisſent,* non cominus Meſopotamiam, ſed flexu Armeniam petunt, id temporis inportunam, quia hiems occipiebat. Exin nivibus et montibus 13
feſſi, poſtquam campos propinquabant, copiis Carrhenis adiunguntur. Tramiſſoque amne Tigri, permeant Adiabenos, quorum Rex Izates ſocietatem Meherdatis palam induerat, in Gotarzen per occulta et magis fida inclinabat. Sed capta in transitu urbs Ninos, vetuſtiſſima ſedes Aſſyriae, et Arbela, caſtellum inſigne fama, quod, poſtremo inter Darium atque Alexandrum proelio, Perſarum illic opes conciderant. Interea Gotarzes, apud montem, cui nomen *Sambulos,* vota Diis loci ſuſcipiebat, praecipua religione Herculi: qui, tempore ſtato, per quietem monet Sacerdotes, *ut, templum iuxta, equos venatui adornatos ſiſtant.* equi, ubi pharetras telis onuſtas accepere, per ſaltus vagi, nocte demum, vacuis pharetris, multo cum anhelitu redeunt. Rurſus Deus, qua ſilvas pererraverit, nocturno viſu demonſtrat: reperiunturque fuſae paſſim ferae. Ce- 14
terum Gotarzes, nondum ſatis aucto exercitu, flumine Corma pro munimento uti: et, quamquam per inſectationes et nuntios ad proelium vocaretur, nectere moras, locos mutare, et miſſis corruptoribus, exuendam ad fidem hoſtes emercari. Ex quis Izates Adiabeno, mox Acbarus, Arabum cum exercitu, abſcedunt, levitate gentili, et quia experimentis cognitum eſt, barbaros malle Roma pete-

A. V. re Reges, quam habere. At Meherdates, validis
803. A. C. auxiliis nudatus, ceterorum proditione suspecta,
50. quod unum erat reliquum, rem in casum dare,
proelioque experiri statuit. Nec detrectavit pugnam
Gotarzes, deminutis hostibus ferox. Concursumque magna caede et ambiguo eventu: donec Carrhenen, profligatis obversis longius evectum, integer a tergo globus circumveniret. Tum omni spe perdita, Meherdates, promissa Parrhacis, paterni clientis, secutus, dolo eius vincitur, traditurque victori. Atque ille, *non propinquum, neque Arsacis de gente, sed alienigenam et Romanum*, increpans, auribus decisis vivere iubet, ostentui clementiae suae, et in nos dehonestamento. Dein Gotarzes morbo obiit, accitusque in Regnum Vonones, Medos tum praesidens. Nulla huic prospera aut adversa, quis memoraretur. brevi et inglorio imperio perfunctus est; resque Parthorum in filium eius Vologesen translatae.
15 At Mithridates Bosporanus, amissis opibus vagus, posteaquam Didium, Ducem Romanum, roburque exercitus abisse cognoverat, relictos in novo Regno, Cotyn, iuventa rudem, et paucas cohortium, cum Iulio Aquila, Equite Romano: spretis utrisque, concire nationes, inlicere perfugas: postremo, exercitu coacto, regem Dandaridarum exturbat Imperioque eius potitur. Quae ubi cognita, et iam iamque Bosporum invasurus habebatur, diffisi propriis viribus Aquila et Cotys, quia Zorsines, Siracorum Rex, hostilia resumpserat, externas et ipsi gratias quaesivere, missis legatis ad Eunonen, qui Adorsorum genti praecellebat. Nec fuit in arduo societas, potentiam Romanam adversus rebellem Mithridaten ostentantibus. Igitur pepigere,

pigere, *equeſtribus proeliis Eunones certaret: obſidia* A. V.
urbium Romani capeſſerent. Tum compoſito agmine 803.
incedunt: cuius frontem et terga Adorſi, media A. C. 50.
cohortes et Bosporani tutabantur, noſtris in armis. 16
Sic pulſus hoſtis, ventumque Sozam, oppidum Dan-
daricae, quod deſertum a Mithridate, ob ambiguos
popularium animos obtineri, relicto ibi praeſidio,
viſum. Exin in Siracos pergunt, et transgreſſi
amnem Pandam, circumveniunt urbem Vſpen, edi-
tam loco, et moenibus ac foſſis munitam; niſi
quod moenia, non ſaxo, ſed cratibus et vimentis,
ac media humo, adverſum inrumpentes invalida erant:
eductaeque altius turres, facibus atque haſtis turba-
bant obſeſſos. ac, ni proelium nox diremiſſet, coe-
pta patrataque expugnatio eundem intra diem foret.
Poſtero miſere legatos, *veniam liberis corporibus* 17
orantes: *ſervitii decem millia* offerebant. quod adſper-
nati ſunt victores, quia trucidare deditos ſaevum,
tantam multitudinem cuſtodia cingere arduum: bel-
li potius iure caderent. Datumque militibus, qui
ſcalis evaſerant, ſignum caedis. Excidio Vſpen-
ſium metus ceteris iniectus, nihil tutum ratis, cum
arma, munimenta, impediti vel eminentes loci,
amnesque et urbes iuxta perrumperentur. Igitur
Zorſines, diu penſitato, Mithridatisne rebus extre-
mis, an patrio Regno conſuleret; poſtquam prae-
valuit gentilis utilitas, datis obſidibus, apud effigiem
Caeſaris procubuit, magna gloria exercitus Romani,
quem incruentum et victorem, tridui itinere ab-
fuiſſe ab amne Tanai conſtitit. Sed in regreſſu dis-
par fortuna fuit; quia navium quasdam, quae mari
remeabant, in litora Taurorum delatas circumvene-
re barbari, praefecto cohortis et plerisque Centurio-
num

A. V. num interfectis. Interea Mithridates nullo in ar-
803. mis subsidio, consultat, cuius misericordiam expe-
A. C. riretur. Frater Cotys, proditor olim, deinde ho-
50. 18 stis, metuebatur: Romanorum nemo id auctoritatis aderat, ut promissa eius magni penderentur. Ad Eunonen convertit, propriis odiis non infensum, et recens coniuncta nobiscum amicitia validum. Igitur cultu vultuque quam maxime ad praesentem fortunam comparato, regiam ingreditur, genibusque eius provolutus, *Mithridates*, inquit, *terra marique Romanis per tot annos quaesitus, sponte adsum. Vtere, ut voles, prole magni Achaemenis. quod mihi*
19 *solum hostes non abstulerunt.* At Eunones claritudine viri, mutatione rerum, et prece haud degenere permotus, adlevat supplicem, laudatque, *quod gentem Adorsorum, quod suam dexteram petendae veniae delegerit.* Simul legatos litterasque ad Caesarem in hunc modum mittit: *Pop. Romani Imperatoribus, magnarumque nationum Regibus, primam ex similitudine fortunae amicitiam: sibi et Claudio, etiam communionem victoriae esse. Bellorum egregios fines, quotiens ignoscendo transigatur. Sic Zorsini victo nihil ereptum. Pro Mithridate, quando gravius mereretur, non potentiam, non Regnum precari! sed ne trium-*
20 *pharetur, neve poenas capite expenderet.* At Claudius, quamquam nobilitatibus externis mitis, dubitavit tamen, accipere captivum pacto salutis, an repetere armis rectius foret. Huc dolor iniuriarum, et libido vindictae adigebat. Sed disserebatur contra: *Suscipi bellum avio itinere, inportuoso mari: ad hoc Reges feroces; vagos populos; solum frugum egens: tum taedium ex mora, pericula ex properantia, modicam victoribus laudem, ac multum infamiae,*

si pel-

ſi pellerentur. quin adriperet oblata, et ſervaret ex- A. V.
ſulem: cui inopi quanto longiorem vitam, tanto plus 803.
ſupplicii fore. His permotus ſcripſit Eunoni, *meri-* A. C. 50.
tum quidem noviſſima exempla Mithridaten, nec ſibi
vim ad exequendum deeſſe: verum ita maioribus pla-
citum, quanta pervicacia in hoſtem, tanta beneficen-
tia adverſus ſupplices utendum. nam triumphos de po-
pulis Regnisque integris adquiri. Traditus poſt haec 21
Mithridates, vectusque Romam per Iunium Cilonem,
Procuratorem Ponti, ferocius, quam pro fortuna,
diſſeruiſſe apud Caeſarem ferebatur. Elataque vox
eius in vulgum hisce verbis: *non ſum remiſſus ad*
te, ſed reverſus: vel, ſi non credis, dimitte et quae-
re. vultu quoque interrito permanſit, cum roſtra
iuxta, cuſtodibus circumdatus, viſui populo praebe-
retur. Conſularia inſignia Ciloni, Aquilae Praetoria
decernuntur.

Iisdem Conſulibus, atrox odii Agrippina ac Lol- 22
liae infenſa, quod ſecum de matrimonio Principis
certaviſſet, molitur crimina et accuſatorem, qui ob-
iiceret *Chaldaeos, Magos, interrogatumque Apollinis*
Clarii ſimulacrum, ſuper nuptiis Imperatoris. Exin
Claudius, inaudita rea multa de claritudine eius
apud Senatum praefatus, *ſorore L. Voluſii genitam,*
maiorem ei patruum Cottam Meſſallinum eſſe, Mem-
mio quondam Regulo nuptam: nam de C. Caeſaris
nuptiis conſulto reticebat: addidit *pernicioſa in Remp.*
conſilia, et materiem ſceleri detrahendam. Proin, pu-
blicatis bonis, cederet Italia. Ita quinquagies ſeſter-
tium, ex opibus inmenſis, exſuli relictum. Et Cal-
purnia inluſtris femina pervertitur, quia formam
eius laudaverat Princeps, nulla libidine, ſed fortui-
to ſermone. unde vis Agrippinae citra ultima ſte-
tit.

A. V. tit. In Lolliam mittitur Tribunus, a quo ad mor-
803. A. C. tem adigeretur. Damnatus et lege repetundarum
50. Cadius Rufus, accuſantibus Bithynis. Galliae Nar-
23 bonenſi, ob egregiam in Patres reverentiam, datum, *ut Senatoribus eius provinciae, non exquiſita Principis ſententia, iure, quo Sicilia haberetur, res ſuas inviſere liceret.* Ituraeique et Iudaei, defunctis Regibus, Sohemo atque Agrippa, provinciae Syriae additi. Salutis augurium, quinque et viginti annis omiſſum, repeti, ac deinde continuari, placitum. Et pomerium auxit Caeſar, more priſco; quo iis, qui protulere Imperium, etiam terminos urbis propagare datur. Nec tamen Duces Romani, quamquam magnis nationibus ſubactis, uſurpaverant, niſi
24 L. Sulla et D. Auguſtus. Regum in eo ambitio vel gloria, varie vulgata. Sed initium condendi, et, quod pomerium Romulus poſuerit, noſcere, haud abſurdum reor. Igitur a foro boario, ubi aereum tauri ſimulacrum adſpicimus, quia id genus animalium aratro ſubditur, ſulcus deſignandi oppidi coeptus, ut magnam Herculis aram amplecteretur. Inde certis ſpatiis interiecti lapides, per ima montis Palatini ad aram Conſi, mox ad curias veteres, tum ad ſacellum Larium: forumque Romanum et capitolium non a Romulo, ſed a T. Tatio additum urbi credidere. Mox pro fortuna pomerium auctum. Et, quos tum Claudius terminos poſuerit, facile cognitu et publicis actis perſcriptum.

A. V. C. Antiſtio M. Suilio coss. adoptio in Domi-
804. A. C. tium, auctoritate Pallantis, feſtinatur. qui obſtri-
51. ctus Agrippinae, ut conciliator nuptiarum, et mox
25 ſtupro eius inligatus, ſtimulabat Claudium, *conſuleret Reipublicae: Britannici pueritiam robore circumdaret*·

daret. Sic apud D. Auguſtum, quamquam nepotibus A. V.
ſubnixum, viguiſſe privignos: a Tiberio ſuper pro- 804.
priam ſtirpem Germanicum adſumptum. Se quoque A. C. 51.
accingeret iuvene, partem curarum capeſſituro. His evictus, biennio maiorem natu Domitium filio anteponit; habita apud Senatum oratione in eundem, quem a liberto acceperat, modum. Adnotabant periti, nullam antehac adoptionem inter patricios Claudios reperiri, eosque ab Atto Clauſo continuos duraviſſe. Ceterum actae Principi grates, quaeſi- 26
tiore in Domitium adulatione: rogataque lex, qua *in familiam Claudiam et nomen Neronis transiret.* augetur et Agrippina cognomento *Auguſtae.* Quibus patratis, nemo adeo expers miſericordiae fuit, quem non Britannici fortunae moeror adficeret. deſolatus paullatim etiam ſervilibus miniſteriis, intempeſtiva novercae officia in ludibria vertebat, intelligens falſi. neque enim ſegnem ei fuiſſe indolem ferunt: ſive verum, ſeu periculis commendatus, retinuit famam ſine experimento. Sed Agrippina, quo vim ſuam 27
ſociis quoque nationibus oſtentaret, in oppidum Vbiorum, in quo genita erat, veteranos coloniamque deduci inpetrat; cui nomen inditum ex vocabulo ipſius. Ac forte acciderat, ut eam gentem, Rheno transgreſſam, avus Agrippa in fidem acciperet. Iisdem temporibus in ſuperiore Germania trepidatum adventu Cattorum, latrocinia agitantium. Inde L. Pomponius, Legatus, auxiliares Vangionas ac Nemetas, addito equite alario, monuit, *ut anteirent populatores, vel dilapſis inproviſi circumfunderentur.* Et ſecuta conſilium Ducis induſtria militum, diviſique in duo agmina, qui laevum iter petiverant, recens reverſos, praedaque per luxum uſos

A. V. et ſomno graves, circumvenere. Aucta laetitia,
804. A. C. quod quoſdam e clade Variana quadrageſimum poſt
51. annum ſervitio exemerant. At, qui dextris et pro-
28 pioribus compendiis ierant, obvio hoſti, et aciem
auſo, plus cladis faciunt; et praeda famaque onuſti,
ad montem Taunum revertuntur, ubi Pomponius
cum legionibus opperiebatur, ſi Catti, cupidine ul-
ciſcendi, caſum pugnae praeberent. Illi metu, ne
hinc Romanus, inde Cheruſci, cum quis aeternum
diſcordant, circumgrederentur, legatos in urbem et
obſides miſere; decretusque Pomponio triumphalis
honos, modica pars famae eius apud poſteros, in
29 quis carminum gloria praecellit. Per idem tempus
Vannius, Suevis a Druſo Caeſare inpoſitus, pelli-
tur regno: prima imperii aetate clarus acceptusque
popularibus; mox, diuturnitate in ſuperbiam mu-
tans, et odio accolarum, ſimul domeſticis diſcor-
diis circumventus. Auctores fuere Vibillius, Her-
mundurorum Rex, et Vangio ac Sido, ſorore Van-
nii geniti. Nec Claudius, quamquam ſaepe ora-
tus, arma certantibus barbaris interpoſuit, *tutum*
Vannio *perfugium* promittens, *ſi pelleretur:* ſcripſit-
que P. Atellio Hiſtro, qui Pannoniam praeſidebat,
*legionem, ipſaque e provincia lecta auxilia, pro ripa
componeret, ſubſidio victis, et terrorem adverſus vi-
ctores, ne, fortuna elati, noſtram quoque pacem tur-
barent.* nam vis innumera Lygii, aliaeque gentes
adventabant, fama ditis Regni, quod Vannius 30.
per annos praedationibus et vectigalibus auxerat.
Ipſi manus propria pedites, eques e Sarmatis Iazy-
gibus erat, inpar multitudini hoſtium: eoque caſtel-
30 lis ſeſe defenſare, bellumque ducere ſtatuerat. Sed
Iazyges, obſidionis inpatientes, et proximos per
cam-

campos vagi, necessitudinem pugnae adtulere, quia Lygius Hermundurusque illic ingruerant. Igitur degressus castellis Vannius, funditur proelio: quamquam rebus adversis, laudatus, *quod et pugnam manu capessiit, et corpore adverso vulnera excepit.* Ceterum ad classem, in Danubio opperientem, perfugit. Secuti mox clientes, et, acceptis agris, in Pannonia locati sunt. Regnum Vangio ac Sido inter se partivere, egregia adversus nos fide: subiectis, suone an servitii ingenio, dum adipiscerentur dominationes, multa caritate, et maiore odio, postquam adepti sunt.

A. V. 804. A. C. 51.

31 At in Britannia P. Ostorium, pro Praetore, turbidae res excepere, effusis in agrum sociorum hostibus, eo violentius, quod novum Ducem, exercitu ignoto, et coepta hieme, iturum obviam non rebantur. Ille gnarus, primis eventibus metum aut fiduciam gigni, citas cohortes rapit: et, caesis qui restiterant, disiectos consectatus, ne rursus conglobarentur, infensaque et infida pax non Duci, non militi, requiem permitteret, detrahere arma suspectis, cunctosque castris ad Auvonam et Sabrinam fluvios cohibere parat. Quod primi Iceni abnuere, valida gens, nec proeliis contusi, quia societatem nostram volentes accesserant. hisque auctoribus circumiectae nationes locum pugnae delegere, septum agresti aggere, et aditu angusto, ne pervius equiti foret. Ea munimenta Dux Romanus, quamquam sine robore legionum sociales copias ducebat, perrumpere adgreditur, et distributis cohortibus turmas quoque peditum ad munia accingit. Tunc, dato signo, perfringunt aggerem suisque claustris inpeditos turbant. Atque illi conscientia rebellionis,

A. V. 804. A. C. 51. et obfeptis effugiis, multa et clara facinora fecere. Qua pugna filius Legati, M. Oftorius, fervati civis decus meruit. Ceterum clade Icenorum compofiti,
32 qui bellum inter et pacem dubitabant: et ductus inde in Cangos exercitus. Vaftati agri, praedae paffim actae; non aufis aciem hoftibus, vel, fi ex occulto carpere agmen tentarent, punito dolo. Iamque ventum haud procul mari, quod Hiberniam infulam adfpectat; cum ortae apud Brigantas discordiae retraxere Ducem, deftinationis certum, ne nova moliretur, nifi prioribus firmatis. Et Brigantes quidem, paucis, qui arma coeptarant, interfectis, in reliquos data venia, refedere: Silurum gens, non atrocitate, non clementia mutabatur, quin bellum exerceret, caftrisque legionum premenda foret. Id quo promptius veniret, Colonia Camulodunum, valida veteranorum manu, deducitur in agros captivos, fubfidium adverfus rebelles, et inbuendis fo-
33 ciis ad officia legum. Itum inde in Siluras, fuper propriam ferociam, Caractaci viribus confifos: quem multa ambigua, multa profpera extulerant, ut ceteros Britannorum Imperatores praemineret. Sed tum aftu, tum locorum fraude prior, vi militum inferior, transfert bellum in Ordovicas, additisque, qui pacem noftram metuebant, noviffimum cafum experitur; fumpto ad proelium loco, ut aditus, abfceffus cuncta nobis inportuna, et fuis in melius effent. Tunc montibus arduis, et, fi qua clementer accedi poterant, in modum valli faxa praeftruit: et praefluebat amnis vado incerto, catervaeque me-
34 liorum pro munimentis conftiterant. Ad hoc gentium Ductores circumire, hortari, firmare animos, minuendo metu, accendenda fpe, aliisque belli incita-

citamentis. Enimvero Caractacus huc illuc voli- A. V.
tans, *illum diem, illam aciem, teſtabatur, aut reci-* 804.
perandae libertatis, aut ſervitutis aeternae initium fo- A. C.
re. vocabatque nomina *maiorum, qui Dictatorem* 51.
Caeſarem pepuliſſent: quorum virtute vacui a ſecuri-
bus et tributis, intemerata coniugum et liberorum cor-
pora retinerent. Haec atque talia dicenti, adſtre-
pere vulgus; gentili quisque religione obſtringi, *non*
telis, non vulneribus ceſſuros. Obſtupefecit ea ala- 35
critas Ducem Romanum: ſimul obiectus amnis, ad-
ditum vallum, inminentia iuga, nihil niſi atrox et
propugnatoribus frequens, terrebat. Sed miles proe-
lium poſcere, *cuncta virtute expugnabilia,* clamitare,
Praefectique ac Tribuni paria disſerentes, ardorem
exercitus incendebant. Tum Oſtorius, circumſpe-
ctis, quae inpenetrabilia, quaeque pervia, ducit
infenſos, amnemque haud difficulter evadit. Vbi
ventum ad aggerem, dum miſſilibus certabatur, plus
vulnerum in nos, et pleraeque caedes oriebantur.
Poſteaquam, facta teſtudine, rudes et informes ſa-
xorum compages distractae, parque cominus acies;
decedere barbari in iuga montium. Sed eo quoque
inrupere ferentarius gravisque miles: illi telis ad-
ſultantes, hi conferto gradu: turbatis contra Bri-
tannorum ordinibus, apud quos nulla loricarum ga-
learumve tegmina, et, ſi auxiliaribus reſiſterent,
gladiis ac pilis legionariorum; ſi huc verterent, ſpa-
this et haſtis auxiliarium ſternebantur. Clara ea vi-
ctoria fuit, captaque uxore et filia Caractaci, fra-
tres quoque in deditionem accepti. Ipſe (ut ferme 36
intuta ſunt adverſa) cum fidem Cartismanduae, Re-
ginae Brigantum, petiviſſet, vinctus ac victoribus
traditus eſt, nono poſt anno, quam bellum in Bri-

A. V. tannia coeptum. Vnde fama eius evecta insulas et
804. A. C. proximas provincias pervagata, per Italiam quoque
51. celebrabatur: avebantque visere, quis ille tot per annos opes nostras sprevisset. Ne Romae quidem ignobile Caractaci nomen erat: et Caesar, dum suum decus extollit, addidit gloriam victo. Vocatus quippe, ut ad insigne spectaculum, populus. Stetere in armis Praetoriae cohortes, campo, qui castra praeiacet. Tum, incedentibus regiis clientelis, phalerae torquesque; quaeque externis bellis quaesierat, traducta: mox fratres, et coniunx et filia: postremo ipse ostentatus. Ceterorum preces degeneres fuere, ex metu: at non Caractacus, aut vultu de-
37 misso, aut verbis, misericordiam requirens. Vbi tribunali adstitit, in hunc modum locutus est: *Si, quanta nobilitas et fortuna mihi fuit, tanta rerum prosperarum moderatio fuisset, amicus potius in hanc urbem, quam captus, venissem: neque dedignatus esses claris maioribus ortum, pluribus gentibus imperitantem, foedere pacis accipere. Praesens sors mea, ut mihi informis, sic tibi magnifica est. habui equos, viros, arma, opes. quid mirum, si haec invitus amisi? Non, si vos omnibus imperitare vultis, sequitur, ut omnes servitutem accipiant? Si statim deditus traderer, neque mea fortuna, neque tua gloria inclaruisset, et supplicium mei oblivio sequeretur: at, si incolumem servaveris, aeternum exemplar clementiae ero.* Ad ea Caesar veniam ipsique et coniugi et fratribus tribuit. Atque illi, vinclis exsoluti, Agrippinam quoque, haud procul alio suggestu conspicuam, iisdem, quibus Principem, laudibus gratibusque venerati sunt. novum sane et moribus veterum insolitum, feminam signis Romanis praesidere: ipsa semet

ſemet parti a maioribus ſuis Imperii ſociam ferebat. A. V.
Vocati poſthac Patres, multa et magnifica ſuper ca- 804.
ptivitate Caractaci diſſeruere: *neque minus id cla-* A. C. 51.
rum, quam cum Siphacem P. Scipio, Perſen L. Paul- 38
lus, et ſi qui alii vinctos Reges Populo Rom. oſtende-
re. Cenſentur *Oſtorio triumphi inſignia;* proſperis
ad id rebus eius, mox ambiguis: ſive, quod, amo-
to Caractaco, quaſi debellatum foret, minus inten-
ta apud nos militia fuit, ſive hoſtes, miſeratione
tanti Regis, acrius ad ultionem exarſere. Praefe-
ctum caſtrorum et legionarias cohortes, exſtruen-
dis apud Siluras praeſidiis relictas, circumfundunt.
Ac, ni cito e vicis et caſtellis proximis ſubventum
foret, copiae tum occidione occubuiſſent. Praefe-
ctus tamen et octo Centuriones, ac promptiſſimus
quisque manipularis cecidere. nec multo poſt pabu-
lantis noſtros miſſasque ad ſubſidium turmas profli-
gant. Tum Oſtorius cohortes expeditas oppoſuit: 39
nec ideo fugam ſiſtebat, ni legiones proelium ex-
cepiſſent. earum robore aequata pugna, dein no-
bis pro meliore fuit. Effugere hoſtes, tenui da-
mno, quia inclinabat dies. Crebra hinc proelia, et
ſaepius in modum latrocinii per ſaltus, per paludes,
ut cuique fors, aut virtus; temere, proviſo: ob iram,
ob praedam: iuſſu, et aliquando ignaris Ducibus.
Ac praecipua Silurum pervicacia, quos accendebat
vulgata Imperatoris Rom. vox: *ut quondam Sugam-*
bri exciſi et in Gallias traiecti forent, ita Silurum
nomen penitus exſtinguendum. Igitur duas auxiliares
cohortes, avaritia Praefectorum incautius populan-
tes, intercepere. ſpoliaque et captivos largiendo,
ceteras quoque nationes ad defectionem trahebant:
cum, taedio curarum feſſus, Oſtorius conceſſit vi-

A. V. ta; laetis hoſtibus, tamquam Ducem haud ſpernen-
804. A. C. dum, et ſi non proelium, at certe bellum, abſum-
51. pſiſſet. At Caeſar, cognita morte Legati, ne pro-
40 vincia ſine rectore foret, A. Didium ſuffecit. Is
propere vectus, non tamen integras res invenit,
adverſa interim legionis pugna, cui Manlius Valens
praeerat. auctaque et apud hoſtes eius rei fama,
quo venientem Ducem exterrerent, atque illo au-
gente audita, ut maior laus compoſitis, vel, ſi du-
raviſſent, venia iuſtior tribueretur. Silures id quo-
que damnum intulerant; lateque perſultabant, donec
adcurſu Didii pellerentur. Sed, poſt captum Cara-
ctacum, praecipuus ſcientia rei militaris Venutius,
e Brigantum civitate, ut ſupra memoravi, fidusque
diu et Romanis armis defenſus, cum Cartismanduam
reginam matrimonio teneret: mox orto diſcidio,
et ſtatim bello, etiam adverſus nos hoſtilia indue-
rat. Sed primo tantum inter ipſos certabatur, cal-
lidisque Cartismandua artibus fratrem ac propinquos
Venutii intercepit. Inde accenſi hoſtes, ſtimulan-
te ignominia, ne feminae imperio ſubderentur. va-
lida et lecta armis iuventus Regnum eius invadunt.
quod nobis praeviſum: et miſſae auxilio cohortes
acre proelium fecere; cuius, initio ambiguo, finis
laetior fuit. Neque diſpari eventu pugnatum a le-
gione, cui Caeſius Naſica praeerat. Nam Didius,
ſenectute gravis, et multa copia honorum, per mi-
niſtros agere, et arcere hoſtem, ſatis habebat. Haec,
quamquam a duobus, Oſtorio Didioque, Proprae-
toribus, plures per annos geſta, coniunxi, ne di-
viſa, haud perinde ad memoriam ſui valerent. Ad
temporum ordinem redeo.

Ti. Claudio quintum, Ser. Cornelio Orfito coss. A. V.
virilis toga Neroni maturata, quo capeſſendae Rei- 805.
publ. habilis videretur. Et Caeſar adulationibus Se- A. C.
natus libens ceſſit, *ut viceſimo aetatis anno Conſula-* 52.
41
tum Nero iniret: atque interim deſignatus, Procon-
ſulare imperium extra urbem haberet, ac Princeps
iuventutis *adpellaretur.* Additum nomine eius do-
nativum militi, congiarium plebi. Et ludicro cir-
cenſium, quod adquirendis vulgi ſtudiis edebatur,
Britannicus in praetexta, Nero triumphali cum veſte,
transvecti ſunt. Spectaret populus, hunc decore
Imperatorio, illum puerili habitu, ac perinde for-
tunam utriusque praeſumeret. Simul, qui Centu-
rionum Tribunorumque ſortem Britannici miſeraban-
tur, remoti fictis cauſſis, et alii per ſpeciem ho-
noris. etiam libertorum ſi quis incorrupta fide, de-
pellitur, tali occaſione. Obvii inter ſe, Nero *Bri-
tannicum* nomine, ille *Domitium,* ſalutavere. Quod,
ut discordiae initium, Agrippina multo queſtu ad
maritum defert: *ſperni* quippe *adoptionem, quaeque
cenſuerint Patres, iuſſerit Populus, intra Penates ab-
rogari: ac, niſi pravitas tam inſenſa docentium ar-
ceatur, eruptura in publicam perniciem.* Commotus
his, quaſi criminibus, Claudius, optimum quemque
educatorem filii exſilio ac morte adficit, datosque a
noverca cuſtodiae eius inponit. Nondum tamen ſum- 42
ma moliri Agrippina audebat, ni Praetoriarum co-
hortium cura exſolverentur Luſius Geta, et Ruſius
Criſpinus; quos Meſſallinae memores et liberis eius
devinctos credebat. Igitur, *distrahi cohortes ambi-
tu duorum, et, ſi ab uno regerentur, intentiorem fore
diſciplinam,* adſeverante uxore, transfertur regimen
cohortium ad Burrum Afranium, egregiae militaris

A. V. famae, gnarum tamen, cuius ſponte praeficeretur.
805. Suum quoque faſtigium Agrippina extollere altius:
A. C. carpento capitolium ingredi, qui mos Sacerdotibus et
52. ſacris antiquitus conceſſus, venerationem augebat feminae;
quam Imperatore genitam, ſororem eius,
qui rerum potitus ſit, et coniugem et matrem fuisſe,
unicum ad hunc diem exemplum eſt. Inter quae
praecipuus propugnator eius, Vitellius, validiſſima
gratia, aetate extrema (adeo incertae ſunt potentium
res) accuſatione conripitur, deferente Iunio Lupo,
Senatore. Is crimina maieſtatis et cupidinem imperii
obiectabat. Praebuiſſetque aures Caeſar, niſi
Agrippinae minis magis quam precibus mutatus esſet,
ut accuſatori aqua atque igne interdiceret. hactenus
43 tenus Vitellius voluerat. Multa eo anno prodigia
evenere. Inſeſſum diris avibus capitolium: crebris
terrae motibus prorutae domus: ac, dum latius
metuitur, trepidatione vulgi, invalidus quisque obtriti.
Frugum quoque egeſtas, et orta ex eo fames,
in prodigium accipiebatur. Nec occulti tantum
queſtus, ſed iura reddentem Claudium circumvaſere
clamoribus turbidis, pulſumque in extremam
fori partem vi urgebant, donec militum globo infenſos
perrupit. Quindecim dierum alimenta urbi,
non amplius, ſuperfuiſſe conſtitit. magnaque Deum
benignitate, et modeſtia hiemis, rebus extremis ſubventum.
At hercule olim ex Italia legionibus longinquas
in provincias commeatus portabantur; nec
nunc infecunditate laboratur: ſed Africam potius et
Aegyptum exercemus, navibusque et caſibus vita
Populi Romani permiſſa eſt.

44 Eodem anno bellum, inter Armenios Iberosque
exortum, Parthis quoque ac Romanis graviſſimorum
inter

inter se motuum caussa fuit. Genti Parthorum Vo- A. V.
logeses imperitabat, materna origine ex pellice Grae- 805. A. C.
ca, concessu fratrum, Regnum adeptus: Iberos 52.
Pharasmanes, vetusta possessione: Armenios frater
eius Mithridates obtinebat opibus nostris. Erat Pharasmani
filius, nomine Rhadamistus, decora proceritate,
vi corporis insignis, et patrias artes edoctus,
claraque inter accolas fama. Is, *modicum Iberiae
Regnum senecta patris detineri*, ferocius crebriusque
iactabat, quam ut cupidinem occultaret. Igitur
Pharasmanes iuvenem potentiae promptae, et
studio popularium accinctum, vergentibus iam annis
suis metuens, aliam ad spem trahere, et *Armeniam*
ostentare, *pulsis Parthis datam Mithridati a
semet*, memorando: sed *vim differendam, et potiorem
dolum, quo incautum opprimerent.* Ita Rhadamistus,
simulata adversus patrem discordia, tamquam
novercae odiis inpar, pergit ad patruum:
multaque ab eo comitate, in speciem liberum, cultus,
primores Armeniorum ad res novas inlicit,
ignaro et ornante insuper Mithridate. Reconcilia- 45
tionis specie adsumpta, regressus ad patrem, *quae
fraude confici potuerint, prompta* nuntiat, *cetera armis
exsequenda.* Interim Pharasmanes belli caussas
confingit: *proelianti sibi adversus Regem Albanorum,
et Romanos auxilio vocanti, fratrem adversatum,
eamque iniuriam excidio ipsius ultum iturum.* Simul magnas
copias filio tradidit. ille inruptione subita territum,
exutumque campis Mithridaten, compulit in castellum
Gorneas, tutum loco ac praesidio militum, quis
Caelius Pollio Praefectus, Centurio Casperius praeerat.
Nihil tam ignarum barbaris, quam machinamenta
et astus oppugnationum: at nobis ea pars

mili-

A. V. militiae maxime gnara eſt. Ita Rhadamiſtus, fruſtra
805. vel cum damno tentatis munitionibus, obſidium in-
A. C.
52. cipit: et, cum vis negligeretur, avaritiam Praefe-
cti emercatur, obteſtante Caſperio, *ne ſocius Rex,
ne Armenia, donum Populi Romani, ſcelere et pecu-
nia verterentur.* Poſtremo, quia multitudinem ho-
ſtium Pollio, iuſſa patris Rhadamiſtus obtendebant,
pactus inducias abscedit, ut, niſi Pharasmanen bel-
lo absterruiſſet, T. Vmmidium Quadratum, Prae-
ſidem Syriae doceret, quo in ſtatu Armeniae fo-
46 rent. Digreſſu Centurionis, velut cuſtode exſolutus
Praefectus, hortari Mithridaten ad ſanciendum foe-
dus, *coniunctionem fratrum, ac priorem aetate Pha-
rasmanen, et cetera neceſſitudinum nomina* referens,
*filiam eius in matrimonio haberet; quod ipſe Rhada-
miſto ſocer eſſet. Non abnuere pacem Iberos, quam-
quam in tempore validiores; et ſatis cognitam Arme-
niorum perfidiam. nec aliud ſubſidii, quam caſtellum,
commeatu egenum. ne dubitaret armis incruentas con-
ditiones malle:* cunctante ad ea Mithridate, et ſu-
ſpectis Praefecti conſiliis, quod pellicem Regiam
polluerat, inque omnem libidinem venalis habeba-
tur. Caſperius interim ad Pharasmanen pervadit,
ūtque Iberi obſidio decedant, expoſtulat. Ille propa-
lam incerta, et ſaepius molliora reſpondens, ſecre-
tis nuntiis monet Rhadamiſtum, *oppugnationem quo-
quo modo celerare.* Augetur flagitii merces, et Pol-
lio occulta corruptione inpellit milites, ut *pacem*
flagitarent, *ſeque praeſidio abituros* minitarentur.
Qua neceſſitate Mithridates diem locumque foederi
47 accepit, caſtelloque egreditur. Ac primo Rhadami-
ſtus in amplexus eius effuſus, ſimulare obſequium,
ſocerum ac *parentem* adpellare. Adiicit iusiurandum,

non

non ferro, non veneno vim adiaturum: simul in lu- A. V.
cum propinquum trahit, *provisum illic sacrificium* 805. A. C.
imperatum dictitans, *ut Diis testibus pax firmaretur.* 52.
Mos est Regibus, quotiens in societatem coeant, inplicare dextras, pollicesque inter se vincire, nodoque praestringere: mox, ubi sanguis artus extremos suffuderit, levi ictu cruorem eliciunt atque invicem lambunt, id foedus arcanum habetur, quasi mutuo cruore sacratum. Sed tunc, qui ea vincula admovebat, decidisse simulans, genua Mithridatis invadit, ipsumque prosternit: simulque, concursu plurium, iniiciuntur catenae, ac compede (quod dedecorum barbaris) trahebatur: moxque vulgus, duro imperio habitum, probra ac verbera intentabat. Et erant contra, qui tantam fortunae commutationem miserarentur. Secutaque cum parvis liberis coniunx cuncta lamentatione complebat. Diversis et contectis vehiculis abduntur, dum Pharasmanis iussa exquirerentur. Illi cupido Regni fratre et filia potior, animusque sceleribus paratus. visui tamen consuluit, ne coram interficerentur. Ex Rhadamistus, quasi iurisiurandi memor, non ferrum, non venenum in sororem et patruum expromit; sed proiectos in humum, et veste multa gravique opertos necat. Filii quoque Mithridatis, quod caedibus parentum inla-
crymaverant, trucidati sunt. At Quadratus cogno- 48
scens proditum Mithridaten, et Regnum ab interfectoribus obtineri, vocat consilium, docet acta, et, an ulcisceretur, consultat. Paucis decus publicum curae: plures tuta disserunt: *Omne scelus externum cum laetitia habendum. semina etiam odiorum iacienda, ut saepe Principes Romani eamdem Armeniam, specie largitionis, turbandis barbarorum animis prae-*

bue-

A. V. *buerint. Potiretur Rhadamiſtus male partis, dum in-*
805. A. C. *viſus, infamis: quando id magis ex uſu, quam ſi*
52. *cum gloria adeptus foret.* In hanc ſententiam itum. Ne tamen adnuiſſe facinori viderentur, et diverſa Caeſar praeciperet, miſſi ad Pharasmanen nuntii, *ut absc̨ederet a finibus Armeniis, filiumque abstraheret.*

49 Erat Cappadociae Procurator Iulius Pelignus, ignavi animi, et deridiculo corporis iuxta deſpiciendus; ſed Claudio perquam familiaris, cum privatus olim converſatione ſcurrarum iners otium oblectaret. Is, auxiliis provincialium contractis, tamquam recuperaturus Armeniam, dum ſocios magis, quam hoſtes praedatur, abſceſſu ſuorum, et incurſantibus barbaris, praeſidii egens, ad Rhadamiſtum venit: donisque eius evictus, ultro *Regium inſigne ſumere* cohortatur, ſumentique adeſt auctor et ſatelles. Quod ubi turpi fama divulgatum, ne ceteri quoque ex Peligno coniectarentur, Helvidius Priſcus, Legatus, cum legione mittitur, rebus turbidis pro tempore ut conſuleret. Igitur propere montem Taurum transgreſſus, moderatione plura, quam vi, compoſuerat; cum *redire in Syriam* iubetur, *ne initium*
50 *belli adverſus Parthos exſiſteret.* Nam Vologeſes, caſum invadendae Armeniae obveniſſe ratus, quam, a maioribus ſuis poſſeſſam, externus Rex flagitio obtineret, contrahit copias, fratremque Tiridaten deducere in Regnum parat, ne qua pars domus ſine imperio ageret. Inceſſu Parthorum, ſine acie pulſi Iberi; urbesque Armeniorum, Artaxata et Tigranocerta, iugum accepere. Deinde atrox hiems, ſeu parum proviſi commeatus, et orta ex utroque tabes, percellunt Vologeſen, omittere praeſentia. vacuamque rurſus Armeniam Rhadamiſtus invaſit, truculen-

culentior quam antea, tamquam adverſus defectores, A. V.
et in tempore rebellaturos. Atque illi, quamvis 805.
ſervitio ſueti, patientiam abrumpunt, armiſque Re- A. C.
giam circumveniunt. Nec aliud Rhadamiſto ſubſi- 52.
51 dium fuit, quam pernicitas equorum, quis ſeque et
coniugem abstulit. Sed coniunx gravida, primam
utcumque fugam, ob metum hoſtilem et mariti caritatem, toleravit: poſt, feſtinatione continua, ubi quati uterus et viſcera vibrantur, orare, *ut morte honeſta contumeliis captivitatis eximeretur.* Ille primo amplecti, adlevare, adhortari, modo virtutem admirans, modo timore aeger, ne quis relicta potiretur. Poſtremo, violentia amoris, et facinorum non rudis, deſtringit acinacem, vulneratamque ripam ad Araxis trahit, flumini tradit, ne corpus etiam auferretur. ipſe praeceps Iberos ad patrium Regnum pervadit. Interim Zenobiam (id mulieri nomen) placida inluvie, ſpirantem ac vitae manifeſtam advertere paſtores, et dignitate formae haud degenerem reputantes, obligant vulnus, agreſtia medicamina adhibent; cognitoque nomine et caſu, in urbem Artaxata ferunt. unde publica cura deducta ad Tiridaten, comiterque excepta, cultu Regio habita eſt.

Fauſto Sulla, Salvio Othone coss. Furius Scribo- A. V.
nianus in exſilium agitur, quaſi finem *Principis per* 806.
Chaldaeos ſcrutaretur. adnectebatur crimini *Iunia ma-* A. C.
ter eius, ut *caſus prioris* (nam relegata erat) *inpa-* 53.
52 *tiens.* Pater Scriboniani, Camillus, arma per Dalmatiam moverat. idque ad clementiam trahebat Caeſar, quod ſtirpem hoſtilem iterum conſervaret. Neque tamen exſuli longa poſthac vita fuit: morte fortuita, an per venenum extinctus eſſet, ut quiſque credidit, vulgavere. *De mathematicis Italia pellen-*

A. V. *lendis* factum Senatus consultum, atrox et inritum.
806. Laudati dehinc oratione Principis, *qui ob angustias*
A. C. 53. *familiares ordine Senatorio sponte cederent*, motique,
53 *qui remanendo inpudentiam paupertati adiicerent.* Inter quae refertur ad Patres *de poena feminarum, quae servis coniungerentur:* statuiturque, *ut ignaro domino ad id prolapsae in servitute: sin consensisset, pro libertis haberentur.* Pallanti, quem *repertorem eius relationis* ediderat Caesar, *Praetoria insignia; et centies quinquagies sestertium* censuit Consul designatus, Barea Soranus: additum a Scipione Cornelio, *grates publice agendas, quod, Regibus Arcadiae ortus, veterrimam nobilitatem usui publico postponeret, seque inter ministros Principis haberi sineret.* Adseveravit Claudius, *contentum honore Pallantem, intra priorem paupertatem subsistere.* Et fixum est aere publico Senatus consultum, quo libertinus, sestertii ter millies possessor, antiquae parcimoniae laudibus cumu-
54 labatur. At non frater eius, cognomento *Felix,* pari moderatione agebat, iam pridem Iudaeae inpositus, et cuncta malefacta sibi inpune ratus, tanta potentia subnixo. Sane praebuerant Iudaei speciem motus orta seditione, postquam C. Caesari haud obtemperatum esset; cognita caede eius, sedata. manebat metus, ne quis Principum eadem imperitaret. Atque interim Felix intempestivis remediis delicta accendebat, aemulo ad deterrima Ventidio Cumano, cui pars provinciae habebatur: ita divisis, ut huic Galilaeorum natio; Felici Samaritae parerent, discordes olim et tum, contemptu regentium, minus coercitis odiis. Igitur raptare inter se, inmittere latronum globos, componere insidias, et aliquando proeliis congredi, spoliaque et praedas ad Procuratores

tores referre. Hique primo laetari, mox gliſcente A. V.
pernicie, cum arma militum interieciſſent, caeſi mi- 806.
lites. Arſiſſetque bello provincia, ni Quadratus, A. C. 53.
Syriae rector, ſubveniſſet. Nec diu adverſus Iudaeos, qui in necem militum proruperant, dubitatum, quin capite poenas luerent: Cumanus et Felix cunctationem adferebant, quia Claudius, cauſſis rebellionis auditis, ius ſtatuendi etiam de Procuratoribus dederat. Sed Quadratus Felicem inter iudices oſtentavit, receptum in tribunal, quo ſtudia adcuſantium deterrerentur: damnatusque flagitiorum, quae duo deliquerant, Cumanus: et quies provinciae reddita. Nec multo poſt Agreſtium Cilicum 55
nationes, quibus *Clitarum* cognomentum, ſaepe et alias commotae, tunc, Troſobore Duce, montes aſperos caſtris cepere: atque inde decurſu in litora aut urbes vim cultoribus et oppidanis, ac plerumque in mercatores et navicularios, audebant. Obſeſſaque civitas Anemurienſis, et miſſi e Syria in ſubſidium equites, cum praefecto Curtio Severo, turbantur: quod duri circum loci, peditibusque ad pugnam idonei, equeſtre proelium haud patiebantur. Dein Rex eius orae Antiochus, blandimentis adverſus plebem, fraude in Ducem, cum barbarorum copias disſociaſſet, Troſobore, paucisque primoribus interfectis, ceteros clementia compoſuit. Sub idem tempus, inter lacum Fucinum amnemque 56
Lirin, perrupto monte, quo magnificentia operis a pluribus viſeretur. lacu in ipſo navale proelium adornatur; ut quondam Auguſtus, ſtructo cis Tiberim ſtagno, ſed levibus navigiis, et minore copia ediderat. Claudius triremes quadriremesque et undeviginti hominum millia armavit, cincto ratibus

 ambitu,

A. V. 806. A. C. 53. ambitu, ne vaga effugia forent; ac tamen ſpatium amplexus, ad vim remigii, gubernantium artes, impetus navium, et proelio ſolita. in ratibus Praetoriarum cohortium manipuli turmaeque adſtiterant, antepoſitis propugnaculis, ex quis catapultae balliſtaeque tenderentur. Reliqua lacus claſſiarii tectis navibus obtinebant. Ripas et colles, ac montium edita, in modum theatri multitudo innumera complevit proximis e municipiis, et alii urbe ex ipſa, viſendi cupidine aut officio in Principem. Ipſe inſigni paludamento, neque procul Agrippina chlamyde aurata, praeſedere. Pugnatum, quamquam inter ſontes, fortium virorum animo: ac, poſt mul-
57 tum vulnerum, occidioni exempti ſunt. Sed perfecto ſpectaculo, apertum aquarum iter. Incuria operis manifeſta fuit, haud ſatis depreſſi ad lacus ima vel media. Eoque, tempore interiecto, altius effoſſi ſpecus et contrahendae rurſus multitudini gladiatorum ſpectaculum editur, inditis pontibus pedeſtrem ad pugnam. Quin et convivium, effluvio lacus adpoſitum, magna formidine cunctos adfecit; quia vis aquarum prorumpens proxima trahebat, convulſis ulterioribus, aut fragore et ſonitu exterritis. Simul Agrippina, trepidatione Principis uſa, miniſtrum operis Narciſſum incuſat *cupidinis ac praedarum.* nec ille reticet, *inpotentiam muliebrem nimiasque ſpes eius* arguens.

A. V. 807. A. C. 54. D. Iunio, Q. Haterio coss. ſedecim annos natus Nero Octaviam, Caeſaris filiam, in matrimonium accepit. Vtque ſtudiis honeſtis et
58 eloquentiae gloria niteſceret, cauſſa Ilienſium ſuſcepta, *Romanum Troia demiſſum, et Iuliae ſtirpis auctorem Aeneam,* aliaque haud procul fabulis vetera facunde exſecutus, perpetrat, *ut Ilienſes omni publico*

blico munere solverentur. Eodem oratore Bononiensi A. V. coloniae, igni haustae, subventum centies festertii 807. A. C. largitione. Redditur Rhodiis libertas, adempta saepe 54. aut firmata, prout bellis externis meruerant, aut domi seditione deliquerant. Tributumque Apamensibus, terrae motu convulsis, in quinquennium remissum. At Claudius saevissima quaeque promere 59
adigebatur eiusdem Agrippinae artibus, quae Statilium Taurum, opibus inlustrem, hortis eius inhians, pervertit, accusante Tarquitio Prisco. Legatus is Tauri, Africam imperio Proconsulari regentis, postquam revenerant, pauca *repetundarum crimina*, ceterum *magicas superstitiones* obiectabat. Nec ille diutius falsum accusatorem indignamque sortem perpessus, vim vitae suae adtulit, ante sententiam Senatus. Tarquitius tamen curia exactus est: quod Patres, odio delatoris, contra ambitum Agrippinae, pervicere. Eodem anno saepius audita vox Princi- 60
pis, *parem vim rerum habendam, a Procuratoribus suis iudicatarum, ac si ipse statuisset.* ac, ne fortuito prolapsus videretur, Senatus quoque consulto cautum, plenius quam antea et uberius. Nam D. Augustus, *apud Equestres, qui Aegypto praesiderent, lege agi, decretaque eorum perinde haberi* iusserat, *ac si magistratus Romani constituissent:* mox alias per provincias, et in urbe pleraque concessa sunt; quae olim a Praetoribus noscebantur. Claudius omne ius tradidit, de quo totiens seditione aut armis certatum, cum Semproniis rogationibus Equester ordo in possessione iudiciorum locaretur; aut rursum Serviliae leges Senatui iudicia redderent; Mariusque et Sulla olim de eo vel praecipue bellarent. Sed tunc ordinum diversa studia: et quae vicerant, pu-

A. V. blice valebant. C. Oppius et Cornelius Balbus pri-
807. mi Caeſaris opibus potuere conditiones pacis et ar-
A. C. bitria belli tractare. Matios poſthac et Vedios et
54. cetera Equitum Romanorum praevalida nomina, referre nihil adtinuerit; cum Claudius libertos, quos rei familiari praefecerat, ſibique et legibus adae-
61 quaverit. Retulit dein *de inmunitate Cois tribuenda*. multaque *ſuper antiquitate eorum* memoravit: *Argivos; vel Coeum, Latonae parentem, vetuſtiſſimos inſulae cultores: mox adventu Aeſculapii artem medendi inlatam, maximeque inter poſteros eius celebrem fuiſſe*, nomina ſingulorum referens, et quibus quisque aetatibus viguiſſent. Quin etiam dixit, *Xenophontem, cuius ſcientia ipſe uteretur, eadem familia ortum: precibusque eius dandum, ut omni tributo vacui in poſterum Coi ſacram et tantum Dei miniſtram inſulam colerent*. Neque dubium habetur, multa eorumdem in Pop. Rom. merita, ſociasque victorias potuiſſe tradi. Sed Claudius facilitate ſolita, quod uni con-
62 ceſſerat, nullis extrinſecus adiumentis velavit. At Byzantii data dicendi copia, cum *magnitudinem onerum* apud Senatum deprecarentur, cuncta repetivere; orſi *a foedere, quod nobiscum icerant, qua tempeſtate bellavimus adverſus Regem Macedonum, cui, ut degeneri, Pſeudophilippi vocabulum inpoſitum. Miſſas poſthac copias in Antiochum, Perſen, Ariſtonicum, et piratico bello adiutum Antonium*, memorabant: *quaeque Sullae aut Lucullo aut Pompeio obtuliſſent:* mox *recentia in Caeſares merita; quando ea loca inſiderent, quae transmeantibus terra marique Ducibus exercitibusque, ſimul vehendo commeatui op-*
63 *portuna forent.* Namque artiſſimo inter Europam Aſiamque divortio, Byzantium in extrema Europa poſue-

poſuere Graeci, quibus, Pythium Apollinem con- A. V.
ſulentibus, *ubi conderent urbem?* redditum oraculum 807.
eſt, *quaererent ſedem caecorum terris adverſam.* Ea A. C.
ambage Chalcedonii monſtrabantur, quod priores il- 54.
luc advecti, praeviſa locorum utilitate, peiora legiſſent. Quippe Byzantium fertili ſolo fecundoque mari; quia vis piſcium innumera, ponto erumpens, et obliquis ſubter undas ſaxis exterrita, omiſſo alterius litoris flexu, hos ad portus defertur. Vnde primo quaeſtuoſi et opulenti; poſt, magnitudine onerum urgente, *finem aut modum* orabant, adnitente Principe, qui *Thracio Bosporanoque bello recens feſſos iuvandosque* retulit. Ita tributa in quinquennium remiſſa.

M. Aſinio M'. Acilio coss. mutationem rerum A. V.
in deterius portendi, cognitum eſt crebris prodi- 808.
giis. Signa ac tentoria militum igne coeleſti ar- A. C.
ſere. Faſtigio Capitolii examen apium inſedit, Bi- 55.
64
formes hominum partus, et ſuis fetum editum, cui accipitrum ungues ineſſent. Numerabatur inter oſtenta deminutus omnium magiſtratuum numerus; Quaeſtore, Aedili, Tribuno ac Praetore et Conſule, paucos intra menſes, defunctis. Sed in praecipuo pavore Agrippina, vocem Claudii, quam temulentus iecerat, *fatale ſibi, ut coniugum flagitia ferret, dein puniret*, metuens, agere et celerare ſtatuit, perdita prius Domitia Lepida, muliebribus cauſſis: quia Lepida, minore Antonia genita, avunculo Auguſto, Agrippinae ſobrina prior, ac Cnei, mariti eius, ſoror, parem ſibi claritudinem credebat. nec forma, aetas, opes multum diſtabant; et utraque inpudica, infamis, violenta, haud minus vitiis aemulabantur, quam ſi qua ex fortuna proſpera acceperant. Enim-

A. V. vero certamen acerrimum, amita potius an mater
808. A. C. apud Neronem praevaleret. Nam Lepida blandimen-
55. tis et largitionibus iuvenilem animum devinciebat, truci contra ac minaci Agrippina, quae filio dare
65 Imperium, tolerare imperitantem nequibat. Ceterum obiecta sunt *quod coniugium Principis devotionibus petivisset, quodque, parum coercitis per Calabriam servorum agminibus, pacem Italiae turbaret.* Ob haec mors indicta, multum adversante Narcisso, qui, Agrippinam magis magisque suspectans, prompsisse inter proximos ferebatur, *certam sibi perniciem, seu Britannicus rerum, seu Nero potiretur. Verum ita de se meritum Caesarem, ut vitam usui eius impenderet. Convictam Messallinam et Silium. Pares iterum accusandi caussas esse, (si Nero imperitaret. Britannico successore, nullum Principi meritum, ac) novercae insidiis domum omnem convelli, maiore flagitio, quam si inpudicitiam prioris coniugis reticuisset, quamquam ne inpudicitiam quidem nunc abesse, Pallante adultero: ne quis ambigat, decus, pudorem, corpus, cuncta Regno viliora habere.* Haec atque talia dictitans, amplecti Britannicum: *robur aetatis quam maturrimum* precari: modo ad Deos, modo ad ipsum tendere manus, *adolesceret, patris inimicos depelleret: matris etiam interfectores ulcisceretur.*
66 In tanta mole curarum, Claudius valetudine adversa conripitur, refovendisque viribus mollitie caeli et salubritate aquarum, Sinuessam pergit. Tum Agrippina, sceleris olim certa, et oblatae occasionis propera, nec ministrorum egens, de genere veneni consultavit: *ne repentino et praecipiti facinus proderetur: si lentum et tabidum delegisset, ne admotus supremis Claudius et, dolo intellecto, ad amorem*

filii

filii rediret: exquiſitum aliquid placebat, *quod turba-* A. V.
ret mentem, et mortem differret. Deligitur artifex 808.
talium, vocabulo *Locuſta*, nuper veneficii damna- A. C.
ta, et diu inter inſtrumenta regni habita. Eius mu- 55.
lieris ingenio paratum virus, cuius miniſter e ſpa-
donibus fuit Halotus, inferre epulas, et explorare
guſtu ſolitus. Adeoque cuncta mox pernotuere, ut 67
temporum illorum ſcriptores prodiderint, *infuſum*
delectabili cibo boletorum venenum, nec vim medicami-
nis ſtatim intellectam, ſocordiane Claudii an vinolentia:
ſimul ſoluta alvus ſubveniſſe videbatur. igitur exter-
rita Agrippina, et, quando ultima timebantur, ſpre-
ta praeſentium invidia, proviſam iam ſibi Xenophon-
tis medici conſcientiam adhibet. Ille, tamquam ni-
ſus evomentis adiuvaret, pinnam, rapido veneno
inlitam, faucibus eius demiſiſſe creditur; haud igna-
rus, ſumma ſcelera incipi cum periculo, peragi
cum praemio. Vocabatur interim Senatus, vota- 68
que *pro incolumitate Principis* Conſules et Sacerdo-
tes nuncupabant, cum iam exanimis veſtibus et fo-
mentis obtegeretur, dum res firmando Neronis Im-
perio componuntur. Iam primum Agrippina, vel-
ut dolore victa, et ſolatia conquirens, tenere am-
plexu Britannicum, *veram paterni oris effigiem* ad-
pellare, ac variis artibus demorari, ne cubiculo
egrederetur. Antoniam quoque et Octaviam, ſoro-
res eius, adtinuit, et cunctos aditus cuſtodiis clau-
ſerat, crebroque vulgabat, *ire in melius valetudi-*
nem Principis, quo miles bona in ſpe ageret, tem-
puſque proſperum, ex monitis Chaldaeorum, ad-
ventaret. Tunc, medio diei, tertium ante idus 69
Octob. foribus palatii repente diductis, comitante
Burro, Nero egreditur ad cohortem, quae more

 mili-

A. V. 808. A. C. 55. militiae excubiis adest. Ibi, monente Praefecto, festis vocibus exceptus, inditur lecticae. Dubitavisse quosdam ferunt, respectantes rogitantesque, *ubi Britannicus esset?* mox, nullo in diversum auctore, quae offerebantur, secuti sunt. Inlatusque castris Nero, et congruentia tempori praefatus, promisso donativo, ad exemplum paternae largitionis, *Imperator* consalutatur. Sententiam militum secuta Patrum consulta. nec dubitatum est apud provincias. *Caelestesque honores Claudio* decernuntur, et funeris solenne, perinde ac D. Augusto, celebratur: aemulante Agrippina proaviae Liviae magnificentiam. Testamentum tamen haud recitatum, ne antepositus filio privignus iniuria et invidia animos vulgi turbaret.

C. CORNELII TACITI

AB

EXCESSV DIVI AVGVSTI

ANNALIVM

LIBER TERTIVS DECIMVS.

BREVIARIVM LIBRI.

Cap. 1. *Silanus Proconsul Asiae veneno necatus Agrippinae fraude. Narcissus ad mortem actus.* 2. *Laus Burri et Senecae.* 3. *Claudius Censorio funere elatus laudatur a Principe.* 4. *Bona Neronis initia. Multa Senatus arbitrio constituta.* 5. *Agrippinae viriles curae.* 6. *Parthi Armeniam adfectant. De Nerone varia iudicia vulgi.* 7. *Is curam belli suscipit. Parthi amittunt Armeniam, cui* 8. *praepositus Corbulo.* 9. *Vologeses dat obsides. Nero dissidium Ducum componit.*

10. *Nero civiliter agit et* 11. *Clementiam ostentat.* 12. *Acten amat,* 13. *matre fremente, mox frustra blandiente, cuius hinc fracta potentia.* 14. *Pallas libertus cura rerum demotus. Agrippina ad minas ruit.* 15—17. *Britannicum Nero praecipiti veneno tollit et eius funus festinat.* 18. *Matrem indignantem custodibus privat, domum separat.* 19—22. *Derelicta, rerum novarum incusata se purgat. Accusatores eius puniti.* 23. *Pallas et Burrus delati.* 24. *Theatris maior species libertatis data. Vrbs lustrata.*

25. *Neronis nocturna lascivia. Montanus, cum Principe per tenebras congressus, mori adactus. Histriones Italia pulsi.* 26. 27. *Actum de libertis ingratis in servitutem revocandis, sed non peractum.* 28. *Tribunorum et Aedilium cohibita potestas.* 29. *Aerarii cura varie habita.* 30. 31. *Illustrium aliquot damnationes. L. Volusius fato concedit. Amphitheatrum Neronis. Praesides ludos edere prohibiti.* 32. *Vitae dominorum consultum. Pomponia Graecina, superstitionis externae rea, insons nuntiatur.* 33. *Rei P. Celer, Cossutianus Capito, Eprius Marcellus.*

34. *Messalla Consul, Neronis liberalitas.* 35. *Cum Parthis rursus discordia de Armenia. Corbulonis disciplina, virtus, severitas.* 36. *Pactius Orphitus, contra imperium pugnans fususque extra vallum tendere iussus.* 37. *Tiridates bello infensat Armeniam, legatos ad Corbulonem mittit,* 38. *qui fraudem sibi per colloquium paratam eludit et* 39—41. *Armeniae castella capit, Artaxata adgreditur et, decedente hoste, capit, igne delet. Ob haec Neroni et Diis honores.* 42. *P. Suilius reus in Senecam invehitur,* 43. *deportatur.* 44. *Octavius Sagitta amore vecors Pontium tergiversantem ferro transverberat. Liberti mira fides.*

45. *Poppaeam Sabinam amare Nero occipit. Istius genus, forma, opes, mores, matrimonia, adulter.* 46. *Eius maritus Otho, ut amoveatur, Lusitaniae praeficitur.* 47. *Corn. Sulla, Principi suspectus, Massiliam mittitur.* 48. *Puteolis concordia restituta.* 49. *De numero gladiatorum Syracusis edendorum disceptatio. Thraseae Paeti opinio.* 50. *Ve-*

ctiga-

ſtigalia contra Neronis impetum retenta. 51. *Publicanorum iniquitas temperata.* 52. *Proconſules rei abſoluti.*

53. *L. Vetus ope Moſellae et Araris Rhenum cum Oceano iungere parat. Obſtat Aelii Gracilis invidia.* 54. *Friſii iuxta Rhenum ſedes figere fruſtra conantur.* 55. *Eosdem agros Anſibarii occupant fato eodem.* 56. *Boiocali conſtantia. Anſibarii deleti.* 57. *Catti ab Hermunduris fere ad exitium gentis caeſi. Ignes terra editi vix oppreſſi.* 58. *Ficus Ruminalis. Geſta haec annis quatuor*

IMP. CLAVDIO NERONE. L. ANTISTIO VETERE. Q. VOLVSIO. P. CORNELIO SCIPIONE. IMP. CLAVDIO NERONE. II. L. CALPVRNIO PISONE. IMP. CLAVDIO NERONE. III. VALERIO MESSALLA. COSS.

Prima novo Principatu mors Iunii Silani, Pro- 1
conſulis Aſiae, ignaro Nerone, per dolum Agrip- A. V. 808.
pinae patratur: non, quia ingenii violentia exi- A. C. 55.
tium inritaverit, ſegnis et dominationibus aliis faſtiditus, adeo, ut C. Caeſar *pecudem auream* eum adpellare ſolitus ſit: verum Agrippina, fratri eius L. Silano necem molita, ultorem metuebat, crebra vulgi fama, *anteponendum eſſe vix dum pueritiam egreſſo Neroni, et Imperium per ſcelus adepto, virum aetate compoſita, inſontem, nobilem, et,* quod tunc ſpectaretur, *e Caeſarum poſteris.* quippe et Silanus D. Augusti abnepos erat. haec cauſſa necis. miniſtri fuere P. Celer, Eques Romanus, et Helius, libertus, rei familiari Principis in Aſia inpoſiti. ab his Proconſuli venenum inter epulas datum eſt apertius, quam ut

A. V. ut fallerent. Nec minus properato Narciſſus, Clau-
808. A. C. dii libertus, de cuius iurgiis adverſus Agrippinam
55. retuli, aſpera cuſtodia et neceſſitate extrema ad mortem agitur; invito Principe, cuius abditis adhuc vitiis, per avaritiam ac prodigentiam, mire
2 congruebat. Ibaturque in caedes, niſi Afranius Burrus, et Annaeus Seneca obviam iſſent. Hi rectores Imperatoriae iuventae, (et rarum in ſocietate potentiae) concordes, diverſa arte ex aequo pollebant: Burrus militaribus curis et ſeveritate morum; Seneca praeceptis eloquentiae et comitate honeſta: iuvantes invicem, quo facilius lubricam Principis aetatem, ſi virtutem adſpernaretur, voluptatibus conceſſis retinerent. Certamen utrique unum erat contra ferociam Agrippinae, quae cunctis malae dominationis cupidinibus flagrans, habebat in partibus Pallantem; quo auctore, Claudius nuptiis inceſtis et adoptione exitioſa ſemet perverterat. Sed neque Neroni infra ſervos ingenium; et Pallas, triſti adrogantia modum liberti egreſſus, taedium ſui moverat. Propalam tamen omnes in eam honores cumulabantur, ſignumque, more militiae, petenti Tribuno dedit, OPTIMAE MATRIS. Decreti et a Senatu *duo lictores, Flaminium Claudiale,* ſimul *Clau-*
3 *dio Cenſorium funus,* et mox *conſecratio.* Die funeris laudationem eius Princeps exorſus eſt. Dum *antiquitatem generis, Conſulatus, ac triumphos maiorum* enumerabat, intentus ipſe et ceteri; *liberalium* quoque *artium* commemoratio, *et, nihil regente eo Reip. triſte ab externis accidiſſe,* pronis animis audita: poſtquam ad *providentiam ſapientiamque* flexit, nemo riſui temperare, quamquam oratio, a Seneca compoſita, multum cultus praeferret: ut

fuit

fuit illi viro ingenium amoenum, et temporis eius A. V.
auribus adcommodatum. Adnotabant ſeniores, qui- 808.
bus otioſum eſt vetera et praeſentia contendere, *pri-* A. C. 55.
mum ex iis, qui rerum potiti eſſent, Neronem alie-
nae facundiae eguiſſe. Nam Dictator Caeſar ſummis
oratoribus aemulus: et Auguſto prompta ac pro-
fluens, quae deceret Principem, eloquentia fuit.
Tiberius artem quoque callebat, qua verba expen-
deret, tum validus ſenſibus, aut conſulto ambiguus.
Etiam C. Caeſaris turbata mens vim dicendi non cor-
rupit. Nec in Claudio, quotiens meditata disſere-
ret, elegantiam requireres. Nero puerilibus ſtatim
annis vividum animum in alia detorſit: caelare, pin-
gere, cantus aut regimen equorum exercere: et
aliquando, carminibus pangendis, ineſſe ſibi elemen-
ta doctrinae oſtendebat. Ceterum, peractis triſti- 4
tiae imitamentis, curiam ingreſſus, *et de auctoritate*
Patrum, et conſenſu militum praefatus, *conſilia ſibi et*
exempla capeſſendi egregie Imperii memoravit: *nec*
iuventam armis civilibus, aut domeſticis discordiis,
imbutam: nulla odia, nullas iniurias, nec cupidinem
ultionis adferre. Tum *formam futuri Principatus*
praeſcripſit, ea maxime declinans, quorum recens
flagrabat invidia. *Non enim ſe negotiorum omnium*
iudicem fore, ut, clauſis unam intra domum adcuſa-
toribus et reis, paucorum potentia graſſaretur. Ni-
hil in Penatibus ſuis venale, aut ambitioni pervium:
discretam domum et Remp. Teneret antiqua munia
Senatus: Conſulum tribunalibus Italia, et publicae
provinciae adſiſterent. Illi Patrum aditum praeberent:
ſe mandatis exercitibus conſulturum. Nec defuit fi-
des. Multaque arbitrio Senatus conſtituta ſunt: *Ne* 5
quis ad cauſſam orandam mercede aut donis emeretur:

ne

A. V. *ne designatis Quaestoribus edendi gladiatores necessitas*
808. A. C. *esset.* Quod quidem adversante Agrippina, *tamquam*
55. *acta Claudii subverterentur*, obtinuere Patres: qui in palatium ob id vocabantur, ut adstaret, obditis a tergo foribus velo discreta, quod visum arceret, auditum non adimeret. Quin et legatis Armeniorum, caussam gentis apud Neronem orantibus, escendere suggestum Imperatoris, et praesidere simul parabat; nisi, ceteris pavore defixis, Seneca admonuisset, *venienti matri occurreret.* Ita, specie pie-
6 tatis, obviam itum dedecori. Fine anni, turbidis rumoribus, *prorupisse rursum Parthos et rapi Armeniam*, adlatum est, *pulso Rhadamisto*, qui saepe Regni eius potitus, dein profugus, tum quoque bellum deseruerat. Igitur, in urbe sermonum avida, *quemadmodum Princeps, vix septemdecim annos egressus, suscipere eam molem aut propulsare posset? quod subsidium in eo, qui a femina regeretur? num proelia quoque, et oppugnationes urbium, et cetera belli per magistros administrari possent*, anquirebant. Contra alii, *melius evenisse*, disserunt, *quam si invalidus senecta et ignavia Claudius militiae ad labores vocaretur, servilibus iussis obtemperaturus. Burrum tamen et Senecam multarum rerum experientia cognitos: et Imperatori quantum ad robur deesse? cum octavodecimo aetatis anno Cn. Pompeius, nonodecimo Caesar Octavianus, civilia bella sustinuerint. Pleraque in summa fortuna, auspiciis et consiliis, quam telis et manibus geri. Daturum plane documentum, honestis an secus amicis uteretur, si Ducem, amota invidia, egregium, quam si pecuniosum et gratia sub-*
7 *nixum per ambitum deligeret.* Haec atque talia vulgantibus, Nero et *iuventutem proximas per provin-*

cias

cias quaesitam supplendis Orientis legionibus admoveri, A. V.
legionesque ipsas propius Armeniam conlocari iubet: 808.
duosque veteres Reges, Agrippam et Antiochum ex- A. C.
pedire copias, quis Parthorum fines ultro intrarent: 55.
*simul pontes per amnem Euphratem iungi. Et mino-
rem Armeniam Aristobulo, regionem Sophenen Sohe-
mo cum insignibus Regiis mandat.* Exortusque in
tempore aemulus Vologeso, filius Vardanes. et abs-
cessere Armenia Parthi, tamquam differrent bellum.
Sed apud Senatum omnia in maius celebrata sunt 8
sententiis eorum, qui *supplicationes, et diebus sup-
plicationum vestem Principi triumphalem, utque ovans
urbem iniret, effigiesque eius, pari magnitudine ac Martis
Vltoris, eodem in templo,* censuere: praeter suetam
adulationem laeti, quod Domitium Corbulonem re-
tinendae Armeniae praeposuerat. videbaturque locus
virtutibus patefactus. Copiae Orientis ita dividun-
tur, ut pars auxiliarium, cum duabus legionibus,
apud provinciam Syriam, et Legatum eius Quadra-
tum Vmmidium remaneret; par civium sociorum-
que numerus Corbuloni esset, additis cohortibus
aliisque, quae apud Cappadociam hiemabant: socii
Reges, prout bello conduceret, parere iussi. Sed
studia eorum in Corbulonem promptiora erant: qui,
ut famae inserviret, quae in novis coeptis validissi-
ma est, itinere propere confecto, apud Aegeas,
civitatem Ciliciae, obvium Quadratum habuit, illuc
progressum, ne, si ad accipiendas copias Syriam in-
travisset Corbulo, omnium ora in se verteret, cor-
pore ingens, verbis magnificus, et, super experien-
tiam sapientiamque, etiam specie inanium validus. Ce- 9
terum uterque Vologesen Regem nuntiis monebant,
*pacem quam bellum mallet, datisque obsidibus, solitam
prio-*

A. V. 808. A. C. 55. *prioribus reverentiam in Populum Romanum continuaret.* Et Vologeses, quo bellum ex commodo pararet, an, ut aemulationis suspectos, per nomen obsidum, amoveret, tradit nobilissimos ex familia Arsacidarum. Accepitque eos Centurio Histeius, ab Vmmidio missus forte priore de caussa, adito Rege. Quod postquam Corbuloni cognitum est, *ire* Praefectum cohortis, Arrium Varum, *et reciperare obsides* iubet. Hinc ortum inter Praefectum et Centurionem iurgium, ne diutius externis spectaculo esset, arbitrium rei obsidibus Legatisque, qui eos ducebant, permissum. Atque illi ob recentem gloriam, et inclinatione quadam etiam hostium, Corbulonem praetulere. Vnde discordia inter Duces: querente Vmmidio, *praecepta, quae suis consiliis patravisset:* testante contra Corbulone, *non prius conversum Regem ad offerendos obsides, quam ipse, Dux bello delectus, spes eius ad metum mutaret.* Nero, quo componeret diversos, sic evulgari iussit: *Ob res, a Quadrato et Corbulone prospere gestas, laurum fascibus Imperatoriis addi.* Quae, in alios Consules egressa, coniunxi.

10 Eodem anno, Caesar *effigiem Cn. Domitio patri, Consularia insignia Asconio Labeoni,* quo tutore usus erat; petivit a Senatu: sibique *statuas, argento vel auro solidas,* adversus offerentes prohibuit. Et, quamquam censuissent Patres, *ut principium anni inciperet mense Decemb.* quo ortus erat Nero, veterem religionem Kalendarum Ianuariarum inchoando anno retinuit. Neque recepti sunt inter reos Carinas Celer, Senator, servo accusante, aut Iulius Densus, Equester, cui favor in Britannicum crimini dabatur.

Clau-

Claudio Nerone, L. Antiſtio coss. cum in acta Prin- A. V.
cipum iurarent Magiſtratus, *in ſua acta conlegam An-* 809. A. C.
tiſtium iurare prohibuit: magnis Patrum laudibus, ut 56.
iuvenilis animus, levium quoque rerum gloria ſubla- 11
tus, maiores continuaret. Secutaque lenitas in Plau-
tium Lateranum, quem, ob adulterium Meſſallinae
ordine remotum, reddidit Senatui, *clementiam ſuam*
obſtringens crebris orationibus, quas Seneca, teſti-
ficando, quam honeſta praeciperet, vel iactandi in-
genii, voce Principis vulgabat. Ceterum infracta 12
paullatim potentia matris, delapſo Nerone in amo-
rem libertae, cui vocabulum *Acte* fuit: ſimul ad-
ſumptis in conſcientiam Othone et Claudio Sene-
cione, adoleſcentulis decoris: quorum Otho familia
Conſulari, Senecio liberto Caeſaris patre genitus,
ignara matre, dein fruſtra obnitente, penitus inre-
pſerat per luxum et ambigua ſecreta: ne ſeverioribus
quidem Principis amicis adverſantibus, muliercula,
nulla cuiusquam iniuria, cupidines Principis explen-
te; quando uxore ab Octavia, nobili quidem et pro-
bitatis ſpectatae, fato quodam, an quia praevalent
inlicita, abhorrebat: metuebaturque, ne in ſtupra
feminarum inluſtrium prorumperet, ſi illa libidine
prohiberetur. Sed Agrippina *libertam aemulam, nu-* 13
rum ancillam, aliaque, eundem in modum, mulie-
briter fremere. Neque poenitentiam filii aut ſatie-
tatem opperiri: quantoque foediora exprobrabat,
acrius accendere, donec, vi amoris ſubactus, exu-
eret obſequium in matrem, Senecaeque permitte-
ret. Ex cuius familiaribus Annaeus Serenus, ſimu-
latione amoris adverſus eandem libertam, primas
adoleſcentis cupidines velaverat, praebueratque no-
men, ut, quae Princeps furtim mulierculae tribue-

A. V. bat, *ille* palam largiretur. Tum Agrippina, versis 809. artibus, per blandimenta iuvenem adgredi, *suum potius cubiculum ac sinum* offerre, *contegendis, quae prima aetas, et summa fortuna expeterent.* Quin et fatebatur *intempestivam severitatem*, et suarum opum, quae haud procul imperatoriis aberant, copias tradebat: ut nimia nuper coercendo filio; ita rursum intemperanter demissa. Quae mutatio neque Neronem fefellit, et proximi amicorum metuebant, orabantque, *cavere insidias mulieris, semper atrocis, tum et falsae.* Forte illis diebus Caesar, inspecto ornatu, quo Principum coniuges ac parentes effulserant, deligit vestem et gemmas, misitque donum matri, nulla parsimonia, cum praecipua, et cupita aliis, prior deferret. Sed Agrippina, *non his instrui cultus suos, sed ceteris arceri,* proclamat, *et dividere filium, quae cuncta ex ipsa haberet.* Nec defuere, qui in

A. C. 56.

14 deterius referrent. Et Nero infensus iis, quibus superbia muliebris innitebatur, demovet Pallantem cura rerum, quis a Claudio inpositus, velut arbitrum Regni agebat: ferebaturque, degrediente eo, magna prosequentium multitudine, non absurde dixisse: *Ire Pallantem, ut eiuraret.* Sane pepigerat Pallas, *ne cuius facti in praeteritum interrogaretur, paresque rationes cum Republ. haberet.* Praeceps post haec Agrippina ruere ad terrorem et minas. neque Principis auribus abstinere, quo minus testaretur, *adultum iam esse Britannicum, veram dignamque stirpem suscipiendo patris imperio, quod insitus et adoptivus per iniurias matris exerceret. Non abnuere se, quin cuncta infelicis domus mala patefierent, suas in primis nuptiae, suum veneficium. Id solum Diis et sibi provisum, quod viveret privignus. Ituram*

cum

cum illo in castra. *Audiretur hinc Germanici filia,* A. V.
inde vilis rursus Burrus et exsul Seneca; trunca sci- 809.
licet manu, et professoria lingua, generis humani re- A. C. 56.
gimen expostulantis. Simul intendere manus, ad-
gerere probra, *consecratum Claudium, infernos Sila-*
norum manes invocare, et *tot inrita facinora.* Tur- 15
batus his Nero, et propinquo die, quo quartum de-
cimum aetatis annum Britannicus explebat, volutare
secum, modo matris violentiam, modo ipsius indo-
lem; levi quidem experimento nuper cognitam, quo
tamen favorem late quaesivisset. Festis Saturno die-
bus, inter alia aequalium ludicra, Regnum lusu sor-
tientium, evenerat ea sors Neroni. Igitur ceteris
diversa, nec ruborem adlatura: ubi Britannico iussit,
exsurgeret, progressusque in medium, cantum aliquem
inciperet, inrisum ex eo sperans pueri, sobrios quo-
que convictus, nedum temulentos, ignorantis; ille
constanter exorsus est carmen, quo, *evolutum eum*
sede patria rebusque summis significabatur. Vnde
orta miseratio manifestior, quia dissimulationem nox
et lascivia exemerat. Nero, intellecta invidia,
odium intendit: urgentibusque Agrippinae minis,
quia nullum crimen, neque iubere caedem fratris pa-
lam audebat, occulta molitur: *pararique venenum*
iubet, ministro Pollione Iulio, Praetoriae cohortis
Tribuno, cuius cura adtinebatur damnata veneficii
nomine Locusta, multa scelerum fama. Nam, ut
proximus quisque Britannico neque fas neque fidem
pensi haberet, olim provisum erat. Primum vene-
num ab ipsis educatoribus accepit, transmisitque,
exsoluta alvo, parum validum, sive temperamentum
inerat, ne statim saeviret. Sed Nero, lenti sceleris
inpatiens, minitari Tribuno, iubere *supplicium ve-*

A. V. *neficae, quod, dum rumorem reſpiciunt, dum parant*
809. *defenſiones; ſecuritatem morarentur.* Promittentibus
A. C.
56. dein *tam praecipitem necem, quam ſi ferro urgeretur,* cubiculum Caeſaris iuxta, decoquitur virus, cogni-
16 tis antea venenis rapidum. Mos habebatur, Principum liberos cum ceteris idem aetatis nobilibus ſedentes veſci, in adſpectu propinquorum, propria et parciore menſa. Illic epulante Britannico, quia cibos potusque eius delectus ex miniſtris guſtu explorabat, ne omitteretur inſtitutum, aut utriusque morte proderetur ſcelus, talis dolus repertus eſt. Innoxia adhuc ac praecalida et libata guſtu potio traditur Britannico: dein, poſtquam fervore adſpernabatur, frigida in aqua adfunditur venenum, quod ita cunctos eius artus pervaſit, ut vox pariter et ſpiritus raperentur. Trepidatur a circumſedentibus, diffugiunt inprudentes. At, quibus altior intellectus, reſiſtunt defixi, et Neronem intuentes. Ille, ut erat reclinis, et neſcio ſimilis, *ſolitum ita*, ait, *per comitialem morbum, quo primum ab infantia adflictaretur Britannicus, et redituros paullatim viſus ſenſusque.* At Agrippinae is pavor, ea conſternatio mentis, quamvis vultu premeretur, emicuit, ut, perinde ignaram fuiſſe ac ſororem Britannici Octaviam, conſtiterit. quippe ſibi ſupremum auxilium ereptum, et parricidii exemplum intelligebat. Octavia quoque, quamvis rudibus annis, dolorem, caritatem, omnis adfectus abscondere didicerat.
17 Ita poſt breve ſilentium, repetita convivii laetitia. Nox eadem necem Britannici et rogum coniunxit, proviſo ante funebri paratu, qui modicus fuit. In campo tamen Martis ſepultus eſt, adeo turbidis imbribus, ut vulgus iram Deum portendi crediderit adverſus

versus facinus, cui plerique etiam hominum igno- A. V.
scebant, antiquas fratrum discordias et insociabile 809.
Regnum aestimantes. Tradunt plerique eorum tem- A. C. 56.
porum scriptores, *crebris ante exitium diebus, inlusum ipse pueritiae Britannici Neronem:* ut iam non praematura, neque saeva mors videri queat, quamvis inter sacra mensae, ne tempore quidem ad complexum sorori dato, ante oculos inimici properata sit, in illum supremum Claudiorum sanguinem, stupro prius quam veneno pollutum. Festinationem exsequiarum edicto Caesar defendit, a maioribus institutum referens, *subtrahere oculis acerba funera, neque laudationibus, aut pompa detinere. Ceterum et sibi, amisso fratris auxilio, reliquas spes in Repub. sitas: et tanto magis fovendum Patribus Populoque Principem, qui unus superesset e familia, summum ad fastigium genita.* Exin largitione potissimos amico-
rum auxit. Nec defuere, qui arguerent viros gra- 18
vitatem adseverantes, *quod domos, villas, id temporis, quasi praedam divisissent.* Alii necessitatem adhibitam credebant a Principe, sceleris sibi conscio et veniam sperante, si largitionibus validissimum quemque obstrinxisset. At matris ira nulla munificentia leniri, sed amplecti Octaviam: crebra cum amicis secreta habere: super ingenitam avaritiam, undique pecunias, quasi in subsidium, corripere, Tribunos et Centuriones comiter excipere: nomina et virtutes nobilium, qui etiam tum supererant, in honore habere; quasi quaereret ducem et partes. Cognitum id Neroni, *excubiasque militares*, quae, ut coniugi Imperatoris olim, tum et ut matri servabantur, *et Germanos*, super eundem honorem, custodes additos, *degredi* iubet. Ac, ne coetu salu-

 tan-

A. V. tantium frequentaretur, separat domum, matremque
809. A. C. transfert in eam, quae Antoniae fuerat: quotiens
56. ipse illuc ventitaret, septus turba Centurionum, et
19 post breve osculum digrediens. Nihil rerum mortalium tam instabile ac fluxum est, quam fama potentiae, non sua vi nixa. Statim relictum Agrippinae limen. Nemo solari, nemo adire, praeter paucas feminas, amore an odio, incertum. Ex quibus erat Iunia Silana, quam matrimonio C. Silii a Messallina depulsam, supra retuli. insignis genere, forma, lascivia, et Agrippinae diu percara: mox occultis inter eas offensionibus, quia Sextium Africanum, nobilem iuvenem, a nuptiis Silanae deterruerat Agrippina, *inpudicam et vergentem annis* dictitans; non ut Africanum sibi seponeret, sed ne opibus et orbitate Silanae maritus potiretur. Illa, spe ultionis oblata, parat accusatores ex clientibus suis, Iturium et Calvisium, non vetera et saepius iam audita deferens, *quod Britannici mortem lugeret, aut Octaviae iniurias evulgaret;* sed, *destinavisse eam, Rubellium Plautum, per maternam originem pari ac Nero gradu a D. Augusto, ad res novas extollere; coniugioque eius et iam imperio Remp. rursus invadere.* Haec Iturius et Calvisius Atimeto, Domitiae, Neronis amitae, liberto, aperiunt. Qui, laetus oblatis (quippe inter Agrippinam et Domitiam infensa aemulatio exercebatur) Paridem histrionem, libertum et ipsum Domitiae, inpulit, *ire propere, crimenque atrociter de-*
20 *ferre.* Provecta nox erat, et Neroni per vinolentiam trahebatur; cum ingreditur Paris, solitus alioquin id temporis luxus Principis intendere. Sed tunc compositus ad maestitiam, expositoque indicii ordine, ita audientem exterret, ut non tantum matrem

trem Plautumque interficere, sed Burrum etiam de- A. V.
movere Praefectura destinaret, tamquam Agrippinae 809.
gratia provectum et vicem reddentem. Fabius Rusti- A. C. 56.
cus auctor est, *scriptos esse ad Caecinam Tuscum codicillos, mandata ei Praetoriarum cohortium cura: sed ope Senecae dignationem Burro retentam.* Plinius et Cluvius, nihil dubitatum de fide Praefecti, referunt. Sane Fabius inclinat ad laudes Senecae, cuius amicitia floruit. Nos consensum auctorum secuti, quae diversa prodiderint, sub nominibus ipsorum trademus. Nero trepidus, et interficiendae matris avidus, non prius differri potuit, quam Burrus necem eius promitteret, si facinoris coargueretur: *sed cuicunque, nedum parenti, defensionem tribuendam: nec accusatores adesse, sed vocem unius ex inimica domo adferri. Refutare tenebras et vigilatam convivio noctem, omniaque temeritati et inscitiae propior.* Sic 21
lenito Principis metu, et luce orta, itur ad Agrippinam, ut nosceret obiecta dissolveretque, vel poena lueret. Burrus iis mandatis, Seneca coram, fungebatur. aderant et ex libertis arbitri sermonis. Deinde a Burro, postquam crimina et auctores exposuit, minaciter actum. Agrippina ferociae memor, *Non miror*, inquit, *Silanam, numquam edito partu, matrum adfectus ignotos habere. Neque enim perinde a parentibus liberi, quam ab inpudica adulteri mutantur. Nec, si Iturius et Calvisius, adesis omnibus fortunis, novissimam suscipiendae accusationis operam anui rependunt, ideo aut mihi infamia parricidii, aut Caesari conscientia subeunda est. Nam Domitiae inimicitiis gratias agerem, si benevolentia mecum in Neronem meum certaret: nunc, per concubinum Atimetum et histrionem Paridem quasi scenae fabulas componit. Baia-*

A. V. *rum ſuarum piſcinas extollebat, cum meis conſiliis ad-*
809. *optio, et Proconſulare ius et deſignatio Conſulatus et*
A. C. *cetera apiſcendo Imperio praepararentur. Aut exiſtat,*
56. *qui cohortes in urbe tentatas, qui provinciarum fidem labefactatam, denique ſervos vel libertos ad ſcelus corruptos arguat. Vivere ego, Britannico potiente rerum, poteram? at, ſi Plautus, aut quis alius, Remp. iudicaturus obtinuerit, deſunt ſcilicet mihi accuſatores, qui non verba, inpatientia caritatis aliquando incauta, ſed ea crimina obiiciant, quibus, niſi a filio, abſolvi non poſſim.* Commotis, qui aderant, ultroque ſpiritus eius mitigantibus, *conloquium filii* expoſcit: ubi nihil pro innocentia, quaſi diffideret; nec beneficiis, quaſi exprobraret, disſeruit; ſed ul-
22 tionem in delatores et praemia amicis obtinuit. Praefectura annonae Fenio Rufo; cura ludorum, qui a Caeſare parabantur, Arruntio Stellae; Aegyptus C. Balbillo permittuntur. Syria P. Anteio deſtinata: ſed variis mox artibus eluſus, ad poſtremum in urbe retentus eſt. At Silana in exſilium acta. Calviſius quoque et Iturius relegantur. De Atimeto ſupplicium ſumptum, validiore apud libidines Principis Paride, quam ut poena adficeretur. Plautus ad prae-
23 ſens ſilentio transmiſſus eſt. Deferuntur dehinc *conſenſiſſe Pallas ac Burrus, ut Cornelius Sulla, claritudine generis et adfinitate Claudii,* cui per nuptias Antoniae gener erat, *ad Imperium vocaretur.* Eius accuſationis auctor exſtitit Paetus quidam, exercendis apud aerarium ſectionibus famoſus, et tum vanitatis manifeſtus. Nec tam grata Pallantis innocentia, quam gravis ſuperbia fuit: quippe, nominatis libertis eius, quos conſcios haberet, reſpondit: *nihil unquam ſe domi, niſi nutu aut manu, ſignificaſſe,*

vel,

vel, ſi plura demonſtranda eſſent, ſcripto uſum, ne A. V.
vocem conſociaret. Burrus, quamvis reus, inter iu- 809. A. C.
dices ſententiam dixit. Exiliumque accuſatori inro- 56.
gatum, et tabulae exuſtae ſunt, quibus oblitterata
aerarii nomina retrahebat. Fine anni, ſtatio cohor- 24
tis, adſidere ludis ſolita, demovetur, quo maior
ſpecies libertatis eſſet: utque miles, theatrali licen-
tiae non permixtus incorruptior ageret; et plebes
daret experimentum, an, amotis cuſtodibus, mo-
deſtiam retineret. Vrbem Princeps luſtravit, e re-
ſponſo Haruſpicum, quod Iovis ac Minervae aedes
de caelo tactae erant.

Q. Voluſio, P. Scipione coss. otium foris, foe- A. V.
da domi laſcivia; qua Nero itinera urbis et lupana- 810. A. C.
ria et diverticula, veſte ſervili in diſſimulationem 57.
ſui compoſitus, pererrabat, comitantibus, qui ra- 25
perent venditioni expoſita, et obviis vulnera infer-
rent, adverſus ignaros adeo, ut ipſe quoque exci-
peret ictus, et ore praeferret. Deinde, ubi *Caeſa-
rem eſſe, qui graſſaretur*, pernotuit, augebanturque
iniuriae adverſus viros feminasque inſignes, et qui-
dam, permiſſa ſemel licentia ſub nomine Neronis,
inulti propriis cum globis eadem exercebant, in
modum captivitatis nox agebatur. Iulius Montanus,
Senatorii ordinis, ſed qui nondum honorem capeſ-
ſiſſet, congreſſus forte per tenebras cum Principe,
quia vi attentantem acriter repulerat, deinde agni-
tum oraverat, quaſi exprobraſſet, mori adactus eſt.
Nero autem, metuentior in poſterum, milites ſibi
et pleroſque gladiatores circumdedit, qui rixarum
initia modica et quaſi privata ſinerent: ſi a laeſis va-
lidius ageretur, arma inferrent. Ludicram quoque
licentiam et fautores hiſtrionum velut in proelia con-

V 5 ver-

A. V. vertit inpunitate et praemiis, atque ipse occultus et
810. plerumque coram prospectans: donec, discordi po-
A. C. pulo, et gravioris motus terrore, non aliud reme-
57. dium repertum est, quam ut histriones Italia pelle-
26 rentur, milesque theatro rursum adsideret. Per idem
tempus actum in Senatu *de fraudibus libertorum*, effla-
gitatumque, *ut adversus male meritos revocandae li-
bertatis ius patronis daretur.* Nec deerant, qui cen-
serent. Sed Consules, relationem incipere non ausi
ignaro Principe, perscripsere tamen consensum Sena-
tus: *ille auctor constitutionis fieret*, ut inter paucos,
ei sententiae adversos: quibusdam, coalitam libertate
inreverentiam eo prorupisse, frementibus, *vi ne, an
aequo cum patronis iure agerent, sententiam eorum
consultarent, ac verberibus manus ultro intenderent,
inpulere vel poenam suam dissuadentes. Quid enim
aliud laeso patrono concessum, quam ut vicesimum ultra
lapidem in oram Campaniae libertum releget? Ceteras
actiones promiscuas et pares esse. Tribuendum aliquod
telum, quod sperni nequeat. Nec grave manumissis,
per idem obsequium retinendi libertatem, per quod ad-
secuti sint. At criminum manifestos merito ad servitu-
tem retrahi, ut metu coerceantur, quos beneficia non
27 mutavissent.* Disserebatur contra: *Paucorum culpam
ipsis exitiosam esse debere: nihil universorum iuri dero-
gandum. quippe late fusum id corpus. Hinc plerum-
que tribus, decurias, ministeria Magistratibus et Sa-
cerdotibus, cohortes etiam in urbe conscriptas. Et
plurimis Equitum, plerisque Senatoribus, non aliunde
originem trahi. Si separarentur libertini; manifestam
fore penuriam ingenuorum. Non frustra maiores, cum
dignitatem ordinum dividerent, libertatem in communi
posuisse. Quin et manumittendi duas species institutas,
ut*

ut relinqueretur poenitentiae aut novo beneficio locus. A. V.
quos vindicta patronus non liberaverit, velut vinculo 810.
servitutis adtineri. Dispiceret quisque merita, tarde- A. C. 57.
que concederet, quod datum non adimeretur. Haec sententia valuit. Scripsitque Caesar Senatui, *privatim expenderent caussam libertorum, quotiens a patronis arguerentur: in commune nihil derogarent.* Nec multo post ereptus amitae libertus Paris, quasi iure civili; non sine infamia Principis, cuius iussu perpetratum ingenuitatis iudicium erat. Manebat nihilo- 28
minus quaedam imago Reip. Nam inter Vibullium Praetorem et plebei Tribunum Antistium ortum certamen, quod inmodestos fautores histrionum, et a Praetore in vincula ductos, Tribunus *omitti* iussisset. comprobavere Patres, incusata *Antistii licentia.* Simul prohibiti Tribuni, *ius Praetorum et Consulum praeripere, aut vocare ex Italia, cum quibus lege agi posset.* Addidit L. Piso, designatus Consul, *ne quid intra domum pro potestate animadverterent: neve multam ab iis dictam Quaestores aerarii in publicas tabulas ante quatuor menses referrent: medio temporis contra dicere liceret; deque eo Consules statuerent.* Cohibita artius et Aedilium potestas, statutumque, *quantum curules, quantum plebei pignoris caperent, vel poenae inrogarent.* Eo Helvidius Priscus, Tribunus plebis adversus Obultronium Sabinum, aerarii Quaestorem, contentiones proprias exercuit, *tamquam ius hastae adversus inopes inclementer augeret.* Dein Princeps curam tabularum publicarum a Quaestoribus ad Praefectos transtulit. Varie habita ac saepe 29
inmutata eius rei forma. nam Augustus permisit Senatui, deligere Praefectos: dein, ambitu suffragiorum suspecto, forte ducebantur ex numero Praetorum,

qui

A. V. qui praeeſſent. neque id diu manſit, quia ſors deer-
A 810. rabat ad parum idoneos. Tunc Claudius Quaeſtores
. C. 57. rurſum inpoſuit, iisque, ne metu offenſionum ſe-
gnius conſulerent, extra ordinem honores permiſit.
Sed deerat robur aetatis eum primum magiſtratum
capeſſentibus. igitur Nero Praetura perfunctos et ex-
30 perientia probatos delegit. Damnatus iisdem Con-
ſulibus Vipſanius Laenas, *ob Sardiniam provinciam
avare habitam.* Abſolutus Ceſtius Proculus repetun-
darum, cedentibus accuſatoribus. Clodius Quirina-
lis, *quod Praefectus remigum, qui Ravennae haberen-
tur, velut infimam nationum, Italiam luxuria ſaevi-
tiaque adflictaviſſet*, veneno damnationem antevertit.
C. Aminius Rebius, ex primoribus peritia legum et
pecuniae magnitudine, cruciatus aegre ſenectae,
miſſo per venas ſanguine, effugit: haud creditus
ſufficere ad conſtantiam ſumendae mortis, ob libi-
dines muliebriter infamis. At L. Voluſius egregia
fama conceſſit: cui tres et nonaginta anni ſpatium
vivendi, praecipuaeque opes bonis artibus, inoffen-
A. V. ſa tot imperatorum malitia fuit. Nerone ſecundum,
811. L. Piſone Conſulibus, pauca memoria digna eve-
A. C. 58. nere: niſi cui libeat, laudandis fundamentis et tra-
31 bibus, quis molem amphitheatri apud Campum Mar-
tis Caeſar exſtruxerat, volumina inplere: cum ex
dignitate Populi Romani repertum ſit, res inluſtres
annalibus, talia diurnis urbis actis mandare. Cete-
rum coloniae, Capua atque Nuceria, additis vetera-
nis firmatae ſunt: plebeique congiarium quadringeni
numi viritim dati, et ſeſtertium quadringenties aera-
rio inlatum eſt, ad retinendam populi fidem. Vecti-
gal quoque quintae et viceſimae venalium mancipio-
rum remiſſum, ſpecie magis, quam vi; quia, cum

ven-

venditor pendere iuberetur, in partem pretii emptoribus accrefcebat. A. V. 811. A. C. 58.
Edixit Caefar, *ne quis Magiftratus aut Procurator, qui provinciam obtineret, fpectaculum gladiatorum aut ferarum, aut quod aliud ludicrum ederet.* Nam ante non minus tali largitione, quam conripiendis pecuniis, fubiectos adfligebant; dum, quae libidine deliquerant, ambitu propugnant.
Factum et S. C. ultioni iuxta et fecuritati, *ut fi quis* 32
a fuis fervis interfectus effet, ii quoque, qui teftamento manumiffi fub eodem tecto manfiffent, inter fervos fupplicia penderent. Redditur ordini L. Varius, Confularis, avaritiae criminibus olim perculfus. Et Pomponia Graecina, infignis femina, Plautio, qui ovans fe de Britanniis retulit, nupta, ac *fuperftitionis externae* rea, mariti iudicio permiffa. Isque prifco inftituto, propinquis coram, de capite famaque coniugis cognovit, et infontem nuntiavit. Longa huic Pomponiae aetas, et continua triftitia fuit. Nam poft Iuliam, Drufi filiam, dolo Meffallinae interfectam, per quadraginta annos, non cultu, nifi lugubri, non animo, nifi maefto, egit. Idque illi, imperitante Claudio, inpune, mox ad gloriam vertit.
Idem annus plures reos habuit, quorum P. Celerem, 33
accufante Afia; quia abfolvere nequibat Caefar, traxit, fenecta donec mortem obiret. nam Celer, interfecto, ut memoravi, Silano, Proconfule, magnitudine fceleris cetera flagitia obtegebat. Coffutianum Capitonem Cilices detulerant *maculofum foedumque, et idem ius audaciae in provincia ratum, quod in urbe exercuerat.* Sed pervicaci accufatione conflictatus, poftremo defenfionem omifit, ac lege repetundarum damnatus eft. Pro Eprio Marcello, a quo Lycii res repetebant, eo usque ambitus praevaluit,

ut

A. V. ut quidam accuſatorum eius exſilio multarentur, *tam-*
811. A. C. *quam inſonti periculum feciſſent.*
58. Nerone tertium Conſule, ſimul iniit Conſulatum
A. V. Valerius Meſſalla, cuius proavum, oratorem Cor-
812. A. C. vinum, D. Auguſto, abavo Neronis, conlegam in
59. eo Magiſtratu fuiſſe, pauci iam ſenum meminerant.
34 ſed nobili familiae honor auctus eſt, oblatis in ſingulos annos quingenis ſeſtertiis, quibus Meſſalla paupertatem innoxiam ſuſtentaret. Aurelio quoque Cottae et Haterio Antonio annuam pecuniam ſtatuit Princeps, quamvis per luxum avitas opes disſipasſent. Eius anni principio, mollibus adhuc initiis prolatatum inter Parthos Romanosque de obtinenda Armenia bellum acriter ſumitur: quia nec Vologeſes ſinebat, fratrem Tiridaten dati a ſe Regni expertem eſſe, aut alienae id potentiae donum habere: et Corbulo dignum magnitudine Populi Romani rebatur, parta olim a Lucullo Pompeioque recipere. Ad haec Armenii, ambigua fide, utraque arma invitabant, ſitu terrarum, ſimilitudine morum Parthis propiores, connubiisque permixti, ac libertate ignota,
35 ta, illuc magis ad ſervitium inclinantes. Sed Corbuloni plus molis adverſus ignaviam militum, quam contra perfidiam hoſtium erat. Quippe Syria transmotae legiones, pace longa ſegnes, munia Romanorum aegerrime tolerabant. Satis conſtitit, fuiſſe in eo exercitu veteranos, qui non ſtationem, non vigilias iniſſent: vallum foſſamque, quaſi nova et mira, viſerent; ſine galeis, ſine loricis, nitidi et quaeſtuoſi, militia per oppida expleta. Igitur dimiſſis, quibus ſenecta aut valetudo adverſa erat, ſupplementum petivit. Et habiti per Galatiam ac Cappadociam delectus. Adiectaque ex Germania legio, cum

sum equitibus alariis, et peditatu cohortium: retentusque omnis exercitus sub pellibus, quamvis hieme saeva adeo, ut obducta glacie, nisi effossa humus, tentoriis locum non praeberet. Ambusti multorum artus vi frigoris, et quidam inter excubias exanimati sunt. Annotatusque miles, qui fascem lignorum gestabat, ita praeriguisse manus, ut oneri adhaerentes, truncis brachiis deciderent. Ipse cultu levi, capite intecto, in agmine, in laboribus, frequens adesse: laudem strenuis, solatium invalidis, exemplum omnibus ostendere. Dehinc, quia duritiam caeli militiaeque multi abnuebant, deserebantque, remedium severitate quaesitum est. Nec enim, ut in aliis exercitibus, primum alterumque delictum venia prosequebatur, sed, qui signa reliquerat, statim capite poenas luebat. Idque usu salubre, et misericordia melius adparuit. quippe pauciores illa castra deseruere, quam ea, in quibus ignoscebatur. A. V. 812. A. C. 59.

36 Interim Corbulo, legionibus intra castra habitis, donec ver adolesceret, dispositisque per idoneos locos cohortibus auxiliariis, ne pugnam priores adirent, praedicit. Curam praesidiorum Pactio Orphito, Primipili honore perfuncto, mandat. Is, quamquam incautos barbaros, et bene gerendae rei casum offerri scripserat, *tenere se munimentis, et maiores copias opperiri*, iubetur. Sed rupto imperio, postquam paucae e proximis castellis turmae advenerant, pugnamque imperitia poscebant, congressus cum hoste funditur. Et damno eius exterriti, qui subsidium ferre debuerant, sua quisque in castra trepida fuga rediere. Quod graviter Corbulo accepit: increpitumque Pactium, et Praefectos militesque *tendere omnes extra vallum* iussit. inque ea contumelia

A. V. 812. A. C. 59. melia detenti, nec, nisi precibus universi exercitus, exsoluti sunt. At Tiridates, super proprias clientelas, ope Vologesi fratris adiutus, non furtim iam,
37 sed palam bello infensare Armeniam, quosque fidos nobis rebatur, depopulari, et, si copiae contra ducerentur, eludere, huc quoque et illuc volitans, plura fama, quam pugna exterrere. Igitur Corbulo, quaesito diu proelio, frustra habitus, et exemplo hostium circumferre bellum coactus, dispartit vires, ut Legati Praefectique diversos locos pariter invaderent. Simul Regem Antiochum monet, *proximas sibi Praefecturas petere.* Nam Pharasmanes, interfecto filio Rhadamisto, *quasi proditore*, quo fidem in nos testaretur, vetus adversus Armenios odium promtius exercebat. Tuncque primum inlecti Insechi, gens ante alias socia Romanis, avia Armeniae incursavit. Ita consilia Tiridati in contrarium vertebant. Mittebatque oratores, qui suo Parthorumque nomine expostularent; *cur datis nuper obsidibus, redintegrataque amicitia, quae novis quoque beneficiis locum aperiret, vetere Armeniae possessione depelleretur? Ideo nondum ipsum Vologesen commotum, quia caussa, quam vi agere mallent. Sin perstaretur in bello: non defore Arsacidis virtutem fortunamque, saepius iam clade Romana expertam.* Ad ea Corbulo, satis comperto, Vologesen defectione Hyrcaniae adtineri, suadet Tiridati, *precibus Caesarem adgredi: posse illi regnum stabile, et res incruentas contingere, si omissa spe longinqua et sera, praesentem potioremque sequeretur.*
38 Placitum dehinc, *quia, commeantibus invicem nuntiis, nihil in summam pacis proficiebatur; conloquio ipsorum tempus locumque destinari. Mille equitum*

prae-

praeſidium, Tiridates, *adfore ſibi*, dicebat; *quantum Corbuloni cuiusque generis militum adſiſteret, non ſtatuere, dum, poſitis loricis et galeis, in faciem pacis veniretur.* Cuicumque mortalium, nedum veteri et provido Duci, barbarae aſtutiae patuiſſent. Ideo artum inde numerum finiri, et hinc maiorem adferri, ut dolus pararetur. nam equiti, ſagittarum uſu exercito, ſi detecta corpora obiicerentur, nihil profuturam multitudinem. Diſſimulato tamen intellectu, *rectius de his, quae in publicum conſulerentur, totis exercitibus coram disſertaturos*, reſpondit. Locumque delegit, cuius pars altera colles erant, clementer adſurgentes, accipiendis peditum ordinibus; pars in planitiem porrigebatur, ad explicandas equitum turmas. Dieque pacto, prior Corbulo ſocias cohortes et auxilia Regum pro cornibus, medio ſextam legionem conſtituit; cui accita per noctem, aliis ex caſtris, tria millia tertianorum permiſcuerat, una cum aquila, quaſi eadem legio ſpectaretur. Tiridates, vergente iam die, procul adſtitit, unde videri magis, quam audiri poſſet. Ita, ſine congreſſu, Dux Romanus abscedere militem, ſua quemque in caſtra, iubet.

A. V. 812. A. C. 59.

39 Rex, ſive fraudem ſuſpectans, quia plura ſimul in loca ibatur, ſive, ut commeatus noſtros Pontico mari ac Trapezunte oppido adventantes, interciperet, propere diſcedit. Sed neque commeatibus vim facere potuit, quia per montes ducebantur, praeſidiis noſtris infeſſos: et Corbulo, ne inritum bellum traheretur, utque Armenios ad ſua defendenda cogeret, exſcindere parat caſtella. Sibique, quod validiſſimum in ea Praefectura, cognomento *Volandum*, ſumit; minora Cornelio Flacco Lega-

A. V.to, et Inſteio Capitoni caſtrorum Praefecto, man-
812. A. C. dat. Tum, circumſpectis munimentis, et quae
59. expugnationi idonea, proviſis, hortatur milites, *ut hoſtem vagum, neque paci aut praelio paratum, ſed perfidiam et ignaviam fuga confitentem, exuerent ſedibus, gloriaeque pariter et praedae conſulerent.* Tum, quadripartito exercitu, hos in teſtudinem conglobatos, ſubruendo vallo inducit, alios ſcalas moenibus admovere, multos tormentis faces et haſtas incutere iubet. Libratoribus funditoribusque adtributus locus, unde eminus glandes torquerent; ne qua pars ſubſidium laborantibus ferret, pari undique motu. Tantus inde ardor certantis exercitus fuit, ut intra tertiam diei partem nudati propugnatoribus muri, obices portarum ſubverſi, capta eſcenſu munimenta, omnesque puberes trucidati ſint, nullo milite amiſſo, paucis admodum vulneratis. et imbelle vulgus ſub corona venundatum: reliqua praeda victoribus ceſſit. Pari fortuna Legatus ac Praefectus uſi ſunt, tribusque una die caſtellis expugnatis, cetera terrore, et alia ſponte incolarum in deditionem veniebant, unde orta fiducia caput gentis, Artaxata, adgrediendi. Nec tamen proximo itinere ductae legiones, quae, ſi amnem Araxen, qui moenia adluit, ponte transgrederentur, ſub ictum dabantur: procul, et latioribus vadis transiere.
40 ribus vadis transiere. At Tiridates, pudore et metu, ne, ſi conceſſiſſet obſidioni, nihil opis in ipſo videretur; ſi prohiberet, inpeditis locis ſeque et equeſtres copias inligaret: ſtatuit poſtremo, oſtendere aciem, et dato die proelium incipere, vel ſimulatione fugae, locum fraudi parare. Igitur repente agmen Romanum circumfundit, non ignaro Duce

Duce noſtro, qui viae pariter et pugnae compoſue- A. V.
rat exercitum. Latere dextro tertia legio, ſiniſtro 812.
ſexta incedebat, mediis decumanorum delectis: re- A. C.
cepta inter ordines inpedimenta, et tergum mille 59.
equites tuebantur: quibus iuſſerat, *ut inſtantibus cominus reſiſterent, refugos non ſequerentur*. In cornibus pedes, ſagittarius, et cetera manus equitum ibat, productiore cornuum ſiniſtro, per ima collium, ut, ſi hoſtis intraviſſet, fronte ſimul et ſinu exciperetur. Adſultare ex diverſo Tiridates, non usque ad iactum teli, ſed tum minitans, tum ſpecie trepidantis, ſi laxare ordines et diverſos conſectari poſſet. Vbi nihil temeritate ſolutum, nec amplius quam Decurio equitum, audentius progreſſus et ſagittis confixus, ceteros ad obſequium exemplo firmaverat, propinquis iam tenebris abſceſſit.

41 Et Corbulo, caſtra in loco metatus, an expeditis legionibus nocte Artaxata pergeret, obſidioque circumdaret, agitavit, conceſſiſſe illuc Tiridaten ratus. Dein, poſtquam exploratores adtulere *longinquum Regis iter*, et, *Medi an Albani peterentur*, *incertum*, lucem opperitur: praemiſſaque levis armatura, quae muros interim ambiret, oppugnationemque eminus inciperet. Sed oppidani, portis ſponte patefactis, ſe ſuaque Romanis permiſere. quod ſalutem ipſis tulit. Artaxatis ignis inmiſſus, deletaque et ſolo adaequata ſunt: quia nec teneri, ſine valido praeſidio, ob magnitudinem moenium; nec id nobis virium erat, quod firmando praeſidio, et capeſſendo bello divideretur: vel, ſi integra et incuſtodita relinquerentur, nulla in eo utilitas, aut gloria, quod capta eſſent. Adiicitur miraculum, velut Numine oblatum. nam cuncta extra, tectis te-

A. V. 812. A. C. 59. nus, ſole inluſtria fuere; quod moenibus cingebatur, ita repente atra nube coopertum, fulguribusque diſcretum eſt, ut, quaſi infenſantibus Deis, exitio tradi crederetur. Ob haec conſalutatus *Imperator* Nero: ex Senatusconſulto *ſupplicationes* habitae: *ſtatuaeque et arcus et continui Conſulatus Principi: utque inter feſtos referretur dies, quo patrata victoria, quo nuntiata, quo relatum de ea eſſet*, aliaque, in eandem formam, decernuntur, adeo modum egreſſa, ut C. Caſſius, de ceteris honoribus adſenſus, *ſi pro benignitate fortunae Diis grates agerentur, ne totum quidem annum ſupplicationibus ſufficere*, disſeruerit: *eoque oportere dividi ſacros et negotioſos dies, quis Divina colerent, et*
42 *humana non inpedirent.* Variis deinde caſibus iactatus, et multorum odia meritus reus, haud tamen ſine invidia Senecae, damnatur. Is fuit P. Suilius, imperitante Claudio terribilis ac venalis, et mutatione temporum, non, quantum inimici cuperent, demiſſus; quique ſe nocentem videri, quam ſupplicem mallet. Eius opprimendi gratia repetitum credebatur Senatusconſultum, poenaque Cinciae legis, adverſus eos, qui pretio cauſſas oraviſſent. nec Suilius queſtu aut exprobratione abſtinebat, praeter ferociam animi, extrema ſenecta liber, et Senecam increpans: *infenſum amicis Claudii, ſub quo iuſtiſſimum exſilium pertuliſſet. Simul ſtudiis inertibus, et iuvenum inperitiae ſuetum, livere his, qui vividam et incorruptam eloquentiam tuendis civibus exercerent. Se Quaeſtorem Germanici: illum domus eius adulterum fuiſſe. An gravius exiſtimandum, ſponte litigatoris praemium honeſtae operae adſequi, quam conrumpere cubicula Principum feminarum?*

Qua

Qua sapientia, quibus philosophorum praeceptis, intra A. V.
quadriennium Regiae amicitiae, ter millies sestertium 812. A. C.
paravisset? Romae testamenta et orbos velut indagine 59.
eius capi. Italiam et provincias inmenso fenore hau-
riri. At sibi labore quaesitam et modicam pecuniam
esse. Crimen, periculum, omnia potius toleraturum,
quam veterem ac domi partam dignationem subitae fe-
licitati submitteret. Nec deerant, qui haec iisdem 43
verbis, aut versa in deterius, Senecae deferrent.
Repertique accusatores, *direptos socios, cum Suilius*
provinciam Asiam regeret, ac publicae pecuniae pecu-
latum detulere. Mox, quia inquisitionem annuam
inpetraverant, brevius visum, urbana crimina in-
cipi, quorum obvii testes erant. Ii, *acerbitate*
accusationis Q. Pomponium ad necessitatem belli civilis
detrusum: Iuliam Drusi filiam, Sabinamque Pop-
paeam ad mortem actas: et Valerium Asiaticum,
Lusium Saturninum, Cornelium Lupum circumventos:
iam Equitum Romanorum agmina damnata, omnem-
que Claudii saevitiam Suilio obiectabant. Ille, *ni-*
hil ex his sponte susceptum, sed Principi paruisse,
defendebat, donec eam orationem Caesar cohibuit,
compertum sibi, referens, *ex commentariis patris*
sui, nullam cuiusquam accusationem ab eo coactam.
Tum *iussa Messallinae* praetendi, et labare defensio.
Cur enim neminem alium delectum, qui saevienti, in-
pudicae, vocem praeberet? Puniendos rerum atro-
cium ministros, ubi pretia scelerum adepti, scelera
ipsa aliis delegent. Igitur, adempta bonorum parte
(nam filio et nepti pars concedebatur, eximeban-
turque etiam, quae testamento matris, aut aviae
acceperant) in insulas Baleares pellitur: non in ipso
discrimine, non post damnationem fractus animo:

X 3 fere.

A. V. ferebaturque, copiosa et molli vita secretum illud
812. A. C. toleravisse. Filium eius, Nerulinum, adgressis ad-
59. cusatoribus, per invidiam patris et crimina repe-
tundarum, intercessit Princeps, tanquam satis expleta
44 ultione. Per idem tempus, Octavius Sagitta, ple-
bei Tribunus, Pontiae, mulieris nuptae, amore ve-
cors, ingentibus donis adulterium, et mox, ut
omitteret maritum, emercatur, suum matrimonium
promittens, ac nuptias eius pactus. Sed, ubi mu-
lier vacua fuit, nectere moras, *adversam patris vo-
luntatem* caussari, repertaque spe ditioris coniugis,
promissa exuere. Octavius contra modo conqueri,
modo minitari, *famam perditam, pecuniam exhau-
stam* obtestans: denique salutem, quae sola reliqua
esset, arbitrio eius permittens. Ac, postquam sper-
nebatur, *noctem unam ad solatium* poscit, *qua delini-
tus, modum in posterum adhiberet.* Statuitur nox.
Et Pontia consciae ancillae custodiam cubiculi man-
dat. Ille, uno cum liberto, ferrum veste occultum
infert. Tum, ut adsolet in amore et ira, iurgia,
preces, exprobratio, satisfactio: et pars tenebrarum
libidine seposita. Ex qua aestu incensus, nihil me-
tuentem ferro transverberat, et accurrentem ancillam
vulnere absterret cubiculoque prorumpit. Postera
die manifesta caedes: haud ambiguus percussor.
quippe mansitasse una convincebatur. Sed libertus
suum illud facinus profiteri, *se patroni iniurias ul-
tum esse.* Commoveratque quosdam magnitudine
exempli: donec ancilla, ex vulnere refecta, verum
aperuit. postulatusque apud Consules a parte inter-
fectae, postquam Tribunatu abierat, sententia Pa-
trum ex lege de sicariis condemnatur.

Non

Non minus inſignis, eo anno, inpudicitia ma- A. V.
gnorum Reip. malorum initium fecit. Erat in ci- 812.
vitate Sabina Poppaea, T. Ollio patre genita, ſed A. C. 59.
nomen avi materni ſumpſerat; inluſtri memoria Pop- 45
paei Sabini, Conſulari et triumphali decore praeful-
gentis. nam Ollium, honoribus nondum functum, amicitia Seiani pervertit. Huic mulieri cuncta alia fuere, praeter honeſtum animum. quippe mater eius, aetatis ſuae feminas pulchritudine ſupergreſſa, gloriam pariter et formam dederat. opes claritudini generis ſufficiebant. ſermo comis, nec abſurdum ingenium. modeſtiam praeferre et laſcivia uti. rarus in publicum egreſſus, idque velata parte oris, ne ſatiaret adſpectum, vel quia ſic decebat. Famae nunquam pepercit, maritos et adulteros non diſtinguens: neque adfectui ſuo, aut alieno obnoxia: unde utilitas oſtenderetur, illuc libidinem transferebat. Igitur agentem eam in matrimonio Rufii Criſpini, Equitis Romani, ex quo filium genuerat, Otho pellexit, iuventa ac luxu, et quia flagrantiſſimus in amicitia Neronis habebatur. nec mora, quin adulterio matrimonium iungeretur. Otho, ſive amore in- 46
cautus, laudare *formam elegantiamque uxoris* apud Principem; ſive ut accenderet, ac, ſi eadem femina potirentur, id quoque vinculum potentiam ei adiiceret. Saepe auditus eſt conſurgens e convivio Caeſaris, *ſe ire ad illam, ſibi conceſſam* dictitans *nobilitatem, pulchritudinem, vota omnium et gaudia felicium.* His atque talibus inritamentis, non longa cunctatio interponitur. Sed accepto aditu, Poppaea primum per blandimenta et artes valeſcere, *inparem cupidini et forma Neronis captam* ſimulans: mox, acri iam Principis amore, ad ſuperbiam vertens, ſi ultra

A. V. 812. A. C. 59. unam alteramque noctem adtineretur, *nuptam esse se* dictitans, *nec posse matrimonium amittere, devinctam Othoni per genus vitae, quod nemo adaequaret. Illum animo et cultu magnificum: ibi se summa fortuna digna visere. at Neronem, pellice ancilla et adsuetudine Actes devinctum, nil e contubernio servili, nisi abiectum et sordidum traxisse.* Deiicitur familiaritate sueta, post congressu et comitatu, Otho; et postremo, ne in urbe aemulatus ageret, provinciae Lusitaniae praeficitur: ubi usque ad civilia arma, non ex priore infamia, sed integre sancteque egit, procax otii et
47 potestatis temperantior. Hactenus Nero flagitiis et sceleribus velamenta quaesivit. Suspectabat maxime Cornelium Sullam, socors ingenium eius in contrarium trahens, callidumque et simulatorem interpretando. Quem metum Graptus ex libertis Caesaris, usu et senecta Tiberio abusque domum Principum edoctus, tali mendacio intendit. Pons Mulvius in eo tempore celebris nocturnis inlecebris erat: ventitabatque illuc Nero, quo solutius, urbem extra, lasciviret. Igitur, *regredienti per viam Flaminiam compositas insidias, fatoque evitatas, quoniam diverso itinere Sallustianos in hortos remeaverit, auctoremque eius doli Sullam*, ementitur: quia forte, redeuntibus ministris Principis, quidam, per iuvenilem licentiam, quae tunc passim exercebatur, inanem metum fecerant. Neque servorum quisquam, neque clientium Sullae agnitus: maximeque despecta, et nullius ausi capax natura eius, a crimine abhorrebat: perinde tamen, quasi convictus esset, cedere patria, et Mas-
48 siliensium moenibus coerceri iubetur. Iisdem Consulibus auditae Puteolanorum legationes, quas diversas ordo plebsque ad Senatum miserant: illi *vim*

mul-

multitudinis, hi Magistratuum et primi cuiusque avaritiam increpantes. Cumque seditio, ad saxa, ad minas ignium progressa, necem et arma perliceret, C. Cassius adhibendo remedio delectus. quia severitatem eius non tolerabant, precante ipso, ad Scribonios fratres ea cura transfertur, data cohorte Praetoria: cuius terrore, et paucorum supplicio, rediit oppidanis concordia. Non referrem vulgatissimum Senatusconsultum, quo *civitati Syracusanorum egredi numerum, edendis gladiatoribus finitum, permittebatur:* nisi Paetus Thrasea contra dixisset, praebuissetque materiem obtrectatoribus arguendae sententiae: *Cur enim, si Remp. egere libertate Senatoria crederet, tam levia consectaretur? quin de bello, aut pace, de vectigalibus et legibus quibusque aliis Romana continentur, suaderet dissuaderetve? Licere patribus quotiens ius dicendae sententiae accepissent, quae vellent, expromere relationemque in ea postulare. An solum emendatione dignum, ne Syracusis spectacula largius ederentur? cetera per omnes Imperii partes perinde egregia, quam si non Nero, sed Thrasea regimen eorum teneret? Quod si summa dissimulatione transmitterentur, quanto magis inanibus abstinendum?* Thrasea contra, rationem poscentibus amicis, *non praesentium ignarum,* respondebat, *eiusmodi consulta corrigere; sed Patrum honori dare: ut manifestum fieret, magnarum rerum curam non dissimulaturos, qui animum etiam levissimis adverterent.* Eodem anno, crebris populi flagitationibus, inmodestiam publicanorum arguentis, dubitavit Nero, *an cuncta vectigalia omitti iuberet, idque pulcherrimum donum generi mortalium daret.* Sed inpetum eius, multum prius laudata *magnitudine animi,* adtinuere Senatores, *dissolutionem*

A. V. 812. A. C. 59.

49 (beside "oppidanis concordia. Non referrem vulgatissimum")

50 (beside "etiam levissimis adverterent. Eodem anno, crebris po-")

A. V. *Imperii* docendo, *ſi fructus, quibus Resp. ſustineretur,*
812. *deminuerentur. quippe, ſublatis portoriis, ſequens, ut*
A. C. *tributorum abolitio expoſtularetur. Pleraſque vectiga-*
59. *lium ſocietates a Conſulibus et Tribunis plebis conſtitutas, acri etiam Populi Rom. tum libertate: reliqua mox ita proviſa, ut ratio quaeſtuum et neceſſitas erogationum inter ſe congruerent. Temperandas plane publicanorum cupidines, ne, per tot annos ſine querela toleratà, novis acerbitatibus ad invidiam verterent.*

51 Ergo edixit Princeps, *ut leges cuiusque publici, occultae ad id tempus, proſcriberentur: omiſſas petitiones non ultra annum reſumerent: Romae Praetor, per provincias, qui pro Praetore aut Conſule eſſent, iura adverſus publicanos extra ordinem redderent: militibus inmunitas ſervaretur, niſi in iis, quae veno exercerent.* Aliaque admodum aequa, quae brevi ſervata, dein fruſtra habita ſunt. Manet tamen abolitio quadrageſimae quinquageſimaeque, et quae alia exactionibus inlicitis nomina publicani invenerant. Temperata apud transmarinas provincias frumenti ſubvectio. et, *ne cenſibus negotiatorum naves adſcriberentur, tributumque pro illis penderent,* conſtitutum.

52 Reos ex provincia Africa, qui Proconſulare imperium illic habuerant, Sulpicium Camerinum et Pomponium Silvanum abſolvit Caeſar: Camerinum adverſus privatos et paucos, ſaevitiae magis, quam captarum pecuniarum crimina obiicientes. Silvanum magna vis accuſatorum circumſteterat, poſcebatque *tempus evocandorum teſtium:* reus *illico defendi,* poſtulabat. Valuitque pecunioſa orbitate et ſenecta, quam ultra vitam eorum produxit, quorum ambitu evaſerat.

53 Quietae ad id tempus res in Germania fuerant, ingenio Ducum, qui, pervulgatis triumphi inſignibus,

buſ; maius ex eo decus ſperabant, ſi pacem conti- A. V.
nuaviſſent. Paullinus Pompeius et L. Vetus ea tem- 812.
peſtate exercitui praeerant. Ne tamen ſegnem mili- A. C.
tem adtinerent, ille inchoatum ante tres et ſexagin- 59.
ta annos a Druſo aggerem coercendo Rheno, abſolvit: Vetus Moſellam atque Ararim, facta inter utrumque foſſa, connectere parabat, ut copiae per mare, dein Rhodano et Arare ſubvectae, per eam foſſam, mox fluvio Moſella in Rhenum, exin Oceanum decurrerent: ſublatisque itinerum difficultatibus, navigabilia inter ſe occidentis ſeptentrionisque litora fierent. Invidit operi Aelius Gracilis, Belgicae Legatus, deterrendo Veterem, *ne legiones alienae provinciae inferret, ſtudiaque Galliarum adfectaret. formidoloſum id Imperatori* dictitans, quo plerumque prohibentur conatus honeſti. Ceterum con- 54
tinuo exercituum otio, fama inceſſit, *ereptum ius Legatis ducendi in hoſtem.* Eoque Friſii iuventutem ſaltibus aut paludibus, inbellem aetatem per lacus admovere ripae, agrosque vacuos, et militum uſui ſepoſitos, inſedere, auctore Verrito et Malorige, qui nationem eam regebant, in quantum Germani regnantur. Iamque fixerant domos, ſemina arvis intulerant, utque patrium ſolum exercebant: cum Dubius Avitus, accepta a Paullino provincia, minitando *vim Romanam, niſi abſcederent Friſii veteres in locos, aut novam ſedem a Caeſare inpetrarent,* perpulit Verritum et Malorigen, preces ſuſcipere. Profectique Romam, dum aliis curis intentum Neronem opperiuntur, inter ea, quae barbaris oſtentantur, intravere Pompeii theatrum, quo magnitudinem populi viſerent. Illic, per otium (neque enim ludicris ignari oblectabantur) dum *conſeſſum caveae, diſcri-*

A. V. *mina ordinum, quis Eques, ubi Senatus* percunctan-
812. A. C. tur, advertere quosdam cultu externo in sedibus Se-
59. natorum: et, *quinam forent*, rogitantes, postquam
audiverant, *earum gentium legatis id honoris datum,*
quae virtute et amicitia Romana praecellerent: nullos
mortalium armis aut fide ante Germanos esse, excla-
mant, degrediunturque et inter Patres considunt. quod
comiter a visentibus exceptum, quasi inpetus anti-
qui et bona aemulatione. Nero civitate Romana am-
bos donavit: *Frisios decedere agris iussit.* Atque illis
adspernantibus, auxiliaris eques repente inmissus, ne-
cessitatem adtulit, captis caesisve, qui pervicacius
55 restiterant. Eosdem agros Ansibarii occupavere,
validior gens, non modo sua copia, sed adiacentium
populorum miseratione: quia pulsi a Chaucis et se-
dis inopes tutum exsilium orabant. Aderatque iis,
clarus per illas gentes et nobis quoque fidus, nomi-
ne Boiocalus, *vinctum se rebellione Cherusca, iussu Ar-*
minii, referens, *mox, Tiberio et Germanico Ducibus,*
stipendia meruisse. Quinquaginta annorum obsequio id
quoque adiungere, quod gentem suam ditioni nostrae
subiiceret. Quotam partem campi iacere, in quam pe-
cora et armenta militum aliquando transmitterentur?
Servarent sane receptos gregibus, intra hominum fa-
mam; modo ne vastitatem et solitudinem mallent, quam
amicos populos. Chamavorum quondam ea arva, mox
Tubantum, et post Vsipiorum fuisse. Sicuti coelum
Diis, ita terras generi mortalium datas: quaeque va-
cuae, eas publicas esse. Solem deinde respiciens, et
cetera sidera vocans, quasi coram interrogabat, *vel-*
lentne contueri inane solum? potius mare superfun-
56 *derent adversus terrarum ereptores.* Et commotus
his Avitus, *patienda meliorum imperia. Id Diis,*
quos

quos implorarent, placitum, ut arbitrium penes Roma- A. V.
nos maneret, quid darent, quid adimerent: neque 812.
alios iudices, quam se ipsos, paterentur. Haec in pu- A. C.
blicum Ansibariis respondit: ipsi Boiocalo, *ob memo-* 59.
riam amicitiae daturum agros. quod ille, ut proditionis pretium adspernatus addidit: *deesse nobis terra, in qua vivamus; in qua moriamur, non potest.* atque ita, infensis utrimque animis, discessum. Illi Bructeros, Tencteros, ulteriores etiam nationes, socias bello vocabant. Avitus, scripto ad Curtilium Manciam, superioris exercitus Legatum, *ut Rhenum transgressus, arma a tergo ostenderet;* ipse legiones in agrum Tencterum induxit, *excidium* minitans, *nisi caussam suam dissociarent.* Igitur absistentibus his, pari metu exterriti Bructeri, et ceteris quoque aliena pericula defendentibus, sola Ansibariorum gens retro ad Usipios et Tubantes concessit. quorum terris exacti, cum Cattos, dein Cheruscos petissent, errore longo, hospites, egeni, hostes, in alieno, quod iuventutis erat, caeduntur: inbellis aetas in praedam divisa est.

57 Eadem aestate, inter Hermunduros Cattosque certatum magno proelio, dum flumen, gignendo sale fecundum et conterminum, vi trahunt; super libidinem cuncta armis agendi, religione insita, *eos maxime locos propinquare coelo, precesque mortalium a Deis nusquam propius audiri. inde, indulgentia Numinum, illo in amne illisque silvis salem provenire, non, ut alias apud gentes, eluvie maris arescente unda, sed super ardentem arborum struem fusa, ex contrariis inter se elementis, igne atque aquis concretum.* Sed bellum, Hermunduris prosperum, Cattis exitio fuit, quia *victores diversam aciem Marti ac Mercurio* sacravere, quo voto equi, viri, cuncta vita occidioni dantur.

Et

A. V. Et minae quidem hoſtiles in ipſos vertebant. Sed civi-
812. A. C. tas Iuhonum ſocia nobis, malo inproviſo adflicta eſt.
59. nam ignes, terra editi, villas, arva, vicos paſſim conripiebant, ferebanturque in ipſa conditae nuper coloniae moenia. neque extingui poterant; non, ſi imbres caderent, non fluvialibus aquis, aut quo alio humore: donec inopia remedii, et ira cladis, agreſtes quidam eminus ſaxa iacere, dein, reſidentibus flammis, propius ſuggreſſi, ictu fuſtium, aliisque verberibus, ut feras absterrebant: poſtremo tegmina corpori derepta iniiciunt, quanto magis profana et
58 uſu polluta, tanto magis oppreſſura ignes. Eodem anno Ruminalem arborem in comitio, quae ſuper octingentos et quadraginta ante annos Remi Romulique infantiam texerat, mortuis ramalibus et areſcente trunco deminutam, prodigii loco habitum eſt, donec in novos fetus revireſceret.

C. CORNELII TACITI

AB

EXCESSV DIVI AVGVSTI

A N N A L I V M

LIBER QVARTVS DECIMVS.

BREVIARIVM LIBRI.

Cap. 1. *Nero matris caedem agitat, incitante Poppaea.* 2. *Agrippina inceſtum tentat; an Nero potius?* 3. *De caede matris deliberat Nero. Aniceti conſilium.* 4. *Agrippinae cum Nerone, ſcelus celante, convivium.* 5. *Mari mergenda aegre evadit. Acerronia remis conficitur.* 6. *Agrippina diſſimulat.* 7. *Nero trepidat, cum Burro et Seneca deliberat. Anicetus caedem Agrippinae ſuscipit et* 8. *perpetrat.* 9. *Agrippinae viles exſequiae.* 10. *Nero conſcientia vecors adulatione erigitur.* 11. *Litteris ad Senatum matrem etiam poſt fata criminatur.* 12. *Senatus turpiter adulatur. Thraſea Paetus virum ſe praeſtat. Nero mite ingenium adfectat.*

13. *Vrbem intrat anxius; blanditias expertus, in omnes libidines ſe effundit;* 14. *citharoedus, auriga, nobiles ad paria flagitia adigit.* 15. *Iuvenalia. Nero in ſcena. Auguſtanos conſcribit.* 16. *carmina pangit. philoſophos ridet.* 17. *Caedes inter Nucerinos et Pompeianos occaſione gladiatorii ſpectaculi.* 18. *Blaeſus damnatur. Strabo abſolvitur.*

19.

19. *Mors Domitii Afri, M. Servilii.* 20. *Quinquennale ludicrum Romae. Varia de ludis fama, eorum vituperia,* 21. *laudes et excuſatio. Nero eloquentiae victor.* 22. *Portentis commotus Rubellium Plautum in exilium agit.*

23. *Corbulo Mardorum latrocinia punit.* 24. *percuſſorem vitat, Tigranocerta capit.* 25. *Hyrcanos in ſocietatem recipit.* 26. *Tiridatem arcet ab Armenia, quam tradit Tigrani, Syriae praeficitur.* 27. *Puteoli, Tarentum, Antium, coloniae.* 28. *Comitia Praetoria. Vibius damnatus.*

29. *Clades Britannica. Suetonius Monam invadit,* 30. *incolas domat.* 31. *Iceni, Boadicea duce, et Trinobantes rebellant,* 32. *Camalodunum expugnant; Petilium Cerialem cum nona legione fundunt;* 33. *a Suetonio deſertum Londinium et Verulamium ſpoliant, cives et ſocios Romanorum trucidant.* 34—37. *Boadiceam ferocientem ſuperat Suetonius. Ipſa veneno vitam finit. Poenius Poſtumus gladio ſe transigit.* 38. *Claſſicianus, Suetonio discors, res turbat.* 39. *Miſſus Polycletus hoſtibus eſt irriſui. Suetonio Petronius Turpilianus ſucceſſor datus.*

40. 41. *Ob falſum teſtamentum damnati.* 42. *Pedanius Secundus, urbis Praefectus, a ſervis caeſus.* 43. 44. *In eos lege agi vult C. Caſſius, et* 45. *contra aliorum ſententiam obtinet. Populum ſupplicio renitentem Nero increpat.* 46. *Tarquitius Priſcus damnatus. Cenſus per Gallias actus.* 47. *Mors et laus Memmii Reguli.* 48. *Antiſtius maieſtatis delatus,* 49. *a Thraſea defenſus.* 50. *Fabricius Veiento, calumniae reus, Italia pellitur.*

51. *Burri mors, laus, ſucceſſores Rufus et Tigellinus.* 52—54. *Criminationes discutere parat Seneca*

neca apud Caesarem et commeatum petit, qui 55. 56. *subdole respondet.* 57—59. *Rufum imminuit Tigellinus, Plauto et Sullae periculum struit, eos opprimit.*

60. *Nero, ducta Poppaea, Octaviam amolitur. tum hanc revocat,* 61. *laetante Populo. Poppaeae mox honos repositus. eius doli.* 62—64. *Aniceti scelere Octavia in exilium pulsa necatur in Pandateria. Temporum infelicitas.* 65. *Libertos Doryphorum et Pallantem veneno tollit Nero. Seneca incusatur. Piso Neroni insidiatur. Gesta haec annis circiter quattuor.*

C. VIPSTANO. C. FONTEIO CAPITONE. IMP. NERONE. IV. COSSO CORNELIO LENTVLO. C. CAESONIO PAETO. C. PETRONIO TVRPILIANO. P. MARIO CELSO. L. ASINIO GALLO COSS.

Caio Vipstano, Fonteio coss. diu meditatum scelus non ultra Nero distulit, vetustate imperii coalita audacia, et flagrantior in dies amore Poppaeae, quae sibi matrimonium et discidium Octaviae, incolumi Agrippina, haud sperans, crebris criminationibus, aliquando per facetias incusare Principem, et *pupillum* vocare, *qui iussis alienis obnoxius, non modo Imperii, sed libertatis etiam indigeret. Cur enim differri nuptias suas? formam scilicet displicere et triumphales avos? an fecunditatem et verum animum? timeri, ne uxor saltem iniurias Patrum, iram populi adversus superbiam avaritiamque matris, aperiat. Quod si nurum Agrippina non nisi filio infestam ferre posset, reddatur ipsa Othonis coniugio. ituram quoquo*

I. A. V. 813. A. C. 60.

A. V. 813. A. C. 60. *terrarum, ubi audiret potius contumelias Imperatoris, quam viſeret, periculis eius inmixta.* Haec atque talia, lacrimis et arte adulterae penetrantia, nemo prohibebat; cupientibus cunctis infringi matris potentiam, et credente nullo, usque ad caedem eius

2 duratura filii odia. Tradit Cluvius, *Agrippinam ardore retinendae potentiae eo usque provectam, ut medio diei, cum id temporis Nero per vinum et epulas incaleſceret, offerret ſe ſaepius temulento comptam et inceſto paratam. Iamque, laſciva oſcula et praenuntias flagitii blanditias adnotantibus proximis, Senecam contra muliebres inlecebras ſubſidium a femina petiviſſe: inmiſſamque Acten, libertam, quae, ſimul ſuo periculo, et infamia Neronis anxia, deferret, pervulgatum eſſe inceſtum, gloriante matre, nec toleraturos milites profani Principis imperium.* Fabius Ruſticus, *non Agrippinae, ſed Neroni cupitum id,* memorat, *eiusdemque libertae aſtu disiectum.* Sed, quae [Cluvius], eadem ceteri quoque auctores prodidere, et fama huc inclinat: ſeu concepit animo tantum inmanitatis Agrippina, ſeu credibilior novae libidinis meditatio in ea viſa eſt, quae, puellaribus annis, ſtuprum cum Lepido, ſpe dominationis, admiſerat, pari cupidine usque ad libita Pallantis provoluta, et exercita ad omne flagitium pa-

3 trui nuptiis. Igitur Nero vitare ſecretos eius congreſſus: abscedentem in hortos, aut Tuſculanum, vel Antiatem in agrum, laudare, *quod otium laceſſeret.* Poſtremo, ubicumque haberetur, praegravem ratus, interficere conſtituit: hactenus conſultans, *veneno, an ferro, vel qua alia vi.* placuitque primo venenum. Sed inter epulas Principis ſi daretur, referri ad caſum non poterat, tali iam Britannici ex-

exitio; et miniſtros tentare arduum videbatur mu- A. V.
lieris, uſu ſcelerum adverſus inſidias intentae: at- 813 A. C.
que ipſa praeſumendo remedia munierat corpus. 60.
Ferrum et caedes quonam modo occultaretur, nemo reperiebat; et, ne quis, illi tanto facinori delectus, iuſſa ſperneret, metuebat. Obtulit ingenium Anicetus libertus, claſſi apud Miſenum Praefectus, et pueritiae Neronis educator, ac mutuis odiis Agrippinae inviſus. Ergo, *navem poſſe componi*, docet, *cuius pars, ipſo in mari per artem ſoluta, effunderet ignaram. nihil tam capax fortuitorum, quam mare, et, ſi naufragio intercepta ſit, quem adeo iniquum, ut ſceleri adſignet, quod venti et fluctus deliquerint? Additurum Principem defunctae templum et aras et cetera oſtentandae pietati.*
Placuit ſollertia, tempore etiam iuta, quando Quin- 4
quatruum feſtos dies apud Baias frequentabat. Illuc matrem elicit, *ferendas parentum iracundias et placandum animum*, dictitans, quo rumorem reconciliationis efficeret, acciperetque Agrippina, facili feminarum credulitate ad gaudia. Venientem dehinc, obvius in litora, (nam Antio adventabat) excipit manu et complexu, ducitque Baulos. Id villae nomen eſt, quae, promontorium Miſenum inter et Baianum lacum, flexo mari adluitur. Stabat inter alias navis ornatior, tamquam id quoque honori matris daretur: quippe ſueverat triremi, et claſſiariorum remigio vehi. ac tum invitata ad epulas erat, ut occultando facinori nox adhiberetur. Satis conſtitit, exſtitiſſe proditorem, et Agrippinam, auditis inſidiis, an crederet ambiguam, geſtamine ſellae Baias pervectam. Ibi blandimentum ſublevavit metum: comiter excepta ſuperque ipſum con-

A. V. locata. Nam pluribus ſermonibus, modo familia-
813. ritate iuvenili Nero et rurſus adductus, quaſi ſeria
A. C. 60. conſociaret, tracto in longum convictu, proſequitur abeuntem, artius oculis et pectori haerens, ſive explenda ſimulatione, ſeu periturae matris ſupremus adſpectus, quamvis ferum animum retinebat.
5 Noctem ſideribus inluſtrem et placido mari quietam, quaſi convincendum ad ſcelus, Dii praebuere. Nec multum erat progreſſa navis, duobus e numero familiarium Agrippinam comitantibus: ex quis Crepereius Gallus haud procul gubernaculis adſtabat, Acerronia, ſuper pedes cubitantis reclinis, *poenitentiam filii, et reciperatam matris gratiam*, per gaudium memorabat: cum, dato ſigno, ruere tectum loci, multo plumbo grave: preſſusque Crepereius et ſtatim exanimatus eſt. Agrippina et Acerronia eminentibus lecti parietibus, ac forte validioribus, quam ut oneri cederent, protectae ſunt. nec diſſolutio navigii ſequebatur, turbatis omnibus, et, quod plerique ignari, etiam conſcios inpediebant. Viſum dehinc remigibus, *unum in latus inclinare, atque ita navem ſubmergere.* Sed neque ipſis promptus in rem ſubitam conſenſus, et alii, contra nitentes, dedere facultatem lenioris in mare iactus. Verum Acerronia inprudens, dum, *ſe Agrippinam eſſe, utque ſubveniretur matri Principis,* clamitat, contis et remis, et, quae fors obtulerat, navalibus telis conficitur. Agrippina ſilens, eoque minus agnita, unum tamen vulnus humero excepit. Nando, deinde occurſu lenunculorum, Lu-
6 crinum in lacum vecta, villae ſuae infertur. Illic reputans, ideo ſe falacibus litteris accitam, et honore praecipuo habitam: quodque litus iuxta, non ventis

ventis acta, non saxis inpulsa navis, summa sui A. V. parte, veluti terrestre machinamentum, concidis- 813. set: observans etiam Acerroniae necem; simul A. C. 60. suum vulnus adspiciens: solum insidiarum remedium esse, si non intelligerentur: misit libertum Agerinum, qui nuntiaret filio, *benignitate Deum, et fortuna eius, evasisse gravem casum: orare, ut quamvis periculo matris exterritus, visendi curam differet: sibi ad praesens quiete opus.* Atque interim, securitate simulata, medicamina vulneri, et fomenta corpori adhibet: *testamentum Acerroniae requiri, bonaque obsignari* iubet. id tantum non per simulationem. At Neroni nuntios patrati facinoris op- 7
perienti, adfertur, *evasisse ictu levi sauciam, et hactenus adito discrimine, ne auctor dubitaretur.* Tum pavore exanimis, et, *iam iamque adfore*, obtestans, *vindictae properam, sive servitia armaret, vel militem accenderet, sive ad Senatum et Populum pervaderet, naufragium et vulnus et interfectos amicos obiiciendo. quod contra subsidium sibi? nisi quid Burrus et Seneca reperirent.* quos statim acciverat, incertum an et ante gnaros. Igitur longum utriusque silentium, ne inriti dissuaderent, an eo descensum credebant, ut, nisi praeveniretur Agrippina, pereundum Neroni esset. Post Seneca, hactenus promptior, respicere Burrum, ac sciscitari, *an militi imperanda caedes esset?* Ille *Praetorianos toti Caesarum domui obstrictos, memoresque Germanici, nihil adversus progeniem eius atrox ausuros*, respondit, *perpetraret Anicetus promissa.* Qui, nihil cunctatus, poscit summam sceleris. Ad eam vocem Nero, *illo sibi die dari Imperium, auctoremque tanti muneris libertum* profitetur. *iret propere, duceret-*

A. V. *que promptiſſimos ad iuſſa.* Ipſe, audito, *veniſſe*
813. A. C. *miſſu Agrippinae nuntium Agerinum*, ſcenam ultro
60. criminis parat: gladiumque, dum mandata perfert, abiicit inter pedes eius. tum, quaſi deprehenſo, *vincla iniici* iubet, ut, *exitium Principis molitam matrem, et pudore deprehenſi ſceleris ſponte*
8 *mortem ſumpſiſſe*, confingeret. Interim vulgato Agrippinae periculo, quaſi caſu eveniſſet, ut quisque acceperat, decurrere ad litus. Hi molium obiectus, hi proximas ſcaphas ſcandere: alii, quantum corpus ſinebat, vadere in mare, quidam manus protendere: queſtibus, votis, clamore diverſa rogitantium, aut incerta reſpondentium, omnis ora compleri: adfluere ingens multitudo cum luminibus, atque, ubi incolumem eſſe pernotuit, ut ad gratandum, ſeſe expedire, donec adſpectu armati et minitantis agminis disiecti ſunt. Anicetus villam ſtatione circumdat, refractaque ianua, obvios ſervorum adripit, donec ad fores cubiculi veniret: cui pauci adſtabant, ceteris terrore inrumpentium exterritis. Cubiculo modicum lumen inerat, et ancillarum una: magis ac magis anxia Agrippina, quod nemo a filio, ac ne Agerinus quidem. aliam fere litore faciem nunc, ſolitudinem ac repentinos ſtrepitus et extremi mali indicia. Abeunte dehinc ancilla, *tu quoque me deſeris*, prolocuta, reſpicit Anicetum, trierarcho Herculeo, et Oloarito, Centurione claſſiario, comitatum: ac, *ſi ad viſendum veniſſet, refotam nuntiaret: ſin facinus patraturus, nihil ſe de filio credere; non imperatum parricidium.* Circumſiſtunt lectum percuſſores, et prior trierarchus fuſti caput eius adflixit: iam in mortem Centurioni ferrum deſtringenti, protendens uterum,

ven-

ventrem feri, exclamavit: multisque vulneribus con- A. V.
fecta est. Haec consensu produntur. Adspexeritne 813.
matrem exanimem Nero, et formam corporis eius A. C. 60.
laudaverit, sunt, qui tradiderint, sunt, qui ab- 9
nuant. Cremata est nocte eadem, convivali lecto,
et exsequiis vilibus: neque, dum Nero rerum po-
tiebatur, congesta aut clausa humus. mox domesti-
corum cura, levem tumulum accepit, viam Miseni
propter, et villam Caesaris Dictatoris, quae subie-
ctos sinus editissima prospectat. Accenso rogo li-
bertus eius, cognomento Mnester, ipse ferro se
transegit; incertum caritate in patronam, an metu
exitii. Hunc sui finem multos ante annos credi-
derat Agrippina contempseratque. Nam consulenti
super Nerone, responderunt Chaldaei, *fore ut im-
peraret matremque occideret:* atque illa, *Occidat*,
inquit, *dum imperet.* Sed a Caesare, perfecto de- 10
mum scelere, magnitudo eius intellecta est. reliquo
noctis, modo per silentium defixus, saepius pavore
exsurgens et mentis inops, lucem opperiebatur,
tamquam exitium adlaturam. Atque eum, auctore
Burro, prima Centurionum Tribunorumque adula-
tio ad spem firmavit, prensantium manu gratan-
tiumque, *quod discrimen inprovisum et matris faci-
nus evasisset.* Amici dehinc adire templa, et, coepto
exemplo, proxima Campaniae municipia victimis et
legationibus laetitiam testari: ipse, diversa simula-
tione, maestus, et quasi incolumitati suae infen-
sus, ac morti parentis inlacrimans. Quia tamen
non, ut hominum vultus, ita locorum facies mu-
tantur, obversabaturque maris illius et litorum gra-
vis adspectus (et erant, qui crederent, sonitum
tubae collibus circum editis planctusque tumulo ma-

A. V tris audiri) Neapolim conceſſit, litteraſque ad Se-
813 A. C. natum miſit, quarum ſumma erat: *Repertum cum*
60, *ferro percuſſorem Agerinum, ex intimis Agrippinae li-*
11 *bertis, et luiſſe eam poenam conſcientia, qua ſcelus*
paraviſſet. Adiiciebat crimina longius repetita;
quod conſortium Imperii, iuraturasque in feminae
verba Praetorias cohortes, idemque dedecus Senatus
et Populi ſperaviſſet: ac, poſteaquam fruſtra optata
ſint, infenſa militi Patribusque et plebi, disſuaſiſſet
donativum et congiarium, periculaque viris inluſtribus
inſtruxiſſet. Quanto ſuo labore perpetratum, ne in-
rumperet curiam, ne gentibus externis reſponſa da-
ret? Temporum quoque Claudianorum obliqua in-
fectatione, cuncta eius dominationis flagitia in ma-
trem transtulit, *publica fortuna extinctam* referens.
namque et naufragium narrabat: quod fortuitum
fuiſſe, quis adeo hebes inveniretur, ut crederet?
aut a muliere naufraga miſſum cum telo unum, qui
cohortes, et claſſes Imperatoris perfringeret? Ergo
non iam Nero, cuius inmanitas omnium queſtus
anteibat, ſed adverſo rumore Seneca erat, *quod ora-*
12 *tione tali confeſſionem ſcripſiſſet.* Miro tamen certa-
mine procerum decernuntur *ſupplicationes apud omnia*
pulvinaria, utque Quinquatrus, quibus apertae eſſent
inſidiae, ludis annuis celebrarentur: aureum Miner-
vae ſimulacrum in curia, et iuxta Principis imago
ſtatueretur: dies natalis Agrippinae inter nefaſtos
eſſet. Thraſea Paetus, ſilentio vel brevi adſenſu
priores adulationes transmittere ſolitus, exiit tum
Senatu; ac ſibi cauſſam periculi fecit, ceteris li-
bertatis initium non praebuit. Prodigia quoque cre-
bra et inrita interceſſere. anguem enixa mulier: et
alia in concubitu mariti fulmine exanimata. iam
ſol

ſol repente obſcuratus, et tactae de caelo quatuor-decim urbis regiones. quae adeo ſine cura Deum eveniebant, ut multos poſt annos Nero imperium et ſcelera continuaverit. Ceterum, quo gravaret invidiam, matris, eaque demota, auctam lenitatem ſuam teſtificaretur, feminas inluſtres, Iuniam et Calpurniam, Praefectura functos Valerium Capitonem et Licinium Gabolum, ſedibus patriis reddidit, ab Agrippina olim pulſos. Etiam Lolliae Paullinae cineres reportari, ſepulcrumque exſtrui permiſit: quosque ipſe nuper relegaverat, Iturium et Calviſium, poena exſolvit. Nam Silana fato functa erat, longinquo ab exſilio Tarentum regreſſa, labante iam Agrippina, cuius inimicitiis conciderat, vel tum mitigata.

A. V. 813. A. C. 60.

13 Cunctanti in oppidis Campaniae, *quonam modo urbem ingrederetur: an obſequium Senatus, an ſtudia plebis reperiret*, anxio, contra deterrimus quisque, quorum non alia regia fecundior exſtitit, *inviſum Agrippinae nomen, et morte eius accenſum populi favorem*, disſerunt: *iret intrepidus, et venerationem ſui coram experiretur:* ſimul *praegredi* expoſcunt. et promptiora, quam promiſerant, inveniunt: obvias tribus: feſto cultu Senatum: coniugum ac liberorum agmina, per ſexum et aetatem diſpoſita: exſtructos, qua incederet, ſpectaculorum gradus, quo modo triumphi viſuntur. Hinc ſuperbus, ac publici ſervitii victor, capitolium adiit, grates exſolvit: ſeque in omnes libidines effudit, quas male coercitas qualiscumque matris reverentia tardaverat.

14 Vetus illi cura erat, curriculo quadrigarum inſiſtere: nec minus foedum ſtudium, cithara ludicrum in modum canere, cum coenaret; quod *Regibus*

A. V. *et antiquis Ducibus factitatum* memorabat: *idque va-*
813 *tum laudibus celebre, et Deorum honori datum. Enim-*
A. C. *vero cantus Apollini ſacros; talique ornatu adſtare,*
60. *non modo Graecis in urbibus, ſed Romana apud tem-*
pla, Numen praecipuum et praeſcium. Nec iam ſiſti poterat; cum Senecae ac Burro viſum, ne utraque pervinceret, alterum concedere. clauſumque valle Vaticana ſpatium, in quo equos regeret, haud promiſcuo ſpectaculo. mox ultro vocari Populus Romanus, laudibusque extollere, ut eſt vulgus cupiens voluptatum, et, ſi eodem Princeps trahat, laetum. Ceterum evulgatus pudor non ſatietatem, ut rebantur, ſed incitamentum adtulit. Ratusque dedecus amoliri, ſi plures foedaſſet, nobilium familiarum poſteros, egeſtate venales, in ſcenam deduxit: quos fato perfunctos, ne nominatim tradam, maioribus eorum tribuendum puto. nam et eius flagitium eſt, qui pecuniam ob delicta potius dedit, quam ne delinquerent. Notos quoque Equites Romanos operas arenae promittere ſubegit donis ingentibus: niſi, quod merces ab eo, qui iubere poteſt, vim neceſſi-
15 tatis adfert. Ne tamen adhuc publico theatro dehoneſtaretur, inſtituit ludos, *iuvenalium* vocabulo, in quos paſſim nomina data: non nobilitas cuiquam, non aetas, aut acti honores inpedimento, quo minus Graeci Latinive hiſtrionis artem exercerent, usque ad geſtus modosque haud viriles. Quin et feminae inluſtres deformia meditari: exſtructaque apud nemus, quod navali ſtagno circumpoſuit Auguſtus, conventicula et cauponae et poſita veno inritamenta luxus. dabanturque ſtipes, quas boni neceſſitate, intemperantes gloria conſumerent. Inde gliſcere flagitia et infamia; nec ulla moribus olim corruptis plus

plus libidinum circumdedit, quam illa conluvies. A. V.
Vix artibus honeſtis pudor retinetur: nedum, inter 813. A. C.
certamina vitiorum, pudicitia aut modeſtia aut quid- 60.
quam probi moris reſervaretur. Poſtremo ipſe ſcenam incedit, multa cura tentans citharam et praemeditans adſiſtentibus. Facies acceſſerat, cohors militum, Centuriones Tribunique et maerens Burrus ac laudans. Tuncque primum conſcripti ſunt Equites Romani, cognomento *Auguſtanorum*, aetate ac robore conſpicui, et pars ingenio procaces, alii in ſpe potentiae. Hi dies ac noctes plauſibus perſonare formam Principis vocemque Deum vocabulis adpellantes: quaſi per virtutem clari honoratique agere.
Ne tamen ludicrae tantum Imperatoris artes noteſce- 16
rent, carminum quoque ſtudium adfectavit, contractis, quibus aliqua pangendi facultas. Nec dum inſignis aetatis nati, conſidere ſimul, et adlatos vel ibidem repertos verſus connectere, atque ipſius verba, quoquomodo prolata, ſupplere: quod ſpecies ipſa carminum docet, non inpetu et inſtinctu, nec ore uno fluens. Etiam ſapientiae doctoribus tempus inpertiebat poſt epulas, ut contraria adſeverantium discordiae eruerentur. nec deerant, qui ore vultuque
triſti inter oblectamenta Regia ſpectari cuperent. Sub 17
idem tempus, levi contentione atrox caedes orta, inter colonos Nucerinos Pompeianosque, gladiatorio ſpectaculo, quod Livineius Regulus, quem motum Senatu retuli, edebat. quippe oppidana laſcivia invicem inceſſentes, probra, deinde ſaxa, poſtremo ferrum ſumpſere, validiore Pompeianorum plebe, apud quos ſpectaculum edebatur. Ergo reportati ſunt in urbem multi e Nucerinis, trunco per vulnera corpore, ac plerique *liberorum aut parentum*

mor-

A. V. *mortes* deflebant. Cuius rei iudicium Princeps Sena-
813. A. C. tui, Senatus Confulibus permifit. Et rurfus re ad
60. Patres relata, prohibiti publice in decem annos eius-
modi coetu Pompeiani, collegiaque, quae contra le-
ges inftituerant, disfoluta: Livineius, et qui alii
18 feditionem conciverant, exfilio multati funt. Mo-
tus Senatu et Pedius Blaefus, accufantibus Cyrenen-
fibus, *violatum ab eo thefaurum Aefculapii, delectum-
que militarem pretio et ambitione corruptum.* Iidem
Cyrenenfes reum agebant Acilium Strabonem, Prae-
toria poteftate ufum, et miffum disceptatorem a Clau-
dio agrorum, quos Regi Apioni quondam habitos,
et Pop. Rom. cum Regno relictos, proximus quis-
que poffeffor invaferant, diutinaque licentia et iniu-
ria, quafi iure et aequo nitebantur. Igitur abiudi-
catis agris, orta adverfus iudicem invidia: et Sena-
tus, *ignota fibi effe mandata Claudii, et confulendum
Principem,* refpondit. Nero, probata Strabonis fen-
tentia, *fe nihilominus fubvenire fociis, et ufurpata con-*
19 *cedere,* fcripfit. Sequuntur virorum inluftrium mor-
tes, Domitii Afri et M. Servilii, qui fummis hono-
ribus et multa eloquentia viguerant. Ille orando
cauffas, Servilius diu foro, mox tradendis rebus Ro-
manis celebris, et elegantia vitae; quam clariorem
A. V. effecit, ut par ingenio, ita morum diverfus. Nero-
814. A. C. ne quartum, Cornelio Coffo coss. quinquennale lu-
61. dicrum Romae inftitutum eft, ad morem Graeci cer-
31 taminis: varia fama, ut cuncta ferme nova. Quip-
pe erant, qui *Cn. quoque Pompeium incufatum a fe-
nioribus* ferrent, *quod manfuram theatri fedem po-
fuiffet. nam antea fubitariis gradibus et fcena in tem-
pus fructa ludos edi folitos: vel, fi vetuftiora repe-
tas, ftantem populum fpectaviffe, ne, fi confideret,
thea-*

theatro dies totos ignavia continuaret. Spectaculorum quidem antiquitas servaretur, quotiens Praetores ederent, nulla cuiquam civium necessitate certandi. Ceterum abolitos paullatim patrios mores, funditus everti per accitam lasciviam, ut, quod usquam corrumpi et corrumpere queat, in urbe visatur, degeneretque studiis externis iuventus, gymnasia et otia et turpes amores exercendo, Principe et Senatu auctoribus; qui non modo licentiam vitiis permiserint, sed vim adhibeant: Proceres Romani, specie orationum et carminum, scena polluantur. quid superesse, nisi ut corpora quoque nudent et caestus adsumant, easque pugnas pro militia et armis meditentur? An iustitiam augurii, et decurias Equitum egregium iudicandi munus expleturos, si fractos sonos et dulcedinem vocum perite audissent? Noctes quoque dedecori adiectas, ne quod tempus pudori relinquatur, sed, coetu promiscuo, quod perditissimus quisque per diem concupiverit, per tenebras audeat.

A. V. 814. A. C. 61.

21 Pluribus ipsa licentia placebat, ac tamen honesta nomina praetendebant: *Maiores quoque non abhorruisse spectaculorum oblectamentis, pro fortuna, quae tum erat; eoque a Tuscis accitos histriones, a Thuriis equorum certamina: et, possessa Achaia Asiaque, ludos curatius editos: nec quemquam Romae, honesto loco ortum, ad theatrales artes degeneravisse, ducentis iam annis a L. Mummii triumpho, qui primus id genus spectaculi in urbe praebuerit. Sed et consultum parcimoniae, quod perpetua sedes theatro locata sit potius, quam inmenso sumptu singulos per annos consurgeret ac strueretur. Nec perinde Magistratus rem familiarem exhausturos, aut populo efflagitandi Graeca certamina a Magistratibus caussam fore, cum eo sumptu Resp. fungatur. oratorum ac vatum victorias incitamen-*

A. V. 814. A. C. 61. *mentum ingeniis adlaturas: nec cuiquam iudici grav . aures ſtudiis honeſtis et voluptatibus conceſſis inpartire. laetitiae magis quam laſciviae dari paucas totius quinquennii noctes, quibus, tanta luce ignium, nihil inlicitum occultari queat.* Sane nullo inſigni dehoneſtamento id ſpectaculum transiit. Ac ne modica quidem ſtudia plebis exarſere, quia, redditi quamquam ſcenae, Pantomimi certaminibus ſacris prohibebantur. Eloquentiae primas nemo tulit, ſed, *victorem eſſe Caeſarem*, pronuntiatum. Graeci amictus, quis per eos dies plerique inceſſerant, tum exoleverant.

22 Inter quae et ſidus cometes effulſit: de quo vulgi opinio eſt, tamquam mutationem Regnis portendat. Igitur, quaſi iam depulſo Nerone, quisnam deligeretur, anquirebant. et omnium ore Rubellius Plautus celebrabatur, cui nobilitas, per matrem, ex Iulia familia. Ipſe placita maiorum colebat, habitu ſevero, caſta et ſecreta domo, quantoque metu occultior, tanto plus famae adeptus. Auxit rumorem pari vanitate orta interpretatio fulguris. Nam, quia discumbentis Neronis apud Simbruina ſtagna, cui *Sublaqueum* nomen eſt, ictae dapes, menſaque disiecta erat, idque finibus Tiburtum acciderat, unde paterna Plauto origo, hunc illum numine Deum deſtinari credebant. fovebantque multi, quibus, nova et ancipitia praecolere, avida et plerumque fallax ambitio eſt. Ergo permotus iis Nero, componit ad Plautum litteras, *conſuleret quieti urbis, ſeque prave diffamantibus ſubtraheret. eſſe illi per Aſiam avitos agros, in quibus tuta et inturbida iuventa frueretur.* Ita illuc cum coniuge Antiſtia et paucis familiarium conceſſit. Iisdem diebus nimia luxus cupido infamiam et periculum Neroni tulit, quia fontem aquae Marciae,

ciae, ad urbem deductae, nando inceſſerat: vi- A. V.
debaturque potus ſacros, et caerimoniam loci cor- 814.
pore loto polluiſſe. ſecutaque anceps valetudo iram A. C.
Deum adfirmavit. 61.

At Corbulo, poſt deleta Artaxata, utendum re- 23
centi terrore ratus ad occupanda Tigranocerta, quibus exciſis, metum hoſtium intenderet, vel, ſi pepercíſſet, clementiae famam adipiſceretur; illuc pergit, non infenſo exercitu, ne ſpem veniae auferret, neque tamen remiſſa cura, gnarus, facilem mutatu gentem, ut ſegnem ad pericula, ita infidam ad occaſiones. Barbari, pro ingenio quisque, alii preces offerre, quidam deſerere vicos, et in avia digredi: ac fuere, qui ſe ſpeluncis, et cariſſima ſecum, abderent. Igitur Dux Romanus diverſis artibus, miſericordia adverſus ſupplices, celeritate adverſus profugos, inmitis iis, qui latebras inſederant, ora et exitus ſpecuum, ſarmentis virgultisque completos, igni exurit. Atque illum, fines ſuos praegredientem, incurſavere Mardi, latrociniis exerciti, contraque inrumpentem montibus defenſi. quos Corbulo, inmiſſis Hiberis, vaſtavit, hoſtilemque audaciam externo ſanguine ultus eſt. Ipſe exercitusque, ut nullis ex proelio 24
damnis, ita per inopiam et labores fatiſcebant, carne pecudum propulſare famem adacti. Ad haec penuria aquae, fervida aeſtas, longinqua itinera, ſola Ducis patientia mitigabantur, eodem plura, quam gregario milite, tolerante. Ventum dehinc in locos cultos, demeſſaeque ſegetes, et ex duobus caſtellis, in quae confugerant Armenii, alterum inpetu captum; qui primam vim depulerant, obſidione coguntur. Vnde in regionem Tauran-

A. V. tium transgreſſus, inprovifum periculum vitavit.
814. Nam haud procul tentorio eius, non ignobilis bar-
A. C. barus cum telo repertus, ordinem inſidiarum, ſe-
61. que auctorem et ſocios per tormenta edidit. con-
victique et puniti ſunt, qui ſpecie amicitiae do-
lum parabant. Nec multo poſt legati Tigranocerta
miſſi, patere moenia adferunt, intentos popularis
ad iuſſa. Simul hoſpitale donum, coronam auream,
tradebant. Accepitque cum honore; nec quid-
quam urbi detractum, quo promptius obſequium in-
25 tegri retinerent. At praeſidium Regium, quod fe-
rox iuventus clauſerat, non ſine certamine expugna-
tum eſt. nam et proelium pro muris auſi erant, et
pulſi intra munimenta aggeris demum, et inrum-
pentium armis ceſſere. quae facilius proveniebant,
quia Parthi Hyrcano bello diſtinebantur. Miſerant-
que Hyrcani ad Principem Romanum, ſocietatem
oratum, *adtineri a ſe Vologeſen pro pignore amici-
tiae*, oſtentantes. eos regredientes Corbulo, ne
Euphraten transgreſſi hoſtium cuſtodiis circumveni-
rentur, dato praeſidio, ad litora maris rubri de-
duxit: unde, vitatis Parthorum finibus, patrias
26 in ſedes remeavere. Quin et Tiridaten, per Me-
dos extrema Armeniae intrantem, praemiſſo cum
auxiliis Verulano Legato, atque ipſe legionibus ci-
tis, abire procul, ac ſpem belli amittere ſubegit:
quosque nobis, ob Regem, averſos animis cogno-
verat, caedibus et incendiis perpopulatus, poſſeſ-
ſionem Armeniae uſurpabat: cum advenit Tigra-
nes, a Nerone ad capeſſendum imperium delectus,
Cappadocum ex nobilitate, Regis Archelai nepos,
ſed quod diu obſes apud urbem fuerat, usque ad
ſervilem patientiam demiſſus. Nec conſenſu acce-

ptus,

ptus, durante apud quosdam favore Arſacidarum. A. V.
at plerique, ſuperbiam Parthorum peroſi, datum 814. A. C.
a Romanis Regem malebant. Additum et prae- 61.
ſidium, mille legionarii, tres ſociorum cohortes, duaeque Equitum alae, quo facilius novum Regnum tueretur. Pars Armeniae, ut cuique finitima, Pharaſmani Polemonique et Ariſtobulo atque Antiocho parere iuſſae ſunt. Corbulo in Syriam abſceſſit, morte Vmmidii Legati vacuam ac ſibi permiſſam.
Eodem anno, ex inluſtribus Aſiae urbibus, Lao- 27
dicea tremore terrae prolapſa, nullo a nobis remedio, propriis opibus revaluit. At in Italia vetus oppidum, Puteoli, ius Coloniae et cognomentum a Nerone adipiſcuntur. Veterani Tarentum et Antium adſcripti: non tamen infrequentiae locorum ſubvenere, dilapſis pluribus in provincias, in quibus ſtipendia expleverant: neque coniugiis ſuſcipiendis, neque alendis liberis ſueti, orbas ſine poſteris domos relinquebant. Non enim, ut olim, univerſae legiones deducebantur, cum Tribunis et Centurionibus, et ſui cuiusque ordinis militibus, ut conſenſu et caritate Remp. efficerent: ſed ignoti inter ſe, diverſis manipulis, ſine rectore, ſine adfectibus mutuis, quaſi ex alio genere mortalium repente in unum conlecti; numerus magis, quam
colonia. Comitia Praetorum, arbitrio Senatus 28
haberi ſolita, quod acriore ambitu exarſerant, Princeps compoſuit, tris, qui ſupra numerum petebant, legioni praeficiendo. Auxitque Patrum honorem, ſtatuendo, *ut, qui a privatis iudicibus ad Senatum provocaviſſent, eiusdem pecuniae periculum facerent, cum iis, qui Imperatorem adpellavere.* nam antea vacuum id ſolutumque poena fuerat.

A. V. 814. A. C. 61. Fine anni Vibius Secundus, Eques Romanus, accuſantibus Mauris, repetundarum damnatur, atque Italia exigitur, ne graviore poena adficeretur, Vibii Criſpi, fratris, opibus eniſus.

A. V. 815. A. C. 62. Caeſonio Paeto, Petronio Turpiliano coss. gravis clades in Brittannia accepta. In qua neque A. Didius Legatus, ut memoravi, niſi parta retinuerat,

29 et ſucceſſor Veranius, modicis excurſibus Siluras populatus, quin ultra bellum proferret, morte prohibitus eſt: magna, dum vixit, ſeveritatis fama, ſupremis teſtamenti verbis ambitionis manifeſtus. quippe multa in Neronem adulatione addidit, *ſubiecturum ei provinciam fuiſſe, ſi biennio proximo vixiſſet.* Sed tum Paullinus Suetonius obtinebat Britannos, ſcientia militiae et rumore populi, qui neminem ſine aemulo ſinit, Corbulonis concertator: receptaeque Armeniae decus aequare, domitis perduellibus, cupiens. Igitur Monam inſulam, incolis validam et receptaculum perfugarum, adgredi parat, naveſque fabricatur plano alveo, adverſus breve litus et incertum. Sic pedes. equites vado ſecuti, aut altiores inter undas, adnantes

30 equis, transmiſere. Stabat pro litore diverſa acies, denſa armis viriſque, intercurſantibus feminis, in modum Furiarum, quae veſte ferali, crinibus deiectis, faces praeferebant. Druidaeque circum, preces diras, ſublatis ad caelum manibus, fundentes, novitate adſpectus perculere milites, ut, quaſi haerentibus membris, inmobile corpus vulneribus praeberent. Dein, cohortationibus Ducis, et ſe ipſi ſtimulantes, ne muliebre et fanaticum agmen paveſcerent, inferunt ſigna, ſternuntque obvios, et igni ſuo involvunt. Praeſidium poſthac inpoſitum

victis,

victis, excisique luci, saevis ſuperſtitionibus ſacri. A. V.
nam cruore captivo adolere aras et hominum fibris 815.
conſulere Deos, fas habebant. Haec agenti Sue- A. C. 62.
tonio, *repentina defectio provinciae* nuntiatur. Rex 31
Icenorum Praſutagus, longa opulentia clarus, Cae-
ſarem haeredem, duasque filias ſcripſerat, tali ob-
ſequio, ratus, Regnumque et domum ſuam procul
iniuria fore: quod contra vertit: adeo, ut Regnum
per Centuriones, domus per ſervos, velut capta
vaſtarentur. Iam primum uxor eius, Boadicea, ver-
beribus adfecta, et filiae ſtupro violatae ſunt. Prae-
cipui quique Icenorum, quaſi cunctam regionem
muneri accepiſſent, avitis bonis exuuntur, et pro-
pinqui Regis inter mancipia habebantur. Qua con-
tumelia, et metu graviorum (quando in formam
provinciae ceſſerant) rapiunt arma, commotis ad
rebellationem Trinobantibus, et, qui alii nondum
ſervitio fracti, reſumere libertatem occultis coniu-
rationibus pepigerant; acerrimo in veteranos odio.
quippe in coloniam Camulodunum recens deducti,
pellebant domibus, exturbabant agris, *captivos,
ſervos* adpellando: foventibus inpotentiam vetera-
norum militibus, ſimilitudine vitae, et ſpe eius-
dem licentiae. Ad haec templum, D. Claudio con-
ſtitutum, quaſi arx aeternae dominationis adſpicie-
batur; delectique Sacerdotes, ſpecie religionis,
omnes fortunas effundebant. Nec arduum videba-
tur, exſcindere coloniam, nullis munimentis ſeptam:
quod Ducibus noſtris parum proviſum erat, dum
amoenitati prius, quam uſui conſulitur. Inter quae, 32
nulla palam cauſſa, delapſum Camuloduni ſimulacrum
Victoriae, ac retro converſum, quaſi cederet hoſti-
bus. Et feminae in furorem turbatae, *adeſſe exi-*

A. V. *tium*, canebant. Externoſque fremitus in curia
815. eorum auditos; conſonuiſſe ululatibus theatrum,
A. C. 62. viſamque ſpeciem in aeſtuario Tameſae ſubverſae coloniae; iam Oceanum cruento adſpectu; dilabente aeſtu, humanorum corporum effigies relictas, ut Britanni ad ſpem, ita veterani ad metum trahebant. Sed, quia procul Suetonius aberat, petivere a Cato Deciano, Procuratore, auxilium. Ille haud amplius, quam ducentos, ſine iuſtis armis miſit: et inerat modica militum manus. Tutela templi freti, et inpedientibus, qui occulte rebellionis conſcii, conſilia turbabant, neque foſſam aut vallum praeduxerunt, neque, motis ſenibus et feminis, iuventus ſola reſtitit: quaſi media pace incauti, multitudine barbarorum circumveniuntur. Et cetera quidem inpetu direpta, aut incenſa ſunt: templum, in quo ſe miles conglobaverat, biduo obſeſſum expugnatumque. Et victor Britannus Petilio Ceriali, Legato legionis nonae, in ſubſidium adventanti obvius, fudit legionem, et, quod peditum, interfecit. Cerialis cum equitibus evaſit in caſtra et munimentis defenſus eſt. Qua clade et odiis provinciae, quam avaritia in bellum egerat,
33 trepidus Procurator Catus in Galliam tranſiit. At Suetonius mira conſtantia medios inter hoſtes Londinium perrexit, cognomento quidem coloniae non inſigne, ſed copia negotiatorum et commeatuum maxime celebre. ibi ambiguus, an illam ſedem bello deligeret, circumſpecta infrequentia militis, ſatiſque magnis documentis temeritatem Petilii coercitam, unius oppidi damno ſervare univerſa ſtatuit. Neque fletu et lacrimis auxilium eius orantium flexus eſt, quin daret profectionis ſignum: et comitan-

tes

tes in partem agminis acceperat. Si quos inbellis sexus, aut fessa aetas, vel loci dulcedo adtinuerat, ab hoste oppressi sunt. Eadem clades municipio Verulamio fuit; quia barbari, omissis castellis praesidiisque militarium, quod uberrimum spolianti et defendentibus intutum, laeti praeda et aliorum segnes, petebant. Ad septuaginta millia civium et sociorum, iis quae memoravi locis, cecidisse constitit. neque enim capere, aut venundare, aliudve quod belli commercium, sed caedes, patibula, ignes, cruces, tamquam reddituri supplicium, ac praerepta interim ultione, festinabant. Iam Suetonio quartadecima legio cum vexillariis vicesimanis, et e proximis auxiliares, decem ferme millia armatorum erant: cum omittere cunctationem et congredi acie parat. deligitque locum artis faucibus et a tergo silva clausum; satis cognito, nihil hostium, nisi in fronte, et apertam planitiem esse, sine metu insidiarum. Igitur legionarius frequens ordinibus, levis circum armatura, conglobatus pro cornibus eques adstitit. At Britannorum copiae passim per catervas et turmas exsultabant, quanta non alias multitudo et animo adeo fero, ut coniuges quoque testes victoriae secum traherent, plaustrisque inponerent, quae super extremum ambitum campi posuerant. Boadicea, curru filias prae se vehens, ut quamque nationem accesserat, *solitum quidem Britannis, feminarum ductu bellare*, testabatur: *sed tunc non, ut tantis maioribus ortam, Regnum et opes, verum ut unam e vulgo libertatem amissam, confectum verberibus corpus, contrectatam filiarum pudicitiam ulcisci. eo provectas Romanorum cupidines, ut non corpora, ne senectam quidem, aut virginitatem inpollu-*

A. V. 815. A. C. 62.

34

35

A. V. *tam relinquant. Adeſſe tamen Deos iuſtae vindictae.*
815. A. C. *cecidiſſe legionem, quae proelium auſa ſit: ceteros ca-*
62. *ſtris occultari, aut fugam circumſpicere. Ne ſtrepitum quidem et clamorem tot millium, nedum inpetus et manus perlaturos. Si copias armatorum, ſi cauſſas belli ſecum expenderent, vincendum illa acie, vel cadendum eſſe. Id mulieri deſtinatum: viverent viri et ſervirent.*

36 Ne Suetonius quidem in tanto diſcrimine ſilebat. qui, quamquam confideret virtuti, tamen exhortationes et preces miſcebat, *ut ſpernerent ſonores barbarorum, et inanes minas. plus illic feminarum, quam iuventutis adſpici. inbelles, inermes ceſſuros ſtatim, ubi ferrum virtutemque vincentium totiens fuſi agnoviſſent. etiam in multis legionibus paucos eſſe, qui praelia profligarent: gloriaeque eorum acceſſurum, quod modica manus univerſi exercitus famam adipiſcerentur. Conferti tantum, et pilis emiſſis, poſt umbonibus et gladiis, ſtragem caedemque continuarent, praedae inmemores: parta victoria, cuncta ipſis ceſſura.* Is ardor verba ducis ſequebatur, ita ſe ad intorquenda pila expedierat vetus miles et multa proeliorum experientia, ut certus eventus Suetonius, daret pugnae ſi-
37 gnum. Ac primum legio gradu inmota, et anguſtias loci pro munimento retinens, poſtquam propius ſuggreſſus hoſtis certo iactu tela exhauſerat, velut cuneo erupit. Idem auxiliarium inpetus: et eques, protentis haſtis, perfringit, quod obvium et validum erat. Ceteri terga praebuere, difficili effugio, quia circumiecta vehicula ſepſerant abitus. Et miles ne mulierum quidem neci temperabat: confixaque telis etiam iumenta corporum cumulum auxerant. Clara et antiquis victoriis par ea die laus parta. quippe ſunt, qui paullo minus quam octoginta mil

millia Britannorum cecidiſſe tradant, militum qua- A. V.
dringentis ferme interfectis, nec multo amplius vul- 815.
neratis. Boadicea vitam veneno finivit. Et Poenius A. C. 62.
Poſtumus, Praefectus caſtrorum ſecundae legionis,
cognitis quartadecimanorum viceſimanorumque pro-
ſperis rebus, quia pari gloria legionem ſuam fraudave-
rat, abnueratque, contra ritum militiae, iuſſa Du-
cis, ſe ipſum gladio transegit. Contractus deinde 38
omnis exercitus ſub pellibus habitus eſt, ad reliqua
belli perpetranda. Auxitque copias Caeſar, miſſis e
Germania duobus legionariorum millibus, octo auxi-
liarium cohortibus ac mille equitibus: quorum ad-
ventu nonani legionario milite ſuppleti ſunt; cohor-
tes alaeque novis hibernaculis locatae, quodque na-
tionum ambiguum aut adverſum fuerat, igni atque
ferro vaſtatur. Sed nihil aeque, quam fames, adfli-
gebat ferendis frugibus incurioſos, et omni aetate
ad bellum verſa, dum noſtros commeatus ſibi deſti-
nant: gentesque praeferoces tardius ad pacem incli-
nant: quia Iulius Glaſſicianus, ſucceſſor Cato miſ-
ſus, et Suetonio diſcors, bonum publicum privatis
ſimultatibus inpediebat. diſperſeratque, *novum Lega-
tum opperiendum eſſe, ſine hoſtili ira et ſuperbia victo-
ris clementer deditis conſulturum.* Simul in urbem
mandabat, *nullum proelio finem exſpectarent, niſi ſuc-
cederetur Suetonio:* cuius adverſa pravitati ipſius;
proſpera ad fortunam Reipublicae referebat. Igitur 39
ad ſpectandum Britanniae ſtatum miſſus eſt ex liber-
tis Polycletus, magna Neronis ſpe, poſſe auctori-
tate eius, non modo inter Legatum Procuratorem-
que concordiam gigni, ſed et rebelles barbarorum
animos pace componi. Nec defuit Polycletus, quo
minus, ingenti agmine Italiae Galliaeque gravis,

A. V. 815. A. C. 62. poſtquam Oceanum transmiſerat, militibus quoque noſtris terribilis incederet. Sed hoſtibus inriſui fuit, apud quos, flagrante etiam tum libertate, nondum cognita libertorum potentia erat: mirabanturque, quod Dux et exercitus, tanti belli confector, ſervitiis obedirent. Cuncta tamen ad Imperatorem in mollius relata: detentusque rebus gerundis Suetonius, quod poſt paucas naves in litore remigiumque in iis amiſerat, tamquam durante bello, *tradere exercitum Petronio Turpiliano*, qui iam Conſulatu abierat, iubetur. Is non inritato hoſte, neque laceſſitus, honeſtum pacis nomen ſegni otio inpoſuit.

40 Eodem anno Romae inſignia ſcelera, alterum Senatoris, ſervili alterum audacia, admiſſa ſunt. Domitius Balbus erat Praetorius, ſimul longa ſenecta, ſimul orbitate et pecunia inſidiis obnoxius. ei propinquus Valerius Fabianus, capeſſendis honoribus deſtinatus, ſubdidit teſtamentum, adſcitis Vinicio Rufino, et Terentio Lentino, Equitibus Romanis. Illi Antonium Primum et Aſinium Marcellum ſociaverant. Antonius audacia promptus: Marcellus Aſinio Pollione proavo clarus, neque morum ſpernendus habebatur, niſi quod paupertatem praecipuum malorum credebat. Igitur Fabianus tabulas iis, quos memoravi, et aliis minus inluſtribus, obſignat. quod apud Patres convictum: et Fabianus Antoniusque, cum Rufino et Terentio, lege Cornelia damnantur. Marcellum memoria maiorum, et preces Caeſaris,

41 poenae magis, quam infamiae exemere. Perculit is dies Pompeium quoque Aelianum, iuvenem Quaeſtorium, tamquam flagitiorum Fabiani gnarum: eique Italia et Hiſpania, in qua ortus erat, interdictum eſt. Pari ignominia Valerius Ponticus adficitur, quod reos,

reos, ne apud Praefectum urbis arguerentur, ad Prae- A. V.
torem detuliſſet, interim, ſpecie legum, mox prae- 815.
varicando, ultionem eluſurus. Additur Senatus A. C. 62.
conſulto: *qui talem operam emptitaſſet, vendidiſſet-
ve, perinde poena teneretur, ac publico iudicio calu-
mniae condemnatus.* Haud multo poſt praefectum ur- 42
bis, Pedanium Secundum, ſervus ipſius interfecit:
ſeu negata libertate, cui pretium pepigerat, ſive
amore exoleti infenſus, et dominum aemulum non
tolerans. Ceterum cum, vetere ex more, familiam
omnem, quae ſub eodem tecto manſitaverat, ad ſup-
plicium agi oporteret, concurſu plebis, quae tot in-
noxios protegebat, usque ad ſeditionem ventum eſt:
Senatuque in ipſo erant ſtudia nimiam ſeveritatem ad-
ſpernantium, pluribus nihil mutandum cenſentibus.
Ex quis C. Caſſius, ſententiae loco, in hunc modum
diſſeruit. *Saepenumero P. C. in hoc ordine interfui,* 43
*cum contra inſtituta et leges maiorum nova Senatus de-
creta poſtularentur; neque ſum adverſatus: non, quia
dubitarem, ſuper omnibus negotiis melius atque rectius
olim proviſum, et, quae converterentur, in deterius
mutari; ſed ne nimio amore antiqui moris ſtudium
meum extollere viderer. Simul, quidquid hoc in nobis
auctoritatis eſt, crebris contradictionibus deſtruendum
non exiſtimabam, ut maneret integrum, ſi quando Res-
publica conſiliis eguiſſet. quod hodie evenit, Conſulari
viro domi ſuae interfecto, per inſidias ſerviles, quas
nemo prohibuit aut prodidit, quamvis nondum concuſſo
Senatus conſulto, quod ſupplicium toti familiae minita-
batur. Decernite hercule inpunitatem. At, quem di-
gnitas ſua defendet, cum Praefectura urbis non pro-
fuerit? quem numerus ſervorum tuebitur, cum Peda-
nium Secundum quadringenti non protexerint? cui fa-*

A. V. *milia opem feret, quae ne in metu quidem pericula no-*
815. *ſtra avertit? An, ut quidam fingere non erubeſcunt,*
A. C. *iniurias ſuas ultus eſt interfector? quia de paterna pe-*
62. *cunia transegerat, aut avitum mancipium detrahebatur? Pronuntiemus ultro, dominum iure caeſum videri.*
44 *Libet argumenta conquirere in eo, quod ſapientioribus deliberatum eſt? Sed et, ſi nunc primum ſtatuendum haberemus; creditisne, ſervum interficiendi domini animum ſumpſiſſe, ut non vox minax excideret? nihil per temeritatem proloqueretur? Sane conſilium occuluit, telum inter ignaros paravit: num excubias transiret, cubiculi fores recluderet, lumen inferret, caedem patraret, omnibus neſciis? Multa ſceleris indicia praeveniunt. Servi ſi prodant, poſſumus ſinguli inter plures, tuti inter anxios, poſtremo, ſi pereundum ſit, non inulti inter nocentes agere. Suſpecta maioribus noſtris fuere ingenia ſervorum, etiam cum in agris aut domibus iisdem naſcerentur, caritatemque dominorum ſtatim acciperent. Poſtquam vero nationes in familiis habemus, quibus diverſi ritus, externa ſacra, aut nulla ſunt, conluviem iſtam non niſi metu coercueris. At quidam inſontes peribunt. Nam et ex fuſo exercitu, cum decimus quisque fuſti feritur, etiam ſtrenui ſortiuntur. Habet aliquid ex iniquo omne magnum exemplum, quod*
45 *contra ſingulos utilitate publica rependitur.* Sententiae Caſſii, ut nemo unus contra ire auſus eſt, ita disſonae voces reſpondebant, *numerum, aut aetatem, aut ſexum, ac plurimorum indubiam innocentiam* miſerantium. Praevaluit tamen pars, quae ſupplicium decernebat. ſed obtemperari non poterat, conglobata multitudine et *ſaxa ac faces* minitante. Tum Caeſar populum edicto increpuit, atque omne iter, quo damnati ad poenam ducebantur, militaribus praeſidiis ſepſit.

ſepſit. Cenſuerat Cingonius Varro, ut liberti quo- A. V.
que, qui ſub eodem tecto fuiſſent, Italia deportaren- 815. A. C.
tur. Id a Principe prohibitum eſt, *ne mos antiquus,* 62.
quem miſericordia non minuerat, per ſaevitiam inten-
deretur. Damnatus iisdem Conſulibus Tarquitius Pri- 46
ſcus repetundarum, Bithynis interrogantibus, ma-
gno Patrum gaudio, qui accuſatum ab eo Statilium
Taurum, Proconſulem ipſius, meminerant. Cen-
ſus per Gallias a Q. Voluſio et Sextio Africano Tre-
bellioque Maximo acti ſunt, aemulis inter ſe, per
nobilitatem, Voluſio atque Africano: Trebellium
dum uterque dedignatur, ſupra tulere. Eo anno 47
mortem obiit Memmius Regulus, auctoritate, con-
ſtantia, fama, in quantum, praeumbrante Imperato-
ris faſtigio, datur, clarus: adeo, ut Nero, aeger
valetudine, et adulantibus circum, qui *finem Imperio*
adeſſe dicebant, *ſi quid fato pateretur,* reſponderit,
habere ſubſidium Rempublicam. Rogantibus dehinc,
in quo potiſſimum? addiderat, *in Memmio Regulo.*
Vixit tamen poſt haec Regulus, quiete defenſus, et
quia nova generis claritudine, neque invidioſis opi-
bus erat. Gymnaſium eo anno dedicatum a Nerone,
praebitumque oleum Equiti ac Senatui, Graeca faci-
litate. P. Mario, L. Aſinio coss. Antiſtius Prae- A. V.
tor, quem in Tribunatu plebis licenter egiſſe memo- 816. A. C.
ravi, probroſa adverſus Principem carmina factitavit, 63.
vulgavitque celebri convivio, dum apud Oſtorium Sca- 48
pulam epulatur. Exin a Coſſutiano Capitone, qui
nuper Senatorium ordinem, precibus Tigellini, ſo-
ceri ſui, receperat, maieſtatis delatus eſt. Tum pri-
mum revocata ea lex: credebaturque haud perinde
exitium Antiſtio, quam Imperatori gloria quaeſita,
ut condemnatus a Senatu, interceſſione Tribunicia

morti

A. V. morti eximeretur. Et, cum Ostorius, *nihil audivisse,*
816. pro testimonio dixisset, adversis testibus creditum:
A. C. censuitque Iunius Marullus, Consul designatus, *adi-*
63. *mendam reo Praeturam, necandumque more maiorum.* Ceteris inde assentientibus, Paetus Thrasea, multo cum honore Caesaris, et acerrime increpito Antistio, *non, quidquid nocens reus pati mereretur, id, egregio sub Principe, et nulla necessitate obstricto Senatu, statuendum,* disseruit. *carnificem et laqueum pridem abolita: et esse poenas legibus constitutas, quibus, sine iudicum saevitia et temporum infamia, supplicia decernerentur. Quin in insula, publicatis bonis, quo longius sontem vitam traxisset, eo privatim miseriorem, et*
49 *publicae clementiae maximum exemplum futurum.* Libertas Thraseae servitium aliorum rupit. et, postquam discessionem Consul permiserat, pedibus in sententiam eius iere, paucis exemptis: in quibus adulatione promptissimus fuit A. Vitellius, optimum quemque iurgio lacessens et respondenti reticens, ut pavida ingenia solent. At Consules, perficere Senatus decretum non ausi, de consensu scripsere Caesari. Ille, inter pudorem et iram cunctatus, postremo rescripsit, *nulla iniuria provocatum Antistium, gravissimas in Principem contumelias dixisse: earum ultionem a Patribus postulatam, et, pro magnitudine delicti poenam statui, par fuisse: ceterum se, qui severitatem decernentium inpediturus fuerit, moderationem non prohibere. statuerent ut vellent: datam etiam absolvendi licentiam.* His atque talibus recitatis, et offensione manifesta, non ideo aut Consules mutavere relationem, aut Thrasea decessit sententia, ceterive, quae probaverant, deseruere: pars, ne Principem obiecisse invidiae viderentur; plures numero tuti; Thra-

sea

sea sueta firmitudine animi, et ne gloria intercideret. A. V. 816.
Haud dispari crimine Fabricius Veiento conflictatus A. C. 63.
est, *quod multa et probrosa in Patres et Sacerdotes*
composuisset, iis libris, quibus nomen Codicillorum *de-* 50
derat. Adiiciebat Talius Geminus, accusator: *venditata ab eo munera Principis, et adipiscendorum honorum ius.* quae caussa Neroni fuit suscipiendi iudicii: convictumque Veientonem Italia depulit, et libros exuri iussit, conquisitos lectitatosque, donec cum periculo parabantur: mox licentia habendi oblivionem adtulit.

51 Sed gravescentibus in dies publicis malis, subsidia minuebantur: concessitque vita Burrus, incertum valetudine, an veneno. Valetudo ex eo coniectabatur, quod in se tumescentibus paullatim faucibus, et inpedito meatu, spiritum finiebat. plures, iussu Neronis, quasi remedium adhiberetur, inlitum palatum eius noxio medicamine, adseverabant: et Burrum, intellecto scelere, cum ad visendum eum Princeps venisset, adspectum eius aversatum, sciscitanti hactenus respondisse, *Ego me bene habeo.* Civitati grande desiderium eius mansit, per memoriam virtutis, et successorum alterius segnem innocentiam, alterius flagrantissima flagitia et adulteria. quippe Caesar duos Praetoriis cohortibus inposuerat: Fenium Rufum, ex vulgi favore, quia rem frumentariam sine quaestu tractabat: Sofonium Tigellinum, veterem inpudicitiam atque infamiam in eo secutus. Atque illi pro cognitis moribus fuere: validior Tigellinus in animo Principis, et intimis libidinibus adsumptus: prospera populi et militum fama Rufus: quod apud Neronem adversum experiebatur. Mors Burri infregit Senecae 52
poten-

A. V. potentiam; quia nec bonis artibus idem virium
816. erat, altero velut duce amoto, et Nero ad deterio-
A. C.
63. res inclinabat. Hi variis criminationibus Senecam
adoriuntur, *tanquam ingentes et privatum supra modum evectas opes adhuc augeret, quodque studia civium in se verteret, hortorum quoque amoenitate et villarum magnificentia quasi Principem supergrederetur.* Obiiciebant etiam, *eloquentiae laudem uni sibi adsciscere, et carmina crebrius factitare, postquam Neroni amor eorum venisset. Nam oblectamentis Principis palam iniquum, detrectare vim eius equos regentis; inludere voces, quotiens caneret. Quem ad finem nihil in Rep. clarum fore, quod non ab illo reperiri credatur. Certe finitam Neronis pueritiam, et robur iuventae adesse. exueret magistrum, satis am-*
53 *plis doctoribus instructus maioribus suis.* At Seneca
criminantium non ignarus, prodentibus iis, quibus aliqua honesti cura, et familiaritatem eius magis adspernante Caesare, tempus sermoni orat: et accepto, ita incipit: *Quartusdecimus annus est, Caesar, ex quo spei tuae admotus sum: octavus, ut Imperium obtines: medio temporis tantum honorum atque opum in me cumulasti, ut nihil felicitati meae desit, nisi moderatio eius. Vtar magnis exemplis, nec meae fortunae, sed tuae. Abavus tuus, Augustus, M. Agrippae Mitylenense secretum; C. Maecenati, urbe in ipsa, velut peregrinum otium permisit: quorum alter bellorum socius, alter Romae pluribus laboribus iactatus, ampla quidem, sed pro ingentibus meritis, praemia acceperant. Ego quid aliud munificentiae tuae adhibere potui, quam studia, ut sic dixerim, in umbra educata? et quibus claritudo venit, quod iuventae tuae rudimentis adfuisse videor,*

gran-

grande huius rei pretium. at tu gratiam inmensam, A. V. 816.
innumeram pecuniam circumdedisti: adeo, ut plerum- A. C. 63.
que intra meipse volvam: egone, Equestri et provinciali loco ortus, proceribus civitatis adnumeror? Inter nobiles, et longa decora praeferentes, novitas mea enituit? Vbi est animus ille, modicis contentus? Tales hortos instruit, et per haec suburbana incedit, et tantis agrorum spatiis, tam lato fenore exuberat? Vna defensio occurrit, quod muneribus tuis obniti non debui. Sed uterque mensuram inplevimus, et tu, 54
quantum Princeps tribuere amico posset, et ego, quantum amicus a Principe accipere. Cetera invidiam augent. quae quidem, ut omnia mortalia, infra tuam magnitudinem iacent; sed mihi incumbunt: mihi subveniendum est. quomodo in militia, aut via, fessus adminiculum orarem; ita, in hoc itinere vitae, senex, et levissimis quoque curis inpar, cum opes meas ultra sustinere non possim, praesidium peto. Iube eas per Procuratores tuos administrari, in tuam fortunam recipi. Nec me in paupertatem ipse detrudam; sed traditis, quorum fulgore praestringor, quod temporis hortorum aut villarum curae seponitur, in animum revocabo. Superest tibi robur, et tot per annos nixum fastigio regimen: possumus seniores amici quieti respondere. Hoc quoque in tuam gloriam cedet, eos ad summa vexisse, qui et modica tolerarent.
Ad quae Nero sic ferme respondit: *Quod meditatae* 55
orationi tuae statim occurram, id primum tui muneris habeo, qui me non tantum praevisa, sed subita expedire docuisti. Abavus meus, Augustus, Agrippae et Maecenati usurpare otium post labores concessit: sed in ea ipsa aetate, cuius auctoritas tueretur, quidquid illud et qualecumque tribuisset: attamen neutrum da-

tis

A. V. 816. A. C. 63. *tis a se praemiis exuit. Bello et periculis meruerant: in his enim iuventa Augusti versata est. Nec mihi tela et manus tuae defuissent, in armis agenti. Sed quod praesens conditio poscebat, ratione, consilio, praeceptis pueritiam, dein iuventam meam fovisti. Et tua quidem erga me munera, dum vita suppetet, aeterna erunt: quae a me habes, horti et fenus et villae, casibus obnoxia sunt. ac, licet multa videantur, plerique, haudquaquam artibus tuis pares, plura tenuerunt. Pudet referre libertinos, qui ditiores spectantur. Vnde etiam rubori mihi est, quod praecipuus caritate, nondum omnes fortuna antecellis.*
56 *Verum et tibi valida aetas, rebusque et fructui rerum sufficiens: et nos prima Imperii spatia ingredimur: nisi forte aut te Vitellio ter Consuli, aut me Claudio postponis. Sed, quantum Volusio longa parsimonia quaesivit, tantum in te mea liberalitas explere non potest. Quin, si qua in parte lubricum adolescentiae nostrae declinat, revocas; ornatumque robur subsidio impensius regis. Non tua moderatio, si reddideris pecuniam; nec quies, si reliqueris Principem; sed mea avaritia, meae crudelitatis metus in ore omnium versabitur. Quod si maxime continentia tua laudetur, non tamen sapienti viro decorum fuerit, unde amico infamiam paret, inde gloriam sibi recipere.* His adiicit complexum et oscula, factus natura et consuetudine exercitus, velare odium fallacibus blanditiis. Seneca (qui finis omnium cum dominante sermonum) grates agit: sed instituta prioris potentiae commutat: prohibet coetus salutantium: vitat comitantes; rarus per urbem; quasi valetu-
57 dine infensa aut sapientiae studiis adtineretur. Perculso Seneca, promptum fuit, Rufum Fenium inmi-

minuere, *Agrippinae amicitiam* in eo criminantibus: A. V. 816 A. C. 63.
validiorque in dies Tigellinus, et malas artes, quibus solis pollebat, gratiores ratus, si Principem societate scelerum obstringeret; metus eius rimatur: compertoque, Plautum et Sullam maxime timeri, Plautum in Asiam, Sullam in Galliam Narbonensem nuper amotos; *nobilitatem eorum, et propinquos huic Orientis, illi Germaniae exercitus* commemorat. *Non se, ut Burrum, diversas spes, sed solam incolumitatem Neronis spectare: cui caveri utcumque ab urbanis insidiis praesentia; longinquos motus quonam modo comprimi posse? Erectas Gallias ad nomen Dictatorium, nec minus suspectos Asiae populos claritudine avi Drusi. Sullam inopem; unde praecipuam audaciam: et simulatorem segnitiae, dum temeritati locum reperiret. Plautum magnis opibus, ne fingere quidem cupidinem otii, sed veterum Romanorum imitamenta praeferre: adsumpta etiam Stoicorum adrogantia sectaque, quae turbidos et negotiorum adpetentes faciat.* Nec ultra mora. Sulla, sexto die pervectis Massiliam percussoribus, ante metum et rumorem interficitur, cum epulandi caussa discumberet. Relatum caput eius inlusit Nero, tamquam praematura canitie deforme. Plauto parari 58
necem, non perinde occultum fuit; quia pluribus salus eius curabatur; et spatium itineris ac maris tempusque interiectum moverat famam: vulgoque fingebant, *petitum ab eo Corbulonem*, magnis tum exercitibus praesidentem, si clari atque insontes interficerentur, praecipuum ad pericula. *quin et Asiam favore iuvenis arma cepisse; nec milites, ad scelus missos, aut numero validos, aut animo promptos: postquam iussa efficere nequiverint, ad spes novas trans-*

 isse.

A. V. 816. A. C. 63. *iſſe.* Vana haec, more famae, credentium otio augebantur. Ceterum libertus Plauti celeritate ventorum praevenit Centurionem, et mandata L. Antiſtii, ſoceri, adtulit: *effugeret ſegnem mortem, otium: ſuffugium et magni nominis miſeratione reperturum bonos, conſociaturum audaces. nullum interim ſubſidium adſpernandum. ſi ſexaginta milites (tot enim adveniebant) propuliſſet; dum refertur nuntius Neroni, dum manus alia permeat, multa ſecutura, quae ad usque bellum evaleſcerent. denique aut ſalutem tali conſilio quaeri, aut nihil gravius audenti, quam igna-*
59 *vo, patiendum eſſe.* Sed Plautum ea non movere. ſive nullam opem providebat inermis atque exſul, ſeu taedio ambiguae ſpei, an amore coniugis et liberorum, quibus placabiliorem ſore Principem rebatur, nulla ſollicitudine turbatum. Sunt, qui *alios a ſocero nuntios veniſſe* ferant, *tamquam nihil atrox inmineret; doctoresque ſapientiae, Coeranum Graeci, Muſonium Tuſci generis, conſtantiam opperiendae mortis, pro incerta et trepida vita, ſuaſiſſe.* Repertus eſt certe, per medium diei, nudus exercitando corpori. Talem eum Centurio trucidavit, coram Pelagone, ſpadone, quem Nero Centurioni et manipulo, quaſi ſatellitibus miniſtrum Regium, praepoſuerat. Caput interfecti relatum: cuius adſpectu, (ipſa Principis verba referam) *Quin*, inquit, *Nero, depoſito metu, nuptias Poppaeae, ob eiusmodi terrores dilatas, maturare parat, Octaviamque coniugem amoliri; quamvis modeſte agat, et nomine patris, et ſtudiis populi gravem?* Sed ad Senatum litteras miſit, de caede Sullae Plautique haud confeſſus, verum *utriusque turbidum ingenium eſſe, et ſibi incolumitatem Reip. magna cura haberi.* Decre-

tae

tae eo nomine *ſupplicationes*, *utque Sulla et Plau-* A. V.
tus Senatu moverentur, gravioribus tamen ludibriis, 816.
quam malis. A. C. 63.

Igitur accepto Patrum conſulto, poſtquam cuncta 60
ſcelerum ſuorum pro egregiis accipi videt, exturbat Octaviam, *ſterilem* dictitans. Exin Poppaeae coniungitur. Ea diu pellex, et adulteri Neronis, mox mariti potens, quendam ex miniſtris Octaviae inpulit, *ſervilem ei amorem* obiicere. deſtinaturque reus, cognomento *Eucerus*, natione Alexandrinus, canere tibiis doctus. Actae ob id de ancillis quaeſtiones, et vi tormentorum victis quibusdam, ut falſa adnuerent, plures perſtitere ſanctitatem dominae tueri. Ex quibus una inſtanti Tigellino, *caſtiora eſſe mulicbria Octaviae* reſpondit, *quam os eius.* Movetur tamen primo, civilis diſcidii ſpecie: domumque Burri, et praedia Plauti infauſta dona, accipit. mox in Campaniam pulſa eſt, addita militari cuſtodia. Inde crebri queſtus, nec occulti per vulgum; cui minor ſapientia, et, ex mediocritate fortunae, pauciora pericula ſunt. His Nero, haudquaquam poenitentia flagitii, coniugem revocavit Octaviam. Exin laeti Capitolium ſcandunt, 61
Deosque tandem venerantur. Effigies Poppaeae proruunt: Octaviae imagines geſtant humeris, ſpargunt floribus, foroque ac templis ſtatuunt: repetitam venerantur. Itur et in Principis laudes. Iamque et palatium multitudine et clamoribus complebant, cum emiſſi militum globi verberibus et intento ferro turbam disiecere. Mutataque, quae per ſeditionem verterant, et Poppaeae honos repoſitus eſt. Quae ſemper odio, tum et metu atrox, ne aut vulgi acrior vis ingrueret, aut Nero inclinatione populi

A. V. mutaretur, provoluta genibus eius; *Non eo loci res*
816.
A. C. *suas agi, ut de matrimonio certet (quamquam id sibi*
63. *vita potius) sed vitam ipsam in extremum adductam a clientelis et servitiis Octaviae, quae plebis sibi nomen indiderint, ea in pace ausi, quae vix bello evenirent. Arma illa adversus Principem sumpta: ducem tantum defuisse; qui, motis rebus, facile reperiretur. Omitteret modo Campaniam, et in urbem ipsam pergeret, ad cuius nutum absentis tumultus cierentur. Quod alioquin suum delictum? quam cuiusquam offensionem? An, quia veram progeniem Penatibus Caesarum datura sit, malle Populum Romanum tibicinis Aegyptii subolem Imperatorio fastigio induci? Denique, si id rebus conducat, libens, quam coactus, acciret dominam, vel consuleret securitati iusta ultione. Et modicis remediis primos motus consedisse: at, si desperent uxorem Ne-*
62 *ronis fore Octaviam, illi maritum daturos.* Varius sermo, et ad metum atque iram accommodatus, terruit simul audientem et accendit. Sed parum valebat suspicio in servo, et quaestionibus ancillarum elusa erat. Ergo confessionem alicuius quaeri placet, cui rerum quoque novarum crimen adfingeretur. Et visus idoneus maternae necis patrator, Anicetus, classi apud Misenum, ut memoravi, Praefectus, levi post admissum scelus gratia, dein graviore odio: quia *malorum facinorum ministri quasi exprobrantes adspiciuntur.* Igitur accitum eum Caesar *operae prioris* admonet: *solum incolumitati Principis adversus insidiantem matrem subvenisse: locum haud minoris gratiae instare, si coniugem infensam depelleret. nec manu aut telo opus: fateretur Octaviae adulterium. Occultá quidem ad praesens, sed magna ei praemia, et secessus amoenos* promittit, *vel, si negavisset, necem* intentat.

Ille

Ille inſita vecordia, et facilitate priorum flagitiorum, A. V.
plura etiam, quam iuſſum erat, fingit, fateturque 816.
apud amicos, quos velut conſilio adhibuerat Prin- A. C.
ceps. Tum in Sardiniam pellitur, ubi non inops ex- 63.
ſilium toleravit, et fato obiit. At Nero, *Praefectum* 63
in ſpem ſociandae claſſis corruptum, et incuſatae paullo ante *ſterilitatis* oblitus, *abactos partus conſcientia libidinum, eaque ſibi comperta*, edicto memorat: inſulaque Pandataria Octaviam claudit. Non alia exſul viſentium oculos maiore miſericordia adfecit. Meminerant adhuc quidam Agrippinae, a Tiberio; recentior Iuliae memoria obverſabatur, Claudio pulſae. Sed illis robur aetatis adfuerat: laeta aliqua viderant, et praeſentem ſaevitiam melioris olim fortunae recordatione adlevabant. Huic primum nuptiarum dies loco funeris fuit, deductae in domum, in qua nihil niſi luctuoſum haberet, erepto per venenum patre et ſtatim fratre: tum ancilla domina validior: et Poppaea non niſi in perniciem uxoris nupta: poſtremo
crimen omni exitio gravius. Ac puella, viceſimo ae- 64
tatis anno, inter Centuriones et milites, praeſagio malorum iam vita exempta, nondum tamen morte acquieſcebat. Paucis dehinc interiectis diebus mori iubetur: cum iam *viduam ſe et tantum ſororem* teſtaretur, communesque *Germanicos*, et poſtremo *Agrippinae* nomen cieret, *qua incolumi, infelix quidem matrimonium, ſed ſine exitio, pertuliſſet.* Reſtringitur vinculis, venaeque eius per omnes artus exſolvuntur: et, quia preſſus pavore ſanguis tardius labebatur, praefervidi balnei vapore enecatur. Additurque atrocior ſaevitia, quod caput amputatum, latumque in urbem, Poppaea vidit. dona ob haec templis decreta. Quod ad eum finem memoravimus, ut, quicumque caſus

A. V. 816 A. C. 63. temporum illorum, nobis vel aliis auctoribus, noscent, praesumptum habeant, quotiens fugas et caedes iussit Princeps, totiens grates Deis actas, quaeque rerum secundarum olim, tum publicae cladis insignia fuisse. Neque tamen silebimus, si quod Senatus consultum adulatione novum, aut patientia postremum, fuit.

65 Eodem anno libertorum potissimos veneno interfecisse creditus est; Doryphorum, quasi adversatum nuptiis Poppaeae; Pallantem, quod inmensam pecuniam longa senecta detineret. Romanus secretis criminationibus incusaverat Senecam, ut C. Pisonis socium; sed validius a Seneca eodem crimine perculsus est. Vnde Pisoni timor, et orta insidiarum in Neronem magna moles, sed inprospera.

C. COR.

C. CORNELII TACITI

AB

EXCESSV DIVI AVGVSTI

A N N A L I V M

LIBER QVINTVS DECIMVS.

BREVIARIVM LIBRI.

Cap. 1. 2. *Vologeses Rex Parthorum bellum mente volvit, instigantibus fratre Tiridate et Monobazo Adiabeno, quem Tigranes vexarat.* 3. *Corbulo Syriae tuendae providet.* 4. *Parthi Monese Duce Tigranocerta obsident.* 5. *Vologesi Corbulo inducias offert et inpetrat.* 6. *Caesennii Paeti Armeniae recens praefecti vanitas,* 7. 8. *ferocia, inperitia, iactantia.* 9. *Ab invadenda Syria Corbulo absterret Parthos, qui* 10. *Armeniae et Paeto incumbunt. Hic aegre Corbulonem auxilio vocat,* 11. *Parthis prementibus.* 12. *Is, in Armeniam profectus, fugientes obiurgat, suos hortatur.* 13. *Vologeses instat Paeto.* 14. *Disceptatio inter Romanos et Parthos, ex qua* 15. *Paeti foeda compositio.* 16. *Corbulo in Armeniam venit.* 17. *Paeto increpito Syriam repetit.* 18. *Romae inania de Parthis tropaea. Frumentum plebis. Vectigalia.*

19. *SC. de simulatis adoptionibus.* 20. 21. *Claudius Timarchus Cretensis adcusatur, quod Thrasea Paetus ad bonum publicum vertit.* 22. *Decretum,*

grates Praesidibus non agendas. Portenta. 23. *Ob filiam Neroni natam inmodica gaudia et frustranea. In Thraseam Principis odium.*

24. *Legati Parthorum Romae inrisores.* 25. *Bello Armeniaco praeficitur Corbulo. Paetum Caesar facetiis insectatur.* 26. *Corbulo in Armeniam ducit exercitum.* 27. *Legatos Parthorum audit, Defectores Armenios ulciscitur.* 28—30. *Tiridates a Corbulone pacem petit et, posito apud effigiem Caesaris insigni Regio inpetrat, comiterque excipitur a Corbulone.* 31. *Vologesis pro fratre sollicitudo.*

32. *Alpinos maritimos Nero in ius Latii transfert. Equitum Rom. in circo locos sedilibus plebis anteponit. Feminae inlustres Senatoresque in arena.* 33. *Nero ipse Neapoli scenam inscendit.* 34. *Theatrum ruit. Beneventi Nero munus Vatinii spectat.* 35. *Torquatum Silanum mori adigit.* 36. *Iter frustra meditatur in Orientem.* 37. *Convivia luxu foeda celebrat, ministro Tigellino. Pythagorae nubit.* 38. *Clades Romae ex incendio, forte, an dolo Principis, qui* 39 *in remedium multa popularia usurpat.* 40. 41. *Cladis magnitudo. Novae urbis condendae consilium.* 42. *Ex patriae ruinis inmensam domum exstruit Nero. Maiora frustra molitur.* 43. *Novae urbis facies.* 44. *Petita Diis piacula, frustra. Incendii invidia in Christianos devoluta, misere excruciatos.* 45. *Italiam, socios, templa spoliat Nero; aversantem id Senecam veneno petit.*

46. *Gladiatorum eruptio apud Praeneste. Classis ad Misenum amissa.* 47. *Prodigia.* 48. *Coniuratio Pisonis in Neronem.* 49. 50. *Coniuratorum nomina, mores, odiorum in Neronem caussae. Iis accedit Rufus, Praefectus Praetorio. Subrii inpetus.* 51. *Epicharis*

charis classem tentans proditur. 52. *Coniuratorum inpetus retardatus a Pisone ob sacra mensae.* 53. *Aliud coniuratorum consilium.* 54. *Scevini inprudentia. Milichus servus herum defert, qui egregie se defendit, sed muliebri astutia deprehenditur.* 55. 56. *Natalis coniurationem fatetur, Pisonem, Senecam nominat, Lucanus matrem.* 57. *Epicharis, tormentis dilacerata, mirum fidei exemplum praestat.* 58. *Nero reos audit, quos violenter urget Rufus, dissimulata conscientia.* 59. *Piso, neglectis amicorum monitis, occiditur. Eius testamentum et uxor.* 60. 61. *caedes Laterani et Senecae. huius defensio spreta,* 62. *supremi sermones,* 63. *amica contentio cum uxore,* 64. *cuius mortem inhiberi Nero imperat. Senecae cruciatus, mors, funus.* 65. *Ipse destinatus Imperator.* 66. *Rufus proditur.* 67. *Subrii Flavii,* 68. *Aspri, aliorum constantes voces et exitus. Rufi mollities.* 69. *Nero Vestinum quamvis insontem interimit;* 70. *mox Lucanum, Senecionem, Quinctianum, Scevinum.* 71. *Simulata per urbem gaudia. Indicibus praemia, suspectis militiae vacatio, aliis exsilia,* 72. *Turpiliano, Nervae, Tigellino triumphalia, Nymphidio Consularia insignia data.* 73. *Nero adversum rumores se purgat. Gallionis periculum.* 74. *SC. ob servatum Neronem. Pugio Scevini dicatus Iovi Vindici. Gesta haec annis paullo amplius tribus.*

C. MEMMIO REGVLO. VERGINIO RVFO. C. LECANIO BASSO. M. LICINIO CRASSO. P. SILIO NERVA. C. IVLIO ATTICO VESTINO COSS.

1 Interea Rex Parthorum Vologeſes, cognitis Corbu-
A. V. lonis rebus, Regemque alienigenam Tigranen Arme-
816. A. C. niae inpoſitum: ſimul, fratre Tiridate pulſo, ſpre-
63. tum Arſacidarum faſtigium ire ultum volens; magni-
tudine rurſum Romana, et continui foederis reveren-
tia, diverſas ad curas trahebatur: cunctator ingenio
et defectione Hyrcanorum, gentis validae, multis-
que ex eo bellis inligatus. Atque illum ambiguum
novus inſuper nuntius contumeliae exſtimulat: quip-
pe egreſſus Armenia Tigranes Adiabenos, conter-
minam nationem, latius ac diutius, quam per latro-
cinia, vaſtaverat: idque primores gentium aegre to-
lerabant: *eo contemptionis deſcenſum, ut ne Duce qui-
dem Romano incurſarentur, ſed temeritate obſidis, tot
per annos inter mancipia habiti.* Accendebat dolorem
eorum Monobazus, quem penes Adiabenum regi-
men, *quod praeſidium, aut unde peteret?* rogitans.
*Iam de Armenia conceſſum: proxima trahi, niſi defen-
dant Parthi: levius ſervitium apud Romanos deditis,
quam captis, eſſe.* Tiridates quoque Regni profugus,
per ſilentium aut modice querendo, gravior erat.
*Non enim ignavia magna imperia contineri: virorum
armorumque faciendum certamen. Id in ſumma fortu-
na aequius, quod validius. Et ſua retinere privatae*
2 *domus: de alienis certare, Regiam laudem eſſe.* Igi-
tur commotus his Vologeſes concilium vocat, et
proximum ſibi Tiridaten conſtituit, atque ita orditur:
*Hunc ego, eodem mecum patre genitum, cum mihi, per
aetatem, ſummo nomine conceſſiſſet, in poſſeſſionem Ar-
meniae deduxi; qui tertius potentiae gradus habetur.
nam Medos Pacorus ante ceperat. videbarque, contra
vetera fratrum odia et certamina, familiae noſtrae Pe-*

nates

nates rite composuisse. prohibent Romani, et pacem, A. V.
ipsis numquam prospere lacessitam, nunc quoque in exi- 816.
tium suum abrumpunt. Non ibo inficias: aequitate quam A. C.
sanguine, caussa quam armis, retinere parta maiori- 63.
*bus malueram. si cunctatione deliqui, virtute corri-
gam. Vestra quidem vis et gloria in integro est, ad-
dita modestiae fama: quae neque summis mortalium
spernenda est, et a Diis aestimatur.* Simul diademate
caput Tiridatis evinxit; promptam equitum manum,
quae Regem ex more sectatur, Monesi, nobili viro,
tradidit, adiectis Adiabenorum auxiliis: mandavit-
que, Tigranen Armenia exturbari, dum ipse, positis
adversus Hyrcanos discordiis, vires intimas, mo-
lemque belli ciet, provinciis Romanis minitans. Quae 3
ubi Corbuloni certis nuntiis audita sunt, legiones
duas cum Verulano Severo et Vettio Bolano subsi-
dium Tigrani mittit, occulto praecepto, *compositius
cuncta, quam festinantius, agerent.* quippe bellum
habere, quam gerere malebat. Scripseratque Caesa-
ri, *proprio Duce opus esse, qui Armeniam defenderet:
Syriam, ingruente Vologese, acriore in discrimine esse.*
Atque interim reliquas legiones pro ripa Euphratis
locat: tumultuariam provincialium manum armat:
hostiles ingressus praesidiis intercipit. Et, quia ege- 4
na aquarum regio est, castella fontibus inposita:
quosdam rivos congestu arenae abdidit. Ea dum a
Corbulone tuendae Syriae parantur, acto raptim
agmine Moneses, ut famam sui praeiret, non ideo
nescium aut incautum Tigranen offendit. Occupa-
verat Tigranocerta, urbem copia defensorum et ma-
gnitudine moenium validam. Ad haec Nicephorius,
amnis haud spernenda latitudine, partem murorum
ambit: et ducta ingens fossa, qua fluvio diffidebatur,

Li-

A. V. 816. A. C. 63. Inerantque milites et provisi ante commeatus: quorum subvectu pauci, avidius progressi et repentinis hostibus circumventi, ira magis, quam metu, ceteros accenderant. Sed Partho ad exsequendas obsidiones nulla cominus audacia, raris sagittis: neque clausos exterret, et semet frustratur. Adiabeni, cum promovere scalas et machinamenta inciperent, facile detrusi, mox, erumpentibus nostris, caeduntur.

5 Corbulo tamen, quamvis secundis rebus suis, moderandum fortunae ratus, misit ad Vologesen, qui expostularent *vim provinciae inlatam: socium amicumque Regem, cohortes Romanas circumsideri. omitteret potius obsidionem, aut se quoque in agro hostili castra positurum.* Casperius, Centurio, in eam legationem delectus, apud oppidum Nisibin, septem et triginta millibus passuum a Tigranocerta distantem, adiit Regem, et mandata ferociter edidit. Vologesi vetus et penitus insixum erat, arma Romana vitandi: nec praesentia prospere fluebant. inritum obsidium: tutus manu et copiis Tigranes: fugati, qui expugnationem sumpserant: missae in Armeniam legiones: et aliae pro Syria, paratae ultro inrumpere: sibi inbecillum equitem pabuli inopia. nam exorta vis locustarum ambederat, quidquid herbidum aut frondosum. Igitur, metu abstruso, mitiora obtendens, *missurum ad Imperatorem Romanum legatos, super petenda Armenia et firmanda pace,* respondet. Monesen *omittere Tigranocerta* iubet; ipse retro concedit.

6 Haec plures, ut *formidine Regis et Corbulonis minis patrata, magnifice* extollebant. *Alii, occulte pepigisse,* interpretabantur; *ut, omisso utrimque bello et abeunte Vologese, Tigranes quoque Armenia abscederet. Cur enim exercitum Romanum a Tigranocertis deductum? cur*

cur deserta per otium, quae bello defenderant? An melius hibernavisse in extrema Cappadocia, raptim erectis tuguriis, quam in sede Regni modo retenti? Dilata prorsus arma, ut Vologeses cum alio, quam cum Corbulone, certaret: Corbulo meritae tot per annos gloriae non ultra periculum faceret. Nam, ut retuli, proprium Ducem tuendae Armeniae poposcerat, et adventare Caesennius Paetus audiebatur: iamque aderat, copiis ita divisis, ut quarta et duodecima legiones, addita quinta, quae recens e Moesis excita erat, simul Pontica et Galatarum Cappadocumque auxilia Paeto obedirent: tertia et sexta et decima legiones, priorque Syriae miles, apud Corbulonem manerent. Cetera ex rerum usu sociarent partirenturve. Sed neque Corbulo aemuli patiens; et Paetus, cui satis ad gloriam erat, si proximus haberetur, despiciebat gesta, *nihil caedis, aut praedae, usurpatas nomine tenus urbium expugnationes* dictitans: *se tributa ac leges, et, pro umbra Regis, Romanum ius victis inpositurum.* Sub idem tempus legati Vologesis, quos 7

A. V. 816. A. C. 63.

ad Principem missos memoravi, revertere inriti: bellumque propalam sumptum a Parthis. nec Paetus detrectavit, sed duabus legionibus, quarum quartam Funisulanus Vettonianus eo in tempore, duodecimam Calavius Sabinus, regebant, Armeniam intrat, tristi omine. Nam in transgressu Euphratis, quem ponte transmittebat, nulla palam caussa, turbatus equus, qui Consularia insignia gestabat, retro evasit. Hostiaque, quae muniebantur, hibernaculis adsistens, semifacta opera fuga perrupit seque vallo extulit. et pila militum arsere, magis insigni prodigio, quia Parthus hostis missilibus telis decertat. Ceterum Pae- 8
tus, spretis ominibus, nec dum satis firmatis hiber-

nacu-

A. V. naculis, nullo rei frumentariae proviſu, rapit exerci-
816. tum trans montem Taurum *reciperandis*, ut ferebat,
A. C. *Tigranocertis, vaſtandisque regionibus, quas Corbulo in*
63. *tegras omiſiſſet.* Et capta quaedam caſtella: gloriaeque
et praedae nonnihil partum, ſi aut gloriam cum modo,
aut praedam cum cura, habuiſſet. Longinquis itineribus percurſando, quae obtineri nequibant; corrupto, qui captus erat, commeatu, et inſtante iam hieme, reduxit exercitum, compoſuitque ad Caeſarem litteras, quaſi confecto bello, verbis magnificis, rerum
9 vacuas. Interim Corbulo nunquam neglectam Euphratis ripam crebrioribus praeſidiis inſedit: et, ne ponti iniiciendo inpedimentum hoſtiles turmae adferrent, (iam enim ſubiectis campis magna ſpecie volitabant) naves magnitudine praeſtantes et connexas trabibus, ac turribus auctas, agit per amnem, catapultisque et baliſtis proturbat barbaros: in quos ſaxa et haſtae longius permeabant, quam ut contrario ſagittarum iactu adaequarentur. Dein pons continuatus, collesque adverſi per ſocias cohortes, poſt legionum caſtris occupantur, tanta celeritate et oſtentatione virium, ut Parthi, omiſſo paratu invadendae
10 Syriae, ſpem omnem in Armeniam verterent. Ibi Paetus, inminentium neſcius, quintam legionem procul in Ponto habebat; reliquas promiſcuis militum commeatibus infirmaverat; donec, adventare Vologeſen magno et infenſo agmine, auditum. Accitur legio duodecima, et, unde famam aucti exercitus ſperaverat, prodita infrequentia: qua tamen retineri caſtra et eludi Parthus tractu belli poterat, ſi Paeto aut in ſuis, aut in alienis conſiliis, conſtantia fuiſſet. Verum, ubi a viris militaribus adverſus urgentes caſus firmatus erat, rurſus, ne alienae ſententiae indigens

gens videretur, in diversa ac deteriora transibat. Et A. V. tunc, relictis hibernis, *non fossam neque vallum sibi,* 816. *sed corpora et arma in hostem data*, clamitans, duxit A. C. 63. legiones, quasi proelio certaturus. Deinde, amisso Centurione et paucis militibus, quos visendis hostium copiis praemiserat, trepidus remeavit. Et, quia minus acriter Vologeses institerat, vana rursus fiducia, tria millia delecti peditis proximo Tauri iugo inposuit, quo transitum Regis arcerent: alares quoque Pannonios, robur equitatus, in parte campi locat. Coniunx ac filius castello, cui Arsamosata nomen est, abditi, data in praesidium cohorte, ac disperso milite, qui, in uno habitus, vagum hostem promptius sustentavisset. Aegre compulsum ferunt, ut instantem Corbuloni fateretur. nec a Corbulone properatum, quo, gliscentibus periculis, etiam subsidii laus augeretur. *Expediri* tamen *itineri singula millia ex tribus legionibus, et alarios octingentos, parem numerum e cohortibus*, iussit. At Vologeses, quamvis, *obsessa a* 11 *Paeto itinera, hinc peditatu, inde equite*, accepisset, nihil mutato consilio, sed vi ac minis alares exterruit, legionarios obtrivit, uno tantum Centurione, Tarquitio Crescente, turrim, in qua praesidium agitabat, defendere auso, facta saepius eruptione, et caesis, qui barbarorum propius suggrediebantur, donec ignium iactu circumveniretur. peditum si quis integer, longinqua et avia; vulnerati, castra repetivere: *virtutem Regis, saevitiam et copias gentium,* cuncta metu extollentes, facili credulitate eorum, qui eadem pavebant. Ne Dux quidem obniti adversis, sed cuncta militiae munia deseruerat, missis iterum ad Corbulonem precibus, *veniret propere, signa et aquilas et nomen reliquum infelicis exercitus tueretur:*

se

A. V. *ſe fidem interim, donec vita ſuppeditet, retenturos.*
816. Ille interritus, et parte copiarum apud Syriam reli-
A. C.
63. cta, ut munimenta Euphrati inpoſita retinerentur;
12 qua proximum et commeatibus non egenum, regionem Commagenam, exin Cappadociam, inde Armenios petivit. Comitabantur exercitum, praeter alia ſueta bello, magna vis camelorum, onuſta frumenti, ut ſimul hoſtem famemque depelleret. Primum e perculſis Pactium, primipili Centurionem, obvium habuit, dein plerosque militum: quos, diverſas fugae cauſſas obtendentes, *redire ad ſigna et clementiam Paeti experiri* monebat, *ſe niſi victoribus inmitem eſſe.* Simul ſuas legiones adire, hortari, *priorum* admonere, *novam gloriam* oſtendere: *non vicos aut oppida Armeniorum, ſed caſtra Romana, duasque in iis legiones pretium laboris peti. Si ſingulis manipularibus praecipua ſervati civis corona Imperatoria manu tribueretur: quod illud et quantum decus, ubi par eorum numerus apiſceretur, qui adtuliſſent ſalutem, et qui accepiſſent?* His atque talibus in commune alacres, (et erant, quos pericula fratrum aut propinquorum propriis ſtimulis incenderent) continuum diu noctuque
13 iter properabant. Eoque intentius Vologeſes premere obſeſſos, modo vallum legionum, modo caſtellum, quo inbellis aetas defendebatur, adpugnare, propius incedens, quam mos Parthis, ſi ea temeritate hoſtem in praelium eliceret. At illi vix contuberniis extracti: nec aliud quam munimenta propugnabant: pars iuſſu Ducis, et alii propria ignavia, ut Corbulonem opperientes, ac, ſi vis ingrueret, proviſis exemplis Caudinae ac Numantinae cladis. *neque eandem vim Samnitibus, Italico populo, aut Hiſpanis, ac Parthis, Romani Imperii aemulis. Validam*

quo-

quoque et laudatam antiquitatem, quotiens Fortuna A. V.
contra daret, ſaluti conſuluiſſe. Qua deſperatione exer- 816.
citus Dux ſubactus, primas tamen litteras ad Volo- A. C.
geſen, non ſupplices, ſed in modum querentis com- 63.
poſuit, *quod pro Armeniis, ſemper Romanae ditionis,*
aut ſubiectis Regi, quem Imperator delegiſſet, hoſtilia
faceret: pacem ex aequo utilem. nec praeſentia tan-
tum ſpectaret: ipſum adverſus duas legiones, totis Re-
gni viribus adveniſſe: at Romanis orbem terrarum re-
liquum, quo bellum iuvarent. Ad ea Vologeſes, nihil 14
pro cauſſa, ſed *opperiendos ſibi fratres, Pacorum ac*
Tiridaten, reſcripſit: *locum illis tempusque conſilio de-*
ſtinatum, quo de Armenia cernerent: (adieciſſe Deos
dignum Arſacidarum,) ſimul et de legionibus Romanis
ſtatuerent. Miſſi poſt a Paeto nuntii, et *Regis collo-*
quium petitum, qui *Vaſacen, Praefectum equitatus,*
ire iuſſit. Tum Paetus, *Lucullos, Pompeios, et ſi qua*
Caeſares obtinendae donandaeve Armeniae egerant; Va-
ſaces, *imaginem retinendi largiendive penes nos, vim*
penes Parthos, memoravit. Et multum invicem diſ-
ceptato, Monobazus Adiabenus in diem poſterum te-
ſtis iis quae pepigiſſent, adhibetur. Placuitque *libe-*
rari obſidio legiones et decedere omnem militem finibus
Armeniorum, caſtellaque et commeatus Parthis tradi.
quibus perpetratis, copia Vologeſi fieret, mittendi ad Ne-
ronem legatos. Interim flumini Arſaniae (is caſtra 15
praefluebat) pontem inpoſuit, ſpecie ſibi illud iter
expedientis: ſed Parthi, quaſi documentum victo-
riae, iuſſerant. namque iis uſui fuit: noſtri per di-
verſum iere. Addidit rumor, *ſub iugum miſſas legio-*
nes, et alia ex rebus infauſtis, quorum ſimulacrum
ab Armeniis uſurpatum eſt. Namque et munimenta
ingreſſi ſunt, antequam agmen Romanum excederet,

 et

A. V. et circumſtetere vias, captiva olim mancipia, aut
816. iumenta adgnoſcentes abſtrahentesque. Raptae et-
A. C. iam veſtes, retenta arma, pavido milite et conceden-
63. te, ne qua proelii cauſſa exſiſteret. Vologeſes, armis et corporibus caeſorum adgregatis, quo cladem noſtram teſtaretur, viſu fugientium legionum abſtinuit. Fama moderationis quaerebatur, poſtquam ſuperbiam expleverat. Flumen Arſaniam elephanto inſidens, et proximus quisque Regem vi equorum perrupere, quia rumor inceſſerat, *pontem ceſſurum oneri dolo fabricantium.* ſed qui ingredi auſi ſunt, validum
16 et fidum intellexere. Ceterum obſeſſis adeo ſuppeditaviſſe rem frumentariam conſtitit, ut horreis ignem iniicerent: contraque prodiderit Corbulo, *Parthos inopes copiarum, et pabulo adtrito, relicturos oppugnationem, neque ſe plus tridui itinere abfuiſſe.* Adiecit, *iureiurando Paeti cautum apud ſigna, adſtantibus iis, quod teſtificando Rex miſiſſet, neminem Romanum Armeniam ingreſſurum, donec referrentur litterae Neronis, an paci adnueret.* Quae ut augendae infamiae compoſita, ſic reliqua non in obſcuro habentur: una die quadraginta millium ſpatium emenſum eſſe Paetum, deſertis paſſim ſauciis; neque minus deformem illam fugientium trepidationem, quam ſi terga in acie vertiſſent. Corbulo, cum ſuis copiis apud ripam Euphratis obvius, non eam ſpeciem inſignium et armorum praetulit, ut diverſitatem exprobraret. maeſti manipuli, ac vicem commilitonum miſerantes, ne lacrimis quidem temperare. vix prae fletu uſurpata conſalutatio. Deceſſerat certamen virtutis et ambitio gloriae, felicium hominum adfectus. ſola miſericordia valebat, et apud
17 minores magis. Ducum inter ſe brevis ſermo ſecutus

cutus eſt. Hoc conquerente *inritum laborem: po-* A. V.
tuiſſe bellum fuga Parthorum finiri; ille *integra utri-* 816. A. C.
que cuncta reſpondit: *converterent aquilas et iuncti* 63.
invaderent Armeniam, abſceſſu Vologeſis infirmatam.
Non ea Imperatoris habere mandata, Corbulo: *pe-*
riculo legionum commotum, e provincia egreſſum. quan-
do in incerto habeantur Parthorum conatus, Syriam
repetiturum. Sic quoque optimam Fortunam oran-
dam, ut pedes, confectus ſpatiis itinerum, alacrem
et facilitate camporum praevenientem equitem adſeque-
retur. Exin Paetus per Cappadociam hibernavit.
At Vologeſis ad Corbulonem miſſi nuntii, *detrahe-*
ret caſtella trans Euphraten, amnemque, ut olim,
medium faceret: ille, *Armeniam quoque diverſis prae-*
ſidiis vacuam fieri, expoſtulabat. Et poſtremo con-
ceſſit Rex: dirutaque, quae ultra Euphraten com-
munierat Corbulo, et Armenii ſine arbitro relicti
ſunt. At Romae tropaea de Parthis arcusque me- 18
dio capitolini montis ſiſtebantur, decreta ab Sena-
tu, integro adhuc bello, neque tum omiſſa, dum
adſpectui conſulitur, ſpreta conſcientia. Quin et,
diſſimulandis rerum externarum curis, Nero frumen-
tum plebis, vetuſtate conruptum, in Tiberim iecit,
quo ſecuritatem annonae oſtentaret. cuius pretio
nihil additum eſt, quamvis ducentas ferme naves,
portu in ipſo, violentia tempeſtatis, et centum
alias, Tiberi ſubvectas, fortuitus ignis abſumpſiſ-
ſet. Tris dein Conſulares, L. Piſonem, Ducen-
nium Geminum, Pompeium Paullinum vectigalibus
publicis praepoſuit, cum inſectatione priorum Prin-
cipum, *qui gravitate ſumptuum iuſtos reditus anteiſ-*
ſent: ſe annuum ſexcenties ſeſtertium Reipubl. largiri.

A. V. Percrebuerat ea tempeſtate praviſſimus mos, cum
816. propinquis comitiis, aut ſorte provinciarum, ple-
A. C. rique orbi fictis adoptionibus adſciſcerent filios,
63.
19 Praeturasque et provincias inter patres ſortiti, ſtatim emitterent manu, quos adoptaverant. Qui magna cum invidia Senatum adeunt, *ius naturae, labores educandi, adverſus fraudem et artes et brevitatem adoptionis* enumerant: *ſatis pretii eſſe orbis, quod multa ſecuritate, nullis oneribus, gratiam, honores, cuncta prompta et obvia haberent. Sibi promiſſa legum diu exſpectata in ludibrium verti, quando quis ſine ſolicitudine parens, ſine luctu orbus, longa patrum vota repente adaequaret.* Factum ex eo Senatus conſultum, *ne ſimulata adoptio in ulla parte muneris publici iuvaret, ac ne uſurpandis quidem hereditatibus prodeſſet.*
20 Exin Claudius Timarchus, Cretenſis, reus agitur, ceteris criminibus, ut ſolent praevalidi provincialium, et opibus nimiis ad iniurias minorum elati: una vox eius usque ad contumeliam Senatus penetraverat, quod dictitaſſet, *in ſua poteſtate ſitum, an Proconſulibus, qui Cretam obtinuiſſent, grates agerentur.* Quam occaſionem Paetus Thraſea ad bonum publicum vertens, poſtquam de reo cenſuerat, *provincia Creta depellendum*, haec addidit: *uſu probatum eſt, P. C. leges egregias, exempla honeſta, apud bonos ex delictis aliorum gigni. Sic oratorum licentia Cinciam rogationem; candidatorum ambitus Iulias leges; Magiſtratuum avaritia Calpurnia ſcita pepererunt. Nam culpa, quam poena, tempore prior; emendari, quam peccare, poſterius eſt. Ergo adverſus novam provincialium ſuperbiam dignum fide conſtantiaque Romana capiamus conſilium, quo tutelae ſociorum nihil derogetur, nobis opi-*

opinio decedat, qualis quisque habeatur, alibi quam A. V.
in civium iudicio eſſe. Olim quidem non modo Prae- 816. A. C.
tor, aut Conſul, ſed privati etiam mittebantur, qui 63.
provincias viſerent, et, quid de cuiusque obſequio vi- 21
deretur, referrent: trepidabantque gentes de exiſti-
matione ſingulorum. At nunc colimus externos et adu-
lamur: et quomodo ad nutum alicuius grates, ita
promptius adcuſatio decernitur: decernaturque et ma-
neat provincialibus potentiam ſuam tali modo oſten-
tandi: ſed laus falſa et precibus expreſſa perinde co-
hibeantur, quam malitia, quam crudelitas. Plura
ſaepe peccantur, dum demeremur, quam dum offen-
dimus. Quaedam immo virtutes odio ſunt, ſeveritas
obſtinata, invictus adverſum gratiam animus. Inde
initia Magiſtratuum noſtrorum meliora ferme, et finis
inclinat, dum, in modum candidatorum, ſuffragia
conquirimus: quae ſi arceantur, aequabilius atque
conſtantius provinciae regentur. nam ut metu re-
petundarum infracta avaritia eſt, ita, vetita gratia-
rum actione, ambitio cohibebitur. Magno adſenſu 22
celebrata ſententia, non tamen Senatus conſultum
perfici potuit, abnuentibus Conſulibus ea de re re-
latum. Mox, auctore Principe, ſanxere, *ne quis*
ad concilium ſociorum referret, agendas apud Sena-
tum Propraetoribus Proveconſulibus grates, neu quis
ea legatione fungeretur. Iisdem Conſulibus gymna-
ſium ictu fulminis conflagravit, effigiesque in eo
Neronis ad informe aes liquefacta. Et motu ter-
rae, celebre Campaniae oppidum, Pompeii, magna
ex parte proruit. Defunctaque virgo Veſtalis Lae-
lia, in cuius locum Cornelia ex familia Coſſorum A. V.
capta eſt. Memmio Regulo, et Verginio Rufo 817. A. C.
coss. natam ſibi ex Poppaea filiam Nero ultra mor- 64.

 tale 23

A. V. 817. A. C. 64. tale gaudium accepit, adpellavitque *Auguftam*, dato et Poppaeae eodem cognomento. Locus puerperio colonia Antium fuit, ubi ipfe generatus erat. Iam Senatus *uterum Poppaeae* commendaverat Diis, votaque publice fusceperat. quae multiplicata exfolutaque. Et additae *fupplicationes templumque Fecunditati, et certamen ad exemplar Actiacae religionis* decretum: *utque Fortunarum effigies aureae in folio Capitolini Iovis locarentur: ludicrum circenfe, ut Iuliae genti apud Bovillas, ita Claudiae Domitiaeque apud Antium ederetur.* quae fluxa fuere, quartum intra menfem defuncta infante. Rurfusque exortae adulationes, cenfentium *honorem Divae et pulvinar aedemque et Sacerdotem.* Atque ipfe ut laetitiae, ita maeroris inmodicus egit. Adnotatum eft, omni Senatu Antium fub recentem partum effufo, Thrafeam prohibitum inmoto animo praenuntiam inminentis caedis contumeliam excepiffe. Secutam dehinc vocem Caefaris ferunt, qua, *reconciliatum fe Thrafeae,* apud Senecam iactaverit, ac Senecam Caefari gratulatum. Vnde gloria egregiis viris et pericula glifcebant.

24 Inter quae, veris principio, legati Parthorum mandata Regis Vologefis, litterasque in eandem formam, adtulere: *fe priora et totiens iactata, fuper obtinenda Armenia, nunc omittere, quoniam Dii, quamvis potentium populorum arbitri, poffeffionem Parthis, non fine ignominia Romana, tradidiffent. Nuper claufum Tigranen: poft Paetum legionesque, cum opprimere poffet, incolumes dimififfe. Satis adprobatam vim: datum et lenitatis experimentum. Nec recufaturum Tiridaten, accipiendo diademati in urbem venire, nifi Sacerdotii religione adtineretur. Iturum*

ad

ad ſigna et effigies Principis, ubi, legionibus coram, A. V.
Regnum auſpicaretur. Talibus Vologeſis litteris, 817.
quia Paetus diverſa, tamquam rebus integris, ſcri- A. C.
bebat, interrogatus Centurio, qui cum legatis ad- 64.
venerat, *quo in ſtatu Armenia eſſet? omnes inde* 25
Romanos exceſſiſſe, reſpondit. Tum intellecto bar-
barorum inriſu, qui peterent, quod eripuerant,
conſuluit inter primores civitatis Nero, *bellum an-*
ceps, an pax inhoneſta placeret? nec dubitatum de
bello. Et Corbulo, tot per annos militum atque
hoſtium gnarus, gerendae rei praeficitur, ne cuius
alterius inſcitia rurſum peccaretur, quia Paeti pi-
guerat. Igitur inriti remittuntur, cum donis ta-
men, unde ſpes fieret, non fruſtra eadem oraturum
Tiridaten, ſi preces ipſe adtuliſſet. Syriaeque ex-
ſecutio Cincio, copiae militares Corbuloni permiſ-
ſae; et quintadecima legio, ducente Mario Celſo,
e Pannonia adiecta eſt. Scribitur Tetrarchis ac Re-
gibus, Praefectisque et Procuratoribus, et qui Prae-
torum finitimas provincias regebant, *iuſſis Corbulo-*
nis obſequi: in tantum ferme modum aucta poteſtate,
quem Populus Romanus Cn. Pompeio, bellum Pi-
raticum geſturo, dederat. Regreſſum Paetum, cum
graviora metueret, facetiis inſectari ſatis habuit
Caeſar, his ferme verbis: *Ignoſcere ſe ſtatim, ne*
tam promptus in pavorem longiore ſolicitudine aegre-
ſceret. At Corbulo quarta et duodecima legionibus, 26
quae, fortiſſimo quoque amiſſo et ceteris exterri-
tis, parum habiles proelio videbantur, in Syriam
translatis, ſextam inde ac tertiam legiones, inte-
grum militem et crebris ac proſperis laboribus ex-
ercitum, in Armeniam ducit. Addiditque legio-
nem quintam, quae, per Pontum agens expers cla-

A. V. dis fuerat, ſimul quintadecimanos, recens adductos:
817. et vexilla delectorum ex Illyrico et Aegypto, quod-
A. C. que alarum cohortiumque: et auxilia Regum in unum
64. conducta apud Melitenen, qua transmittere Euphra-
ten parabat. Tum luſtratum rite exercitum ad con-
cionem vocat, orditurque magnifica *de auſpiciis Im-
peratoriis, rebusque a ſe geſtis*, adverſa *in inſcitiam
Paeti* declinans: multa auctoritate, quae viro mi-
27 litari pro facundia erat. Mox iter, L. Lucullo
quondam penetratum, apertis, quae vetuſtas obſe-
pſerat, pergit. Et venientes Tiridatis Vologeſis-
que de pace legatos haud adſpernatus, adiungit iis
Centuriones, cum mandatis non inmitibus: *non
enim adhuc eo ventum, ut certamine extremo opus eſ-
ſet. Multa Romanis ſecunda, quaedam Parthis eve-
niſſe, documento adverſus ſuperbiam: proinde et Ti-
ridati conducere, intactum vaſtationibus Regnum dono
accipere; et Vologeſen melius ſocietate Romana, quam
damnis mutuis, genti Parthorum conſulturum. Scire,
quantum intus discordiarum, quamque indomitas et
praeferoces nationes regeret. Contra Imperatori ſuo
inmotam ubique pacem, et unum id bellum eſſe.* Simul
conſilio terrorem adiicere, et Megiſtanas Armènios,
qui primi a nobis defecerant, pellit ſedibus, caſtel-
la eorum exſcindit, plana, edita, validos invali-
28 dosque pari metu complet. Non infenſum, nedum
hoſtili odio Corbulonis nomen etiam Barbaris habe-
batur, eoque conſilium eius fidum credebant. ergo
Vologeſes neque atrox in ſummam, et quibusdam
praefecturis inducias petit. Tiridates locum diem-
que conloquio poſcit. Tempus propinquum, lo-
cus, in quo nuper obſeſſae cum Paeto legiones
erant, cum a Barbaris delectus eſſet, ob memo-
riam

riam laetioris ſibi rei, non eſt a Corbulone vita- A. V.
tus, ut disſimilitudo fortunae gloriam augeret. Ne- 817.
que infamia Paeti angebatur: quod eo maxime pa- A. C.
tuit, quia filio eius, Tribuno, ducere manipulos 64.
atque operire reliquias malae pugnae imperavit. Die
pacta Tiberius Alexander, inluſtris Eques Roma-
nus, miniſter bello datus, et Vivianus Annius,
gener Corbulonis, nondum Senatoria aetate, ſed
pro Legato quintae legioni inpoſitus, in caſtra Ti-
ridatis venere, honori eius, ac, ne metueret in-
ſidias, tali pignore. Viceni dehinc equites adſum-
pti. Et, viſo Corbulone, Rex prior equo deſiluit:
nec cunctatus Corbulo. Sed pedes uterque dextras
miſcuere. Exin Romanus laudat iuvenem, *omiſſis* 29
praecipitibus, tuta et ſalutaria capeſſentem. Ille *de
nobilitate generis* multum praefatus, cetera tempe-
ranter adiungit: *Iturum quippe Romam, laturum-
que novum Caeſari decus, non adverſis Parthorum
rebus ſupplicem Arſaciden.* Tum placuit, Tirida-
ten ponere apud effigiem Caeſaris inſigne Regium,
nec niſi manu Neronis reſumere: et conloquium
oſculo finitum. Dein paucis diebus interiectis,
magna utrimque ſpecie, inde eques compoſitus per
turmas, et inſignibus patriis, hinc agmina legio-
num ſtetere, fulgentibus aquilis ſignisque et ſimula-
cris Deum, in modum templi. Medio tribunal ſe-
dem curulem, et ſedes effigiem Neronis, ſustine-
bat. Ad quam progreſſus Tiridates, caeſis ex more
victimis, ſublatum capite diadema imagini ſubiecit:
magnis apud cunctos animorum motibus; quos au-
gebat inſita adhuc oculis exercituum Romanorum
caedes aut obſidio. *at nunc verſos caſus: iturum
Tiridaten oſtentui gentibus, quanto minus quam ca-*

 pti-

A. V. *ptivum?* Addidit gloriae Corbulo comitatem epu-
817 lasque: et rogitante Rege cauſſas, quotiens no-
A. C. vum aliquid adverterat: ut, initia vigiliarum per
64. 30 Centurionem nuntiari, convivium buccina dimitti,
et ſtructam ante Augurale aram ſubdita face accendi:
cuncta in maius adtollens, admiratione priſci mo-
ris adfecit. poſtero die *ſpatium* oravit, *quo, tan-
tum itineris aditurus, fratres ante matremque viſe-
ret:* obſidem interea filiam tradit litteraſque ſup-
31 plices ad Neronem. Et digreſſus, Pacorum apud
Medos, Vologeſen Ecbatanis reperit, non incurio-
ſum fratris: quippe et propriis nuntiis a Corbu-
lone petierat, *ne quam imaginem ſervitii Tiridates
perferret: neu ferrum traderet, aut complexu pro-
vincias obtinentium arceretur foribusve eorum adſiſte-
ret: tantusque ei Romae, quantus Conſulibus, ho-
nor eſſet.* Scilicet externae ſuperbiae ſueto non in-
erat notitia noſtri: apud quos vis Imperii valet,
inania transmittuntur.

32 Eodem anno Caeſar nationes Alpium maritimarum
in ius Latii transtulit. Equitum Romanorum locos
ſedilibus plebis antepoſuit apud circum. namque ad
eam diem indiscreti inibant, quia lex Roſcia nihil,
niſi de quatuordecim ordinibus, ſanxit. Spectacula
gladiatorum idem annus habuit, pari magnificentia
ac priora. Sed feminarum inluſtrium Senatorumque
A. V. plures per arenam foedati ſunt. C. Lecanio, M. Li-
818 cinio coss. acriore in dies cupidine adigebatur Nero
A. C. promiſcuas ſcenas frequentandi. nam adhuc per do-
65. 33 mum, aut hortos, cecinerat, iuvenalibus ludis,
quos, ut parum celebres et tantae voci anguſtos,
ſpernebat. Non tamen Romae incipere auſus, Nea-
polim, quaſi Graecam urbem, delegit: *inde initium
fore*

fore, ut transgreſſus in Achaiam, inſignesque et anti- A. V.
quitus ſacras coronas adeptus, maiore fama ſtudia ci- 818. A. C.
vium eliceret. Ergo contractum oppidanorum vul- 65.
gus, et quos e proximis coloniis et municipiis eius
rei fama civerat; quique Caeſarem per honorem, aut
varios uſus ſectantur, etiam militum manipuli, thea-
trum Neapolitanorum complent. Illic, plerique ut 34
arbitrabantur, triſte, ut ipſe, providum potius et
ſecundis Numinibus, evenit. nam egreſſo, qui ad-
fuerat, populo, vacuum et ſine ullius noxa, thea-
trum conlapſum eſt. Ergo, per compoſitos cantus,
grates Diis atque ipſam recentis caſus fortunam ce-
lebrans, petiturusque maris Hadriae traiectus, apud
Beneventum interim conſedit: ubi gladiatorium mu-
nus a Vatinio celebre edebatur. Vatinius inter foe-
diſſima eius aulae oſtenta fuit, ſutrinae tabernae alu-
mnus, corpore detorto, facetiis ſcurrilibus: primo
in contumelias adſumtus; deinde optimi cuiusque
criminatione eo usque valuit, ut gratia, pecunia, vi
nocendi etiam malos praemineret. Eius munus fre- 35
quentanti Neroni, ne inter voluptates quidem a ſce-
leribus ceſſabatur. Iisdem quippe illis diebus Tor-
quatus Silanus mori adigitur, quia, ſuper Iuniae fa-
miliae claritudinem, D. Auguſtum atavum ferebat.
Iuſſi adcuſatores obiicere, *prodigum largitionibus,
neque aliam ſpem quam in novis rebus eſſe. quin eum
homines habere, quos ab epiſtolis et libellis et rationi-
bus adpellet, nomina ſummae curae et meditamenta.*
Tum intimus quisque libertorum vincti abreptique.
Et, cum damnatio inſtaret, brachiorum venas Tor-
quatus interſcidit, ſecutaque Neronis oratio ex mo-
re: *quamvis ſontem et defenſioni merito diffiſum, vi-
cturum tamen fuiſſe, ſi clementiam iudicis exſpectaſſet,*

Neo

A. V. Nec multo poſt, omiſſa in praeſens Achaia, (cauſ-
818. A. C. ſae in incerto fuere) urbem reviſit; provincias Orien-
65. tis, maxime Aegyptum, ſecretis imaginationibus
36 agitans. Dehinc edicto teſtificatus, *non longam ſui abſentiam, et cuncta in Republica perinde inmota ac proſpera fore;* ſuper ea profectione adiit capitolium. Illic veneratus Deos, cum Veſtae quoque templum iniſſet, repente cunctos per artus tremens, ſeu numine exterrente, ſeu facinorum recordatione nunquam timore vacuus, deſeruit inceptum, *cunctas ſibi curas amore patriae leviores* dictitans. *Vidiſſe civium maeſtos vultus, audire ſecretas querimonias, quod tantum aditurus eſſe iter, cuius ne modicos quidem egreſſus tolerarent, ſueti adverſum fortuita adſpectu Principis refoveri. Ergo, ut in privatis neceſſitudinibus proxima pignora praevalerent, ita Populum Romanum vim plurimam habere, parendumque retinenti.* Haec atque talia plebi volentia fuere, voluptatum cupidine, et, quae praecipua cura eſt, rei frumentariae anguſtias, ſi abeſſet, metuenti. Senatus et primores in incerto erant, procul an coram atrocior haberetur. dehinc, quae natura magnis timoribus, deterius cre-
37 debant, quod evenerat. Ipſe, quo fidem adquireret, nihil usquam perinde laetum ſibi, publicis locis ſtruere convivia, totaque urbe quaſi domo uti. Et celeberrimae luxu famaque epulae fuere, quas a Tigellino paratas, ut exemplum referam, ne ſaepius eadem prodigentia narranda ſit. Igitur in ſtagno Agrippae fabricatus eſt ratem, cui ſuperpoſitum convivium aliarum tractu navium moveretur. naves auro et ebore diſtinctae: remigesque exoleti per aetates et ſcientiam libidinum componebantur. volucres et feras diverſis e terris et animalia maris Oceano abusque pe-

tive-

tiverat. crepidinibus ſtagni lupanaria adſtabant, in- A. V.
luſtribus feminis completa. contra ſcorta viſebantur, 818.
nudis corporibus. iam geſtus motusque obſceni: A. C.
et, poſtquam tenebrae incedebant, quantum iuxta 65.
nemoris, et circumiecta tecta, conſonare cantu et luminibus clareſcere. Ipſe, per licita atque inlicita foedatus, nihil flagitii reliquerat, quo conruptior ageret, niſi paucos poſt dies uni ex illo contaminatorum grege, cui nomen *Pythagorae* fuit, in modum ſolennium coniugiorum denupſiſſet. Inditum Imperatori flammeum: viſi Auſpices, dos et genialis torus et faces nuptiales: cuncta denique ſpectata, quae etiam in femina nox operit.

Sequitur clades, forte, an dolo Principis incer- 38
tum: nam utrumque auctores prodidere: ſed omnibus, quae huic urbi per violentiam ignium acciderunt, gravior atque atrocior. Initium in ea parte circi ortum, quae Palatino Caelioque montibus contigua eſt: ubi per tabernas, quibus id mercimonium inerat, quo flamma alitur, ſimul coeptus ignis et ſtatim validus, ac vento citus, longitudinem circi conripuit. neque enim domus munimentis ſeptae, vel templa muris cincta, aut quid aliud morae interiacebat. Inpetu pervagatum incendium plana primum, deinde in edita adſurgens, et rurſum inferiora populando, anteiit remedia velocitate mali, et obnoxia urbe artis itineribus hucque et illuc flexis, atque enormibus vicis, qualis vetus Roma fuit. Ad hoc lamenta paventium feminarum, feſſa ſenum ac rudis pueritiae aetas, quique ſibi, quique aliis conſulebant, dum trahunt invalidos, aut opperiuntur, pars morans, pars feſtinans, cuncta inpediebant: et ſaepe, dum in tergum reſpectant, lateribus aut fronte

A. V. te circumveniebantur: vel, ſi in proxima evaſerant,
818. illis quoque igni conreptis, etiam, quae longinqua
A. C. crediderant, in eodem caſu reperiebantur. Poſtre-
65. mo, quid vitarent, quid peterent ambigui, complere vias, ſterni per agros: quidam amiſſis omnibus fortunis, diurni quoque victus, alii caritate ſuorum, quos eripere nequiverant, quamvis patente effugio, interiere. Nec quisquam defendere audebat, crebris multorum minis, reſtinguere prohibentium, et quia alii palam faces iaciebant, atque eſſe ſibi auctorem vociferabantur: ſive ut raptus licentius exercerent,
39 ſeu iuſſu. Eo in tempore Nero, Antii agens, non ante in urbem regreſſus eſt, quam domui eius, qua palatium et Maecenatis hortos continuaverat, ignis propinquaret. Neque tamen ſiſti potuit, quin et palatium et domus et cuncta circum haurirentur. Sed ſolatium populo exturbato et profugo campum Martis ac monumenta Agrippae, hortos quin etiam ſuos patefecit: et ſubitaria aedificia exſtruxit, quae multitudinem inopem acciperent: ſubvectaque utenſilia ab Oſtia et propinquis municipiis; pretiumque frumenti minutum usque ad ternos nummos. Quae, quamquam popularia, in inritum cadebant, quia pervaſerat rumor, *ipſo tempore flagrantis urbis, iniſſe eum domeſticam ſcenam et ceciniſſe Troianum excidium,*
40 *praeſentia mala vetuſtis cladibus adſimulantem.* Sexto demum die, apud imas Esquilias, finis incendio factus, prorutis per inmenſum aedificiis, ut continuae violentiae campus et velut vacuum coelum occurreret. Nec dum poſito metu, redibat levius rurſum graſſatus ignis, patulis magis urbis locis; eoque ſtrages hominum minor. delubra Deum et porticus amoenitati dicatae latius procidere. Plusque infa-

miae

miae id incendium habuit, quia praediis Tigellini A. V. Aemilianis proruperat. Videbaturque Nero conden- 818. A. C. dae urbis novae et cognomento suo adpellandae glo- 65. riam quaerere. Quippe in regiones quatuordecim Roma dividitur: quarum quatuor integrae manebant, tres solo tenus deiectae: septem reliquis pauca tectorum vestigia supererant, lacera et semiusta.

41 Domuum et insularum et templorum, quae amissa sunt, numerum inire haud promptum fuerit: sed vetustissima religione, quod Servius Tullius Lunae et Magna ara fanumque, quae praesenti Herculi Arcas Euander sacraverat, aedesque Statoris Iovis, vota Romulo, Numaeque regia et delubrum Vestae cum Penatibus Populi Romani, exusta. Iam opes, tot victoriis quaesitae, et Graecarum artium decora, exin monimenta ingeniorum antiqua et inconrupta; quamvis, in tanta resurgentis urbis pulchritudine, multa seniores meminerint, quae reparari nequibant. Fuere, qui adnotarent, XIV. Kalend. Sextiles principium incendii huius ortum, quo et Senones captam urbem inflammaverant. alii eo usque cura progressi sunt, ut totidem annos mensesque et dies inter utraque incendia numerent.

42 Ceterum Nero usus est patriae ruinis, exstruxitque domum, in qua haud perinde gemmae et aurum miraculo essent, solita pridem et luxu vulgata, quam arva et stagna et in modum solitudinum hinc silvae, inde aperta spatia et prospectus: magistris et machinatoribus Severo et Celere, quibus ingenium et audacia erat, etiam quae natura denegavisset, per artem tentare et viribus Principis inludere. Namque, *ab lacu Averno navigabilem fossam usque ad ostia Tiberina depressuros*, promiserant, squalenti littore, aut per mon-

A. V. 818. A. C. 65. montes adverſos. neque enim aliud humidum gignendis aquis occurrit, quam Pomptinae paludes: cetera abrupta, aut arentia: ac, ſi perrumpi poſſent, intolerandus labor, nec ſatis cauſſae. Nero tamen, ut erat incredibilium cupitor, effodere proxima Averno iuga connixus eſt: manentque veſti-
43 gia inritae ſpei. Ceterum, urbis quae domui ſupererant, non, ut poſt Gallica incendia, nulla diſtinctione, nec paſſim erecta, ſed dimenſis vicorum ordinibus et latis viarum ſpatiis, cohibitaque aedificiorum altitudine ac patefactis areis additisque porticibus, quae frontem inſularum protegerent. *Eas porticus*, Nero, *ſua pecunia exſtructurum*, *purgatasque areas dominis traditurum*, pollicitus eſt. Addidit praemia, pro cuiusque ordine et rei familiaris copiis: finivitque tempus, intra quod effectis domibus aut inſulis adipiſcerentur. *Ruderi accipiendo Oſtienſes paludes* deſtinabat, *utique naves, quae frumentum Tiberi ſubvectaſſent, onuſtae rudere decurrerent: aedificiaque ipſa, certa ſui parte, ſine trabibus, ſaxo Gabino Albanove ſolidarentur:* quod is lapis ignibus inpervius eſt. *Iam aqua, privatorum licentia intercepta, quo largior et pluribus locis in publicum flueret, cuſtodes et ſubſidia reprimendis ignibus in propatulo quisque haberet: nec communione parietum, ſed propriis quaeque muris ambirentur.* Ea, ex utilitate accepta, decorem quoque novae urbi adtulere. Erant tamen, qui crederent, *veterem illam formam ſalubritati magis conduxiſſe, quoniam anguſtiae itinerum et altitudo tectorum non perinde ſolis vapore perrumperentur: at nunc patulam latitudinem, et nulla umbra defenſam,*
44 *graviore aeſtu ardeſcere.* Et haec quidem humanis con-

consiliis providebantur. Mox petita Diis piacula, A. V. 818.
aditique Sibyllae libri, ex quibus supplicatum Vul- A. C.
cano et Cereri Proserpinaeque, ac propitiata Iuno 65
per matronas, primum in capitolio, deinde apud proximum mare: unde hausta aqua templum et simulacrum Deae prospersum est: et sellisternia ac pervigilia celebravere feminae, quibus mariti erant. Sed non ope humana, non largitionibus Principis, aut Deum placamentis, decedebat infamia, quin iussum incendium crederetur. Ergo abolendo rumori Nero subdidit reos, et quaesitissimis poenis adfecit, quos, per flagitia invisos, vulgus *Christianos* adpellabat. Auctor nominis eius Christus, Tiberio imperitante, per Procuratorem Pontium Pilatum supplicio adfectus erat. Repressaque in praesens exitiabilis superstitio rursus erumpebat, non modo per Iudaeam, originem eius mali, sed per urbem etiam, quo cuncta undique atrocia aut pudenda confluunt celebranturque. Igitur primo conrepti, qui fatebantur, deinde, indicio eorum, multitudo ingens, haud perinde in crimine incendii, quam odio humani generis, convicti sunt. Et pereuntibus addita ludibria, ut ferarum tergis contecti, laniatu canum interirent, aut crucibus adfixi, aut flammandi, atque, ubi defecisset dies, in usum nocturni luminis urerentur. Hortos suos ei spectaculo Nero obtulerat, et circense ludicrum edebat, habitu aurigae permixtus plebi, vel curriculo insistens. Vnde, quamquam adversus sontes et novissima exempla meritos, miseratio oriebatur, tamquam non utilitate publica, sed in saevitiam unius, absumerentur. Interea conferendis pecu- 45
niis pervastata Italia, provinciae eversae, sociique

A. V. 818. A. C. 65. populi et quae civitatum liberae vocantur. Inque eam praedam etiam Dii cessere, spoliatis in urbe templis, egestoque auro, quod triumphis, quod votis, omnis Populi Romani aetas prospere, aut in metu, sacraverat. Enimvero, per Asiam atque Achaiam non dona tantum, sed simulacra Numinum abripiebantur, missis in eas provincias Acrato ac Secundo Carinate. Ille libertus, cuicumque flagitio promptus; hic, Graeca doctrina ore tenus exercitus, animum bonis artibus non induerat. Ferebatur *Seneca, quo invidiam sacrilegii a semet averteret*, longinqui ruris secessum *oravisse, et, postquam non concedebatur, ficta valetudine, quasi aeger nervis, cubiculum non egressus.* Tradidere quidam, *venenum ei per libertum ipsius, cui nomen* Cleonicus, *paratum iussu Neronis: vitatumque a Seneca, proditione liberti, seu propria formidine, dum simplici victu et agrestibus pomis, ac, si sitis admoneret, profluente aqua vitam tolerat.*

46 Per idem tempus gladiatores apud oppidum Praeneste, tentata eruptione, praesidio militis, qui custos aderat, coerciti sunt: iam *Spartacum et vetera mala* rumoribus ferente populo, ut est novarum rerum cupiens pavidusque. Nec multo post clades rei navalis accipitur: non bello: quippe haud alias tam inmota pax: sed certum ad diem *in Campaniam redire classem* Nero iusserat, non exceptis maris casibus. Ergo gubernatores, quamvis saeviente pelago, a Formiis movere: et gravi Africo, dum promontorium Miseni superare contendunt, Cumanis littoribus inpacti, triremium ple-

47 rasque et minora navigia passim amiserunt. Fine anni vulgantur prodigia, inminentium malorum

nun-

nuntia. Vis fulgurum non alias crebrior et ſidus A. V.
cometes, ſanguine inluſtri ſemper Neroni expiatum. 818 A. C.
Bicipites hominum aliorumve animalium partus ab- 65.
iecti in publicum, aut in ſacrificiis, quibus gra-
vidas hoſtias inmolare mos eſt, reperti. Et in
agro Placentino, viam propter, natus vitulus, cui
caput in crure eſſet. Secutaque Haruſpicum inter-
pretatio: *parari rerum humanarum aliud caput:
ſed non fore validum, neque occultum; quia in utero
repreſſum, aut iter iuxta editum ſit.* Ineunt dein- V. A.
de Conſulatum Silius Nerva et Atticus Veſtinus, 819. A. C.
coepta ſimul et aucta coniuratione, in quam cer- 66.
tatim nomina dederant, Senatores, Eques, miles, 48
feminae etiam, cum odio Neronis, tum favore in
C. Piſonem. Is Calpurnio genere ortus, ac mul-
tas inſignesque familias paterna nobilitate comple-
xus, claro apud vulgum rumore erat, per virtu-
tem, aut ſpecies virtutibus ſimiles. Namque fa-
cundiam tuendis civibus exercebat, largitionem ad-
verſus amicos, et ignotis quoque comi ſermone et
congreſſu. Aderant etiam fortuita, corpus proce-
rum, decora facies. Sed procul gravitas morum,
aut voluptatum parſimonia: lenitati ac magnificen-
tiae et aliquando luxui indulgebat. Idque pluribus
probabatur; qui, in tanta vitiorum dulcedine, ſum-
mum Imperium non reſtrictum nec perſeverum vo-
lunt. Initium coniurationi non a cupidine ipſius 49
fuit: nec tamen facile memoraverim, quis primus
auctor, cuius inſtinctu concitum ſit, quod tam
multi ſumpſerunt. Promptiſſimos Subrium Flavium,
Tribunum Praetoriae cohortis, et Sulpicium Aſprum
Centurionem exſtitiſſe, conſtantia exitus docuit.
Et Lucanus Annaeus Plautiusque Lateranus, Con-

A. V. ſul deſignatus, vivida odia intulere. Lucanum pro-
819. priae cauſſae accendebant, quod famam carminum
A. C. eius premebat Nero, prohibueratque oſtentare, va-
66. nus aemulatione. Lateranum, Conſulem deſignatum, nulla iniuria, ſed amor Reipubl. ſociavit. At Flavius Scevinus et Afranius Quinctianus, uterque Senatorii ordinis, contra famam ſui, principium tanti facinoris capeſſivere. Nam Scevino diſſoluta luxu mens et proinde vita ſomno languida: Quinctianus mollitia corporis infamis, et a Nerone probroſo carmine diffamatus, contumelias ultum ibat.

50 Ergo, dum *ſcelera Principis, et finem adeſſe Imperii, deligendumque, qui feſſis rebus ſuccurreret*, inter ſe aut inter amicos iaciunt, adgregavere Tullium Senecionem, Cervarium Proculum, Vulcatium Araricum, Iulium Tugurinum, Munatium Gratum, Antonium Natalem, Martium Feſtum, Equites Romanos: ex quibus Senecio, e praecipua familiaritate Neronis, ſpeciem amicitiae etiam tum retinens: eo pluribus periculis conflictabatur. Natalis particeps ad omne ſecretum Piſoni erat. ceteris ſpes ex novis rebus petebatur. Adſcitae ſunt, ſuper Subrium et Sulpicium, de quibus retuli, militares manus, Granius Silvanus et Statius Proximus, Tribuni cohortium praetoriarum, Maximus Scaurus et Venetus Paullus Centuriones. Sed ſummum robur in Fenio Rufo Praefecto videbatur, quem, vita famaque laudatum, per ſaevitiam inpudicitiamque Tigellinus in animo Principis anteibat, fatigabatque criminationibus, ac ſaepe in metum adduxerat, quaſi *adulterum Agrippinae et deſiderio eius ultioni intentum.* Igitur, ubi coniuratis, Praefectum quoque Praetorii in partes deſcendiſſe, cre-

bro

bro ipsius sermone facta fides; promptius iam de A. V.
tempore ac loco caedis agitabant. Et *cepisse inpe-* 819.
tum Subrius Flavius ferebatur, *in scena canentem* A. C. 66.
Neronem adgrediendi; aut cum ardente domo per noctem huc illuc cursaret incustoditus. Hic occasio solitudinis; ibi ipsa frequentia, tanti decoris testis, pulcherrimum animum exstimulaverant: nisi inpunitatis cupido retinuisset, magnis semper conatibus adversa. Interim cunctantibus prolatantibusque spem
51 ac metum, Epicharis quaedam, incertum quonam modo sciscitata (neque illi ante ulla rerum honestarum cura fuerat) accendere et arguere coniuratos: ac postremo lentitudinis eorum pertaesa, et in Campania agens, primores classiariorum Misenensium labefacere, et conscientia inligare connixa est tali initio. Erat Chiliarchus in ea classe Volusius Proculus, occidendae matris Neronis inter ministros, non ex magnitudine sceleris provectus, ut rebatur. is mulieri olim cognitus, seu recens orta amicitia, dum *merita erga Neronem sua, et quam in inritum cecidissent*, aperit, adiicitque questus et *destinationem vindictae, si facultas oriretur*, spem dedit, posse inpelli et plures conciliare. nec leve auxilium in classe, crebras occasiones; quia Nero multo apud Puteolos et Misenum maris usu laetabatur. Ergo Epicharis plura: et omnia scelera Principis orditur: *neque se iactare, quod inane esset; provisum, quonam modo poenas eversae Reipublicae daret: accingeretur modo navare operam et militum acerrimos ducere in partes, ac digna pretia exspectaret.* Nomina tamen coniuratorum reticuit. Vnde Proculi indicium inritum fuit, quamvis ea, quae audierat, ad Neronem detulisset. Accita quippe Epicharis, et cum indice

A. V. 819. A. C. 66 composita, nullis testibus innixum facile confutavit. Sed ipsa in custodia retenta est, suspectante Nerone, haud falsa esse, etiam quae vera non probabantur.

52 Coniuratis tamen, metu proditionis permotis, placitum maturare caedem apud Baias in villa Pisonis: cuius amoenitate captus Caesar creber eo ventitabat, balneasque et epulas inibat, omissis excubiis et fortunae suae mole. Sed abnuit Piso, *invidiam* praetendens, *si sacra mensae, Diique hospitales caede qualiscumque Principis cruentarentur. melius apud urbem, in illa invisa et spoliis civium exstructa domo, vel in publico patraturos, quod pro Republica suscepissent.* Haec in commune: ceterum timore occulto, ne L. Silanus, eximia nobilitate disciplinaque C. Cassii, apud quem educatus erat, ad omnem claritudinem sublatus, imperium invaderet, prompte daturis operam, qui a coniuratione integri essent, quique miserarentur Neronem, tamquam per scelus interfectum. Plerique, *Vestini quoque Consulis acre ingenium vitavisse Pisonem* crediderunt, *ne ad libertatem moveretur, vel, delecto Imperatore alio, sui muneris Rempublicam faceret.* Etenim expers coniurationis erat; quamvis super eo crimine Nero vetus adversus insontem odium

53 expleverit. Tandem statuere, circensium ludorum die, qui Cereri celebratur, exsequi destinata: quia Caesar, rarus egressu, domoque aut hortis clausus, ad ludicra circi ventitabat, promptioresque aditus erant laetitia spectaculi. Ordinem insidiis composuerant, *ut Lateranus, quasi subsidium rei familiari oraret, deprecabundus et genibus Principis accidens, prosterneret incautum premeretque, animi validus et corpore ingens. Tum iacentem et inpeditum Tribuni et Centuriones et ceterorum, ut quisque audentiae habuisset,*

fet, accurrerent trucidarentque: primas ſibi partes A. V. 819. A. C. 66.
expoſtulante Scevino, qui pugionem templo Salutis (in Etruria), ſive, ut alii tradidere, Fortunae Ferentino in oppido, detraxerat, geſtabatque velut magno operi ſacrum. *Interim Piſo apud aedem Cereris opperiretur, unde eum Praefectus Fenius et ceteri accitum ferrent in caſtra, comitante Antonia, Claudii Caeſaris filia, ad eliciendum vulgi favorem:* quod C. Plinius memorat. Nobis quoquo modo traditum non occultare in animo fuit, quamvis abſurdum videretur, aut inanem ad ſpem Antoniam nomen et periculum commodaviſſe, aut Piſonem, notum amore uxoris, alii matrimonio ſe obſtrinxiſſe: niſi ſi cupido dominandi cunctis adfectibus flagrantior eſt. Sed mirum,

54 quam inter diverſi generis, ordinis, aetatis, ſexus, dites, pauperes taciturnitate omnia cohibita ſint; donec proditio coepit e domo Scevini: qui pridie inſidiarum multo ſermone cum Antonio Natale, dein regreſſus domum, teſtamentum obſignavit; promptum vagina pugionem, de quo ſupra retuli, *vetuſtate obtuſum* increpans, *aſperari ſaxo et in mucronem ardeſcere* iuſſit, eamque curam liberto Milicho mandavit. Simul adfluentius ſolito convivium initum: ſervorum cariſſimi libertate et alii pecunia donati. atque ipſe maeſtus et magnae cogitationis manifeſtus erat, quamvis laetitiam vagis ſermonibus ſimularet. Poſtremo *vulneribus ligamenta, quibusque ſiſtitur ſanguis, parare* eundem Milichum monet; ſive gnarum coniurationis et illuc usque fidum, ſeu neſcium et tunc primum adreptis ſuſpicionibus, ut plerique tradidere de conſequentibus. Nam, cum ſecum ſervilis animus praemia perfidiae reputavit, ſimulque inmenſa pecunia et potentia obverſabantur,

 ceſſit

A. V. 819 A. C. 66. ceſſit fas et ſalus patroni et acceptae libertatis memoria. Etenim uxoris quoque conſilium adſumpſerat, muliebre ac deterius. quippe ultro metum intentabat, *multosque adſtitiſſe libertos ac ſervos, qui eadem viderint: nihil profuturum unius ſilentium: at praemia*
55 *penes unum fore, qui indicio praeveniſſet.* Igitur, coepta luce, Milichus in hortos Servilianos pergit: et, cum foribus arceretur, *magna et atrocia adferre* dictitans, deductusque ab ianitoribus ad libertum Neronis, Epaphroditum, mox ab eo ad Neronem, *urgens periculum, graves coniurationes*, et cetera, quae audierat coniectaveratque, docet. Telum quoque in necem eius paratum oſtendit, accirique reum iuſſit. is raptus per milites et defenſionem orſus, *Ferrum, cuius argueretur, olim religione patria cultum, et in cubiculo habitum ac fraude liberti ſubreptum,* reſpondit. *Tabulas teſtamenti ſaepius a ſe, et incuſtodita dierum obſervatione, ſignatas. Pecunias et libertates ſervis et ante dono datas, ſed ideo tunc largius, quia, tenui iam re familiari et inſtantibus creditoribus, teſtamento diffideret. Enimvero liberales ſemper epulas ſtruxiſſe et vitam amoenam et duris iudicibus parum probatam. Fomenta vulneribus nulla iuſſu ſuo, ſed, quia cetera palam vana obieciſſet, adiungere crimen, ut ſeſe pariter indicem et teſtem faceret.* Adiicit dictis conſtantiam. incuſat ultro *inteſtabilem et conſceleratum*, tanta vocis ac vultus ſecuritate, ut labaret indicium, niſi Milichum uxor admonuiſſet, *Antonium Natalem multa cum Scevino ac ſecreto conlocutum, et eſſe utroſque*
56 *C. Piſonis intimos.* Ergo accitur Natalis: et diverſi interrogantur, *quisnam is ſermo, qua de re fuiſſet?* cum exorta ſuſpicio, quia non congruentia reſponderant: inditaque vincla. Et tormentorum adſpectum

ctum ac minas non tulere. Prior tamen Natalis, totius conspirationis magis gnarus, simul arguendi peritior, *de Pisone* primum fatetur. deinde adiicit *Annaeum Senecam*, sive internuntius inter eum Pisonemque fuit, sive ut Neronis gratiam pararet, qui infensus Senecae, omnes ad eum opprimendum artes conquirebat. Tum, cognito Natalis indicio, Scevinus quoque, pari inbecillitate, an cuncta iam patefacta credens nec ullum silentii emolumentum, edidit ceteros. ex quibus Lucanus Quinctianusque et Senecio diu abnuere. Post, promissa inpunitate conrupti, quo tarditatem excusarent, Lucanus *Atillam matrem suam*, Quinctianus *Glitium Gallum*, Senecio *Annium Pollionem*, amicorum praecipuos, nominavere. At- 57
que interim Nero recordatus, Volusii Proculi indicio Epicharin adtineri, ratusque muliebre corpus inpar dolori, *tormentis dilacerari* iubet. At illam non verbera, non ignes, non ira eo acrius torquentium, ne a femina spernerentur, pervicere, quin obiecta denegaret. Sic primus quaestionis dies contemptus. Postero, cum ad eosdem cruciatus retraheretur gestamine sellae, (nam dissolutis membris insistere nequibat) vinclo fasciae, quam pectori detraxerat, in modum laquei ad arcum sellae restricto, indidit cervicem, et, corporis pondere conisa, tenuem iam spiritum expressit: clariore exemplo libertina mulier, in tanta necessitate, alienos ac prope ignotos protegendo, cum ingenui et viri et Equites Romani Senatoresque, intacti tormentis, carissima suorum quisque pignorum proderent. Non enim omittebant Lucanus quoque et Senecio et Quinctianus passim conscios edere, magis magisque pavido Nerone, quamquam multiplicatis excubiis semet sepsisset. Quin et 58

A. V. 819. A. C. 66.

A. V. urbem, per manipulos occupatis moenibus, infeſſo
819. etiam mari et amne, velut in cuſtodiam dedit. Vo-
A. C. litabantque per fora, per domos, rura quoque et
66. proxima municipiorum, pedites equiteſque, permixti
Germanis, quibus fidebat Princeps, quaſi externis.
Continua hinc et iuncta agmina trahi ac foribus hortorum adiacere. Atque, ubi dicendam ad cauſſam introiſſent, *laetatum erga coniuratos, ſed fortuitus ſermo et ſubiti occurſus, ſi convivium, ſi ſpectaculum ſimul iniſſent,* pro crimine accipi: cum, ſuper Neronis ac Tigellini ſaevas percunctationes, Fenius quoque Rufus violenter urgeret, nondum ab indicibus nominatus, ſed, quo fidem inſcitiae pararet, atrox adverſus ſocios. Idem Subrio Flavio adſiſtenti adnuentique, an inter ipſam cognitionem deſtringeret gladium, caedemque patraret, renuit infregitque impetum iam manum ad capulum referentis.
59 Fuere, qui prodita coniuratione, dum auditur Milichus, dum dubitat Scevinus, hortarentur Piſonem, *pergere in caſtra, aut roſtra eſcendere, ſtudiaque militum et populi tentare, ſi conatibus eius conſcii adgregarentur, ſecuturos etiam integros: magnamque motae rei famam, quae plurimum in novis conſiliis valeret. Nihil adverſum hoc Neroni proviſum. etiam fortes viros ſubitis terreri; nedum ille ſcenicus, Tigellino ſcilicet cum pellicibus ſuis comitante, arma contra cieret. Multa experiendo confieri, quae ſegnibus ardua videantur. Fruſtra ſilentium et fidem in tot conſciorum animis et corporibus ſperari. Cruciatu aut praemio cuncta pervia eſſe. Venturos, qui ipſum quoque vincirent, poſtremo indigna nece adficerent. Quanto laudabilius periturum, dum amplectitur Rempublicam, dum auxilia libertati invocat. Miles potius deeſſet et plebes deſereret;*

dum

dum ipse maioribus, dum posteris, si vita praeripere- A. V.
tur, mortem adprobaret? Inmotus his et paullulum 819.
in publico versatus, post domi secretus, animum ad- A. C. 66.
versum suprema firmabat, donec manus militum adveniret, quos Nero tirones aut stipendiis recentes delegerat. Nam vetus miles timebatur, tamquam favore inbutus. Obiit, abruptis brachiorum venis. Testamentum foedis adversus Neronem adulationibus amori uxoris dedit; quam degenerem, et sola corporis forma commendatam, amici matrimonio abstulerat. Nomen mulieris Arria Galla; priori marito, Domitius Silus: hic patientia, illa inpudicitia, Pisonis infamiam propagavere. Proximam necem Plau- 60
tii Laterani, Consulis designati, Nero adiungit, adeo propere, ut non complecti liberos, non illud breve mortis arbitrium permitteret. Raptus in locum servilibus poenis sepositum manu Statii, Tribuni, trucidatur, plenus constantis silentii, nec Tribuno obiiciens eandem conscientiam. Sequitur caedes Annaei Senecae, laetissima Principi, non quia coniurationis manifestum compererat, sed ut ferro grassaretur, quando venenum non processerat. Solus quippe Natalis et hactenus prompsit: *missum se ad aegrotum Senecam, uti viseret conquereretur que, cur Pisonem aditu arceret? melius fore, si amicitiam familiari congressu exercuissent.* Et respondisse Senecam: *sermones mutuos et crebra conloquia neutri conducere: ceterum salutem suam incolumitate Pisonis inniti.* Haec ferre Cranius Silvanus, Tribunus Praetoriae cohortis, et, *an dicta Natalis suaque responsa nosceret*, percunctari Senecam iubetur. Is, forte, an prudens, ad eum diem ex Campania remeaverat, quartumque apud lapidem, suburbano rure, substiterat. Illo propin-

A. V. pinqua veſpera Tribunus venit et villam globis mili-
819. A. C. tum ſepſit. Tum ipſi, cum Pompeia Paullina uxore
66. et amicis duobus epulanti, mandata Imperatoris edi-
61 dit. Seneca, *miſſum ad ſe Natalem conqueſtumque no-
*mine Piſonis, quod a viſendo eo prohiberetur, ſeque ra-
tionem valetudinis et amorem quietis excuſaviſſe, re-
ſpondit. *Cur ſalutem privati hominis incolumitati ſuae
anteferret, cauſſam non habuiſſe. nec ſibi promtum in
adulationes ingenium. Idque nulli magis gnarum,
quam Neroni, qui ſaepius libertatem Senecae, quam
ſervitium expertus eſſet.* Vbi haec a Tribuno relata
ſunt, Poppaea et Tigellino coram, quod erat ſae-
vienti Principi intimum conſiliorum, interrogat: *an
Seneca voluntariam mortem pararet?* Tum Tribunus,
*nulla pavoris ſigna, nihil triſte in verbis eius aut vultu
deprehenſum,* confirmavit. Ergo *regredi et indicere
mortem* iubetur. Tradit Fabius Ruſticus, *non eo, quo
venerat, itinere reditum, ſed flexiſſe ad Fenium, Prae-
fectum, et expoſitis Caeſaris iuſſis, an obtemperaret,
interrogaviſſe; monitumque ab eo, ut exſequeretur;*
fatali omnium ignavia. nam et Silvanus inter coniura-
tos erat, augebatque ſcelera, in quorum ultionem
conſenſerat. Voci tamen et adſpectui pepercit. In-
tromiſitque ad Senecam unum ex Centurionibus, qui
62 *neceſſitatem ultimam* denuntiaret. Ille interritus po-
ſcit *teſtamenti tabulas:* ac, denegante Centurione,
converſus ad amicos, *quando meritis eorum referre
gratiam prohiberetur,* quod unum iam et pulcherri-
mum habebat, *imaginem vitae ſuae relinquere,* teſta-
tur: *cuius ſi memores eſſent, bonarum artium famam,
tum conſtantis amicitiae laturos.* Simul lacrimas eo-
rum, modo ſermone, modo intentior, in modum
coercentis, ad firmitudinem revocat, rogitans; *ubi
prae-*

praecepta ſapientiae? ubi tot per annos meditata ratio A. V.
adverſum inminentia? Cui enim ignaram fuiſſe ſaevi- 819.
tiam Neronis? Neque aliud ſupereſſe, poſt matrem A. C.
fratremque interfectos, quam ut educatoris praecepto- 66.
risque necem adiiceret. Vbi haec atque talia in com- 63
mune diſſeruit, complectitur uxorem, et, paullulum
adverſus praeſentem fortitudinem mollitus, rogat orat-
que, *temperaret dolori, nec aeternum ſusciperet, ſed in
contemplatione vitae, per virtutem actae, deſiderium
mariti ſolatiis honeſtis toleraret.* Illa contra, *ſibi quo-
que deſtinatam mortem,* adſeverat, manumque per-
cuſſoris expoſcit. Tum Seneca, gloriae eius non ad-
verſus, ſimul amore, ne ſibi unice dilectam ad iniu-
rias relinqueret: *vitae,* inquit, *delinimenta monſtra-
veram tibi, tu mortis decus mavis. non invidebo exem-
plo. Sit huius tam fortis exitus conſtantia penes utros-
que par, claritudinis plus in tuo fine.* Poſt quae eo-
dem ictu brachia ferro exſolvunt. Seneca, quoniam
ſenile corpus et parvo victu tenuatum lenta effugia
ſanguini praebebat, crurum quoque et poplitum ve-
nas abrumpit. Saevisque cruciatibus defeſſus, ne do-
lore ſuo animum uxoris infringeret, atque ipſe vi-
ſendo eius tormenta ad inpatientiam delaberetur, ſua-
det, *in aliud cubiculum abscedere.* Et noviſſimo quo-
que momento ſuppeditante eloquentia, advocatis
ſcriptoribus, pleraque tradidit, quae, in vulgus edi-
ta eius verbis, invertere ſuperſedeo. At Nero, nul- 64
lo in Paullinam proprio odio, ac, ne gliſceret invi-
dia crudelitatis, inhiberi mortem imperat. Hortan-
tibus militibus, ſervi libertique obligant brachia, pre-
munt ſanguinem, incertum an ignarae. nam, ut eſt
vulgus ad deteriora promptum, non defuere, qui
crederent, *donec inplacabilem Neronem timuerit, fa-
mam*

A. V. *mam ſociatae cum marito mortis petiviſſe: deinde, ob-*
819. *lata mitiore ſpe, blandimentis vitae evictam:* cui addi-
A. C. 66. dit paucos poſtea annos, laudabili in maritum me-
moria, et ore ac membris in eum pallorem albenti-
bus, ut oſtentui eſſet, multum vitalis ſpiritus ege-
ſtum. Seneca interim, durante tractu et lentitudine
mortis, Statium Annaeum, diu ſibi amicitiae fide et
arte medicinae probatum, orat, *proviſum pridem ve-
nenum*, quo damnati publico Athenienſium iudicio
exſtinguerentur, *promeret:* adlatumque hauſit fru-
ſtra, frigidus iam artus, et clauſo corpore adverſum
vim veneni. Poſtremo ſtagnum calidae aquae in-
troiit, reſpergens proximos ſervorum, addita voce:
Libare ſe liquorem illum IOVI LIBERATORI. Exin
balneo inlatus, et vapore eius exanimatus, ſine ullo
funeris ſolenni crematur. Ita codicillis praeſcripſe-
rat, cum etiam tum praedives et praepotens ſupre-
65 mis ſuis conſuleret. Fama fuit, Subrium Flavium
cum Centurionibus occulto conſilio, neque tamen
ignorante Seneca, deſtinaviſſe, *ut, poſt occiſum opera
Piſonis Neronem, Piſo quoque interficeretur, tradere-
turque Imperium Senecae, quaſi inſontibus claritudine
virtutum ad ſummum faſtigium delecto.* Quin et verba
Flavii vulgabantur: *non referre dedecori, ſi citharoe-
dus demoveretur et tragoedus ſuccederet:* quia, ut Nero
66 cithara, ita Piſo tragico ornatu canebat. Ceterum
militaris quoque conſpiratio non ultra fefellit, accen-
ſis indicibus ad prodendum Fenium Rufum, quem
eundem conſcium et inquiſitorem non tolerabant. Er-
go inſtanti minitantique renidens Scevinus, *neminem*,
ait, *plura ſcire, quam ipſum.* Hortaturque ultro,
redderet tam bono Principi vicem. Non vox adverſum
ea Fenio, non ſilentium, ſed verba ſua praepediens

et

et pavoris manifestus ceterisque, ac maxime Cervario Proculo Equite, ad convincendum eum connisis, iussu Imperatoris a Cassio milite, qui ob insigne corporis robur adstabat, conripitur vinciturque. A. V. 819. A. C. 66.

67 Mox eorundem indicio Subrius Flavius Tribunus pervertitur, primo *dissimilitudinem morum* ad defensionem trahens, *neque se armatum cum inermibus et effeminatis tantum facinus consociaturum:* dein, postquam urgebatur, confessionis gloriam amplexus interrogatusque a Nerone, quibus caussis ad oblivionem sacramenti processisset: *Oderam te*, inquit: *nec quisquam tibi fidelior militum fuit, dum amari meruisti. odisse coepi, postquam parricida matris et uxoris et auriga et histrio et incendiarius extitisti.* Ipsa retuli verba, quia non, ut Senecae, vulgata erant. nec minus nosci decebat militaris viri sensus incomptos et validos. Nihil in illa coniuratione gravius auribus Neronis accidisse constitit, qui, ut faciendis sceleribus promptus, ita audiendi, quae faceret, insolens erat. Poena Flavii Veiano Nigro Tribuno mandatur. Is proximo in agro scrobem effodi iussit, quam Flavius, ut *humilem et angustam* increpans, circumstantibus militibus, *ne hoc quidem*, inquit, *ex disciplina.* admonitusque, fortiter protendere cervicem: *Utinam*, ait, *tu tam fortiter ferias.* Et ille multum tremens, 68
cum vix duobus ictibus caput amputavisset, saevitiam apud Neronem iactavit, *sesquiplaga interfectum a se* dicendo. Proximum constantiae exemplum Sulpicius Asper Centurio praebuit. percunctanti Neroni, *cur in caedem suam conspiravisset?* breviter respondens, *non aliter tot flagitiis eius subveniri potuisse.* Tum iussam poenam subiit. Nec ceteri Centuriones in perpetiendis suppliciis degenerave-

A. V. 819. A. C. 66. ravere. At non Fenio Rufo par animus, sed lamentationes suas etiam in testamentum contulit. Opperiebatur Nero, ut Vestinus quoque Consul in crimen traheretur, violentum et infensum ratus: sed ex coniuratis consilia cum Vestino non miscuerant, quidam, vetustis in eum simultatibus, plures, quia praecipitem et insociabilem credebant. Ceterum Neronis odium adversus Vestinum ex intima sodalitate coeperat, dum hic ignaviam Principis penitus cognitam despicit, ille ferociam amici metuit, saepe asperis facetiis inlusus; quae, ubi multum ex vero traxere, acrem sui memoriam relinquunt. Accesserat repens caussa, quod Vestinus Statiliam Messallinam matrimonio sibi iunxerat, haud
69 nescius, inter adulteros eius et Caesarem esse. Igitur, non crimine, non adcusatore existente, quia speciem iudicis induere non poterat, ad vim dominationis conversus, Gerelanum Tribunum cum cohorte militum inmittit: iubetque *praevenire conatus Consulis, occupare velut arcem eius, opprimere delectam iuventutem:* quia Vestinus inminentes foro aedes decoraque servitia et pari aetate habebat. Cuncta eo die munia Consulis inpleverat conviviumque celebrabat, nihil metuens, an dissimulando metu: cum ingressi milites, *vocari eum a Tribuno*, dixere. Ille, nihil demoratus, exsurgit. et omnia simul properantur: clauditur cubiculo, praesto est medicus, abscinduntur venae, vigens adhuc balneo infertur, calida aqua mersatur, nulla edita voce, qua semet miseraretur. Circumdati interim custodia, qui simul discubuerant, nec, nisi provecta nocte, omissi sunt, postquam pavorem eorum, ex mensa exitium opperientium, et imaginatus

natus et inridens Nero, *ſatis ſupplicii luiſſe*, ait, A. V.
pro epulis Conſularibus. Exin M. Annaei Lucani 819.
caedem imperat. Is, profluente ſanguine, ubi fri- A. C. 66.
geſcere pedes manusque et paullatim ab extremis ce- 70
dere ſpiritum, fervido adhuc et compote mentis
pectore, intelligit recordatus carmen a ſe compo-
ſitum, quo vulneratum militem, per eiusmodi mor-
tis imaginem obiiſſe tradiderat, verſus ipſos retu-
lit. eaque illi ſuprema vox fuit. Senecio poſthac
et Quinctianus et Scevinus, non ex priore vitae
mollitia, mox reliqui coniuratorum periere, nullo
facto dictove memorando. Sed compleri interim 71
urbs funeribus, capitolium victimis: alius filio,
fratre alius, aut propinquo, aut amico interfectis,
agere grates Deis, ornare lauru domum, genua
ipſius advolvi et dextram oſculis fatigare. Atque
ille, gaudium id credens, Antonii Natalis et Cer-
varii Proculi feſtinata indicia inpunitate remunera-
tur: Milichus, praemiis ditatus, *Conſervatoris* ſibi
nomen, Graeco eius rei vocabulo, adſumpſit. E
Tribunis Granius Silvanus, quamvis abſolutus, ſua
manu cecidit: Statius Proximus veniam, quam ab
Imperatore acceperat, vanitate exitus conrupit.
Exuti dehinc Tribunatu Pompeius, Cornelius Mar-
tialis, Flavius Nepos, Statius Domitius, *quaſi Prin-
cipem non quidem odiſſent, ſed tamen exiſtimarentur.*
Novio Priſco, per amicitiam Senecae, et Glitio
Gallo atque Annio Pollioni, infamatis magis, quam
convictis, data exſilia. Priſcum Antonia Flacilla
coniux comitata eſt: Gallum Egnatia Maximilla,
magnis primum et integris opibus, poſt ademptis.
quae utraque gloriam eius auxere. Pellitur et Ru-
fius Criſpinus, occaſione coniurationis, ſed Neroni

 invi-

A. V. 819. A. C. 66. invifus, quod Poppaeam quondam matrimonio tenuerat, Virginium Flaccum et Mufonium Rufum claritudo nominis expulit. Nam Verginius ftudia iuvenum eloquentia, Mufonius praeceptis fapientiae, fovebat. Cluvidieno Quieto, Iulio Agrippae, Blitio Catulino, Petronio Prifco, Iulio Altino, velut in agmen et numerum, Aegaei maris infulae permittuntur. At Cadicia, uxor Scevini et Caefonius Maximus Italia prohibentur, reos fuiffe fe, tantum poena experti. Atilla, mater Annaei Lucani, fine abfolutione, fine fupplicio disfimulata.

72 Quibus perpetratis Nero, et concione militum habita, bina numum millia viritim manipularibus divifit, additque fine pretio frumentum, quo ante ex modo annonae utebantur. Tum, quafi gefta bello expofiturus, vocat Senatum et triumphale decus Petronio Turpiliano Confulari, Cocceio Nervae Praetori defignato, Tigellino Praefecto Praetorii tribuit, Tigellinum et Nervam ita extollens, ut, fuper triumphales in foro imagines, apud palatium quoque effigies eorum fifteret. Confularia infignia Nymphidio: de quo, quia nunc primum oblatus eft, pauca repetam. nam et ipfe pars Romanarum cladium erit. Igitur matre libertina ortus, quae corpus decorum inter fervos libertosque Principum vulgaverat, ex C. Caefare fe genitum ferebat, quoniam forte quadam habitu procerus et torvo vultu erat: five C. Caefar, fcortorum quoque cupiens,

73 etiam matri eius inlufit. Sed Nero, vocato Senatu, oratione inter Patres habita, edictum apud populum et conlata in libros indicia confeffionesque damnatorum adiunxit. Etenim crebro vulgi rumore lacerabatur, *tamquam viros infontes ob invidiam*

diam aut metum exſtinxiſſet. Ceterum coeptam ad- A. V. 819.
ultamque et reviſtam coniurationem, neque tunc A. C. 66.
dubitavere, quibus verum noſcendi cura erat, et
fatentur, qui poſt interitum Neronis in urbem regreſſi ſunt. At in Senatu cunctis, ut cuique plurimum moeroris, in adulationem demiſſis, Iunium Gallionem, Senecae fratris morte pavidum et pro ſua incolumitate ſupplicem, increpuit Salienus Clemens, *hoſtem et parricidam* vocans: donec conſenſu Patrum deterritus eſt, *ne publicis malis abuti ad occaſionem privati odii videretur, neu compoſita aut oblitterata manſuetudine Principis novam ad ſaevitiam retraheret.* Tum *dona et grates Deis* decer- 74
nuntur, *propriusque honos Soli, (cui eſt vetus aedes apud circum, in quo facinus parabatur) qui occulta coniurationis Numine retexiſſet: utque Circenſium Cerealium ludicrum pluribus equorum curſibus celebraretur: menſisque Aprilis* Neronis *cognomentum acciperet: templum Saluti exſtrueretur eo loci, ex quo Scevinus ferrum prompſerat.* Ipſe eum pugionem apud capitolium ſacravit, inſcripſitque IOVI VINDICI. In praeſens haud animadverſum: poſt arma Iulii Vindicis, ad auſpicium et praeſagium futurae ultionis trahebatur. Reperio in commentariis Senatus, Cerialem Anicium, Conſulem deſignatum, pro ſententia dixiſſe, *ut templum D. Neroni quam maturrime publica pecunia poneretur.* Quod quidem ille decernebat, tamquam mortale faſtigium egreſſo et venerationem hominum merito, quorundam dolo ad omina ſui exitus vertebatur. nam Deum honor Principi non ante habetur, quam agere inter homines deſierit.

 C. COR-

C. CORNELII TACITI

AB

EXCESSV DIVI AVGVSTI

ANNALIVM

LIBER SEXTVS DECIMVS.

BREVIARIVM LIBRI.

Cap. 1. 2. *Inludit fortuna vanitati Neronis per Bassum, qui thesaurum in Numidia defossum iactat, quem* 3. *Nero frustra quaerit.* 4. *Lustrali certamine victoria cantus oblata Neroni et corona facundiae.* 5. *In eo spectaculo auditorum molestia et Vespasiani periculum.* 6. *Poppaeam mortuam laudat Nero apud rostra.*

7—9. *Pulsi Cassius et Silanus necantur.* 10. 11. *L. Vetus cum Sextia socru et Pollutia filia perit.* 12. *Adcusatoris praemia. Mensium nova nomina.* 13. *Turbine ventorum vastata Campania. Pestilentia. Lugdunensem cladem Princeps solatur.* 14. 15. *Sosiani fraude Chaldaeorum consultores, P. Anteius et Ostorius Scapula, delati mortem iussi properant.* 16. *Taciti super tot cladibus querelae.* 17. *Rufius Crispinus coactus se interficit. Mella falsis litteris circumventus, similique arte Cerialis.* 18. 19. *C. Petronius, erudito luxu notus, Tigellini invidia exosus, venas sibi incidit, flagitia Principi codicillis exprobrat.* 20. *inde Siliae exsilium.*

21. 22. *Thraseam Paetum adcusant Cossutianus et Eprius;* 23. *Baream Soranum Ostorius Sabinus.* 24. *Ad Neronem codicillos dat Thrasea. Is Patres vocari iubet.* 25. 26. *Consultat Thrasea, an in curia defensionem tentet.* 27. *Nero Senatum armis obsidet, infrequentiam Patrum arguit.* 28. 29. *Marcellus Eprius Thraseam, Helvidium, Agrippinum, Montanum,* 30. *Ostorius Baream cum filia Servilia adcusant.* 31. *Eorum miserabilis defensio in Senatu.* 32. *Egnatius pseudostoicus perfide in Soranum agit; cui* 33. *Cassius Asclepiodotus egregiam fidem praestat. Thraseae, Sorano, Serviliae datur mortis arbitrium. Helvidius, Paconius, Italia pulsi. Montanus patri concessus. Adcusatores remunerati.* 34. *Thrasea libat Iovi Liberatori. Anni unius haec gesta, quia reliqua libri Fatum invidit.*

C. SVETONIO. L. PONTIO. TELESINO. COSS.

Inlusit dehinc Neroni fortuna, per vanitatem ipsius 1
et promissa Cesellii Bassi; qui origine Poenus, men- A. V. 819.
te turbida, nocturnae quietis imaginem ad spem haud A. C. 66.
dubiam retraxit: vectusque Romam, Principis aditum emercatus, expromit, *repertum in agro suo specum altitudine inmensa, quo magna vis auri contineretur, non in formam pecuniae, sed rudi et antiquo pondere. lateres quippe praegraves iacere, adstantibus parte alia columnis: quae per tantum aevi occulta augendis praesentibus bonis. Ceterum, ut coniectura demonstraret, Didonem Fenissam, Tyro profugam, condita Carthagine, illas opes abdidisse, ne novus populus nimia pecunia lasciviret, aut Reges Numidarum, et alias infensi, cupidine auri ad bellum accenderentur.* Igitur 2
Nero, non auctoris, non ipsius negotii fide satis spectata,

A. V. 819. A. C. 66. ctata, nec miffis, per quos nofceret, an vera adferrentur, auget ultro rumorem, mittitque, qui velut paratam praedam aveherent. Dantur triremes et delectum remigium iuvandae feftinationi. nec aliud per illos dies populus credulitate, prudentes diverfa fama, tulere. Ac forte quinquennale ludicrum fecundo luftro celebrabatur: a narratoribus oratoribusque praecipua materia in laudem Principis adfumpta eft. *non enim tantum folitas fruges, nec metallis confufum aurum gigni, fed nova ubertate provenire terram et obvias opes deferre Deos:* quaeque alia, fumma facundia nec minore adulatione, fervilia fingebant, fe-
3 curi de facilitate credentis. Glifcebat interim luxuria fpe inani, confumebanturque veteres opes, quafi oblatis, quas multos per annos prodigeret. Quin et inde iam largiebatur: et divitiarum exfpectatio inter cauffas paupertatis publicae erat. Nam Baffus, effoffo agro fuo latisque circum arvis, dum hunc vel illum locum promiffi fpecus adfeverat, fequunturque non modo milites, fed populus agreftium, efficiendo operi adfumptus, tandem, pofita vecordia, *non falfa ante fomnia fua; feque tunc primum elufum*, admirans, pudorem et metum morte voluntaria effugit. Quidam, *vinctum ac mox dimiffum*, tradidere, *ademptis bonis,*
4 *in locum Regiae gazae.* Interea Senatus, propinquo iam luftrali certamine, ut dedecus averteret, offert Imperatori *victoriam cantus*, adiicitque *facundiae coronam*, qua ludicra deformitas velaretur. Sed Nero, *nihil ambitu, nec poteftate Senatus opus effe*, dictitans, *fe aequum adverfus aemulos, et religione iudicum meritam laudem adfecuturum*, primo carmen in fcena recitat: mox, flagitante vulgo, *ut omnia ftudia fua publicaret* (haec enim verba dixere) ingreditur thea-

trum,

trum, cunctis citharae legibus obtemperans: ne feſ- A. V.
ſus reſideret, ne ſudorem, niſi ea, quam indutui ge- 819.
rebat, veſte detergeret: ut nulla oris aut narium A. C. 66.
excrementa viſerentur. Poſtremo flexus genu, et coe-
tum illum manu veneratus, ſententias iudicum oppe-
riebatur ficto pavore. Et plebs quidem urbis, hi-
ſtrionum quoque geſtus iuvare ſolita, perſonabat cer-
tis modis plauſuque compoſito. Crederes laetari: ac
fortaſſe laetabantur, per incuriam publici flagitii.
Sed qui remotis e municipiis, ſeveramque adhuc et 5
antiqui moris retinentes Italiam, quique, per lon-
gas provincias, laſciviae inexperti, officio legatio-
num aut privata utilitate, advenerant, neque adſpe-
ctum illum tolerare, neque labori inhoneſto ſuffi-
cere: cum manibus neſciis fatiſcerent, turbarent
gnaros ac ſaepe a militibus verberarentur, qui per
cuneos ſtabant, ne quod temporis momentum inpari
clamore aut ſilentio ſegni praeteriret. Conſtitit, ple-
rosque Equitum, dum per anguſtias aditus et in-
gruentem multitudinem enituntur, obtritos, et alios,
dum diem noctemque ſedilibus continuant, morbo
exitiabili conreptos. quippe gravior inerat metus,
ſi ſpectaculo defuiſſent, multis palam, et pluribus
occultis, ut nomina ac vultus, alacritatem, triſti-
tiamque coeuntium ſcrutarentur. Vnde tenuioribus
ſtatim inrogata ſupplicia, adverſus inluſtres disſimu-
latum ad praeſens et mox redditum odium. Fere-
bantque *Veſpaſianum, tamquam ſomno conniveret, a
Phoebo liberto increpitum, aegreque meliorum precibus
obtectum: mox inminentem perniciem maiore fato effu-
giſſe.* Poſt finem ludicri, Poppaea mortem obiit, 6
fortuita mariti iracundia, a quo gravida ictu calcis
adflicta eſt. neque enim venenum crediderim, quam-

A. V. 819. A. C. 66. vis quidam scriptores tradant, odio magis, quam ex fide. quippe liberorum cupiens et amori uxoris obnoxius erat. Corpus non igni abolitum, ut Romanus mos; sed, Regum externorum consuetudine, differtum odoribus conditur, tumuloque Iuliorum infertur. Ductae tamen publicae exsequiae, laudavitque ipse apud rostra *formam eius, et quod Divinae infantis parens fuisset*, aliaque fortunae munera pro virtutibus.

7 Mortem Poppaeae, ut palam tristem, ita recordantibus laetam, ob inpudicitiam eius saevitiamque, nova insuper invidia Nero complevit, prohibendo C. Cassium officio exsequiarum. quod primum indicium mali; neque in longum dilatum est. Sed Silanus additur: nullo crimine, nisi quod Cassius opibus vetustis et gravitate morum, Silanus claritudine generis et modesta iuventa, praecellebant. Igitur missa ad Senatum oratione, *removendos a Republica utrosque*, disseruit: obiectavitque Cassio, *quod inter imagines maiorum etiam C. Cassii effigiem coluisset, ita inscriptam: DVX PARTIVM. Quippe semina belli civilis et defectionem a domo Caesarum quaesitam. Ac, ne memoria tantum infensi nominis ad discordias uteretur, adsumpsisse L. Silanum, iuvenem genere nobilem,*
8 *animo praeruptum, quem novis rebus ostentaret.* Ipsum dehinc Silanum increpuit iisdem, quibus patruum eius Torquatum, *tamquam disponeret iam Imperii curas, praeficeretque rationibus et libellis et epistolis libertos:* inania simul et falsa. nam Silanus intentior metu et exitio patrui ad praecavendum exterritus erat. Inducit posthac, vocabulo indicum, qui in Lepidam, Cassii uxorem, Silani amitam, *incestum cum fratris filio et diros sacrorum ritus* confingerent. Traheban-

hebantur, ut confcii, Vulcatius Tullinus ac Marcellus Cornelius, Senatores, et Calpurnius Fabatus, Eques Romanus: qui, adpellato Principe, inftantem damnationem fruftrati, mox Neronem, circa fumma fcelera distentum, quafi minores evafere. Tunc con- A. V. 819. A. C. 66.
9 fulto Senatus *Caffio et Silano exfilia* decernuntur: *de Lepida Caefar ftatueret.* Deportatusque in infulam Sardiniam Caffius et feneĉtus eius exfpeĉtabatur. Silanus, tamquam Naxum deveheretur, Oftiam amotus: poft municipio Apuliae, cui nomen eft Barium, clauditur. Illic, indigniffimum cafum fapienter tolerans, a Centurione, ad caedem miffo, conripitur: fuadentique, *venas abrumpere, animum quidem morti deftinatum*, ait, *fed non permittere percuffori gloriam minifterii.* At Centurio, quamvis inermem, praevalidum tamen et irae quam timori propiorem cernens, premi a militibus iubet. Nec omifit Silanus obniti et intendere iĉtus, quantum manibus nudis valebat, donec a Centurione vulneribus adverfis, tamquam in pugna, caderet. Haud minus prompte L. Vetus fo- 10
crusque eius, Sextia, et Pollutia filia, necem fubiere: invifi Principi, tamquam vivendo exprobrarent, interfeĉtum effe Rubellium Plautum, generum Lucii Veteris. Sed initium detegendae faevitiae praebuit, interverfis patroni rebus, ad adcufandum transgrediens Fortunatus libertus, adfcito Claudio Demiano, quem, ob flagitia vinĉtum a Vetere, Afiae Proconfule, exfolvit Nero, in praemium adcufationis. Quod ubi cognitum reo, feque et libertum pari forte componi, Formianos in agros digreditur. Illic eum milites occulta cuftodia circumdant. Aderat filia, fuper ingruens periculum, longo dolore atrox, ex quo percuffores Plauti, mariti fui, viderat: cruen-

A. V. tamque cervicem eius amplexa, servabat sanguinem
819. et vestes respersas; vidua, inplexa luctu continuo,
A. C. nec ullis alimentis, nisi quae mortem arcerent. Tum,
66. hortante patre, Neapolin pergit. Et, quia aditu Neronis prohibebatur, egressus obsidens, *audiret insontem, neve Consulatus sui quondam conlegam dederet liberto,* modo muliebri eiulatu, aliquando, sexum egressa, voce infensa, clamitabat, donec Princeps
11 inmobilem se precibus invidiae iuxta ostendit. Ergo nuntiat patri, *abicere spem et uti necessitate.* Simul adfertur, *parari cognitionem Senatus et trucem sententiam.* Nec defuere, qui monerent, *magna ex parte haeredem Caesarem nuncupare, atque ita nepotibus de reliquo consulere.* quod adspernatus, ne vitam, proxime libertatem actam, novissimo servitio foedaret, largitur in servos, quantum aderat pecuniae: et, *si qua asportari possent, sibi quemque deducere; tris modo lectulos ad suprema retineri,* iubet. Tunc eodem in cubiculo, eodem ferro abscindunt venas, properique, et singulis vestibus ad verecundiam velati, balneis inferuntur: pater filiam, avia neptem, illa utrosque intuens, et certatim precantes *labenti animae celerem exitum, ut relinquerent suos superstites et morituros.* Servavitque ordinem fortuna: ac seniores prius, tum cui prima aetas, exstinguuntur. Adcusati post sepulturam, decretumque, *ut more maiorum punirentur.* Et Nero intercessit, *mortem sine arbitro* permittens. ea, caedibus peractis, ludibria ad-
12 iiciebantur. P. Gallus, Eques Romanus, quod Fenio Rufo intimus et Veteri non alienus fuerat, aqua atque igni prohibitus est. Liberto et adcusatori praemium operae, locus in theatro inter viatores Tribunicios, datur. Et mensis, qui Aprilem, eumdem-

que

que Neroneum, sequebatur, Maius *Claudii*, Iunius A. V.
Germanici, vocabulis mutantur: testificante Corne- 819. A. C.
lio Orfito, qui id censuerat, *ideo Iunium mensem* 66.
transmissum, quia duo iam Torquati, ob scelera inter-
fecti, infaustum nomen Iunium fecissent. Tot facinori- 13
bus foedum annum etiam Dii tempestatibus et morbis insignivere. Vastata Campania turbine ventorum, qui villas, arbusta, fruges passim disiecit. pertulitque violentiam ad vicina urbi: in qua omne mortalium genus vis pestilentiae depopulabatur, nulla coeli intemperie, quae occurreret oculis. Sed domus corporibus exanimis, itinera funeribus, complebantur. non sexus, an aetas periculo vacua. servitia perinde et ingenua plebes raptim exstingui, inter coniugum et libertorum lamenta; qui, dum adsident, dum deflent, saepe eodem rogo cremabantur. Equitum Senatorumque interitus, quamvis promiscui, minus flebiles erant; tamquam communi mortalitate saevitiam Principis praevenirent. Eodem anno delectus per Galliam Narbonensem Africamque et Asiam habiti sunt, supplendis Illyrici legionibus, ex quibus aetate aut valetudine fessi sacramento solvebantur. Cladem Lugdunensem quadragies sestertio solatus est Princeps, ut amissa urbi reponerent: quam pecuniam
Lugdunenses ante obtulerant, turbidis casibus. C. Sue- V. A.
tonio, L. Telesino coss. Antistius Sosianus, factitatis 820. A. C.
in Neronem carminibus probrosis, exsilio, ut dixi, 67.
multatus, postquam, id honoris indicibus tamque 14
promptum ad caedes Principem, accepit, inquies animo, et occasionum haud segnis, Pammenem, eiusdem loci exsulem et Chaldaeorum arte famosum, eoque multorum amicitiis innexum, similitudine fortunae sibi conciliat. Ventitare ad eum nuntios et

con-

A. V. 820. A. C. 67. consultationes non frustra ratus, simul annuam pecuniam a P. Anteio ministrari cognoscit. Neque nescium habebat, Anteium caritate Agrippinae invisum Neroni, opesque eius praecipuas ad eliciendam cupidinem, eamque caussam multis exitio esse. Igitur, interceptis Anteii litteris, furatus etiam libellos, quibus dies genitalis eius et eventura secretis Pammenis occultabantur, simul repertis, quae de ortu vitaque Ostorii Scapulae composita erant, scribit ad Principem, *magna se et quae incolumitati eius conducerent, adlaturum, si brevem exsilii veniam inpetravisset. quippe Anteium et Ostorium inminere rebus, et sua Caesarisque fata scrutari.* Exin missae liburnicae, advehiturque propere Sosianus. Ac, vulgato eius indicio, inter damnatos magis, quam inter reos, Anteius Ostoriusque habebantur: adeo ut testamentum Anteii nemo obsignaret, nisi Tigellinus auctor exstitisset. Monitus prius Anteius, *ut supremas tabulas moraretur.* Atque ille, hausto veneno, tarditatem eius perosus, intercisis venis, mortem adproperavit.

15 Ostorius longinquis in agris, apud finem Ligurum, id temporis erat. eo missus Centurio, qui caedem eius maturaret. Caussa festinandi ex eo oriebatur, quod Ostorius multa militari fama, et civicam coronam apud Britanniam meritus, ingenti corporis robore armorumque scientia, metum Neroni fecerat, ne invaderet pavidum semper et reperta nuper coniuratione magis exterritum. Igitur Centurio, ubi effugia villae clausit, iussa Imperatoris Ostorio aperit. Is fortitudinem adversum hostes saepe spectatam in se vertit. Et, quia venae, quamquam interruptae, parum sanguinis effundebant, hactenus manu servi usus, ut inmotum pugionem extolleret, adpressit dextram eius

eius iuguloque occurrit. Etiam ſi bella externa et A. V.
obitas pro Republica mortes tanta caſuum ſimilitu- 820.
dine memorarem; meque ipſum ſatietas cepiſſet, alio- A. C.
rumque taedium exſpectarem, quamvis honeſtos ci- 67.
16
vium exitus, triſtes tamen et continuos adſpernantium. At nunc patientia ſervilis, tantumque ſanguinis domi perditum, fatigant animum et moeſtitia reſtringunt. Neque aliam defenſionem ab iis, quibus iſta noſcentur, exegerim, quam, ne oderint tam ſegniter pereuntes. Ira illa Numinum in res Romanas fuit, quam non, ut in cladibus exercituum aut captivitate urbium, ſemel editam transire licet. Detur hoc inluſtrium virorum poſteritati, ut, quomodo exſequiis a promiſcua ſepultura ſeparantur, ita, in traditione ſupremorum, accipiant habeantque propriam memoriam.
Paucos quippe intra dies, eodem 17
agmine, Annaeus Mella, Cerialis Anicius, Rufius Criſpinus ac C. Petronius cecidere. Mella et Criſpinus, Equites Romani, dignitate Senatoria. nam hic quondam Praefectus Praetorii, et Conſularibus inſignibus donatus, ac nuper crimine coniurationis in Sardiniam exactus, accepto iuſſae mortis nuntio, ſemet interfecit. Mella, quibus Gallio et Seneca, parentibus natus, petitione honorum abstinuerat per ambitionem praepoſteram, ut Eques Romanus Conſularibus potentia aequaretur. ſimul adquirendae pecuniae brevius iter credebat, per procurationes adminiſtrandis Principis negotiis. Idem Annaeum Lucanum genuerat, grande adiumentum claritudinis. quo interfecto, dum rem familiarem eius acriter requirit, adcuſatorem concivit Fabium Romanum, ex intimis Lucani amicis. *Mixta inter patrem filiumque coniurationis ſcientia fingitur*, adſimulatis Lucani litteris.

quas

A. V. quas inſpectas Nero *ferri ad eum* iuſſit, opibus eius
820. inhians. At Mella, quae tum promptiſſima mortis
A. C. via, exſolvit venas: ſcriptis codicillis, quibus gran-
67. dem pecuniam in Tigellinum, generumque eius, Coſſutianum Capitonem, erogabat, quo cetera manerent. Additur codicillis, tamquam de iniquitate exitii querens, ita ſcripſiſſe: *ſe quidem mori nullis ſupplicii cauſſis; Rufium autem Criſpinum et Anicium Cerialem vita frui, infenſos Principi.* quae compoſita credebantur; de Criſpino, quia interfectus erat, de Ceriale, ut interficeretur. neque enim multo poſt vim ſibi adtulit, minore quam ceteri miſeratione, quia proditam C. Caeſari coniurationem ab eo memi-
18 nerant. De C. Petronio pauca ſupra repetenda ſunt. Nam illi dies per ſomnum, nox officiis et oblectamentis vitae transigebatur: utque alios induſtria, ita hunc ignavia ad famam protulerat: habebaturque non ganeo et profligator, ut plerique ſua haurientium, ſed erudito luxu. Ac dicta factaque eius quanto ſolutiora et quandam ſui negligentiam praeferentia, tanto gratius, in ſpeciem ſimplicitatis, accipiebantur. Proconſul tamen Bithyniae, et mox Conſul, vigentem ſe ac parem negotiis oſtendit: dein revolutus ad vitia, ſeu vitiorum imitatione, inter paucos familiarium Neroni adſumptus eſt, elegantiae arbiter; dum nihil amoenum et molle adfluentia putat, niſi quod ei Petronius adprobaviſſet. Vnde invidia Tigellini, quaſi adverſus aemulum et ſcientia voluptatum potiorem. Ergo crudelitatem Principis, cui ceterae libidines cedebant, adgreditur, amicitiam Scevini Petronio obiectans, conrupto ad indicium ſervo, ademptaque defenſione, et maiore parte fami-
19 liae in vincla rapta. Forte illis diebus Campaniam

peti-

petiverat Caeſar, et Cumas usque progreſſus Petro- A. V.
nius illic adtinebatur. Nec tulit ultra timoris aut 820.
ſpei moras. neque tamen praeceps vitam expulit, ſed A. C.
inciſas venas, ut libitum, obligatas, aperire rurſum 67.
et adloqui amicos, non per ſeria, aut quibus con-
ſtantiae gloriam peteret. Audiebatque referentes,
nihil de inmortalitate animae et ſapientium placitis,
ſed levia carmina et faciles verſus. ſervorum alios
largitione, quosdam verberibus adfecit. iniit epulas,
ſomno indulſit, ut, quamquam coacta mors, fortui-
tae ſimilis eſſet. Ne codicillis quidem (quod pleri-
que pereuntium) Neronem aut Tigellinum, aut quem
alium potentium adulatus eſt: ſed flagitia Principis,
ſub nominibus exoletorum feminarumque et novitate
cuiusque ſtupri, praeſcripſit, atque obſignata miſit
Neroni. fregitque annulum, ne mox uſui eſſet ad
facienda pericula. Ambigenti Neroni, quonam mo- 20
do noctium ſuarum ingenia noteſcerent, offertur Si-
lia, matrimonio Senatoris haud ignota, et ipſi ad
omnem libidinem adſcita, ac Petronio perquam fami-
liaris. agitur in exſilium, tamquam non ſiluiſſet,
quae viderat pertuleratque, proprio odio. At Mi-
nucium Thermum, Praetura functum, Tigellini ſimul-
tatibus dedidit, quia libertus Thermi quaedam de Ti-
gellino criminoſe detulerat, quae cruciatibus tormen-
torum ipſe, patronus eius nece inmerita lueret.

Trucidatis tot inſignibus viris, ad poſtremum 21
Nero virtutem ipſam exſcindere concupivit, interfe-
cto Thraſea Paeto et Barea Sorano. olim utrisque
infenſus, et accedentibus cauſſis in Thraſeam: quod
Senatu egreſſus eſt, cum de Agrippina referretur, ut
memoravi: quodque iuvenalium ludicro parum ex-
petibilem operam praebuerat: eaque offenſio altius
pene-

A. V. 820. A. C. 67. penetrabat, quia idem Thrasea Patavii, unde ortus erat, ludis cesticis, a Troiano Antenore institutis, habitu tragico cecinerat. die quoque, quo Praetor Antistius, ob probra in Neronem composita, ad mortem damnabatur, mitiora censuit obtinuitque: et, cum Deum honores Poppaeae decernerentur, sponte absens, funeri non interfuit. Quae oblitterari non sinebat Capito Cossutianus, praeter animum ad flagitia praecipitem, inimicus Thraseae, quod auctoritate eius concidisset, iuvantis Cilicum legatos, dum Ca-
22 pitonem repetundarum interrogant. Quin et illa obiectabat: *principio anni vitare Thraseam sollenne iusiurandum: nuncupationibus votorum non adesse, quamvis Quindecimvirali Sacerdotio praeditum: nunquam pro salute Principis, aut caelesti voce inmolavisse: adsiduum olim et indefessum, qui vulgaribus quoque Patrum consultis semet fautorem aut adversarium ostenderet, triennio non introiisse curiam: nuperrimeque, cum ad coercendos Silanum et Veterem certatim concurreretur, privatis potius clientium negotiis vacavisse. secessionem iam id et partes et, si idem multi audeant, bellum esse. Vt quondam C. Caesarem,* inquit, *et M. Catonem, ita nunc te, Nero, et Thraseam avida discordiarum civitas loquitur. Et habet sectatores, vel potius satellites, qui nondum contumaciam sententiarum, sed habitum vultumque eius sectantur, rigidi et tristes, quo tibi lasciviam exprobrent. Huic uni incolumitas tua, tuae artes, sine honore. Prosperas Principis res spernit: etiamne luctibus et doloribus non satiatur? Eiusdem animi est, Poppaeam Divam non credere, cuius in acta D. Augusti, et D. Iulii non iurare. Spernit religiones, abrogat leges. Diurna Populi Romani per provincias, per exercitus, curatius leguntur, ut noscatur,*

tur, quid Thrasea non fecerit. Aut transeamus ad illa A. V.
instituta, si potiora sunt: aut nova cupientibus aufera- 820.
tur dux et auctor. Ista secta Tuberones et Favonios, A. C. 67.
veteri quoque Reip. ingrata nomina, genuit. Vt Imperium evertant, libertatem praeferunt: si perverterint, libertatem ipsam adgredientur. Frustra Cassium amovisti, si gliscere et vigere Brutorum aemulos passurus es. Denique nihil ipse de Thrasea scripseris, disceptatorem Senatum nobis relinque. Extollit ira promptum Cossutiani animum Nero: adiicitque Marcellum Eprium, acri eloquentia. At Baream Soranum iam 23
sibi Ostorius Sabinus, Eques Romanus, poposcerat reum, ex Proconsulatu Asiae, in qua offensiones Principis auxit iustitia atque industria, et quia portui Ephesiorum aperiendo curam insumpserat: vimque civitatis Pergamenae, prohibentis Acratum, Caesaris libertum, statuas et picturas avehere, inultam omiserat. Sed crimini dabatur *amicitia Plauti, et ambitio conciliandae provinciae ad spes novas.* Tempus damnationi delectum, quo Tiridates accipiendo Armeniae Regno adventabat: ut ad externa rumoribus intestinum scelus obscuraretur, an, ut magnitudinem Imperatoriam caede insignium virorum, quasi Regio facinore, ostentaret. Igitur, omni civitate ad 24
excipiendum Principem spectandumque Regem effusa, Thrasea, occursu prohibitus, non demisit animum: sed codicillos ad Neronem composuit, requirens *obiecta et expurgaturum adseverans, si notitiam criminum et copiam diluendi habuisset.* Eos codicillos Nero properanter accepit, spe, exterritum Thraseam scripsisse, per quae claritudinem Principis extolleret, suamque famam dehonestaret. Quod ubi non evenit, vultumque et spiritus et libertatem insontis ultro ex-

A. V. timuit, *vocari Patres* iubet. Tum Thraſea inter pro-
820. ximos conſultavit, *tentaretne defenſionem, an ſperne-*
A. C. *ret.* Diverſa conſilia adferebantur. Quibus intrari
67.
25 curiam placebat, *ſecuros eſſe de conſtantia eius,* dixe-
runt: *nihil dicturum, niſi quo gloriam augeret. Se-*
gnes et pavidos ſupremis ſuis ſecretum circumdare. Ad-
ſpiceret populus vivum, morti obvium, audiret Senatus
voces, quaſi ex aliquo Numine, ſupra humanos: poſſe
ipſo miraculo etiam Neronem permoveri. ſin crudelitati
inſiſteret, diſtingui certe apud poſteros memoriam ho-
26 *neſti exitus ab ignavia per ſilentium pereuntium.* Con-
tra, qui opperiendum domi cenſebant, de ipſo Thra-
ſea eadem: *ſed ludibria et contumelias inminere. ſub-*
traheret aures conviciis et probris. Non ſolum Coſſu-
tianum aut Eprium ad ſcelus promptos: ſupereſſe, qui
forſitan manus ictusque per inmanitatem auſuri: etiam
bonos metu ſequi. Detraheret potius Senatui, quem
perornaviſſet, infamiam tanti flagitii; et relinqueret
incertum, quid, viſo Thraſea reo, decreturi Patres
fuerint. Vt Neronem flagitiorum pudor caperet, inri-
ta ſpe agitari: multoque magis timendum, ne in con-
iugem, in familiam, in cetera pignora eius ſaeviret.
Proinde intemeratus, inpollutus, quorum veſtigiis et
ſtudiis vitam duxerit, eorum gloria peteret finem. Ad-
erat conſilio Ruſticus Arulenus, flagrans iuvenis, et
cupidine laudis offerebat, *ſe interceſſurum Senatus con-*
ſulto: nam plebis Tribunus erat. Cohibuit ſpiritus
eius Thraſea, *ne vana et reo non profutura, inter-*
ceſſori exitioſa, inciperet. Sibi actam aetatem, et tot
per annos continuum vitae ordinem non deſerendum:
illi initium Magiſtratuum et integra, quae ſuperſint.
Multum ante ſecum expenderet, quod, tali in tempore,
capeſſendae Reipublicae iter ingrederetur. Ceterum ipſe,

an

an venire in Senatum deceret, meditationi fuae reli- A. V.
quit. At poftera luce, duae Praetoriae cohortes ar- 820.
matae templum Genetricis Veneris infedere. Adi- A. C. 67.
27 tum Senatus globus togatorum obfederat, non occultis gladiis: disperfique per fora ac bafilicas cunei militares. inter quorum adfpectus et minas ingreffi curiam Senatores. Et oratio Principis per Quaeftorem eius audita eft. nemine nominatim compellato, patres arguebat, *quod publica munia defererent, eorumque exemplo Equites Rom. ad fegnitiam verterentur. Etenim, quid mirum, e longinquis provinciis haud veniri, cum plerique, adepti Confulatum et Sacerdotia, hortorum potius amoenitati infervirent:* quod velut telum adripuere adcufatores.
28 Et, initium faciente Coffutiano, maiore vi Marcellus, *fummam Rempublicam agi*, clamitabat: *contumacia inferiorum lenitatem Imperitantis deminui. Nimium mites ad eam diem Patres, qui Thrafeam defcifcentem, qui generum eius, Helvidium Prifcum, in iisdem furoribus, fimul Paconium Agrippinum, paterni in Principes odii heredem, et Curtium Montanum, deteftanda carmina factitantem eludere inpune finerent. Requirere fe in Senatu Confularem, in votis Sacerdotem, in iureiurando civem: nifi, contra inftituta et cerimonias maiorum, proditorem palam et hoftem Thrafea induiffet. Denique ageret Senatorem, et Principis obtrectatores protegere folitus, veniret, cenferet, quid corrigi aut mutari vellet: facilius perlaturos fingula increpantem, quam nunc filentium perferrent omnia damnantis. Pacem illi per orbem terrae, an victorias fine damno exercituum, difplicere? Ne hominem, bonis publicis maeftum, et qui fora, theatra, templa pro folitudine haberet, qui minitaretur exfilium fuum, ambitionis pravae compotem facerent.*

A. V. *cerent. Non illi conſulta haec, non Magiſtratus aut*
820. *Romanam urbem videri. Abrumperet vitam ab ea ci-*
A. C.
67. *vitate, cuius caritatem olim, nunc et adſpectum exuiſ-*
29 *ſet.* Cum per haec atque talia Marcellus, ut erat tor-
vus et minax, voce, vultu, oculis ardeſceret: non
illa nota et celebritate periculorum ſueta iam Sena-
tus maeſtitia, ſed novus et altior pavor, manus et
tela militum cernentibus. ſimul ipſius Thraſeae ve-
nerabilis ſpecies obverſabatur: et erant, qui *Helvi-
dium quoque* miſerarentur, *innoxiae adfinitatis poenas
daturum. Quid Agrippino obiectum, niſi triſtem pa-
tris fortunam; quando et ille, perinde innocens, Tibe-
rii ſaevitia concidiſſet. Enimvero Montanum probae
iuventae, neque famoſi carminis, quia protulerit inge-*
30 *nium, extorrem agi.* Atque interim Oſtorius Sabi-
nus, Sorani adcuſator, ingreditur, orditurque *de
amicitia Rubellii Plauti, quodque Proconſulatum Aſiae
Soranus, pro claritate, ſibi potius adcommodatum,
quam ex utilitate communi egiſſet, alendo ſeditiones ci-
vitatum.* Vetera haec. ſed recens et quod diſcrimini
patris filiam connectebat, *quod pecuniam Magis di-
largita eſſet.* Acciderat ſane pietate Serviliae: id
enim nomen puellae fuit: quae, caritate erga paren-
tem, ſimul inprudentia aetatis, non tamen aliud con-
ſultaverat, quam de *incolumitate domus, et an placa-
bilis Nero, an cognitio Senatus nihil atrox adferret.*
Igitur accita eſt in Senatum, ſteteruntque diverſi:
ante tribunal Conſulum, grandis aevo parens; con-
tra filia, intra viceſimum aetatis annum, nuper ma-
rito, Annio Pollione, in exſilium pulſo, viduata de-
ſolataque: ac ne patrem quidem intuens, cuius one-
31 raſſe pericula videbatur. Tum interrogante adcuſa-
tore, *an cultus dotales, an detractum cervici monile*

venum

venum dedisset, quo pecuniam faciendis Magicis sacris A. V. *contraheret?* primum strata humi, longoque fletu et 820. A. C. silentio, post, altaria et aram complexa, *nullos*, in- 67. quit, *inpios Deos, nullas devotiones, nec aliud infelicibus precibus invocavi, quam ut hunc optimum patrem tu, Caesar, et vos, Patres, servaretis incolumem. Sic gemmas et vestes et dignitatis insignia dedi, quomodo, si sanguinem et vitam poposcissent. Viderint isti, antehac mihi ignoti, quo nomine sint, quas artes exerceant: nulla mihi Principis mentio, nisi inter Numina fuit. Nescit tamen miserrimus pater: et, si crimen est, sola deliqui.* Loquentis adhuc verba excipit Soranus pro- 32 clamatque: *non illam in provinciam secum profectam, non Plauto per aetatem nosci potuisse: non criminibus mariti connexam: nimiae tantum pietatis ream separarent, atque ipse quamcumque sortem subiret.* Simul in amplexus occurrentis filiae ruebat, nisi interiecti lictores utrisque obstitissent. Mox datus testibus locus: et, quantum misericordiae saevitia adcusationis permoverat, tantum irae P. Egnatius testis concivit. Cliens hic Sorani, et tunc emptus ad opprimendum amicum, auctoritatem Stoicae sectae praeferebat, habitu et ore, ad exprimendam imaginem honesti exercitus, ceterum animo perfidiosus, subdolus, avaritiam ac libidinem occultans. Quae postquam pecunia reclusa sunt, dedit exemplum praecavendi, quomodo fraudibus involutos aut flagitiis commaculatos, sic specie bonarum artium falsos et amicitiae fallaces. Idem ta- 33 men dies et honestum exemplum tulit Cassii Asclepiodoti; qui, magnitudine opum praecipuus inter Bithynos, quo obsequio florentem Soranum celebraverat, labentem non deseruit: exutusque omnibus fortunis et in exsilium actus; aequitate Deum erga bona

A. V. 820. A. C. 67. malaque documenta. Thraseae Soranoque et Serviliae datur mortis arbitrium. Helvidius et Paconius Italia depelluntur. Montanus patri concessus est, praedicto, ne in Republica haberetur. Adcusatoribus, Eprio et Cossutiano, quinquagies sestertium singulis; Ostorio duodecies et Quaestoria insignia tribuuntur.

34 Tum ad Thraseam, in hortis agentem, Quaestor Consulis missus vesperascente iam die. Inlustrium virorum feminarumque coetus frequentes egerat, maxime intentus Demetrio, Cynicae institutionis doctori: cum quo, ut coniectare erat intentione vultus et auditis, si qua clarius proloquebantur, de natura animae et dissociatione spiritus corporisque inquirebat. donec advenit Domitius Caecilianus, ex intimis amicis, et ei, quid Senatus censuisset, exposuit. Igitur flentes queritantesque, qui aderant, *facessere propere* Thrasea, *neu pericula sua miscerent cum sorte damnati*, hortatur. Arriamque, tentantem mariti suprema et exemplum Arriae matris sequi, monet, *retinere vitam filiaeque communi*

35 *subsidium unicum non adimere.* Tum progressus in porticum, illic a Quaestore reperitur, laetitiae propior, quia Helvidium, generum suum, Italia tantum arceri cognoverat. Accepto dehinc Senatus consulto, Helvidium et Demetrium in cubiculum inducit: porrectisque utriusque brachii venis, postquam cruorem effudit, humum super spargens, propius vocato Quaestore, *Libemus*, inquit, IOVI LIBERATORI. *Specta iuvenis. et omen quidem Dii prohibeant; ceterum in ea tempora natus es, quibus firmare animum expediat constantibus exemplis.* Post, lentitudine exitus graves cruciatus adferente, obversis in Demetrium.

C. COR-

C. CORNELII TACITI

HISTORIAE.

C. CORNELII TACITI
HISTORIARVM
LIBER PRIMVS.

BREVIARIVM LIBRI.

Cap. I. *Praefamen. Auctoris dignitas, aetas, institutum.* 2. 3. *Praesentis historiae summa capita.* 4. 5. *Status urbis, mens exercituum, habitus provinciarum, occiso Nerone. Nymphidius, imperium adfectans, oppressus.* 6. 7. *Galbam crudelitas sua, aetas, corporis forma et amicorum vitia reddunt invisum.* 8. 9. *Status Hispaniae, Galliae, Germanicorum exercituum, Britanniae, Illyrici.* 10. *In Syria Muciani virtutes et vitia. Fl. Vespasiani, Iudaicum bellum administrantis, animus in Galbam.* 11. *Aegypti, Africae, Mauretaniae, Raetiae, Norici, Thraciae, Italiae status. COSS. Galba et Vinio.*

12. *Deficiente superioris Germaniae milite, Galba de adoptando Caesare cogitat.* 13. *Vinius Othoni favet, non ita Laco et Icelus.* 14. *Galba, transactis Imperii comitiis, Pisonem eligit, hominem antiqui moris et severum, cui* 15. 16. *adoptionis caussas et Imperii administrandi consilium aperit.* 17. *Pisonis inter haec moderatio,* 18. *Adoptio in castris*

nuncupata, 19. *tum in Senatu. Legati ad defectores missi.* 20. *Neronis prodigae donationes rescissae.*

21. *Othoni spe lapso consilium in turbido*, 22. *instigantibus libertis, servis, mathematicis;* 23. 24. *paratis iam ante militum studiis per blanditias et largitiones, oscitante ad id Praefecto.* 25. 26. *Ergo iam legiones et auxilia pro Othone.* 27. *Mox consalutatus Imperator* 28. *castris Praetorianis infertur.*

29. 30. *Piso cohortem, quae in palatio stationem agit, hortatur ad fidem.* 31. *Illa parat signa, reliquis copiis deficientibus.* 32. 33. *Plebis adulatio et levitas. Fluctuat Galba cum amicis, an occurrendum?* 34. *Praemittitur in castra Piso. Falsus de occiso Othone rumor.* 35. *Populus et Senatus Galbae;* 36. *castra Othoni favent.* 37. 38. *Hic militum animos oratione sibi conciliat; Galbae et Pisoni reddit infensos. Arma militi dividit.* 39. *Agitat Laco de caede Vinii.* 40. *Galba fluctuat. Plebs nutat. Othoniani forum inrumpunt.* 41. *Galba desertus, occisus,* 42. *sic et Vinius.* 43. *Sempronii Densi fides. Piso caesus,* 44. *magna Othonis laetitia. Caedium praemia poscentes iussu Vitellii postea interfecti.* 45. *Adulantur Senatus et Populus victorem Othonem, qui coercendo militum furori inpar.* 46. *hi vacationes sibi remitti petunt. Laco et Icelus caesi.* 47. *Pisonis et T. Vinii sepultura,* 48. *elogia, testamenta.* 49. *Galbae sepultura, aetas, nobilitas, mores, honores.*

50. *Trepidam urbem novus de Vitellio nuntius exterret. Vespasianum nonnulli augurantur.* 51. *Initia Vitelliani motus ex bello Iulii Vindicis, et secutis inde discordiis inter legiones et Gallos.* 52. 53. *Vitel-*

Vitellius, ſuo ingenio ignavus, ad res novas ſtimulatur a Valente et Caecina legatis. 54. 55. *Legiones utriusque Germaniae fidem in Galbam exuunt,* 56. *ſegni ſpectatore Hordeonio Flacco Legato.* 57. *Valens Vitellium Imperatorem conſalutat, magno militum ſtudio;* 58. *quibus poſcentibus multi caeſi.* 59. *Iulius Civilis periculum evadit. Vndique viribus auctus,* 60. *inter foedas Legatorum discordias,* 61. *duos exercitus in Italiam mittit.* 62. *Torpet Vitellius; ardor et vis militum ultro Ducis munia inplet.* 63. *Subito furore conreptus miles ab excidio Divoduri aegre temperat. Gallias terror invadit.* 64. *Vitellio adhaerent.* 65. *Lugdunenſes ex vetere odio milites in everſionem Viennenſium inpellunt;* 66. *iſti tamen donis placantur et precibus. Valentis avaritia et libido.* 67. 68. *Helvetios, Vitellii Imperium abnuentes, Caecina, belli avidus, caedit.* 69. *Aventicum aegre inpunitatem ſalutemque inpetrat.* 70. *In Vitellii partes transgreſſa Italiae parte, Caecina Alpes ſuperat.*

71. *Otho prudenter ſe gerit; Mario Celſo ignoſcit.* 72. *Tigellinus infamem vitam exitu inhoneſto foedat.* 73. *Galvia Crispinilla cum mala Othonis fama periculo exemta.* 74. *Principes mutuo ſibi conditiones offerunt; mox rixantes flagitia invicem obiectant, et* 75. *inſidiatores inmittunt.* 76. *Distractis inter utrumqne exercitibus ac provinciis, bello opus.* 77. *Otho Imperatorem agit; honores,* 78. *civitatem, iura dilargitur: de celebranda Neronis memoria agitat.*

79. *Sarmatae Roxolani Moeſiam inrumpentes caeſi.* 80—82. *Seditio gravis, in ipſa urbe temere orta, cum magno metu atque discrimine primorum civitatis,*

tatis, precibus et lacrymis Othonis componitur, qui 83. 84. *milites ad concordiam et modeſtiam hortatur.* 85. *Iſtis compoſitis, omnia ſuſpicionum et formidinis plena, praecipuo Patrum metu.* 86. *Prodigia Othonis cladem praeſagientia.* 87. *Is, luſtrata urbe, Narbonenſem Galliam adgredi ſtatuit et* 88. *cum multis nobilibus L. Vitellium aemuli fratrem ſecum ducit.* 89. *Inde varii animorum motus.* 90. *Commendata Patribus Republica Otho feſtinat ad bellum. Trachali eloquentia uſus Otho, in quem ſtudia et voces vulgi. Geſta haec paucis menſibus,*

IMP. SERV. GALBA ET T. VINIO COSS.

1 Initium mihi operis Ser. Galba iterum, T. Vinius
A. V. 822. Conſules erunt. Nam, poſt conditam urbem, ſe-
A. C. 69. ptingentos et viginti prioris aevi annos multi auctores retulerunt, dum res Populi Rom. memorabantur pari eloquentia ac libertate. Poſtquam bellatum apud Actium, atque omnem poteſtatem ad unum conferri pacis interfuit, magna illa ingenia ceſſere: ſimul veritas pluribus modis infracta; primum inſcitia Reipublicae ut alienae, mox libidine adſentandi, aut rurſus odio adverſus dominantes: ita neutris cura poſteritatis, inter infenſos vel obnoxios. Sed ambitionem ſcriptoris facile adverſeris; obtrectatio et livor pronis auribus accipiuntur. quippe adulationi foedum crimen ſervitutis, malignitati falſa ſpecies libertatis ineſt. Mihi Galba, Otho, Vitellius, nec beneficio, nec iniuria cogniti. Dignitatem noſtram a Veſpaſiano inchoatam, a Tito auctam, a Domitiano longius provectam, non abnuerim:

rim: ſed inconruptam fidem profeſſis, nec amore A. V.
quisquam et ſine odio dicendus eſt. Quod ſi vita 822.
ſuppeditet, Principatum D. Nervae et Imperium A. C.
Traiani, uberiorem ſecurioremque materiam, ſenectu- 69.
ti ſepoſui: rara temporum felicitate, ubi ſentire,
quae velis, et, quae ſentias, dicere licet. Opus 2
adgredior opimum caſibus, atrox proeliis, discors ſeditionibus, ipſa etiam pace ſaevum. Quatuor Principes ferro interempti. Trina bella civilia, plura externa ac plerumque permixta. Proſperae in Oriente, adverſae in Occidente res. Turbatum Illyricum: Galliae nutantes: perdomita Britannia et ſtatim miſſa: coortae in nos Sarmatarum ac Suevorum gentes: nobilitatus cladibus mutuis Dacus. Mota etiam prope Parthorum arma, falſi Neronis ludibrio. Iam vero Italia novis cladibus, vel poſt longam ſaeculorum ſeriem repetitis, adflicta. Hauſtae aut obrutae urbes, fecundiſſima Campaniae ora. Vrbs incendiis vaſtata, conſumptis antiquiſſimis delubris, ipſo Capitolio civium manibus incenſo: pollutae caerimoniae: magna adulteria: plenum exſiliis mare: infecti caedibus ſcopuli. Atrocius in urbe ſaevitum. Nobilitas, opes, omiſſi geſtique honores pro crimine, et ob virtutes certiſſimum exitium. Nec minus praemia delatorum invisa, quam ſcelera; cum alii Sacerdotia et Conſulatus, ut ſpolia, adepti, Procurationes alii et interiorem potentiam, agerent verterent cuncta odio et terrore. Conrupti in dominos ſervi, in patronos liberti; et, quibus deerat inimicus, per amicos oppreſſi. Non tamen adeo virtutum ſterile ſaeculum, ut non et bona exempla prodiderit. Comitatae profugos liberos 3
matres: ſecutae maritos in exſilia coniuges: pro-

pinqui

A. V. pinqui audentes: constantes generi: contumax, et-
822. iam adversus tormenta, servorum fides: supremae
V. C. clarorum virorum necessitates; ipsa necessitas forti-
69. ter tolerata; et laudatis antiquorum mortibus pares exitus. Praeter multiplices rerum humanarum casus, caelo terraque prodigia et fulminum monitus et futurorum praesagia, laeta, tristia, ambigua, manifesta. Nec enim unquam atrocioribus Populi Rom. cladibus, magisve iustis indiciis adprobatum est, non esse curae Deis securitatem nostram, esse ultionem.

4 Ceterum, antequam destinata componam, repetendum videtur, qualis status urbis, quae mens exercituum, quis habitus provinciarum, quid in toto terrarum orbe validum, quid aegrum fuerit; ut non modo casus eventusque rerum, qui plerumque fortuiti sunt, sed ratio etiam caussaeque noscantur. Finis Neronis ut laetus, primo gaudentium inpetu, fuerat, ita varios motus animorum, non modo in urbe, apud Patres, aut populum, aut urbanum militem, sed omnes legiones Ducesque conciverat: evulgato Imperii arcano, posse Principem alibi, quam Romae fieri. Sed Patres laeti, usurpata statim libertate, licentius, ut erga Principem novum et absentem; primores Equitum proximi gaudio Patrum; pars populi integra, et magnis domibus annexa, clientes libertique damnatorum et exulum, in spem erecti: plebs sordida et circo ac theatris sueta, simul deterrimi servorum, aut qui, adesis bonis, per dedecus Neronis alebantur, maesti et rumorum avidi.

5 Miles urbanus, longo Caesarum sacramento inbutus, et ad destituendum Neronem arte magis et inpulsu, quam suo ingenio, traductus, postquam neque dari donativum,

sub -

ſub nomine Galbae promiſſum, neque magnis meritis ac praemiis eundem in pace, quem in bello, locum, praeventamque gratiam intelligit apud Principem, a legionibus factum; pronus ad novas res, ſcelere inſuper Nymphidii Sabini Praefecti, Imperium ſibi molientis, agitatur. Et Nymphidius quidem in ipſo conatu oppreſſus: ſed, quamvis capite defectionis ablato, manebat plerisque militum conſcientia; nec deerant ſermones, *ſenium atque avaritiam Galbae* increpantium. Laudata olim et militari fama celebrata ſeveritas eius angebat adſpernantes veterem diſciplinam, atque ita XIIII. annis a Nerone adſuefactos, ut haud minus vitia Principum amarent, quam olim virtutes verebantur. Acceſſit Galbae vox, pro Republica honeſta, ipſi anceps, *legi a ſe militem, non emi.* Nec enim ad hanc formam cetera erant. Invalidum ſenem T. Vinius et 6
Cornelius Laco, alter deterrimus mortalium, alter ignaviſſimus, odio flagitiorum oneratum, contemptu inertiae deſtruebant. Tardum Galbae iter et cruentum, interfectis Cingonio Varrone, Conſule deſignato, et Petronio Turpiliano, Conſulari: ille, ut Nymphidii ſocius, hic, ut dux Neronis, inauditi atque indefenſi, tamquam innocentes, perierant. Introitus in urbem, trucidatis tot millibus inermium militum, infauſtus omine, atque ipſis etiam, qui occiderant, formidoloſus. Inducta legione Hiſpana, remanente ea, quam e claſſe Nero conſcripſerat, plena urbs exercitu inſolito: multi adhoc numeri e Germania ac Britannia et Illyrico, quos idem Nero, electos praemiſſosque ad clauſtra Caſpiarum, et bellum, quod in Albanos parabat, opprimendis Vindicis coeptis revocaverat: ingens novis rebus materia,

A. V. 822. A. C. 69.

A. V. ria, ut non in unum aliquem prono favore, ita au-
822. denti parata. Forte congruerat, ut Clodii Macri
A. C. et Fonteii Capitonis caedes nuntiarentur. Macrum,
69.
7 in Africa haud dubie turbantem, Trebonius Garucianus, Procurator, iussu Galbae; Capitonem in Germania, cum similia coeptaret, Cornelius Aquinus et Fabius Valens, Legati legionum, interfecerant, antequam iuberentur. Fuere qui crederent, Capitonem, ut avaritia et libidine foedum ac maculosum, ita cogitatione rerum novarum abstinuisse; sed a Legatis, bellum suadentibus, postquam inpellere nequiverint, crimen ac dolum compositum ultro: et Galbam mobilitate ingenii, an, ne altius scrutaretur, quoquo modo acta, quia mutari non poterant, comprobasse. Ceterum utraque caedes sinistre accepta: et inviso semel Principe, seu bene, seu male facta premunt. Iam adferebant venalia cuncta praepotentes liberti: servorum manus subitis avidae, et, tamquam apud senem, festinantes: eademque novae aulae mala, aeque gravia, non aeque excusata. Ipsa aetas Galbae inrisui ac fastidio erat adsuetis iuventae Neronis, et Imperatores forma ac decore corporis, ut est mos vulgi, compa-
8 rantibus. Et hic quidem Romae, tamquam in tanta multitudine, habitus animorum fuit. E provinciis, Hispaniae praeerat Cluvius Rufus, vir facundus et pacis artibus, bellis inexpertus. Galliae, super memoriam Vindicis, obligatae recenti dono Romanae civitatis, et in posterum tributi levamento. Proximae tamen Germanicis exercitibus Galliarum civitates, non eodem honore habitae, quaedam etiam finibus ademptis, pari dolore commoda aliena ac suas iniurias metiebantur. Germanici exercitus, quod

quod periculoſiſſimum in tantis viribus, ſolliciti et A. V.
irati, ſuperbia recentis victoriae, et metu, tamquam 822.
alias partes foviſſent. Tarde a Nerone deſciverant; A. C. 69.
nec ſtatim pro Galba Verginius: an imperare voluiſ-
ſet, dubium; delatum ei a milite Imperium, con-
veniebat. Fonteium Capitonem occiſum, etiam qui
queri non poterant, tamen indignabantur. Dux de-
erat, abducto Verginio, per ſimulationem amici-
tiae: quem non remitti, atque etiam reum eſſe,
tamquam ſuum crimen accipiebant. Superior exer- 9
citus Legatum, Hordeonium Flaccum, ſpernebat,
ſenecta ac debilitate pedum invalidum, ſine conſtan-
tia, ſine auctoritate. ne quieto quidem milite, re-
gimen; adeo furentes infirmitate retinentis ultro ac-
cendebantur. Inferioris Germaniae legiones diutius
ſine Conſulari fuere; donec, miſſu Galbae, A. Vi-
tellius aderat, Cenſoris Vitellii ac ter Conſulis filius:
id fatis videbatur. In Britannico exercitu nihil ira-
rum. Non ſane aliae legiones, per omnes civilium
bellorum motus, innocentius egerunt: ſeu, quia
procul et Oceano diviſae; ſeu crebris expeditioni-
bus doctae hoſtem potius odiſſe. Quies et Illyri-
co: quamquam excitae a Nerone legiones, dum in
Italia cunctantur, Verginium legationibus adiſſent.
Sed longis ſpatiis discreti exercitus, quod ſaluber-
rimum eſt ad continendam militarem fidem, nec vi-
tiis, nec viribus miſcebantur. Oriens adhuc inmo- 10
tus. Syriam et quatuor legiones obtinebat Licinius
Mucianus, vir ſecundis adverſisque iuxta famoſus.
Inſignes amicitias iuvenis ambitioſe coluerat: mox,
adtritis opibus, lubrico ſtatu, ſuſpecta etiam Clau-
dii iracundia, in ſecretum Aſiae repoſitus, tam pro-
pe ab exſule fuit, quam poſtea a Principe. Lu-

A. V. xuria, induſtria, comitate, adrogantia, malis bo-
822. nisque artibus mixtus. nimiae voluptates, cum va-
A. C.
69. caret; quoties expedierat, magnae virtutes: palam laudes; ſecreta male audiebant. Sed apud ſubiectos, apud proximos, apud conlegas, variis inlecebris potens; et cui expeditius fuerit tradere Imperium, quam obtinere. Bellum Iudaicum Flavius Veſpaſianus, Ducem eum Nero delegerat, tribus legionibus adminiſtrabat. Nec Veſpaſiano adverſus Galbam votum aut animus. Quippe Titum, filium, ad venerationem cultumque eius miſerat, ut ſuo loco memorabimus. Occulta lege fati et oſtentis ac reſponſis deſtinatum Veſpaſiano liberisque eius Impe-
11 rium, poſt fortunam credidimus. Aegyptum copiasque, quibus coerceretur, iam inde a D. Auguſto, Equites Romani obtinent loco Regum. Ita viſum expedire, provinciam aditu difficilem, annonae fecundam, ſuperſtitione ac laſcivia discordem ac mobilem, inſciam legum, ignaram Magiſtratuum, domi retinere. Regebat tum Tiberius Alexander, eiusdem nationis. Africa ac legiones in ea, interfecto Clodio Macro, contenta qualicunque Principe, poſt experimentum domini minoris. Duae Mauretaniae, Rhaetia, Noricum, Thracia, et quae aliae Procuratoribus cohibentur, ut cuique exercitui vicinae, ita in favorem aut odium contactu valentiorum agebantur. Inermes provinciae, atque ipſa in primis Italia, cuicumque ſervitio expoſita, in pretium belli ceſſurae erant. Hic fuit rerum Romanarum ſtatus, cum Ser. Galba iterum, Titus Vinius, Conſules, inchoavere annum, ſibi ultimum, Reip. prope ſupremum.

Pau-

Paucis poſt Kal. Ianuarias diebus Pompeii Pro- A. V.
pinqui, Procuratoris, e Belgica litterae adferuntur: 823. A. C.
ſuperioris Germaniae legiones, rupta ſacramenti re- 70.
verentia, Imperatorem alium flagitare, et Senatui 12
ac Pop. Rom. arbitrium eligendi permittere; quo ſe-
ditio mollius acciperetur. Maturavit ea res conſi-
lium Galbae, iam pridem de adoptione ſecum et
cum proximis agitantis. Non ſane crebrior tota ci-
vitate ſermo per illos menſes fuerat: primum li-
centia ac libidine talia loquendi, dein feſſa iam ae-
tate Galbae. Paucis iudicium aut Reip. amor: mul-
ti occulta ſpe, prout quis amicus vel cliens, hunc
vel illum ambitioſis rumoribus deſtinabant, etiam
in T. Vinii odium, qui in dies quanto potentior,
eodem actu inviſior erat. Quippe hiantes, in ma-
gna fortuna, amicorum cupiditates ipſa Galbae faci-
litas intendebat: cum apud infirmum et credulum
minore metu et maiore praemio peccaretur. Poten- 13
tia Principatus diviſa in T. Vinium, Conſulem, et
Cornelium Laconem, Praetorii Praefectum. Nec
minor gratia Icelo, Galbae liberto, quem anulis do-
natum, Equeſtri nomine *Martianum* vocitabant. Hi
diſcordes, et rebus minoribus ſibi quisque tenden-
tes, circa conſilium eligendi ſucceſſoris in duas fa-
ctiones ſcindebantur. Vinius pro M. Othone: La-
co atque Icelus conſenſu non tam unum aliquem fo-
vebant, quam alium. Neque erat Galbae ignota
Othonis ac T. Vinii amicitia; et rumoribus nihil
ſilentio transmittentium, (quia Vinio vidua filia,
caelebs Otho) gener ac ſocer deſtinabantur. Credo
et Reip. curam ſubiiſſe, fruſtra a Nerone translatae,
ſi apud Othonem relinqueretur. Namque Otho pue-
ritiam incurioſe, adoleſcentiam petulanter egerat;

A. V. gratus Neroni aemulatione luxus. eoque iam Pop-
823. A. C. paeam Sabinam, principale ſcortum, ut apud con-
70. ſcium libidinum, depoſuerat, donec Octaviam uxorem amoliretur: mox ſuſpectum in eadem Poppaea in provinciam Luſitaniam, ſpecie legationis, ſepoſuit. Otho, comiter adminiſtrata provincia, primus in partes transgreſſus, nec ſegnis, et, donec bellum fuit, inter praeſentes ſplendidiſſimus, ſpem adoptionis, ſtatim conceptam, acrius in dies rapiebat: faventibus pleriſque militum, prona in eum
14 aula Neronis, ut ſimilem. Sed Galba, poſt nuntios Germanicae ſeditionis, quamquam nihil adhuc de Vitellio certum, anxius quonam exercituum vis erumperet, ne urbano quidem militi confiſus, quod remedium unicum rebatur, comitia Imperii tranſigit: adhibitoque, ſuper Vinium ac Laconem, Mario Celſo, Conſule deſignato, ac Ducennio Gemino, Praefecto urbis, pauca praefatus *de ſua ſenectute, Piſonem Licinianum arceſſi* iubet; ſeu propria electione, ſive, ut quidam crediderunt, Lacone inſtante, cui apud Rubellium Plautum exercita cum Piſone amicitia: ſed callide, ut ignotum, fovebat; et proſpera de Piſone fama conſilio eius fidem addiderat. Piſo, M. Craſſo et Scribonia genitus, nobilis utrimque, vultu habituque moris antiqui, et aeſtimatione recta ſeverus, deterius interpretantibus triſtior habebatur. ea pars morum eius, quo ſuſpectior
15 ſollicitis, adoptanti placebat. Igitur Galba, adprehenſa Piſonis manu, in hunc modum locutus fertur: *Si te privatus lege curiata apud Pontifices, ut moris eſt, adoptarem, et mihi egregium erat, Cn. Pompeii et M. Craſſi ſubolem in Penates meos adſciſcere, et tibi inſigne, Sulpiciae ac Lutatiae decora nobi-*

nobilitati tuae adiecisse. Nunc me, Deorum homi- A. V.
numque consensu ad Imperium vocatum, praeclara in- 823. A. C.
doles tua et amor patriae inpulit, ut Principatum, 70.
de quo maiores nostri armis certabant, bello adeptus, quiescenti offeram, exemplo D. Augusti, qui sororis filium, Marcellum, dein generum, Agrippam, mox nepotes suos, postremo Tiberium Neronem, privignum, in proximo sibi fastigio conlocavit. Sed Augustus in domo successorem quaesivit; ego, in Republica. non, quia propinquos aut socios belli non habeam; sed neque ipse Imperium ambitione accepi: et iudicii mei documentum sint non meae tantum necessitudines, quas tibi postposui, sed et tuae. Est tibi frater pari nobilitate, natu maior, dignus hac fortuna, nisi tu potior esses. Ea aetas tua, quae cupiditates adolescentiae iam effugerit; ea vita, in qua nihil praeteritum excusandum habeas. Fortunam adhuc tantum adversam tulisti; secundae res acrioribus stimulis animos explorant, quia miseriae tolerantur, felicitate conrumpimur. Fidem, libertatem, amicitiam, praecipua humani animi bona, tu quidem eadem constantia retinebis: sed alii per obsequium inminuent. Inrumpet adulatio, blanditiae, pessimum veri adfectus venenum, sua cuique utilitas. Ego, ac tu, simplicissime inter nos hodie loquimur: ceteri libentius cum fortuna nostra, quam nobiscum. Nam suadere Principi, quod oporteat, multi laboris: adsentatio erga Principem quemcunque sine adfectu peragitur. Etiam, si inmensum Imperii corpus stare ac 16
librari sine rectore posset, dignus eram, a quo Resp. inciperet: nunc eo necessitatis iam pridem ventum est, ut nec mea senectus conferre plus Populo Rom. possit, quam bonum successorem, nec tua plus iuventa, quam

A. V. *bonum Principem. Sub Tiberio et Caio et Claudio*
823 A. C. *unius familiae quasi hereditas fuimus: loco libertatis*
70. *erit, quod eligi coepimus. Et, finita Iuliorum Claudiorumque domo, optimum quemque adoptio inveniet. Nam generari et nasci a Principibus, fortuitum, nec ultra aestimatur: adoptandi iudicium integrum; et, si velis eligere, consensu monstratur. Sit ante oculos Nero, quem, longa Caesarum serie tumentem, non Vindex cum inermi provincia, aut ego cum una legione, sed sua inmanitas, sua luxuria, cervicibus publicis depulere: neque erat adhuc damnati Principis exemplum. Nos bello et ab aestimantibus adsciti, cum invidia, quamvis egregii, erimus. Ne tamen territus fueris, si duae legiones in hoc concussi orbis motu nondum quiescunt. Ne ipse quidem ad securas res accessi: et, audita adoptione, desinam videri senex; quod nunc mihi unum obiicitur. Nero a pessimo quoque semper desiderabitur: mihi ac tibi providendum est, ne etiam a bonis desideretur. Monere diutius, neque temporis huius; et inpletum est omne consilium, si te bene elegi. Vtilissimusque idem ac brevissimus bonarum malarumque rerum delectus est, cogitare, quid aut volueris sub alio Principe, aut nolueris. Neque enim hic, ut in ceteris gentibus, quae regnantur, certa dominorum domus, et ceteri servi: sed imperaturus es hominibus, qui nec totam servitutem pati possunt, nec totam libertatem.* Et Galba quidem haec ac talia, tamquam Principem faceret; ceteri tamquam cum facto lo-
17 quebantur. Pisonem, ferunt, statim intuentibus, et mox coniectis in eum omnium oculis, nullum turbati aut exsultantis animi motum prodidisse. Sermo erga patrem Imperatoremque reverens, de se mode-

moderatus; nihil in vultu habituque mutatum: quasi A. V.
imperare posset magis, quam vellet. Consultatum 823.
inde, *pro rostris, an in Senatu, an in castris ad-* A. C.
optio nuncuparetur. Iri in castra, placuit: *hono-* 70.
rificum id militibus fore, quorum favorem, ut lar-
gitione et ambitu male adquiri, ita per bonas artes
haud spernendum. Circumsteterat interim palatium
publica exspectatio, magni secreti inpatiens; et ma-
le coercitam famam supprimentes augebant. Quar- 18
tum Idus Ianuarias, foedum imbribus diem, toni-
trua et fulgura et caelestes minae ultra solitum tur-
baverant. Observatum id antiquitus comitiis diri-
mendis non terruit Galbam, quo minus in castra
pergeret, contemptorem talium, ut fortuitorum;
seu, quae fato manent, quamvis significata, non
vitantur. Apud frequentem militum concionem, Im-
peratoria brevitate, adoptari a se Pisonem, more
D. Augusti et exemplo militari, quo vir virum lege-
ret, pronuntiat. Ac ne dissimulata seditio in maius
crederetur, ultro adseverat, *quartam et duodevicesi-*
mam legiones, paucis seditionis auctoribus, non ultra
verba ac voces errasse, et brevi in officio fore. Nec
ullum orationi aut lenocinium addit aut pretium.
Tribuni tamen Centurionesque et proximi militum
grata auditu respondent: per ceteros maestitia ac si-
lentium, tamquam usurpatam etiam in pace donativi
necessitatem bello perdidissent. Constat, potuisse
conciliari animos quantulacumque parci senis libera-
litate. nocuit antiquus rigor et nimia severitas; cui
iam pares non sumus. Inde apud Senatum non 19
comptior Galbae, non longior, quam apud militem
sermo: Pisonis comis oratio. Et Patrum favor
aderat; multi voluntate effusius; qui noluerant,

A. V. 823. V. C. 70.

medie; ac plurimi obvio obſequio, privatas ſpes agitantes, ſine publica cura. Nec aliud ſequenti quatriduo (quod medium inter adoptionem et caedem fuit) dictum a Piſone in publico factumve. Crebrioribus in dies Germanicae defectionis nuntiis, et facili civitate ad accipienda credendaque omnia nova, cum triſtia ſunt, cenſuerant Patres, mittendos ad Germanicum exercitum legatos. agitatum ſecreto, num et Piſo proficiſceretur, maiore praetextu; illi auctoritatem Senatus, hic dignationem Caeſaris laturus. Placebat et Laconem, Praetorii Praefectum, ſimul mitti. is conſilio interceſſit. Legati quoque (nam Senatus electionem Galbae permiſerat) foeda inconſtantia nominati, excuſati, ſubſtituti, ambitu remanendi aut eundi, ut quemque metus vel ſpes inpulerat. Proxima pecuniae cura: et cuncta ſcrutantibus iuſtiſſimum viſum eſt, inde repeti, unde inopiae cauſſa erat. Bis et vicies millies ſestertium donationibus Nero effuderat. Adpellari ſingulos iuſſit, decuma parte liberalitatis apud quemque eorum relicta. At illis vix decumae ſuper portiones erant, iisdem erga aliena ſumptibus, quibus ſua prodegerant; cum rapaciſſimo cuique ac perditiſſimo non agri, aut fenus, ſed ſola inſtrumenta vitiorum manerent. Exactioni XXX. Equites Romani praepoſiti; novum officii genus, et ambitu ac numero onerosum. ubique haſta et ſector; et inquieta urbs auctionibus. Attamen grande gaudium, quod tam pauperes forent, quibus donaſſet Nero, quam quibus abstuliſſet. Exauctorati per eos dies Tribuni, e Praetorio Antonius Taurus et Antonius Naſo; ex urbanis cohortibus Aemilius Pacenſis; e vigiliis Iulius Fronto. Nec remedium in ceteros fuit, ſed metus

tus initium: tamquam per artem et formidinem ſinguli pellerentur, omnibus ſuſpectis. A. V. 823. A. C. 70.

Interea Othonem, cui, compoſitis rebus, nulla ſpes, omne in turbido conſilium, multa ſimul 21 exſtimulabant: luxuria etiam Principi oneroſa, inopia vix privato toleranda, in Galbam ira, in Piſonem invidia. Fingebat et metum, quo magis concupiſceret. *Praegravem ſe Neroni fuiſſe. nec Luſitaniam rurſus, et alterius exſilii honorem exſpectandum: ſuſpectum ſemper inviſumque dominantibus, qui proximus deſtinaretur. Nocuiſſe id ſibi apud ſenem Principem: magis nociturum apud iuvenem, ingenio trucem, et longo exſilio efferatum. occidi Othonem poſſe. Proinde agendum audendumque, dum Galbae auctoritas fluxa, Piſonis nondum coaluiſſet. Opportunos magnis conatibus transitus rerum: nec cunctatione opus, ubi pernicioſior ſit quies, quam temeritas. Mortem omnibus ex natura aequalem, oblivione apud poſteros vel gloria diſtingui. Ac, ſi nocentem innocentemque idem exitus maneat, acrioris viri eſſe, merito perire.* Non erat Othonis mollis et 22 corpori ſimilis animus. Et intimi libertorum ſervorumque, corruptius quam in privata domo habiti, aulam Neronis et luxus, adulteria, matrimonia, ceteraſque Regnorum libidines, avido talium, ſi auderet, ut ſua oſtentantes; quieſcenti, ut aliena, exprobrabant: urgentibus etiam mathematicis, dum *novos motus, et clarum Othoni annum, obſervatione ſiderum*, adfirmant: genus hominum potentibus infidum, ſperantibus fallax, quod in civitate noſtra et vetabitur ſemper, et retinebitur. Multos ſecreta Poppaeae mathematicos, peſſimum Principalis matrimonii inſtrumentum, habuerant: e quibus Ptole-

 maeus,

A. V. 823. A. C. 70. maeus, Othoni in Hiſpania comes, cum *ſuperfuturum eum Neroni* promiſiſſet, poſtquam ex eventu fides, coniectura iam et rumore ſenium Galbae et iuventam Othonis computantium, perſuaſerat, *fore, ut in Imperium adſciſceretur*. Sed Otho tamquam peritia et monitu fatorum praedicta accipiebat, cupidine ingenii humani libentius obſcura credendi.

23 Nec deerat Ptolemaeus, iam et ſceleris inſtinctor, ad quod facillime ab eiusmodi voto transitur. Sed ſceleris cogitatio incertum an repens: ſtudia militum iam pridem, ſpe ſucceſſionis, aut paratu facinoris, adfectaverat; in itinere, in agmine, in ſtationibus, vetuſtiſſimum quemque militum nomine vocans, ac, memoria Neroniani comitatus, *contubernales* adpellando; alios agnoſcere, quosdam requirere et pecunia aut gratia iuvare: inferendo ſaepius querelas et ambiguos de Galba ſermones, quaeque alia turbamenta vulgi. Labores itinerum, inopia commeatuum, duritia imperii, atrocius accipiebantur, cum, Campaniae lacus et Achaiae urbes claſſibus adire ſoliti, Pyrenaeum et Alpes et inmenſa

24 viarum ſpatia aegre ſub armis eniterentur. Flagrantibus iam militum animis velut faces addiderat Maevius Pudens, e proximis Tigellini. is mobiliſſimum quemque ingenio, aut pecuniae indigum, et in novas cupiditates praecipitem adliciendo, eo paullatim progreſſus eſt, ut per ſpeciem convivii, quotiens Galba apud Othonem epularetur, cohorti excubias agenti viritim centenos numos divideret: quam velut publicam largitionem Otho ſecretioribus apud ſingulos praemiis intendebat; adeo animoſus corruptor, ut Cocceio Proculo, ſpeculatori, de parte finium cum vicino ambigenti, univerſum vicini agrum, ſua pecu-

pecunia emptum, dono dederit: per ſocordiam Prae- A. V. feſti, quem nota pariter et occulta fallebant. Sed 823. tum e libertis Onomaſtum futuro ſceleri praeſecit, A. C. 70. a quo Barbium Proculum, Teſſerarium ſpeculato- 25 rum, et Veturium, Optionem eorundem, perdu-ctos, poſtquam vario ſermone callidos audaceſque cognovit, pretio et promiſſis onerat, data pecunia ad pertentandos plurium animos. Suſcepere duo manipulares Imperium Pop. Rom. transferendum; et tranſtulerunt. In conſcientiam facinoris pauci adſciti. ſuspenſos ceterorum animos diverſis artibus ſtimulant: primores militum, per beneficia Nymphidii ut ſuſpectos: vulgus et ceteros, ira et deſperatione dilati totiens donativi. erant, quos memoria Neronis ac deſiderium prioris licentiae accenderet. in commune omnes metu mutandae militiae terrebantur. Infecit ea tabes legionum quoque et 26 auxiliorum motas iam mentes, poſtquam vulgatum erat, labare Germanici exercitus fidem. adeoque parata apud malos ſeditio, etiam apud integros diſſimulatio fuit, ut poſtero Iduum die redeuntem a coena Othonem rapturi fuerint, niſi incerta noctis, et tota urbe ſparſa militum caſtra, nec facilem inter temulentos conſenſum, timuiſſent: non Reipublicae cura, quam foedare Principis ſui ſanguine ſobrii parabant; ſed ne per tenebras, ut quisque Pannonici vel Germanici exercitus militibus oblatus eſſet, ignorantibus plerisque, pro Othone deſtinaretur. Multa erumpentis ſeditionis indicia per conſcios oppreſſa: quaedam apud Galbae aures Praefectus Laco eluſit, ignarus militarium animorum, conſiliique quamvis egregii, quod non ipſe adferret, inimicus, et adverſus peritos pervicax. XVIII. Kal. 27 Febr.

A. V. Febr. ſacrificanti pro aede Apollinis Galbae Haru-
823. ſpex Vmbricius *triſtia exta et inſtantes inſidias ac do-*
A. C. 70. *meſticum hoſtem* praedicit: audiente Othone (nam proximus adſtiterat) idque, ut laetum e contrario, et ſuis cogitationibus proſperum, interpretante. Nec multo poſt libertus Onomaſtus nuntiat, *exſpectari eum ab architecto et redemptoribus:* quae ſignificatio coeuntium iam militum et paratae coniurationis convenerat. Otho, *cauſſam digreſſus* requirentibus, cum, *emi ſibi praedia vetuſtate ſuſpecta, eoque prius exploranda*, finxiſſet, innixus liberto, per Tiberianam domum, in Velabrum, inde ad Miliarium aureum, ſub aedem Saturni, pergit. Ibi tres et viginti ſpeculatores conſalutatum *Imperatorem*, ac paucitate ſalutantium trepidum, et ſellae feſtinanter inpoſitum, ſtrictis mucronibus rapiunt. Totidem ferme milites in itinere adgregantur: alii conſcientia, plerique miraculo; pars clamore et gaudio, pars ſilentio, animum ex eventu
28 ſumpturi. Stationem in caſtris agebat Iulius Martialis Tribunus. Is, magnitudine ſubiti ſceleris, an conrupta latius caſtra, ac, ſi contra tenderet, exitium metuens, praebuit pleriſque ſuſpicionem conſcientiae. Antepoſuere ceteri quoque Tribuni Centurioneſque praeſentia dubiis et honeſtis. Iſque habitus animorum fuit, ut peſſimum facinus auderent pauci, plures vellent, omnes paterentur.

29 Ignarus interim Galba et ſacris intentus, fatigabat alieni iam Imperii Deos: cum adfertur rumor, *rapi in caſtra, incertum quem Senatorem: mox, Othonem eſſe, qui raperetur:* ſimul ex tota urbe, ut quiſque obvius fuerat, alii formidinem augentes, quidam minora vero, ne tum quidem obliti adulatio-

tionis. Igitur consultantibus placuit, *pertentari* A. V.
animum cohortis, quae in palatio stationem agebat: 823.
nec per ipsum Galbam; cuius integra auctoritas maio- A. C. 70.
ribus remediis servabatur. Piso pro gradibus do-
mus vocatos in hunc modum adlocutus est: *Sextus*
dies agitur, commilitones, ex quo, ignarus futuri, et
sive optandum hoc nomen, sive timendum erat, Caesar
adscitus sum. Quo domus nostrae aut Reipublicae
fatum in vestra manu positum est; non, quia meo
nomine tristiorem casum paveam, (ut qui, adversas
res expertus, cum maxime discam, ne secundas qui-
dem minus discriminis habere); patris, et Senatus,
et ipsius Imperii vicem doleo, si nobis aut perire ho-
die necesse est, aut, quod aeque apud bonos miserum
est, occidere. Solatium proximi motus habebamus
incruentam urbem, et res sine discordia translatas
Provisum adoptione videbatur, ut ne post Galbam
quidem bello locus esset. Nihil arrogabo mihi nobi- 30
litatis aut modestiae. neque enim relatu virtutum in
comparatione Othonis opus est. Vitia, quibus solis
gloriatur, evertere Imperium, etiam cum amicum Im-
peratoris ageret. Habitune et incessu, an illo mu-
liebri ornatu mereretur Imperium? Falluntur, qui-
bus luxuria specie liberalitatis inponit. Perdere iste
sciet, donare nesciet. Stupra nunc et comissationes
et feminarum coetus volvit animo. haec Principatus
praemia putat; quorum libido ac voluptas penes ipsum
sit, rubor ac dedecus penes omnes. Nemo enim un-
quam Imperium, flagitio quaesitum, bonis artibus
exercuit. Galbam consensus generis humani, me Gal-
ba, consentientibus vobis, Caesarem dixit. Si Res-
publica et Senatus et Populus vana nomina sunt:
vestra, commilitones, interest, ne Imperatorem pessi-
mi

A. V. *mi faciant. Legionum seditio adversum Duces suos*
823. *audita est aliquando: vestra fides famaque inlaesa ad*
A. C. 70. *hunc diem mansit. et Nero quoque vos destituit, non vos Neronem. Minus XXX. transfugae et desertores, quos Centurionem aut Tribunum sibi eligentes nemo ferret, Imperium adsignabunt? Admittitis exemplum? et quiescendo commune crimen facitis? Transscendet haec licentia in provincias: et ad nos scelerum exitus, bellorum ad vos, pertinebunt. Nec est plus, quod pro caede Principis, quam quod innocentibus datur: sed perinde a nobis donativum ob*
31 *fidem, quam ab aliis pro facinore accipietis.* Dilapsis speculatoribus, cetera cohors, non adspernata concionantem, ut turbidis rebus evenit, forte magis et nullo adhuc consilio, parat signa, quam, quod postea creditum est, insidiis et simulatione. Missus et Celsus Marius ad electos Illyrici exercitus, Vipsania in porticu tendentes. Praeceptum Amulio Sereno et Domitio Sabino, primipilaribus, *ut Germanicos milites e Libertatis atrio arcesserent.* Legioni classicae diffidebatur, infestae ob caedem commilitonum, quos primo statim introitu trucidaverat Galba. Pergunt etiam in castra Praetorianorum Tribuni, Cerius Severus, Subrius Dexter, Pompeius Longinus; si incipiens adhuc, et necdum adulta seditio. melioribus consiliis flecteretur. Tribunorum Subrium et Cerium milites adorti minis, Longinum manibus coercent exarmantque; quia non ordine militiae, sed e Galbae amicis, fidus Principi suo, et desciscentibus suspectior erat. Legio classica, nihil cunctata, Praetorianis adiungitur. Illyrici exercitus electi Celsum ingestis pilis proturbant. Germanica vexilla diu nutavere; invali-

validis adhuc corporibus et placatis animis, quod A. V.
eos, a Nerone Alexandriam praemiſſos, atque in- 823.
de rurſus longa navigatione aegros, inpenſiore cu- A. C.
ra Galba refovebat. Vniverſa iam plebs palatium 70. 32
inplebat, mixtis ſervitiis, et disſono clamore, *caedem Othonis et coniuratorum exitium* poſcentium, ut ſi in circo ac theatro ludicrum aliquod poſtularent: neque illis iudicium aut veritas: quippe eodem die diverſa pari certamine poſtulaturis: ſed tradito more, quemcumque Principem adulandi, licentia adclamationum et ſtudiis inanibus. Interim Galbam duae ſententiae distinebant; T. Vinius, *manendum intra domum, opponenda ſervitia, firmandos aditus, non eundum ad iratos* cenſebat: *daret malorum poenitentiae, daret bonorum conſenſui ſpatium. ſcelera inpetu, bona conſilia mora valeſcere. Denique eundi ultro, ſi ratio ſit, eandem mox facultatem: regreſſus, ſi poeniteat, in aliena poteſtate.* *Feſtinandum* ceteris videbatur, *antequam cre-* 33
ſceret invalida adhuc coniuratio paucorum. Trepidaturum etiam Othonem, qui furtim digreſſus, ad ignaros inlatus, cunctatione nunc et ſegnitia terentium tempus imitari Principem diſcat. Non exſpectandum, ut, compoſitis caſtris, forum invadat et, proſpectante Galba, capitolium adeat: dum egregius Imperator, cum fortibus amicis, ianua ac limine tenus domum cludit, obſidionem nimirum toleraturus. Et praeclarum in ſervis auxilium, ſi conſenſus tantae multitudinis, et, quae plurimum valet, prima indignatio elangueſcat. Proinde intuta, quae indecora: vel, ſi cadere neceſſe ſit, occurrendum diſcrimini. Id Othoni invidioſius, et ipſis honeſtum. Repugnantem huic ſententiae Vinium Laco minaciter in-

A. V. 823. A. C. 70. invaſit, ſtimulante Icelo, privati odii pertinacia, in publicum exitium. Nec diutius Galba cunctatus, ſpecioſiora ſuadentibus acceſſit. Praemiſſus tamen
34 in caſtra Piſo, ut iuvenis magno nomine, recenti favore, et infenſus T. Vinio ſeu quia erat, ſeu quia irati ita volebant; et facilius de odio creditur. Vix dum egreſſo Piſone, occiſum in caſtris Othonem, vagus primum et incertus rumor: mox, ut in magnis mendaciis, interfuiſſe ſe quidam et vidiſſe, adfirmabant, credula Fama inter gaudentes et incurioſos. Multi arbitrabantur, compoſitum auctumque rumorem, mixtis iam Othonianis, qui ad
35 evocandum Galbam laeta falſo vulgaverint. Tum vero non populus tantum et inperita plebs in plauſus et inmodica ſtudia, ſed Equitum plerique ac Senatorum, poſito metu incauti, refractis palatii foribus, ruere intus, ac ſe Galbae oſtentare, praereptam ſibi ultionem querentes. Ignaviſſimus quisque et, ut res docuit, in periculo non auſurus, nimii verbis, linguae feroces: nemo ſcire, et omnes adfirmare: donec inopia veri, et conſenſu errantium victus, ſumpto thorace, Galba, inruenti turbae, neque aetate, neque corpore ſiſtens, ſella levaretur. Obvius in palatio Iulius Atticus, ſpeculator, cruentum gladium oſtentans, *occiſum a ſe Othonem*, exclamavit: et Galba, *Commilito*, inquit, *quis iuſſit?* inſigni animo ad coercendam militarem licentiam, minantibus intrepidus, adverſus blandientes incor-
36 ruptus. Haud dubiae iam in caſtris omnium mentes: tantusque ardor, ut non contenti agmine et corporibus, in ſuggeſtu, in quo paullo ante aurea Galbae ſtatua fuerat, medium inter ſigna Othonem vexillis circumdarent. Nec Tribunis aut Centurionibus

nibus adeundi locus: gregarius miles caveri inſuper A. V.
praepoſitos iubebat. Strepere cuncta clamoribus et 823.
A. C.
tumultu et exhortatione mutua, non tamquam in po- 70.
pulo ac plebe, variis ſegni adulatione vocibus, ſed, ut quemque adfluentium militum adſpexerant, prenſare manibns, complecti armis, conlocare iuxta, praeire ſacramentum, modo Imperatorem militibus, modo Imperatori milites commendare. Nec deerat Otho, protendens manus, adorare vulgum, iacere oſcula, et omnia ſerviliter pro dominatione. Poſtquam univerſa claſſicorum legio ſacramentum eius accepit; fidens viribus, et, quos adhuc ſingulos exſtimulaverat, accendendos in commune ratus, pro vallo caſtrorum ita coepit: *Quis ad vos proceſſerim, com-* 37
militones, dicere non poſſum: quia nec privatum me vocare ſuſtineo, Princeps a vobis nominatus; nec Principem, alio imperante. Veſtrum quoque nomen in incerto erit, donec dubitabitur, Imperatorem Populi Rom. in caſtris, an hoſtem habeatis. Auditisne, ut poena mea et ſupplicium veſtrum ſimul poſtulentur? adeo manifeſtum eſt, neque perire nos, neque ſalvos eſſe, niſi una, poſſe. Et, cuius lenitatis eſt Galba, iam fortaſſe promiſit: ut qui, nullo expoſcente, tot millia innocentiſſimorum militum trucidaverit. Horror animum ſubit, quotiens recordor feralem introitum, et hanc ſolam Galbae victoriam, cum, in oculis urbis, decumari deditos iuberet, quos deprecantes in fidem acceperat. His auſpiciis urbem ingreſſus, quam gloriam ad Principatum adtulit, niſi occiſi Obultronii Sabini et Cornelii Marcelli in Hiſpania, Betui Chilonis in Gallia, Fonteii Capitonis in Germania, Clodii Macri in Africa, Cingonii in via, Turpiliani in urbe, Nymphidii in caſtris? Quae usquam pro-

 vin-

A. V. *vincia, quae caſtra ſunt, niſi cruenta et maculata?*
823. *aut, ut ipſe praedicat, emendata et correcta? Nam,*
A. C. 70. *quae alii ſcelera, hic remedia vocat: dum falſis nominibus, ſeveritatem pro ſaevitia, parſimoniam pro avaritia, ſupplicia et contumelias veſtras, diſciplinam adpellat. Septem a Neronis fine menſes ſunt, et iam plus rapuit Icelus, quam quod Polycleti et Vatinii et Elii paraverunt. Minore avaritia ac licentia graſſatus eſſet T. Vinius, ſi ipſe imperaſſet: nunc et ſubiectos nos habuit, tamquam ſuos et viles, ut alienos. Vna illa domus ſufficit donativo, quod vobis nunquam*
38 *datur, et cotidie exprobratur. Ac, ne qua ſaltem in ſucceſſore Galbae ſpes eſſet, arceſſit ab exſilio, quem triſtitia et avaritia ſui ſimillimum iudicabat. Vidiſtis, commilitones, notabili tempeſtate etiam Deos infauſtam adoptionem averſantes. Idem Senatus, idem Populi Rom. animus eſt. Veſtra virtus exſpectatur, apud quos omne honeſtis conſiliis robur, et ſine quibus, quamvis egregia, invalida ſunt. Non ad bellum vos, nec ad periculum voco: omnium militum arma nobiscum ſunt. Nec una cohors togata defendit nunc Galbam, ſed detinet. Cum vos adſpexerit, cum ſignum meum acceperit, hoc ſolum erit certamen, quis mihi plurimum inputet. Nullus cunctationi locus eſt in eo conſilio, quod non poteſt laudari, niſi peractum.* Aperire deinde armamentarium iuſſit. rapta ſtatim arma, ſine more et ordine militiae, ut praetorianus aut legionarius inſignibus ſuis diſtingueretur: miſcentur auxiliaribus galeis ſcutisque. Nullo Tribunorum Centurionumve adhortante, ſibi quisque dux et inſtigator: et praecipuum peſſimorum incitamentum,
39 quod boni maerebant. Iam exterritus Piſo fremitu crebreſcentis ſeditionis, et vocibus in urbem usque reſo-

reſonantibus, egreſſum interim Galbam, et foro ad- A. V.
propinquantem, adſecutus erat: iam Marius Celſus 823.
haud laeta retulerat: cum alii, *in palatium redire,* A. C. 70.
alii, *capitolium petere*, plerique, *roſtra occupanda*, cenſerent, plures tantum ſententiis aliorum contradicerent, utque evenit in conſiliis infelicibus, optima viderentur, quorum tempus effugerat. Agitaſſe Laco, ignaro Galba, de occidendo T. Vinio dicitur, ſive ut poena eius animos militum mulceret, ſeu conſcium Othonis credebat, ad poſtremum, vel odio. haeſitationem adtulit tempus ac locus, quia, initio caedis orto, difficilis modus. et turbavere conſilium trepidi nuntii ac proximorum diffugia, languentibus omnium ſtudiis, qui primo alacres fidem
atque animum oſtentaverant. Agebatur huc illuc 40
Galba, vario turbae fluctuantis inpulſu: completis undique baſilicis ac templis, lugubri proſpectu. neque populi, aut plebis ulla vox; ſed adtoniti vultus et converſae ad omnia aures. non tumultus, non quies: quale magni metus et magnae irae ſilentium eſt. Othoni tamen, *armari plebem*, nuntiabatur. *Ire praecipites et occupare pericula* iubet. Igitur milites Romani, quaſi Vologeſen aut Pacorum avito Arſacidarum ſolio depulſuri, ac non Imperatorem ſuum inermem et ſenem trucidare pergerent, disiecta plebe, proculcato Senatu, truces armis, rapidis equis, forum inrumpunt. nec illos capitolii adſpectus, et inminentium templorum religio, et priores et futuri Principes terruere, quo minus facerent
ſcelus, cuius ultor eſt, quisquis ſucceſſit. Viſo co- 41
minus armatorum agmine, vexillarius comitatae Galbam cohortis (*Atilium Vergilionem fuiſſe* tradunt) dereptam Galbae imaginem ſolo adflixit. Eo ſigno

A. V. 823 A. C. 70. manifesta in Othonem omnium militum studia, desertum fuga populi forum, destricta adversus dubitantes tela. Iuxta Curtii lacum, trepidatione ferentium Galba proiectus e sella ac provolutus est. Extremam eius vocem, ut cuique odium aut admiratio fuit, varie prodidere. Alii, suppliciter interrogasse, *qui mali meruisset? paucos dies exsolvendo donativo* deprecatum: plures, obtulisse ultro percussoribus iugulum, *agerent ac ferirent, si ita e Republica videretur.* non interfuit occidentium, quid diceret. De percussore non satis constat. quidam *Terentium Evocatum*, alii *Lecanium;* crebrior fama tradidit *Camurium XV. legionis militem, inpresso gladio, iugulum eius hausisse.* Ceteri crura brachiaque, nam pectus tegebatur, foede laniavere: pleraque vulnera feritate et saevitia trunco iam corpori adie-

42 cta. Titum inde Vinium invasere. de quo et ipso ambigitur, consumpseritne vocem eius instans metus, an proclamaverit, *non esse ab Othone mandatum, ut occideretur.* Quod seu finxit formidine, seu conscientiam coniurationis confessus est: huc potius eius vita famaque inclinat, ut conscius sceleris fuerit, cuius caussa erat. Ante aedem D. Iulii iacuit, primo ictu in poplitem, mox ab Iulio Caro, legionario milite, utrumque latus transverberatus.

43 Insignem illa die virum Sempronium Densum aetas nostra vidit. Centurio is Praetoriae cohortis, a Galba custodiae Pisonis additus, stricto pugione occurrens armatis et scelus exprobans, ac modo manu, modo voce, vertendo in se percussores, quamquam vulnerato Pisoni effugium dedit. Piso in aedem Vestae pervasit, exceptusque misericordia publici servi et contubernio eius abditus, non religio-

gione, nec caerimoniis, fed latebra inminens exi- A. V.
tium differebat: cum advenere, miffu Othonis, no- 823. A. C.
minatim in caedem eius ardentes, Sulpicius Florus, 70.
e Britannicis cohortibus, nuper a Galba civitate donatus, et Statius Murcus, fpeculator: a quibus protractus Pifo, in foribus templi trucidatur. Nul- 44
lam caedem Otho maiore laetitia excepiffe, nullum caput tam infatiabilibus oculis perluftraffe dicitur: feu tum primum levata omni follicitudine mens vacare gaudio coeperat: feu recordatio maieftatis in Galba, amicitiae in T. Vinio, quamvis inmitem animum imagine trifti confuderat: Pifonis, ut inimici et aemuli, caede laetari, ius fasque credebat. Praefixa contis capita geftabantur, inter figna cohortium, iuxta aquilam legionis: certatim oftentantibus cruentas manus, qui occiderant, qui interfuerant, qui vere, qui falfo, ut pulchrum et memorabile facinus, iactabant. Plures quam CXX. libellos praemia expofcentium, ob aliquam notabilem illa die operam, Vitellius poftea invenit: omnesque conquiri et interfici iuffit: non honore Galbae, fed tradito Principibus more, munimentum ad praefens, in pofterum ultionem. Alium crederes Senatum, alium 45
populum. ruere cuncti in caftra, anteire proximos, certare cum praecurrentibus, increpare Galbam, laudare militum iudicium, exofculari Othonis manum: quantoque magis falfa erant, quae fiebant, tanto plura facere. Non adfpernabatur fingulos Otho, avidum et minacem militum animum voce vultuque temperans. Marium Celfum, Confulem defignatum, et Galbae usque in extremas res amicum fidumque, ad fupplicium expoftulabant, induftriae eius innocentiaeque, quafi malis artibus, in-

 fenfi.

A. V. 823. A. C. 70. fenfi. Caedis et praedarum initium et optimo cuique perniciem quaeri adparebat. fed Othoni nondum auctoritas inerat ad prohibendum fcelus: iubere iam poterat. Ita, fimulatione irae, *vinciri* iuffum, et *maiores poenas daturum* adfirmans, praefenti exitio

46 fubtraxit. Omnia deinde arbitrio militum acta. Praetorii Praefectos fibi ipfi legere: Plotium Firmum, e manipularibus quondam, tum vigilibus praepofitum, et, incolumi adhuc Galba, partes Othonis fecutum. adiungitur Licinius Proculus, intima familiaritate Othonis, fufpectus, confilia eius fovifle. Vrbi Flavium Sabinum praefecere, iudicium Neronis fecuti, fub quo eamdem curam obtinuerat: plerisque Vefpafianum fratrem in eo refpicientibus. Flagitatum, *ut vacationes, praeftari Centurionibus folitae, remitterentur.* Namque gregarius miles, ut tributum annuum, pendebat. Quarta pars manipuli fparfa per commeatus, aut in ipfis caftris vaga, dum mercedem Centurioni exfolveret: neque modum oneris quisquam, neque genus quaeftus penfi habebat. per latrocinia et raptus, aut fervilibus minifteriis, militare otium redimebant. Tum locupletiffimus quisque miles labore ac faevitia fatigari, donec vacationem emeret. ubi, fumptibus exhauftus, focordia infuper elanguerat, inops pro locuplete et iners pro ftrenuo, in manipulum redibat: ac rurfus alius atque alius, eadem egeftate ac licentia corrupti, ad feditiones et discordias, et ad extremum in bella civilia ruebant. Sed Otho, ne vulgi largitione Centurionum animos averteret, *fifcum fuum vacationes annuas exfoluturum*, promifit: rem haud dubie utilem, et a bonis poftea Principibus perpetuitate difciplinae firmatam. Laco Praefectus, tamquam

quam in inſulam ſeponeretur, ab evocato, quem ad A. V.
caedem eius Otho praemiſerat, confoſſus: in Mar- 823.
tianum Icelum, ut in libertinum, palam animad- A. C.
verſum. Exacto per ſcelera die, noviſſimum malo- 70.
47 rum fuit laetitia. Vocat Senatum Praetor urbanus.
certant adulationibus ceteri Magiſtratus. Adcur-
runt Patres: decernitur Othoni *Tribunicia poteſtas
et nomen Auguſti et omnes Principum honores*, adni-
tentibus cunctis abolere convicia ac probra, quae,
promiſcue iacta, haeſiſſe animo eius, nemo ſenſit.
omiſiſſet offenſas, an distuliſſet, brevitate imperii
in incerto fuit. Otho, cruento adhuc foro, per
ſtragem iacentium, in capitolium, atque inde in pa-
latium vectus, concedi corpora ſepulturae, crema-
rique permiſit. Piſonem Verania uxor ac frater
Scribonianus, T. Vinium Criſpina filia, compoſuere,
quaeſitis redemptisque capitibus, quae venalia inter-
fectores ſervaverant. Piſo unum et triceſimum ae- 48
tatis annum explebat, fama meliore, quam fortu-
na. Fratres eius, Magnum Claudius, Craſſum
Nero interfecerant. Ipſe diu exſul, quatriduo Cae-
ſar, properata adoptione ad hoc tantum maiori fra-
tri praelatus eſt, ut prior occideretur. T. Vinius
LVII. annos variis moribus egit. Pater illi e Prae-
toria familia, maternus avus e proſcriptis. Prima
militia infamis, Legatum Calviſium Sabinum habue-
rat: cuius uxor, mala cupidine viſendi ſitum ca-
ſtrorum, per noctem militari habitu ingreſſa, cum
vigilias et cetera militiae munia eadem laſcivia ten-
taſſet in ipſis principiis ſtuprum auſa: et criminis
huius reus T. Vinius arguebatur. Igitur iuſſu C.
Caeſaris oneratus catenis, mox, mutatione tempo-
rum, dimiſſus, curſu honorum inoffenſo, legioni

A. V. poſt Praeturam praepoſitus probatusque: ſervili de-
823. A. C. inceps probro reſperſus eſt, tamquam ſcyphum au-
70. reum in convivio Claudii furatus: et Claudius po-
ſtera die ſoli omnium Vinio fictilibus miniſtrari iuſſit. Sed Vinius Proconſulatu Galliam Narbonenſem ſevere integreque rexit. mox Galbae amicitia in abruptum tractus, audax, callidus, promtus et, prout animum intendiſſet, pravus aut induſtrius, eadem vi. Teſtamentum T. Vinii, magnitudine opum, inritum. Piſonis ſupremam voluntatem paupertas
49 firmavit. Galbae corpus diu neglectum et licentia tenebrarum plurimis ludibriis vexatum, dispenſator Argius, e prioribus ſervis, humili ſepultura in privatis eius hortis contexit. Caput, per lixas calonesque ſuffixum laceratumque, ante Patrobii tumulum (libertus is Neronis, punitus a Galba fuerat) poſtera demum die repertum et cremato iam corpori admixtum eſt. Hunc exitum habuit Ser. Galba, tribus et ſeptuaginta annis quinque Principes proſpera fortuna emenſus, et alieno Imperio felicior, quam ſuo. Vetus in familia nobilitas, magnae opes: ipſi medium ingenium, magis extra vitia, quam cum virtutibus. Famae nec incurioſus, nec venditator. Pecuniae alienae non adpetens, ſuae parcus, publicae avarus. Amicorum libertorumque, ubi in bonos incidiſſet, ſine reprehenſione patiens; ſi mali forent, usque ad culpam ignarus. Sed claritas natalium et metus temporum obtentui, ut, quod ſegnitia erat, ſapientia vocaretur. Dum vigebat aetas, militari laude apud Germanias floruit. Proconſule Africam moderate: iam ſenior, citeriorem Hiſpaniam pari iuſtitia continuit: maior privato viſus, dum privatus fuit, et omnium conſenſu capax Imperii, niſi imperaſſet.

Tre-

Trepidam urbem, ac ſimul atrocitatem recentis ſceleris, ſimul veteres Othonis mores paventem, novus inſuper *de Vitellio* nuntius exterruit, ante caedem Galbae ſuppreſſus, ut, tantum ſuperioris Germaniae exercitum deſciviſſe, crederetur. Tum *duos, omnium mortalium inpudicitia, ignavia, luxuria deterrimos, velut ad perdendum Imperium fataliter electos*, non Senatus modo et Eques, quis aliqua pars et cura Reipublicae ſed vulgus quoque palam moerere. Nec iam recentia ſaevae pacis exempla, ſed repetitâ bellorum civilium memoriâ: *captam totiens ſuis exercitibus urbem, vaſtitatem Italiae, direptiones provinciarum, Pharſaliam, Philippos et Peruſiam ac Mutinam*, nota publicarum cladium nomina, loquebantur. *Prope everſum orbem, etiam cum de Principatu inter bonos certaretur. ſed manſiſſe C. Iulio, manſiſſe Caeſare Auguſto victore, Imperium: manſuram fuiſſe, ſub Pompeio Brutoque, Rempublicam. Nunc pro Othone, an pro Vitellio, in templa ituros? Vtrasque inpias preces, utraque deteſtanda vota, inter duos, quorum bello ſolum id ſcires, deteriorem fore, qui viciſſet.* Erant, qui Veſpaſianum et arma Orientis augurarentur. et, ut potior utroque Veſpaſianus, ita bellum aliud atque alias clades horrebant. Et ambigua de Veſpaſiano fama; ſolusque omnium ante ſe Principum in melius mutatus eſt. Nunc initia cauſſasque motus Vi- 51 telliani expediam. Caeſo cum omnibus copiis Iulio Vindice, ferox praeda gloriaque exercitus, ut cui ſine labore ac periculo ditiſſimi belli victoria evenisſet, expeditionem quam otium, praemia quam ſtipendia malebat. Diu infructuoſam et aſperam militiam toleraverant, ingenio loci caelique et ſeveri-

A. V. 823. A. C. 70. 50

A. V. 823. A. C. 70. tate diſciplinae; quam, in pace inexorabilem, diſcordiae civium reſolvunt, paratis utrimque conruptoribus et perfidia inpunita. Viri, arma, equi, ad uſum et ad decus ſupererant: ſed ante bellum centurias tantum ſuas turmasque noverant; exercitus finibus provinciarum diſcernebantur. tum adverſus Vindicem contractae legiones, ſeque et Gallias expertae, quaerere rurſus arma, novasque diſcordias: nec *ſocios*, ut olim, ſed *hoſtes, et victos* vocabant. Nec deerat pars Galliarum, quae Rhenum accolit, easdem partes ſecuta, ac tum acerrima inſtigatrix adverſus *Galbianos.* hoc enim nomen, faſtidito Vindice, indiderant. Igitur Sequanis Aeduisque ac deinde, prout opulentia civitatibus erat, infenſi, expugnationes urbium, populationes agrorum, raptus penatium hauſerunt animo: ſuper avaritiam et adrogantiam, praecipua validiorum vitia, contumacia Gallorum inritati, qui, *remiſſam ſibi a Galba quartam tributorum partem; eos publice damnatos, in ignominiam exercitus*, iactabant. Acceſſit callide vulgatum, temere creditum, *decumari legiones et promptiſſimum quemque Centurionum dimitti.* undique atroces nuntii, ſiniſtra ex urbe fama; infenſa Lugdunenſis colonia, et, pertinaci pro Nerone fide, fecunda rumoribus. Sed plurima ad fingendum credendumque materies in ipſis caſtris, odio, metu, et, ubi vires ſuas re-
52 ſpexerant, ſecuritate. Sub ipſas ſuperioris anni Kal. Decembres Aulus Vitellius, inferiorem Germaniam ingreſſus, hiberna legionum cum cura adierat. redditi plerisque ordines, remiſſa ignominia, adlevatae notae: plura ambitione, quaedam iudicio: in quibus ſordem et avaritiam Fonteii Capitonis,

adi-

adimendis adſignandisve militiae ordinibus, integre mutaverat. Nec Conſularis Legati menſura, ſed in maius omnia accipiebantur. Et Vitellius apud ſeveros humilis. Id comitatem bonitatemque faventes vocabant, quod ſine modo, ſine iudicio donaret ſua, largiretur aliena: ſimul aviditate imperandi. ipſa vitia pro virtutibus interpretabantur. multi in utroque exercitu ſicut modeſti quietique, ita mali et ſtrenui. Sed profuſa cupidine et inſigni temeritate Legati legionum, Alienus Caecina et Fabius Valens: e quibus Valens, infenſus Galbae, tamquam detectam a ſe Verginii cunctationem, oppreſſa Capitonis conſilia ingrate tuliſſet, inſtigare Vitellium, *ardorem militum* oſtentans. *Ipſum celebri ubique fama: nullam in Flacco Hordeonio moram: adfore Britanniam: ſecutura Germanorum auxilia: male fidas provincias: precarium ſeni Imperium et brevi transiturum. panderet modo ſinum et venienti Fortunae occurreret. Merito dubitaſſe Verginium, Equeſtri familia, ignoto patre: inparem, ſi recepiſſet Imperium, tutum, ſi recuſaſſet. Vitellio tres patris Conſulatus, Cenſuram, conlegium Caeſaris, inponere iampridem Imperatoris dignationem, auferre privati ſecuritatem.* Quatiebatur his ſegne ingenium, ut 53 concupiſceret magis, quam ut ſperaret. At in ſuperiore Germania, Caecina, decora iuventa, corpore ingens, animi inmodicus, ſcito ſermone, erecto inceſſu, ſtudia militum inlexerat. Hunc iuvenem Galba, Quaeſtorem in Baetica, inpigre in partes ſuas transgreſſum, legioni praepoſuit: mox compertum, publicam pecuniam avertiſſe, ut peculatorem flagitari iuſſit. Caecina aegre paſſus, miſcere cuncta et privata vulnera Reipublicae malis operire ſtatuit.

A. V. 823. A. C. 70.

A. V. 823. A. C. 70. ſtatuit. Nec deerant in exercitu ſemina diſcordiae: quod et bello adverſus Vindicem univerſus adfuerat, nec, niſi occiſo Nerone, translatus in Galbam, atque in eo ipſo ſacramento vexillis inferioris Germaniae praeventus erat. Et Treveri ac Lingones, quasque alias civitates atrocibus edictis aut damno finium Galba perculerat, hibernis legionum propius miſcentur. Vnde ſeditioſa conloquia, et inter paganos conruptior miles, et in Verginium favor, cuicumque alii profuturus.

54 Miſerat civitas Lingonum, vetere inſtituto, dona legionibus, dextras, hoſpitii inſigne. Legati eorum, in ſqualorem maeſtitiamque compoſiti, per principia, per contubernia, modo *ſuas iniurias*, modo *civitatum vicinarum praemia*, et, ubi pronis militum auribus accipiebantur, *ipſius exercitus pericula et contumelias* conquerentes, accendebant animos. Nec procul ſeditione aberant, cum Hordeonius Flaccus *abire Legatos*, utque occultior digreſſus eſſet, *nocte caſtris excedere* iubet. Inde atrox rumor, adfirmantibus plerisque, *interfectos, ac, niſi ipſi conſulerent, fore, ut acerrimi militum, et praeſentia conqueſti, per tenebras et inſcitiam ceterorum occiderentur.* Obſtringuntur inter ſe tacito foedere legiones. Adſciſcitur auxiliorum miles; primo ſuſpectus, tamquam, circumdatis cohortibus alisque, inpetus in legiones paretur, mox eadem acrius volvens: faciliore inter malos conſenſu ad bellum, quam in pace ad concordiam.

55 Inferioris tamen Germaniae legiones ſolemni Kalend. Ianuariarum ſacramento pro Galba adactae, multa cunctatione et raris primorum ordinum vocibus: ceteri ſilentio proximi cuiusque audaciam exſpectantes: inſita mortalibus natura, pro-

pere

pere fequi, quae piget inchoare. Sed ipfis legio- A. V.
nibus inerat diverfitas animorum. Primani quinta- 823.
nique turbidi adeo, ut quidam faxa in Galbae ima- A. C.
gines iecerint: quintadecima ac fextadecima legio- 70.
nes, nihil ultra fremitum et minas aufae, initium erumpendi circumfpectabant. At in fuperiori, quarta ac duodevicefima legiones, iisdem hibernis tendentes, ipfo Kalend. Ianuariarum die, dirumpunt imagines Galbae: quarta legio promptius, duodevicefima cunctanter, mox confenfu. Ac, ne reverentiam Imperii exuere viderentur, Senatus Populique Romani obliterata iam nomina facramento advocabant: nullo Legatorum Tribunorumve pro Galba nitente, quibusdam, ut in tumultu, notabilius turbantibus. Non tamen quisquam in modum concionis e fuggeftu locutus. neque enim erat adhuc, cui
inputaretur. Spectator flagitii Hordeonius Flaccus, 56
Confularis Legatus, aderat non compefcere ruentes, non retinere dubios, non cohortari bonos aufus: fed fegnis, pavidus et focordia innocens. Quatuor Centuriones duodevicefimae legionis, Nonius Receptus, Donatius Valens, Romilius Marcellus, Calpurnius Repentinus, cum protegerent Galbae imagines, inpetu militum abrepti vinctique. Nec cuiquam ultra fides aut memoria prioris facramenti: fed, quod in feditionibus accidit, unde plures erant, omnes fuere. Nocte, quae Kal. Ianuarias fecuta eft, in coloniam Agrippinenfem aquilifer quartae legionis epulanti Vitellio nuntiat, *quartam et duodevicefimam legiones, proiectis Galbae imaginibus, in Senatus et Populi Rom. verba iuraffe.* Id facramentum inane vifum. *occupari nutantem Fortunam et offerri Principem,* placuit. Miffi a Vitellio ad legiones

A. V. 823. A. C. 70. nes Legatosque, qui *desciviſſe a Galba ſuperiorem exercitum*, nunciarent: *proinde aut bellandum adverſus deſciſcentes, aut, ſi concordia et pax placeat, faciendum Imperatorem: et minore discrimine ſumi*
57 *Principem, quam quaeri.* Proxima legionis primae hiberna erant, et promptiſſimus e Legatis Fabius Valens. Is die poſtero coloniam Agrippinenſem cum equitibus legionis auxiliariorumque ingreſſus, *Imperatorem* Vitellium conſalutavit. Secutae ingenti certamine eiusdem provinciae legiones: et ſuperior exercitus, ſpecioſis Senatus Populique Romani nominibus relictis, III. Nonar. Ianuarias Vitellio acceſſit. ſcires illum priore biduo non penes Rempublicam fuiſſe. Ardorem exercituum Agrippinenſes, Treveri, Lingones aequabant; *auxilia, equos, arma, pecunias* offerentes, ut quisque corpore, opibus, ingenio validus. Nec principes modo coloniarum aut caſtrorum, quibus praeſentia ex adfluenti et parta victoria magnae ſpes: ſed manipuli quoque et gregarius miles viatica ſua et balteos phalerasque, inſignia armorum argento decora, loco pecuniae tradebant; inſtinctu et inpetu et ava-
58 ritia. Igitur, laudata militum alacritate, Vitellius, miniſteria Principatus, per libertos agi ſolita, in Equites Romanos disponit: vacationes Centurionibus ex fiſco numerat: ſaevitiam militum, plerosque ad poenam expoſcentium, ſaepius adprobat, partim ſimulatione vinculorum fruſtratur. Pompeius Propinquus, Procurator Belgicae, ſtatim interfectus. Iulium Burdonem, Germanicae claſſis Praefectum, aſtu ſubtraxit. Exarſerat in eum iracundia exercitus, tamquam crimen ac mox inſidias Fonteio Capitoni ſtruxiſſet. Grata erat memoria Capitonis:

et

et apud ſaevientes occidere palam, ignoſcere non A. V.
niſi fallendo, licebat. Ita in cuſtodia habitus: et 823.
poſt victoriam demum, ſtratis iam militum odiis, A. C.
dimiſſus eſt. Interim, ut piaculum, obiicitur Cen- 70.
turio Criſpinus, qui ſe ſanguine Capitonis cruentaverat: eoque et poſtulantibus manifeſtior et punienti vilior fuit. Iulius deinde Civilis periculo exemptus, 59
praepotens inter Batavos, ne ſupplicio eius ferox gens alienaretur. Et erant in civitate Lingonum octo Batavorum cohortes, quartaedecimae legionis auxilia, tum diſcordia temporum a legione digreſſae, prout inclinaſſent, grande momentum ſociae aut adverſae. Nonium, Donatium, Romilium, Calpurnium, Centuriones, de quibus ſupra retulimus, occidi iuſſit, damnatos fidei crimine, graviſſimo inter deſciſcentes. Acceſſere partibus Valerius Aſiaticus, Belgicae provinciae Legatus, quem mox Vitellius generum adſcivit: et Iunius Blaeſus, Lugdunenſis Galliae rector, cum Italica legione et ala Taurina, Lugduni tendentibus. Nec in Rhaeticis copiis mora, quo minus ſtatim adiungerentur.
Ne in Britannia quidem dubitatum. Praeerat Tre- 60
bellius Maximus, per avaritiam ac ſordes contemptus exercitui inviſusque. Accendebat odium eius Roſcius Caelius, Legatus viceſimae legionis, olim diſcors, ſed occaſione civilium armorum atrocius proruperat. Trebellius *ſeditionem et confuſum ordinem diſciplinae* Caelio; *ſpoliatas et inopes legiones* Caelius Trebellio obiectabat: cum interim foedis Legatorum certaminibus modeſtia exercitus corrupta, eoque diſcordiae ventum, ut auxiliarium quoque militum conviciis proturbatus, et, adgregantibus ſe Caelio cohortibus aliſque, deſertus Trebellius ad Vitel-

A. V. tellium perfugerit. quies provinciae, quamquam re-
823. A. C. moto Conſulari, manſit. rexere Legati legionum;
70. pares iure, Caelius audendo potentior. Adiuncto
61 Britannico exercitu, ingens viribus opibusque Vitellius, duos Duces, duo itinera bello deſtinavit. Fabius Valens *adlicere, vel, ſi abnuerent, vaſtare Gallias, et Cottianis Alpibus Italiam inrumpere;* Caecina *propiore transitu, Peninis iugis degredi* iuſſus. Valenti inferioris exercitus electi, cum aquila quintae legionis et cohortibus alisque, ad *XL.* millia armatorum data: *XXX.* millia Caecina e ſuperiore Germania ducebat, quorum robur legio una, prima et viceſima, fuit. addita utrique Germanorum auxilia, e quibus Vitellius ſuas quoque copias ſup-
62 plevit, tota mole belli ſecuturus. Mira inter exercitum Imperatoremque diverſitas. Inſtare miles, arma poſcere, *dum Galliae trepident, dum Hiſpaniae cunctentur. non obſtare hiemem neque ignavae pacis moras. invadendam Italiam, occupandam urbem. nihil in discordiis civilibus feſtinatione tutius, ubi facto magis, quam conſulto opus eſſet.* Torpebat Vitellius, et fortunam Principatus inerti luxu ac prodigis epulis praeſumebat, medio diei temulentus et ſagina gravis: cum tamen ardor et vis militum ultro Ducis munia inplebat, ut ſi adeſſet Imperator, et ſtrenuis, vel ignavis ſpem metumque adderet. Inſtructi intentique *ſignum profectionis* expoſcunt. Nomen *Germanici* Vitellio ſtatim additum: *Caeſarem* ſe adpellari etiam victor prohibuit. Laetum augurium Fabio Valenti exercituique, quem in bellum agebat, ipſo profectionis die, aquila leni meatu, prout agmen incederet, velut dux viae, praevolavit: longumque per ſpatium is gaudentium militum cla-

clamor, ea quies interritae alitis fuit, ut haud du- A. V. 823.
bium magnae et profperae rei omen acciperetur. A. C. 70.
Et Treveros quidem, ut focios, fecuri adiere. Di-
voduri (Mediomatricorum id oppidum eft) quam- 63
quam omni comitate exceptos fubitus pavor exterruit, raptis repente armis ad caedem innoxiae civitatis: non ob praedam aut fpoliandi cupidine, fed furore et rabie et cauffis incertis, eoque difficilioribus remediis; donec, precibus Ducis mitigati, ab excidio civitatis temperavere. caefa tamen ad quatuor millia hominum. Isque terror Gallias invafit, ut venienti mox agmini univerfae civitates cum Magiftratibus et precibus occurrerent, ftratis per vias pueris feminisque; quaeque alia placamenta hoftilis irae, non quidem in bello, fed pro pace, ten-
debantur. Nuntium de caede Galbae et Imperio 64
Othonis, Fabius Valens in civitate Leucorum accepit. Nec militum animus in gaudium aut formidinem permotus: bellum volvebat. Gallis cunctatio exempta, et in Othonem ac Vitellium odium par, ex Vitellio et metus. Proxima Lingonum civitas erat, fida partibus. benigne excepti, modeftia certavere; fed brevis laetitia fuit, cohortium intemperie, quas, a legione quartadecima, ut fupra memoravimus, digreffas, exercitui fuo Fabius Valens adiunxerat. Iurgia primum: mox rixa inter Batavos et legionarios, dum his aut illis ftudia militum adgregantur, prope in proelium exarfere; ni Valens animadverfione paucorum oblitos iam Batavos imperii admonuiffet. Fruftra adverfus Aeduos quaefita belli cauffa. iuffi *pecuniam atque arma deferre*, gratuitos infuper commeatus praebuere: quod Aedui formidine, Lugdunenfes gaudio fecere.

 Sed

A. V. Sed legio Italica et ala Taurina abductae. Cohor-
823. tem duodeviceſimam Lugduni, ſolitis ſibi hibernis,
A. C. 70. relinqui placuit. Manlius Valens, Legatus Italicae
legionis, quamquam bene de partibus meritus, nul-
lo apud Vitellium honore fuit. ſecretis eum crimi-
nationibus infamaverat Fabius ignarum et, quo in-
65 cautior deciperetur, palam laudatum. Veterem in-
ter Lugdunenſes Viennenſesque discordiam proximum
bellum accenderat. multae invicem clades, crebrius
infeſtiusque, quam ut tantum propter Neronem Gal-
bamque pugnaretur. Et Galba reditus Lugdunen-
ſium, occaſione irae, in fiſcum verterat: multus
contra in Viennenſes honor. unde aemulatio et in-
vidia et uno amne discretis connexum odium. Igi-
tur Lugdunenſes exſtimulare ſingulos militum, et in
everſionem Viennenſium inpellere, *obſeſſam ab illis*
coloniam ſuam, adiutos Vindicis conatus, conſcri-
ptas nuper legiones in praeſidium Galbae referendo.
et, ubi cauſſas odiorum praetenderant, magnitudi-
nem praedae oſtendebant. Nec iam ſecreta exhor-
tatio, ſed publicae preces: *Irent ultores, exſcinde-*
rent ſedem Gallici belli. cuncta illic externa et hoſti-
lia: ſe coloniam Romanam et partem exercitus et
proſperarum adverſarumque rerum ſocios. ſi fortuna
66 *contra daret, iratis ne relinquerentur.* His et plu-
ribus in eundem modum, perpulerant, ut ne Le-
gati quidem, ac Duces partium reſtingui poſſe ira-
cundiam exercitus arbitrarentur: cum haud ignari
discriminis ſui Viennenſes, velamenta et infulas
praeferentes, ubi agmen inceſſerat, arma, genua,
veſtigia prenſando, flexere militum animos. Addi-
dit Valens trecenos ſingulis militibus ſestertios. tum
vetuſtas dignitasque coloniae valuit, et verba Fabii,

ſalu-

ſalutem incolumitatemque Viennenſium commendantis, aequis auribus accepta. publice tamen armis mulctati, privatis et promiſcuis copiis iuvere militem. Sed fama conſtans fuit, *ipſum Valentem magna pecunia emptum.* Is diu ſordidus, repente dives, mutationem fortunae male tegebat, accenſis egeſtate longa cupidinibus inmoderatus, et, inopi iuventa, ſenex prodigus. Lento deinde agmine, per fines Allobrogum et Vocontiorum ductus exercitus: ipſa itinerum ſpatia et ſtativorum mutationes venditante Duce, foedis pactionibus adverſus poſſeſſores agrorum et Magiſtratus civitatum, adeo minaciter, ut Luco (municipium id Vocontiorum eſt) faces admoverit, donec pecunia mitigaretur. quotiens pecuniae materia deeſſet, ſtupris et adulteriis exorabatur. Sic ad Alpes perventum. Plus prae- 67

A. V. 823. A. C. 70.

dae ac ſanguinis Caecina hauſit. Inritaverant turbidum ingenium Helvetii, Gallica gens, olim armis virisque, mox memoria nominis clara, de caede Galbae ignari, et Vitellii imperium abnuentes. Initium bello fuit avaritia ac feſtinatio unaetviceſimae legionis. rapuerant pecuniam, miſſam in ſtipendium caſtelli, quod olim Helvetii ſuis militibus ac ſtipendiis tuebantur. aegre id paſſi Helvetii, interceptis epiſtolis, quae nomine Germanici exercitus ad Pannonicas legiones ferebantur, Centurionem et quosdam militum in cuſtodia retinebant. Caecina, belli avidus, proximam quamque culpam, antequam poeniteret, ultum ibat. mota propere caſtra. vaſtati agri. direptus longa pace in modum municipii exſtructus locus, amoeno ſalubrium aquarum uſu frequens. miſſi ad Rhaetica auxilia nuntii, ut verſos in legionem Helvetios a tergo adgrederentur. Illi, 68

A. V. ante diſcrimen feroces, in periculo pavidi, quam-
823. quam primo tumultu Claudium Severum Ducem le-
A. C. 70. gerant, non arma noſcere, non ordines ſequi, non in unum conſulere. exitioſum adverſus veteranos proelium, intuta obſidio, dilapſis vetuſtate moenibus. hinc Caecina cum valido exercitu; inde Rhaeticae alae cohorteſque et ipſorum Rhaetorum iuventus, ſueta armis et more militiae exercita. undique populatio et caedes. ipſi in medio vagi, abiectis armis, magna pars ſaucii aut palantes, in montem Vocetium perfugere. Ac ſtatim, inmiſſa cohorte Thracum, depulſi, et, conſectantibus Germanis Rhaetiſque, per ſilvas atque in ipſis latebris trucidati. multa hominum millia caeſa, multa ſub corona venundata. Cumque, dirutis omnibus, Aventicum, gentis caput, iuſto agmine peteretur, miſſi, qui dederent civitatem: et deditio accepta. In Iulium Alpinum, e principibus, ut concitorem belli, Caecina animadvertit: ceteros veniae vel ſaevitiae
69 Vitellii reliquit. Haud facile dictu eſt, legati Helvetiorum minus placabilem Imperatorem, an militem invenerint. *civitatis excidium* poſcunt, tela ac manus in ora Legatorum intentant. Ne Vitellius quidem minis ac verbis temperabat: cum Claudius Coſſus, unus ex Legatis, notae facundiae, ſed dicendi artem apta trepidatione occultans atque eo validior, militis animum mitigavit: ut eſt mox vulgus mutabile ſubitis et tam pronum in miſericordiam, quam inmodicum ſaevitia fuerat. effuſis lacrimis, et meliora conſtantius poſtulando, inpunita-
70 tem ſalutemque civitati inpetravere. Caecina paucos in Helvetiis moratus dies, dum ſententiae Vitellii certior fieret, ſimul tranſitum Alpium parans,

lae-

laetum ex Italia nuntium accipit, *alam Silanam, circa Padum agentem, ſacramento Vitellii acceſſiſſe.* A. V. 823. A. C. 70. Proconſulem Vitellium Syllani in Africa habuerant: mox a Nerone, ut in Aegyptum praemitterentur, exciti, et ob bellum Vindicis revocati, ac tum in Italia manentes, inſtinctu Decurionum, qui Othonis ignari, Vitellio obſtricti, robur adventantium legionum et famam Germanici exercitus adtollebant, transiere in partes: et, ut donum aliquod novo Principi, firmiſſima Transpadanae regionis municipia Mediolanum ac Novariam et Eporediam ac Vercellas, adiunxere. id Caecinae per ipſos compertum. Et, quia praeſidio alae unius latiſſima pars Italiae defendi nequibat, praemiſſis Gallorum Luſitanorum Britannorumque cohortibus et Germanorum vexillis, cum ala Petrina, ipſe paullulum cunctatus, num Rhaeticis iugis in Noricum flecteret, adverſus Petronium, [urbis] Procuratorem, qui concitis auxiliis, et interruptis fluminum pontibus, fidus Othoni putabatur. Sed metu, ne amitteret praemiſſas iam cohortes alasque, ſimul reputans, plus gloriae retenta Italia, et, ubicumque certatum foret, Noricos in cetera victoriae praemia ceſſuros, Penino ſubſignanum militem itinere, et grave legionum agmen hibernis adhuc Alpibus traduxit.

Otho interim, contra ſpem omnium, non deli- 71
tiis, neque deſidia torpeſcere. dilatae voluptates, diſſimulata luxuria, et cuncta ad decorum Imperii compoſita. eoque plus formidinis adferebant falſae virtutes et vitia reditura. Marium Celſum, Conſulem deſignatum, per ſpeciem vinculorum, ſaevitiae militum ſubtractum, acciri in capitolium iubet. clementiae titulus e viro claro, et partibus inviſo, pe-

A. V. 823. A. C. 70. tebatur. Celſus, conſtanter ſervatae erga Galbam fidei crimen confeſſus, exemplum ultro inputavit. Nec Otho, quaſi ignoſceret, ſed, ne hoſtis metum reconciliationis adhiberet, ſtatim inter intimos amicos habuit, et mox bello inter Duces delegit. manſitque Celſo, velut fataliter, etiam pro Othone fides integra et infelix. Laeta primoribus civitatis, celebrata in vulgus Celſi ſalus, ne militibus quidem ingrata fuit, eandem virtutem admirantibus, cui
72 iraſcebantur. Par inde exſultatio disparibus cauſſis conſecuta, inpetrato Tigellini exitio. Sophonius Tigellinus, obſcuris parentibus, foeda pueritia, inpudica ſenecta, Praefecturam vigilum et Praetorii et alia praemia virtutum quia velocius erat vitiis adeptus, crudelitatem mox, deinde avaritiam et virilia ſcelera exercuit, conrupto ad omne facinus Nerone; quaedam ignaro auſus, ac poſtremo eiusdem deſertor ac proditor. Vnde non alium pertinacius ad poenam flagitavere, diverſo adfectu, quibus odium Neronis inerat, et quibus deſiderium. Apud Galbam T. Vinii potentia defenſus, praetexentis, *ſervatam ab eo filiam.* et haud dubie ſervaverat, non clementia, quippe tot interfectis, ſed effugio in futurum. quia peſſimus quisque, diffidentia praeſentium mutationem pavens, adverſus publicum odium privatam gratiam praeparat; unde nulla innocentiae cura, ſed vices inpunitatis. Eo infenſior populus, addita ad vetus Tigellini odium recenti T. Vinii invidia: concurrere e tota urbe in palatium ac fora, et, ubi plurima vulgi licentia, in circum ac theatra effuſi, ſeditioſis vocibus obſtrepere: donec Tigellinus, accepto apud Sinueſſanas aquas ſupremae neceſſitatis nuntio, inter ſtupra

pra

pra concubinarum et oſcula et deformes moras, ſe- A. V.
ctis novacula faucibus, infamem vitam foedavit 823.
etiam exitu ſero et inhoneſto. Per idem tempus A. C. 70.
expoſtulata ad ſupplicium Galvia Criſpinilla variis 73
fruſtrationibus, et adverſa disſimulantis Principis fama, periculo exempta eſt: magiſtra libidinum Neronis, transgreſſa in Africam, ad inſtigandum in arma Clodium Macrum, famem populo Rom. haud obſcure molita, totius poſtea civitatis gratiam obtinuit, Conſulari matrimonio ſubnixa, et apud Galbam, Othonem, Vitellium inlaeſa: mox potens pecunia et orbitate, quae bonis malisque temporibus iuxta valent. Crebrae interim, et muliebribus blan- 74
dimentis infectae, ab Othone ad Vitellium epiſtolae, offerebant *pecuniam et gratiam et quemcunque quietis locum prodigae vitae legiſſet.* Paria Vitellius oſtentabat, primo mollius, ſtulta utrimque et indecora ſimulatione: mox, quaſi rixantes, ſtupra et flagitia invicem obiectavere. neuter falſo. Otho, revocatis, quos Galba miſerat, legatis, rurſus alios ad utrumque Germanicum exercitum et ad legionem Italicam easque, quae Lugduni agebant, copias, ſpecie Senatus miſit. Legati apud Vitellium remanſere, promptius, quam ut retenti viderentur. Praetoriani, quos, per ſimulationem officii, legatis Otho adiunxerat, remiſſi, antequam legionibus miſcerentur. Addit epiſtolas Fabius Valens, nomine Germanici exercitus, ad Praetorias et urbanas cohortes, de viribus partium magnificas et concordiam offerentes. Increpabat ultro, *quod tanto ante traditum Vitellio Imperium ad Othonem vertiſſent.* Ita 75
promiſſis ſimul ac minis tentabantur; *ut bello inpares, in pace nihil amiſſuri.* neque ideo Praetoriano-

A. V. 823. A. C. 70. rum fides mutata. Sed inſidiatores ab Othone in Germaniam, a Vitellio in urbem miſſi. utrisque fruſtra fuit: Vitellianis inpune, per tantam hominum multitudinem, mutua ignorantia fallentibus: Othoniani, novitate vultus, omnibus invicem ignaris, prodebantur. Vitellius litteras ad Titianum, fratrem Othonis, compoſuit, *exitium ipſi filioque eius minitans, ni incolumes ſibi mater ac liberi ſervarentur.* Et ſtetit domus utraque: ſub Othone, incertum an metu: Vitellius victor clementiae gloriam

76 tulit. Primus Othoni fiduciam addidit ex Illyrico nuntius, *iuraſſe in eum Dalmatiae ac Pannoniae et Moeſiae legiones.* Idem ex Hiſpania adlatum: laudatusque per edictum Cluvius Rufus: et ſtatim cognitum eſt, converſam ad Vitellium Hiſpaniam. Ne Aquitania quidem, quamquam a Iulio Cordo in verba Othonis obſtricta, diu manſit. nusquam fides aut amor; metu ac neceſſitate huc illuc mutabantur. Eadem formido provinciam Narbonenſem ad Vitellium vertit, facili transitu ad proximos et validiores. Longinquae provinciae, et quidquid armorum mari dirimitur, penes Othonem manebant: non partium ſtudio; ſed erat grande momentum in nomine urbis ac praetextu Senatus: et occupaverat animos prior auditus. Iudaicum exercitum Veſpaſianus, Syriae legiones Mucianus ſacramento Othonis adegere. Simul Aegyptus omnesque verſae in Orientem provinciae nomine eius tenebantur. Idem Africae obſequium, initio a Carthagine orto. Neque exſpectata Vipſtani Aproniani, Proconſulis, auctoritate, Creſcens, Neronis libertus (nam et hi malis temporibus partem ſe Reipublicae faciunt) epulum plebi, ob laetitiam recentis Imperii, obtulerat, et popu-

populus pleraque ſine modo feſtinavit. Carthagi- A. V.
nem ceterae civitates ſecutae. Sic diſtractis exerci- 823.
tibus ac provinciis, Vitellio quidem ad capeſſendam A. C.
Principatus fortunam bello opus erat. Otho, ut in 70.
77
multa pace, munia Imperii obibat: quaedam ex
dignitate Reipublicae, pleraque contra decus ex
praeſenti uſu properando. Conſul cum Titiano fra-
tre in Kalend. Martias ipſe: proximos menſes Ver-
ginio deſtinat, ut aliquod exercitui Germanico deli-
nimentum. Iungitur Verginio Poppaeus Vopiſcus,
praetextu veteris amicitiae; plerique, Viennenſium
honori datum, interpretabantur. Ceteri Conſulatus
ex deſtinatione Neronis aut Galbae manſere, Caelio
ac Flavio Sabinis in Iulias, Arrio Antonino et Ma-
rio Celſo in Septembres: quorum honori ne Vitel-
lius quidem victor interceſſit. Sed Otho Pontifica-
tus Auguratusque honoratis iam ſenibus cumulum
dignitatis addidit: et recens ab exſilio reverſos no-
biles adoleſcentulos avitis ac paternis Sacerdotiis,
in ſolatium, recoluit. Redditus Cadio Rufo, Pedio
Blaeſo, Sevino Pomtino Senatorius locus. repe-
tundarum criminibus ſub Claudio ac Nerone cecide-
rant. placuit ignoſcentibus, verſo nomine, quod
avaritia fuerat, videri maieſtatem: cuius tum odio
etiam bonae leges peribant. Eadem largitione civi- 78
tatum quoque ac provinciarum animos adgreſſus,
Hiſpalienſibus et Emeritenſibus familiarum adiectio-
nes, Lingonibus univerſis civitatem Romanam, pro-
vinciae Baeticae Maurorum civitates dono dedit.
nova iura Cappadociae, nova Africae, oſtentui ma-
gis, quam manſura. Inter quae, neceſſitate praeſen-
tium rerum et inſtantibus curis excuſata, ne tum
quidem inmemor amorum, ſtatuas Poppaeae per Sena-

A. V. 823. A. C. 70. tus consultum reposuit. Creditus est etiam de celebranda Neronis memoria agitavisse, spe vulgum adliciendi. et fuere, qui imagines Neronis proponerent: atque etiam Othoni quibusdam diebus populus et miles, tamquam nobilitatem ac decus adstruerent, NERONI OTHONI adclamavit. Ipse in suspenso tenuit, vetandi metu, vel adgnoscendi pudore.

79 Conversis ad civile bellum animis, externa sine cura habebantur. Eo audentius Rhoxolani, Sarmatica gens, priore hieme caesis duabus cohortibus, magna spe ad Moesiam inruperant: novem millia equitum, ferociora successu et praedae magis quam pugnae intenta. Igitur vagos et incuriosos tertia legio, adiunctis auxiliis, repente invasit. apud Romanos omnia proelio apta: Sarmatae, dispersi cupidine praedae, aut graves onere sarcinarum, et lubrico itinerum adempta equorum pernicitate, velut vincti caedebantur. Namque mirum dictu, ut sit omnis Sarmatarum virtus velut extra ipsos. nihil ad pedestrem pugnam tam ignavum: ubi per turmas advenere, vix ulla acies obstiterit. Sed tum humido die et soluto gelu neque conti, neque gladii, quos praelongos utraque manu regunt, usui, lapsantibus equis et cataphractarum pondere. Id Principibus et nobilissimo cuique tegmen, ferreis laminis aut praeduro corio consertum; ut adversus ictus inpenetrabile, ita inpetu hostium provolutis inhabile ad resurgendum. simul altitudine et mollitia nivis hauriebantur. Romanus miles facili lorica et missili pilo aut lanceis adsultans, ubi res posceret, levi gladio inermem Sarmatam (neque enim defendi scuto mos est) cominus fodiebat: donec pauci, qui proelio superfuerant, paludibus abderentur.

tur. ibi ſaevitia hiemis et vi vulnerum abſumpti. A. V.
Poſtquam id Romae compertum, M. Aponius, Moe- 823. A. C.
ſiam obtinens, triumphali ſtatua, Fulvius Aurelius 70.
et Iulianus Titius ac Numiſius Lupus, Legati legionum, Conſularibus ornamentis donantur: laeto Othone et gloriam in ſe trahente, *tamquam et ipſe felix bello, et ſuis Ducibus ſuisque exercitibus Remp. auxiſſet.* Parvo interim initio, unde nihil time- 80
batur, orta ſeditio prope urbi excidio fuit. Septimam decimam cohortem, e colonia Oſtienſi in urbem acciri Otho iuſſerat: armandae eius cura Vario Criſpino, Tribuno e Praetorianis, data. Is, quo magis vacuus, quietis caſtris, iuſſa exſequeretur, vehicula cohortis, incipiente nocte, onerari, aperto armamentario, iubet. tempus in ſuſpicionem; cauſſa in crimen; adfectatio quietis in tumultum evaluit: et viſa inter temulentos arma cupidinem ſui movere. Fremit miles, et Tribunos Centurionesque *proditionis* arguit *tamquam familiae Senatorum ad perniciem Othonis armarentur:* pars ignari et vino graves: peſſimus quisque in occaſionem praedarum: vulgus, ut mos eſt, cuiuscunque motus novi cupidum. et obſequia meliorum nox abſtulerat. reſiſtentem ſeditioni Tribunum et ſeveriſſimos Centurionum obtruncant. rapta arma, nudati gladii, inſidentes equis urbem ac palatium petunt.
Erat Othoni celebre convivium, primoribus femi- 81
nis virisque: qui trepidi, fortuitusne militum furor, an dolus Imperatoris, manere ac deprehendi, an fugere et diſpergi, periculoſius foret; modo conſtantiam ſimulare, modo formidine detegi. ſimul Othonis vultum intueri. utque evenit, inclinatis ad ſuſpicionem mentibus, cum timeret Otho, timebatur.

A. V. tur. Sed haud fecus discrimine Senatus, quam
823. A. C. fuo territus, et Praefectos Praetorii ad mitigandas
70. militum iras ftatim miferat, et *abire propere omnes e convivio* iuffit. Tum vero paffim Magiftratus, proiectis infignibus, vitata comitum et fervorum frequentia, fenes feminaeque, per tenebras, diverfa urbis itinera, rari domos, plurimi amicorum tecta, et, ut cuique humillimus cliens, incertas latebras
82 petivere. Militum inpetus ne foribus quidem palatii coercitus, quo minus convivium inrumperent, *oftendi fibi Othonem* expoftulantes: vulnerato Iulio Martiale, Tribuno, et Vitellio Saturnino, Praefecto legionis, dum ruentibus obfiftunt. Vndique arma et minae, modo in Centuriones Tribunosque, modo in Senatum univerfum: lymphatis caeco pavore animis, et, quia neminem unum deftinare irae poterant, licentiam in omnes pofcentibus. donec Otho, contra decus Imperii, thoro infiftens, precibus et lacrymis aegre cohibuit: redieruntque in caftra inviti, neque innocentes. Poftera die, velut capta urbe, claufae domus: rarus per vias populus; moefta plebs; deiecti in terram militum vultus, ac plus triftitiae, quam poenitentiae. Manipulatim adlocuti funt Licinius Proculus et Plotius Firmus, Praefecti, ex fuo quisque ingenio mitius aut horridius. Finis fermonis in eo, ut quina millia numum fingulis militibus numerarentur. Tum Otho ingredi caftra aufus. atque illum Tribuni Centurionesque circumfiftunt, abiectis militiae infignibus, *otium et falutem* flagitantes. Senfit invidiam miles, et compofitus in obfequium, *auctores feditio-*
83 *nis ad fupplicium* ultro poftulabat. Otho, quamquam turbidis rebus et diverfis militum animis, cum opti-

optimus quisque *remedium praesentis licentiae* posce- A. V.
ret; vulgus et plures, seditionibus et ambitioso Im- 823
perio laeti, per turbas et raptus facilius ad civile A. C.
bellum inpellerentur: simul reputans, non posse 70.
Principatum, scelere quaesitum, subita modestia et
prisca gravitate retineri: sed discrimine urbis, et
periculo Senatus anxius, postremo ita disseruit:
*Neque ut adfectus vestros in amorem mei accenderem,
commilitones, neque ut animum ad virtutem cohor-
tarer (utraque enim egregie supersunt) sed veni po-
stulaturus a vobis temperamentum vestrae fortitudinis,
et erga me modum caritatis. Tumultus proximi
initium, non cupiditate vel odio, quae multos exer-
citus in discordiam egere, ac ne detrectatione quidem
aut formidine periculorum: nimia pietas vestra, acrius
quam consideratius, excitavit. Nam saepe honestas re-
rum caussas, ni iudicium adhibeas, perniciosi exitus
consequuntur. Imus ad bellum. num omnes nuntios
palam audiri, omnia consilia cunctis praesentibus tra-
ctari, ratio rerum aut occasionum velocitas patitur?
tam nescire quaedam milites, quam scire, oportet.
Ita se Ducum auctoritas, sic rigor disciplinae habet,
ut multa etiam Centuriones Tribunosque tantum iuberi
expediat. Si, ubi iubeantur, quaerere singulis li-
ceat, pereunte obsequio etiam imperium intercidit.
An et illic nocte intempesta rapientur arma? unus
alterve perditus ac temulentus (neque enim plures con-
sternatione proxima insanisse crediderim) Centurionis
ac Tribuni sanguine manus inbuet? Imperatoris sui
tentorium inrumpet? Vos quidem istud pro me: sed* 84
*in discursu ac tenebris et rerum omnium confusione
patefieri occasio etiam adversus me potest. Si Vitel-
lio et satellitibus eius eligendi facultas detur, quem
nobis*

A. V. 823. A. C. 70. *nobis animum, quas mentes inprecentur, quid aliud, quam seditionem et discordiam, optabunt? ne miles Centurioni, ne Centurio Tribuno obsequatur. hinc confusi, pedites equitesque, in exitium ruamus. Parendo potius, commilitones, quam imperia Ducum sciscitando, res militares continentur. et fortissimus in ipso discrimine exercitus est, qui ante discrimen quietissimus. Vobis arma et animus sit: mihi consilium et virtutis vestrae regimen relinquite. Paucorum culpa fuit, duorum poena erit. ceteri abolete memoriam foedissimae noctis. nec illas adversus Senatum voces ullus unquam exercitus audiat. Caput Imperii, et decora omnium provinciarum, ad poenam vocare, non hercle illi, quos cum maxime Vitellius in nos ciet, Germani audeant. Illi ne Italiae alumni, et Romana vere iuventus, ad sanguinem et caedem deposcerent ordinem, cuius splendore et gloria sordes et obscuritatem Vitellianarum partium praestringimus? Nationes aliquas occupavit Vitellius, imaginem quandam exercitus habet: Senatus nobiscum est. Sic fit, ut hinc Respublica, inde hostes Reipublicae constiterint. Quid? vos pulcherrimam hanc urbem domibus et tectis et congestu lapidum stare creditis? Muta ista et inanima intercidere ac reparari promiscua sunt: aeternitas rerum et pax gentium et mea cum vestra salus incolumitate Senatus firmatur. Hunc auspicato a parente et conditore urbis nostrae institutum, et a Regibus usque ad Principes continuum et inmortalem, sicut a maioribus accepimus, sic posteris tradamus. Nam, ut ex vobis Senatores,*

85 *ita ex Senatoribus Principes nascuntur.* Ea oratio ad perstringendos mulcendosque militum animos, et severitatis modus (neque enim in plures, quam

quam in duos animadverti iusserat) grate accepta, A. V.
compositique ad praesens, qui coerceri non pote- 823.
rant. Non tamen quies urbi redierat: strepitus A. C. 70.
telorum et facies belli erat: militibus, ut nihil in commune turbantibus, ita sparsis per domos, occulto habitu, et maligna cura in omnes, quos nobilitas aut opes aut aliqua insignis claritudo rumoribus obiecerat. Vitellianos quoque milites venisse in urbem ad studia partium noscenda, plerique credebant. Vnde plena omnia suspicionum, et vix secreta domuum sine formidine. Sed plurimum trepidationis in publico. Vt quemque nuntium fama adtulisset, animum vultumque conversi, ne diffidere dubiis ac parum gaudere prosperis viderentur. Coacto vero in curiam Senatu, arduus rerum omnium modus, ne contumax silentium, ne suspecta libertas. Et privato Othoni nuper, atque eadem dicenti, nota adulatio. Igitur versare sententias, et huc atque illuc torquere, *hostem et parricidam* Vitellium vocantes: providentissimus quisque vulgaribus conviciis; quidam vera probra iacere, in clamore tamen, et ubi plurimae voces, aut tumultu verborum sibi ipsi obstrepentes. Prodigia insuper 86
terrebant, diversis auctoribus vulgata. *In vestibulo capitolii omissas habenas bigae, cui Victoria institerat: erupisse cella Iunonis maiorem humana speciem: statuam D. Iulii in insula Tiberini amnis, sereno et immoto die, ab Occidente in Orientem conversam: prolocutum in Etruria bovem: insolitos animalium partus:* et plura alia, rudibus saeculis etiam in pace observata, quae nunc tantum in metu audiuntur. Sed praecipuus et cum praesenti exitio etiam futuri pavor, subita inundatione Tiberis: qui immenso

A. V. menſo auctu, proruto ponte ſublicio, ac ſtrage ob-
823. A. C. ſtantis molis refuſus, non modo iacentia et plana
70. urbis loca, ſed ſecura eiusmodi caſuum inplevit. Rapti e publico plerique, plures in tabernis et cubilibus intercepti. Fames in vulgus, inopia quaeſtus et penuria alimentorum. Conrupta ſtagnantibus aquis inſularum fundamenta, dein, remeante flumine, dilapſa. Vtque primum vacuus a periculo animus fuit, id ipſum, quod paranti expeditionem Othoni, campus Martius et via Flaminia, iter belli eſſet ob ſtructum a fortuitis vel naturalibus cauſſis, in prodigium et omen inminentium
87 cladium vertebatur. Otho, luſtrata urbe, et expenſis belli conſiliis, quando Peninae Cottiaeque Alpes et ceteri Galliarum aditus Vitellianis exercitibus claudebantur, Narbonenſem Galliam adgredi ſtatuit; claſſe valida et partibus fida, quod reliquos caeſorum ad pontem Milvium, et ſaevitia Galbae in cuſtodiam habitos, in numeros legionis compoſuerat; facta et ceteris ſpe honoratioris in poſterum militiae. Addidit claſſi urbanas cohortes et plerosque e Praetorianis, vires et robur exercitus, atque ipſis Ducibus conſilium et cuſtodes. Summa expeditionis Antonio Novello, Suedio Clementi, primipilaribus, Aemilio Pacenſi, cui ademptum a Galba Tribunatum reddiderat, permiſſa. Curam navium Oſcus libertus retinebat, ad obſervandam honeſtiorum fidem comitatus. Peditum equitumque copiis Suetonius Paullinus, Marius Celſus, Annius Gallus, rectores deſtinati. Sed plurima fides Licinio Proculo, Praetorii Praefecto. is urbanae militiae inpiger, bellorum inſolens, auctoritatem Paullini, vigorem Celſi, maturitatem Galli, ut cuique erat,

cri-

criminando, quod facillimum factu est, pravus et A. V.
callidus, bonos et modestos anteibat. Sepositus 823.
per eos dies Cornelius Dolabella in coloniam Aqui- A. C.
natem, neque arta custodia, neque obscura: nul- 70.
lum ob crimen, sed vetusto nomine et propinquita- 88
te Galbae monstratus. Multos e Magistratibus, ma-
gnam consularium partem, Otho, non participes
aut ministros bello, sed comitum specie, secum ex-
pedire iubet: in quis et L. Vitellium, eodem quo
ceteros cultu, nec ut Imperatoris fratrem, nec ut
hostis. Igitur mota urbis cura: nullus ordo metu
aut periculo vacuus. primores Senatus aetate inva-
lidi et longa pace desides: segnis et oblita bellorum
nobilitas; ignarus militiae Eques: quanto magis
occultare et abdere pavorem nitebantur, manifestius
pavidi. Nec deerant e contrario, qui ambitione
stolida, conspicua arma, insignes equos, quidam
luxuriosos adparatus conviviorum et inritamenta li-
bidinum, ut instrumenta belli, mercarentur. Sa-
pientibus quietis et Reipublicae cura: levissimus
quisque et futuri inprovidus, spe vana tumens:
multi adflicta fide in pace, ac turbatis rebus ala-
cres, et per incerta tutissimi. Sed vulgus, et 89
magnitudine nimia communium curarum expers po-
pulus, sentire paullatim belli mala, conversa in mi-
litum usum omni pecunia, intentis alimentorum pre-
tiis: quae, motu Vindicis, haud perinde plebem
adtriverant, secura tum urbe et provinciali bello,
quod inter legiones Galliasque velut externum fuit.
Nam, ex quo D. Augustus res Caesarum compo-
suit, procul, et in unius sollicitudinem aut decus,
Populus Romanus bellaverat. Sub Tiberio et Caio,
tantum pacis adversa in Rempublicam pertinuere.
Scriboniani contra Claudium incepta simul audita et

A. V. coercita. Nero nuntiis magis et rumoribus, quam
823. armis depulsus. Tum legiones classesque, et,
A. C. quod raro alias, Praetorianus urbanusque miles in
70. aciem deducti: Oriens Occidensque et quidquid
77 utrimque virium est, a tergo: si ducibus aliis bellatum foret, longo bello materia. Fuere, qui proficiscenti Othoni moras *religionemque nondum conditorum ancilium*, adferrent. Adspernatus est omnem cunctationem, ut Neroni quoque exitiosam: et Caecina, iam Alpes transgressus, exstimulabat.

90 Pridie Idus Mart. commendata Patribus Republica reliquias Neronianarum sectionum, nondum in fiscum conversas, revocatis ab exsilio, concessit: iustissimum donum et in speciem magnificum, sed, festinata iam pridem exactione, usu sterile. Mox vocata concione, *maiestatem urbis et consensum Populi ac Senatus pro se* adtollens, adversum Vitellianas partes modeste disseruit: *inscitiam potius legionum, quam audaciam*, increpans, nulla Vitellii mentione: sive ipsius ea moderatio, seu scriptor orationis, sibi metuens, contumeliis in Vitellium abstinuit: quando, ut in consiliis militiae, Suetonio Paullino et Mario Celso, ita in rebus urbanis Galerii Trachali ingenio Othonem uti credebatur. et erant, qui genus ipsum orandi noscerent, crebro fori usu celebre, et ad inplendas aures latum et sonans. Clamor vocesque vulgi, ex more adulandi, nimiae et falsae. quasi Dictatorem Caesarem, aut Imperatorem Augustum prosequerentur, ita studiis votisque certabant. nec metu aut amore, sed ex libidine servitii, ut in familiis, privata cuique stimulatio et vile iam decus publicum. Profectus Otho, quietem urbis curasque Imperii Salvio Titiano fratri permisit.

C. COR-

C. CORNELII TACITI
HISTORIARVM
LIBER SECVNDVS.

BREVIARIVM LIBRI.

Cap. 1. *Titus ad Galbam miſſus, nuntio mortis eius accepto, vertit iter.* 2. *Paphiae Veneris templum adit.* 3. *Huius origo et Deae cultus.* 4. *Ibi futura edoctus, acuto animo, ad patrem, qui bellum Iudaicum profligaverat, redit.* 5. *Veſpaſiani Mucianique ingenium ac mores diverſi. Hi Duces, poſitis odiis, in medium conſulunt. Inde* 6. 7. *civilis belli occaſio, intumeſcentibus Orientis legionibus.* 8. 9. *Falſi Neronis ludibrium, ab Aſprenate compreſſum.* 10. *In urbe parvae res magnis motibus actae. Vibius Criſpus Annium Fauſtum, delatorem fratris ſui, pervertit.*

11. *Laeta Othoni principia belli.* 12. *Miles eius in Alpinos ſaevit,* 13. *in Albium Intemelium iras vertit. Egregium maternae pietatis exemplum.* 14. *Inminet provinciae Narbonenſi Othoniana claſſis. Vitelliani caeſi,* 15. *nec Othonianis incruenta victoria.* 16. *Pacarium Procuratorem, iuvare Vitellium Corſorum viribus parantem, inſulani necant.* 17. *Vitelianorum res ſecundae in Italia.* 18. 19. *Spurinna Placentiam munit contra Vitellianos.* 20.

eam Caecina dum oppugnat, 21. *amphitheatrum urbi proximum conflagrat.* 22. *Obsidione soluta, Cremonam Caecina petit, ubi* 23. *Othoniani prospere pugnant. Vincentium inpetum reprimunt Duces, inde suspecti fiunt suis.* 24. *Caecinae insidias in ipsum vertit Suetonius Paullinus, cuius* 25. *cunctatione Vitelliani servantur.* 26. *Vtrimque tumultuantur milites.*

27. *Valens in Italiam copias ducit.* 28. 29. *Gravis in eius exercitu orta Batavorum seditio Alpheni Vari consiuio composita.* 30. *Iunctis armis, aemulatione suppressa, Caecina ac Valens Vitellium fovent, Othoni probra obiectant. Eorum* 31. *Othonisque et Vitellii comparatio. Otho consultat de ratione belli.* 32. *Suetonius Paullinus moram suadet.* 33. *Titiani fratris et Proculi consilia praevalent. Otho cum valida manu Brixellum concedit.* 34. *Vitelliani transitum Padi simulant;* 35. 36. *quem prohibentes Othoniani caeduntur.* 37. *Vanus rumor, pavore belli fastidiove utriusque Principis, pacis consilia inter exercitus fuisse agitata.* 38. *Excursus de prioribus P. R. civilibus bellis.* 39. 40. *Titianus et Proculus ad quartum a Bedriaco castra inperite promovent. Ducibus dubiis, rem in discrimen mitti Otho iubet.* 41 — 43. *Bedriacensis pugna.* 44. *Othonianorum fuga et adversus Duces suos ira.* 45. *Induciae. Victi cum victoribus, in lacrimas effusi, civilia bella detestantur.* 46 — 49. *Accepto cladis nuntio, Otho, consilii certus, spretis amicorum militumque solatiis, seditionem compescit et in ferrum pectore incumbit. Funus maturatum. Ad rogum quidam militum se interficiunt.* 50. *Othonis aetas, origo, fama.*

51. *No-*

51. *Novata luctu ac dolore militum seditio.* 52 — 54. *Pars Senatus, Othonem secuta, extremum discrimen adit.* 55. *Romae trepidationis nihil, spectantur ludi; audita Othonis morte, Vitellio plauditur.* 56. *Gravis Italiae victor exercitus.* 57. *Vitellius nuntium de victoria sua accipit,* 58. *simulque de transgressa in partes suas utraque Mauretania.* 59. *Blaesi vernules blanditias odiis pensat.* 60. *Othonianorum promtissimos Centuriones interficit, Duces absolvit.* 61. *Maricci, inserere sese fortunae ausi, supplicium.* 62. *Vitellii gula, leges. Spretum Augusti Caesarisque praeconium. Pulsi mathematici. Equites arena prohibiti.* 63. 64. *Dolabellae caedes. Triariae licentia; Galeriae et Sextiliae modestia.* 65. *Cluvius absolvitur; Trebellius removetur.* 66. *Victae legiones ferociunt. Quartadecimanorum et Batavorum discordia.* 67. *Praetorianorum honesta missio. Sparguntur legiones.* 68. *Luxuriam Principis aemulatur exercitus. Ticini tumultus alio tumultu sedatus. Verginii periculum.* 69. *Cohortes Batavorum in Germaniam remissae. amputati legionum auxiliorumque numeri. miles luxu conruptus.* 70. *Vitellius Bedriacenses campos laetus lustrat, propinquae sortis ignarus.* 71. *Neronis libidines aemulatur. Consulatus partitur.* 72. *Falsus Scribonianus cruci suffixus.*

73. *Vitellius, ob adactum in verba eius Orientem superbus et vecors, Vespasiani ad nomen excitatur.* 74. *Hic bellum armaque parat.* 75—78. *nutantem firmant Mucianus, Legati alii, vatum responsa et Carmeli Dei Sacerdos.* 79. 80. *Imperatorem salutant Aegyptus et Syria.* 81. *Accedunt ad partes eius Reges Sohemus, Antiochus,*

 Agrip-

Agrippa; Regina Berenice. 82. *Belli consilia. Titus instat Iudaeae. Vespasianus claustra Aegypti obtinet.* 83. 84. *Mucianus, cum exercitu praemissus, nervum belli conquirit.* 85. 86. *Moesicae Pannonicaeque legiones, in partes transgressae, Dalmaticum militem trahunt. Belli faces Antonius primus, Cornelius Fuscus.*

87. *Vitellius, contemptior in dies, gravi urbem agmine petit, eamque,* 88. 89. *patrata multa militum paganorumque caede, ut captam, ingressus,* 90. *magnificam de semetipso orationem promit,* 91. *humani Divinique iuris expers, nonnulla tamen popularia usurpat.* 92. *Munia Imperii Caecina ac Valens obeunt. Vitellio auctoritas nihil.* 93. *Militis in urbe otium, libidines, morbi, mortes,* 94. *insolentia, paucitas. Vitellii inopia, prodigentia. Duces Galliarum postulati ad supplicium. Militiae ordo confusus.* 95. *Natalis Vitellii ingenti paratu celebratus. Inferiae Neroni factae. Vrbis miseria.* 96. *Defectionis Flavianae rumores male coercet Vitellius.* 97. 98. *Excita tamen auxilia, sed necessitas dissimulata.* 99. *Inrumpentibus hostibus, Caecina ad bellum praemittitur; sed is* 100. 101. *cum Lucilio Basso classibusque Ravennate Misenensique proditionem componit, et ad partes Vespasiani transit. Gesta haec sunt paucis mensibus anno eodem, Consulibus iisdem et aliis suffectis, de quibus videsis* 1, 77.

1 Struebat iam Fortuna, in diversa parte terrarum,
A. V. 823. initia caussasque Imperio, quod varia sorte, laetum
A. C. 70. Reipublicae aut atrox, ipsis Principibus prosperum,

aut

aut exitio fuit. Titus Vespasianus e Iudaea, in- A. V.
columi adhuc Galba, missus a patre, caussam pro- 823.
fectionis *officium erga Principem et maturam peten-* A. C.
dis honoribus iuventam ferebat. Sed vulgus fingen- 70.
di avidum disperserat, *accitum in adoptionem.* materia sermonibus, senium et orbitas Principis et intemperantia civitatis, donec unus eligatur, multos destinandi. Augebat famam ipsius Titi ingenium, quantaecumque fortunae capax, decor oris cum quadam maiestate, prosperae Vespasiani res, prasaga responsa, et, inclinatis ad credendum animis, loco ominum etiam fortuita. Vbi Corinthi, Achaiae urbe, certos nuntios accepit de interitu Galbae, et aderant, qui arma Vitellii bellumque adfirmarent, anxius animo, paucis amicorum adhibitis, cuncta utrimque perlustrat. *Si pergeret in urbem, nullam officii gratiam, in alterius honorem suscepti: ac se Vitellio, sive Othoni, obsidem fore. Sin rediret, offensam haud dubiam victoris: sed incerta adhuc victoria, et concedente in partes patre, filium excusatum. Sin Vespasianus Rempublicam susciperet, obliviscendum offensarum de bello agitantibus.* His ac ta- 2
libus inter spem metumque iactatum, spes vicit. Fuere, qui, *accensum desiderio Berenices Reginae, vertisse iter* crederent. Neque abhorrebat a Berenice iuvenilis animus: sed gerendis rebus nullum ex eo inpedimentum. laetam voluptatibus adolescentiam egit, suo quam patris imperio moderatior. Igitur oram Achaiae et Asiae, ac laeva maris praevectus, Rhodum et Cyprum insulas, inde Syriam, audentioribus spatiis petebat. Atque illum cupido incessit, adeundi visendique templum Paphiae Veneris, inclytum per indigenas advenasque. Haud fuerit lon-

A. V. gum, initia religionis, templi ſitum, formam Deae,
823. A. C. neque enim alibi ſic habetur, paucis disſerere.
70. *Conditorem templi Regem Aerian* vetus memoria,
3 quidam *ipſius Deae nomen id* perhibent. Fama recentior tradit, *a Cinyra ſacratum templum, Deamque ipſam, conceptam mari, huc adpulſam. Sed ſcientiam artemque Haruſpicum adcitam; et Cilicem Tamiram intuliſſe: atque ita pactum, ut familiae utriusque poſteri caerimoniis praeſiderent.* Mox, ne honore nullo Regium genus peregrinam ſtirpem antecelleret, ipſa, quam intulerant, ſcientia hoſpites ceſſere: tantum Cinyrades Sacerdos conſulitur. Hoſtiae, ut quisque vovit, ſed mares deliguntur. Certiſſima fides haedorum fibris. Sanguinem arae obfundere vetitum: precibus et igne puro altaria adolentur, nec ullis imbribus, quamquam in aperto, madeſcunt. Simulacrum Deae non effigie humana: continuus orbis latiore initio tenuem in ambitum,
4 metae modo, exſurgens. et ratio in obſcuro. Titus ſpectata opulentia donisque Regum, quaeque alia laetum antiquitatibus Graecorum genus incertae vetuſtati adfingit, *de navigatione* primum conſuluit. Poſtquam *pandi viam et mare proſperum* accepit, de ſe per ambages interrogat, caeſis compluribus hoſtiis. Soſtratus (Sacerdotis id nomen erat) ubi laeta et congruentia exta, magnisque conſultis annuere Deam, videt, pauca in praeſens et ſolita reſpondens, petito ſecreto, futura aperit. Titus, aucto animo, ad patrem pervectus, ſuſpenſis provinciarum et exercituum mentibus, ingens rerum fiducia acceſſit. Profligaverat bellum Iudaicum Veſpaſianus; oppugnatione Hieroſolymorum reliqua, duro magis et arduo opere, ob ingenium montis et

per-

pervicaciam ſuperſtitionis, quam quo ſatis virium obſeſſis ad tolerandas neceſſitates ſupereſſet. Tres, ut ſupra memoravimus, ipſi Veſpaſiano legiones erant, exercitae bello: quatuor Mucianus obtinebat in pace; ſed aemulatio et proximi exercitus gloria repulerat ſegnitiam: quantumque illis roboris discrimina et labor, tantum his vigoris addiderat integra quies et inexpertus belli labor. auxilia utrique cohortium alarumque, et claſſes Regesque, ac nomen diſpari fama celebre. A. V. 823. A. C. 70.

5 Veſpaſianus, acer militiae, anteire agmen, locum caſtris capere, noctu diuque conſilio, ac, ſi res poſceret, manu hoſtibus obniti. cibo fortuito, veſte habituque vix a gregario milite discrepans: prorſus, ſi avaritia abeſſet, antiquis Ducibus par. Mucianum e contrario magnificentia et opes et cuncta privatum modum ſupergreſſa extollebant. aptior ſermoni, diſpoſitu proviſuque civilium rerum peritus: egregium Principatus temperamentum, ſi, demptis utriusque vitiis, ſolae virtutes miſcerentur. Ceterum hic Syriae, ille Iudaeae praepoſitus, vicinis provinciarum adminiſtrationibus, invidia discordes, exitu demum Neronis, poſitis odiis, in medium conſuluere: primum per amicos: dein praecipua concordiae fides Titus, prava certamina communi utilitate aboleverat: natura atque arte compoſitus adliciendis etiam Muciani moribus. Tribuni Centurionesque et vulgus militum, induſtria, licentia, per virtutes, per voluptates, ut cuique ingenium, adſciſcebantur.

6 Antequam Titus adventaret, ſacramentum Othonis acceperat uterque exercitus, praecipitibus, ut adſolet, nuntiis; et tarda mole civilis belli, quod longa concordia quietus Oriens tunc primum

A. V. parabat. Namque olim validiſſima inter ſe civium
823. A. C. arma, in Italia Galliave, viribus Occidentis coepta.
70. Et Pompeio, Caſſio, Bruto, Antonio, quos omnes trans mare ſecutum eſt civile bellum, haud proſperi exitus fuerant. Auditique ſaepius in Syria Iudaeaque Caeſares, quam inſpecti. Nulla ſeditio legionum: tantum adverſus Parthos minae, vario eventu. Et proximo civili bello, turbatis aliis, inconcuſſa ibi pax: dein fides erga Galbam. Mox, ut, *Othonem ac Vitellium ſceleſtis armis res Romanas raptum ire*, vulgatum eſt, ne penes ceteros Imperii praemia, penes ipſos tantum ſervitii neceſſitas eſſet, fremere miles et vires ſuas circumſpicere. Septem legiones ſtatim et cum ingentibus auxiliis Syria Iudaeaque: inde continua Aegyptus duaeque legiones: hinc Cappadocia Pontusque et quidquid caſtrorum Armeniis praetenditur. Aſia et ceterae provinciae, nec virorum inopes et pecuniae opulentae. quantum inſularum mari cingitur, et parando interim bello ſecundum tutumque ipſum
7 mare. Non fallebat Duces inpetus militum: ſed, bellantibus aliis, placuit exſpectari belli exitum. *victores victosque numquam ſolida fide coaleſcere. nec referre, Vitellium an Othonem ſuperſtitem Fortuna faceret. Rebus ſecundis etiam egregios Duces inſoleſcere. diſcordiam his, ignaviam, luxuriem: et ſuismet vitiis alterum bello, alterum victoria periturum.* Igitur arma in occaſionem diſtulere, Veſpaſianus Mucianusque nuper, ceteri olim mixtis conſiliis: optimus quisque amore Reipublicae: multos dulcedo praedarum ſtimulabat; alios ambiguae domi res. Ita boni malique cauſſis diverſis, ſtudio
8 pari, bellum omnes cupiebant. Sub idem tempus

Achaia

Achaia atque Afia falfo exterritae, velut Nero adventaret: vario fuper exitu eius rumore, eoque pluribus vivere eum fingentibus credentibusque. Ceterorum cafus conatusque in contextu operis dicemus: tunc fervus e Ponto, five, ut alii tradidere, libertinus ex Italia, citharae et cantus peritus (unde illi, fuper fimilitudinem oris, propior ad fallendum fides) adiunctis defertoribus, quos inopia vagos ingentibus promiffis conruperat, mare ingreditur: ac, vi tempeftatum Cythnum infulam detrufus, et militum quosdam ex Oriente commeantium adfcivit, vel abnuentes interfici iuffit, et fpoliatis negotiatoribus, mancipiorum valentiffimum quemque armavit. Centurionemque Sifennam, dextras, concordiae infignia, Syriaci exercitus nomine ad Praetorianos ferentem, variis artibus adgreffus eft: donec Sifenna, clam relicta infula, trepidus et vim metuens aufugeret. inde late terror, multis ad celebritatem nominis erectis, rerum novarum cupidine et odio praefentium. Glifcentem in dies famam fors discuffit. Galatiam ac Pamphyliam provincias Calpurnio Afprenati regendas Galba permiferat. datae e claffe Mifenenfi duae triremes ad profequendum, cum quibus Cythnum infulam tenuit. Nec defuere, qui trierarchos nomine Neronis accirent. is in maeftitiam compofitus, et *fidem fuorum quondam militum* invocans, *ut eum in Syria aut Aegypto fifterent*, orabat. Trierarchi nutantes, feu dolo, *adloquendos fibi milites, et paratis omnium animis reverfuros*, firmaverunt. Sed Afprenati cuncta ex fide nuntiata. cuius cohortatione expugnata navis, et interfectus quisquis ille erat. Corpus, infigne oculis comaque et torvitate vultus, in Afiam atque

A. V. 823. A. C. 70.

9

A. V. 823. A. C. 70. atque inde Romam perveƈtum eſt. In civitate discordi et, ob crebras Principum mutationes, inter libertatem ac licentiam incerta, parvae quoque res

10 magnis motibus agebantur. Vibius Criſpus, pecunia, potentia, ingenio inter claros magis, quam inter bonos, Annium Fauſtum, Equeſtris ordinis, qui temporibus Neronis delationes factitaverat, ad cognitionem Senatus vocabat. Nam recens, Galbae Principatu, cenſuerant Patres, *ut accuſatorum cauſſae noſcerentur.* Id Senatusconſultum varie iactatum et, prout potens vel inops reus inciderat, infirmum aut validum retinebatur. Ad hoc terroris et propria vi Criſpus incubuerat, delatorem fratris ſui pervertere: traxeratque magnam Senatus partem, *ut indefenſum et inauditum dedi ad exitium* poſtularent. Contra apud alios nihil aeque reo proderat, quam nimia potentia adcuſatoris: *dari tempus, edi crimina, quamvis inviſum ac nocentem, more tamen audiendum*, cenſebant. Et valuere primo, dilataque in paucos dies cognitio. mox damnatus eſt Fauſtus, nequaquam eo adſenſu civitatis, quem peſſimis moribus meruerat. quippe ipſum Criſpum easdem adcuſationes cum praemio exercuiſſe meminerant. nec poena criminis, ſed ultor displicebat.

11 Laeta interim Othoni principia belli, motis ad imperium eius e Dalmatia Pannoniaque exercitibus. fuere quatuor legiones: e quibus bina millia praemiſſa; ipſae modicis intervallis ſequebantur: ſeptima a Galba conſcripta; veteranae undecima ac tertiadecima et praecipua fama quartadecumani, rebellione Britanniae compreſſa. Addiderat gloriam Nero, eligendo, ut potiſſimos. unde longa illis erga

erga Neronem fides, et erecta in Othonem studia. A. V. 823.
Sed, quo plus virium ac roboris, e fiducia tarditas inerat. agmen legionum alae cohortesque praeveniebant. A. C. 70. Et ex ipsa urbe haud spernenda manus, quinque Praetoriae cohortes, et equitum vexilla cum legione prima: ac deforme insuper auxilium, duo millia gladiatorum, sed per civilia arma etiam severis Ducibus usurpatum. His copiis rector additus Annius Gallus, cum Vestricio Spurinna ad occupandas Padi ripas praemissus: quoniam prima consiliorum frustra ceciderant, transgresso iam Alpes Caecina, quem sisti intra Gallias posse speraverat. Ipsum Othonem comitabantur speculatorum lecta corpora, cum ceteris Praetoriis cohortibus, veterani e Praetorio, classicorum ingens numerus. Nec illi segne aut conruptum luxu iter: sed lorica ferrea usus est, et ante signa pedester, horridus, incomptus, famaeque dissimilis. Blandiebatur coe- 12
ptis Fortuna, possessa per mare et naves maiore Italiae parte, penitus usque ad initum maritimarum Alpium. quibus tentandis adgrediendaeque provinciae Narbonensi, Suedium Clementem, Antonium Novellum, Aemilium Pacensem Duces dederat. Sed Pacensis per licentiam militum vinctus: Antonio Novello nulla auctoritas: Suedius Clemens ambitioso imperio regebat, ut adversus modestiam disciplinae conruptus, ita proeliorum avidus. Non Italia adiri, nec loca sedesque patriae videbantur: tamquam externa litora et urbes hostium urere, vastare, rapere: eo atrocius, quod nihil usquam provisum adversum metus. Pleni agri, apertae domus. occursantes domini iuxta coniuges et liberos securitate pacis et belli malo circumveniebantur.

Mari-

A. V. 823. A. C. 70. Maritimas tum Alpes tenebat Procurator Marius Maturus. Is concita gente (nec deeſt iuventus) arcere provinciae finibus Othonianos intendit. Sed primo inpetu caeſi disiectique montani, ut quibus, temere conlectis, non caſtra, non Ducem noſcitantibus, neque in victoria decus eſſet, neque in
13 fuga flagitium. Inritatus eo proelio Othonis miles vertit iras in municipium Albium Intemelium. quippe in acie nihil praedae: inopes agreſtes et vilia arma: nec capi poterant, pernix genus et gnari locorum. ſed calamitatibus inſontium expleta avaritia. Auxit invidiam praeclaro exemplo femina Ligus, quae filio abdito, cum ſimul pecuniam occultari milites credidiſſent, eoque per cruciatus interrogarent, *ubi filium occuleret?* uterum oſtendens, *latere* reſpondit. Nec ullis deinde terroribus, aut
14 morte, conſtantiam vocis egregiae mutavit. *Inminere provinciae Narbonenſi, in verba Vitellii adactae, claſſem Othonis*, Fabio Valenti trepidi nuntii adtulere. Aderant legati coloniarum, auxilium orantes. Duas Tungrorum cohortes, quatuor equitum turmas, univerſam Treverorum alam cum Iulio Claſſico, Praefecto, miſit: e quibus pars in colonia Foroiulienſi retenta, ne, omnibus copiis in terreſtre iter verſis, vacuo mari claſſis adceleraret. Duodecim equitum turmae, et lecti e cohortibus, adverſus hoſtem iere: quibus adiuncta Ligurum cohors, vetus loci auxilium, et quingenti Alpini, qui non, dum ſub ſignis. Nec mora proelio: ſed acie ita inſtructa, ut pars claſſicorum, mixtis paganis, in colles mari propinquos exſurgeret, quantum inter colles ac litus aequi loci, Praetorianus miles expleret, in ipſo mari ut annexa claſſis et pugnae parata,

ta,

ta, converſa et minaci fronte praetenderetur. Vi- A. V. 823.
telliani, quibus minor peditum vis, in equite robur, A. C.
Alpinos proximis iugis, cohortes denſis ordinibus 70.
poſt equitem locant. Treverorum turmae obtulere
ſe hoſti incaute, cum exciperet contra veteranus
miles, ſimul a latere ſaxis urgeret apta ad iacien-
dum etiam paganorum manus: qui ſparſi inter mi-
lites, ſtrenui ignavique, in victoria idem audebant.
Additus perculſis terror, invecta in terga pugnan-
tium claſſe. Ita undique clauſi. deletaeque omnes
copiae forent, ni victorem exercitum adtinuiſſet ob-
ſcurum noctis, obtentui fugientibus. Nec Vitel- 15
liani, quamquam victi, quievere. accitis auxiliis,
ſecurum hoſtem ac ſucceſſu rerum ſocordius agen-
tem invadunt. caeſi vigiles, perrupta caſtra, trepi-
datum apud naves: donec, cedente paullatim me-
tu, occupato iuxta colle defenſi, mox inrupere
atrox ibi caedes, et Tungrarum cohortium Praefecti,
ſuſtentata diu acie, telis obruuntur. Ne Othonia-
nis quidem incruenta victoria fuit, quorum inpro-
vide ſecutos converſi equites circumvenerunt. Ac
velut pactis induciis, ne hinc claſſis, inde eques,
ſubitam formidinem inferrent, Vitelliani retro An-
tipolim, Narbonenſis Galliae municipium; Otho-
niani Albingaunum interioris Liguriae, revertere.
Corſicam ac Sardiniam, ceteraſque proximi maris 16
inſulas, fama victricis claſſis in partibus Othonis te-
nuit. Sed Corſicam prope adflixit D. Pacarii Pro-
curatoris temeritas, tanta mole belli, nihil in ſum-
mam profutura, ipſi exitioſa. Namque, Othonis
odio, iuvare Vitellium Corſorum viribus ſtatuit,
inani auxilio, etiam ſi proveniſſet. Vocatis prin-
cipibus inſulae, conſilium aperit: et contra dicere
auſos,

A. V. 823. A. C. 70. ausos, Claudium Phirricum, Trierarchum Liburnicarum ibi navium, Quinctium Certum, Equitem Romanum, interfici iubet. quorum morte exterriti, qui aderant, simul ignara et alieni metus socia inperitorum turba, in verba Vitellii iuravere. Sed, ubi delectum agere Pacarius, et inconditos homines fatigare militiae muneribus occepit, laborem insolitum perosi, infirmitatem suam reputabant: *insulam esse, quam incolerent, et longe Germaniam viresque legionum: direptos vastatosque classe, etiam quos cohortes alaeque protegerent.* Et aversi repente animi: nec tamen aperta vi, aptum tempus insidiis legere. digressis, qui Pacarium frequentabant, nudus et auxilii inops, balineis interficitur, trucidati et comites. Capita, ut hostium, ipsi interfectores ad Othonem tulere: neque eos aut Otho praemio adfecit, aut punivit Vitellius, in multa conluvie rerum maioribus flagitiis permixtos.

17 Aperuerat iam Italiam, bellumque transmiserat, ut supra memoravimus, ala Syllana, nullo apud quemquam Othonis favore: nec quia Vitellium mallent; sed longa pax ad omne servitium fregerat, faciles occupantibus et melioribus incuriosos. Florentissimum Italiae latus, quantum inter Padum Alpesque camporum et urbium, armis Vitellii (namque et praemissae a Caecina cohortes advenerant) tenebatur. Capta Pannoniorum cohors apud Cremonam. Intercepti centum equites ac mille classici inter Placentiam Ticinumque. quo successu Vitellianus miles non iam flumine aut ripis arcebatur. Inritabat quin etiam Batavos Transrhenanosque Padus ipse: quem repente, contra Placentiam, transgressi, raptis quibusdam exploratoribus, ita ceteros terruere, ut,

ut, *adeſſe omnem Caecinae exercitum*, trepidi ac A. V.
falſi nuntiarent. Certum erat Spurinnae (is enim 823.
Placentiam obtinebat) nec dum veniſſe Caecinam, A. C. 70.
18 et, ſi propinquaret, coercere intra munimenta militem, nec tris Praetorias cohortes et mille vexillarios, cum paucis equitibus, veterano exercitui obiicere. Sed indomitus miles et belli ignarus, conreptis ſignis vexillisque, ruere, et retinenti Duci tela intentare, ſpretis Centurionibus Tribunisque; quin *proditionem, et accitum Caecinam*, clamitabant. Fit temeritatis alienae comes Spurinna, primo coactus, mox velle ſimulans, quo plus auctoritatis ineſſet conſiliis, ſi ſeditio miteſceret.

19 Poſtquam in conſpectu Padus et nox adpetebat, vallari caſtra placuit. Is labor, urbano militi inſolitus, contudit animos. Tum vetuſtiſſimus quisque caſtigare *credulitatem ſuam, metum ac discrimen* oſtendere, *ſi cum exercitu Caecina, patentibus campis, tam paucas cohortes circumfudiſſet.* Iamque totis caſtris modeſti ſermones, et, inſerentibus ſe Centurionibus Tribunisque, laudari *providentia Ducis, quod coloniam, virium et opum validam, robur ac ſedem bello legiſſet.* Ipſe poſtremo Spurinna, non tam culpam exprobrans, quam ratione oſtendens, relictis exploratoribus, ceteros Placentiam reduxit, minus turbidos et imperia accipientes. Solidati muri, propugnacula addita, auctae turres, proviſa parataque non arma modo, ſed obſequium et parendi amor; quod ſolum illis partibus defuit, cum virtutis haud poeniteret.

20 At Caecina, velut relicta poſt Alpes ſaevitia ac licentia, modeſto agmine per Italiam inceſſit. Ornatum ipſius municipia et coloniae in ſuperbiam trahebant: quod verſicolore ſagulo, brac-

A. V. cas, tegmen barbarum, indutus, togatos adloque-
823. A. C. retur. Vxorem quoque eius, Saloninam, quam-
70. quam in nullius iniuriam inſigni equo oſtroque veheretur, tamquam laeſi gravabantur: inſita mortalibus natura, recentem aliorum felicitatem aegris oculis introſpicere, modumque fortunae a nullis magis exigere, quam quos in aequo videre. Caecina, Padum transgreſſus, tentata Othonianorum fide per conloquium et promiſſa, iisdem petitus, poſtquam pax et concordia ſpecioſis et inritis nominibus iactata ſunt, conſilia curasque in oppugnationem Placentiae magno terrore vertit: gnarus, ut initia bel-
21 li proveniſſent, famam in cetera fore. Sed primus dies inpetu magis, quam veterani exercitus artibus, transactus: aperti incautique muros ſubiere, cibo vinoque praegraves. In eo certamine, pulcherrimum amphitheatri opus, ſitum extra muros, conflagravit: ſive ab oppugnatoribus incenſum, dum faces et glandes ac miſſilem ignem in obſeſſos iaculantur; ſive ab obſeſſis, dum retorta ingerunt. Municipale vulgus, pronum ad ſuſpiciones, fraude inlata ignis alimenta credidit a quibusdam e vicinis coloniis, invidia et aemulatione, quod nulla in Italia moles tam capax foret. quocunque caſu accidit, dum atrociora metuebantur, in levi habitum: reddita ſecuritate, tamquam nihil gravius pati potuiſſent, moerebant. Ceterum multo ſuorum cruore pulſus Caecina: et nox parandis operibus adſumpta. Vitelliani pluteos cratesque et vineas ſuffodiendis muris, protegendisque oppugnatoribus; Othoniani ſudes et inmenſas lapidum ac plumbi aerisque moles, perfringendis obruendisque hoſtibus, expediunt. Vtrimque pudor, utrimque gloria, et di-

ver-

verſae exhortationes, hinc *legionum et Germanici* A. V.
exercitus robur, inde *urbanae militiae et Praetoria-* 823.
rum cohortium decus adtollentium: illi *ut ſegnem ac* A. C.
deſidem et circo ac theatris conruptum militem; hi 70.
peregrinum et externum increpabant. ſimul Othonem
ac Vitellium, celebrantes culpantesve, uberioribus
inter ſe probris quam laudibus ſtimulabantur. Vix- 22
dum orto die, plena propugnatoribus moenia: ful-
gentes armis virisque campi, denſum legionum
agmen, ſparſa auxiliorum manus, altiora murorum
ſagittis aut ſaxis inceſſere: neglecta, aut aevo flu-
xa cominus adgredi. ingerunt deſuper Othoniani
pila, librato magis et certo ictu, adverſus temere
ſubeuntes cohortes Germanorum, cantu truci, et
more patrio nudis corporibus, ſuper humeros ſcuta
quatientium. Legionarius, pluteis et cratibus te-
ctus, ſubruit muros, inſtruit aggerem, molitur
portas. Contra Praetoriani diſpoſitos ad id ipſum
molares ingenti pondere ac fragore provolvunt.
pars ſubeuntium obruti; pars confixi et exſangues,
aut laceri, cum augeret ſtragem trepidatio, eoque
acrius e moenibus vulnerarentur, rediere, infracta
partium fama. Et Caecina, pudore coeptae te-
mere oppugnationis, ne inriſus ac vanus iisdem
caſtris adſideret, traiecto rurſus Pado, Cremonam
petere intendit. Tradidere ſeſe abeunti Turulius
Cerialis cum compluribus claſſicis; et Iulius Bri-
ganticus cum paucis equitum: hic Praefectus alae,
in Batavis genitus; ille Primipilaris et Caecinae
haud alienus, quod ordines in Germania duxerat.
Spurinna, comperto itinere hoſtium, defenſam Pla- 23
centiam, quaeque acta, et quid Caecina pararet,
Annium Gallum per litteras docet. Gallus legio-

A. V. nem primam in auxilium Placentiae ducebat, diffi-
823. A. C. ſus paucitate cohortium, ne longius obſidium et
70. vim Germanici exercitus parum tolerarent: ubi pul-
ſum Caecinam pergere Cremonam accepit, aegre
coercitam legionem, et pugnandi ardore usque ad
ſeditionem progreſſam, Bedriaci ſiſtit. Inter Ve-
ronam Cremonamque ſitus eſt vicus, duabus iam
Romanis cladibus notus infauſtusque. Iisdem die-
bus a Martio Macro haud procul Cremona proſpere
pugnatum. namque promptus animi Martius trans-
vectos navibus gladiatores in adverſam Padi ripam
repente effudit. Turbata ibi Vitellianorum auxilia,
et, ceteris Cremonam fugientibus, caeſi, qui reſti-
terant. ſed repreſſus vincentium inpetus, ne, no-
vis ſubſidiis firmati, hoſtes fortunam praelii muta-
rent. Suſpectum id Othonianis fuit, omnia Du-
cum facta prave aeſtimantibus. Certatim, ut quis-
que animo ignavus, procax ore, Annium Gallum
et Suetonium Paullinum et Marium Celſum (nam
eos Otho quoque praefecerat) variis criminibus in-
ceſſebant. Acerrima ſeditionum ac discordiae in-
citamenta, interfectores Galbae. ſcelere et metu
vecordes, miſcere cuncta, modo palam turbidis
vocibus, modo occultis ad Othonem litteris: qui
humillimo cuique credulus, bonos metuens, tre-
pidabat; rebus proſperis incertus, et inter adverſa
melior. Igitur Titianum, fratrem, accitum bello
praepoſuit. Interea Paullini et Celſi ductu res
24 egregiae geſtae. Angebant Caecinam nequidquam
omnia coepta, et ſeneſcens exercitus ſui fama.
pulſus Placentia, caeſis nuper auxiliis, etiam per
concurſum exploratorum, crebra magis quam digna
memoratu proelia, inferior; propinquante Fabio
Va-

Valente, ne omne belli decus illuc concederet, re- A. V.
ciperare gloriam, avidius quam conſultius, prope- 823. A. C.
rabat. Ad duodecimum a Cremona, locus Caſto- 70.
rum vocatur, ferociſſimos auxiliarium, inminenti-
bus viae lucis occultos, componit. equites *pro-
cedere longius iuſſi, et, inritato proelio ſponte refu-
gi, feſtinationem ſequentium elicere, donec inſidiae
coorirentur.* Proditum id Othonianis Ducibus. et curam
peditum Paullinus, equitum Celſus, ſumſere. Tertiae-
decimae legionis vexillum, quatuor auxiliorum cohor-
tes et quingenti equites in ſiniſtro locantur; aggerem
viae tres Praetoriae cohortes altis ordinibus obtinuere:
dextra fronte prima legio inceſſit, cum duabus auxilia-
ribus cohortibus et quingentis equitibus. Super hos
e Praetorio auxiliisque mille equites, cumulus pro-
ſperis, aut ſubſidium laborantibus, ducebantur.
Antequam miſcerentur acies, terga vertentibus Vi- 25
tellianis, Celſus, doli prudens, repreſſit ſuos.
Vitelliani temere exſurgentes, cedente ſenſim Celſo,
longius ſecuti, ultro in inſidias praecipitantur. nam
a lateribus cohortes, legionum adverſa fronte, et
ſubito diſcurſu terga cinxerant equites. Signum
pugnae non ſtatim a Suetonio Paullino pediti datum.
cunctator natura, et cui cauta potius conſilia cum
ratione, quam proſpera ex caſu, placerent, *com-
pleri foſſas, aperiri campum, pandi aciem* iubebat;
*ſatis cito incipi victoriam, ubi proviſum foret, ne
vincerentur.* Ea cunctatione ſpatium Vitellianis da-
tum, in vineas, nexu traducum inpeditas, refu-
giendi. et modica ſilva adhaerebat: unde rurſus
auſi promptiſſimos Praetorianorum equitum interfe-
cere. vulneratur Rex Epiphanes, inpigre pro Otho-
ne pugnam ciens. Tum Othonianus pedes erupit. 26

A. V. 823. A. C. 70. protrita hostium acie, versi in fugam, etiam qui subveniebant. nam Caecina non simul cohortes, sed singulas acciverat: quae res in proelio trepidationem auxit, cum disperfos, nec usquam validos, pavor fugientium abriperet. Orta et in castris seditio, quod non universi ducerentur. vinctus Praefectus castrorum, Iulius Gratus, *tamquam fratri, apud Othonem militanti, proditionem ageret:* cum fratrem eius, Iulium Frontonem, Tribunum, Othoniani sub eodem crimine vinxissent. Ceterum ea ubique formido fuit apud fugientes, occursantes, in acie, pro vallo, ut *deleri cum universo exercitu Caecinam potuisse, ni Suetonius Paullinus receptui cecinisset,* utrisque in partibus percrebuerit. *Timuisse se,* Paullinus ferebat, *tantum insuper laboris ac itineris, ne Vitellianus miles, recens e castris fessos aggrederetur, et perculsis nullum retro subsidium foret.* apud paucos ea Ducis ratio probata, in vulgus adverso rumore fuit.

27 Haud perinde id damnum Vitellianos in metum compulit, quam ad modestiam composuit: nec solum apud Caecinam, qui culpam *in militem* conferebat, *seditioni magis quam proelio paratum;* Fabii quoque Valentis copiae (iam enim Ticinum venerat) posito hostium contemptu, et recuperandi decoris cupidine, reverentius et aequalius Duci parebant. Gravis alioquin seditio exarserat, quam altiore initio (neque enim rerum a Caecina gestarum ordinem interrumpi oportuerat) repetam. Cohortes Batavorum, quas bello Neronis a quartadecima legione digressas, cum Britanniam peterent, audito Vitellii motu, in civitatae Lingonum Fabio Valenti adiunctas retulimus, superbe agebant; ut cuius-

cuiusque legionis tentoria acceſſiſſent, *coercitos a* A. V.
ſe quartadecimanos, ablatam Neroni Italiam, atque 823.
omnem belli fortunam in ipſorum manu ſitam, iactan- A. C. 70.
tes. Contumelioſum id militibus, acerbum Duci: conrupta iurgiis aut rixis diſciplina: ad poſtremum Valens e petulantia etiam perfidiam ſuſpectabat. Igi- 28
tur nuntio adlato, *pulſam Treverorum alam Tungrosque a claſſe Othonis et Narbonenſem Galliam circumiri;* ſimul cura ſocios tuendi et militari aſtu cohortes turbidas, ac, ſi una forent, praevalidas, diſpergendi. partem Batavorum *ire in ſubſidium* iubet. quod ubi auditum vulgatumque, maerere ſocii, fremere legiones: *orbari ſe fortiſſimorum virorum auxilio: veteres illos et tot bellorum victores, poſtquam in conſpectu ſit hoſtis, velut ex acie abduci: ſi provincia urbe et ſalute Imperii potior ſit, omnes illuc ſequerentur: ſin victoriae ſanitas, ſuſtentaculum, columen in Italia verteretur, non abrumpendos, ut corpori, validiſſimos artus.* Haec fe- 29
rociter iactando, poſtquam, inmiſſis lictoribus, Valens coercere ſeditionem coeptabat, ipſum invadunt, ſaxa iaciunt, fugientem ſequuntur, *ſpolia Galliarum et Viennenſium aurum et pretia laborum ſuorum occultare*, clamitantes, direptis ſarcinis, tabernacula Ducis, ipſamque humum pilis et lanceis rimabantur. nam Valens ſervili veſte apud Decurionem equitum tegebatur. Tum Alphenus Varus, Praefectus caſtrorum, deflagrante paullatim ſeditione, addit conſilium, vetitis obire vigilias Centurionibus, omiſſo tubae ſono, quo miles ad belli munia cietur. Igitur torpere cuncti, circumſpectare inter ſe adtoniti: et id ipſum, quod nemo regeret, paventes: ſilentio, patientia, poſtremo precibus ac lacrymis ve-

A. V. niam quaerebant. Vt vero deformis et flens et
823. praeter ſpem incolumis Valens proceſſit, gaudium,
A. C. miſeratio, favor: verſi in laetitiam, (ut eſt vul-
70. gus utroque inmodicum) laudantes gratantesque: circumdatum aquilis ſignisque in tribunal ferunt. Ille utili moderatione non ſupplicium cuiusquam popoſcit: ac ne disſimulans ſuſpectior foret, paucos incuſavit: gnarus civilibus bellis plus militibus,
30 quam Ducibus, licere. Munientibus caſtra apud Ticinum, de adverſa Caecinae pugna adlatum, et prope renovata ſeditio, *tamquam fraude et cunctationibus Valentis proelio defuiſſent.* Nolle requiem, non exſpectare Ducem, anteire ſigna, urgere ſigniferos. rapido agmine Caecinae iunguntur. Inproſpera Valentis fama apud exercitum Caecinae erat: *expoſitos ſe tanto pauciores integris hoſtium viribus,* querebantur, ſimul in ſuam excuſationem, et adventantium robur per adulationem adtollentes, ne ut victi et ignavi deſpectarentur. Et quamquam plus virium, prope duplicatus legionum auxiliorumque numerus erat Valenti, ſtudia tamen militum in Caecinam inclinabant; ſuper benignitatem animi, qua promptior habebatur, etiam vigore aetatis, proceritate corporis et quodam inani favore. Hinc aemulatio Ducibus. Caecina *ut foedum et maculoſum*, ille *ut vanum ac tumidum*, inridebant. Sed condito odio, eandem utilitatem fovere, crebris epiſtolis, ſine reſpectu veniae, probra Othoni obiectantes: cum Duces partium Othonis, quamvis uberrima conviciorum in Vitellium materia, abſti-
31 nerent. Sane ante utriusque exitum, quo egregiam Otho famam, Vitellius flagitioſiſſimam, meruere, minus Vitellii ignavae voluptates, quam Otho-

Othonis flagrantissimae libidines timebantur. Ad- A. V. 823. A. C. 70.
diderat huic terrorem atque odium caedes Galbae; contra illi initium belli nemo inputabat. Vitellius ventre et gula sibi ipse hostis; Otho luxu, saevitia, audacia, Reipublicae exitiosior ducebatur. Coniunctis Caecinae ac Valentis copiis, nulla ultra penes Vitellianos mora, quin totis viribus certarent. Otho consultavit, trahi bellum, an fortunam experiri placeret. Tum Suetonius Paullinus, dignum fama sua ratus, qua nemo illa tempestate militaris rei callidior habebatur, de toto genere belli censere, *festinationem hostibus, moram ipsis utilem* disseruit: *Exercitum Vitellii universum advenisse:* 32 *nec multum virium a tergo, quoniam Galliae tumeant, et deserere Rheni ripam, inrupturis tam infestis nationibus, non conducat: Britannicum militem hoste et mari distineri: Hispanias armis non ita redundare: provinciam Narbonensem incursu classis et adverso proelio contremuisse: clausam Alpibus, et nullo maris subsidio, Transpadanam Italiam atque ipso transitu exercitus vastam: non frumentum usquam exercitui nec exercitum sine copiis retineri posse. Iam Germanos, quod genus militum apud hostes atrocissimum sit, tracto in aestatem bello, fluxis corporibus, mutationem soli caelique haud toleraturos. Multa bella, inpetu valida, per taedia et moras evanuisse. Contra ipsis omnia opulenta et fida: Pannoniam, Moesiam, Dalmatiam, Orientem, cum integris exercitibus; Italiam et caput rerum urbem: Senatumque et Populum numquam obscura nomina, etsi aliquando obumbrentur; publicas privatasque opes et inmensam pecuniam, inter civiles discordias ferro validiorem; corpora militum aut Italiae sueta, aut*

A. V *aeſtibus: obiacere flumen Padum, tutas viris muris-*
823. A. C. *que urbes; e quibus nullam hoſti ceſſuram, Placen-*
70. *tiae defenſione exploratum. Proinde duceret bellum; paucis diebus quartamdecimam legionem, magna ipſam fama, cum Moeſiacis copiis adfore: tum rurſus deliberaturum, et, ſi proelium placuiſſet, au-*
33 *ctis viribus certaturos.* Accedebat ſententiae Paullini Marius Celſus: *idem placere Annio Gallo*, paucos ante dies lapſu equi adflicto, miſſi, qui conſilium eius ſciſcitarentur, retulerant. Otho pronus ad decertandum: frater eius Titianus, et Praefectus Praetorii Proculus, inperitia properantes, *Fortunam et Deos et Numen Othonis adeſſe conſiliis, adfore conatibus*, teſtabantur. neu quis obviam ire ſententiae auderet, in adulationem conceſſerant. Poſtquam pugnari placitum, *intereſſe pugnae Imperatorem, an ſeponi melius foret*, dubitavere. Paullino et Celſo iam non adverſantibus, ne Principem obiectare periculis viderentur, iidem illi deterioris conſilii auctores perpulere, *ut Brixellum concederet, ac, dubiis proeliorum exemptus, ſummae rerum et Imperii ſe ipſum reſervaret.* Is primus dies Othonianas partes adflixit. namque et cum ipſo Praetoriarum cohortium et ſpeculatorum equitumque valida manus disceſſit, et remanentium fractus animus: quando ſuſpecti Duces, et ut Othoni uni apud militem fides, dum et ipſe non niſi militibus credit,
34 imperia Ducum in incerto reliquerat. Nihil eorum Vitellianos fallebat, crebris, ut in civili bello, transfugiis: et exploratores, cura diverſa ſciſcitandi, ſua non occultabant. Quieti intentique Caecina ac Valens, quando hoſtis inprudentia rueret, quod loco ſapientiae eſt, alienam ſtultitiam oppe-

rie-

riebantur, inchoato ponte transitum Padi ſimulan- A. V.
tes. adverſus oppoſitam gladiatorum manum, ac ne 823
ipſorum miles ſegne otium tereret. Naves, pari A. C. 70.
inter ſe ſpatio, validis utrimque trabibus connexae,
adverſum in flumen dirigebantur, iactis ſuper anco-
ris, quae firmitatem pontis continerent. Sed an-
corarum funes non extenti fluitabant, ut, augeſcen-
te flumine, inoffenſus ordo navium adtolleretur.
Claudebat pontem inpoſita turris et in extremam na-
vem educta: unde tormentis ac machinis hoſtes
propulſarentur. Othoniani in ripa turrim ſtruxe-
rant, ſaxaque et faces iaculabantur. Et erat inſu- 35
la amne medio, in quam gladiatores navibus mo-
lientes, Germani nando praelabebantur. Ac forte
plures transgreſſos, completis Liburnicis, per
promptiſſimos gladiatorum Macer adgreditur. Sed
neque ea conſtantia gladiatoribus ad proelia, quae
militibus; nec perinde nutantes e navibus, quam
ſtabili gradu e ripa, vulnera dirigebant. Et, cum
variis trepidantium inclinationibus, mixti remiges
propugnatoresque turbarentur, deſilire in vada ul-
tro Germani, retentare puppes, ſcandere foros,
aut cominus mergere. quae cuncta, in oculis utrius-
que exercitus, quanto laetiora Vitellianis, tanto
acrius Othoniani cauſſam auctoremque cladis deteſta-
bantur. Et proelium quidem, abruptis quae ſuper- 36
erant navibus, fuga diremptum: Macer ad exitium
poſcebatur. Iamque vulneratum eminus lancea ſtri-
ctis gladiis invaſerant, cum intercurſu Tribunorum
Centurionumque protegitur. Nec multo poſt Veſtri-
cius Spurinna, iuſſu Othonis, relicto Placentiae mo-
dico praeſidio, cum cohortibus ſubvenit. Dein
Flavium Sabinum, Conſulem deſignatum, Otho re-
cto-

A. V. ctorem copiis misit, quibus Macer praefuerat; lae-
823. to milite ad mutationem Ducum, et Ducibus ob
A. C. crebras seditiones tam infestam militiam adspernan-
70.
37 tibus. Invenio apud quosdam auctores, *pavore belli, seu fastidio utriusque Principis, quorum flagitia ac dedecus apertiore in dies fama noscebantur, dubitasse exercitus, num, posito certamine, vel ipsi in medium consultarent, vel Senatui permitterent legere Imperatorem. Atque eo Duces Othonianos spatium ac moras suasisse, praecipua spe Paullini: quod vetustissimus Consularium, et militia clarus, gloriam nomenque Britannicis expeditionibus meruisset.* Ego, ut concesserim, apud paucos tacito voto quietem pro discordia, bonum et innocentem Principem pro pessimis ac flagitiosissimis expeditum: ita neque Paullinum, qua prudentia fuit, sperasse, corruptissimo saeculo tantam vulgi moderationem, reor, ut, qui pacem belli amore turbaverant, bellum pacis caritate deponerent: neque aut exercitus linguis moribusque dissonos in hunc consensum potuisse coalescere, aut Legatos ac Duces, magna ex parte luxus, egestatis, scelerum sibi conscios, nisi pollutum ob-
38 strictumque meritis suis Principem passuros. Vetus ac iam pridem insita mortalibus potentiae cupido cum Imperii magnitudine adolevit erupitque. Nam rebus modicis, aequalitas facile habebatur: sed ubi, subacto orbe et aemulis urbibus Regibusque excisis, securas opes concupiscere vacuum fuit, prima inter Patres plebemque certamina exarsere. modo turbulenti Tribuni, modo Consules praevalidi, et in urbe ac foro tentamenta civilium bellorum. Mox e plebe infima C. Marius, et nobilium saevissimus L. Sulla, victam armis libertatem in dominationem ver-

verterunt. Poſt quos Cn. Pompeius occultior, non A. V.
melior. Et numquam poſtea, niſi de Principatu 823. A. C.
quaeſitum. Non diſceſſere ab armis in Pharſalia ac 70.
Philippis civium legiones: nedum Othonis ac Vi-
tellii exercitus ſponte poſituri bellum fuerint, eadem
illos Deum ira, eadem hominum rabies, eaedem
ſcelerum cauſſae in diſcordiam egere. Quod ſingu-
lis velut ictibus transacta ſunt bella, ignavia Prin-
cipum factum eſt. Sed me veterum novorumque
morum reputatio longius tulit: nunc ad rerum or-
dinem venio. Profecto Brixellum Othone, honor 39
Imperii penes Titianum fratrem, vis ac poteſtas pe-
nes Proculum Praefectum. Celſus et Paullinus,
cum prudentia eorum nemo uteretur, inani nomine
Ducum, alienae culpae praetendebantur. Tribuni
Centurionesque ambigui, quod, ſpretis melioribus,
deterrimi valebant. miles alacer; qui tamen iuſſa
Ducum interpretari, quam exſequi, mallet. Pro-
moveri ad quartum a Bedriaco caſtra placuit; adeo
inperite, ut quamquam verno tempore anni, et
tot circum amnibus, penuria aquae fatigarentur.
Ibi de proelio dubitatum: Othone per litteras flagi-
tante, ut maturarent; militibus, ut Imperator pu-
gnae adeſſet, poſcentibus: plerique copias trans Pa-
dum agentes acciri poſtulabant. Nec perinde diiu-
dicari poteſt, quid optimum factu fuerit, quam peſ-
ſimum fuiſſe, quod factum eſt. Non ut ad pugnam, 40
ſed ad bellandum, profecti, confluentes Padi et
Adduae fluminum, XVI. inde millium ſpatio diſtan-
tes, petebant. Celſo et Paullino abnuentibus, *mi-
litem itinere feſſum, ſarcinis gravem, obiicere hoſti,
non admiſſuro, quo minus expeditus, et vix quatuor
millia paſſuum progreſſus, aut incompoſitos in agmi-
ne,*

A. V. *ne, aut diſperſos et vallum molientes adgrederetur.*
823. A. C. Titianus et Proculus, ubi conſiliis vincerentur, ad
70. ius Imperii transibant. Aderat ſane citus equo Numida cum atrocibus mandatis, quibus Otho, increpita *Ducum ſegnitia, rem in discrimen mitti* iu-
41 bebat; aeger mora et ſpei inpatiens. Eadem die, ad Caecinam, operi pontis intentum, duo Praetoriarum cohortium Tribuni, conloquium eius poſtulantes, venerunt. Audire conditiones ac reddere parabat, cum praecipites exploratores, adeſſe hoſtem, nuntiavere. Interruptus Tribunorum ſermo: eoque incertum fuit, inſidias an proditionem, vel aliquod honeſtum conſilium coeptaverint. Caecina, dimiſſis Tribunis, revectus in caſtra, datum iuſſu Fabii Valentis pugnae ſignum et militem in armis invenit. Dum legiones de ordine agminis ſortiuntur, equites prorupere: et, mirum dictu, a paucioribus Othonianis quo minus in vallum inpingerentur, Italicae legionis virtute deterriti ſunt. ea ſtrictis mucronibus, redire pulſos et pugnam reſumere coegit. Diſpoſita Vitellianarum legionum acies ſine trepidatione: etenim, quamquam vicino hoſte, adſpectus armorum denſis arbuſtis prohibebatur: apud Othonianos, pavidi Duces, miles Ducibus infenſus, mixta vehicula et lixae, et, praeruptis utrimque foſſis, via quieto quoque agmini anguſta. Circumſiſtere alii ſigna ſua, quaerere alii: incertus undique clamor adcurrentium, vocitantium: et, ut cuique audacia vel formido, in primam poſtremamve aciem prorumpebant, vel re-
42 vehebantur. Adtonitas ſubito terrore mentes falſum gaudium in languorem vertit, repertis, qui *deſciviſſe a Vitellio exercitum* ementirentur. Is rumor,

ab

ab exploratoribus Vitellii difperfus, an in ipfa Othonis parte, feu dolo, feu forte furrexerit, parum compertum. Omiffo pugnae ardore, Othoniani ultro falutavere: et hoftili murmure excepti, plerisque fuorum ignaris, quae cauffa falutandi, metum proditionis fecere, tum incubuit hoftium acies, integris ordinibus, robore et numero praeftantior: Othoniani, quamquam difperfi, pauciores, feffi, proelium tamen acriter fumpfere. et per locos, arboribus ac vineis inpeditos, non una pugnae facies. cominus eminusque catervis et cuneis concurrebant: in aggere viae conlato gradu, corporibus et umbonibus niti, omiffo pilorum iactu, gladiis et fecuribus galeas loricasque perrumpere: nofcentes inter fe, ceteris confpicui, in eventum totius belli certabant. Forte inter Padum viamque, patenti campo, 43 duae legiones congreffae funt: pro Vitellio unaetvicefima, cui cognomen *Rapaci*, vetere gloria infignis: e parte Othonis, prima Adiutrix, non ante in aciem deducta, fed ferox et novi decoris avida. Primani, ftratis unaetvicefimanorum principiis, aquilam abstulere. quo dolore accenfa legio, et inpulit rurfus primanos, interfecto Orphidio Benigno Legato, et plurima figna vexillaque ex hoftibus rapuit. A parte alia, propulfa quintanorum inpetu tertiadecima legio: circumventi plurium adcurfu quartadecimani. Et, Ducibus Othonis iam pridem profugis, Caecina ac Valens fubfidiis fuos firmabant. Acceffit recens auxilium, Varus Alphenus cum Batavis, fufa gladiatorum manu, quam, navibus transvectam, oppofitae cohortes in ipfo flumine trucidaverant. ita victores latus hoftium invecti. Et, media acie perrupta, fugere paffim 44 Otho-

A. V. 823. A. C. 70.

A. V. Othoniani, Bedriacum petentes. Inmenſum id ſpa-
823. A. C. tium: obſtructae ſtrage corporum viae. quo plus
70. caedis fuit. neque enim, civilibus bellis, capti in praedam vertuntur. Suetonius Paullinus et Licinius Proculus diverſis itineribus, caſtra vitavere. Vedium Aquilam, tertiaedecimae legionis Legatum, irae militum inconſultus pavor obtulit. multo adhuc die vallum ingreſſus, clamore ſeditioſorum et fugacium circumſtrepitur: non probris, non manibus abſtinent: *deſertorem proditoremque* increpant: nullo proprio crimine eius, ſed more vulgi, ſuum quisque flagitium aliis obiectantes. Titianum et Celſum nox iuvit, diſpoſitis iam excubiis, compreſſisque militibus, quos Annius Gallus precibus, conſilio, auctoritate flexerat, *ne ſuper cladem adverſae pugnae ſuismet ipſi caedibus ſaevirent. ſive finis bello veniſſet, ſeu reſumere arma mallent, unicum victis in conſenſu levamentum.* Ceteris fractus animus. Praetorianus miles, *non virtute ſe, ſed proditione victum*, fremebat. *Ne Vitellianis quidem incruentam fuiſſe victoriam, pulſo equite, rapta legionis aquila: ſupereſſe cum ipſo Othone militum quod trans Padum fuerit: venire Moeſicas legiones: magnam exercitus partem Bedriaci remanſiſſe: hos certe nondum victos: et, ſi ita ferret, honeſtius in acie perituros.* His cogitationibus truces aut pavidi, extrema deſperatione ad iram ſaepius, quam in

45 formidinem, ſtimulabantur. At Vitellianus exercitus, ad quintum a Bedriaco lapidem conſedit, non auſis Ducibus eadem die oppugnationem caſtrorum. ſimul voluntaria deditio ſperabatur. Sed expeditis, et tantum ad proelium egreſſis, munimentum fuere arma et victoria. Poſtera die, haud ambigua Othoniani

niani exercitus voluntate, et, qui ferociores fue- A. V.
rant, ad poenitentiam inclinantibus, miſſa legatio: 823. A. C.
nec apud Duces Vitellianos dubitatum, quo minus 70.
pacem concederent. Legati paulliſper retenti. ea res haeſitationem adtulit, ignaris adhuc, an inpetraſſent. Mox remiſſa legatione, patuit vallum. Tum victi victoresque in lacrimas effuſi, ſortem civilium armorum miſera laetitia deteſtantes. Iisdem tentoriis alii fratrum, alii propinquorum, vulnera fovebant. Spes et praemia in ambiguo: certa, funera et luctus. nec quiſquam adeo mali expers, ut non aliquam mortem maereret. Requiſitum Orphidii Legati corpus, honore ſolito crematur: paucos neceſſarii ipſorum ſepelivere: ceterum vulgus ſuper humum relictum. Opperiebatur Otho nun- 46
tium pugnae, nequaquam trepidus, et conſilii certus. maeſta primum fama, dein profugi e proelio perditas res patefaciunt. Non exſpectavit militum ardor vocem Imperatoris. *bonum habere animum* iubebant. *ſupereſſe adhuc novas vires, et ipſos extrema paſſuros auſurosque.* neque erat adulatio. Ire in aciem, excitare partium fortunam, furore quodam et inſtinctu flagrabant. qui procul adſtiterant, tendere manus, et proximi prenſare genua; promptiſſimo Plotio Firmo. Is Praetorii Praefectus identidem orabat, *ne fidiſſimum exercitum, ne optime meritos milites deſereret: maiore animo tolerari adverſa, quam relinqui: fortes et ſtrenuos etiam contra fortunam inſiſtere ſpei; timidos et ignavos ad deſperationem formidine properare.* Quas inter voces, ut flexerat vultum aut induraverat Otho, clamor et gemitus. Nec Praetoriani tantum, proprius Othonis miles, ſed praemiſſi e Moeſia, *ean-*

A. V. *dem obſtinationem adventantis exercitus, legiones*
823. A. C. *Aquileiam ingreſſas,* nuntiabant. ut nemo dubitet,
70 potuiſſe renovari bellum atrox, lugubre, incertum
47 victis et victoribus. Ipſe averſus a conſiliis belli, *hunc,* inquit, *animum, hanc virtutem veſtram ultra periculis obiicere, nimis grande vitae meae pretium puto. Quanto plus ſpei oſtenditis, ſi vivere placeret, tanto pulchrior mors erit. Experti invicem ſumus, ego ac Fortuna. nec tempus computaveritis. difficilius eſt temperare felicitati, qua te non putes diu uſurum. Civile bellum a Vitellio coepit, et, ut de Principatu certaremus armis, initium illic fuit: ne plusquam ſemel certemus, penes me exemplum erit. hinc Othonem poſteritas aeſtimet. Fruetur Vitellius fratre, coniuge, liberis: mihi non ultione, neque ſolatiis opus eſt. Alii diutius Imperium tenuerint: nemo tam fortiter reliquerit. An ego tantum Romanae pubis, tot egregios exercitus, ſterni rurſus, et Reipublicae eripi patiar? Eat hic mecum animus, tamquam perituri pro me fueritis. ſed eſte ſuperſtites. nec diu moremur, ego incolumitatem veſtram, vos conſtantiam meam. Plura de extremis loqui, pars ignaviae eſt. praecipuum deſtinationis meae documentum habete, quod de nemine queror. nam incuſare Deos vel homines, eius eſt, qui vivere velit.*

48 Talia locutus, ut cuique aetas aut dignitas, comiter adpellatos, *irent propere, neu remanendo iram victoris aſperarent.* iuvenes auctoritate, ſenes precibus movebat: placidus ore, intrepidus verbis, intempeſtivas ſuorum lacrimas coercens. *Dari naves ac vehicula* abeuntibus iubet: libellos epiſtolasque, ſtudio erga ſe aut in Vitellium contumeliis inſignes, abolet: pecunias diſtribuit, parce, nec ut periturus.

rus. Mox Salvium Cocceianum, fratris filium, A. V.
prima iuventa, trepidum et maerentem, ultro ſola- 823 A. C.
tus eſt, laudando *pietatem* eius, caſtigando *formi-* 70.
dinem: an Vitellium tam inmitis animi fore, ut, pro incolumi tota domo, ne hanc quidem ſibi gratiam redderet? mereri ſe feſtinato exitu clementiam victoris. Non enim ultima deſperatione, ſed poſcente proelium exercitu, remiſiſſe Reipublicae noviſſimum caſum. Satis ſibi nominis, ſatis poſteris ſuis nobilitatis quaeſitum. poſt Iulios, Claudios, Servios, ſe primum in familiam novam Imperium intuliſſe. proinde erecto animo capeſſeret vitam, neu, patruum ſibi Othonem fuiſſe, aut obliviſceretur unquam, aut nimium meminiſſet. Poſt quae, dimotis omnibus, 49
paullum requievit. atque illum, ſupremas iam curas animo volutantem, repens tumultus avertit, nuntiata conſternatione ac licentia militum. namque abeuntibus exitium minitabantur; atrociſſima in Verginium vi, quem, clauſa domo, obſidebant. increpitis ſeditionis auctoribus, regreſſus, vacavit abeuntium adloquiis, donec omnes inviolati digrederentur. Veſperaſcente die, ſitim hauſtu gelidae aquae ſedavit. tum adlatis pugionibus duobus, cum utrumque pertentaſſet, alterum capiti ſubdidit. et explorato, iam profectos amicos, noctem quietam, utque adfirmatur, non inſomnem egit. Luce prima, in ferrum pectore incubuit. ad gemitum morientis ingreſſi liberti ſervique et Plotius Firmus, Praetorii Praefectus, unum vulnus invenere. Funus maturatum. ambitioſis id precibus petierat, *ne amputaretur caput, ludibrio futurum.* Tulere corpus Praetoriae cohortes, cum laudibus et lacrimis, vulnus manusque eius exoſculantes. Quidam militum, iuxta

A. V. 823. A. C. 70. rogum interfecere ſe; non noxa, neque ob metum, ſed aemulatione decoris et caritate Principis. ac poſtea promiſcue Bedriaci, Placentiae aliisque in caſtris, celebratum id genus mortis. Othoni ſepulcrum exſtructum eſt modicum et manſurum.

50 Hunc vitae finem habuit ſeptimo et triceſimo aetatis anno. Origo illi e municipio Ferentino. Pater Conſularis: avus Praetorius: maternum genus inpar, nec tamen indecorum. pueritia ac iuventa, qualem monſtravimus. duobus facinoribus, altero flagitioſiſſimo, altero egregio, tantundem apud poſteros meruit bonae famae, quantum malae. Vt conquirere fabuloſa, et fictis oblectare legentium animos, procul gravitate coepti operis crediderim: ita vulgatis traditisque demere fidem non auſim. *Die, quo Bedriaci certabatur, avem inviſitata ſpecie apud Regium Lepidum celebri loco conſediſſe*, incolae memorant, *nec deinde coetu hominum, aut circumvolitantium alitum, territam pulſamve, donec Otho ſe ipſe interficeret: tum ablatam ex oculis: et tempora reputantibus, initium finemque miraculi cum Othonis exitu competiſſe.*

51 In funere eius, novata luctu ac dolore militum ſeditio. nec erat, qui coerceret. Ad Verginium verſi, modo, *ut reciperet Imperium*, nunc, *ut legatione apud Caecinam ac Valentem fungeretur*, minitantes orabant. Verginius, per averſam domus partem furtim degreſſus, inrumpentes fruſtratus eſt. Earum, quae Brixelli egerant, cohortium preces Rubrius Gallus tulit. Et venia ſtatim inpetrata, concedentibus ad victorem, per Flavium

52 Sabinum, iis copiis, quibus praefuerat. Poſito ubique bello, magna pars Senatus extremum diſcrimen

crimen adiit, profecta cum Othone ab urbe, dein A. V. 823. A. C. 70.
Mutinae relicta. illuc adverso de praelio adlatum. sed milites, ut falsum rumorem adspernantes, quod infensum Othoni Senatum arbitrabantur, custodire sermones, vultum habitumque trahere in deterius: conviciis postremo ac probris caussam et initium caedis quaerebant: cum alius insuper metus Senatoribus instaret, ne, praevalidis iam Vitellii partibus, cunctanter excepisse victoriam crederentur. ita trepidi et utrimque anxii coeunt: nemo privatim expedito consilio, inter multos societate culpae tutior. Onerabat paventium curas Ordo Mutinensis, *arma et pecuniam* offerendo, adpellabatque *Patres Conscriptos*, intempestivo honore. Notabile 53
iurgium inde fuit, quo Licinius Caecina Marcellum Eprium, *ut ambigua disserentem*, invasit. Nec ceteri sententias aperiebant: sed invisum memoria delationum, expositumque ad invidiam, Marcelli nomen inritaverat Caecinam, ut novus adhuc, et in Senatum nuper adscitus, magnis inimicitiis clarescere. Moderatione meliorum dirempti. Et rediere omnes Bononiam, rursus consiliaturi: simul, medio temporis, plures nuntii sperabantur. Bononiae, divisis per itinera, qui recentissimum quemque percunctarentur, interrogatus Othonis libertus *caussam digressus*, *habere se suprema eius mandata* respondit: *ipsum viventem quidem relictum, sed sola posteritatis cura et abruptis vitae blandimentis.* Hinc admiratio et plura interrogandi pudor: atque omnium animi in Vitellium inclinavere. Intererat con- 54
siliis frater eius L. Vitellius, seque iam adulantibus offerebat, cum repente Coenus, libertus Neronis, atroci mendacio universos perculit, adfirmans, *su-*

A. V. 823. A. C. 70. *perventu XIV. legionis, iunctis a Brixello viribus, caeſos victores, verſam partium fortunam.* Cauſſa fingendi fuit, ut diplomata Othonis, quae negligebantur, laetiore nuntio revaleſcerent. Et Coenus quidem rapide in urbem vectus, paucos poſt dies iuſſu Vitellii poenas luit. Senatorum periculum auctum, credentibus Othonianis militibus vera eſſe, quae adferebantur. Intendebat formidinem, quod publici conſilii facie diſceſſum Mutina, deſertaeque partes forent. Nec ultra in commune congreſſi, ſibi quisque conſuluere: donec miſſae a Fabio Valente epiſtolae demerent metum. Et mors

55 Othonis, quo laudabilior, eo velocius audita. At Romae nihil trepidationis: Cereales ludi ex more ſpectabantur. *Vt ceſſiſſe vita Othonem, et a Flavio Sabino, Praefecto urbis, quod erat in urbe militum ſacramento Vitellii adactum*, certi auctores in theatrum adtulerunt, *Vitellio* plauſere: populus cum lauru ac floribus Galbae imagines circum templa tulit, congeſtis in modum tumuli coronis, iuxta lacum Curtii, quem locum Galba moriens ſanguine infecerat. In Senatu cuncta, longis aliorum Principatibus compoſita, ſtatim decernuntur. Additae *erga Germanicos exercitus laudes grateſque*, et miſſa legatio, quae gaudio fungeretur. Recitatae Fabii Valentis epiſtolae, ad Conſules ſcriptae haud inmoderate: gratior Caecinae modeſtia fuit, quod non

56 ſcripſiſſet. Ceterum Italia gravius atque atrocius, quam bello adflictabatur. diſperſi per municipia et colonias Vitelliani, ſpoliare, rapere, vi et ſtupris polluere: in omne fas nefasque avidi aut venales, non ſacro, non profano abstinebant. Et fuere, qui, inimicos ſuos, ſpecie militum, interficerent. Ipſi-

Ipſique milites, regionum gnari, refertos agros, A. V.
dites dominos, in praedam, aut, ſi repugnatum 823. A C.
foret, ad excidium deſtinabant: obnoxiis Ducibus 70.
et prohibere non auſis, minus avaritiae in Caecina, plus ambitionis: Valens, ob lucra et quaeſtus infamis, eoque alienae etiam culpae diſſimulator. Iam pridem adtritis Italiae rebus, tantum peditum equitumque vis damnaque et iniuriae, aegre tolerabantur. Interim Vitellius, victoriae ſuae neſcius, 57
ut ad integrum bellum, reliquas Germanici exercitus vires trahebat. Pauci veterum militum in hibernis relicti, feſtinatis per Gallias delectibus, ut remanentium legionum nomina ſupplerentur. Cura ripae Hordeonio Flacco permiſſa: ipſe e Britannico delectu octo millia ſibi adiunxit. et, paucorum dierum iter progreſſus, *proſperas apud Bedriacum res, ac morte Othonis concidiſſe bellum*, accepit. Vocata concione, virtutem militum laudibus cumulat. Poſtulante exercitu, *ut libertum ſuum, Aſiaticum, Equeſtri dignitate donaret*, inhoneſtam adulationem compeſcit. Dein, mobilitate ingenii, quod palam abnuerat, inter ſecreta convivii largitur; honoravitque Aſiaticum anulis, foedum mancipium et malis artibus ambitioſum. Iisdem diebus, *acceſſiſſe* 58
partibus utramque Mauretaniam, interfecto Procuratore Albino, nuntii venere. Luceius Albinus, a Nerone Mauretaniae Caeſarienſi praepoſitus, addita per Galbam Tingitanae provinciae adminiſtratione, haud ſpernendis viribus agebat. XVIIII. cohortes, quinque alae, ingens Maurorum numerus aderat, per latrocinia et raptus apta bello manus. Caeſo Galba, in Othonem pronus, nec Africa contentus, Hiſpaniae, anguſto freto diremptae, imminebat.

A. V. 823. A. C. 70. Inde Cluvio Rufo metus: *et decimam legionem propinquare litori*, ut transmiſſurus, iuſſit: praemiſſi Centuriones, qui Maurorum animos Vitellio conciliarent. neque arduum fuit, magna per provincias Germanici exercitus fama. Spargebatur inſuper, *ſpreto* Procuratoris *vocabulo*, *Albinum inſigne Regis*,
59 et Iubae *nomen uſurpare.* Ita mutatis animis, Aſinius Pollio, alae Praefectus, e fidiſſimis Albino, et Feſtus ac Scipio, cohortium Praefecti, opprimuntur. Ipſe Albinus, dum e Tingitana provincia Caeſarienſem Mauretaniam petit, adpulſus litori, trucidatur. uxor eius, cum ſe percuſſoribus obtuliſſet, ſimul interfecta eſt: nihil eorum, quae fierent, Vitellio anquirente. brevi auditu quamvis magna transibat, inpar curis gravioribus. *Exercitum itinere terreſtri pergere* iubet: ipſe Arare flumine devehitur, nullo Principali paratu, ſed vetere egeſtate conſpicuus: donec Iunius Blaeſus, Lugdunenſis Galliae Rector, genere inluſtri, largus animo et par opibus, circumdaret Principi miniſteria, comitaretur liberaliter; eo ipſo ingratus, quamvis odium Vitellius vernilibus blanditiis velaret. Praeſto fuere Lugduni victricium victarumque partium Duces. Valentem et Caecinam, pro concione laudatos, curuli ſuae circumpoſuit. Mox *univerſum exercitum occurrere infanti filio* iubet: perlatumque et paludamento opertum ſinu retinens, *Germanicum* adpellavit, cinxitque cunctis fortunae Principalis inſignibus. nimius honos inter ſecunda, rebus adver-
60 ſis in ſolatium ceſſit. Tum interfecti Centuriones promptiſſimi Othonianorum: unde praecipua in Vitellium alienatio per Illyricos exercitus. Simul ceterae legiones contactu, et adverſus Germanicos mili-

milites invidia, bellum meditabantur. Suetonium A. V. 823. A. C. 70.
Paullinum ac Licinium Proculum, triſti mora ſqualidos tenuit, donec auditi, neceſſariis magis defenſionibus quam honeſtis uterentur. Proditionem ultro inputabant: *ſpatium longi ante proelium itineris, fatigationem Othonianorum, permixtum vehiculis agmen, ac pleraque fortuita, fraudi ſuae* adſignantes, et Vitellius credidit de perfidia, et fidem abſolvit. Salvius Titianus, Othonis frater, nullum diſcrimen adiit, pietate et ignavia excuſatus. Mario Celſo Conſulatus ſervatur. ſed creditum fama, obiectumque mox in Senatu Caecilio Simplici, *quod eum honorem pecunia mercari, nec ſine exitio Celſi, voluiſſet.* reſtitit Vitellius; deditque poſtea Conſulatum Simplici innoxium et inemptum. Trachalum adverſus criminantes Galeria, uxor Vitellii, protexit. Inter magnorum virorum 61
discrimina (pudendum dictu) Mariccus quidam, e plebe Boiorum, inſerere ſeſe Fortunae et provocare arma Romana, ſimulatione Numinum auſus eſt. Iamque *adſertor Galliarum et Deus* (nomen id ſibi indiderat) concitis octo millibus hominum, proximos Aeduorum pagos trahebat; cum graviſſima civitas, electa iuventute, adiectis a Vitellio cohortibus, fanaticam multitudinem disiecit. Captus in eo proelio Mariccus ac mox feris obiectus, quia non laniabatur, ſtolidum vulgus inviolabilem credebat, donec, ſpectante Vitellio, interfectus eſt. Nec ultra in defectores, aut bona cuiusquam, ſae- 62
vitum: rata fuere eorum, qui acie Othoniana ceciderant, teſtamenta, aut lex inteſtatis. prorſus, ſi luxuriae temperaret, avaritiam non timeres. Epularum foeda et inexplebilis libido: ex urbe atque

A. V. Italia inritamenta gulae geſtabantur, ſtrepentibus ab
823. A. C. utroque mari itineribus: exhauſti conviviorum ad-
70. paratibus principes civitatum: vaſtabantur ipſae civitates: degenerabat a labore ac virtute miles, adſuetudine voluptatum et contemptu Ducis. Praemiſit in urbem edictum, quo vocabulum *Auguſti* differret, *Caeſaris* non reciperet, cum de poteſtate nihil detraheret. Pulſi Italia mathematici. Cautum ſevere, *ne Equites Rom. ludo et arena pollucrentur.* priores id Principes pecunia et ſaepius vi perpulerant: ac pleraque municipia et coloniae aemulabantur, conruptiſſimum quemque adoleſcentium pretio
63 inlicere. Sed Vitellius, adventu fratris, et inrepentibus dominationis magiſtris, ſuperbior et atrocior, occidi Dolabellam iuſſit, quem in coloniam Aquinatem ſepoſitum ab Othone, retulimus. Dolabella, audita morte Othonis, urbem introierat. id ei Plancius Varus, Praetura functus, ex intimis Dolabellae amicis, apud Flavium Sabinum, Praefectum urbis, obiecit, *tamquam rupta cuſtodia, Ducem ſe victis partibus oſtentaſſet.* addidit, *tentatam cohortem, quae Oſtiae ageret:* nec ullis tantorum criminum probationibus. in poenitentiam verſus ſeram, veniam poſt ſcelus quaerebat. Cunctantem ſuper tanta re Flavium Sabinum, Triaria, L. Vitellii uxor, ultra feminam ferox, terruit, ne *periculo Principis famam clementiae adfectaret.* Sabinus, ſuopte ingenio mitis, ubi formido inceſſiſſet, facilis mutatu, et in alieno diſcrimine ſibi pavens, ne
64 adlevaſſe videretur, inpulit ruentem. Igitur Vitellius, metu et odio, quod Petroniam, uxorem eius, mox Dolabella in matrimonium accepiſſet, vocatum per epiſtolas, *vitata Flaminiae viae celebri-*

britate, devertere Interamnium atque ibi interfici iuſ- A. V.
ſit. Longum interfectori viſum: in itinere ac taberna 823.
proiectum humi iugulavit: magna cum invidia novi A. C.
Principatus, cuius hoc primum ſpecimen noſceba- 70.
tur. Et Triariae licentiam modeſtum e proximo
exemplum onerabat, Galeria Imperatoris uxor,
non immixta triſtibus: et pari probitate mater Vi-
telliorum, Sextilia, antiqui moris. Dixiſſe quin
etiam, ad primas filii ſui epiſtolas, ferebatur, *non
Germanicum a ſe, ſed Vitellium genitum.* Nec ul-
lis poſtea fortunae inlecebris, aut ambitu civitatis,
in gaudium evicta, domus ſuae tantum adverſa ſen-
ſit. Digreſſum a Lugduno Vitellium M. Cluvius 65
Rufus adſequitur, omiſſa Hiſpania; laetitiam et gra-
tulationem vultu ferens, animo anxius et petitum
ſe criminationibus gnarus. Hilarius, Caeſaris li-
bertus, detulerat, *tamquam, audito Vitellii et
Othonis Principatu, propriam ipſe potentiam et poſ-
ſeſſionem Hiſpaniarum tentaſſet: eoque diplomatibus
nullum Principem praeſcripſiſſet.* Interpretabatur
quaedam ex orationibus eius, contumelioſa in Vi-
tellium, et pro ſe ipſo popularia. Auctoritas Clu-
vii praevaluit, ut puniri ultro libertum ſuum Vitel-
lius iuberet. Cluvius comitatui Principis adiectus,
non adempta Hiſpania, quam rexit abſens, exemplo
L. Arruntii. eum Tiberius Caeſar ob metum, Vi-
tellius Cluvium nulla formidine retinebat. Non
idem Trebellio Maximo honos. profugerat Britan-
nia, ob iracundiam militum: miſſus eſt in locum
eius Vettius Bolanus e praeſentibus. Angebat Vi- 66
tellium victarum legionum haudquaquam fractus ani-
mus. ſparſae per Italiam et victoribus permixtae,
hoſtilia loquebantur: praecipua quartadecimanorum
fero-

A. V. 823. A. C. 70. ferocia, qui *se victos* abnuebant: *quippe Bedriacensi acie, vexillariis tantum pulsis, vires legionis non adfuisse.* Remitti eos in Britanniam, unde a Nerone exciti erant, placuit; atque interim Batavorum cohortes una tendere, ob veterem adversus quartadecimanos discordiam. Nec diu, in tantis armatorum odiis, quies fuit. Augustae Taurinorum, dum opificem quendam Batavus ut fraudatorem insectatur, legionarius ut hospitem tuetur, sui cuique commilitones adgregati, a conviciis ad caedem transiere. et proelium atrox exarsisset, ni duae Praetoriae cohortes, caussam quartadecimanorum secutae, his fiduciam et metum Batavis fecissent. *quos* Vitellius *agmini suo iungi*, ut fidos; *legionem, Graiis Alpibus traductam, eo flexu itineris ire* iubet, *quo Viennam vitarent.* namque et Viennenses timebantur. Nocte, qua proficiscebatur legio, relictis passim ignibus, pars Taurinae Coloniae ambusta: quod damnum, ut pleraque belli mala, maioribus aliarum urbium cladibus oblitteratum. Quartadecimani postquam Alpibus degressi sunt, seditiosissimus quisque signa Viennam ferebant. consensu meliorum

67 compressi et legio in Britanniam transvecta. Proximus Vitellio e Praetoriis cohortibus metus erat. separati primum, deinde, addito honestae missionis lenimento, arma ad Tribunos suos deferebant: donec motum a Vespasiano bellum crebresceret: tum, resumpta militia, robur Flavianarum partium fuere. Prima classicorum legio in Hispaniam missa, ut pace et otio mitesceret: Vndecima ac septima suis hibernis redditae: Tertiadecimani struere amphitheatra iussi. nam Caecina Cremonae, Valens Bononiae, spectaculum gladiatorum edere parabant: num-

numquam ita ad curas intento Vitellio, ut volupta- A. V. tum oblivifceretur. Et quidem partes modefte dis- 823 traxerat: apud victores orta feditio, ludicro initio, A. C. 70. nifi numerus caeforum invidiam bello auxiffet. Dis- 68 cubuerat Vitellius Ticini, adhibito ad epulas Verginio. Legati Tribunique, ex moribus Imperatorum, feveritatem aemulantur, vel tempeftivis conviviis gaudent: perinde miles intentus, aut licenter agit. Apud Vitellium omnia indispofita, temulenta, pervigiliis ac Bacchanalibus, quam difciplinae et caftris, propiora. Igitur duobus militibus, altero legionis quintae, altero e Gallis auxiliaribus, per lafciviam, ad certamen luctandi accenfis, poftquam legionarius prociderat, infultante Gallo, et iis, qui ad fpectandum convenerant, in ftudia diductis, erupere legionarii in perniciem auxiliorum, ac duae cohortes interfectae. Remedium tumultus fuit alius tumultus. pulvis procul et arma adfpiciebantur: conclamatum repente, *XIV. legionem, verfo itinere, ad proelium venire.* fed erant agminis coactores. agniti dempfere follicitudinem. Interim Verginii fervus forte obvius, ut *percuffor Vitellii* infimulatur. et ruebat ad convivium miles, *mortem Verginii* expofcens. Ne Vitellius quidem, quamquam ad omnes fufpiciones pavidus, de innocentia eius dubitavit. aegre tamen cohibiti, qui exitium viri Confularis, et quondam Ducis fui, flagitabant. Nec quemquam faepius, quam Verginium, omnis feditio infeftavit. manebat admiratio viri et fama: fed oderant, ut faftiditi. Poftero 69 die, Vitellius, Senatus legatione, quam ibi opperiri iufferat, audita, transgreffus in caftra, ultro *pietatem militum* conlaudavit: frementibus auxiliis,

tan-

A. V. 823. A. C. 70. *tantum inpunitatis atque adrogantiae legionariis acceſſiſſe.* Cohortes Batavorum, ne quid truculentius auderent, in Germaniam remiſſae; principium interno ſimul externoque bello parantibus fatis. Reddita civitatibus Gallorum auxilia, ingens numerus, et prima ſtatim defectione inter inania belli adſumptus. Ceterum, ut largitionibus adfectae iam Imperii opes ſufficerent, *amputari legionum auxiliorumque numeros* iubet, vetitis ſupplementis: et promiſcuae miſſiones offerebantur. exitiabile id Reipublicae, ingratum militi, cui eadem munia inter paucos, periculaque ac labor crebrius redibant. et vires luxu conrumpebantur, contra veterem diſciplinam, et inſtituta maiorum; apud quos virtute,
70 quam pecunia, res Romana melius ſtetit. Inde Vitellius Cremonam flexit, et, ſpectato munere Caecinae, inſiſtere Bedriacenſibus campis, ac veſtigia recentis victoriae luſtrare oculis concupivit. Foedum atque atrox ſpectaculum. intra quadrageſimum pugnae diem lacera corpora, trunci artus, putres virorum equorumque formae, infecta tabo humus, protritis arboribus ac frugibus dira vaſtitas. nec minus inhumana pars viae, quam Cremonenſes lauro roſisque conſtraverant, exſtructis altaribus caeſisque victimis, Regium in morem: quae, laeta in praeſens, mox perniciem ipſis fecere. Aderant Valens et Caecina, monſtrabantque pugnae locos: *hinc inrupiſſe legionum agmen, hinc equites coortos: inde circumfuſas auxiliorum manus.* Iam Tribuni Praefectique, ſua quisque facta extollentes, falſa, vera, aut maiora vero miſcebant. Vulgus quoque militum, clamore et gaudio deflectere via, ſpatia certaminum recognoſcere, aggerem armorum, ſtrues

ſtrues corporum intueri, mirari. Et erant, quos A. V.
varia fors rerum, lacrimaeque et miſericordia ſub- 823.
iret. at non Vitellius flexit oculos, nec tot milia A. C.
inſepultorum civium exhorruit. laetus ultro, et 70.
tam propinquae ſortis ignarus, inſtaurabat ſacrum Diis loci. Exin Bononiae a Fabio Valente gladia- 71
torum ſpectaculum editur, advecto ex urbe cultu. Quantoque magis propinquabat, tanto conruptius iter, inmixtis hiſtrionibus et ſpadonum gregibus et cetero Neronianae aulae ingenio. namque et Neronem ipſum Vitellius admiratione celebrabat, ſectari cantantem ſolitus, non neceſſitate, qua honeſtiſſimus quisque, ſed luxu et ſaginae mancipatus emptusque. Vt Valenti et Caecinae vacuos honoris menſes aperiret, coartati aliorum Conſulatus, diſſimulatus Martii Macri, tamquam Othonianarum partium Ducis: et Valerium Marinum, deſtinatum a Galba Conſulem, distulit, nulla offenſa, ſed mitem et iniuriam ſegniter laturum. Pedanius Coſta omittitur, ingratus Principi, ut adverſus Neronem auſus, et Verginii exſtimulator: ſed alias protulit cauſſas. actaeque inſuper Vitellio gratiae, conſuetudine ſervitii. Non ultra paucos dies, quamquam 72
acribus initiis coeptum, mendacium valuit. Exſtiterat quidam, *Scribonianum ſe Camerinum ferens, Neronianorum temporum metu in Iſtria occultatum, quod illic clientelae et agri veterum Craſſorum ac nominis favor manebat.* Igitur deterrimo quoque in argumentum fabulae adſumpto, vulgus credulum et quidam militum, errore veri, ſeu turbarum ſtudio, certatim adgregabantur: cum pertractus ad Vitellium interrogatusque, *quisnam mortalium eſſet*, poſtquam nulla dictis fides, et a domino noſcebatur,

A. V. tur, conditione ſugitivus, nomine *Geta*, ſumptum
823. de eo ſupplicium ſervilem in modum.
A. C.
70 Vix credibile memoratu eſt, quantum ſuperbiae
73 ſocordiaeque Vitellio adoleverit, poſtquam ſpecula-
tores e Syria Iudaeaque, *adactum in verba eius*
Orientem, nuntiavere. Nam, etſi vagis adhuc et
incertis auctoribus, erat tamen in ore famaque Ve-
ſpaſianus, ac plerumque ad nomen eius Vitellius
excitabatur. Tum ipſe, exercitusque, ut nullo
aemulo, ſaevitia, libidine, raptu, in externos
74 mores proruperant. At Veſpaſianus bellum arma-
que, et procul vel iuxta ſitas vires, circumſpecta-
bat. Miles ipſi adeo paratus, ut praeeuntem ſa-
cramentum, et fauſta Vitellio omnia precantem,
per ſilentium audierint. Muciani animus nec Ve-
ſpaſiano alienus, et in Titum pronior. Praefectus
Aegypti, Ti. Alexander, conſilia ſociaverat. Ter-
tiam legionem, quod e Syria in Moeſiam tranſiſſet,
ſuam numerabat. ceterae Illyrici legiones ſecuturae
ſperabantur. Namque omnes exercitus flammaverat
adrogantia venientium a Vitellio militum; quod tru-
ces corpore, horridi ſermone, ceteros, ut inpares,
inridebant. Sed in tanta mole belli plerumque cun-
ctatio: et Veſpaſianus, modo in ſpem erectus, ali-
quando adverſa reputabat: *Quis ille dies foret, quo*
LX. aetatis annos et duos filios iuvenes bello permitte-
ret? Eſſe privatis cogitationibus progreſſum, et,
prout velint, plus minusve ſumi ex Fortuna: Impe-
rium cupientibus nihil medium inter ſumma et praeci-
75 *pitia.* Verſabatur ante oculos Germanici exerci-
tus robur, notum viro militari: *Suas legiones ci-*
vili bello inexpertas; Vitellii, victrices: et apud
victos plus querimoniarum, quam virium. fluxam
per

per discordias militum fidem, et periculum ex singulis. Quid enim profuturas cohortes alasque, si unus alterque praesenti facinori paratum ex diverso praemium petat? Sic Scribonianum sub Claudio interfectum: sic percussorem eius, Volaginium, e gregario ad summa militiae provectum. Facilius universos inpelli, quam singulos vitari. A. V. 823. A. C. 70.

76 His pavoribus nutantem, et alii Legati amicique firmabant, et Mucianus, post multos secretosque sermones, iam et coram ita locutus: *Omnes qui magnarum rerum consilia suscipiunt, aestimare debent, an, quod inchoatur, Reipublicae utile, ipsis gloriosum, aut promptum effectu, aut certe non arduum sit. Simul ipse, qui suadet, considerandus est, adiiciatne consilio periculum suum: et, si Fortuna coeptis adfuerit, cui summum decus adquiratur. Ego te, Vespasiane, ad Imperium voco, tam salutare Reipublicae, quam tibi magnificum. Iuxta Deos, in tua manu positum est. Nec speciem adulantis expaveris. a contumelia, quam a laude propius fuerit, post Vitellium eligi. Non adversus D. Augusti acerrimam mentem, nec adversus cautissimam Tiberii senectutem, ne contra Caii quidem, aut Claudii, vel Neronis, fundatam longo Imperio domum exsurgimus. cessisti etiam Galbae imaginibus. torpere ultra, et polluendam perdendamque Rempublicam relinquere, sopor et ignavia videretur, etiam si tibi, quam inhonesta, tam tuta servitus esset. Abiit iam et transvectum est tempus, quo posses videri concupisse. confugiendum est ad Imperium. An excidit trucidatus Corbulo? splendidior origine, quam nos sumus, fateor: sed et Nero, nobilitate natalium, Vitellium anteibat. Satis clarus est apud timentem, quisquis timetur. Et posse ab*

A. V. *exercitu Principem fieri, sibi ipse Vitellius documen-*
823. A. C. *to; nullis stipendiis, nulla militari fama, Galbae*
70. *odio provectus. Nec Othonem quidem Ducis arte, aut exercitus vi, sed praepropera ipsius desperatione victum, iam desiderabilem et magnum Principem fecit. Cum interim spargit legiones, exarmat cohortes, nova quotidie bello semina ministrat. si quid ardoris ac ferociae miles habuit, popinis et comissationibus et Principis imitatione, deteritur. Tibi e Iudaea et Syria et Aegypto novem legiones integrae, nulla acie exhaustae, non discordia conruptae: sed firmatus usu miles, et belli domitor externi: classium, alarum, cohortium robora; et fidissimi Reges: et*
77 *tua ante omnes experientia. Nobis nihil ultra adrogabo, quam ne post Valentem ac Caecinam numeremur. Ne tamen Mucianum socium spreveris, quia aemulum non experiris. me Vitellio antepono, te mihi. Tuae domui triumphale nomen, duo iuvenes, capax iam Imperii alter, et primis militiae annis apud Germanicos quoque exercitus clarus. Absurdum fuerit, non cedere Imperio ei, cuius filium adoptaturus essem, si ipse imperarem. Ceterum inter nos non idem prosperarum adversarumque rerum ordo erit. Nam, si vincimus, honorem, quem dederis, habebo: discrimen ac pericula ex aequo patiemur. immo, ut melius est, tu hos exercitus rege; mihi bellum et praeliorum incerta trade. Acriore hodie disciplina victi, quam victores agunt. hos ira, odium, ultionis cupiditas ad virtutem accendit: illi, per fastidium et contumaciam, hebescunt. Aperiet et recludet contecta et tumescentia victricium partium vulnera bellum ipsum. Nec mihi maior in tua vigilantia, parsimonia, sapientia, fiducia est, quam in Vi-*

Vitellii torpore, inſcitia; ſaevitia. Sed et meliorem A. V.
in bello cauſſam, quam in pace habemus. nam qui 823.
deliberant, deſciverunt. Poſt Muciani orationem A. C. 70.
ceteri audentius circumſiſtere, hortari, *reſponſa va-* 78
tum et ſiderum motus referre. Nec erat intactus
tali ſuperſtitione, ut qui mox, rerum dominus,
Seleucum quendam, mathematicum, rectorem et
praeſcium palam habuerit. Recurſabant animo ve-
tera omina. cupreſſus arbor in agris eius, conſpi-
cua altitudine, repente prociderat; ac poſtera die,
eodem veſtigio reſurgens, procera et latior virebat.
grande id proſperumque, conſenſu Haruſpicum:
et ſumma claritudo iuveni admodum Veſpaſiano pro-
miſſa. Sed primo triumphalia et Conſulatus et Iu-
daicae victoriae decus, inpleſſe fidem ominis vide-
bantur: ut haec adeptus eſt, portendi ſibi Imperium
credebat. Eſt Iudaeam inter Syriamque Carmelus,
ita vocant montem Deumque. nec ſimulacrum Deo
aut templum ſitum tradidere maiores; aram tantum
et reverentiam. Illic ſacrificanti Veſpaſiano, cum
ſpes occultas verſaret animo, Baſilides Sacerdos,
inſpectis identidem extis, *Quidquid eſt*, inquit, *Ve-
ſpaſiane, quod paras, ſeu domum exſtruere, ſeu pro-
latare agros, ſive ampliare ſervitia, datur tibi ma-
gna ſedes, ingentes termini, multum hominum.*
Has ambages et ſtatim exceperat fama, et tunc ape-
riebat. nec quidquam magis in ore vulgi. crebrio-
res apud ipſum ſermones: quanto ſperantibus plu-
ra dicuntur. Haud dubia deſtinatione diſceſſere: 79
Mucianus Antiochiam, Veſpaſianus Caeſaream: illa
Syriae, haec Iudaeae caput eſt. Initium ferendi
ad Veſpaſianum Imperii Alexandriae coeptum, fe-
ſtinante Tiberio Alexandro, qui Kal. Iul. ſacramen-

A. V. to eius legiones adegit. Isque primus Principatus
823. dies in posterum celebratus, quamvis Iudaicus ex-
A. C. 70. ercitus V. Non. Iul. apud ipsum iurasset, eo ardore, ut ne Titus quidem filius exspectaretur, Syria remeans, et consiliorum inter Mucianum ac patrem nuntius. cuncta inpetu militum acta: non parata
80 concione, non coniunctis legionibus. Dum quaeritur tempus locusque, quodque in re tali difficillimum, prima vox, dum animo spes, timor, ratio, casus obversantur: egressum cubiculo Vespasianum pauci milites, solito adsistentes ordine, ut Legatum salutaturi, *Imperatorem* salutavere. Tum ceteri adcurrere, *Caesarem* et *Augustum*; et omnia Principatus vocabula cumulare. mens a metu ad fortunam transierat. In ipso nihil tumidum, adrogans, aut in rebus novis novum fuit. ut primum tantae vicissitudinis obfusam oculis caliginem disiecit, militariter locutus, laeta omnia et adfluentia excepit. namque id ipsum opperiens Mucianus, alacrem militem in verba Vespasiani adegit. Tum Antiochensium theatrum ingressus, ubi illis consultare mos est, concurrentes et in adulationem effusos adloquitur: satis decorus etiam Graeca facundia, omniumque, quae diceret atque ageret, arte quadam ostentator. Nihil aeque provinciam exercitumque accendit, quam quod adseverabat Mucianus, *statuisse Vitellium, ut Germanicas legiones in Syriam, ad militiam opulentam quietamque, transferret; contra Syriacis legionibus Germanica hiberna, coelo ac laboribus dura, mutarentur.* Quippe et provinciales sueto militum contubernio gaudebant, plerique necessitudinibus et propinquitatibus mixti; et militibus vetustate stipendiorum nota et familiaria castra

in

in modum Penatium diligebantur. Ante Idus Iul. A. V.
Syria omnis in eodem ſacramento fuit. Acceſſere 823. A. C.
cum Regno Sohemus, haud ſpernendis viribus; 70.
Antiochus, vetuſtis opibus ingens et inſervientium 81
Regum ditiſſimus. mox per occultos ſuorum nuntios excitus ab urbe Agrippa, ignaro adhuc Vitellio, celeri navigatione properaverat. nec minore animo Regina Berenice partes iuvabat, florens aetate formaque, et ſeni quoque Veſpaſiano magnificentia munerum grata. Quidquid provinciarum adluitur mari, Aſia atque Achaia tenus, quantumque introrſus in Pontum et Armenios pateſcit, iuravere. ſed inermes Legati regebant, nondum additis Cappadociae legionibus. Conſilium de ſumma rerum Beryti habitum. illuc Mucianus, cum Legatis Tribunisque et ſplendidiſſimo quoque Centurionum ac militum, venit: et e Iudaico exercitu lecta decora. Tantum ſimul peditum equitumque, et aemulantium inter ſe Regum paratus, ſpeciem fortunae Principalis effecerant. Prima belli cura, agere delectus: 82
revocare veteranos. deſtinantur validae civitates exercendis armorum officinis: apud Antiochenſes aurum argentumque ſignatur: eaque cuncta per idoneos miniſtros, ſuis quaeque locis, feſtinabantur. Ipſe Veſpaſianus adire, hortari, bonos laude, ſegnes exemplo, incitare ſaepius, quam coercere; vitia magis amicorum, quam virtutes diſſimulans. Multos praefecturis et procurationibus; pleroſque Senatorii ordinis honore percoluit, egregios viros et mox ſumma adeptos; quibusdam fortuna pro virtutibus fuit. Donativum militi neque Mucianus prima concione, niſi modice, oſtenderat; ne Veſpaſianus quidem plus civili bello obtulit, quam alii

A. V. 823. A. C. 70. in pace: egregie firmus adverſus militarem largitionem, eoque exercitu meliore. Miſſi ad Parthum Armeniumque legati, proviſumque, ne, verſis ad civile bellum legionibus, terga nudarentur. Titum inſtare Iudaeae, Veſpaſianum obtinere clauſtra Aegypti placuit. ſufficere videbantur adverſus Vitellium pars copiarum et Dux Mucianus et Veſpaſiani nomen, ac nihil arduum fatis. Ad omnes exercitus Legatosque ſcriptae epiſtolae, praeceptumque, *ut Praetorianos, Vitellio infenſos, reciperan-*
83 *dae militiae praemio invitarent.* Mucianus cum expedita manu, ſocium magis Imperii, quam miniſtrum agens, non lento itinere, ne cunctari videretur, neque tamen properans, gliſcere famam ipſo ſpatio ſinebat: gnarus, modicas vires ſibi, et maiora credi de abſentibus. Sed legio ſexta et tredecim vexillariorum millia ingenti agmine ſequebantur. Claſſem e Ponto Byzantium adigi iuſſerat: ambiguus conſilii, num, omiſſa Moeſia, Dyrrhachium pedite atque equite, ſimul longis navibus verſum in Italiam mare clauderet, tuta pone tergum Achaia Aſiaque: quas inermes exponi Vitellio, ni praeſidiis firmarentur: atque ipſum Vitellium in incerto fore, quam partem Italiae protegeret, ſi ſibi Brundiſium Tarentumque et Lucaniae Calabriae-
84 que litora infeſtis claſſibus peterentur. Igitur navium, militum, armorum, paratu ſtrepere provinciae. Sed nihil aeque fatigabat, quam pecuniarum conquiſitio: *eos eſſe belli civilis nervos*, dictitans Mucianus, non ius aut verum in cognitionibus, ſed ſolam magnitudinem opum ſpectabat. paſſim delationes: et locupletiſſimus quisque in praedam correpti. quae gravia atque intoleranda, ſed neceſſita-

ſitate armorum excuſata, etiam in pace manſere: A. V.
ipſo Veſpaſiano, inter initia Imperii, ad obtinen- 823. A. C.
das iniquitates haud perinde obſtinante: donec in- 70.
dulgentia fortunae et pravis magiſtris didicit auſus-
que eſt. Propriis quoque opibus Mucianus bellum
iuvit, largus privatim, quod avidius de Republica
ſumeret. Ceteri conferendarum pecuniarum exem-
plum ſecuti: rariſſimus quisque eandem in recipe-
rando licentiam habuerunt. Accelerata interim Ve- 85
ſpaſiani coepta, Illyrici exercitus ſtudio, transgreſſi
in partes. Tertia legio exemplum ceteris Moeſiae
legionibus praebuit. Octava erat ac ſeptima Clau-
diana, inbutae favore Othonis, quamvis proelio
non interfuiſſent. Aquileiam progreſſae, proturba-
tis, qui de Othone nuntiabant, laceratisque vexil-
lis, nomen *Vitellii* praeferentibus, rapta poſtremo
pecunia et inter ſe diviſa, hoſtiliter egerant. Vn-
de metus, et ex metu conſilium: *poſſe inputari
Veſpaſiano, quae apud Vitellium excuſanda erant.*
Ita tres Moeſicae legiones per epiſtolas adliciebant
Pannonicum exercitum, aut abnuenti vim parabant.
In eo motu Aponius Saturninus, Moeſiae rector,
peſſimum facinus audet, miſſo Centurione ad inter-
ficiendum Tertium Iulianum, ſeptimae legionis Le-
gatum, ob ſimultates, quibus cauſſam partium prae-
tendebat. Iulianus, comperto discrimine, et gna-
ris locorum adſcitis, per avia Moeſiae, ultra mon-
tem Haemum profugit. nec deinde civili bello in-
terfuit, per varias moras ſusceptum ad Veſpaſianum
iter trahens, et ex nuntiis cunctabundus, aut pro-
perans. At in Pannonia XIII. legio ac VII. Gal- 86
biana, dolorem iramque Bedriacenſis pugnae reti-
nentes, haud cunctanter Veſpaſiano acceſſere, vi

A. V. 823. A. C. 70 praecipua Primi Antonii. Is legibus nocens et tempore Neronis falfi damnatus, inter alia belli mala, Senatorium ordinem reciperaverat. Praepofitus a Galba feptimae legioni, fcriptitaffe Othoni credebatur, Ducem fe partibus offerens: a quo neglectus, in nullo Othoniani belli ufu fuit. labantibus Vitellii rebus, Vefpafianum fecutus, grande momentum addidit; ftrenuus manu, fermone promptus, ferendae in alios invidiae artifex, discordiis et feditionibus potens, raptor, largitor, pace peffimus, bello non fpernendus. Iuncti inde Moefici ac Pannonici exercitus, Dalmaticum militem traxere, quamquam Confularibus Legatis nihil turbantibus. Titus Ampius Flavianus Pannoniam, Poppaeus Silvanus Dalmatiam tenebant, divites fenes. Sed Procurator aderat Cornelius Fufcus, vigens aetate, claris natalibus. prima iuventa, quietis cupidine, Senatorium ordinem exuerat. idem pro Galba Dux coloniae fuae, eaque opera Procurationem adeptus, fusceptis Vefpafiani partibus, acerrimam bello facem praetulit: non tam praemiis periculorum, quam ipfis periculis laetus: pro certis et olim partis nova, ambigua, ancipitia malebat. Igitur movere et quatere, quidquid usquam aegrum foret, adgrediuntur. Scriptae in Britanniam ad quartadecimanos, in Hifpaniam ad primanos epiftolae; quod utraque legio pro Othone, adverfa Vitellio fuerat. fparguntur per Gallias litterae: momentoque temporis flagrabat ingens bellum, Illyricis exercitibus palam defcifcentibus, ceteris fortunam fecuturis.

87 Dum haec per provincias a Vefpafiano Ducibusque partium geruntur, Vitellius contemptior in dies fegniorque, ad omnis municipiorum villarumque amoeni-

amoenitates reſiſtens, gravi urbem agmine petebat. A. V.
Sexaginta millia armatorum ſequebantur, licentia 823. A. C.
conrupta: calonum numerus amplior: procaciſſi- 70.
mis etiam inter ſervos lixarum ingeniis: tot Legatorum amicorumque comitatus, inhabilis ad parendum, etiam ſi ſumma modeſtia regeretur. Onerabant multitudinem obvii ex urbe Senatores Equitesque: quidam metu, multi per adulationem, ceteri ac paullatim omnes, ne, aliis proficiſcentibus, ipſi remanerent. Adgregabantur e plebe, flagitioſa per obſequia Vitellio cogniti, ſcurrae, hiſtriones, aurigae, quibus ille amicitiarum dehoneſtamentis mire gaudebat. Nec coloniae modo, aut municipia, congeſtu copiarum, ſed ipſi cultores arvaque, maturis
iam frugibus, ut hoſtile ſolum vaſtabantur. Multae 88
et atroces inter ſe militum caedes, poſt ſeditionem Ticini coeptam manente legionum auxiliorumque discordia; ubi adverſus paganos certandum foret, conſenſu. Sed plurima ſtrages ad ſeptimum ab urbe lapidem. ſingulis ibi militibus Vitellius paratos cibos, ut gladiatoriam ſaginam, dividebat: et effuſa plebes totis ſe caſtris miſcuerat. Incurioſos milites, vernacula utebantur urbanitate, quidam ſpoliavere, abſciſis furtim balteis, *an accincti forent*, rogitantes. Non tulit ludibrium inſolens contumeliae animus: inermem populum gladiis invaſere. caeſus inter alios pater militis, cum filium comitaretur; deinde agnitus: et, vulgata caede, temperatum ab innoxiis. In urbe tamen trepidatum, praecurrentibus paſſim militibus. Forum maxime petebant, cupidine viſendi locum, in quo Galba iacuiſſet. Nec minus ſaevum ſpectaculum erant ipſi, tergis ferarum et ingentibus telis horrentes,

 cum

A. V. 823. cum turbam populi per inscitiam parum vitarent,
A. C. 70 aut, ubi lubrico viae vel occursu alicuius procidissent, ad iurgium, mox ad manus et ferrum transirent. Quin et Tribuni Praefectique cum terrore
89 et armatorum catervis volitabant. Ipse Vitellius, a ponte Milvio, insigni equo, paludatus accinctusque, Senatum et Populum ante se agens, quo minus, ut captam, urbem ingrederetur, amicorum consilio deterritus, sumpta praetexta et composito agmine, incessit. Quatuor legionum aquilae per frontem, totidemque circa e legionibus aliis vexilla, mox XII alarum signa, et post peditum ordines, eques: dein quatuor et XXX cohortes, ut nomina gentium, aut species armorum forent, discretae. Ante aquilam Praefecti castrorum Tribunique et primi Centurionum, candida veste: ceteri iuxta suam quisque centuriam, armis donisque fulgentes. Et militum phalerae torquesque splendebant. decora facies, et non Vitellio Principe dignus exercitus. Sic Capitolium ingressus, atque ibi matrem complexus, Augustae nomine honora-
90 vit. Postera die, tamquam apud alterius civitatis Senatum Populumque, magnificam orationem de semetipso prompsit, industriam temperantiamque suam laudibus adtollens: conscii flagitiorum ipsis, qui aderant, omnique Italia, per quam somno et luxu pudendus incesserat. Vulgus tamen, vacuum curis, et sine falsi verique discrimine solitas adulationes edoctum, clamore et vocibus adstrepebat: abnuentique nomen *Augusti*, expressere, ut adsumeret:
91 tam frustra, quam recusaverat. Apud civitatem, cuncta interpretantem, funesti ominis loco acceptum est, quod, maximum Pontificatum adeptus, Vitellius

lius de caeremoniis publicis XV. Kal. Aug. edixiſſet, A. V.
antiquitus infauſto die Cremerenſi Allienſique cladi 823.
bus. adeo omnis humani divinique iuris expers, A. C.
pari libertorum amicorumque ſocordia, velut inter 70.
temulentos agebat. Sed comitia Conſulum cum candidatis civiliter celebrans, omnem infimae plebis rumorem, in theatro ut ſpectator, in circo ut fautor, adfectavit. quae, grata ſane et popularia, ſi a virtutibus proficiſcerentur, memoria vitae prioris, indecora et vilia accipiebantur. Ventitabat in Senatum; etiam cum parvis de rebus Patres conſulerentur. Ac forte Priſcus Helvidius, Praetor deſignatus, contra ſtudium eius cenſuerat. Commotus primo Vitellius, non tamen ultra, quam *Tribunos plebis in auxilium ſpretae poteſtatis* advocavit. Mox, mitigantibus amicis, qui altiorem iracundiam eius verebantur, *nihil novi accidiſſe*, reſpondit, *quod duo Senatores in Republica disſentirent: ſolitum ſe etiam Thraſeae contradicere.* Inriſere plerique inpudentiam aemulationis: aliis id ipſum placebat, quod neminem ex praepotentibus, ſed Thraſeam, ad exemplar verae gloriae legiſſet. Praepoſuerat
92 Praetorianis P. Sabinum, a Praefectura cohortis; Iulium Priſcum, tum Centurionem: Priſcus Valentis, Sabinus Caecinae gratia pollebant. Inter discordes Vitellio nihil auctoritatis. munia Imperii Caecina ac Valens obibant: olim anxii odiis, quae, bello et caſtris male disſimulata, pravitas amicorum, et fecunda gignendis inimicitiis civitas auxerat, dum ambitu, comitatu, et inmenſis ſalutantium agminibus contendunt comparanturque; variis in hunc aut illum Vitellii inclinationibus. Nec unquam ſatis fida potentia, ubi nimia eſt. Simul ipſum Vitellium,

A. V. lium, ſubitis offenſis aut intempeſtivis blanditiis mu-
823. A. C. tabilem, contemnebant metuebantque. Nec eo
70. ſegnius invaſerant domos, hortos, opesque Imperii: cum flebilis et egens nobilium turba, quos ipſos liberosque patriae Galba reddiderat, nulla Principis miſericordia iuvarentur. Gratum primoribus civitatis, etiam plebes adprobavit, quod reverſis ab exilio iura libertorum conceſſiſſet: quamquam id omni modo ſervilia ingenia conrumpebant, abditis pecuniis per occultos aut ambitioſos ſinus. et quidam in domum Caeſaris transgreſſi, atque ipſis
93 dominis potentiores. Sed miles, plenis caſtris et, redundante multitudine, in porticibus aut delubris et urbe tota vagus, non principia noſcere, non ſervare vigilias, neque labore firmari: per inlecebras urbis et inhoneſta dictu, corpus otio, animum libidinibus inminuebant. Poſtremo, ne ſalutis quidem cura, infamibus Vaticani locis magna pars tetendit: unde crebrae in vulgus mortes. Et, adiacente Tiberi, Germanorum Gallorumque obnoxia morbis corpora fluminis aviditas et aeſtus inpatientia labefecit. Inſuper confuſus, pravitate vel ambitu, ordo militiae. Sedecim Praetoriae, quatuor urbanae cohortes ſcribebantur, quis ſingula millia ineſſent. Plus in eo delectu Valens audebat, tamquam ipſum Caecinam periculo exemiſſet. ſane adventu eius partes convaluerant, et ſiniſtrum lenti itineris rumorem proſpero proelio verterat: omnisque inferioris Germaniae miles Valentem adſectabatur. unde primum creditur Caecinae fides fluitaſſe.
94 Ceterum non ita Ducibus indulſit Vitellius, ut non plus militi liceret. ſibi quisque militiam ſumpſere, quamvis indignus, ſi ita maluerat, urbanae mili-

tiae

tiae adſcribebatur: rurſus bonis, remanere inter le- A. V.
gionarios aut alares volentibus, permiſſum. nec de- 823.
erant, qui vellent, feſſi morbis et intemperiem cae- A. C. 70.
li incuſantes. Robora tamen legionibus aliſque ſubtracta: convulſum caſtrorum decus, XX millibus, e toto exercitu, permixtis magis quam electis. Concionante Vitellio, poſtulantur *ad ſupplicium Aſiaticus et Flavius et Rufinus, Duces Galliarum, quod pro Vindice bellaſſent.* Nec coercebat eiusmodi voces Vitellius; ſuper inſitam inerti animo ignaviam, conſcius, ſibi inſtare donativum et deeſſe pecuniam, omnia alia militi largiebatur. Liberti Principum, *conferre pro numero mancipiorum,* ut tributum, iuſſi. Ipſe, ſola perdendi cura, ſtabula aurigis exſtruere; circum gladiatorum ferarumque ſpectaculis opplere: tamquam in ſumma abundantia, pecuniae
inludere. Quin et natalem Vitellii diem Caecina 95
ac Valens, editis tota urbe vicatim gladiatoribus celebravere: ingenti paratu et ante illum diem inſolito. Laetum foediſſimo cuique, apud bonos invidiae fuit, quod exſtructis in campo Martio aris, inferias Neroni feciſſet. caeſae publice victimae cremataeque: facem Auguſtales ſubdidere: quod ſacerdotium, ut Romulus Tatio Regi, ita Caeſar Tiberius Iuliae genti ſacravit. Nondum quartus a victoria menſis, et libertus Vitellii, Aſiaticus, Polycletos, Patrobios et vetera odiorum nomina aequabat. Nemo in illa aula probitate aut induſtria certavit: unum ad potentiam iter, prodigis epulis et ſumptu ganeaque ſatiare inexplebiles Vitellii libidines. Ipſe abunde ratus, ſi praeſentibus frueretur, nec in longius conſultans, novies millies ſeſtertium, pauciſſimis menſibus, intervertiſſe creditur.

Magna

A. V. 823. A. C. 70. Magna et misera civitas, eodem anno Othonem Vitelliumque passa, inter Vinios, Fabios, Icelos, Asiaticos, varia et pudenda sorte agebat; donec successere Mucianus et Marcellus et magis alii homines, quam alii mores. Prima Vitellio *tertiae*
96 *legionis defectio* nuntiatur, missis ab Aponio Saturnino epistolis, antequam is quoque Vespasiani partibus adgregaretur. Sed neque Aponius cuncta, ut trepidans re subita, perscripserat, et amici adulantes mollius interpretabantur: *unius legionis eam seditionem, ceteris exercitibus constare fidem.* In hunc modum etiam Vitellius apud milites disseruit, Praetorianos nuper exauctoratos insectatus, *a quibus falsos rumores dispergi, nec ullum civilis belli metum,* adseverabat, suppresso Vespasiani nomine, et vagis per urbem militibus, qui sermones populi coerce-
97 rent. id praecipuum alimentum famae erat. Auxilia tamen e Germania Britanniaque et Hispaniis excivit, segniter, et necessitatem dissimulans. Perinde Legati provinciaeque cunctabantur: Hordeonius Flaccus, suspectis iam Batavis, anxius proprio bello, Vectius Bolanus, nunquam satis quieta Britannia: et uterque ambigui. neque ex Hispaniis properabatur, nullo tum ibi Consulari. trium legionum Legati, pares iure et, prosperis Vitellii rebus, certaturi ad obsequium, adversam eius fortunam ex aequo detrectabant. In Africa legio cohortesque, delectae a Clodio Macro, mox a Galba dimissae, rursus iussu Vitellii militiam cepere. simul cetera iuventus dabat impigre nomina. quippe integrum illic ac favorabilem Proconsulatum Vitellius, famosum invisumque, Vespasianus egerat: perinde socii de Imperio utriusque coniectabant. sed experimen-

rimentum contra fuit. Ac primo Valerius Festus, A. V. 823.
Legatus, studia provincialium cum fide iuvit. mox A. C.
nutabat, palam epistolis edictisque Vitellium, oc- 70.
cultis nuntiis Vespasianum, fovens, et haec illave 98
defensurus, prout invaluissent. Deprehensi cum litteris edictisque Vespasiani, per Rhaetiam et Gallias, militum et Centurionum quidam, ad Vitellium missi, necantur: plures fefellere, fide amicorum, aut suomet astu occultati. Ita Vitellii paratus noscebantur, Vespasiani consiliorum pleraque ignota: primum socordia Vitellii; deinde Pannonicae Alpes, praesidiis insessae, nuntios retinebant. mare quoque Etesiarum flatu in Orientem navigantibus secundum, inde adversum erat. Tandem, inruptione 99
hostium, atrocibus undique nuntiis exterritus, Caecinam et Valentem expedire ad bellum iubet. praemissus Caecina: Valentem, e gravi corporis morbo tum primum adsurgentem, infirmitas tardabat. Longe alia proficiscentis ex urbe Germanici exercitus species: non vigor corporibus, non ardor animis: lentum et rarum agmen, fluxa arma, segnes equi: inpatiens solis, pulveris, tempestatum: quantumque hebes ad sustinendum laborem miles, tanto ad discordias promptior. Accedebat huc Caecinae ambitio vetus, torpor recens, nimia fortunae indulgentia soluti in luxum: seu perfidiam meditantis infringere exercitus virtutem, inter artes erat. Credidere plerique, Flavii Sabini consiliis concussam Caecinae mentem, ministro sermonum Rubrio Gallo, *rata apud Vespasianum fore pacta transitionis.* simul odiorum invidiaeque erga Fabium Valentem admonebatur, *ut inpar apud Vitellium, gratiam viresque apud novum Principem, pararet.* Caecina 100
com-

A. V. complexu Vitellii multo cum honore digreſſus, par- 823. A. C. tem equitum ad occupandam Cremonam praemiſit. 70. mox vexilla quartae, decimae et ſextaedecimae legionum; dein quinta et duoetviceſima ſecutae: poſtremo agmine unaetviceſima Rapax et prima Italica inceſſere, cum vexillariis trium Britannicarum legionum et electis auxiliis. Profecto Caecina, ſcripſit Fabius Valens exercitui, quem ipſe ductaverat, *ut in itinere opperiretur; ſic ſibi cum Caecina conveniſſe:* qui praeſens, eoque validior, *inmutatum id conſilium* finxit, *ut ingruenti bello tota mole occurreretur. Ita accelerare* legiones *Cremonam*, pars *Hoſtiliam petere* iuſſae: ipſe Ravennam devertit, praetexto claſſem adloquendi. mox Patavii ſecretum componendae proditionis quaeſitum. Namque Lucilius Baſſus, poſt praefecturam alae, Ravennati ſimul ac Miſenenſi claſſibus a Vitellio praepoſitus, quod non ſtatim Praefecturam Praetorii adeptus foret, iniquam iracundiam flagitioſa perfidia ulciſcebatur. nec ſciri poteſt, traxeritne Caecinam, an (quod evenit inter malos, ut et
101 ſimiles ſunt) eadem illos pravitas inpulerit. Scriptores temporum, qui potiente rerum Flavia domo, monumenta belli huiusce compoſuerunt, *curam pacis et amorem Reipublicae* conruptas in adulationem *cauſſas*, tradidere. Nobis, ſuper inſitam levitatem, et, prodito Galba, vilem mox fidem, aemulatione etiam invidiaque, ne ab aliis apud Vitellium anteiretur, pervertiſſe ipſum videtur. Caecina, legiones adſecutus, Centurionum militumque animos, obſtinatos pro Vitellio, variis artibus ſubruebat: Baſſo eadem molienti minor difficultas erat, lubrica ad mutandam fidem claſſe, ob memoriam recentis pro Othone militiae.

C. COR-

C. CORNELII TACITI
HISTORIARVM
LIBER TERTIVS.

BREVIARIVM LIBRI.

Cap. 1. *Flavianis de ratione belli deliberantibus moram alii,* 2. *festinationem Antonius primus suadet* 3. *et obtinet.* 4. *Proxima Corn. Fusci auctoritas.* 5. *Principes Sarmatarum Iazygum in commilitium adsciti. Sido et Italicus Suevorum Reges tracti in partes.* 6. 7. *Antonio, Italiam invadenti, comes est Arrius Varus. Multas urbes occupant.* 8. *Verona fit belli sedes. Moras frustra aut sero nectunt Vespasianus et Mucianus.* 9. *Interim Duces mutuis epistolis bellum gerunt.* 10. *T. Ampius Flavianus, militi suspectus, ab Antonio servatur.* 11. *Hic alteram quoque seditionem, odio Aponii Saturnini ortam, comprimit.* 12. *Lucilius Bassus et* 13. 14. *Caecina, a Vitellio deficientes, a militibus suis coniiciuntur in vincula.* 15. *Discordes Vitellianos ad Bedriacum adgredi statuit Antonius.* 16. *Aviditate navandae operae Arrius Varus rem in discrimen adducit;* 17. *eam Antonius constantia et virtute restituit,* 18. *victoria potitur.* 19. *Vespasiani, ea freti, Cremonam expugnare deposcunt.*

20. *Inconſultum eorum ardorem fruſtra retinet Antonius.* 21. *Sed adventantis hoſtis terror obſtructas mentes conſiliis Ducis aperit.* 22 — 25. *Proelium atrox, anceps. Antonius egregii Ducis munia inplet, victoriam aufert.* 26 — 33. *Cremona obſeſſa, capta, cremata.* 34. *poſtea reſtituta.* 35. *Victae legiones disperſae.*

36. *Vitellius luxu torpet.* 37. *In urbem reve-ctus Caecinam condemnat; ei Roſium Regulum in unum diem Conſulem ſufficit.* 38. 39. *Iunius Blaeſus fraude L. Vitellii veneno tollitur.* 40. 41. *Fabius Valens libidine et cunctatione Vitellianorum res ſubruit et,* 42. *Flavianis Italiam occupantibus,* 43. *ad Stoechadas delatus, capitur.* 44. *Hiſpaniae, Galliae, Britannia, cuncta ad Veſpaſiani opes converſa.* 45. *Turbat tamen Britanniam Venutius. ibi varia ſorte pugnatum.* 46. *Turbata quoque Germania. Mota et Dacorum gens, a Muciano ex Oriente reduce, repreſſa.* 47. 48. *Anicetus Polemonis libertus, Pontum infeſtans, capitur. Veſpaſianus Alexandriam pergit, ut urbem fame urgeat.* 49. *Antonius, poſt Cremonam ſuperbior,* 50. *partem copiarum Veronae relinquit, partem in Vitellianos expedit.* 51. *Nefarium facinus militis, ob occiſum a ſe fratrem praemium petentis.* 52. *Feſtinationem Antonii apud Veſpaſianum criminatur Mucianus.* 53. *Is iactantius quam ad Principem litteras componit, Mucianum inſectatus. Inde graves Ducum ſimultates.*

54. *Vitellius ſtulta disſimulatione cladis ad Cremonam remedia malorum differt. Notabilis conſtantia Iulii Agreſtis.* 55. *Vitellius, ut e ſomno excitus, Apenninum obſideri iubet; honores largitur;*

gitur; in castra venit. 56. *Prodigia. Praecipuum ipse Vitellius ostentum, ignarus militiae, inprovidus consilii, Romam revertit, perculsus defectione Misenensis classis.* 57. *Puteolani Vespasiano; Capua Vitellio favet. Cl. Iulianus in partes Vespasiani transit, qui Tarracinam occupat.* 58. *Vitellius fratrem Lucium bello per Campaniam opponit. Ipse Romae ex plebe et servitiis exercitum conradit, qui brevi dilabitur.* 59. *Flaviani Apenninum transeunt; ad eos Cerialis, Vitellii custodias elapsus, venit et inter Duces adsumitur.* 60. *Pugnae avidos milites aegre cohibet Antonius.* 61. *Iam crebra fiunt ad Vespasianum transfugia. Priscus et Alphēnus castra deserunt, ad Vitellium regressi.* 62. 63. *Caeso Valente, desperabundus miles sub signis vexillisque ad Vespasianum transit. Pax et salus offeruntur Vitellio, si se dedat.*

64. *Flavius Sabinus, urbis Praefectus, frustra incitatur ad arma;* 65. *pacis amans, de pace agit cum Vitellio,* 66. *cedere parato, ni sui reniterentur.* 67. 68. *Hi, pullo amictu palatio degressum, et pro concione cedere se Imperio testantem, eo redire cogunt.* 69. *Interim Sabinus Rempublicam susceperat, eique aderant Romani omnis ordinis, frementibus Germanicis cohortibus. Modicum proelium, Vespasianis prosperum. Sabinus capitolium occupat, quod,* 70. *Corn. Martiale frustra ad Vitellium misso,* 71. *Vitelliani oppugnant, incendunt.* 72. *De prioribus capitolii fatis digressio.* 73. *Vitelliani cuncta sanguine, ferro, flammis miscent. Flavium Sabinum et Atticum Consulem capiunt.* 74. *Domitianus Sacricolae habitu*

 deli-

delitescit. Sabinus, invito Vitellio, trucidatur. 75. *Sabini laudes. Atticus servatur.*

76. 77. *Tarracina a L. Vitellio obsessa et capta. Iulianus iugulatur. Triariae inmodestia.* 78. *Flaviani, incertum Antonii, an Muciani culpa cunctantes, obsessi capitolii fama exciti,* 79. *ad urbem properant. Ibi equestre proelium, Ceriali adversum.* 80. 81. *Vitellius legatos et Vestales virgines pro pace aut induciis mittit, nec obtinet.* 82. *Flaviani tripartito agmine urbi propinquant. Varia ibi fortuna pugnatur.* 83. *Foeda lascivientis urbis facies, spectatore populo et plausu diversas partes fovente.* 84. *Castra Praetoria expugnantur.* 85. *Vitellius, e pudenda latebra protractus et contumeliis adfectus, ad gemonias propellitur.* 86. *Vita Vitellii moresque. Domitianus Caesar consalutatur. Gesta uno eodemque anno.*

1 Meliore fato fideque partium Flavianarum Duces
A. V. consilia belli tractabant. Petovionem in hiberna
821. A. C. tertiaedecimae legionis convenerant. illic agitavere,
70. *placeretne obstrui Pannoniae Alpes, donec a tergo vires universae consurgerent; an ire cominus et certare pro Italia constantius foret.* Quibus opperiri auxilia et trahere bellum videbatur, *Germanicarum legionum vim famamque* extollebant, *et advenisse mox cum Vitellio Britannici exercitus robora: ipsis nec numerum parem pulsarum nuper legionum; et, quamquam atrociter loquerentur, minorem esse apud victos animum. Sed, insessis interim Alpibus, venturum cum copiis Orientis Mucianum. Superesse Vespasiano mare, classes, studia provinciarum, per quas velut alterius belli molem cieret. Ita salubri mora novas*

vires

vires adfore, et praesentibus nihil periturum. Ad ea A. V. 823.
Antonius Primus (is acerrimus belli concitator) *fe-* A. C.
stinationem ipsis utilem, Vitellio exitiosam, disseruit. 70.
plus socordiae, quam fiduciae, accessisse victoribus. 2
neque enim in procinctu et castris habitos: per omnia Italiae municipia desides, tantum hospitibus metuendos, quanto ferocius ante se egerint, tanto cupidius insolitas voluptates hausisse. Circo quoque ac theatris et amoenitate urbis emollitos, aut valetudinibus fessos. Sed, addito spatio, rediturum et his robur meditatione belli. nec procul Germaniam, unde vires: Britanniam freto dirimi; iuxta Gallias Hispaniasque; utrimque viros, equos, tributa: ipsamque Italiam et opes urbis: ac, si inferre arma ultro velint, duas classes, vacuumque Illyricum mare. Quid tum claustra montium profutura? quid tractum in aestatem aliam bellum? unde interim pecuniam et commeatus? Quin potius eo ipso uterentur, quod Pannonicae legiones, deceptae magis, quam victae, resurgere in ultionem properent: Moesici exercitus integras vires adtulerint. Si numerus militum potius, quam legionum, putetur, plus hinc roboris, nihil libidinum: et profuisse disciplinae ipsum pudorem. Equites vero ne tum quidem victos; sed, quamquam rebus adversis, disiectam Vitellii aciem. Duae tunc Pannonicae ac Moesicae alae perrupere hostem: nunc XVI. alarum coniuncta signa pulsu sonituque et nube ipsa operient ac superfundent oblitos proeliorum equites equosque. Nisi quis retinet, idem suasor auctorque consilii ero. Vos, quibus fortuna in integro est, legiones continete: mihi expeditae cohortes sufficient. Iam reseratam Italiam, inpulsas Vitellii res audietis. iuvabit sequi et vestigiis vincentis insistere. Haec atque 3
talia,

A. V. 823. A. C. 70. talia, flagrans oculis, truci voce, quo latius audiretur, (etenim ſe Centuriones et quidam militum conſilio miſcuerant) ita effudit, ut cautos quoque ac providos permoveret, vulgus et ceteri, *unum virum Ducemque*, ſpreta *aliorum ſegnitia*, laudibus ferrent. Hanc ſui famam ea ſtatim concione commoverat, qua, recitatis Veſpaſiani epiſtolis, non, ut plerique, incerta disſeruit, huc illuc tracturus interpretationem, prout conduxiſſet; aperte deſcendiſſe in cauſſam videbatur: eoque gratior militibus
4 erat, culpae vel gloriae ſocius. Proxima Cornelii Fuſci Procuratoris auctoritas. is quoque, inclementer in Vitellium invehi ſolitus, nihil ſpei ſibi inter adverſa reliquerat. Titus Ampius Flavianus, natura ac ſenecta cunctator, ſuſpiciones militum inritabat, tamquam adfinitatis cum Vitellio meminiſſet: idemque, quod, coeptante legionum motu, profugus, dein ſponte remeaverat, perfidiae locum quaeſiſſe credebatur. Nam Flavianum, omiſſa Pannonia, ingreſſum Italiam, et diſcrimini exemptum, rerum novarum cupido Legati nomen reſumere, et miſceri civilibus armis, inpulerat: ſuadente Cornelio Fuſco; non, quia induſtria Flaviani egebat, ſed ut Conſulare nomen ſurgentibus cum maxime partibus
5 honeſta ſpecie praetenderetur. Ceterum, ut tranſmittere in Italiam inpune et uſui foret, ſcriptum Aponio Saturnino, *cum exercitu Moeſico celeraret.* Ac, ne inermes provinciae barbaris nationibus exponerentur, Principes Sarmatarum Iazygum, penes quos civitatis regimen, in commilitium adſciti. *plebem* quoque, *et vim equitum*, qua ſola valent, offerebant: remiſſum id munus, ne inter diſcordias externa molirentur, aut, maiore ex diverſo mer-

cede,

cede, ius fasque exuerent. Trahuntur in partes A. V. 823.
Sido atque Italicus, Reges Suevorum, quis vetus A. C.
obſequium erga Romanos; et gens fidei commiſſae 70.
patientior. poſita in latus auxilia, infeſta Raetia, cui Portius Septiminus Procurator erat, incorruptae erga Vitellium fidei. Igitur Sextilius Felix, cum ala Auriana et VIII. cohortibus ac Noricorum iuventute, ad occupandam ripam Aeni fluminis, quod Rhaetos Noricosque interfluit, miſſus. nec, his aut illis proelium tentantibus, fortuna partium alibi transacta. Antonio, vexillarios e cohortibus et 6
partem equitum ad invadendam Italiam rapienti, comes fuit Arrius Varus, ſtrenuus bello: quam gloriam et Dux Corbulo et proſperae in Armenia res addiderant. Idem, *ſecretis apud Neronem rumoribus*, ferebatur, *Corbulonis virtutes criminatus.* unde, infami gratia primum pilum adepto, laeta ad praeſens male parta, mox in perniciem vertere. Sed Primus ac Varus, occupantes Aquileiae proxima quaeque, et Opitergii et Altini laetis animis accipiuntur. relictum Altini praeſidium adverſus claſſem Ravennatem, nondum defectione eius audita. inde Patavium et Ateſte partibus adiunxere. illic cognitum, *tris Vitellianas cohortes et alam, cui Sebonianae nomen, ad Forum Allieni, ponte iuncto, conſediſſe.* placuit occaſio invadendi incurioſos: nam id quoque nuntiabatur. luce prima inermos plerosque oppreſſere. Praedictum, *ut, paucis interfectis, ceteros pavore ad mutandam fidem cogerent.* et fuere, qui ſe ſtatim dederent. plures, abrupto ponte, inſtanti hoſti viam abſtulerunt. Vulgata victoria, 7
poſt principia belli ſecundum Flavianos, duae legiones, ſeptima Galbiana, tertiadecima Gemina,

A. V. 823 A. C. 70. cum Vedio Aquila, Legato, Patavium alacres veniunt. ibi pauci dies ad requiem sumpti: et Minucius Iustus, Praefectus castrorum legionis septimae, quia adductius, quam civili bello, imperitabat, subtractus militum irae, ad Vespasianum missus est. Desiderata diu res, interpretatione gloriae, in maius accipitur, postquam *Galbae imagines, discordia temporum subversas, in omnibus municipiis recoli* iussit Antonius: decorum pro caussa ratus, si placere Galbae Principatus et partes revi-
8 rescere crederentur. Quaesitum inde, *quae sedes bello legeretur? Verona potior* visa, *patentibus circum campis ad pugnam equestrem*, qua praevalebant: simul, *coloniam copiis validam auferre Vitellio, in rem famamque* videbatur. Possessa ipso transitu Vicetia: quod per se parum (etenim modicae municipio vires) magni momenti locum obtinuit, reputantibus, *illic Caecinam genitum, et patriam hostium Duci ereptam.* In Veronensibus pretium fuit: exemplo opibusque partes iuvere. Et interiectus exercitus per Raetiam Iuliasque Alpes; ac, ne pervium illa Germanicis exercitibus foret, obsepserat. quae ignara Vespasiano, aut vetita: quippe *Aquileiae sisti bellum exspectarique Mucianum* iubebat, adiiciebatque imperio consilium, *quando Aegyptus, claustra annonae, vectigalia opulentissimarum provinciarum obtinerentur, posse Vitellii exercitum egestate stipendii frumentique ad deditionem subigi.* Eadem Mucianus crebris epistolis monebat, *incruentam et sine luctu victoriam*, et alia huiuscemodi praetexendo; sed gloriae avidus atque omne belli decus sibi retinens. Ceterum ex distantibus terrarum spatiis,
9 consilia post res adferebantur. Igitur repentino incursu

curſu Antonius ſtationes hoſtium inrumpit, tentatisque levi proelio animis, ex aequo diſceſſum. Mox Caecina inter Hoſtiliam, vicum Veronenſium et paludes Tartari fluminis, caſtra permuniit; tutus loco, cum terga flumine, latera obiectu paludis tegerentur. quod ſi adfuiſſet fides, aut opprimi univerſis Vitellianorum viribus duae legiones, nondum coniuncto Moeſico exercitu, potuere, aut retro actae, deſerta Italia, turpem fugam conſciviſſent. Sed Caecina, per varias moras, prima hoſtibus prodidit tempora belli, dum, quos armis pellere promptum erat, epiſtolis increpat, donec per nuntios pacta perfidiae firmaret. Interim Aponius Saturninus cum legione ſeptima Claudiana advenit. legioni Tribunus Vipſtanus Meſſalla praeerat, claris maioribus, egregius ipſe, et qui ſolus ad id bellum artes bonas adtuliſſet. Has ad copias, nequaquam Vitellianis pares (quippe tres adhuc legiones erant) miſit epiſtolas Caecina, *temeritatem victa arma tranctantium* incuſans. ſimul *virtus Germanici exercitus* laudibus adtollebatur; Vitellii modica et vulgari mentione, nulla in Veſpaſianum contumelia. nihil prorſus, quod aut conrumperet hoſtem, aut terreret. Flavianarum partium Duces, omiſſa prioris fortunae defenſione, pro Veſpaſiano magnifice, pro cauſſa fidenter, de exercitu ſecuri, in Vitellium ut inimici, praeſumpſere: facta Tribunis Centurionibusque *retinendi, quae Vitellius indulſiſſet,* ſpe. atque ipſum Caecinam non obſcure ad tranſitionem hortabantur. Recitatae pro concione epiſtolae addidere fiduciam, quod ſubmiſſe Caecina, velut offendere Veſpaſianum timens, ipſorum Duces contemptim, tamquam inſultantes Vitellio, ſcripſiſſent.

A. V. 823. A. C. 70.

A. V. sent. Adventu deinde duarum legionnm, e quibus
823. A. C. tertiam Dillius Aponianus, octavam Numisius Lu-
70. pus ducebant, ostentare vires, et militari vallo Ve-
10 ronam circumdare placuit. Forte Galbianae legioni in adversa fronte valli opus cesserat, et visi procul sociorum equites, vanam formidinem, ut hostes, fecere. Rapiuntur arma et ut proditionis ira militum in T. Ampium Flavianum incubuit, nullo criminis argumento, sed iam pridem invisus, turbine quodam ad exitium poscebatur: *propinquum Vitellii, proditorem Othonis, interceptorem donativi* clamitabant. Nec defensioni locus, quamquam supplices manus tenderet, humi plerumque stratus, lacera veste, pectus atque ora singultu quatiens. id ipsum apud infensos incitamentum erat, tamquam nimius pavor conscientiam argueret. Obturbabatur militum vocibus Aponius, cum loqui coeptaret: fremitu et clamore ceteros adspernantur: uni Antonio apertae militum aures. namque et facundia aderat, mulcendique vulgum artes et auctoritas. Vbi crudescere seditio, et a conviciis et probris ad tela et manus transibant, *iniici catenas* Flaviano iubet. Sensit ludibrium miles, disiectisque, qui tribunal tuebantur, extrema vis parabatur. Opposuit sinum Antonius, stricto ferro, *aut militum se manibus, aut suis, moriturum* obtestans: ut quemque notum et aliquo militari decore insignem adspexerat, ad ferendam opem nomine ciens. mox conversus ad signa, et bellorum Deos, *hostium potius exercitibus illum furorem, illam discordiam iniicerent,* orabat: donec fatisceret seditio, et, extremo iam die, sua quisque in tentoria dilaberentur. Profectus eadem nocte Flavianus, obviis Vespasiani litteris,

teris, discrimini exemptus est. Legiones, veluti A. V.
tabe infectae, Aponium Saturninum, Moesici exer- 823. A. C.
citus Legatum, eo atrocius adgrediuntur, quod non, 70.
ut prius, labore et opere fessae, sed medio diei 11
exarserant: vulgatis epistolis, quas Saturninus ad
Vitellium scripsisse credebatur. Vt olim virtutis mo-
destiaeque, tunc procacitatis et petulantiae, certa-
men erat, ne minus violenter Aponium, quam Fla-
vianum, ad supplicium deposcerent. Quippe Moe-
sicae legiones, *adiutam a se Pannonicorum ultionem*,
referentes, et Pannonici, velut absolverentur alio-
rum seditione, iterare culpam gaudebant. In hor-
tos, in quibus devertebatur Saturninus, pergunt.
nec tam Primus et Aponianus et Messalla, quamquam
omni modo nisi, eripuere Saturninum, quam obscu-
ritas latebrarum, quibus occulebatur, vacantium
forte balnearum fornacibus abditus. mox, omissis
lictoribus, Patavium concessit. Digressu Consula-
rium uni Antonio vis ac potestas in utrumque exer-
citum fuit, cedentibus conlegis, et obversis mili-
tum studiis. nec deerant, qui crederent, utramque
seditionem fraude Antonii coeptam, ut solus bello
frueretur. Ne in Vitellii quidem partibus quietae 12
mentes, exitiosiore discordia, non suspicionibus
vulgi, sed perfidia Ducum, turbabantur. Lucilius
Bassus, classis Ravennatis Praefectus, ambiguos mi-
litum animos, quod magna pars Dalmatae Panno-
niique erant, quae provinciae Vespasiano teneban-
tur, partibus eius adgregaverat. Nox proditioni
electa, ut, ceteris ignaris, soli in principia defe-
ctores coirent. Bassus pudore, seu metu, quis-
nam exitus foret, intra domum opperiebatur. Tri-
erarchi magno tumultu Vitellii imagines invadunt,

et,

A. V. 822. A. C. 70. et, paucis reſiſtentium obtruncatis, ceterum vulgus, rerum novarum ſtudio, in Veſpaſianum inclinabat. Tum progreſſus Lucilius auctorem ſe palam praebet. claſſis Cornelium Fuſcum Praefectum ſibi deſtinat, qui propere adcucurrit. Baſſus honorata cuſtodia Liburnicis navibus Hadriam pervectus, a Praefecto alae Mennio Rufino, praeſidium illic agitante, vincitur. Sed exſoluta ſtatim vincula, interventu Hormi, Caeſaris liberti. is quoque inter Duces habebatur.

13 At Caecina, defectione claſſis vulgata, primores Centurionum et paucos militum, ceteris per militiae munera diſperſis, ſecretiora caſtrorum adfectans, in principia vocat. Ibi *Veſpaſiani virtutem viresque partium* extollit: *transfugiſſe claſſem: in arcto commeatum: adverſas Gallias Hiſpaniasque: nihil in urbe fidum:* atque omnia de Vitellio in deterius. Mox incipientibus, qui conſcii aderant, ceteros, re nova adtonitos, in verba Veſpaſiani adigit. ſimul Vitellii imagines dereptae, et miſſi, qui Antonio nuntiarent. Sed, ubi totis caſtris in fama proditio, recurrens in principia miles, praeſcriptum Veſpaſiani nomen, proiectas Vitellii effigies adſpexit, vaſtum primo ſilentium, mox cuncta ſimul erumpunt: *Huc cecidiſſe Germanici exercitus gloriam, ut ſine proelio, ſine vulnere, vinctas manus et capta traderent arma? (Quas enim ex diverſo legiones? nempe victas. et abeſſe unicum Othoniani exercitus robur, primanos quartadecimanosque: quos tamen, iisdem illis campis, fuderint ſtraverintque) ut armatorum millia, velut grex venalium, exſuli Antonio donum darentur. Octo nimirum legiones unius claſſis acceſſionem fore. Id Baſſo, id Caecinae viſum: poſtquam domos, hortos, opes, Principi abſtulerint, etiam*

etiam Principi auferri militem. integros incruentosque, Flavianis quoque partibus viles, militibus quid dicturos, reposcentibus aut prospera, aut adversa? A. V 823. A. C. 70.
Haec singuli, haec universi, ut quemque dolor in- 14
pulerat, vociferantes, initio a quinta legione orto,
repositis Vitellii imaginibus, vincla Caecinae inii-
ciunt: Fabium Fabullum, quintae legionis Lega-
tum, et Cassium Longum, Praefectum castrorum,
Duces deligunt: forte oblatos trium Liburnicarum
milites, ignaros et insontes, trucidant: relictis
castris, abrupto ponte, Hostiliam rursus, inde Cre-
monam pergunt, ut legionibus, primae Italicae et
unietvicesimae Rapaci, iungerentur, quas Caecina,
ad obtinendam Cremonam, cum parte equitum prae-
miserat. Vbi haec comperta Antonio, discordes ani- 15
mis, discretos viribus hostium exercitus adgredi statuit,
antequam Ducibus auctoritas, militi obsequium et iun-
ctis legionibus fiducia rediret. namque Fabium Valen-
tem, profectum ab urbe, acceleraturumque cognita
Caecinae proditione, coniectabat. et fidus Vitellio Fa-
bius, nec militiae ignarus. Simul ingens Germa-
norum vis per Rhaetiam timebatur: et Britannia,
Galliaque et Hispania, auxilia Vitellius acciverat,
inmensam belli luem, ni Antonius, id ipsum me-
tuens, festinato proelio victoriam praecepisset. Vni-
verso cum exercitu, secundis a Verona castris, Be-
driacum venit. postero die, legionibus ad munien-
dum retentis, auxiliares cohortes in Cremonensem
agrum missae, ut, specie parandarum copiarum,
civili praeda miles inbueretur. Ipse, cum quatuor
millibus equitum, ad octavum a Bedriaco progres-
sus, quo licentius popularentur. exploratores (ut
mos est) longius curabant. Quinta ferme hora diei 16
erat,

A. V. 823. A. C. 70. erat, cum citus eques, *adventare hoſtes, praegredi paucos, motum fremitumque late audiri*, nuntiavit. Dum Antonius, *quidnam agendum*, conſultat, aviditate navandae operae Arrius Varus cum promptiſſimis equitum prorupit, inpulitque Vitellianos, modica caede: nam, plurium adcurſu verſa fortuna, et acerrimus quisque ſequentium fugae ultimus erat. nec ſponte Antonii properatum, et fore, quae acciderant, rebatur. Hortatus ſuos, *ut magno animo capeſſerent pugnam*, diductis in latera turmis, vacuum medio relinquit iter, quo Varum equitesque eius reciperet: iuſſae armari legiones: datum per agros ſignum, ut, qua cuique proximum, omiſſa praeda, proelio occurrerent. Pavidus interim Varus, turbae ſuorum miſcetur, intulitque formidinem. pulſi cum ſauciis integri, ſuometipſi metu et anguſtiis viarum conflictabantur.

17 Nullum, in illa trepidatione, Antonius conſtantis Ducis, aut fortiſſimi militis, officium omiſit. occurſare paventibus; retinere cedentes: ubi plurimus labor, unde aliqua ſpes; conſilio, manu, voce inſignis hoſti, conſpicuus ſuis: eo poſtremo ardoris provectus eſt, ut vexillarium fugientem haſta transverberaret. mox raptum vexillum in hoſtem vertit. quo pudore haud plures, quam centum equites, reſtitere. Iuvit locus, arctiore illic via, et fracto interfluentis rivi ponte, qui incerto alveo, et praecipitibus ripis, fugam inpediebat. ea neceſſitas, ſeu fortuna, lapſas iam partes reſtituit. Firmati inter ſe, denſis ordinibus excipiunt Vitellianos temere effuſos. atque illi conſternantur. Antonius inſtare perculſis, ſternere obvios. Simul ceteri, ut cuique ingenium, ſpoliare, capere, arma equosque

abri-

abripere. et exciti proſpero clamore, qui modo per A. V.
agros fuga palabantur, victoriae ſe miſcebant. Ad 823.
quartum a Cremona lapidem fulſere legionum ſigna, A. C. 70.
18 Rapacis atque Italicae, laeto inter initia equitum ſuorum proelio, illuc usque provecta. Sed, ubi Fortuna contra fuit, non laxare ordines, non recipere turbatos, non obviam ire, ultroque adgredi hoſtem, tantum per ſpatium curſu et pugnando feſſum. Forte victi, haud perinde rebus proſperis Ducem deſideraverant, atque in adverſis deeſſe intelligebant. Nutantem aciem victor equitatus incurſat: et Vipſtanus Meſſalla, Tribunus, cum Moeſicis auxiliaribus adſequitur, quos militiae legionariis, quamquam raptim ductos, aequabant. Ita mixtus eques pedesque rupere legionum agmen. Et propinqua Cremonenſium moenia, quanto plus ſpei ad effugium, tanto minorem ad reſiſtendum animum, dabant.
19 Nec Antonius ultra inſtitit, memor laboris ac vulnerum, quibus tam anceps proelii fortuna, quamvis proſpero fine, equites equosque adflictaverat. Inumbrante veſpera univerſum Flaviani exercitus robur advenit. Vtque cumulos ſuper et recentia caede veſtigia inceſſere, quaſi debellatum foret, *pergere Cremonam, et victos in deditionem accipere, aut expugnare*, depoſcunt. Haec in medio, pulchra dictu. Illa ſibi quisque, *Poſſe coloniam plano ſitam inpetu capi. Idem audaciae per tenebras inrumpentibus, et maiorem rapiendi licentiam. quod ſi lucem opperiantur, iam pacem, iam preces et, pro labore ac vulneribus, clementiam et gloriam, inania, laturos: ſed opes Cremonenſium in ſinu Praefectorum Legatorumque fore. Expugnatae urbis praedam ad militem, deditae ad Duces, pertinere.* Spernuntur

Centu-

A. V. 822 A. C. 70. Centuriones Tribunique, ac, ne vox cuiusquam audiatur, quatiunt arma, rupturi imperium, ni ducantur. Tum Antonius, inſerens ſe manipulis,
20 ubi adſpectu et auctoritate ſilentium fecerat: *non ſe decus, neque pretium eripere tam bene meritis,* adfirmabat; *ſed diviſa inter exercitum Ducesque munia: militibus cupidinem pugnandi convenire; Duces providendo, conſultando, cunctatione ſaepius, quam temeritate, prodeſſe. Vt pro virili portione, armis ac manu, victoriam iuverit, ratione et conſilio, propriis Ducis artibus, profuturum. Neque enim ambigua eſſe, quae occurrant: noctem et ignotae ſitum urbis, intus hoſtes et cuncta inſidiis opportuna. non, ſi pateant portae, niſi explorato, niſi die, intrandum. An oppugnationem inchoaturos, adempto omni proſpectu, quis aequus locus, quanta altitudo moenium? tormentisne et telis, an operibus et vineis, adgredienda urbs foret?* Mox converſus ad ſingulos, *num ſecures, dolabrasque et cetera expugnandis urbibus, ſecum adtuliſſent?* rogitabat. Et, cum abnuerent, *gladiisne,* inquit, *et pilis perfringere ac ſubruere muros ullae manus poſſunt? Si aggerem ſtruere, ſi pluteis cratibusve protegi neceſſe fuerit, ut vulgus inprovidum, inriti ſtabimus, altitudinem turrium, et aliena munimenta mirantes? Quin potius mora noctis unius, advectis tormentis machinisque, vim victoriamque nobiscum ferimus?* Simul lixas calonesque, cum recentiſſimis equitum, Bedriacum
21 mittit, copias, ceteraque uſui adlaturos. Id vero aegre tolerante milite, prope ſeditionem ventum, cum progreſſi equites ſub ipſa moenia, vagos ex Cremonenſibus corripiunt. quorum indicio noſcitur: *ſex Vitellianas legiones omnemque exercitum, qui Hoſtiliae*

stiliae egerat, eo ipso die triginta millia passuum emen- A. V.
sum, comperta suorum clade, in proelium accingi 823. A. C.
ac iam adfore. Is terror obstructas mentes consiliis 70.
Ducis aperuit. Sistere tertiam decimam legionem, in ipso viae Postumiae aggere, iubet, cui iuncta a laevo septima Galbiana, patenti campo stetit, dein septima Claudiana, agresti fossa (ita locus erat) praemunita; dextro, octava per apertum limitem, mox tertia, densis arbustis intersepta. hic aquilarum signorumque ordo: milites mixti per tenebras, ut fors tulerat: Praetorianum vexillum proximum tertianis; cohortes auxiliorum in cornibus; latera ac terga equite circumdata: Sido atque Italicus, Suevi, cum delectis popularium, primori in acie versabantur. At Vitellianus exercitus, qui adquiescere 22
Cremonae et, reciperatis cibo somnoque viribus, confectum algore atque inedia hostem, postera die profligare ac proruere ratio fuit: indigus rectoris, inops consilii, tertia ferme noctis hora, paratis iam dispositisque Flavianis inpingitur. Ordinem agminis, disiecti per iram ac tenebras, adseverare non ausim: quamquam alii tradiderint, *quartam Macedonicam dextro suorum cornu: quintam, et quintamdecimam, cum vexillis nonae secundaeque et vicesimae Britannicarum legionum, mediam aciem; sextadecimanos duoetvicesimanosque et primanos laevum cornu complesse.* Rapaces atque Italici omnibus se manipulis miscuerant. Eques auxiliaque sibi ipsi locum legere. Praelium tota nocte varium, anceps, atrox; his, rursus illis, exitiabile. Nihil animus, aut manus, ne oculi quidem proviso iuvabant. eadem utraque acie arma: crebris interrogationibus notum pugnae signum: permixta vexilla, ut quisque globus,

 capta

A. C. 823. A. V. 70. capta ex hoſtibus, huc vel illuc raptabat. Vrgebatur maxime ſeptima legio, nuper a Galba conſcripta. Occiſi ſex primorum ordinum Centuriones: abrepta quaedam ſigna: ipſam aquilam Atilius Verus, primipili Centurio, multa cum hoſtium ſtrage, et ad extremum moriens, ſervaverat.

23 Suſtinuit labantem aciem Antonius, accitis Praetorianis. qui, ubi excepere pugnam, pellunt hoſtem, dein pelluntur. Namque Vitelliani tormenta in aggerem viae contulerant, ut tela vacuo atque aperto excuterentur, diſperſa primo et arbuſtis, ſine hoſtium noxa, inliſa. Magnitudine eximia quintaedecimae legionis baliſta, ingentibus ſaxis hoſtilem aciem proruebat. lateque cladem intuliſſent, ni duo milites, praeclarum facinus auſi, adreptis e ſtrage ſcutis ignorati, vincla ac libramenta tormentorum abſcidiſſent. ſtatim confoſſi ſunt, eoque intercidere nomina: de facto haud ambigitur. Neutro inclinaverat fortuna, donec adulta nocte, luna ſurgens oſtenderet acies falleretque. Sed Flavianis aequior a tergo: hinc maiores equorum virorumque umbrae, et falſo, ut in corpora, ictu, tela hoſtium citra cadebant: Vitelliani adverſo lumine conlucentes, velut ex occulto iaculantibus, incauti offerebantur.

24 Igitur Antonius, ubi noſcere ſuos noſcique poterat, alios pudore et probris, multos laude et hortatu, omnes ſpe promiſſisque accendens, *cur rurſum ſumpſiſſent arma?* Pannonicas legiones interrogabat: *illos eſſe campos, in quibus abolere labem prioris ignominiae, ubi reciperare gloriam poſſent.* Tum ad Moeſicos converſus, *principes auctoreſque belli* ciebat: *fruſtra minis et verbis provocatos Vitellianos, ſi manus eorum oculoſque non tolerarent.* Haec, ut quoſque acceſſerat:

rat: plura ad tertianos, veterum recentiumque ad- A. V.
monens: ut *ſub M. Antonio Parthos, ſub Corbulo-* 823. A. C.
ne Armenios, nuper Sarmatas pepuliſſent. Mox in- 70.
fenſius Praetorianis: *Vos*, inquit, *niſi vincitis, pa-
gani, quis alius Imperator, quae caſtra alia excipi-
ent? Illic ſigna armaque veſtra ſunt, et mors victis.
nam ignominiam conſumpſiſtis.* Vndique clamor: et
orientem ſolem (ita in Syria mos eſt) tertiani ſalu-
tavere. Vagus inde, an conſilio Ducis ſubditus 25
rumor, *adveniſſe Mucianum; exercitus invicem ſalu-
taſſe.* gradum inferunt, quaſi recentibus auxiliis au-
cti; rariore iam Vitellianorum acie, ut quos, nul-
lo rectore, ſuus quemque inpetus vel pavor contra-
heret diduceretve. Poſtquam inpulſos ſenſit Anto-
nius, denſo agmine obturbabat. laxati ordines ab-
rumpuntur: nec reſtitui quivere, inpedientibus ve-
hiculis tormentisque. Per limitem viae ſparguntur,
conſectandi feſtinatione, victores. Eo notabilior
caedes fuit, quia filius patrem interfecit. rem no-
minaque, auctore Vipſtano Meſſalla, tradam. Iu-
lius Manſuetus, ex Hiſpania, Rapaci legioni addi-
tus, inpubem filium domi liquerat. is mox adultus,
inter ſeptimanos a Galba conſcriptus, oblatum for-
te patrem et vulnere ſtratum, dum ſemianimem ſcru-
tatur, agnitus agnoſcensque et exanguem amplexus,
voce flebili precabatur *piatos patris Manes, neve ſe
ut parricidam averſarentur: publicum id facinus;
et unum militem quotam civilium armorum partem?* ſi-
mul adtollere corpus, aperire humum, ſupremo er-
ga parentem officio fungi. Advertere proximi, de-
inde plures: hinc per omnem aciem miraculum et
queſtus et ſaeviſſimi belli exſecratio. nec eo ſegnius
propinquos, adfines, fratres trucidatos ſpoliant:

A. V. factum eſſe ſcelus loquuntur faciuntque. Vt Cremo-
823. A. C. nam venere, novum inmenſumque opus occurrit.
70. Othoniano bello, Germanicus miles moenibus Cre-
26 monenſium caſtra ſua, caſtris vallum circumiecerat:
eaque munimenta rurſus auxerat. quorum adſpectu
haeſere victores, incertis Ducibus, quid iuberent.
incipere oppugnationem, feſſo per diem noctemque
exercitu, arduum, et, nullo iuxta ſubſidio, anceps.
ſin Bedriacum redirent, intolerandus tam longi iti-
neris labor, et victoria ad inritum revolvebatur. mu-
nire caſtra? id quoque, propinquis hoſtibus, for-
midoloſum, ne diſperſos, et opus molientes ſubi-
ta eruptione turbarent. quae ſuper cuncta terrebat
ipſorum miles, periculi quam morae patientior. quip-
pe ingrata, quae tuta, ex temeritate ſpes: omnis-
que caedes et vulnera et ſanguis aviditate praedae
27 penſabantur. Huc inclinavit Antonius, *cingique val-
lum corona* iuſſit. primo ſagittis ſaxisque eminus
certabant, maiore Flavianorum pernicie, in quos
tela deſuper librabantur. mox vallum portasque le-
gionibus adtribuit, ut diſcretus labor fortes ignavos-
que diſtingueret, atque ipſa contentione decoris ac-
cenderentur. Proxima Bedriacenſi viae tertiani ſe-
ptimanique ſumpſere: dexteriora valli octava ac ſe-
ptima Claudiana: tertiadecimanos ad Brixianam por-
tam inpetus tulit. Paullum inde morae, dum e pro-
ximis agris ligones, dolabras, et alii falces, ſca-
lasque convectant. tum, elatis ſuper capita ſcutis,
denſa teſtudine ſuccedunt. Romanae utrimque ar-
tes: pondera ſaxorum Vitelliani provolvunt; disie-
ctam fluitantemque teſtudinem lanceis contisque ſcru-
tantur: donec, ſoluta compage ſcutorum, exſan-
gues aut laceros proſternerent multa cum ſtrage.

Inceſſerat cunctatio, ni Duces feſſo militi, et vel- A. V. 823.
ut inritas exhortationes abnuenti, Cremonam mon- A. C.
ſtraſſent. Hormine ad ingenium, ut Meſſalla tra- 70.
dit, an potior auctor ſit C. Plinius qui Antonium 28
incuſat, haud facile diſcreverim: niſi, quod neque
Antonius, neque Hormus, a fama vitaque ſua,
quamvis peſſimo flagitio, degeneravere. Non iam
ſanguis, neque vulnera morabantur, quin ſubrue-
rent vallum, quaterentque portas; innixi humeris
et ſuper iteratam teſtudinem ſcandentes, prenſarent
hoſtium tela brachiaque. integri cum ſauciis, ſemi-
neces cum exſpirantibus, volvuntur, varia pereun-
tium forma et omni imagine mortium. Acerrimum 29
ſeptimae tertiaeque legionum certamen. et Dux An-
tonius, cum delectis auxiliaribus, eodem incubue-
rat. Obſtinatos inter ſe cum ſuſtinere Vitelliani ne-
quirent, et ſuperiacta tela teſtudine laberentur; ip-
ſam poſtremo baliſtam in ſubeuntes propulere. quae,
ut ad praeſens disiecit obruitque, quos inciderat, ita
pinnas ac ſumma valli ruina ſua traxit. ſimul iuncta
turris ictibus ſaxorum ceſſit, qua ſeptimani dum ni-
tuntur cuneis, tertianus ſecuribus gladiisque portam
perfregit. Primum inrupiſſe C. Voluſium, tertiae
legionis militem, inter omnes auctores conſtat. is
in vallum egreſſus, deturbatis qui reſtiterant, con-
ſpicuus manu ac voce *capta caſtra* conclamavit. ce-
teri, trepidis iam Vitellianis, ſeque e vallo praeci-
pitantibus, perrupere. completur caede, quantum
inter caſtra muroſque vacui fuit. At rurſus nova 30
laborum facies: ardua urbis moenia, ſaxeae turres,
ferrati portarum obices, vibrans tela miles, fre-
quens obſtrictuſque Vitellianis partibus Cremonenſis
populus, magna pars Italiae, ſtato in eoſdem dies

A. V. 823. mercatu congregata: quod defenforibus auxilium
A. C. 70. ob multitudinem, oppugnantibus incitamentum ob
praedam, erat. *Rapi ignes* Antonius, *inferique amoenissimis extra urbem aedificiis* iubet; si damno rerum suarum Cremonenses ad mutandam fidem traherentur. propinqua muris tecta, et altitudinem moenium egressa, fortissimo quoque militum complet: illi trabibus tegulisque et facibus propugnato-
31 res deturbant. Iam legiones in testudinem glomerabantur, et alii tela saxaque incutiebant, cum languescere paullatim Vitellianorum animi. Vt quis ordine anteibat, cedere fortunae: ne, Cremona quoque excisa, nulla ultra venia, omnisque ira victoris, non in vulgus inops, sed in Tribunos Centurionesque, ubi pretium caedis erat, reverteretur. Gregarius miles, futuri socors et ignobilitate tutior, perstabat. vagi per vias, in domibus abditi, pacem ne tum quidem orabant, cum bellum posuissent. Primores castrorum nomen atque imagines Vitellii amoliuntur. catenas Caecinae (nam etiam tum vinctus erat) exsolvunt, orantque, *ut caussae suae deprecator adsistat.* adspernantem tumentemque lacrymis fatigant (extremum malorum) tot fortissimi viri, proditoris opem invocantes. mox velamenta et infulas pro muris ostentant. Cum Antonius *inhiberi tela* iussisset, signa aquilasque extulere: moestum inermium agmen, deiectis in terram oculis, sequebatur. Circumstiterant victores, et primo ingerebant probra, intentabant ictus: mox, ut praeberi ora contumeliis, et, posita omni ferocia, cuncta victi patiebantur, subit recordatio, illos esse, qui nuper Bedriaci victoriae temperassent. Sed, ubi Caecina, praetexta lictoribusque insignis, dimota tur-

turba, Consul incessit, exarsere victores: *super-* A. V.
biam, *saevitiamque* (adeo invisa scelera sunt) etiam 823.
perfidiam, obiectabant. Obstitit Antonius, datis- A. C.
que defensoribus, ad Vespasianum dimisit. Plebs 70.
32 interim Cremonensium inter armatos conflictabatur. nec procul caede aberant, cum precibus Ducum mitigatus est miles. Et vocatos ad concionem Antonius adloquitur, magnifice victores, victos clementer: de Cremona in neutrum. Exercitus praeter insitam praedandi cupidinem, vetere odio, ad excidium Cremonensium incubuit. iuvisse partes Vitellianas, Othonis quoque bello, credebantur: mox tertiadecimanos, ad exstruendum amphitheatrum relictos, ut sunt procacia urbanae plebis ingenia, petulantibus iurgiis inluserant. Auxit invidiam editum illic a Caecina gladiatorum spectaculum: eademque rursus belli sedes: et praebiti in acie Vitellianis cibi: caesae quaedam feminae, studio partium ad proelium progressae. tempus quoque mercatus, ditem alioqui coloniam, maiorum opum specie complebat. Ceteri Duces in obscuro: Antonium fortuna famaque omnium oculis exposuerat. is balneas, abluendo cruori, propere petit. excepta vox est, cum teporem incusaret, *statim futurum*, *ut incalescerent*. Vernile dictum omnem invidiam in eum vertit, tamquam *signum incendendae Cremonae dedisset*, quae iam flagrabat. Quadraginta armatorum
33 millia inrupere, calonum lixarumque amplior numerus, et in libidinem ac saevitiam conruptior. Non dignitas, non aetas protegebat, quo minus stupra caedibus, caedes stupris, miscerentur. Grandaevos senes, exacta aetate feminas, viles ad praedam, in ludibrium trahebant. Vbi adulta virgo, aut quis

A. V. 823. A. C. 70. forma conſpicuus, incidiſſet, vi manibusque rapientium divulſus, ipſos poſtremo direptores in mutuam perniciem agebat. dum pecuniam, vel gravia auro templorum dona, ſibi quisque trahunt, maiore aliorum vi truncabantur. Quidam obvia adſpernati, verberibus tormentisque dominorum abdita ſcrutari, defoſſa eruere. Faces in manibus: quas ubi praedam egeſſerant, in vacuas domos et inania templa per laſciviam iaculabantur; utque exercitu, vario linguis, moribus, cui cives, ſocii, externi intereſſent, diverſae cupidines, et aliud cuique fas, nec quidquam inlicitum. Per quatriduum Cremona ſuffecit. Cum omnia ſacra profanaque in igne conſiderent, ſolum Mephitis templum ſtetit ante moenia, loco, ſeu Numine defenſum. Hic exitus Cre-

34 monae, anno CCLXXXVI. a primordio ſui. Condita erat Ti. Sempronio et Cornelio Conſulibus, ingruente in Italiam Hannibale, propugnaculum adverſus Gallos, trans Padum agentes, et ſi qua alia vis per Alpes rueret. Igitur numero colonorum, opportunitate fluminum, ubere agri, annexu connubiisque gentium, adolevit floruitque, bellis externis intacta; civilibus infelix. Antonius, pudore flagitii, crebeſcente invidia, edixit, *ne quis Cremonenſes captivos detineret.* inritamque praedam militibus effecerat conſenſus Italiae, emptionem talium mancipiorum adſpernantis. Occidi coepere. quod ubi enotuit, a propinquis adfinibusque occulte redemptabantur. mox rediit Cremonam reliquus populus, repoſita fora templaque munificentia muni-

35 cipum; et Veſpaſianus hortabatur. Ceterum adſidere ſepultae urbis ruinis, noxia tabo humus haud diu permiſit. ad tertium lapidem progreſſi, vagos paven-

ventesque Vitellianos, ſua quemque apud ſigna, A. V.
componunt. Et victae legiones, ne, manente ad- 823. A. C.
huc civili bello, ambigue agerent, per Illyricum 70.
diſperſae. In Britanniam inde et Hiſpanias nuntios famamque, in Galliam Iulium Calenum, Tribunum: in Germaniam Alpinum Montanum, Praefectum cohortis, quod hic Trevir, Calenus Aeduus, uterque Vitelliani fuerant, oſtentui miſere. Simul transitus Alpium praeſidiis occupati: ſuſpecta Germania, tamquam in auxilium Vitellii accingeretur.

36 At Vitellius, profecto Caecina, cum Fabium Valentem, paucis poſt diebus, ad bellum inpuliſſet, curis luxum obtendebat: non parare arma, non adloquio exercitioque militem firmare, non in ore vulgi agere: ſed umbraculis hortorum abditus, ut ignava animalia, quibus ſi cibum ſuggeras, iacent torpentque, praeterita, inſtantia, futura, pari oblivione dimiſerat. Atque illum, in nemore Aricino deſidem et marcentem, proditio Lucilii Baſſi, ac defectio claſſis Ravennatis perculit. Nec multo poſt de Caecina adfertur mixtus gaudio dolor: et deſciviſſe, et ab exercitu vinctum. plus apud ſocordem animum laetitia, quam cura valuit. multa cum exſultatione in urbem revectus, frequenti concione, *pietatem militum* laudibus cumulat. *P. Sabinum, Praetorii Praefectum, ob amicitiam Caecinae, vinciri* iubet, ſubſtituto in locum eius Alpheno Varo. Mox Senatum, compoſita in magnifi- 37
centiam oratione, adlocutus, exquiſitis Patrum adulationibus adtollitur. Initium atrocis in Caecinam ſententiae a L. Vitellio factum. dein ceteri, compoſita indignatione, *quod Conſul Rempublicam, Dux Imperatorem, tantis opibus, tot honoribus cumulatus,*

 ami-

A. V. 823. A. C. 70. *amicum prodidiſſet*, velut pro Vitellio conquerentes, ſuum dolorem proferebant. Nulla in oratione cuiusquam erga Flavianos Duces obtrectatio. *errorem inprudentiamque exercituum* culpantes, Veſpaſiani nomen ſuſpenſi et vitabundi circumibant. Nec deſuit, qui unum Conſulatus diem (is enim in locum Caecinae ſupererat) magno cum inriſu tribuentis accipientisque, eblandiretur. pridie Kal. Novembris Roſius Regulus iniit, eiuravitque. Adnotabant periti, *numquam antea, non abrogato Magiſtratu, neque lege lata, alium ſuffectum.* nam Conſul uno die et ante fuerat Caninius Rebilus, C. Caeſare Dictatore,

38 cum belli civiis praemia feſtinarentur. Nota per eos dies Iunii Blaeſi mors et famoſa fuit: de qua ſic accepimus. Gravi corporis morbo aeger Vitellius, Servilianis hortis, turrim vicino ſitam conlucere, per noctem, crebris luminibus animadvertit. Sciſcitanti cauſſam, *apud Caecinam Tuſcum epulari multos, praecipuum honore Iunium Blaeſum*, nuntiatur. cetera in maius, de *adparatu et ſolutis in laſciviam animis.* nec defuere, qui ipſum Tuſcum et alios, ſed criminoſius Blaeſum, incuſarent, *quod, aegro Principe, laetos dies ageret.* Vbi aſperatum Vitellium, et poſſe Blaeſum perverti, ſatis patuit iis, qui Principum offenſas acriter ſpeculantur, datae L. Vitellio delationis partes. Ille infenſus Blaeſo aemulatione prava, quod eum, omni dedecore maculoſum, egregia fama anteibat, cubiculum Imperatoris referat, filium eius ſinu complexus et genibus accidens. cauſſam confuſionis quaerenti, *non ſe proprio metu, nec ſui anxium, ſed pro fratre, pro liberis fratris, preces lacrimasque adtuliſſe. Fruſtra Veſpaſianum timeri, quem tot Germanicae legio-*

legiones, tot provinciae virtute ac fide, tantum de- A. V.
nique terrarum ac maris inmensis spatiis, arceat. In 823. A. C.
urbe ac sinu cavendum hostem, Iunios Antoniosque 70.
avos iactantem, qui se stirpe Imperatoria, comem ac magnificum militibus, ostentet. Versas illuc omnium mentes, dum Vitellius, amicorum inimicorumque negligens, foveat aemulum, Principis labores e convivio prospectantem. Reddendam pro intempestiva laetitia moestam et funebrem noctem, qua sciat et sentiat, vivere Vitellium et imperare et, si quid fato accidat,
filium habere. Trepidanti inter scelus metumque, 39
ne dilata Blaesi mors maturam perniciem, palam iussa atrocem invidiam, ferret, placuit veneno grassari. Addidit facinori fidem nobili gaudio, Blaesum visendo. quin et audita est saevissima Vitellii vox, qua *se* (ipsa enim verba referam) *pavisse oculos, spectata inimici morte*, iactavit. Blaeso, super claritatem natalium et elegantiam morum, fidei obstinatio fuit. Integris quoque rebus, a Caecina et primoribus partium, iam Vitellium adspernantibus, ambitus, abnuere perseveravit: sanctus, inturbidus, nullius repentini honoris, adeo non Principatus adpetens, parum effugerat, ne dignus crederetur. Fabius interim Valens, multo ac molli con- 40
cubinarum spadonumque agmine, segnius quam ad bellum incedens, *proditam a Lucilio Basso Ravennatem classem*, pernicibus nuntiis accepit. Et, si coeptum iter properasset, nutantem Caecinam praevenire, aut, ante discrimen pugnae, adsequi legiones potuisset. Nec deerant, qui monerent, *ut cum fidissimis per occultos tramites, vitata Ravenna, Hostiliam Cremonamve pergeret.* Aliis placebat, *accitis ex urbe Praetoriis cohortibus valida manu per-*

rum-

A. V. 823. A. C. 70. *rumpere.* Ipſe, inutili cunctatione, agendi tempora conſultando conſumpſit. mox utrumque conſilium adſpernatus, quod inter ancipitia deterrimum eſt, dum media ſequitur, nec auſus eſt ſatis, nec providit.

41 Miſſis ad Vitellium litteris, auxilium poſtulat. Venere tres cohortes cum ala Britannica: neque ad fallendum aptus numerus, neque ad penetrandum. Sed Valens ne in tanto quidem diſcrimine infamia caruit, quo minus rapere inlicitas voluptates, adulteriisque ac ſtupris polluere hoſpitum domus, crederetur. aderant vis et pecunia et ruentis fortunae noviſſima libido. Adventu demum peditum equitumque pravitas conſilii patuit, quia nec vadere per hoſtes tam parva manu poterat, etiam ſi fidiſſima foret, nec integram fidem adtulerant, Pudor tamen et praeſentis Ducis reverentia morabatur, haud diuturna vincula apud avidos periculorum et dedecoris ſecuros. Eo metu, cohortes Ariminum praemittit, alam *tueri terga* iubet: ipſe, paucis, quos adverſa non mutaverant, comitantibus, flexit in Vmbriam, atque inde Etruriam: ubi, cognito pugnae Cremonenſis eventu, non ignavum, et, ſi proveniſſet, atrox conſilium iniit, ut, adreptis navibus, in quamcunque partem Narbonenſis provinciae egreſſus, Gallias et exercitus et Germaniae gentes novumque bellum cieret.

42 Digreſſo Valente, trepidos, qui Ariminum tenebant, Cornelius Fuſcus, admoto exercitu, et miſſis per proxima litorum Liburnicis, terra marique circumvenit. Occupantur plana Vmbriae et qua Picenus ager Adria adluitur. omniſque Italia, inter Veſpaſianum ac Vitellium, Apennini iugis dividebatur. Fabius Valens, e ſinu Piſano, ſaevitia maris, aut adverſante vento, Portum

tum Herculis Monoeci depellitur. haud procul in- A. V.
de agebat Marius Maturus, Alpium maritimarum Pro- 823. A. C.
curator, fidus Vitellio, cuius ſacramentum, cun- 70.
ctis circa hoſtilibus, nondum exuerat. Is Valen-
tem comiter exceptum, *ne Galliam Narbonenſem te-
mere ingrederetur*, monendo terruit: ſimul cetero-
rum fides metu infracta. namque circumiectas ci-
vitates Procurator Valerius Paullinus, ſtrenuus mi-
litiae, et Veſpaſiano ante fortunam amicus in ver-
ba eius adegerat. Concitisque omnibus, qui exau- 43
ctorati a Vitellio bellum ſponte ſumebant, Foroiu-
lienſem coloniam, clauſtra maris, praeſidio tue-
batur: eo gravior auctor, quod Paullino patria Fo-
rum Iulii, et honos apud Praetorianos, quorum
quondam Tribunus fuerat. Ipſique pagani, ſavo-
re municipali et futurae potentiae ſpe, iuvare par-
tes adnitebantur. quae ubi paratu firma, et aucta
rumore, apud varios Vitellianorum animos incre-
buere, Fabius Valens cum quatuor ſpeculatoribus
et tribus amicis, totidem Centurionibus, ad naves
regreditur: Maturo ceterisque remanere, et in
verba Veſpaſiani adigi, volentibus fuit. Ceterum,
ut mare tutius Valenti, quam litora, aut urbes;
ita futuri ambiguus, et magis, quid vitaret, quam
cui fideret, certus, adverſa tempeſtate Stoechadas,
Maſſilienſium inſulas, adfertur. ibi eum miſſae a
Paullino Liburnicae oppreſſere. Capto Valente, 44
cuncta ad victoris opes converſa, initio per Hiſpa-
niam a prima Adiutrice legione orto, quae, me-
moria Othonis infenſa Vitellio, decimam quoque
ac ſextam traxit. Nec Galliae cunctabantur. Et
Britanniam inclitus erga Veſpaſianum favor, quod
illic ſecundae legioni a Claudio praepoſitus et bello
cla-

A. V. clarus egerat, non ſine motu adiunxit ceterarum,
823. A. C. in quibus plerique Centuriones ac milites a Vitellio
70. provecti, expertum iam Principem anxii mutabant.
45 Ea discordia, et crebris belli civilis rumoribus, Britanni ſuſtulere animos, auctore Venutio: qui, ſuper inſitam ferociam et Romani nominis odium, propriis in Cartiſmanduam Reginam ſtimulis accendebatur. Cartiſmandua Brigantibus imperitabat, pollens nobilitate: et auxerat potentiam, poſtquam, capto per dolum Rege Caractaco, inſtruxiſſe triumphum Claudii Caeſaris videbatur. Inde opes, et rerum ſecundarum luxus. ſpreto Venutio (is fuit maritus) armigerum eius, Vellocatum, in matrimonium Regnumque accepit. Concuſſa ſtatim flagitio domus. Pro marito ſtudia civitatis; pro adultero libido Reginae et ſaevitia. Igitur Venutius accitis auxiliis, ſimul ipſorum Brigantum defectione, in extremum diſcrimen Cartiſmanduam adduxit. Tum petita a Romanis praeſidia. et cohortes alaeque noſtrae, variis proeliis, exemere tamen periculo Reginam. Regnum Venutio, bellum nobis,
46 relictum. Turbata per eosdem dies Germania, et ſocordia Ducum, et ſeditione legionum. Externa vi, perfidia ſociali, prope adflicta Romana res. Id bellum cum cauſſis et eventibus (etenim longius provectum eſt) mox memorabimus. Mota et Dacorum gens, numquam fida, tunc ſine metu, abducto e Moeſia exercitu. Sed prima rerum quieti ſpeculabantur: ubi flagrare Italiam bello, cuncta invicem hoſtilia, accepere, expugnatis cohortium alarumque hibernis utraque Danubii ripa potiebantur. Iamque caſtra legionum exſcindere parabant, ni Mucianus ſextam legionem oppoſuiſſet, Cremonenſis victoriae

ctoriae gnarus, ac ne externa moles utrimque in- A. V.
grueret, si Dacus Germanusque diversi inrupissent. 823. A. C.
Adfuit, ut saepe alias, Fortuna Populi Rom. quae 70.
Mucianum viresque Orientis illuc tulit: et quod
Cremonae interim transegimus. Fonteius Agrippa
ex Asia (pro Consule eam provinciam annuo impe-
rio tenuerat) Moesiae praepositus est: additis copiis
e Vitelliano exercitu, quem spargi per provincias,
et externo bello inligari, pars consilii pacisque erat.
Nec ceterae nationes silebant. Subita per Pontum 47
arma barbarum mancipium, Regiae quondam clas-
sis Praefectus, moverat. is fuit Anicetus, Pole-
monis libertus, praepotens olim, et, postquam
regnum in formam provinciae verterat, mutationis
inpatiens. Igitur Vitellii nomine, adscitis genti-
bus, quae Pontum adcolunt, conrupto in spem
rapinarum egentissimo quoque, haud temnendae ma-
nus ductor, Trapezuntem, vetusta fama civitatem,
a Graecis, in extremo Ponticae orae conditam, su-
bitus inrupit. Caesa ibi cohors, Regium auxi-
lium olim, mox donati civitate Romana, signa ar-
maque in nostrum modum, desidiam licentiamque
Graecorum, retinebant. Classi quoque faces in-
tulit, vacuo mari, eludens, quia lectissimas Libur-
nicarum, omnemque militem Mucianus Byzantium
adegerat. Quin et barbari contemptim vagabantur,
fabricatis repente navibus, (*camaras* vocant) arctis
lateribus, lata alvo, sine vinculo aeris aut ferri con-
nexa: et tumido mari, prout fluxus adtollitur, sum-
ma navium tabulis augent, donec in modum tecti
claudantur. Sic inter undas volvuntur, pari utrim-
que prora, et mutabili remigio, quando hinc vel
illinc adpellere indiscretum et innoxium est. Ad 48
ver-

A. V. 823. A. C. 70. vertit ea res Veſpaſiani animum, ut vexillarios e
legionibus, Ducemque Virdium Geminum, ſpecta-
tae militiae, deligeret. Ille incompoſitum et prae-
dae cupidine vagum hoſtem adortus, coegit in na-
ves: effectisque raptim Liburnicis, adſequitur Ani-
cetum in oſtio fluminis Cohibi, tutum ſub Sedo-
chezorum Regis auxilio, quem pecunia donisque
ad ſocietatem perpulerat. Ac primo Rex minis ar-
misque ſupplicem tueri: poſtquam merces proditio-
nis aut bellum oſtendebatur; fluxa, ut eſt barbaris,
fide, pactus Aniceti exitium, perfugas tradidit, bel-
loque ſervili finis inpoſitus. Laetum ea victoria
Veſpaſianum, cunctis ſuper vota fluentibus, Cremo-
nenſis proelii nuntius in Aegypto adſequitur. Eo
properantius Alexandriam pergit, ut, fracto Vi-
tellii exercitu, urbem quoque externae opis indi-
gam fame urgeret. Namque et Africam, eodem
latere ſitam, terra marique invadere parabat, clau-
ſis annonae ſubſidiis, inopiam ac diſcordiam ho-
49 ſti facturus. Dum hac totius orbis mutatione for-
tuna Imperii transit, Primus Antonius nequaquam
pari innocentia poſt Cremonam agebat; ſatisfactum
bello ratus et cetera ex facili, ſeu felicitas in tali
ingenio avaritiam, ſuperbiam ceteraque occulta ma-
la patefecit: ut captam, Italiam perſultare; ut
ſuas, legiones colere; omnibus dictis factisque
viam ſibi ad potentiam ſtruere: utque licentia mi-
litem inbueret, interfectorum Centurionum ordines
legionibus offerebat. eo ſuffragio turbidiſſimus quis-
que delecti. nec miles in arbitrio Ducum, ſed Du-
ces militari violentia trahebantur. quae ſeditioſa, et
corrumpendae diſciplinae, mox in praedam verte-
bat, nihil adventantem Mucianum veritus; quod
exi-

exitioſius erat, quam Veſpaſianum ſpreviſſe. Cete- A. V.
rum propinqua hieme, et humentibus Pado campis, 823.
expeditum agmen incedere. Signa aquilaeque victri- A. C. 70.
cium legionum, milites vulneribus aut aetate gra- 50
ves, plerique etiam integri, Veronae relicti: ſuffi-
cere cohortes alaeque, et e legionibus lecti, pro-
fligato iam bello, videbantur. Vndecima legio
ſeſe adiunxerat, initio cunctata; ſed, proſperis re-
bus, anxia, quod defuiſſet. Sex millia Dalmata-
rum, recens delectus, comitabantur. Ducebat Pop-
paeus Silvanus, Conſularis: vis conſiliorum penes
Annium Baſſum, legionis Legatum. is Silvanum,
ſocordem bello, et dies rerum verbis terentem,
ſpecie obſequii regebat, ad omniaque, quae agen-
da forent, quieta cum induſtria aderat. Ad has
copias, e claſſicis Ravennatibus, legionariam mili-
tiam poſcentibus, optimus quisque adſciti: claſſem
Dalmatae ſupplevere. Exercitus Ducesque ad Fa-
num Fortunae iter ſiſtunt, de ſumma rerum cunctan-
tes, quod, *motas ex urbe Praetorias cohortes,* au-
dierant, et teneri praeſidiis Apenninum rebantur:
et ipſos, in regione bello adtrita, inopia et ſedi-
tioſae militum voces terrebant, *clavarium* flagitan-
tium. nec pecuniam aut frumentum providerant:
et feſtinatio atque aviditas praepediebant, dum,
quae accipi poterant, rapiuntur. Celeberrimos au- 51
ctores habeo, tantam victoribus adverſus fas nefas-
que inreverentiam fuiſſe, ut gregarius eques, occi-
ſum a ſe, proxima acie, fratrem profeſſus, prae-
mium a Ducibus petierit. Nec illis aut honorare
eam caedem ius hominum, aut ulciſci ratio belli,
permittebat. Diſtulerant, tamquam maiora meri-
tum, quam quae ſtatim exſolverentur: nec quid-

A. V. quam ultra traditur. Ceterum et prioribus civium
823. A. C. bellis par ſcelus inciderat. nam proelio, quo apud
70. Ianiculum adverſus Cinnam pugnatum eſt, Pompeia-
nus miles fratrem ſuum, dein, cognito facinore,
ſeipſum interfecit, ut Siſenna memorat. tanto acrior
apud maiores, ſicut virtutibus gloria, ita flagitiis
poenitentia, fuit. Sed haec aliaque, ex veteri
memoria petita, quotiens res locusque exempla re-
cti, aut ſolatia mali, poſcet, haud abſurde memo-
52 rabimus. Antonio, Ducibusque partium, *prae-
mitti equites, omnemque Vmbriam explorari* placuit,
ſi *qua Apennini iuga clementius adirentur: acciri
aquilas ſignaque et quidquid Veronae militum foret:
Padumque et mare commeatibus compleri.* Erant
inter Duces, qui necterent moras. quippe nimius
iam Antonius, et certiora ex Muciano ſperabantur.
Namque Mucianus, tam celeri victoria anxius, et,
ni praeſens urbe potiretur, expertem ſe belli glo-
riaeque ratus, ad Primum et Varum media ſcripti-
tabat, *inſtandum coeptis*, aut rurſus *cunctandi utili-
tates* edisſerens, atque ita compoſitus, ut ex even-
tu rerum adverſa abnueret, vel proſpera agnoſceret.
Plotium Griphum, nuper ab Veſpaſiano in Senato-
rium ordinem additum, ac legioni praepoſitum, ce-
teroſque ſibi fidos, apertius monuit. Iique omnes,
de feſtinatione Primi ac Vari ſiniſtre, et Muciano
volentia, reſcripſere. Quibus epiſtolis Veſpaſiano
miſſis, effecerat, ut non pro ſpe Antonii conſilia
53 factaque eius aeſtimarentur. Aegre id pati Anto-
nius, et culpam in Mucianum conferre, cuius cri-
minationibus eviluiſſent pericula ſua. nec ſermoni-
bus temperabat, inmodicus lingua, et obſequii in-
ſolens. litteras ad Veſpaſianum compoſuit, iactan-
tius

tius quam ad Principem, nec fine occulta in Mucia- A. V. num infectatione: *fe Pannonicas legiones in arma* 823. A. C. *egiffe: fuis ftimulis excitos Moefiae Duces: fua con-* 70. *ftantia perruptas Alpes, occupatam Italiam, inter-fepta Germanorum Rhaetorumque auxilia. Quod discordes difperfasque Vitellii legiones equeftri procella, mox peditum vi, per diem noctemque, fudiffet, id pulcherrimum et fui operis. Cafum Cremonae bello inputandum. maiore damno, plurium urbium excidiis, veteres civium discordias Reipublicae ftetiffe. Non fe nuntiis, neque epiftolis, fed manu et armis Imperatori fuo militare. neque officere gloriae eorum, qui Afiam interim compofuerint. illis Moefiae pacem, fibi falutem fecuritatemque Italiae, cordi fuiffe. Suis exhortationibus Gallias Hifpaniasque, validiffimam terrarum partem, ad Vefpafianum converfas. Sed cecidiffe in iuritum labores, fi praemia periculorum foli adfequantur, qui periculis non adfuerint.* Nec fefellere ea Mucianum. inde graves fimultates: quas Antonius fimplicius, Mucianus callide, eoque inplacabilius nutriebat.

At Vitellius, fractis apud Cremonam rebus, 54 nuntios cladis occultans, ftulta disfimulatione, remedia potius malorum, quam mala, differebat. Quippe confitenti confultantique fupererant fpes viresque: cum e contrario laeta omnia fingeret, falfis ingravefcebat. Mirum apud ipfum de bello filentium: prohibiti per civitatem fermones: eoque plures, ac, fi liceret, vere narraturi; quia vetabantur, atrociora vulgaverant. Nec Duces hoftium augendae famae deerant, captos Vitellii exploratores circumductosque, ut robora victoris exercitus nofcerent, remittendo: quos omnes Vitellius, fe-

 creto

A. V. 823. A. C. 70. creto percunctatus, interſici iuſſit. Notabili conſtantia Centurio, Iulius Agreſtis, poſt multos ſermones, quibus Vitellium ad virtutem fruſtra accendebat, perpulit, ut ad vires hoſtium ſpectandas, quaeque apud Cremonam acta forent, ipſe mitteretur. Nec exploratione occulta fallere Antonium tentavit, ſed mandata Imperatoris ſuumque animum profeſſus, ut cuncta viſeret, poſtulat. Miſſi, qui locum proelii, Cremonae veſtigia, captas legiones oſtenderent. Agreſtis ad Vitellium remeavit, abnuentique, *vera eſſe, quae adferret*, atque ultro *corruptum* arguenti; *quandoquidem*, inquit, *magno documento opus eſt, nec alius iam tibi aut vitae, aut mortis meae uſus, dabo, cui credas.* atque ita digreſſus, voluntaria morte dicta firmavit. Quidam *iuſſu Vitellii interfectum;* de *fide conſtantiaque* eadem, tradidere.

55 Vitellius, ut e ſomno excitus, *Iulium Priſcum et Alphenum Varum cum XIV Praetoriis cohortibus et omnibus equitum alis obſidere Apenninum* iubet. Secuta e claſſicis legio. Tot millia armatorum, lecta equis viriſque, ſi Dux alius foret, inferendo quoque bello ſatis pollebant. Ceterae cohortes ad tuendam urbem L. Vitellio fratri datae. Ipſe, nihil e ſolito luxu remittens, et diffidentia properus, feſtinare comitia, quibus Conſules in multos annos deſtinabat: foedera ſociis, Latium externis, dilargiri: his tributa dimittere alios, inmunitatibus iuvare: denique, nulla in poſterum cura, lacerare Imperium. Sed vulgus ad magnitudinem beneficiorum aderat: ſtultiſſimus quisque pecuniis mercebatur: apud ſapientes caſſa habebantur, quae neque dari, neque accipi, ſalva Republica, poterant. Tandem flagitante exercitu, qui Mevaniam inſederat,

rat, magno Senatorum agmine, quorum multos A. V.
ambitione, plures formidine trahebat, in castra ve- 823.
nit, incertus animi, et infidis consiliis obnoxius. A. C. 70.
56 Concionanti (prodigiosum dictu) tantum foedarum volucrum supervolitavit, ut nube atra diem obtenderent. Accessit dirum omen, profugus altaribus taurus, disiecto sacrificii adparatu, longe, nec, ubi feriri hostias mos est, confossus. Sed praecipuum ipse Vitellius ostentum erat, ignarus militiae, inprovidus consilii, *quis ordo agminis, quae cura explorandi, quantus urgendo trahendove bello modus*, alios rogitans, et ad omnes nuntios, vultu quoque et incessu trepidus, dein temulentus. Postremo taedio castrorum, et, audita defectione Misenensis classis, Romam revertit, recentissimum quodque vulnus pavens, summi discriminis incuriosus. Nam, cum transgredi Apenninum, integro exercitus sui robore, et fessos hieme atque inopia hostes adgredi, in aperto foret; dum dispergit vires, acerrimum militem, et usque in extrema obstinatum, trucidandum capiendumque tradidit, peritissimis Centurionum dissentientibus, et, si consulerentur, vera dicturis. Arcuere eos intimi amicorum Vitellii, ita formatis Principis auribus, ut aspere, quae utilia, nec quidquam, nisi iucundum et laesurum, acciperet.
57 Sed classem Misenensem (tantum civilibus discordiis etiam singulorum audacia valet) Claudius Faventinus, Centurio, per ignominiam a Galba dimissus, ad defectionem traxit, fictis Vespasiani epistolis pretium proditionis ostentans. Praeerat classi Claudius Apollinaris, neque fidei constans, neque strenuus in perfidia. et Apinius Tiro, Praetura functus, ac tum forte Minturnis agens, Du-

A. C. 823. cem ſe defectoribus obtulit. a quibus municipia co-
A. V. loniaeque inpulſae, praecipuo Puteolanorum in Ve-
70. ſpaſianum ſtudia, contra Capua Vitellio fida, mu-
nicipalem aemulationem bellis civilibus miſcebant.
Vitellius Claudium Iulianum (is nuper claſſem Miſe-
nenſem molli imperio rexerat) permulcendis mili-
tum animis delegit. data in auxilium urbana cohors
et gladiatores, quibus Iulianus praeerat. Vt con-
lata utrimque caſtra, haud magna cunctatione Iulia-
no in partes Veſpaſiani transgreſſo, Tarracinam oc-
cupavere, moenibus ſituque magis, quam ipſorum
58 ingenio tutam. Quae ubi Vitellio cognita, parte
copiarum Narniae cum Praefectis Praetorii relicta,
L. Vitellium fratrem, cum ſex cohortibus et quingen-
tis equitibus, ingruenti per Campaniam bello op-
poſuit. Ipſe aeger animi, ſtudiis militum et cla-
moribus populi, arma poſcentis, refovebatur: dum
vulgus ignavum, et nihil ultra verba auſurum, fal-
ſa ſpecie *exercitum* et *legiones* adpellat. Hortanti-
bus libertis (nam amicorum eius quanto quis clarior,
minus fidus) *vocari tribus* iubet. Dantes nomina
ſacramento adigit. ſuperfluente multitudine, curam
delectus in Conſules partitur. Servorum numerum
et pondus argenti Senatoribus indicit. Equites Ro-
mani obtulere operam pecuniasque, etiam liberti-
nis idem munus ultro flagitantibus. Ea ſimulatio
officii, a metu profecta, verterat in favorem. Et
plerique haud perinde Vitellium, quam caſum lo-
cumque Principatus, miſerabantur. nec deerat ipſe:
vultu, voce, lacrimis, miſericordiam elicere; lar-
gus promiſſis, et, quae natura trepidantium eſt,
inmodicus. Quin et *Caeſarem* ſe dici voluit, ad-
ſpernatus antea: ſed tunc, ſuperſtitione nominis,
et

et quia in metu conſilia prudentium et vulgi rumor A. V.
iuxta audiuntur. Ceterum, ut omnia inconſulti in- 823.
petus coepta, initiis valida, ſpatio langueſcunt, di- A. C.
labi paullatim Senatores Equitesque, primo cun- 70.
ctanter, et, ubi ipſe non aderat, mox contemptim et ſine discrimine; donec Vitellius pudore inriti conatus, quae non dabantur, remiſit.
Vt terro- 59
rem Italiae poſſeſſa Mevania, ac velut renatum ex integro bellum, intulerat: ita haud dubium erga Flavianas partes ſtudium tam pavidus Vitellii diſceſſus addidit. Erectus Samnis Pelignusque et Marſi aemulatione, quod Campania praeveniſſet, ut in novo obſequio, ad cuncta belli munia acres erant. Sed foeda hieme, per tranſitum Apennini conflictatus exercitus, et vix quieto agmine nives eluctantibus, patuit, quantum diſcriminis adeundum foret, ni Vitellium retro Fortuna vertiſſet: quae Flavianis Ducibus non minus ſaepe, quam ratio, adfuit. Obvium illic Petilium Cerialem habuere, agreſti cultu et notitia locorum cuſtodias Vitellii elapſum. Propinqua adfinitas Ceriali cum Veſpaſiano, nec ipſe inglorius militiae: eoque inter Duces adſumptus eſt. Flavio quoque Sabino ac Domitiano patuiſſe effugium, multi tradidere. Et miſſi ab Antonio nuntii per varias fallendi artes penetrabant, locum ac praeſidium monſtrantes. Sabinus inhabilem labori et audaciae valetudinem cauſſabatur: Domitiano aderat animus; ſed cuſtodes a Vitellio additi, quamquam ſe ſocios fugae promitterent, tamquam inſidiantes timebantur. Atque ipſe Vitellius, reſpectu ſuarum neceſſitudinum, nihil in Domitianum atrox parabat.
Duces partium 60
ut Carſulas venere, paucos ad requiem dies ſumunt,

A. V. 823. A. C. 70. donec aquilae signaque legionum adsequerentur. et locus ipse castrorum placebat, late prospectans: tuto copiarum adgestu: florentissimis pone tergum municipiis. simul conloquia cum Vitellianis, decem millium spatio distantibus, et proditio sperabatur. Aegre id pati miles, et victoriam malle, quam pacem. ne suas quidem legiones opperiebantur, ut praedae, quam periculorum socias. Vocatos ad concionem Antonius docuit: *esse adhuc Vitellio vires, ambiguas, si deliberarent; acres, si desperassent. Initia bellorum civilium fortunae permittenda; victoriam consiliis et ratione perfici. Iam Misenensem classem et pulcherrimam Campaniae oram descivisse: nec plus e toto terrarum orbe reliquum Vitellio, quam quod inter Tarracinam Narniamque iaceat. Satis gloriae proelio Cremonensi partum, et exitio Cremonae nimium invidiae. ne concupiscerent Romam capere potius, quam servare. maiora illis praemia, et multo maximum decus, si incolumitatem Senatui*
61 *Populoque Rom. sine sanguine quaesissent.* His ac talibus mitigati animi. Nec multo post legiones venere. Et terrore famaque aucti exercitus Vitellianae cohortes nutabant, nullo in bellum adhortante, multis ad transitionem, qui suas centurias turmasque tradere, donum victori, et sibi in posterum gratiam, certabant. Per eos cognitum est, *Interamnam proximis campis praesidio quadringentorum equitum teneri.* Missus extemplo Varus, cum expedita manu, paucos repugnantium interfecit: plures, abiectis armis, veniam petivere: quidam in castra refugi, cuncta formidine inplebant, augendo rumoribus virtutem copiasque hostium, quo amissi praesidii dedecus lenirent. Nec ulla apud Vitellianos flagi-

flagitii poena: et praemiis defectorum verſa fides, A. V.
ac reliquum perfidiae certamen. crebra transfugia 823.
Tribunorum Centurionumque. nam gregarius miles A. C.
induruerat pro Vitellio: donec Priſcus et Alphe- 70.
nus, deſertis caſtris, ad Vitellium regreſſi, pudo-
re proditionis cunctos exſolverent. Iisdem diebus 62
Fabius Valens Vrbini in cuſtodia interficitur. Ca-
put eius Vitellianis cohortibus oſtentatum, ne quam
ultra ſpem foverent. nam, *pervaſiſſe in Germanias
Valentem, et veteres illic novosque exercitus ciere,*
credebant. Viſa caede in deſperationem verſi. et
Flavianus exercitus, inmane quantum animo exitium
Valentis, ut finem belli, accepit. Natus erat
Valens Anagniae, Equeſtri familia: procax mori-
bus, neque abſurdus ingenio, famam urbanitatis
per laſciviam petere. Ludicro iuvenalium ſub Nero-
ne, velut ex neceſſitate, mox ſponte, mimos
actitavit, ſcite magis quam probe. Legatus legio-
nis et fovit Virginium et infamavit. Fonteium Ca-
pitonem conruptum, ſeu quia conrumpere nequi-
verat, interfecit. Galbae proditor: Vitellio fidus
et aliorum perfidia inluſtratus. Abrupta undique 63
ſpe, Vitellianus miles, tranſiturus in partes, id
quoque non ſine decore, ſed ſub ſignis vexillisque
in ſubiectos Narniae campos deſcendere. Flavia-
nus exercitus, ut ad proelium, intentus ornatus-
que, denſis circa viam ordinibus, adſtiterat. Ac-
cepti in medium Vitelliani. et circumdatos Primus
Antonius clementer adloquitur. *pars Narniae, pars
Interamnae ſubſiſtere* iuſſi. relictae ſimul e victricibus
legiones, neque quieſcentibus graves, et adverſus
contumaciam validae. Non omiſere per eos dies
Primus ac Varus, crebris nuntiis *ſalutem et pecu-*

A. V. 823. A. C. 70. *niam et secreta Campaniae* offerre Vitellio, *si, positis armis, seque ac liberos suos Vespasiano permisisset.* In eundem modum et Mucianus composuit epistolas: quibus plerumque fidere Vitellius, ac *de numero servorum, electione litorum,* loqui. Tanta torpedo invaserat animum, ut, si Principem eum fuisse ceteri non meminissent, ipse oblivisceretur.

64 At primores civitatis Flavium Sabinum, Praefectum urbis, secretis sermonibus incitabant, *victoriae famaeque partem capesseret. esse illi proprium militem cohortium urbanarum: nec defuturas vigilum cohortes, servitia ipsorum, fortunam partium, et omnia prona victoribus. ne Antonio Varoque de gloria concederet. Paucas Vitellio cohortes, et maestis undique nuntiis trepidas: populi mobilem animum: et, si se Ducem praebuisset, easdem illas adulationes pro Vespasiano fore. Ipsum Vitellium ne prosperis quidem parem: adeo ruentibus debilitatum. Gratiam patrati belli penes eum, qui urbem occupasset. Id Sabino convenire, ut Imperium fratri reservaret; id Vespasiano, ut ceteri post Sabinum haberentur.*

65 Haudquaquam erecto animo eas voces accipiebat, invalidus senecta. Erant, qui occultis suspicionibus incesserent, tamquam *invidia et aemulatione fortunam fratris moraretur.* Namque Flavius Sabinus, aetate prior, privatis utriusque rebus, auctoritate pecuniaque Vespasianum anteibat. Et credebatur adfectam eius fidem praeiuvisse, domo agrisque pignori acceptis. Vnde, quamquam manente in speciem concordia, offensarum operta metuebantur. Melior interpretatio: *mitem virum abhorrere a sanguine et caedibus: eoque crebris cum Vitellio sermonibus*

nibus de pace, ponendisque per conditionem armis, A. V.
agitare. Saepe domi congressi, postremo in aede 823. A. C.
Apollinis, ut fama fuit, pepigere. Verba voces- 70.
que duos testes habebant, Cluvium Rufum et Silium Italicum. Vultus procul visentibus notabantur: Vitellii proiectus et degener; Sabinus non insultans et miseranti propior.
66 Quod si tam facile suorum mentes flexisset Vitellius, quam ipse cesserat, incruentam urbem Vespasiani exercitus intrasset. Ceterum, ut quisque Vitellio fidus, ita pacem et conditiones abnuebant, *discrimen ac dedecus* ostentantes, *et fidem in libidine victoris. Nec tantam Vespasiano superbiam, ut privatum Vitellium pateretur: ne victos quidem laturos. Ita periculum ex misericordia. Ipsum sane senem, et prosperis adversisque satiatum. Sed quod nomen, quem statum filio eius, Germanico, fore? Nunc pecuniam et familiam et beatos Campaniae sinus promitti: sed, ubi Imperium Vespasianus invaserit, non ipsi, non amicis eius, non denique exercitibus securitatem, nisi exstincto aemulatu, redituram. Fabium illis Valentem, captivum et casibus dubiis reservatum, praegravem fuisse: nedum Primus ac Fuscus et specimen partium Mucianus, ullam in Vitellium, nisi occidendi, licentiam habeant. Non a Caesare Pompeium, non ab Augusto Antonium incolumes relictos. nisi forte Vespasianus altiores spiritus gerat, Vitellii cliens, cum Vitellius conlega Claudio foret. Quin, ut censuram patris, ut tres Consulatus, ut tot egregiae domus honores deceret, desperatione saltem in audaciam accingeretur. perstare militem, superesse studia populi. Denique nihil atrocius eventurum, quam in quod sponte ruant. moriendum victis,*

mo-

A. V. *moriendum deditis: id ſolum referre, noviſſimum*
823. A. C. *ſpiritum per ludibrium et contumelias effundant, an*
70. *per virtutem.* Surdae ad fortia conſilia Vitellio
67 aures. Obruebatur animus miſeratione curaque, ne,
pertinacibus armis, minus placabilem victorem re-
linqueret coniugi ac liberis. Erat illi et feſſa aeta-
te parens; quae tamen, paucis ante diebus, op-
portuna morte excidium domus praevenit, nihil Prin-
cipatu filii adſecuta, niſi luctum et bonam famam.
XV. Kal. Ianuar. audita defectione legionis cohor-
tiumque, quae ſe Narniae dediderant, pullo ami-
ctu palatio degreditur, maeſta circum familia. Si-
mul ferebatur lecticula parvulus filius, velut in fu-
nebrem pompam. Voces populi blandae et intem-
68 peſtivae: miles minaci ſilentio. Nec quisquam
adeo rerum humanarum inmemor, quem non com-
moveret illa facies: Romanum Principem, et ge-
neris humani paullo ante dominum, relicta fortunae
ſuae ſede, per populum, per urbem, exire de Im-
perio. Nihil tale viderant, nihil audierant. re-
pentina vis Dictatorem Caeſarem oppreſſerat; occul-
tae Caium inſidiae: nox et ignotum rus fugam Ne-
ronis absconderant: Piſo et Galba tamquam in acie
cecidere: in ſua concione Vitellius, inter ſuos mi-
lites, proſpectantibus etiam feminis, pauca et prae-
ſenti maeſtitiae congruentia locutus: *cedere ſe pa-
cis et Reipublicae cauſſa: retinerent tantum memo-
riam ſui fratremque et coniugem et innoxiam libero-
rum aetatem miſerarentur:* ſimul filium protendens,
modo ſingulis, modo univerſis commendans, po-
ſtremo fletu praepediente, adſiſtenti Conſuli (Caeci-
lius Simplex erat) exſolutum a latere pugionem,
velut ius necis vitaeque civium, reddebat. Ad-
ſper-

ſpernante Conſule, reclamantibus, qui in concione adſtiterant, ut in aede Concordiae poſiturus inſignia Imperii, domumque fratris petiturus, diſceſſit. A. V. 823. A. C. 70. Maior hic clamor obſiſtentium Penatibus privatis, *in palatium* vocantium. Interclusum aliud iter, idque ſolum, quod in Sacram viam pergeret, patebat. tum conſilii inops, in palatium rediit. Praevenerat rumor, *eiurari ab eo Imperium:* ſcripſeratque Flavius Sabinus cohortium Tribunis, *ut militem cohiberent.*
69 Igitur, tamquam omnis Reſpublica in Veſpaſiani ſinum ceſſiſſet, primores Senatus et plerique Equeſtris ordinis omniſque miles urbanus et vigiles domum Flavii Sabini complevere. illuc de ſtudiis vulgi et minis Germanicarum cohortium adfertur. Longius iam progreſſus erat, quam ut regredi poſſet: et ſuo quisque metu, ne disiectos, eoque minus validos, Vitelliani conſectarentur, cunctantem in arma inpellebant. Sed, quod in eiusmodi rebus accidit, conſilium ab omnibus datum eſt, periculum pauci ſumpſere. Circa lacum Fundani, deſcendentibus, qui Sabinum comitabantur, armatis occurrunt promptiſſimi Vitellianorum. Modicum ibi proelium, inproviſo tumultu, ſed proſperum Vitellianis fuit. Sabinus, re trepida, quod tutiſſimum e praeſentibus, arcem capitolii inſedit milite et quibusdam Senatorum Equitumque: quorum nomina tradere haud promptum eſt, quoniam, victore Veſpaſiano, multi id meritum erga partes ſimulavere. Subierunt obſidium etiam feminae; inter quas maxime inſignis Verulana Gratilla, neque liberos, neque propinquos, ſed bellum ſecuta. Vitellianus miles cuſtodia ſocordi clauſos circumdedit; eoque, concubia nocte, ſuos liberos Sabinus et Domi-

A. V. Domitianum, fratris filium, in capitolium accivit:
823. missio per neglecta ad Flavianos Duces nuntio, qui,
A. C. 70. *circumsideri ipsos, et, ni subveniretur, arctas res*
nuntiaret. Noctem adeo quietam egit, ut degredi
sine noxa potuerit. quippe miles Vitellii, adversus
pericula ferox, laboribus et vigiliis parum inten-
tus erat, et hibernus imber, repente fusus, ocu-
70 los auresque inpediebat. Luce prima Sabinus, an-
tequam invicem hostilia coeptarent, Cornelium Mar-
tialem, e primipilaribus, ad Vitellium misit, cum
*mandatis et questu, quod pacta turbarentur. Simu-
lationem prorsus et imaginem deponendi Imperii fuis-
se, ad decipiendos tot inlustres viros. Cur enim e
rostris fratris domum, inminentem foro, et inritan-
dis hominum oculis, quam Aventinum et Penates
uxoris petisset? Ita privato, et omnem Principatus
speciem vitanti, convenisse. Contra Vitellium in
palatium, in ipsam Imperii arcem regressum: inde
armatum agmen emissum: stratam innocentium cae-
dibus celeberrimam urbis partem: ne capitolio qui-
dem abstineri. Togatum nempe se, et unum e Se-
natoribus, dum inter Vespasianum ac Vitellium proe-
liis legionum, captivitatibus urbium, deditionibus
cohortium iudicatur, iam, Hispaniis Germaniisque
et Britannia desciscentibus, fratrem Vespasiani man-
sisse in fide, donec ultro ad conditiones vocaretur.
Pacem et concordiam victis utilia; victoribus tantum
pulchra esse. Si conventionis poeniteat, non se,
quem perfidia deceperit, ferro peteret, non filium
Vespasiani, vix puberem. quantum, occisis uno se-
ne et uno iuvene, profici? iret obviam legionibus.
et de summa rerum illic certaret: cetera secundum
eventum proelii cessura.* Trepidus ad haec Vitellius

pauca

pauca purgandi sui caussa respondit, culpam *in mi-* A. V.
litem conferens, *cuius nimio ardori inparem esse* 823.
modestiam suam. Et monuit Martialem, *ut per* A. C. 70.
secretam aedium partem occulte abiret, ne a militi-
bus internuntius invisae pacis interficeretur: ipse ne-
que iubendi neque vetandi potens, non iam Impe-
rator, sed tantum belli caussa, erat. Vix dum re- 71
gresso in capitolium Martiale, furens miles aderat,
nullo Duce: sibi quisque auctor: cito agmine fo-
rum et inminentia foro templa praetervecti erigunt
aciem per adversum collem, usque ad primas ca-
pitolinae arcis fores. Erant antiquitus porticus
in latere clivi, dextrae subeuntibus: in quarum
tectum egressi saxis tegulisque Vitellianos obruebant.
Neque illis manus, nisi gladiis, armatae: et ar-
cessere tormenta, aut missilia tela, longum vide-
batur. faces in prominentem porticum iecere. et
sequebantur ignem; ambustasque capitolii fores pe-
netrassent, ni Sabinus revulsas undique statuas, de-
cora maiorum, in ipso aditu, vice muri, obie-
cisset. Tum diversos capitolii aditus invadunt,
iuxta lucum asyli, et qua Tarpeia rupes centum
gradibus aditur. Inprovisa utraque vis; propior
atque acrior per asylum ingruebat. nec sisti pote-
rant scandentes per coniuncta aedificia: quae, ut
in multa pace, in altum edita, solum capitolii ae-
quabant. Hic ambigitur, ignem tectis oppugnato-
res iniecerint, an obsessi, quae crebrior fama est,
quo nitentes ac progressos depellerent. Inde la-
psus ignis in porticus adpositas aedibus: mox sus-
tinentes fastigium Aquilae vetere ligno traxerunt
flammam alueruntque. Sic capitolium, clausis fo-
ribus, indefensum et indireptum, conflagravit. Id 72
faci-

A. V. C. 823. A. 70. facinus post conditam urbem luctuosissimum foedissimumque Reipublicae Populi Rom. accidit: nullo externo hoste, propitiis, si per mores nostros liceret, Deis, sedem Iovis O. M. auspicato a maioribus, pignus Imperii, conditam, quam non Porsena dedita urbe, neque Galli capta, temerare potuissent, furo-
1. re Principum exscindi! Arserat et ante capitolium civili bello, sed fraude privata; nunc palam obsessum, palam incensum: quibus armorum caussis? quo tantae cladis pretio stetit? pro patria bellavimus? Voverat Tarquinius Priscus Rex, bello Sabino, ieceratque fundamenta, spe magis futurae magnitudinis, quam quo modicae adhuc Populi Romani res sufficerent. mox Servius Tullius, sociorum studio; deinde Tarquinius Superbus, capta Suessa Pometia, hostium spoliis exstruxere. Sed gloria operis libertati reservata. pulsis Regibus, Horatius Pulvillus, iterum Consul, dedicavit, ea magnificentia, quam inmensae postea Populi Romani opes ornarent potius, quam augerent. Iisdem rursus vestigiis situm est, postquam, interiecto CCCCXXV. annorum spatio, L. Scipione, C. Norbano coss. flagraverat. Curam victor Sulla suscepit, neque tamen dedicavit: hoc solum felicitati eius negatum. Lutatii Catuli nomen, inter tanta Caesarum opera,
73 usque ad Vitellium mansit. Ea tunc aedes cremabatur. Sed plus pavoris obsessis, quam obsessoribus intulit. Quippe Vitellianus miles, neque astu, neque constantia, inter dubia indigebat. Ex diverso trepidi milites, Dux segnis et veluti captus animi, non lingua, non auribus competere: neque alienis consiliis regi, neque sua expedire: huc illuc clamoribus hostium circumagi: quae iusserat,

veta-

vetare quae vetuerat, iubere. Mox, quod in perditis rebus accidit, omnes praecipere, nemo exſequi. poſtremo, abiectis armis, fugam et fallendi artes circumſpectabant. Inrumpunt Vitelliani et cuncta ſanguine, ferro, flammisque miſcent. Pauci militarium virorum, inter quos maxime inſignes, Cornelius Martialis, Aemilius Pacenſis, Caſperius Niger, Didius Scaeva, pugnam auſi, obtruncantur. Flavium Sabinum, inermem neque fugam coeptantem, circumſiſtunt, et Quinctium Atticum, Conſulem, umbra honoris et ſuamet vanitate monſtratum, quod edicta in populum, pro Veſpaſiano magnifica, probroſa adverſus Vitellium, iecerat. Ceteri per varios caſus elapſi: quidam ſervili habitu, alii ſide clientium contecti, et inter ſarcinas abditi. Fuere, qui, excepto Vitellianorum ſigno, quo inter ſe noſcebantur, ultro rogitantes reſpondentesve, audaciam pro latebra haberent.

A. V. 823. A. C. 70.

74 Domitianus, prima inruptione apud aedituum occultatus, ſollertia liberti, lineo amictu turbae ſacricolarum inmixtus ignoratusque, apud Cornelium Primum, paternum clientem, iuxta Velabrum, delituit. Ac potiente rerum patre, disiecto aeditui contubernio, modicum ſacellum IOVI CONSERVATORI, aramque poſuit, caſusque ſuos in marmore expreſſam. Mox, Imperium adeptus, IOVI CVSTODI templum ingens, ſeque in ſinu Dei ſacravit. Sabinus et Atticus, onerati catenis et ad Vitellium ducti, nequaquam infeſto ſermone vultuque excipiuntur, frementibus, qui ius caedis, et praemia navatae operae, petebant. Clamore a proximis orto, ſordida pars plebis ſupplicium Sabini expoſcit, minas adulationesque miſcet. Stantem pro gradibus pala-

A. V. 823. A. C. 70. tii Vitellium, et preces parantem, pervicere, ut abſiſteret. Tum confoſſum conlaceratumque, et capite truncum, corpus Sabini in Gemonias trahunt.

75 Hic exitus viri haud ſane ſpernendi. Quinque et triginta ſtipendia in Republica fecerat, domi militiaeque clarus: innocentiam iuſtitiamque eius non argueres: ſermonis nimius erat. Id unum ſeptem annis, quibus Moeſiam, duodecim, quibus Praefecturam urbis obtinuit, calumniatus eſt rumor. In fine vitae alii ſegnem, multi moderatum et civium ſanguinis parcum credidere. Quod inter omnes conſtiterit, ante Principatum Veſpaſiani, decus domus penes Sabinum erat. Caedem eius laetam fuiſſe Muciano accepimus. Ferebant plerique, *etiam paci conſultum, dirempta aemulatione inter duos, quorum alter ſe fratrem Imperatoris, alter conſortem Imperii cogitaret.* Sed Vitellius Conſulis ſupplicium poſcenti populo reſtitit, placatus, ac velut vicem reddens, quod interrogantibus, *quis capitolium incendiſſet*, ſe reum Atticus obtulerat. Eaque confeſſione, ſive aptum tempori mendacium fuit, invidiam crimenque agnoviſſe, et a partibus Vitelli amolitus, videbatur.

76 Iisdem diebus L. Vitellius, poſitis apud Feroniam caſtris, excidio Tarracinae inminebat: clauſis illic gladiatoribus remigibusque, qui non egredi moenia, neque periculum in aperto audebant. Praeerat, ut ſupra memoravimus, Iulianus gladiatoribus, Apollinaris remigibus. laſcivia ſocordiaque gladiatorum magis, quam Ducum ſimiles, non vigilias agere, non intuta moenium firmare, noctu dieque fluxi et amoena litorum perſonantes, in miniſterium luxus diſperſis militibus, de bello

tan-

tantum inter convivia loquebantur. Paucos ante A V.
dies diſceſſerat Apinius Tiro: donisque ac pecu- 823 A C.
niis acerbe per municipia conquirendis, plus invi- 70.
diae quam virium partibus addebat. Interim ad L. 77
Vitellium ſervus Verginii Capitonis perfugit, pollicitusque, *ſi praeſidium acciperet, vacuam arcem tradi futurum*, multa nocte cohortes expeditas, ſummis montium iugis, ſuper caput hoſtium ſiſtit. inde miles ad caedem magis, quam ad pugnam decurrit. ſternunt inermes, aut arma capientes, et quosdam ſomno excitos; cum tenebris, pavore, ſonitu tubarum, clamore hoſtili turbarentur. Pauci gladiatorum reſiſtentes, neque inulti cecidere. ceteri ad naves ruebant, ubi cuncta pari formidine inplicabantur, permixtis paganis, quos nullo diſcrimine Vitelliani trucidabant. Sex Liburnicae inter primum tumultum evaſere, in quis Praefectus claſſis Apollinaris: reliquae in litore captae, aut nimio ruentium onere preſſas mare hauſit. Iulianus ad L. Vitellium perductus, et verberibus foedatus, in ore eius iugulatur. Fuere, qui uxorem L. Vitellii Triariam inceſſerent, tamquam *gladio militari cincta, inter luctum cladesque expugnatae Tarracinae, ſuperbe ſaeveque egiſſet.* Ipſe lauream geſtae proſpere rei ad fratrem miſit: percunctatus, *ſtatim regredi ſe, an perdomandae Campaniae inſiſtere iuberet.* Quod ſalutare non modo partibus Veſpaſiani, ſed Reipublicae fuit. nam, ſi recens victoria miles, et, ſuper inſitam pervicaciam, ſecundis ferox, Romam contendiſſet; haud parva mole certatum, nec ſine exitio urbis, foret. quippe L. Vitellio, quamvis infami, inerat induſtria: nec virtutibus, ut boni, ſed, quo mo-

A. V. 823. A. C. 70. do peſſimus quiſque, vitiis valebat. Dum haec in partibus Vitellii geruntur, digreſſus Narnia Veſpaſiani exercitus, feſtos Saturni dies Ocriculi per
78 otium agitabat. Cauſſa tam pravae morae, ut Mucianum opperirentur. Nec defuere, qui Antonium ſuſpicionibus arguerent, tamquam *dolo cunctantem, poſt ſecretas Vitellii epiſtolas, quibus Conſulatum et nobilem filiam et dotales opes, pretium proditionis, offerebat. Alii, ficta haec et in gratiam Muciani compoſita.* Quidam, *omnium id Ducum conſilium fuiſſe, oſtentare potius urbi bellum, quam inferre: quando validiſſimae cohortes a Vitellio deſciviſſent, et, abſciſis omnibus praeſidiis, ceſſurus Imperio videbatur. Sed cuncta feſtinatione, deinde ignavia Sabini, conrupta: qui ſumptis temere armis, munitiſſimam capitolii arcem, et ne magnis quidem exercitibus expugnabilem, adverſus tris cohortes tueri nequiviſſet.* Haud facile quis uni adſignaverit culpam, quae omnium fuit. nam et Mucianus ambiguis epiſtolis victores morabatur, et Antonius praepoſtero obſequio, vel, dum regerit invidiam, crimen meruit. ceterique Duces, dum peractum bellum putant, finem eius inſignivere. Ne Petilius quidem Cerialis, cum mille equitibus praemiſſus, ut transverſis itineribus per agrum Sabinum Salaria via urbem introiret, ſatis maturaverat: donec ob-
79 ſeſſi capitolii fama cunctos ſimul exciret. Antonius per Flaminiam ad Saxa rubra, multo iam noctis, ſerum auxilium venit. Illic *interfectum Sabinum, conflagraſſe capitolium, tremere urbem*, maeſta omnia accepit: *plebem quoque et ſervitia pro Vitellio armari*, nuntiabatur. Et Petilio Ceriali equeſtre proelium adverſum fuerat. namque incau-

tum,

tum, et tamquam ad victos ruentem, Vitelliani, A. V.
interiectus equiti pedes, excepere. pugnatum haud 823. A. C.
procul urbe, inter aedificia hortosque et anfractus 70.
viarum. quae gnara Vitellianis, incomperta hoſtibus, metum fecerant. neque omnis eques concors, adiunctis quibusdam, qui nuper apud Narniam dediti, fortunam partium ſpeculabantur. capitur Praefectus alae, Tullius Flavianus: ceteri foeda fuga conſternantur, non ultra Fidenas ſecutis victoribus.
Eo ſucceſſu ſtudia populi aucta. vulgus urbanum 80
arma cepit. Paucis ſcuta militaria, plures, raptis, quod cuique obvium, telis, *ſignum pugnae* expoſcunt. Agit grates Vitellius, et *ad tuendam urbem prorumpere* iubet. Mox, vocato Senatu, deliguntur legati ad exercitus, ut praetexto Reipublicae concordiam pacemque ſuaderent. Varia legatorum ſors fuit. Qui Petilio Ceriali occurrerant, extremum diſcrimen adiere, adſpernante milite conditiones pacis. vulneratur Praetor, Arulenus Ruſticus. auxit invidiam, ſuper violatum legati Praetorisque nomen, propria dignatio viri. palantur comites: occiditur proximus lictor, dimovere turbam auſus: et, ni dato a Duce praeſidio defenſi forent, ſacrum etiam in exteras gentes legatorum ius, ante ipſa patriae moenia, civilis rabies usque in exitium temeraſſet. Aequioribus animis accepti ſunt, qui ad Antonium venerant, non quia modeſtior miles, ſed Duci plus auctoritatis. Miſcuerat 81
ſe legatis Muſonius Rufus, Equeſtris ordinis, ſtudium philoſophiae et placita Stoicorum aemulatus: coeptabatque, permixtus manipulis, *bona pacis ac belli diſcrimina* diſſerens, armatos monere. Id plerisque ludibrio, pluribus taedio. nec deerant,

A. V. qui propellerent proculcarentque, ni, admonitu mo-
823. A. C. deſtiſſimi cuiusque, et aliis minitantibus, omiſiſſet
70. intempeſtivam ſapientiam. Obviae fuere et virgi-
nes Veſtales cum epiſtolis Vitellii, ad Antonium
ſcriptis. *eximi ſupremo certamini unum diem*, po-
ſtulabat: *ſi moram interieciſſent, facilius omnia con-
ventura.* Virgines cum honore dimiſſae: Vitellio
reſcriptum, *Sabini caede et incendio capitolii direm-*
82 *pta belli commercia.* Tentavit tamen Antonius, voca-
tas ad concionem legiones mitigare, *ut, caſtris
iuxta pontem Mulvium poſitis, poſtera die urbem
ingrederentur.* Ratio cunctandi, ne aſperatus proe-
lio miles, non populo, non Senatui, ne templis
quidem ac delubris Deorum conſuleret. Sed omnem
prolationem, ut inimicam victoriae, ſuſpectabant.
Simul fulgentia per colles vexilla, quamquam in
bellis populus ſequeretur, ſpeciem hoſtilis exerci-
tus fecerant. Tripartito agmine, pars, ut adſti-
terat, Flaminia via, pars iuxta ripam Tiberis in-
ceſſit; tertium agmen per Salariam Collinae por-
tae propinquabat. Plebs invectis equitibus fuſa:
miles Vitellianus trinis et ipſe praeſidiis occurrit.
Proelia ante urbem multa et varia: ſed Flavianis,
conſilio Ducum praeſtantibus, ſaepius proſpera. Ii
tantum conflictati ſunt, qui in partem ſiniſtram ur-
bis, ad Salluſtianos hortos, per anguſta et lubri-
ca viarum flexerant. Superſtantes maceriis hor-
torum Vitelliani, ad ſerum usque diem, ſaxis pilis-
que ſubeuntes arcebant: donec ab equitibus, qui
porta Collina inruperant, circumvenirentur. Con-
currere et in campo Martio infeſtae acies. Pro
Flavianis Fortuna et parta totiens victoria; Vitel-
liani deſperatione ſola ruebant: et, quamquam pul-
ſi,

ſi, rurſus in urbe congregabantur. Aderat pu- A. V.
gnantibus ſpectator populus, utque in ludicro cer- 823.
tamine, hos, rurſus illos clamore et plauſu fove- A. C. 70.
bat: quotiens pars altera inclinaſſet, abditos in 83
tabernis, aut, ſi quam in domum perfugerant, *erui iugularique* expoſtulantes, parte maiore praedae potiebantur. nam, milite ad ſanguinem et caedes obverſo, ſpolia in vulgus cedebant. Saeva ac deformis urbe tota facies. alibi proelia et vulnera; alibi balineae popinaeque: ſimul cruor et ſtrues corporum: iuxta ſcorta et ſcortis ſimiles: quantum in luxurioſo otio libidinum; quicquid in acerbiſſima captivitate ſcelerum: prorſus ut eandem civitatem et furere crederes et laſcivire. Conflixerant ante armati exercitus in urbe, bis L. Sulla, ſemel Cinna victoribus. nec tunc minus crudelitatis: nunc inhumana ſecuritas, et ne minimo quidem temporis voluptates intermiſſae. velut feſtis diebus id quoque gaudium accederet, exſultabant, fruebantur; nulla partium cura, malis publicis laeti.
84 Plurimum molis in oppugnatione caſtrorum fuit, quae acerrimus quisque, ut noviſſimam ſpem, retinebant. Eo intentius victores, praecipuo veterum cohortium ſtudio, cuncta validiſſimarum urbium excidiis reperta ſimul admovent, teſtudinem, tormenta, aggeres, facesque: *quidquid tot proeliis laboris ac periculi hauſiſſent, opere illo conſummari,* clamitantes. *Vrbem Senatui ac Populo Rom. templa Diis reddita: proprium eſſe militis decus in caſtris. illam patriam, illos Penates. ni ſtatim recipiantur, noctem in armis agendam.* Contra Vitelliani, quamquam numero fatoque diſpares, inquietare victoriam, morari pacem, domos arasque cruore foedare, ſu-

A. V. 823. A. C. 70. prema victis ſolatia amplectebantur. Multi ſemianimes, ſuper turres et propugnacula moenium ex ſpiravere. Convulſis portis, reliquus globus obtulit ſe victoribus: et cecidere omnes contrariis vulneribus, verſi in hoſtem. ea cura etiam morientibus decori exitus fuit. Vitellius, capta urbe, per averſam palatii partem, Aventinum, in domum uxoris, ſellula defertur: ut, ſi diem latebra vitaviſſet, Tarracinam ad cohortes fratremque perfugeret. Dein mobilitate ingenii, et quae natura pavoris eſt, cum omnia metuenti praeſentia maxime diſplicerent, in palatium regreditur, vaſtum deſertumque: dilapſis etiam infimis ſervitiorum, aut occurſum eius declinantibus. Terret ſolitudo et tacentes loci: tentat clauſa: inhorreſcit vacuis; feſſusque miſero errore, et pudenda latebra ſemet occultans, ab Iulio Placido, Tribuno cohortis, protrahitur. Vinctae pone tergum manus: laniata veſte, foedum ſpectaculum, ducebatur, multis increpantibus, nullo inlacrimante. deformitas exitus miſericordiam abſtulerat. Obvius e Germanicis militibus Vitellium infeſto ictu, per iram, vel quo maturius ludibriis eximeret, an Tribunum appetierit, in incerto fuit: aurem Tribuni amputavit ac
85 ſtatim confoſſus eſt. Vitellium, infeſtis mucronibus coactum, modo erigere os et offerre contumeliis, nunc cadentes ſtatuas ſuas, plerumque Roſtra, aut Galbae occiſi locum contueri; poſtremo ad Gemonias, ubi corpus Flavii Sabini iacuerat, propulere. Vox una non degeneris animi excepta, cum Tribuno inſultanti, *ſe tamen Imperatorem eius fuiſſe*, reſpondit. Ac deinde ingeſtis vulneribus concidit. Et vulgus eadem pravitate inſectabatur inter-

interfectum, qua foverat viventem. Patria illi Luceria. septimum et quinquagesimum aetatis annum explebat. Consulatum, Sacerdotia, nomen locumque inter primores, nulla sua industria, sed cuncta patris claritudine adeptus. Principatum ei detulere, qui ipsum non noverant. Studia exercitus, raro cuiquam, bonis artibus quaesita, perinde adfuere, quam huic per ignaviam. Inerat tamen simplicitas ac liberalitas: quae, ni adsit modus, in exitium vertuntur. Amicitias, dum magnitudine munerum, non constantia morum, contineri putat, meruit magis, quam habuit. Reipublicae haud dubie intererat, Vitellium vinci: sed inputare perfidiam non possunt, qui Vitellium Vespasiano prodidere, cum a Galba descivissent. Praecipiti in occasum die, ob pavorem Magistratuum Senatorumque, qui dilapsi ex urbe, aut per domos clientium semet occultabant, vocari Senatus non potuit. Domitianum, postquam nihil hostile metuebatur, ad Duces partium progressum et *Caesarem* consalutatum, miles frequens, utque erat in armis, in paternos Penates deduxit.

A. V. 823. A. C. 70.

86.

C. CORNELII TACITI
HISTORIARVM
LIBER QVARTVS.

BREVIARIVM LIBRI.

Cap. I. *Interfecto Vitellio, milites Flaviani in urbe saeviunt.* 2. *Domitianus, nomen sedemque Caesaris nactus, adulteriis filium Principis agit. L. Vitellius interficitur.* 3. *Campania composita, Vespasiano Senatus Consulatum cum Tito filio, Praeturam Domitiano et Consulare imperium, decernit.* 4. *Muciani, Antonii, ceterorum honores. Restituendi capitolii consilium. Libertati consulit Helvidius Priscus, cuius* 5. *vita et mores,* 6 — 8. *et cum Eprio Marcello acre iurgium de legatis ad Principem mittendis.* 9. *De impensis publicis dissensio.* 10. *Musonius Rufus in P. Celerem invehitur.* 11. *Mucianus, urbem ingressus, cuncta in se trahit, Calp. Galerianum caedi curat, Asiaticum libertum servili supplicio tollit.*

12. *Germanicae cladis fama. Eius belli caussa in Batavis,* 13. *Duce Claudio Civile.* 14—16. *Is Batavos, Canninefates, Frisios, excitat, statim dolo, mox aperta vi, Romanos superat.* 17. *Victoriae huius fama motae Germaniae auxilia offerunt* *Civi-*

Civili, qui et Galliarum ſocietatem adfectat. 18. *Hordeonii Flacci ſegnitia. Victi Romani in Vetera caſtra fugiunt.* 19. *Batavorum et Canninefatium cohortes, iuſſu Vitellii in urbem pergentes, corruptae, Civili iunguntur, et* 20. *Bonnenſi proelio Romanorum aciem perfringunt.* 21. *Civilis, conſilii ambiguus, ſuos in verba Veſpaſiani adigit, hoſtilia velans;* 22. 23. *mox Vetera obſidet, fruſtra.* 24. 25. *Hordeonius Flaccus, ſeditione conflictatus, ſummam rerum Voculae permittit.* 26. 27. *Huic additus Herennius Gallus, re male geſta, verberatur. Nova ſeditio.* 28—30. *Civilis, inmenſis auctibus ab univerſa Germania elatus, obſidium Veterum urget, Vbios vexat. Varia certamina.*

31. *Nunciato Cremonenſi proelio, auxilia Gallorum a Vitellio deſciſcunt. Suos quoque Hordeonius in Veſpaſiani verba adigit haeſitantes.* 32. *Ad Civilem miſſus Montanus, ut a bello abſiſtere iubeat, ab ipſo tentatur.* 33. 34. *Cum Vocula confligit Civilis vario eventu, non ſine utriusque Ducis culpa.* 35. *Vocula male utitur victoria. Vetera obſidione liberat.* 36. *Civilis Geldubam capit. Romani milites Hordeonium necant. Vocula per tenebras evadit.* 37. *Mox a Civile ſuperati Voculam denuo ſequuntur, quocum obſidione Magontiacum liberant. Treveri, nunc fidi, mox rebelles.*

38. *Veſpaſianus cum Tito Conſulatum init. Falſi pavores in urbe et a L. Piſone.* 39. *Domitianus Praetor. Vis penes Mucianum. Is Primi Antonii potentiam infringit.* 40. *Reſtituti Galbae honores. Bareae Sorani Manibus, P. Celere dam-*

damnato, satisfactum. 41. *Alii quoque delatores castigati.* 42. *In his Aquilium Regulum, a Messalla fratre defensum, Montanus percellit.* 43. 44. *Idem in Marcellum tentat Helvidius, intercedente Caesare, abolendam priorum temporum memoriam, rato. Itaque in paucos modo saevitum.* 45. *Senenses ob pulsatum Senatorem puniti. Antonius Flamma lege repetundarum damnatus.* 46. *Militaris seditio a Muciano repressa.* 47. *Abrogati Consulatus, quos Vitellius dederat. Funus Censorium Flavio Sabino ductum.* 48 — 50. *L. Pisonis, Africae Proconsulis, caedes. Servi eius egregium mendacium. Oeensium Leptitanorumque discordiae compositae. Fusi Garamantes.* 51. *Parthorum auxilia non recipit Vespasianus.* 52. *Hunc iratum Domitiano Titus mitigat.* 53. *Cura restituendi capitolii in L. Vestinum conlata.*

54. *Audita mors Vitellii duplicaverat bellum per Gallias Germaniasque. Cum incendio capitolii finis Imperio adesse creditus.* 55 — 58. *Interfecto Hordeonio, conspirant cum Civile et Classico Iulius Tutor et Iulius Sabinus. nutant reliquae Galliae. Romanae quoque legiones tentantur, frustra renitente Vocula, quo* 59. 60. *caeso, vinctisque Herennio et Numisio Legatis, istas pro Imperio Galliarum sacramento adigit Civilis, Tutor Agrippinenses, Classicus obsessos ad Vetera.* 61. *Civilis, voti compos, crimen deponit. Tum et maior auctoritas Veledae.* 62. *Captarum legionum moestum silensque agmen. Ala Picentina necem Voculae vindicat.* 63 — 65. *Colonia Agrippinensis, Transrhenanis gentibus invisa, in summum discrimen adducta, cum Civile societatem init,*

it, Veledae Numen donis placat. 66. *Civilis Betasios, Tungros, Nervios in fidem accipit.* 67. *Suri lingones a Sequanis I. Sabinus victus latet.* 68. *Mucianus cum Domitiano ad bellum accingitur.* 69. *Remi Gallias in fide Romana conservant, exceptis Treveris atque Lingonibus.* 70. *Sed nec iis nec reliquis civitatibus, nec ipsis Ducibus satis consilii ac concordiae. Tutor ad Bingium victus.* 71. *Petilius Cerialis Magontiacum venit, spes Romanorum erigit, Valentinum Ducem magna strage adfectum capit.* 72. *Treveros intrat. Militibus, exitium urbis poscentibus, resistit. Victas legiones in castra recipit.* 73. 74. *Treveros et Lingonas officii admonet.* 75. *Civilis et Classicus ad Cerialem litteras mittunt, ad quas ille nihil.* 76. *Civilis cunctandum, Tutor et Classicus statim pugnandum, statuunt.* 77. 78. *Atrox proelium, quo Cerialis, initio victus, mox victor castra hostium exscindit.* 79. *Agrippinenses a Germanis descifcunt.* 80. *Mucianus Vitellii filium interficit. Antonius primus, ad Vespasianum profectus, non pro spe excipitur.* 81. *Multis miraculis coelestis in Vespasianum favor ostensus. Ipse oculorum tabe notum, alium manu aegrum, sanitati restituit.* 82. *Confirmatur omine in templo Serapidis, cuius* 83. 84. *origo Sinopensis, templum Alexandriae magnificum, nomen.* 85. *Valentinus supplicio adfectus.* 86. *Domitianus, frustra tentato Ceriale, an sibi exercitum imperiumque traditurus foret, litterarum studium et amorem carminum simulat. Gesta haec partim eodem anno, partim*

IMP. VESPASIANO ITERVM, TITO FIL. COSS.

Inter-

1 A. V. Interfecto Vitellio, bellum magis deſierat, quam
823. pax coëperat. Armati per urbem victores inplaca-
A. C. bili odio victos conſectabantur. plenae caedibus
70. viae, cruenta fora templaque, paſſim trucidatis,
ut quemque fors obtulerat. Ac mox, augeſcente
licentia, ſcrutari ac protrahere abditos: ſi quem
procerum habitu et iuventa conſpexerant, obtrun-
care, nullo militum aut populi diſcrimine. Quae
ſaevitia, recentibus odiis, ſanguine explebatur, dein
verterat in avaritiam. nihil usquam ſecretum aut
clauſum ſinebant, *Vitellianos occultari*, ſimulantes.
Initium id perfringendarum domuum; vel, ſi reſi-
ſteretur, cauſſa caedis, nec deerat egentiſſimus quis-
que ex plebe: et peſſimi ſervitiorum prodere ultro
dites dominos: alii ab amicis monſtrabantur. Vbi-
que lamenta, conclamationes et forma captae ur-
bis: adeo ut Othoniani Vitellianique militis invi-
dioſa antea petulantia deſideraretur. Duces partium,
accendendo civili bello acres, temperandae victo-
riae inpares. quippe in turbas et diſcordias peſſimo
cuique plurima vis: pax et quies bonis artibus in-
2 digent. Nomen ſedemque Caeſaris Domitianus ac-
ceperat: nondum ad curas intentus, ſed ſtupris
et adulteriis filium Principis agebat. Praefectura
Praetorii penes Arrium Varum: ſumma potentiae
in Primo Antonio. is pecuniam familiamque e Prin-
cipis domo, quaſi Cremonenſem praedam, rapere:
ceteri modeſtia vel ignobilitate, ut in bello obſcu-
ri, ita praemiorum expertes. Civitas pavida et
ſervitio parata, *occupari redeuntem Tarracina L. Vi-
tellium cum cohortibus, exſtinguique reliqua belli*,
poſtulabat. Praemiſſi Ariciam equites: agmen le-

gio-

gionum intra Bovillas ftetit. Nec cunctatus eft Vi- A. V.
tellius, feque et cohortes arbitrio victoris permit- 823.
tere. Et miles infelicia arma, haud minus ira, A. C.
quam metu abiecit. Longus deditorum ordo, fe- 70.
ptus armatis, per urbem inceffit. nemo fupplici 50
vultu; fed triftes et truces et adverfum plaufus ac
lafciviam infultantis vulgi inmobiles. paucos erum-
pere aufos, circumiecti preffere. ceteri in cufto-
diam conditi. Nihil quisquam locutus indignum,
et, quamquam inter adverfa, falva virtutis fama.
Dein L. Vitellius interficitur, par vitiis fratris, in
Principatu eius vigilantior; nec perinde profperis
focius, quam adverfis abstractus. Iisdem diebus 3
Lucilius Baffus, cum expedito equite, ad compo-
nendam Campaniam mittitur: discordibus munici-
piorum animis, magis inter femet, quam contu-
macia adverfus Principem. Vifo milite quies: et
minoribus coloniis inpunitas. Capuae legio tertia
hiemandi cauffa locatur, et domus inluftres addi-
ctae; cum contra Tarracinenfes nulla ope iuvaren-
tur. Tanto proclivius eft iniuriae, quam benefi-
cio, vicem exfolvere: quia gratia oneri, ultio
in quaeftu, habetur. Solatio fuit fervus Verginii
Capitonis, quem proditorem Tarracinenfium dixi-
mus, patibulo adfixus, in iisdem annulis, quos
acceptos a Vitellio geftabat. At Romae Senatus
cuncta Principibus folita Vefpafiano decernit, laetus
et fpei certus. quippe fumpta per Gallias Hifpanias-
que civilia arma, motis ad bellum Germanis, mox
Illyrico, poftquam Aegyptum, Iudaeam Syriamque
et omnis provincias exercitusque luftraverant, vel-
ut expiato terrarum orbe, cepiffe finem videbantur.
Addidere alacritatem Vefpafiani litterae, tamquam

manen-

A. V. 823 A. C. 70. manente bello scriptae. ea prima specie forma: ceterum ut Princeps loquebatur, civilia de se et Reipublicae egregia. nec Senatus obsequium deerat. Ipsi *Consulatus cum Tito filio, Praetura Domitiano et Consulare imperium* decernuntur.
4 Miserat et Mucianus epistolas ad Senatum, quae materiam sermonibus praebuere: *si privatus esset, cur publice loqueretur? potuisse eadem, paucos post dies, loco sententiae dici.* ipsa quoque insectatio in Vitellium fera et sine libertate. Id vero erga Rempublicam superbum, erga Principem contumeliosum, quod, *in manu sua fuisse Imperium donatumque Vespasiano,* iactabat. Ceterum invidia in occulto; adulatio in aperto erant. multo cum honore verborum *Muciano triumphalia* de bello civili data: sed *in Sarmatas expeditio* fingebatur. Adduntur *Primo Antonio Consularia, Cornelio Fusco, et Arrio Varo, Praetoria insignia.* Mox Deos respexere. *restitui* placuit *capitolium.* eaque omnia Valerius Asiaticus, Consul designatus, censuit: ceteri vultu manuque: pauci, quibus conspicua dignitas, aut ingenium adulatione exercitum, compositis orationibus adsentiebantur. Vbi ad Helvidium Priscum, Praetorem designatum, ventum; prompsit sententiam, ut honorificam in bonum Principem, ita falsa aberant, et studiis Senatus adtollebatur. Isque praecipuus illi dies, magnae offensae initium et magnae gloriae fuit.
5 Res poscere videtur, quia iterum in mentionem incidimus viri, saepius memorandi, ut vitam studiaque eius, et quali fortuna sit usus, paucis repetam. Helvidius Priscus, Tarracinae municipio, Cluvio patre, qui ordinem primipili duxisset, ingenium inlustre altioribus studiis iuvenis admodum dedit: non ut

ple-

plerique, ut nomine magnifico segne otium velaret, A. V.
sed quo firmior adversus fortuita Rempublicam ca- 823.
pesseret. doctores sapientiae secutus est, qui sola A. C.
bona, quae honesta, mala tantum, quae turpia: 70.
potentiam, nobilitatem, ceteraque extra animum, neque bonis, neque malis adnumerant. Quaestorius adhuc, a Paeto Thrasea gener delectus, e moribus soceri nihil aeque ac libertatem hausit: civis, Senator, maritus, gener, amicus, cunctis vitae officiis aequabilis, opum contemptor, recti pervicax, constans adversus metus. Erant, quibus ad- 6
petentior famae videretur, quando etiam sapientibus cupido gloriae novissima exuitur. Ruina soceri in exsilium pulsus, ut, Galbae Principatu, rediit, Marcellum Eprium, delatorem Thraseae, adcusare adgreditur. Ea ultio, incertum, maior an iustior, Senatum in studia diduxerat. Nam, si caderet Marcellus, agmen reorum sternebatur. Primo minax certamen, et egregiis utriusque orationibus testatum. Mox, dubia voluntate Galbae, multis Senatorum deprecantibus, omisit Priscus: variis, ut sunt hominum ingenia, sermonibus moderationem laudantium, aut constantiam requirentium. Ceterum, eo Senatus die, quo *de Imperio Vespasiani* censebant, placuerat *mitti ad Principem legatos.* Hinc inter Helvidium et Eprium acre iurgium. Priscus, *eligi nominatim a Magistratibus iuratis*, Marcellus *urnam* postulabat: quae Consulis designati sententia fuerat. Sed Marcelli studium proprius rubor excitabat, ne, 7
aliis electis, posthabitus crederetur. Paullatimque per altercationem ad continuas et infestas orationes provecti sunt, quaerente Helvidio, *quid ita Marcellus iudicium Magistratuum pavesceret? esse illi pe-*

Rr *cuniam*

A. V. 823. A. C. 70. *cuniam et eloquentiam, quis multos anteiret, ni memoria flagitiorum urgeretur. Sorte et urna mores non discerni: suffragia et existimationem Senatus reperta, ut in cuiusque vitam famamque penetrarent. pertinere ad utilitatem Reipublicae, pertinere ad Vespasiani honorem, occurrere illi, quos innocentissimos Senatus habeat, qui honestis sermonibus aures Imperatoris inbuant. Fuisse Vespasiano amicitiam cum Thrasea, Sorano, Sentio: quorum adcusatores, etiamsi puniri non oporteat, ostentari non debere. hoc Senatus iudicio velut admoneri Principem, quos probet, quos reformidet. nullum maius boni Imperii instrumentum, quam bonos amicos. Esse satis Marcello, quod Neronem in exitium tot innocentium inpulerit. Frueretur praemiis et inpunitate; Vespasianum me-*
8 *lioribus relinqueret.* Marcellus, *non suam sententiam inpugnari, sed Consulem designatum censuisse*, dicebat, *secundum vetera exempla, quae sortem legationibus posuissent, ne ambitioni aut inimicitiis locus foret. Nihil evenisse, cur antiquitus instituta exolescerent: aut Principis honor in cuiusquam contumeliam verteretur. sufficere omnes obsequio. id magis vitandum, ne pervicacia quorundam inritaretur animus, novo Principatu suspensus, et vultus quoque ac sermones omnium circumspectans. Se meminisse temporum, quibus natus sit, quam civitatis formam patres avique instituerint: ulteriora mirari, praesentia sequi: bonos Imperatores voto expetere, qualescumque tolerare. Non magis sua oratione Thraseam, quam iudicio Senatus, adflictum. Saevitiam Neronis per huiusmodi imagines inlusisse. nec minus sibi anxiam talem amicitiam, quam aliis exilium. Denique constantia, fortitudine, Catonibus et Brutis*

tis aequaretur Helvidius: se unum esse ex illo Sena- A. V. 823.
tu, qui simul servierit. Suadere etiam Prisco, ne A. C. 70.
supra Principem scanderet: ne Vespasianum, senem triumphalem, iuvenum liberorum patrem, praeceptis coerceret. Quomodo pessimis Imperatoribus sine fine dominationem, ita quamvis egregiis modum libertatis, placere. Haec, magnis utrimque contentionibus iactata, diversis studiis accipiebantur. Vicit pars, quae sortiri legatos malebat, etiam mediis Patrum adnitentibus, retinere morem. Et splendidissimus quisque eodem inclinabat, metu invidiae, si ipsi eligerentur. Secutum aliud certamen. Prae- 9
tores aerarii (nam tum a Praetoribus tractabatur aerarium) *publicam paupertatem* questi, *modum inpensis* postulaverant. Eam curam Consul designatus, ob magnitudinem oneris et remedii difficultatem, Principi reservabat. Helvidius, *arbitrio Senatus agendum*, censuit. Cum perrogarent sententias Consules, Vulcatius Tertullinus, Tribunus plebis, intercessit, *ne quid super tanta re, Principe absente, statueretur.* Censuerat Helvidius, *ut capitolium publice restitueretur, adiuvaret Vespasianus.* Eam sententiam modestissimus quisque silentio, deinde oblivio transmisit. Fuere, qui et meminissent. Tum invectus est Musonius Rufus in *Pu-* 10
blium Celerem, a quo Barcam Soranum falso testimonio circumventum, arguebat. Ea cognitione renovari odia adcusationum videbantur. sed vilis et nocens reus protegi non poterat. Quippe Sorani sancta memoria: Celer professus sapientiam, dein testis in Baream, proditor corruptorque amici et cuius se magistrum ferebat. Proximus dies caussae destinatur. Nec tam Musonius aut Publius, quam

A. V. Priscus et Marcellus ceterique, motis ad ultionem
823. animis, exspectabantur. Tali rerum statu, cum
A. C. 70. discordia inter patres, ira apud victos, nulla in vi-
11 ctoribus auctoritas, non leges, non Princeps in civitate essent, Mucianus, urbem ingressus, cuncta simul in se traxit. fracta Primi Antonii Varique Arrii potentia, male dissimulata in eos Muciani iracundia, quamvis vultu tegeretur. Sed civitas, rimandis offensis sagax, verterat se transtuleratque. Ille unus ambiri, coli. nec deerat ipse: stipatus armatis, domos hortosque permutans, adparatu, incessu, excubiis, vim Principis amplecti, nomen remittere. Plurimum terroris intulit caedes Calpurnii Galeriani. Is fuit filius C. Pisonis, nihil ausus: sed nomen insigne, et decora ipsi iuventa, rumore vulgi celebrabantur: erantque in civitate adhuc turbida, et novis sermonibus laeta, qui Principatus inanem ei famam circumdarent. Iussu Muciani custodia militari cinctus, ne in ipsa urbe conspectior mors foret, ad quadragesimum ab urbe lapidem, via Appia, fuso per venas sanguine, exstinguitur. Iulius Priscus, Praetoriarum, sub Vitellio, cohortium Praefectus, se ipse interfecit, pudore magis, quam necessitate. Alphenus Varus ignaviae infamiaeque suae superfuit. Asiaticus enim (is libertus) malam potentiam servili supplicio expiavit.

12 Iisdem diebus crebrescentem cladis Germanicae famam, nequaquam maesta civitas excipiebat. *caesos exercitus, capta legionum hiberna, descivisse Gallias*, non ut mala loquebantur. Id bellum quibus caussis ortum, quantò externarum sociarùmque gentium motu flagraverit, altius expediam. Batavi,

vi, donec trans Rhenum agebant, pars Cattorum: A. V.
ſeditione domeſtica pulſi, extrema Gallicae orae, 823.
vacua cultoribus, ſimulque inſulam, nunc Bataviam, A. C.
occupavere, quam mare Oceanus fronte, Rhenus amnis tergum ac latera circumluit: nec opibus, 70.
ſocietate validiorum, adtriti, viros tantum armaque Imperio miniſtrant. diu Germanicis bellis exerciti: mox aucta per Britanniam gloria, transmiſſis illuc cohortibus, quas vetere inſtituto nobiliſſimi popularium regebant. Erat et domi delectus eques, praecipuo nandi ſtudio, arma equosque retinens, integris turmis Rhenum perrumpere. Julius Paul- 13
lus et Claudius Civilis, Regia ſtirpe, multo ceteros anteibant. Paullum Fonteius Capito, falſo rebellionis crimine, interfecit. Iniectae Civili catenae, miſſusque ad Neronem et a Galba abſolutus, ſub Vitellio rurſus discrimen adiit, flagitante ſupplicium eius exercitu. Inde cauſſae irarum, ſpesque ex malis noſtris. Sed Civilis, ultra quam barbaris ſolitum, ingenio ſollers, et *Sertorium ſe*, aut *Hannibalem* ferens, ſimili oris dehoneſtamento, ne ut hoſti obviam iretur, ſi a Populo Romano palam deſciviſſet, Veſpaſiani amicitiam ſtudiumque partium praetendit: miſſis ſane ad eum Primi Antonii litteris, quibus, *avertere accita Vitellio auxilia et, tumultus Germanici ſpecie, retentare legiones*, iubebatur. Eadem Hordeonius Flaccus praeſens monuerat, inclinato in Veſpaſianum animo, et Reipublicae cura; cui excidium adventabat, ſi redintegratum bellum et tot armatorum millia Italiam inrupiſſent. Igi- 14
tur Civilis, deſciſcendi certus, occultato interim altiore conſilio, cetera ex eventu indicaturus, novare res hoc modo coepit. Iuſſu Vitellii, Batavo-

A. V. 823. A. C. 70. rum iuventus ad delectum vocabatur; quem, ſuapte natura gravem, onerabant miniſtri avaritia ac luxu, ſenes aut invalidos conquirendo, quos pretio dimitterent. rurſus inpubes, ſed forma conſpicui (et eſt plerisque procera pueritia) ad ſtuprum trahebantur. Hinc invidia: et compoſitae ſeditionis auctores perpulere, ut delectum abnuerent. Civilis primores gentis et promptiſſimos vulgi, ſpecie epularum, ſacrum in nemus vocatos, ubi nocte ac laetitia incaluiſſe videt, a laude gloriaque gentis orſus, iniurias et raptus et cetera ſervitii mala enumerat. *Neque enim ſocietatem, ut olim, ſed tamquam mancipia haberi: quando Legatum, gravi quidem comitatu et ſuperbo cum imperio, venire? tradi ſe Praefectis Centurionibusque: quos ubi ſpoliis et ſanguine expleverint, mutari, exquirique novos ſinus et varia praedandi vocabula. Inſtare delectum, quo liberi a parentibus, fratres a fratribus, velut ſupremum dividantur. Nunquam magis adflictam rem Romanam, nec aliud in hibernis, quam praedam et ſenes. adtollerent tantum oculos et inania legionum nomina ne paveſcerent. at ſibi robur peditum equitumque: conſanguineos Germanos: Gallias idem cupientes: ne Romanis quidem ingratum id bellum, cuius ambiguam fortunam Veſpaſiano inputaturos: victoriae rationem non reddi.*

15 Magno cum adſenſu auditus, barbaro ritu et patriis exſecrationibus univerſos adigit. Miſſi ad Canninefates, qui conſilia ſociarent. Ea gens partem inſulae colit, origine, lingua, virtute, par Batavis; numero ſuperantur. Mox occultis nuntiis perlexit Britannica auxilia, Batavorum cohortes, miſſas in Germaniam, ut ſupra retulimus, ac tum

tum Magontiaci agentes. Erat in Canninefatibus A. V.
stolidae audaciae Brinno, claritate natalium insigni. 823.
pater eius, multa hostilia ausus, Caianarum expe- A. C.
ditionum ludibrium inpune spreverat. Igitur ipso 70.
rebellis familiae nomine placuit, inpositusque scuto, more gentis, et sustinentium humeris vibratus, Dux deligitur. Statimque accitis Frisiis (transrhenana gens est) duarum cohortium hiberna, proxima occupata, Oceano inrumpit. Nec praeviderant impetum hostium milites: nec, si praevidissent, satis virium ad arcendum erat. Capta igitur et direpta castra. dein vagos, et pacis modo effusos, lixas negotiatoresque Romanos invadunt. Simul excidiis castellorum inminebant: quae a Praefectis cohortium incensa sunt, quia defendi nequibant. Signa vexillaque et quod militum in superiorem insulae partem congregantur, Duce Aquillio, Primipilari; nomen magis exercitus, quam robur. Quippe, viribus cohortium abductis, Vitellius, e proximis Nerviorum Germanorumque pagis, segnem numerum armis oneraverat. Civilis, dolo grassan- 16
dum ratus, incusavit ultro Praefectos, *quod castella deseruissent. Se cum cohorte, cui praeerat, Canninefatem tumultum compressurum: illi sua quisque hiberna repeterent.* Subesse fraudem consilio, et dispersas cohortes facilius opprimi, nec Brinnonem Ducem eius belli, sed Civilem esse, patuit: erumpentibus paullatim indiciis, quae Germani, laeta bello gens, non diu occultaverant. Vbi insidiae parum cessere, ad vim transgressus, Canninefates, Frisios, Batavos propriis cuneis componit. directa ex diverso acies, haud procul a flumine Rheno, et obversis in hostem navibus, quas, incensis ca-

A. V. ſtellis, illuc adpulerant. nec diu certato, Tungro-
823 A. C. rum cohors ſigna ad Civilem transtulit: perculſi-
70. que milites inproviſa proditione a ſociis hoſtibus-
que caedebantur. Eadem etiam navibus perfidia.
Pars remigum e Batavis, tamquam inperitia, offi-
cia nautarum propugnatorumque inpediebant. mox
contra tendere, et puppes hoſtili ripae obiicere.
ad poſtremum gubernatores Centurionesque, niſi
eadem volentis, trucidant, donec univerſa quatuor
et viginti navium claſſis transfugeret, aut capere-
17 tur. Clara ea victoria in praeſens, in poſterum
uſui: armaque et naves, quibus indigebant, ade-
pti. magna per Germanias Galliasque fama, *liber-
tatis auctores* celebrabantur. Germaniae ſtatim mi-
ſere legatos, auxilia offerentes. Galliarum ſocie-
tatem Civilis arte donisque adfectabat, captos co-
hortium Praefectos ſuas in civitates remittendo: co-
hortibus, abire, an manere mallent, data poteſtate.
manentibus honorata militia; digredientibus ſpolia
Romanorum offerebantur. Simul ſecretis ſermoni-
bus admonebat *malorum, quae tot annis perpeſſi,
miſeram ſervitutem falſo pacem vocarent. Bata-
vos, quamquam tributorum expertes, arma contra
communes dominos cepiſſe. prima acie fuſum victum-
que Romanum. quid? ſi Galliae iugum exuant?
quantum in Italia reliquum? provinciarum ſanguine
provincias vinci. ne Vindicis aciem cogitarent. Ba-
tavo equite protritos Aeduos Arvernosque. fuiſſe in-
ter Verginii auxilia Belgas: vereque reputantibus,
Galliam ſuismet viribus concidiſſe. Nunc easdem
omnium partes, addito, ſi quid militaris diſcipli-
nae in caſtris Romanorum viguerit. eſſe ſecum ve-
teranas cohortes, quibus nuper Othonis legiones pro-*

cubue-

cubuerint. Servirent Syria Asiaque et suetus Regibus Oriens: multos adhuc in Gallia vivere, ante tributa genitos. Nuper certe, caeso Quinctilio Varo, pulsam e Germania servitutem. Nec Vitellium Principem, sed Caesarem Augustum bello provocatum. Libertatem natura, etiam mutis animalibus, datam. Virtutem proprium hominum bonum. Deos fortioribus adesse. Proinde adriperent vacui occupatos, integri fessos. dum alii Vespasianum, alii Vitellium, foveant, patere locum adversus utrumque. A. V. 823. A. C. 70.

18 Sic in Gallias Germaniasque intentus, si destinata provenissent, validissimarum ditissimarumque nationum Regno inminebat. At Flaccus Hordeonius primos Civilis conatus per dissimulationem aluit. Vbi *expugnata castra, deletas cohortes, pulsum Batavorum insula Romanum nomen*, trepidi nuntii adferebant, Mummium Lupercum, Legatum, (is duarum legionum hibernis praeerat) *egredi adversus hostem* iubet. Lupercus legionarios e praesentibus, Vbios e proximis, Treverorum equites, haud longe agentes, raptim transmisit, addita Batavorum ala, quae iam pridem conrupta, fidem simulabat, ut, proditis in ipsa acie Romanis, maiore pretio fugeret. Civilis, captarum cohortium signis circumdatus, ut suo militi recens gloria ante oculos, et hostes memoria cladis terrerentur, matrem suam sororesque, simul omnium coniuges parvosque liberos, consistere a tergo iubet: hortamenta victoriae, vel pulsis pudorem. Vt virorum cantu, feminarum ululatu, sonuit acies, nequaquam par a legionibus cohortibusque redditur clamor. Nudaverat sinistrum cornu Batavorum ala transfugiens, statimque in nos versa. sed legionarius miles, quamquam

 rebus

A. V. rebus trepidis, arma ordinesque retinebat. Vbio-
823. A. C. rum Treverorumque auxilia, foeda fuga diſperſa,
70. totis campis palantur. Illuc incubuere Germani. Et fuit interim effugium legionibus in caſtra, quibus *Veterum* nomen eſt. Praefectus alae Batavorum, Claudius Labeo, oppidano certamine aemulus Civili, ne interfectus invidiam apud populares, vel, ſi retineretur, ſemina discordiae praeberet,
19 in Friſios avehitur. Iisdem diebus, Batavorum et Canninefatium cohortes, cum iuſſu Vitellii in urbem pergerent, miſſus a Civile nuntius adſequitur. Intumuere ſtatim ſuperbia ferociaque, et *pretium itineris, donativum, duplex ſtipendium, augeri equitum numerum*, promiſſa ſane a Vitellio, poſtulabant, non, ut adſequerentur, ſed cauſſam ſeditioni. Et Flaccus, multa concedendo, nihil aliud effecerat, quam ut acrius expoſcerent, quae ſciebant negaturum. Spreto Flacco, inferiorem Germaniam petivere, ut Civili iungerentur. Hordeonius, adhibitis Tribunis Centurionibusque, conſultavit, *num obſequium abnuentes vi coerceret.* Mox, inſita ignavia et trepidis miniſtris, quos ambiguus auxiliorum animus et ſubito delectu ſuppletae legiones angebant, ſtatuit, continere intra caſtra militem. Dein poenitentia, et arguentibus ipſis, qui ſuaſerant, tamquam ſecuturus, ſcripſit Herennio Gallo, legionis primae Legato, qui Bonnam obtinebat, ut *arceret transitu Batavos: ſe cum exercitu tergis eorum haeſurum.* Et opprimi poterant, ſi hinc Hordeonius, inde Gallus, motis utrimque copiis, medios clauſiſſent. Flaccus omiſit inceptum, aliisque litteris Gallum monuit, ne terreret abeuntes. Vnde ſuſpicio, ſponte Legatorum excita-

citari bellum: cunctaque, quae acciderant aut me- A. V.
tuebantur, non inertia militis, neque hoſtium vi, 823. A. C.
ſed fraude Ducum evenire. Batavi, cum caſtris 70.
Bonnenſibus propinquarent, praemiſere, qui Heren- 20
nio Gallo mandata cohortium exponeret: *nullum ſibi bellum adverſus Romanos, pro quibus totiens bellaſſent. Longa atque inrita militia feſſis patriae atque otii cupidinem eſſe. Si nemo obſiſteret, innoxium iter fore; ſin arma occurrant, ferro viam inventuros.* Cunctantem Legatum milites perpulerant, *fortunam proelii experiretur.* Tria millia legionariorum et tumultuariae Belgarum cohortes, ſimul paganorum lixarumque ignava, ſed procax ante periculum, manus, omnibus portis erumpunt, ut Batavos numero inpares circumfundant. Illi, veteres militiae, in cuneos congregantur, denſi undique et frontem tergaque ac latus tuti. Sic tenuem aciem noſtrorum perfringunt. Cedentibus Belgis, pellitur legio, et vallum portasque trepidi petebant. Ibi plurimum cladis. cumulatae corporibus foſſae. nec caede tantum et vulneribus, ſed ruina et ſuis plerique telis interiere. Victores, colonia Agrippinenſium vitata, nihil cetero in itinere hoſtile auſi, Bonnenſe proelium excuſabant; tamquam petita pace, poſtquam negabatur, ſibimetipſi conſuluiſſent.
Civilis, adventu veteranarum cohortium, iuſti iam 21
exercitus ductor, ſed conſilii ambiguus et vim Romanam reputans, cunctos, qui aderant, in verba Veſpaſiani adigit: mittitque legatos ad duas legiones, quae, priore acie pulſae, in Vetera caſtra conceſſerant, *ut idem ſacramentum acciperent.* Redditur reſponſum, *neque proditoris, neque hoſtium ſe conſiliis uti. Eſſe ſibi Vitellium Principem, pro*

quo

A. V. 823. A. C. 70. *quo fidem et arma usque ad ſupremum ſpiritum retenturos. proinde perfuga Batavus arbitrum rerum Romanarum ne ageret, ſed meritas ſceleris poenas exſpectaret.* Quae ubi relata Civili, incenſus ira, univerſam Batavorum gentem in arma rapit. Iunguntur Bructeri Tencterique et excita nuntiis Ger-
22 mania ad praedam famamque. Adverſus has belli concurrentis minas Legati legionum, Mummius Lupercus et Numiſius Rufus, vallum murosque firmabant. Subverſa longae pacis opera, haud procul caſtris, in modum municipii exſtructa, ne hoſtibus uſui forent. Sed parum proviſum, ut copiae in caſtra conveherentur; rapi permiſere. Ita paucis diebus per licentiam abſumpta ſunt, quae adverſus neceſſitates in longum ſuffeciſſent. Civilis, medium agmen cum robore Batavorum obtinens, utramque Rheni ripam, quo truculentior viſu foret, Germanorum catervis complet, adſultante per campos equite. Simul naves in adverſum amnem agebantur. Hinc veteranarum cohortium ſigna, inde depromptae ſilvis lucisve ferarum imagines, ut cuique genti inire proelium mos eſt, mixta belli civilis externique facie obſtupefecerant obſeſſos. et ſpem oppugnantium augebat amplitudo valli, quod, duabus legionibus ſitum, vix quinque millia armatorum tuebantur. Sed lixarum multitudo, turbata pace
23 illuc congregata, et bello miniſtra aderat. Pars caſtrorum, in collem leniter exſurgens; pars aequo adibatur. quippe, illis hibernis obſideri premique Germanias, Auguſtus crediderat: neque unquam id malorum, ut oppugnatum ultro legiones noſtras venirent. Inde non loco, neque munimentis labor additus: vis et arma ſatis placebant. Batavi Transrhe-

rhenanique, quo discreta virtus manifeſtius ſpecta- A. V.
retur, ſibi quaeque gens conſiſtunt, eminus laceſ- 823. A. C.
ſentes. Poſt, ubi pleraque telorum turribus pin- 70.
nisque moenium inrita haerebant, et deſuper ſaxis
vulnerabantur, clamore atque inpetu invaſere val-
lum, adpoſitis plerique ſcalis, alii per teſtudinem
ſuorum. ſcandebantque iam quidam, cum, gladiis
et armorum incuſſu praecipitati, ſudibus et pilis ob-
ruuntur, praeferoces initio et rebus ſecundis nimii.
Sed tum praedae cupidine adverſa quoque tolerabant.
Machinas etiam, inſolitum ſibi, auſi. nec ulla ipſis
ſolertia: perfugae captivique docebant ſtruere mate-
rias in modum pontis, mox ſubiectis rotis propel-
lere: ut alii ſuperſtantes, tamquam ex aggere, proe-
liarentur; pars intus occulti muros ſubruerent. Sed
excuſſa baliſtis ſaxa ſtravere informe opus: et cra-
tes vineasque parantibus adactae tormentis ardentes
haſtae; ultroque ipſi oppugnatores ignibus peteban-
tur; donec, deſperata vi, verterent conſilium ad
moras, haud ignari paucorum dierum ineſſe alimen-
ta et multum inbellis turbae. Simul ex inopia pro-
ditio et fluxa ſervitiorum fides ac fortuita belli ſpe-
rabantur. Flaccus interim, cognito caſtrorum ob- 24
ſidio, et miſſis per Gallias, qui auxilia concirent,
lectos e legionibus Dillio Voculae, duodeviceſimae
legionis Legato, tradit, ut quam maximis per ri-
pam itineribus celeraret. Ipſe pavidus, invalidus
corpore, inviſus militibus. neque enim ambigue
fremebant, *emiſſas a Magontiaco Batavorum cohor-
tes, diſſimulatos Civilis conatus, adſciri in ſocieta-
tem Germanos. non Primi Antonii, neque Muciani,
ope Veſpaſianum magis adoleviſſe. aperta odia ar-
maque palam depelli: fraudem et dolum obſcura, eo-*

que

A. V. *que inevitabilia. Civilem ſtare contra, ſtruere aciem:*
823. *Hordeonium e cubiculo et lectulo iubere, quidquid ho-*
A. C. *ſti conducat. Tot armatas fortiſſimorum virorum*
70. *manus unius ſenis valetudine regi. Quin potius, interfecto traditore, fortunam virtutemque ſuam malo omine exſolverent.* His inter ſe vocibus inſtinctos flammavere inſuper adlatae a Veſpaſiano litterae, quas Flaccus, quia occultari nequibant, pro concione recitavit: vinctosque, qui adtulerant, ad

25 Vitellium miſit. Sic mitigatis animis, Bonnam, hiberna primae legionis, ventum. Inſenſior illic miles, culpam cladis in Hordeonium vertebat: *eius iuſſu directam adverſus Batavos aciem, tamquam a Magontiaco legiones ſequerentur: eiusdem proditione caeſos, nullis ſupervenientibus auxiliis. Ignota haec ceteris exercitibus, neque Imperatori ſuo nuntiari: cum adcurſu tot provinciarum exſtingui repens perfidia potuerit.* Hordeonius exemplaria omnium litterarum, quibus per Gallias Britanniamque et Hiſpanias auxilia orabat, exercitui recitavit; inſtituitque (peſſimum facinus) ut epiſtolae Aquiliferis legionum traderentur; a quis ante militi, quam Ducibus, legebantur. Tum e ſeditioſis unum vinciri iubet, magis uſurpandi iuris, quam quia unius culpa foret. Motusque Bonna exercitus in coloniam Agrippinenſem; adfluentibus auxiliis Gallorum, qui primo rem Romanam enixe iuvabant: mox, valeſcentibus Germanis, pleraeque civitates adverſum nos armatae ſpe libertatis; et, ſi exuiſſent ſervitium, cupidine imperitandi. Gliſcebat iracundia legionum, nec terrorem unius militis vincula indiderant. quin idem ille arguebat ultro *conſcientiam Ducis: tamquam nuntius inter Civilem Flaccumque*

falſo

falſo crimine teſtis veri opprimeretur. Conſcendit A. V.
tribunal Vocula mira conſtantia, prehenſumque mi- 823. A. C.
litem ac vociferantem *duci ad ſupplicium* iuſſit. Et, 70.
dum mali pavent, optimus quiſque iuſſis paruere.
Exin conſenſu *Ducem Voculam* poſcentibus, Flaccus
ſummam rerum ei permiſit. Sed discordes animos 26
multa efferabant: inopia ſtipendii frumentique;
et ſimul delectum tributaque Galliae adſpernantes;
Rhenus incognita illi caelo ſiccitate vix navium patiens; arti commeatus: diſpoſitae per omnem ripam ſtationes, quae Germanos vado arcerent: eademque de cauſſa minus frugum, et plures, qui conſumerent. Apud imperitos prodigii loco accipiebatur ipſa aquarum penuria, tamquam nos amnes quoque et vetera Imperii munimenta deſererent. quod in pace *fors*, ſeu *natura*, tunc *fatum* et *ira Dei*, vocabatur. Ingreſſis Noveſium tertiadecima legio coniungitur. Additus Voculae in partem curarum Herennius Gallus, Legatus: nec auſi ad hoſtem pergere, loco, cui Gelduba nomen eſt, caſtra fecere. Ibi ſtruenda acie, muniendo vallandoque et ceteris belli meditamentis militem firmabant. Vtque praeda ad virtutem accenderetur, in proximos Gugernorum pagos, qui ſocietatem Civilis acceperant, ductus a Vocula exercitus. Pars cum Herennio Gallo permanſit. Forte navem, haud pro- 27
cul caſtris, frumento gravem, cum per vada haeſiſſet, Germani in ſuam ripam trahebant. Non tulit Gallus, miſitque ſubſidio cohortem. Auctus et Germanorum numerus, paullatimque adgregantibus ſe auxiliis, acie certatum. Germani multa cum ſtrage noſtrorum navem abripiunt. Victi (quod tum in morem verterat) non ſuam ignaviam, ſed perfidiam

A. V. 823. A. C. 70. diam Legati culpabant. Protractum e tentorio, scissa veste, verberato corpore, *quo pretio, quibus consciis, prodidisset exercitum*, dicere iubent. Redit in Hordeonium invidia. Illum *auctorem sceleris*, hunc *ministrum* vocant; donec, exitium minitantibus exterritus, proditionem et ipse Hordeonio obiecit: vinctusque, adventu demum Voculae exsolvitur. Is postera die auctores seditionis morte adfecit. Tanta illi exercitui diversitas inerat licentiae patientiaeque. Haud dubie gregarius miles Vitellio fidus: splendidissimus quisque in Vespasianum proni. inde scelerum ac suppliciorum vices, et mixtus obsequio furor: ut contineri non possent, qui
28 puniri poterant. At Civilem inmensis auctibus universa Germania extollebat, societate nobilissimis obsidum firmata. Ille, ut cuique proximum, *vastari Vbios Treverosque*, et *aliam manum Mosam amnem transire*, iubet, *ut Menapios et Morinos et extrema Galliarum quateret*. Actae utrobique praedae; infestius in Vbiis, quod gens Germanicae originis, eiurata patria, Romanorum nomen, *Agrippinenses*, vocarentur. Caesae cohortes eorum, in vico Marcoduro, incuriosius agentes, quia procul ripa aberant. Nec quievere Vbii, quominus praedas e Germania peterent: primo inpune, dein circumventi sunt; per omne id bellum meliore usi fide, quam fortuna. Contusis Vbiis, gravior et successu rerum ferocior Civilis, obsidium legionum urgebat: intentis custodiis, ne quis occultus nuntius venientis auxilii penetraret. Machinas molemque operum Batavis delegat: Transrhenanos, *proelium poscentis, ad scindendum vallum ire, detrusosque redintegrare certamen*, iubet; superante multitudi-

tudine et facili damno. nec finem labori nox adtu- A. V.
lit. Congeſtis circum linguis accenſisque, ſimul 823.
A. C.
epulantes, ut quisque vino incaluerat, ad pugnam 70.
temeritate inani ferebantur. Quippe ipſorum tela 29
per tenebras vana: Romani conſpicuam Barbarorum aciem, et, ſi quis audacia aut inſignibus effulgens, ad ictum deſtinabant. Intellectum id Civili: et, *reſtincto igne, miſceri cuncta tenebris et armis*, iubet. Tum vero ſtrepitus disſoni, caſus incerti, neque feriendi, neque declinandi providentia. Vnde clamor acciderat, circumagere corpora, tendere arcus: nihil prodeſſe virtus, fors cuncta turbare et ignavorum ſaepe telis fortiſſimi cadere. Apud Germanos inconſulta ira: Romanus miles, periculorum gnarus, ferratas ſudes, gravia ſaxa, non forte iaciebat. Vbi ſonus molientium, aut adpoſitae ſcalae hoſtem in manus dederant, propellere umbone, pilo ſequi: multos, in moenia egreſſos, pugionibus fodere. Sic exhauſta nocte, novam aciem dies aperuit.
Eduxerant Batavi turrim, duplici tabulato, quam, 30
Praetoriae portae (is aequiſſimus locus) propinquantem, promoti contra validi aſſeres et incuſſae trabes perfregere, multa ſuperſtantium pernicie. Pugnatumque in perculſos ſubita et proſpera eruptione. Simul a legionariis, peritia et arte praeſtantibus, plura ſtruebantur. Praecipuum pavorem intulit ſuspenſum et nutans machinamentum, quo repente demiſſo, praeter ſuorum ora ſinguli pluresve hoſtium ſublime rapti, verſo pondere intra caſtra effundebantur. Civilis, omiſſa oppugnandi ſpe, rurſus per otium adſidebat, nuntiis et promiſſis fidem legionum convellens.

A. V. 823. A. C. 70. Haec in Germania ante Cremonenſe proelium geſta, cuius eventum litterae Primi Antonii docuere, addito Caecinae edicto. Et Praefectus cohor-
31 tis e victis, Alpinus Montanus, fortunam partium praeſens fatebatur. Diverſi hinc motus animorum. Auxilia e Gallia, quis nec amor, nec odium in partes, militia ſine adfectu, hortantibus Praefectis, ſtatim a Vitellio deſciſcunt: vetus miles cunctabatur. Sed adigente Hordeonio Flacco, inſtantibus Tribunis, dixit ſacramentum, non vultu, neque animo, ſatis adfirmans: et, cum cetera iurisiurandi verba conciperent, *Veſpaſiani* nomen haeſitantes, aut levi murmure et plerumque ſilentio, trans-
32 mittebant. Lectae deinde pro concione epiſtolae Antonii ad Civilem, ſuſpiciones militum inritavere, tamquam ad ſocium partium ſcriptae, et de Germanico exercitu hoſtiliter. Mox adlatis Geldubam in caſtra nuntiis, eadem dicta factaque: et miſſus cum mandatis Montanus ad Civilem, *ut abſiſteret bello: neve externa armis falſis velaret. Si Veſpaſianum iuvare adgreſſus foret, ſatisfactum coeptis.* Ad ea Civilis primo callide: poſt, ubi videt Montanum praeferocem ingenio, paratumque in res novas, orſus a queſtu periculisque, quae per quinque et viginti annos in caſtris Romanis exhauſiſſet, *Egregium,* inquit, *pretium laboris recepi, necem fratris et vincula mea et ſaeviſſimas huius exercitus voces, quibus ad ſupplicium petitus, iure gentium poenas repoſco. vos autem Treveri, ceteraeque ſervientium animae, quod praemium effuſi totiens ſanguinis exſpectatis, niſi ingratam militiam, inmortalia tributa, virgas, ſecures et dominorum ingenia? En ego Praefectus unius cohortis et Canninefates Batavique, exi-*

exigua Galliarum portio, vana illa castrorum spatia excidimus, vel septa ferro fameque premimus. denique cuius aut libertas sequetur, aut victi iidem erimus. Sic accensum, sed *molliora referre* iussum, dimittit. Ille, ut inritus legationis, rediit, cetera dissimulans, quae mox erupere. Civilis, parte 33 copiarum retenta, veteranas cohortes, et quod e Germanis maxime promptum, adversus Voculam exercitumque eius mittit: Iulio Maximo et Claudio Victore, sororis suae filio, Ducibus. Rapiunt in transitu hiberna alae, Asciburgii sita: adeoque inprovisi castra involavere, ut non adloqui, non pandere aciem Vocula potuerit. Id solum, ut in tumultu, monuit, *subsignano milite media firmare.* auxilia passim circumfusa sunt. Eques prorupit, exceptusque compositis hostium ordinibus, terga in suos vertit. Caedes inde, non proelium. Et Nerviorum cohortes, metu seu perfidia, latera nostrorum nudavere. Sic ad legiones perventum: quae, amissis signis, intra vallum sternebantur; cum repente novo auxilio fortuna pugnae mutatur. Vasconum lectae a Galba cohortes ac tum accitae, dum castris propinquant, audito proeliantium clamore, intentos hostes a tergo invadunt, latioremque, quam pro numero, terrorem faciunt: aliis a Novesio, aliis a Magontiaco, universas copias advenisse credentibus. Is error Romanis addit animos, et, dum alienis viribus confidunt, suas recepere. Fortissimus quisque e Batavis, quantum peditum erat, funduntur: eques evasit cum signis captivisque, quos prima acie conripuerant. Caesorum eo die, in partibus nostris, maior numerus et inbellior; e Germanis ipsa robora. Dux uterque, 34

A. V. 823. A. C. 70.

 pari

A. V. 823. A. C. 70. pari culpa meritus adverſa, proſperis defuere. Nam Civilis, ſi maioribus copiis inſtruxiſſet aciem, circumiri a tam paucis cohortibus nequiſſet, caſtraque perrupta exſcidiſſet. Vocula nec adventum hoſtium exploravit, eoque ſimul egreſſus victusque, dein victoriae parum confiſus, tritis fruſtra diebus, caſtra in hoſtem movit: quem ſi ſtatim inpellere, curſumque rerum ſequi maturaſſet, ſolvere obſidium legionum eodem inpetu potuit. Tentaverat interim Civilis obſeſſorum animos, tamquam perditae apud Romanos res, et ſuis victoria proveniſſet. Circumferebantur ſigna vexillaque: oſtentati etiam captivi. ex quibus unus, egregium facinus auſus, clara voce geſta patefecit, confoſſus illico a Germanis. unde maior indici fides. Simul vaſtatione incendiisque flagrantium villarum, venire victorem exercitum, intelligebatur. *In conſpectu caſtrorum conſtitui ſigna, foſſamque et vallum circumdari*, Vocula iubet: *depoſitis inpedimentis ſarcinisque, expediti certarent.* Hinc in Ducem clamor pugnam poſcentium. et minari adſueverant. Ne tempore quidem ad ordinandam aciem capto, incompoſiti feſſique proelium ſumpſere. nam Civilis aderat, non minus vitiis hoſtium, quam virtute ſuorum, fretus. Varia apud Romanos fortuna, et ſeditioſiſſimus quisque ignavus. quidam, recentis victoriae memores, retinere locum, ferire hoſtem, ſeque et proximos hortari: et, redintegrata acie, manus ad obſeſſos tendere, *ne tempori deeſſent.* Illi, cuncta e muris cernentes, omnibus portis prorumpunt. Ac forte Civilis lapſu equi proſtratus, credita per utrumque exercitum fama, *vulneratum aut interfectum*, inmane quantum ſuis pavoris, et hoſtibus alacritatis

tis, indidit. Sed Vocula, omiſſis fugientium ter- A. V.
gis, vallum turresque caſtrorum augebat, tamquam 823. A. C.
rurſus obſidium inmineret: conrupta totiens victo- 70.
ria, non falſo ſuſpectus bellum malle. Nihil aeque 35
exercitus noſtros, quam egeſtas copiarum, fatigabat. Inpedimenta legionum cum inbelli turba Noveſium miſſa, ut inde, terreſtri itinere, frumentum adveherent: nam flumine hoſtes potiebantur. Primum agmen ſecurum inceſſit, nondum ſatis firmo Civile. qui, ubi *rurſus miſſos Noveſium frumentatores, datasque in praeſidium cohortes, velut multa pace ingredi accepit*, rarum apud ſigna militem, arma in vehiculis, cunctos licentia vagos, compoſitus invadit: praemiſſis, qui pontes et viarum anguſta inſiderent. pugnatum longo agmine et incerto Marte, donec proelium nox dirimeret. Cohortes Geldubam perrexere, manentibus, ut fuerant, caſtris, quae relictorum illic militum praeſidio tenebantur. Non erat dubium, quantum in regreſſu diſcriminis adeundum foret, frumentatoribus onuſtis perculſisque. Addit exercitui ſuo Vocula mille delectos e quinta et quintadecima legionibus, apud Vetera obſeſſis, indomitum militem et Ducibus infenſum. Plures, quam iuſſum erat, profecti, palam in agmine fremebant, *non ſe ultra famem, inſidias Legatorum, toleraturos.* At, qui remanſerant, *deſertos ſe, abducta parte legionum*, querebantur, Duplex hinc ſeditio; aliis revocantibus Voculam, aliis redire in caſtra abnuentibus. Interim 36
Civilis Vetera circumſedit. Vocula Geldubam atque inde Noveſium conceſſit. Civilis capit Geldubam. Mox, haud procul Noveſio, equeſtri proelio proſpere certavit. Sed miles ſecundis adverſisque per-

A. V. 823. A. C. 70. inde in exitium Ducum accendebatur. Et adventu quintanorum quintadecimanorumque auctae legiones, *donativum* expoſcunt, comperto, pecuniam a Vitellio miſſam. Nec diu cunctatus Hordeonius nomine Veſpaſiani dedit. Idque praecipuum fuit ſeditionis alimentum. Effuſi in luxum et epulas, et nocturnos coetus, veterem in Hordeonium iram renovant. nec ullo Legatorum Tribunorumve obſiſtere auſo, (quippe omnem pudorem nox ademerat) protractum e cubili interficiunt. Eadem in Voculam parabantur, niſi ſervili habitu, per tenebras, ignoratus evaſiſſet. Vbi, ſedato inpetu, metus rediit: Centuriones cum epiſtolis ad civitates Galliarum miſere, auxilia ac ſtipendia oraturos.

37 Ipſi, ut eſt vulgus ſine rectore praeceps, pavidum, ſocors, adventante Civile, raptis temere armis ac ſtatim omiſſis, in fugam vertuntur. Res adverſae discordiam peperere, iis, qui e ſuperiore exercitu erant, cauſſam ſuam disſociantibus. Vitellii tamen imagines, in caſtris et per proximas Belgarum civitates, repoſitae, cum iam Vitellius occidiſſet. Dein mutati in poenitentiam primani quartanique et duodeviceſimani, Voculam ſequuntur: apud quem reſumpto Veſpaſiani ſacramento, ad liberandum Magontiaci obſidium ducebantur. Disceſſerant obſeſſores, mixtus ex Cattis, Vſipiis, Mattiacis exercitus, ſatietate praedae, nec incruenti. In via diſperſos et neſcios miles noſter invaſerat. Quin et loricam vallumque per fines ſuos Treveri ſtruxere, magnisque invicem cladibus cum Germanis certabant, donec egregia erga Populum Romanum merita mox rebelles foedarent.

Interea Vefpafianus iterum ac Titus Confulatum A. V.
abfentes inierunt; maefta et multiplici metu fuspen- 824.
fa civitate, quae, fuper inftantia mala, falfos pa- A. C.
vores induerat: *defciviffe Africam. res novas mo-* 71.
liente L. Pifone. 38 Is praeerat provinciae, nequaquam turbidus ingenio: fed, quia naves faevitia hiemis prohibebantur, vulgus, alimenta in dies mercari folitum, cui una ex Republica annonae cura, claufum litus, retineri commeatus, dum timet, credebat; augentibus famam Vitellianis, qui ftudium partium nondum pofuerant; ne victoribus quidem ingrato rumore, quorum cupiditates, externis quoque bellis inexplebiles, nulla umquam civilis victoria fatiavit.
39 Kal. Ianuariis in Senatu, quem Iulius Frontinus, Praetor urbanus, vocaverat, Legatis exercitibusque ac Regibus, *laudes gratesque* decretae: et Tertio Iuliano Praetura, *tamquam transgredientem in partes Vefpafiani legionem deferuiffet,* ablata, ut in Plotium Griphum transferretur. Hormo dignitas Equeftris data. Et mox, eiurante Frontino, Caefar Domitianus Praeturam cepit. Eius nomen epiftolis edictisque praeponebatur, vis penes Mucianum erat: nifi quod pleraque Domitianus, inftigantibus amicis, aut propria libidine, audebat. Sed praecipuus Muciano metus e Primo Antonio Varoque Arrio: quos recentes, clarosque rerum fama ac militum ftudiis, etiam populus fovebat, quia in neminem ultra aciem faevierant. Et ferebatur Antonius Scribonianum Craffum, egregiis maioribus et fraterna imagine fulgentem, ad capeffendam Rempublicam hortatus: haud defutura confciorum manu, ni Scribonianus abnuiffet, ne paratis quidem corrumpi facilis, adeo metuens incerta. Igitur Mu-

A. V. 824. A. C. 71. cianus, quia propalam opprimi Antonius nequibat, multis in Senatu laudibus cumulatum, ſecretis promiſſis onerat, *citeriorem Hiſpaniam* oſtentans, *diſceſſu Cluvii Ruſi vacuam;* ſimul amicis eius Tribunatus Praefecturasque largitur. Dein, poſtquam inanem animum ſpe et cupidine inpleverat, vires abolet: dimiſſa in hiberna legione ſeptima, cuius flagrantiſſimus in Antonium amor. Et tertia legio, familiaris Arrio Varo miles, in Syriam remiſſa. Pars exercitus in Germanias ducebatur. Sic egeſto, quidquid turbidum, redit urbi ſua forma legesque

40 et munia Magiſtratuum. Quo die Senatum ingreſſus eſt Domitianus, *de abſentia patris fratrisque ac iuventa ſua* pauca et modica disſeruit, decorus habitu: et, ignotis adhuc moribus, crebra oris confuſio pro modeſtia accipiebatur. Referente Caeſare, *de reſtituendis Galbae honoribus,* cenſuit Curtius Montanus, *ut Piſonis quoque memoria celebraretur.* Patres utrumque iuſſere: de Piſone inritum fuit. Tum forte ducti, *per quos redderentur bello rapta, quique aera legum, vetuſtate delapſa, noſcerent figerentque, et faſtos, adulatione temporum foedatos, exonerarent, modumque publicis inpenſis facerent.* Redditur Tertio Iuliano Praetura, poſtquam cognitus eſt ad Veſpaſianum confugiſſe: Gripho honor manſit. Repeti inde cognitionem inter Muſonium Rufum et P. Celerem placuit, damnatusque Publius et Sorani Manibus ſatisfactum. Inſignis publica ſeveritate dies, ne privatim quidem laude caruit. Iuſtum indicium expleſſe Muſonius videbatur: diverſa fama Demetrio, Cynicam ſectam profeſſo; quod manifeſtum reum ambitioſius, quam honeſtius, defendiſſet. Ipſi Publio neque animus in periculis, neque

neque oratio ſuppeditavit. Signo ultionis in adcu A V.
ſatores dato, petit a Caeſare Iunius Mauricus, *ut* 824.
commentariorum Principalium poteſtatem Senatui fa- A. C.
ceret, per quos noſceret, quem quisque adcuſandum 71.
popoſciſſet. *Conſulendum tali ſuper re Principem,*
reſpondit. Senatus, inchoantibus primoribus, 41
iusiurandum concepit, quo certatim omnes Magi-
ſtratus, ceteri ut ſententiam rogabantur, *Deos te-
ſtes* advocabant, *nihil ope ſua factum, quo cuius-
quam ſalus laederetur, neque ſe praemium, aut ho-
norem, ex calamitate civium cepiſſe:* trepidis et
verba iurisiurandi per varias artes mutantibus, quis
flagitii conſcientia inerat. Probabant religionem
Patres, periurium arguebant. Eaque velut cenſura
in Sariolenum Voculam et Nonium Actianum et Ce-
ſtium Severum acerrime incubuit, crebris apud Ne-
ronem delationibus famoſos. Sariolenum et recens
crimen urgebat, quod apud Vitellium molitus ea-
dem foret. nec deſtitit Senatus manus intentare Vo-
culae, donec curia excederet. Ad Pactium Afri-
canum transgreſſi, eum quoque proturbant: tam-
quam Neroni Scribonios fratres, concordia opibus-
que inſignes, ad exitium monſtraviſſent. Africanus
neque fateri audebat, neque abnuere poterat: in
Vibium Criſpum, cuius interrogationibus fatigabatur,
ultro converſus, miſcendo quae defendere nequi-
bat, ſocietate culpae invidiam declinavit. Magnam 42
eo die pietatis eloquentiaeque famam Vipſtanus Meſ-
ſala adeptus eſt, nondum Senatoria aetate, auſus
pro fratre, Aquilio Regulo, deprecari. Regulum
ſubverſa Craſſorum et Orphiti domus in ſummum
odium extulerat. Sponte ex SC. adcuſationem ſub-
iiſſe iuvenis admodum, nec depellendi periculi, ſed

A. V. 824. A. C. 71. in ſpem potentiae videbatur. Et Sulpicia Praetextata, Craſſi uxor, quatuorque liberi, ſi cognoſceret Senatus, ultores aderant. Igitur Meſſala non cauſſam, neque reum tueri, ſed periculis fratris ſemet opponens, flexerat quosdam. Occurrit truci oratione Curtius Montanus, eo usque progreſſus, ut, *poſt caedem Galbae, datam interfectori Piſonis pecuniam a Regulo, adpetitumque morſu Piſonis caput*, obiectaret. *Hoc certe*, inquit, *Nero non coegit, nec dignitatem, aut ſalutem, illa ſaevitia redemiſti. Sane toleremus iſtorum defenſiones, qui perdere alios, quam periclitari ipſi, maluerunt. Te ſecurum reliquerat exſul pater, et diviſa inter creditores bona, nondum honorum capax aetas: nihil quod ex te concupiſceret Nero, nihil quod timeret. libidine ſanguinis et hiatu praemiorum ignotum adhuc ingenium, et nullis defenſionibus expertum, caede nobili inbuiſti. cum ex funere Reipublicae raptis Conſularibus ſpoliis, ſeptuagies ſestertio ſaginatus et ſacerdotio fulgens, innoxios pueros, inluſtres ſenes, conſpicuas feminas eadem ruina proſterneres: cum* ſegnitiam Neronis *incuſares*, quod per ſingulas domos ſeque et delatores fatigaret: poſſe univerſum Senatum una voce ſubverti. *Retinete, Patres conſcripti, et reſervate hominem tam expediti conſilii, ut omnis aetas inſtructa ſit, et quomodo ſenes noſtri Marcellum, Criſpum, iuvenes Regulum, imitentur. Invenit etiam aemulos infelix nequitia. quid ſi floreat vigeatque? Et quem adhuc Quaeſtorium offendere non audemus, Praetorium et Conſularem viſuri ſumus? An Neronem extremum dominorum putatis? Idem crediderant, qui Tiberio, qui Caio, ſuperſtites fuerunt: cum interim inteſtabilior et ſaevior*

vior exortus eſt. Non timemus Veſpaſianum: ea A. V.
Principis aetas, ea moderatio. Sed diutius durant 824.
exempla, quam mores. Elanguimus, Patres con- A. C.
ſcripti, nec iam ille Senatus ſumus, qui, occiſo 71.
*Nerone, delatores et miniſtros more maiorum pu-
niendos flagitabat. Optimus eſt, poſt malum Prin-
cipem, dies primus.* Tanto cum adſenſu Senatus 43
auditus eſt Montanus, ut ſpem caperet Helvidius,
poſſe etiam Marcellum proſterni. Igitur a laude
Cluvii Rufi orſus, qui, perinde dives et eloquentia
clarus, nulli umquam ſub Nerone periculum faceſ-
ſiſſet, crimine ſimul exemploque Eprium urgebat:
ardentibus Patrum animis. quod ubi ſenſit Marcel-
lus, velut excedens curia: *Imus*, inquit, *Priſce,
et relinquimus tibi Senatum tuum: regna, praeſen-
te Caeſare.* Sequebatur Vibius Criſpus: ambo in-
fenſi vultu diverſo. Marcellus minacibus oculis,
Criſpus renidens: donec adcurſu amicorum retrahe-
rentur. Cum gliſceret certamen, hinc multi boni-
que, inde pauci et validi, pertinacibus odiis ten-
derent, conſumptus per diſcordiam dies. Proximo 44
Senatu, inchoante Caeſare, *de abolendo dolore ira-
que, et priorum temporum neceſſitatibus*, cenſuit
Mucianus prolixe pro adcuſatoribus: ſimul eos, qui
coeptam, dein omiſſam, actionem repeterent, mo-
nuit ſermone molli et tamquam rogaret. Patres
coeptatam libertatem, poſtquam obviam itum, omi-
ſere. Mucianus, ne ſperni Senatus iudicium, et
cunctis ſub Nerone admiſſis data inpunitas videre-
tur, Octavium Sagittam et Antiſtium Soſianum, Se-
natorii ordinis, egreſſos exſilium, in easdem inſu-
las redegit. Octavius Pontiam Poſtumiam, ſtupro
cognitam et nuptias ſuas abnuentem, inpotens amo-
ris

A. V. ris interfecerat; Sosianus pravitate morum multis
824. exitiosus. Ambo gravi Senatus consulto damnati
A. C. 71. pulsique, quamvis concesso aliis reditu, in eadem
poena retenti sunt. Nec ideo lenita erga Mucianum invidia. Quippe Sosianus ac Sagitta viles,
etiam si reverterentur: adcusatorum ingenia et opes
45 et exercita malis artibus potentia timebantur. Reconciliavit paullisper studia Patrum habita in Senatu
cognitio secundum veterem morem. Manlius Patruitus, Senator, *pulsatum se in colonia Senensi coetu multitudinis et iussu Magistratuum*, querebatur: *nec finem iniuriae hic stetisse: planctum et lamenta et supremorum imaginem praesenti sibi circumdata cum contumeliis et probris, quae in Senatum universum iacerentur.* Vocati, qui arguebantur. Et, cognita caussa, in convictos vindicatum. Additumque SC. quo Senensium plebes modestiae admoneretur. Iisdem diebus Antonius Flamma Cyrenensibus damnatur lege repetundarum, et exsilio ob saevitiam.
46 Inter quae militaris seditio prope exarsit. Praetorianam militiam repetebant a Vitellio dimissi, pro Vespasiano congregati: et inlectus in eandem spem, e legionibus miles promissa stipendia flagitabat: ne Vitelliani quidem sine multa caede pelli poterant; sed inmensa pecunia dicebatur, qua tanta vis hominum retinenda erat. Ingressus castra Mucianus, quo rectius stipendia singulorum spectaret, suis cum insignibus armisque victores constituit, modicis inter se spatiis discretos. Tum Vitelliani, quos apud Bovillas in deditionem acceptos memoravimus, ceterique per urbem et urbi vicina conquisiti producuntur prope intecto corpore. *Eos* Mucianus *diduci, et Germanicum Britannicumque militem, ac*

si

ſi qui aliorum exercituum, ſeparatim adſiſtere, iubet. Illos primus ſtatim adſpectus obſtupefecerat: cum ex diverſo velut aciem, telis et armis trucem, ſemet clauſos nudosque et inluvie deformes, adſpicerent. Vt vero huc illuc distrahi coepere, metus per omnes et praecipua Germanici militis formido, tamquam ea ſeparatione ad caedem deſtinarentur: prenſare commanipularium pectora, cervicibus inneЄti, ſuprema oſcula petere, *ne deſererentur ſoli, neu, in pari cauſſa, disparem fortunam paterentur:* modo Mucianum, modo abſentem Principem, poſtremum caelum ac Deos obteſtari: donec Mucianus, *cunctos eiusdem ſacramenti, eiusdem Imperatoris milites* adpellans. falſo timori obviam iret. Namque et victor exercitus clamore lacrimas eorum iuvabat. Isque finis illa die. Paucis poſt diebus, adloquentem Domitianum firmati iam excepere. Spernunt oblatos agros: *militiam et ſtipendia* orant. Preces erant, ſed quibus contradici non poſſet. igitur in Praetorium accepti. Dein, quibus aetas et iuſta ſtipendia, dimiſſi cum honore. alii ob culpam; ſed carptim ac ſinguli: quo tutiſſimo remedio conſenſus multitudinis extenuatur. Ceterum verane pau- 47
perie, an uti videretur, actum in Senatu, *ut ſexcenties ſeſtertium a privatis mutuum acciperetur.* Praepoſitusque ei curae Poppaeus Silvanus. nec multo poſt neceſſitas abiit, ſive omiſſa ſimulatio. Abrogati inde, legem ferente Domitiano, Conſulatus, quos Vitellius dederat. Funusque Cenſorium Flavio Sabino ductum: magna documenta inſtabilis Fortunae, ſummaque et ima miſcentis. Sub 48
idem tempus L. Piſo Proconſul interficitur. Ea de caede quam veriſſime expediam, ſi pauca ſupra repetiero,

A. V. 824. A. C. 71.

A. V. 824. A. C. 71. petiero, ab initio cauſſisque talium facinorum non abſurda. Legio in Africa auxiliaque tutandis Imperii finibus, ſub D. Auguſto Tiberioque Principibus, Proconſuli parebant. Mox C. Caeſar, turbidus animi, ac M. Silanum, obtinentem Africam, metuens, ablatam Proconſuli legionem, miſſo in eam rem Legato tradidit. aequatus inter duos beneficiorum numerus et, mixtis utriusque mandatis, discordia quaeſita, auctaque pravo certamine. Legatorum vis adolevit diuturnitate officii, vel quia minoribus maior aemulandi cura; Proconſulum ſplendidiſſimus quisque ſecuritati magis, quam potentiae conſulebant.

49 Sed tum legionem in Africa regebat Valerius Feſtus, ſumptuoſae adoleſcentiae, neque modica cupiens, et adfinitate Vitellii anxius. Is crebris ſermonibus tentaveritne Piſonem ad res novas, an tentanti reſtiterit, incertum; quoniam ſecreto eorum nemo adfuit, et, occiſo Piſone, plerique ad gratiam interfectoris inclinavere. Nec ambigitur, provinciam et militem alienato erga Veſpaſianum animo fuiſſe: et quidam e Vitellianis, urbe profugi, oſtentabant Piſoni *nutantes Gallias, paratam Germaniam, pericula ipſius et in pace ſuſpecta tutius bellum.* Inter quae Claudius Sagitta, Praefectus alae Petrinae, proſpera navigatione praevenit Papirium, Centurionem, a Muciano miſſum, adſeveravitque *mandata interficiendi Piſonis Centurioni data. Cecidiſſe Galerianum, conſobrinum eius generumque. Vnam in audacia ſpem ſalutis. Sed duo itinera audendi; ſeu mallet ſtatim arma, ſeu petita navibus Gallia, Ducem ſe Vitellianis exercitibus oſtenderet.* Nihil ad ea moto Piſone, Centurio a Muciano miſſus, ut portum Carthaginis adtigit,

git, magna voce laeta Piſoni omina, tamquam Prin- A. V.
cipi, continuare; obvios et ſubitae rei miraculo 824. A. C.
adtonitos, ut eadem adſtreperent, hortari. vulgus 71.
credulum, ruere in forum: *praeſentiam Piſonis* ex-
poſcere. Gaudio clamoribusque cuncta miſcebant,
indiligentia veri et adulandi libidine. Piſo, indi-
cio Sagittae, vel inſita modeſtia, non in publicum
egreſſus eſt, neque ſe ſtudiis vulgi permiſit. Cen-
turionemque percunctatus, poſtquam, *quaeſitum ſibi
crimen caedemque*, comperit, *animadverti in eum*
iuſſit, haud perinde ſpe vitae, quam ira in percuſ-
ſorem, quod idem ex interfectoribus Clodii Macri,
cruentas Legati ſanguine manus ad caedem Procon-
ſulis retuliſſet. Anxio deinde edicto Carthaginien-
ſibus increpitis, ne ſolita quidem munia uſurpabat,
clauſus intra domum, ne qua motus novi cauſſa vel
forte oriretur. Sed, ubi Feſto conſternatio vulgi, 50
Centurionis ſupplicium, veraque et falſa, more fa-
mae, in maius innotuere, equites in necem Piſo-
nis mittit. Illi raptim vecti, obſcuro adhuc coe-
ptae lucis, domum Proconſulis inrumpunt, deſtri-
ctis gladiis: et magna pars Piſonis ignari, quod
Poenos auxiliares Maurosque in eam caedem delege-
rat. haud procul cubiculo, obvium forte ſervum,
quisnam et ubi eſſet Piſo? interrogavere. Servus
egregio mendacio, *ſe Piſonem eſſe*, reſpondit: ac
ſtatim obtruncatur. nec multo poſt Piſo interficitur.
Namque aderat, qui noſceret, Bebius Maſſa, e
Procuratoribus Africae, iam tunc optimo cuique exi-
tioſus, et in cauſſas malorum, quae mox tulimus,
ſaepius rediturus. Feſtus Adrumeto, ubi ſpecula-
bundus ſubſtiterat, ad legionem contendit, Praefe-
ctumque caſtrorum, Cetronium Piſanum, vinciri
iuſſit,

A. V. 824. A. C. 71. iuffit, proprias ob fimultates: fed *Pifonis fatellitem* vocabat, militesque et Centuriones quosdam puniit, alios praemiis adfecit: neutrum ex merito, fed ut oppreffiffe bellum crederetur. Mox Oeenfium, Leptitanorumque discordias componit, quae, raptu frugum et pecorum inter agreftes, modicis principiis, iam per arma atque acies exercebantur. Nam populus Oeenfis, multitudine inferior, Garamantas exciverat, gentem indomitam et inter adcolas latrociniis fecundam. Vnde arctae Leptitanis res, lateque vaftatis agris intra moenia trepidabant: donec, interventu cohortium alarumque, fufi Garamantes et recepta omnis praeda, nifi quam vagi per
51 inacceffa mapalium ulterioribus vendiderant. At Vefpafiano, poft Cremonenfem pugnam et profperos undique nuntios, *cecidiffe Vitellium*, multi cuiusque ordinis, pari audacia fortunaque hibernum mare adgreffi, nuntiavere. Aderant legati Regis Vologefi, *quadraginta Parthorum equitum millia* offerentes. Magnificum laetumque, tantis fociorum auxiliis ambiri, neque indigere. Gratiae Vologefo actae, mandatumque, *ut legatos ad Senatum mitteret et pacem effe fciret.* Vefpafianus, in Italiam resque urbis intentus, adverfam de Domitiano famam accipit: *tamquam terminos aetatis et conceffa filio egrederetur.* Igitur validiffimam exercitus partem Tito tradit, ad reliqua Iudaici belli perpetran-
52 da. Titum, antequam digrederetur, multo apud patrem fermone oraffe dicebatur, *ne criminantium nuntiis temere accenderetur: integrumque fe ac placabilem filio praeftaret. Non legiones, non claffes, perinde firma imperii munimenta, quam numerum liberorum. Nam amicos tempore, fortuna, cupidinibus*

nibus aliquando, aut erroribus, inminui, transferri, desinere: suum cuique sanguinem indiscretum, sed maxime Principibus: quorum prosperis et alii fruantur, adversa ad iunctissimos pertineant. ne fratribus quidem mansuram concordiam, ni parens exemplum praebuisset. Vespasianus, haud aeque Domitiano mitigatus, quam Titi pietate gaudens, *bono esse animo* iubet, *belloque et armis Rempublicam adtollere: sibi pacem domumque curae fore.* Tum celerrimas navium, frumento onustas, saevo adhuc mari committit. Quippe tanto discrimine urbs nutabat, ut decem haud amplius dierum frumentum in horreis fuerit, cum a Vespasiano commeatus subvenere. Curam restituendi capitolii in L. Vestinum confert, Equestris ordinis virum, sed auctoritate famaque inter proceres. Ab eo contracti Haruspices monuere, *ut reliquiae prioris delubri in paludes aveherentur: templum iisdem vestigiis sisteretur. nolle Deos, mutari veterem formam.* Vndecimo Kal. Iulias, serena luce spatium omne, quod templo dicabatur, evinctum vittis coronisque. Ingressi milites, quis fausta nomina, felicibus ramis. dein virgines Vestales, cum pueris puellisque patrimis matrimisque, aqua, vivis e fontibus amnibusque hausta, perluere. Tum Helvidius Priscus, Praetor, praeeunte Plautio Aeliano, Pontifice, lustrata suovetaurilibus area et super cespitem redditis extis, *Iovem, Iunonem, Minervam praesidesque Imperii Deos* precatus, *uti coepta prosperarent, sedesque suas, pietate hominum inchoatas, Divina ope adtollerent;* vittas, quis ligatus lapis, innexique funes erant, contigit. Simul ceteri Magistratus et Sacerdotes et Senatus et Eques et magna pars populi,

A. V. 824. A. C. 71.

53

A. V. 824. A. C. 71. puli, ſtudio laetitiaque connixi, ſaxum ingens traxere. paſſimque iniectae fundamentis argenti aurique ſtipes et metallorum primitiae, nullis fornacibus victae, ſed ut gignuntur. Praedixere Haruſpices, ne temeraretur opus ſaxo aurove, in aliud deſtinato. Altitudo aedibus adiecta. Id ſolum religio adnuere. et prioris templi magnificentiae defuiſſe creditum.

54 Audita interim per Gallias Germaniasque mors Vitellii duplicaverat bellum. Nam Civilis, omiſſa disſimulatione, in Populum Romanum ruere. Vitellianae legiones vel externum ſervitium, quam Imperatorem Veſpaſianum, malle. Galli ſuſtulerant animos, eandem ubique exercituum noſtrorum fortunam rati: vulgato rumore, *a Sarmatis Dacisque Moeſica ac Pannonica hiberna circumſideri.* paria de Britannia fingebantur. Sed nihil aeque, quam incendium capitolii, ut finem Imperio adeſſe crederent, inpulerat. *Captam olim a Gallis urbem: ſed, integra Iovis ſede, manſiſſe Imperium. Fatali nunc igne ſignum caeleſtis irae datum, et poſſeſſionem rerum humanarum Transalpinis gentibus portendi*, ſuperſtitione vana Druidae canebant. Inceſſeratque fama, primores Galliarum, ab Othone adverſus Vitellium miſſos, antequam digrederentur, pepigiſſe, *ne deeſſent libertati, ſi Populum Romanum continua bellorum civilium ſeries et interna mala fregiſſent.*

55 Ante Flacci Hordeonii caedem, nihil prorupit, quo coniuratio intelligeretur. Interfecto Hordeonio, commeavere nuntii inter Civilem Claſſicumque, Praefectum alae Treverorum. Claſſicus nobilitate opibusque ante alios. Regium illi genus et pace belloque clara origo. Ipſe e maioribus ſuis hoſtis Popu-

Populi Romani quam focius, iactabat. Mifcuere A. V.
fefe Iulius Tutor et Iulius Sabinus: hic Trevir, 824. A. C.
hic Lingon. Tutor ripae Rheni a Vitellio praefe- 71.
ctus: Sabinus, fuper infitam vanitatem, falfae ftirpis gloria incendebatur: *provinciam fuam D. Iulio, per Gallias bellanti, corpore atque adulterio placuiffe.* Hi fecretis fermonibus animos ceterorum fcrutari. ubi, quos idoneos rebantur, confcientia obftrinxere, in colonia Agrippinenfi in domum privatam conveniunt. nam publice civitas talibus inceptis abhorrebat: attamen interfuere quidam Vbiorum Tungrorumque. Sed plurima vis penes Treveros ac Lingonas: nec tulere moras confultandi. certatim proclamant: *furere discordiis Populum Romanum, caefas legiones, vaftatam Italiam, capi cum maxime urbem, omnes exercitus fuis quemque bellis detineri. fi Alpes praefidiis firmentur, coalita libertate, difpecturas Gallias, quem virium fuarum terminum velint.* Haec dicta pariter probataque. de 56
reliquiis Vitelliani exercitus dubitavere. Plerique *interficiendos* cenfebant, *turbidos, infidos, fanguine Ducum pollutos.* Vicit ratio parcendi: *ne, fublata fpe veniae, pertinaciam accenderent. Adliciendos potius in focietatem. Legatis tantum legionum interfectis, ceterum vulgus, confcientia fcelerum et fpe inpunitatis, facile acceffurum.* Ea primi confilii forma. miffique per Gallias concitores belli. Simulatum ipfis obfequium, quo incautiorem Voculam opprimerent. Nec defuere, qui Voculae nuntiarent. Sed vires ad coercendum deerant, infrequentibus infidisque legionibus. Inter ambiguos milites et occultos hoftes, optimum e praefentibus ratus, mutua disfimulatione et iisdem, quibus petebatur,

 batur,

A. V. batur, artibus graſſari; in coloniam Agrippinenſem
824. A. C. deſcendit. Illuc Claudius Labeo, quem, captum
71. et extra conventum amandatum in Friſios, diximus,
conruptis cuſtodibus perfugit. pollicitusque, *ſi praeſidium daretur, iterum in Batavos et potiorem civitatis partem ad ſocietatem Romanam retracturum;* accepta peditum equitumque modica manu, nihil apud Batavos auſus, quosdam Nerviorum Betaſiorumque in arma traxit. Et furtim magis, quam bello, Caninefates Marſacosque incurſabat. Vocula,
57 Gallorum fraude inlectus; ad hoſtem contendit. Nec procul Veteribus aberat, cum Claſſicus ac Tutor, per ſpeciem explorandi praegreſſi, cum Ducibus Germanorum pacta firmavere. Tumque primum discreti a legionibus proprio vallo caſtra ſua circumdant, obteſtante Vocula, *Non adeo turbatam civilibus armis rem Romanam, ut Treveris etiam Lingonibusque deſpectui ſit. Supereſſe fidas provincias, victores exercitus, fortunam Imperii, et ultores Deos. Sic olim Sacrovirum et Aeduos, nuper Vindicem Galliasque, ſingulis proeliis concidiſſe. Eadem rurſus Numina, eadem fata, ruptores foederum exſpectarent. Melius D. Iulio Divoque Auguſto notos eorum animos. Galbam, et infracta tributa, hoſtiles ſpiritus induiſſe. Nunc hoſtes, quia molle ſervitium; cum ſpoliati exutique fuerint, amicos fore.* Haec ferociter locutus, poſtquam perſtare in perfidia Claſſicum Tutoremque videt, verſo itinere, Noveſium concedit. Galli duum millium ſpatio diſtantibus campis conſedere. Illuc commeantium Centurionum militumque emebantur animi: ut (flagitium incognitum) Romanus exercitus in externa verba iurarent, pignusque tanti ſceleris nece aut vin-

culis

culis Legatorum daretur. Vocula, quamquam ple- A. V.
rique fugam ſuadebant, audendum ratus, vocata 824. A. C.
concione, in hunc modum disſeruit. *Numquam* 71.
apud vos verba feci, aut pro vobis ſollicitior, aut 58
pro me ſecurior. Nam mihi exitium parari, libens audio: mortemque in tot malis honeſtam, ut finem miſeriarum, exſpecto. Veſtri me pudet miſeretque, adverſus quos non proelium et acies parantur, id enim fas armorum et ius hoſtium. bellum cum Populo Romano veſtris ſe manibus geſturum, Claſſicus ſperat, Imperiumque et ſacramentum Galliarum oſtentat. Adeo nos, ſi fortuna in praeſens virtusque deſeruit, etiam vetera exempla deficiunt: quotiens Romanae legiones perire praeoptaverint, ne loco pellerentur. ſocii ſaepe noſtri, exſcindi urbes ſuas, ſeque cum coniugibus ac liberis cremari, pertulerunt: neque aliud pretium exitus, quam fides famaque. Tolerant cum maxime inopiam obſidiumque apud Vetera legiones, nec terrore aut promiſſis demoventur. Nobis, ſuper arma et viros et egregia caſtrorum munimenta, frumentum et commeatus, quamvis longo bello pares. Pecunia nuper etiam donativo ſufficit: quod ſive a Veſpaſiano, ſive a Vitellio, datum interpretari mavultis, ab Imperatore certe Romano accepiſtis. Tot bellorum victores, apud Geldubam, apud Vetera, fuſo totiens hoſte, ſi pavetis aciem, indignum id quidem: ſed eſt vallum murique et trahendi artes, donec e proximis provinciis auxilia exercitusque concurrant. Sane ego displiceam. ſunt alii Legati, Tribuni, Centurio denique, aut miles. Ne hoc prodigium toto terrarum orbe vulgetur, vobis ſatellitibus, Civilem et Claſſicum Italiam invaſuros. An, ſi ad moenia urbis

 Ger-

A. V. 824. A. C. 71. *Germani Gallique duxerint, arma patriae inferetis? Horret animus tanti flagitii imagine. Tutorin' Trevero agentur excubiae? Signum belli Batavus dabit? Germanorum catervas fupplebitis? quis deinde sceleris exitus? cum Romanae legiones contra direxerint: transfugae e transfugis, et proditores e proditoribus, inter recens et vetus sacramentum invisi Deis errabitis? Te, Iupiter optime maxime, quem per octingentos viginti annos, tot triumphis coluimus, te, Quirine, Romanae parens urbis, precor venerorque, ut, si vobis non fuit cordi, me Duce haec castra inconrupta et intemerata servari, at certe pollui foedarique a Tutore et Classico ne sinatis. Militibus Romanis aut innocentiam detis, aut maturam et sine noxa poenitentiam.*

59 Varie excepta oratio, inter spem metumque ac pudorem. Digressum Voculam, et de supremis agitantem, liberti servique prohibuere, foedissimam mortem sponte praevenire. Et Classicus, misso Aemilio Longino, desertore primae legionis, caedem eius maturavit. Herennium et Numisium, Legatos, vinciri satis visum. Dein, sumptis Romani Imperii insignibus, in castra venit. Nec illi, quamquam ad omne facinus durato, verba ultra suppeditavere, quam ut sacramentum recitaret. Iuravere, qui aderant, *pro Imperio Galliarum.* Interfectorem Voculae altis ordinibus, ceteros, ut quisque flagitium navaverat, praemiis adtollit. Divisae inde inter Tutorem et Classicum curae. Tutor valida manu circumdatos Agrippinenses, quantumque militum apud superiorem Rheni ripam, in eadem verba adigit, occisis Magontiaci Tribunis, pulso castrorum Praefecto, qui detrectaverant. Classicus corruptissimum quemque

que e deditis *pergere ad obſeſſos* iubet, *veniam oſten-* A. V.
tantes, ſi praeſentia ſequerentur: aliter nihil ſpei. 824. A. C.
famem ferrumque et extrema paſſuros. Adiecere, 71.
qui miſſi erant, exemplum ſuum. Obſeſſos hinc 60
fides, inde egeſtas, inter decus ac flagitium dis-
trahebant. Cunctantibus ſolita inſolitaque alimenta
deerant; abſumptis iumentis equisque et ceteris ani-
malibus, quae profana foedaque in uſum neceſſitas
vertit. Virgulta poſtremo et ſtirpes et internatas
ſaxis herbas vellentes, miſeriarum patientiaeque do-
cumentum fuere: donec egregiam laudem fine tur-
pi macularent, miſſis ad Civilem legatis, *vitam*
orantes. Neque ante preces admiſſae, quam in
verba Galliarum iurarent. Tum, pactus *praedam*
caſtrorum, dat cuſtodes, qui pecuniam, calones,
ſarcinas retentarent, ac qui ipſos leves abeuntes
proſequerentur. Ad quintum fere lapidem coorti
Germani incautum agmen adgrediuntur. Pugnaciſ-
ſimus quisque in veſtigio, multi palantes, occu-
buere: ceteri retro in caſtra profugiunt; querente
ſane Civile et increpante Germanos, *tamquam fidem*
per ſcelus abrumperent. Simulata ea fuerint, an
retinere ſaevientes nequiverit, parum adfirmatur.
Direptis caſtris, faces iniiciunt: cunctosque, qui
proelio ſuperfuerant, incendium hauſit. Civilis, 61
barbaro voto, poſt coepta adverſus Romanos arma,
propexum rutilatumque crinem, patrata demum cae-
de legionum, depoſuit. Et ferebatur, parvulo fi-
lio quosdam captivorum, ſagittis iaculisque puerili-
bus figendos, obtuliſſe. Ceterum neque ſe, ne-
que quemquam Batavum, in verba Galliarum ade-
git: fiſus Germanorum opibus: et, ſi certandum
adverſus Gallos de poſſeſſione rerum foret, inclitus

A. V. 824. A. C. 71. fama et potior. Mummius Lupercus, Legatus legionis, inter dona miſſus Veledae. Ea virgo nationis Bructerae late imperitabat: vetere apud Germanos more, quo pleraſque feminarum fatidicas, et, augeſcente ſuperſtitione, arbitrantur Deas. Tuncque Veledae auctoritas adolevit. nam *proſperas Germanis res et excidium legionum* praedixerat. Sed Lupercus in itinere interfectus. Pauci Centurionum Tribunorumque, in Gallia geniti, reſervantur, pignus ſocietatis. Cohortium, alarum, legionum hiberna ſubverſa cremataque: iis tantum relictis, quae Magontiaci ac Vindoniſſae ſita ſunt.

62 Legio ſextadecima cum auxiliis ſimul deditis a Noveſio in coloniam Treverorum transgredi iubetur, praefinita die, intra quam caſtris excederet. Medium omne tempus per varias curas egere: ignaviſſimus quisque, caeſorum apud Vetera exemplo, paventes; melior pars rubore et infamia: *quale illud iter? quis dux viae? et omnia in arbitrio eorum, quos vitae necisque dominos feciſſent.* Alii, nulla dedecoris cura, pecuniam, aut cariſſima ſibimetipſi circumdare. Quidam expedire arma, telisque tamquam in aciem accingi. Haec meditantibus, advenit proficiſcendi hora, exſpectatione triſtior. Quippe intra vallum deformitas haud perinde notabilis: detexit ignominiam campus et dies. Revulſae Imperatorum imagines, inhonora ſigna, fulgentibus hinc inde Gallorum vexillis: ſilens agmen, et velut longae exſequiae: dux Claudius Sanctus, effoſſo oculo: dirus ore, ingenio debilior. Duplicatur flagitium, poſtquam, deſertis Bonnenſibus caſtris, altera ſe legio miſcuerat. Et, vulgata captarum legionum fama, cuncti, qui paullo ante Romanorum nomen horrebant, procur-

currentes ex agris tectisque et undique effuſi inſoli- A. V.
to ſpectaculo nimium fruebantur. Non tulit ala 824. A. C.
Picentina gaudium inſultantis vulgi: ſpretisque San- 71.
cti promiſſis aut minis, Magontiacum abeunt: ac forte obvio interfectore Voculae, Longino, coniectis in eum telis, initium exſolvendae in poſterum culpae fecere. Legiones, nihil mutato itinere, ante moenia Treverorum conſidunt. Civilis et Claſſi- 63
cus, rebus ſecundis ſublati, an coloniam Agrippinenſem diripiendam exercitibus ſuis permitterent, dubitavere. Saevitia ingenii et cupidine praedae ad excidium civitatis trahebantur: obſtabat ratio belli, et novum Imperium inchoantibus utilis clementiae fama. Civilem etiam beneficii memoria flexit, quod filium eius, primo rerum motu, in colonia Agrippinenſi deprehenſum, honorate cuſtodierant. Sed Transrhenanis gentibus inviſa civitas, opulentia auctuque. Neque alium finem belli rebantur, quam ſi promiſcua ea ſedes omnibus Germanis foret, aut, disiecta, Vbios quoque diſperſiſſet. Igitur Ten- 64
cteri, Rheno discreta gens, miſſis legatis, mandata apud concilium Agrippinenſium edi iubent: quae ferociſſimus e legatis in hunc modum protulit: *Rediſſe vos in corpus nomenque Germaniae, communibus Deis et praecipuo Deorum, Marti, grates agimus: vobisque gratulamur, quod tandem liberi inter liberos eritis. Nam ad hunc diem flumina ac terras et caelum quodammodo ipſum clauſerant Romani: ut conloquia congreſſusque noſtros arcerent; vel, quod contumelioſius eſt viris ad arma natis, inermes ac prope nudi, ſub cuſtode et pretio coiremus. Sed, ut amicitia ſocietasque noſtra in aeternum rata ſit, poſtulamus a vobis, muros coloniae, muni-*

A. V. *menta ſervitii, detrahatis. (etiam fera animalia,*
824. A. C. *ſi clauſa teneas, virtutis obliviſcuntur:) Romanos*
71. *omnes in finibus veſtris trucidetis; haud facile libertas et domini miſcentur, bona interfectorum in medium cedant, ne quis occulere quidquam aut ſegregare cauſſam ſuam poſſit. Liceat nobis vobisque utramque ripam colere, ut olim maioribus noſtris. quomodo lucem diemque omnibus hominibus; ita omnes terras fortibus viris natura aperuit. Inſtituta cultumque patrium reſumite, abruptis voluptatibus, quibus Romani plus adverſus ſubiectos, quam armis, valent. ſincerus et integer et ſervitutis oblitus populus, aut ex aequo agetis, aut aliis imperitabitis.*

65 Agrippinenſes, ſumpto conſultandi ſpatio, quando neque ſubire conditiones metus futuri, neque palam adſpernari conditio praeſens, ſinebat, in hunc modum reſpondent. *Quae prima libertatis facultas data eſt, avidius quam cautius, ſumpſimus, ut vobis ceterisque Germanis, conſanguineis noſtris, iungeremur. Muros civitatis, congregantibus ſe cum maxime Romanorum exercitibus, augere nobis, quam diruere, tutius eſt. Si qui ex Italia, aut provinciis, alienigenae in finibus noſtris fuerant, eos bellum abſumpſit, vel in ſuas quisque ſedes refugere. Deductis olim et nobiscum per connubium ſociatis, quique mox provenere, haec patria eſt. Nec vos adeo iniquos exiſtimamus, ut interfici a nobis parentes, fratres, liberos noſtros velitis. Vectigal et onera commerciorum reſolvimus. Sint tranſitus incuſtoditi; ſed diurni et inermes: donec nova et recentia iura in vetuſtatem conſuetudine vertantur. Arbitrum habebimus Civilem et Veledam, apud quos pacta ſancientur.* Sic lenitis Tencteris, legati ad Civi-

Civilem et Veledam miſſi cum donis, cuncta ex vo- A. V.
luntate Agrippinenſium perpetravere. Sed coram 824. A. C.
adire adloquique Veledam negatum. Arcebantur 71.
adſpectu, quo venerationis plus ineſſet. Ipſa edita
in turre: delectus e propinquis conſulta reſponſaque,
ut internuntius Numinis, portabat. Civilis, ſocie- 66
tate Agrippinenſium auctus, proximas civitates ad-
fectare, aut adverſantibus bellum inferre, ſtatuit.
Occupatisque Sunicis, et iuventute eorum per co-
hortes compoſita, quo minus ultra pergeret, Clau-
dius Labeo Betaſiorum Tungrorumque et Nerviorum
tumultuaria manu reſtitit: fretus loco, quia pon-
tem Moſae fluminis anteceperat. Pugnabaturque in
anguſtiis ambigue, donec Germani transnatantes ter-
ga Labeonis invaſere. Simul Civilis, auſus, an
ex compoſito, intulit ſe agmini Tungrorum, et
clara voce: *non ideo*, inquit, *bellum ſumpſimus,
ut Batavi et Treveri gentibus imperent. Procul
haec a nobis adrogantia. accipite ſocietatem. trans-
gredior ad vos, ſeu me Ducem, ſeu militem, ma-
vultis.* Movebatur vulgus, condebantque gladios;
cum Campanus ac Iuvenalis, ex primoribus Tun-
grorum, univerſam ei gentem dedidere. Labeo,
antequam circumveniretur, profugit. Civilis Beta-
ſios quoque ac Nervios, in fidem acceptos, copiis
ſuis adiunxit: ingens rerum, perculſis civitatum
animis, vel ſponte inclinantibus. Interea Iulius 67
Sabinus, proiectis foederis Romani monumentis,
Caeſarem ſe ſalutari iubet: magnamque et incondi-
tam popularium turbam in Sequanos rapit, conter-
minam civitatem et nobis fidam. Nec Sequani de-
trectavere certamen. Fortuna melioribus adfuit.
Fuſi Lingones. Sabinus feſtinatum temere proelium
pari

A. V. 824. A. C. 71. pari formidine deferuit. Vtque famam exitii fui faceret, villam, in quam perfugerat, cremavit: illic voluntaria morte interiiffe creditus. Sed, quibus artibus latebrisque vitam per novem mox annos traduxerit, fimul amicorum eius conftantiam et infigne Epponinae uxoris exemplum, fuo loco reddemus. Sequanorum profpera acie belli inpetus ftetit. Refipifcere paullatim civitates, fasque et foedera refpicere, principibus Remis: qui per Gallias edixere, *ut miffis legatis in commune confultarent,*
68 *libertas an pax placeret.* At Romae cuncta in deterius audita Mucianum angebant, ne, quamquam egregii Duces (iam enim Gallum Annium et Petilium Cerialem delegerat) fummam belli parum tolerarent. Nec relinquenda urbs fine rectore. Et Domitiani indomitae libidines timebantur: fufpectis, uti diximus, Primo Antonio Varoque Arrio. Varus, Praetorianis praepofitus, vim atque arma retinebat. Eum Mucianus pulfum loco, ne fine folatio ageret, annonae praefecit. Vtque Domitiani animum, Varo haud alienum, deliniret, Arretinum Clementem, domui Vefpafiani per adfinitatem innexum et gratiffimum Domitiano, Praetorianis praepofuit, *patrem eius, fub Caio Caefare, egregie functum ea cura,* dictitans: *laetum militibus idem nomen, atque ipfum, quamquam Senatorii ordinis, ad utraque munia fufficere.* Adfumuntur e civitate clariffimus quisque, et alii per ambitionem. Simul Domitianus Mucianusque accingebantur, dispari animo: ille fpe ac iuventa properus, hic moras nectens, quis flagrantem retineret, ne ferocia aetatis et pravis inpulforibus, fi exercitum invafiffet, paci belloque male confuleret. Legiones victrices,

fexta

ſexta et octava, Vitellianarum unaetvicesima, e recens conſcriptis ſecunda, Penninis Cottianisque Alpibus, pars monte Graio, traducuntur: XIV legio e Britannia, ſexta ac decima ex Hiſpania acci- tae. Igitur venientis exercitus fama, et ſuopte ingenio, ad mitiora inclinantes Galliarum civitates, in Remos convenere. Treverorum legatio illic opperiebatur, acerrimo inſtinctore belli Tullio Valentino. Is meditata oratione cuncta, magnis imperiis obiectari ſolita, contumeliasque et invidiam in Populum Romanum effudit: turbidus miſcendis ſeditionibus, et plerisque gratus vecordi facundia. A. V. 824. A. C. 71.

69 At Iulius Auſpex, e primoribus Remorum, *vim Romanam pacisque bona* disſertans, et *ſumi bellum etiam ab ignavis, ſtrenuiſſimi cuiusque periculo geri, iamque ſuper caput legiones*, ſapientiſſimum quemque reverentia fideque, iuniores periculo ac metu, continuit. Et Valentini animum laudabant, conſilium Auſpicis ſequebantur. Conſtat, obſtitiſſe Treveris Lingonibusque apud Gallias, quod, Vindicis motu, cum Verginio ſteterant. Deterruit plerosque provinciarum aemulatio: *quod bello caput? unde ius auſpiciumque peteretur? quam, ſi cuncta provenifſent, ſedem Imperio legerent?* Nondum victoria, iam discordia erat: aliis foedera, quibusdam opes viresque, aut vetuſtatem originis, per iurgia iactantibus. Taedio futurorum praeſentia placuere. Scribuntur ad Treveros epiſtolae, nomine Galliarum, *ut abſtinerent armis, inpetrabili venia et paratis deprecatoribus, ſi poeniteret.* Reſtitit idem Valentinus, obſtruxitque civitatis ſuae aures, haud perinde inſtruendo bello intentus, quam frequens concionibus.

70 Igitur non Treveri, neque Lingones

cete-

A. V. 824. A. C. 71. ceteraeve rebellium civitates, pro magnitudine fuscepti discriminis agere. Ne Duces quidem in unum consulere. Sed Civilis avia Belgarum circumibat: dum Claudium Labeonem capere aut exturbare nititur. Classicus, segne plerumque otium trahens, velut parto imperio fruebatur. Ne Tutor quidem maturavit superiorem Germaniae ripam et ardua Alpium praesidiis claudere. Atque interim unaetvicesima legio Vindonissa, Sextilius Felix cum auxiliariis cohortibus per Rhaetiam inrupere. Accessit ala Singularium, excita olim a Vitellio, deinde in partes Vespasiani transgressa. Praeerat Iulius Briganticus, sorore Civilis genitus, ut ferme acerrima proximorum odia sunt, invisus avunculo infensusque. Tutor Treverorum copias, recenti Vangionum, Caracatium, Tribocorum delectu auctas, veterano pedite atque equite firmavit, conruptis spe, aut metu subactis legionariis: qui primo cohortem, praemissam a Sextilio Felice, interficiunt; mox ubi Duces exercitusque Romanus propinquabant, honesto transfugio rediere: secutis Tribocis Vangionibusque et Caracatibus. Tutor, Treveris comitantibus, vitato Magontiaco, Bingium concessit, fidens loco, quia pontem Navae fluminis abruperat, sed incursu cohortium, quas Sextilius ducebat, et reperto vado, proditus fususque. Ea clade perculsi Treveri, et plebes, omissis armis, per agros palatur. quidam Principum, ut primi posuisse bellum viderentur, in civitates, quae societatem Romanam non exuerant, perfugerunt. Legiones a Novesio Bonnaque in Treveros, ut supra memoravimus, traductae, se ipsae in verba Vespasiani adigunt. Haec Valentino absente gesta: qui ubi adventabat furens,

cuncta-

cunctaque rursus in turbas et exitium conversurus, A. V.
legiones in Mediomatricos, sociam civitatem, abs- 824. A. C.
cessere. Valentinus ac Tutor in arma Treveros 71.
retrahunt: occisis Herennio ac Numisio, Legatis,
quo minore spe veniae cresceret vinculum sceleris.
Hic belli status erat, cum Petilius Cerialis Magon- 71
tiacum venit. eius adventu erectae spes. Ipse pu-
gnae avidus et contemnendis, quam cavendis, ho-
stibus melior, ferocia verborum militem incendebat:
ubi primum congredi licuisset, nullam proelio mo-
ram facturus. delectus per Galliam habitos in civi-
tates remittit, ac nuntiare iubet, *sufficere Imperio
legiones. socii ad munia pacis redirent, securi, vel-
ut confecto bello, quod Romanae manus excepissent.*
Auxit ea res Gallorum obsequium. nam, recepta
iuventute, facilius tributa toleravere, proniores ad
officia, quod spernebantur. At Civilis et Classicus,
ubi *pulsum Tutorem, caesos Treveros, cuncta hosti-
bus prospera* accepere, trepidi ac properantes, dum
dispersas suorum copias conducunt, crebris interim
nuntiis Valentinum monuere, *ne summae rei peri-
culum faceret.* Eo rapidius Cerialis, missis in Me-
diomatricos, qui breviore itinere legiones in hostem
verterent, contracto, quod erat militum Magontia-
ci, quantumque secum transvexerat, tertiis castris
Rigodulum venit; quem locum magna Treverorum
manu Valentinus insederat, montibus aut Mosella
amne septum. et addiderat fossas obicesque saxorum.
Nec deterruere ea munimenta Romanum Ducem,
quo minus peditem perrumpere iuberet, equitum
aciem in collem erigeret, spreto hoste; quem, te-
mere conlectum, haud ita loco iuvari, ut non plus
suis in virtute foret. Paullum morae in adscensu,
dum

A. V. 824. A. C. 71. dum missilia hostium praevehuntur: ut ventum in manus, deturbati ruinae modo praecipitantur. Et pars equitum, aequioribus iugis circumvecta, nobilissimos Belgarum, in quis Ducem Valentinum,
72 cepit. Cerialis postero die coloniam Treverorum ingressus est, avido milite eruendae civitatis: *hanc esse Classici, hanc Tutoris, patriam: horum scelere clausas caesasque legiones. Quid tantum Cremonam meruisse; quam e gremio Italiae raptam, quia unius noctis moram victoribus adtulerit? Stare in confinio Germaniae integram sedem, spoliis exercituum et Ducum caedibus ovantem. Redigeretur praeda in fiscum: ipsis sufficere ignes et rebellis coloniae ruinas, quibus tot castrorum excidia pensarentur.* Cerialis, a metu infamiae, si licentia saevitiaque inbuere militem crederetur, pressit iras. et paruere, posito civium bello, ad externa modestiores. Convertit inde animos accitarum e Mediomatricis legionum miserabilis adspectus. Stabant conscientia flagitii maestae, fixis in terram oculis. Nulla inter coeuntes exercitus consalutatio. neque solantibus hortantibusve responsa dabant, abditi per tentoria et lucem ipsam vitantes. nec perinde periculum aut metus, quam pudor ac dedecus, obstupefecerat: adtonitis etiam victoribus, qui vocem precesque adhibere non ausi, lacrimis ac silentio veniam poscebant: donec Cerialis mulceret animos, *fato acta* dictitans, *quae militum Ducumque discordia, vel fraude hostium, evenissent. Primum illum stipendiorum et sacramenti diem haberent: priorum facinorum neque Imperatorem neque se meminisse.* Tunc recepti in eadem castra et edictum per manipulos; ne quis in certamine iurgiove seditionem aut cladem com-

commilitoni obiectaret. Mox Treveros ac Lingo- A. V.
nes, ad concionem vocatos, ita adloquitur. *Ne-* 824. A. C.
que ego unquam facundiam exercui; et Populi Ro- 71.
mani virtutem armis adfirmavi. Sed, quia apud 73
vos verba plurimum valent, bonaque ac mala non
sua natura, sed vocibus seditiosorum, aestimantur;
statui pauca disserere, quae, profligato bello, uti-
lius sit vobis audisse, quam nobis dixisse. Terram
vestram, ceterorumque Gallorum, ingressi sunt Du-
ces Imperatoresque Romani, nulla cupidine, sed ma-
ioribus vestris invocantibus, quos discordiae usque
ad exitium fatigabant. et acciti auxilio Germani so-
ciis pariter atque hostibus servitutem inposuerant.
Quot proeliis adversus Cimbros Teutonosque, quan-
tis exercituum nostrorum laboribus, quove eventu
Germanica bella tractaverimus, satis clarum. Nec
ideo Rhenum insedimus, ut Italiam tueremur; sed
nequis alius Ariovistus, Regno Galliarum potiretur.
An vos cariores Civili Batavisque et Transrhenanis
gentibus creditis, quam maioribus eorum patres avi-
que vestri fuerunt? Eadem semper caussa Germanis
transscendendi in Gallias, libido atque avaritia et
mutandae sedis amor, ut, relictis paludibus et soli-
tudinibus suis, fecundissimum hoc solum vosque ipsos
possiderent. Ceterum libertas et speciosa nomina prae-
texuntur: nec quisquam alienum servitium et domi-
nationem sibi concupivit, ut non eadem ista vocabula
usurparet. Regna bellaque per Gallias semper fuere, 74
donec in nostrum ius concederetis. Nos, quamquam
totiens lacessiti, iure victoriae id solum vobis addidi-
mus, quo pacem tueremur. Nam neque quies gen-
tium sine armis, neque arma sine stipendiis, neque
stipendia sine tributis haberi queunt. Cetera in com-

A. V. 824. A. C. 71. *muni sita sunt. Ipsi plerumque legionibus nostris praesidetis: ipsi has aliasque provincias regitis. Nihil separatum clausumve. Et laudatorum Principum usus ex aequo, quamvis procul agentibus: saevi proximis ingruunt. quomodo sterilitatem, aut nimios imbres et cetera naturae mala, ita luxum vel avaritiam dominantium tolerate. Vitia erunt, donec homines: sed neque haec continua, et meliorum interventu pensantur. nisi forte, Tutore et Classico regnantibus, moderatius imperium speratis: aut minoribus, quam nunc, tributis parabuntur exercitus, quibus Germani Britannique arceantur. Nam pulsis (quod Dii prohibeant) Romanis, quid aliud, quam bella omnium inter se gentium exsistent? Octingentorum annorum fortuna disciplinaque compages haec coaluit, quae convelli, sine exitio convellentium, non potest. Sed vobis maximum discrimen, penes quos aurum et opes, praecipue bellorum caussae. Proinde pacem et urbem, quam victi victoresque eodem iure obtinemus, amate, colite. Moneant vos utriusque fortunae documenta, ne contumaciam cum pernicie, quam obsequium cum securitate, malitis.* Tali oratione graviora metuentes composuit erexitque.

75 Tenebautur victore exercitu Treveri, cum Civilis et Classicus misere epistolas ad Cerialem, quarum haec sententia fuit. *Vespasianum, quamquam nuntios occultarent, excessisse vita. Vrbem atque Italiam interno bello consumptam. Muciani ac Domitiani vana et sine viribus nomina. Si Cerialis imperium Galliarum velit, ipsos finibus civitatum suarum contentos; si proelium malit, ne id quidem abnuere.* Ad ea Cerialis Civili et Classico nihil: eum, qui adtulerat ipsas epistolas, ad Domitianum misit.

misit. Hostes, divisis copiis, advenere undique. A. V.
Plerique culpabant Cerialem, passum iungi, quos A. C. 824.
discretos intercipere licuisset. Romanus exercitus 71.
castra fossa valloque circumdedit, quis temere antea
intutis consederat. Apud Germanos diversis senten-
tiis certabatur. Civilis, *opperiendas Transrhena-* 76
norum gentes, quarum terrore fractae Populi Ro-
mani vires obtererentur. Gallos quid aliud, quam
praedam victoribus? et tamen, quod roboris sit,
Belgas, secum palam aut voto stare. Tutor, *cun-*
ctatione crescere rem Romanam, adfirmabat, *coeun-*
tibus undique exercitibus. Transvectam e Britannia
legionem: accitas ex Hispania: adventare ex Ita-
lia: nec subitum militem, sed veterem expertumque
belli. Nam Germanos, qui ab ipsis sperentur, non
iuberi, non regi, sed cuncta ex libidine agere: pe-
cuniamque ac dona, quis solis corrumpantur, maio-
ra apud Romanos, et neminem adeo in arma pro-
num, ut non idem pretium quietis, quam periculi,
malit. quod si statim congrediantur, nullas esse Ce-
riali, nisi ex reliquiis Germanici exercitus, legiones,
foederibus Galliarum obstrictas. Idque ipsum, quod
inconditam nuper Valentini manum contra spem suam
fuderint, alimentum illis Ducique temeritatis. Au-
suros rursus venturosque in manus, non imperiti ado-
lescentuli, verba et conciones, quam ferrum et arma,
meditantis, sed Civilis et Classici: quos ubi adspe-
xerint, redituram in animos formidinem, fugam
famemque ac totiens captis precariam vitam, neque
Treveros aut Lingonas benevolentia contineri: re-
sumpturos arma, ubi metus abscesserit. Diremit
consiliorum diversitatem, adprobata Tutoris sententia,
Classicus: statimque exsequuntur. Media acies Ubi 77

A. V. 824. A. C. 71. is Lingonibusque data: dextro cornu cohortes Batavorum: finiftro Bructeri Tencterique. pars montibus, alii, viam inter Mofellamque flumen, tam inprovifi adfiluere, ut in cubiculo ac lectulo Cerialis (neque enim noctem in caftris egerat) pugnari fimul vincique fuos audierit, increpans pavorem nuntiantium, donec univerfa clades in oculis fuit. Perrupta legionum caftra, fufi equites: medius Mofellae pons, qui ulteriora coloniae adnectit, ab hoftibus infeffus. Cerialis, turbidis rebus intrepidus et fugientes manu retrahens, intecto corpore promptus inter tela, felici temeritate et fortiffimi cuiusque adcurfu, reciperatum pontem electa manu firmavit. Mox in caftra reverfus, palantes captarum apud Novefium Bonnamque legionum manipulos et rarum apud figna militem ac prope circumventas aquilas videt. Incenfus ira, *non Flaccum,* inquit, *non Voculam deferitis. Nulla hic proditio: neque aliud excufandum habeo, quam quod vos, Gallici foederis oblitos, rediffe in memoriam Romani facramenti, temere credidi. Adnumerabor Numifiis et Herenniis: ut omnes Legati veftri, aut militum manibus, aut hoftium, ciderint. Ite, nuntiate Vefpafiano, vel, quod propius eft, Civili et Claffico, relictum a vobis in acie Ducem. venient legiones, quae neque me inultum, neque vos inpunitos,*

78 *patiantur.* Vera erant et a Tribunis Praefectisque eadem ingerebantur. Confiftunt per cohortes et manipulos: neque enim poterat patefcere acies, effufo hofte, et inpedientibus tentoriis farcinisque, cum intra vallum pugnaretur. Tutor et Claffìcus et Civilis, fuis quisque locis, pugnam ciebant: Gallos *pro libertate,* Batavos *pro gloria,* Germanos *ad prae-*

praedam inſtigantes. Et cuncta pro hoſtibus erant. A. V. 824.
donec legio unaetviceſima, patentiore, quam cete- A. C.
rae, ſpatio conglobata, ſuſtinuit ruentes; mox in- 71.
pulit. Nec ſine ope Divina, mutatis repente animis, terga victores vertere. Ipſi, territos ſe cohortium adſpectu, ferebant, quae primo inpetu disiectae, ſummis rurſus iugis congregabantur, ac ſpeciem novi auxilii fecerant. Sed obſtitit vincentibus pravum inter ipſos certamen, hoſte omiſſo, ſpolia conſectandi. Cerialis, ut incuria prope rem adflixit, ita conſtantia reſtituit: ſecutusque fortunam, caſtra hoſtium eodem die capit exſcinditque.
Nec in longum quies militi data. Orabant auxi- 79
lium Agrippinenſes; offerebantque uxorem ac ſororem Civilis et filiam Claſſici, relicta ſibi pignora ſocietatis. Atque interim diſperſos in domibus Germanos trucidaverant. Vnde metus et iuſtae preces invocantium, antequam hoſtes, reparatis viribus, ad ſpem vel ad ultionem accingerentur. Namque et Civilis illuc intenderat, non invalidus, flagrantiſſima cohortium ſuarum integra: quae ex Chaucis Friſiisque compoſita, Tolbiaci, in finibus Agrippinenſium, agebat. Sed triſtis nuntius avertit, *delectam cohortem dolo Agrippinenſium:* qui largis epulis vinoque ſopitos Germanos, clauſis foribus, igne iniecto, cremavere. Simul Cerialis propero agmine ſubvenit. Circumſteterat Civilem et alius metus, ne quartadecima legio, adiuncta Britannica claſſe, adflictaret Batavos, qua Oceano ambiuntur. Sed legionem terreſtri itinere Fabius Priſcus, Legatus, in Nervios Tungrosque duxit. eaeque civitates in deditionem acceptae. claſſem ultro Caninefates adgreſſi ſunt: maiorque pars navium depreſſa aut ca-

A. V. 824. A. C. 71. pta. Et Nerviorum multitudinem, ſponte commotam, ut pro Romanis bellum capeſſeret, iidem Caninefates fudere. Claſſicus quoque adverſus equites, Noveſium a Ceriale praemiſſos, ſecundum proelium fecit. quae modica, ſed crebra, damna fa-
80 mam victoriae, nuper partae, lacerabant. Iisdem diebus Mucianus Vitellii filium interfici iubet: manſuram diſcordiam obtendens, ni femina belli reſtinxiſſet. Neque Antonium Primum adſciri inter comites a Domitiano paſſus eſt: favore militum anxius, et ſuperbia viri, aequalium quoque, adeo ſuperiorum, intolerantis. Profectus ad Veſpaſianum Antonius, ut non pro ſpe ſua excipitur, ita neque averſo Imperatoris animo. Trahebatur in diverſa: hinc meritis Antonii, cuius ductu confectum haud dubie bellum erat, inde Muciani epiſtolis: ſimul ceteri, ut *infeſtum tumidumque* inſectabantur, adiunctis prioris vitae criminibus. neque ipſe deerat, adrogantia vocare offenſas, nimius commemorandis, quae meruiſſet. *Alios*, ut *inbelles*, *Caecinam*, ut *captivum ac dediticium*, increpat. Vnde paullatim levior viliorque haberi, manente ta-
81 men in ſpeciem amicitia. Per eos menſes, quibus Veſpaſianus Alexandriae ſtatos aeſtivis flatibus dies, et certa maris opperiebatur, multa miracula evenere, quis coeli favor et quaedam in Veſpaſianum inclinatio Numinum oſtenderetur. Ex plebe Alexandrina quidam, oculorum tabe notus, genua eius advolvitur, *remedium caecitatis* expoſcens gemitu; monitu Serapidis Dei, quem dedita ſuperſtitionibus gens ante alios colit: precabaturque Principem, *ut genas et oculorum orbes dignaretur reſpergere oris excremento.* Alius manum aeger, eodem Deo au-

ctore,

ctore, *ut pede ac vestigio Caesaris calcaretur*, orabat. Vespasianus primo inridere, adspernari: atque, illis instantibus, modo famam vanitatis metuere, modo obsecratione ipsorum et vocibus adulantium in spem induci. postremo existimari a medicis iubet, an talis caecitas ac debilitas ope humana superabiles forent. Medici varie disserere: *Huic non exesam vim luminis et redituram, si pellerentur obstantia: illi elapsos in pravum artus, si salubris vis adhibeatur, posse integrari. Id fortasse cordi Deis, et Divino ministerio Principem electum. denique patrati remedii gloriam penes Caesarem, inriti ludibrium penes miseros, fore.* Igitur Vespasianus, cuncta fortunae suae patere ratus, nec quidquam ultra incredibile, laeto ipse vultu, erecta, quae adstabat, multitudine, iussa exsequitur. Statim conversa ad usum manus, ac caeco reluxit dies. Vtrumque, qui interfuere, nunc quoque memorant, postquam nullum mendacio pretium. Altior inde 82

A. V. 824. A. C. 71.

Vespasiano cupido adeundi sacram sedem, ut super rebus Imperii consuleret. *Arceri templo cunctos* iubet. atque ingressus intentusque Numini, respexit pone tergum e primoribus Aegyptiorum nomine *Basiliden;* quem procul Alexandria plurium dierum itinere et aegro corpore detineri haud ignorabat. Percunctatur Sacerdotes, *num illo die Basilides templum inisset?* percunctatur obvios, *num in urbe visus sit?* denique, missis equitibus, explorat, illo temporis momento octoginta millibus passuum abfuisse. Tunc Divinam speciem et vim responsi ex nomine *Basilidis* interpretatus est. Origo Dei non- 83
dum nostris auctoribus celebrata; Aegyptiorum antistites sic memorant: *Ptolemaeo Regi, qui Mace-*

A. V. 824. A. C. 71. *donum primus Aegypti opes firmavit, cum Alexandriae recens conditae moenia templaque et religiones adderet, oblatum, per quietem, decore eximio et maiore quam humana ſpecie iuvenem, qui moneret,* ut, fidiſſimis amicorum in Pontum miſſis, effigiem ſuam acciret: laetum id Regno, magnamque et inclitam ſedem fore, quae excepiſſet. *ſimul viſum eumdem iuvenem in coelum igne plurimo adtolli.* Ptolemaeus, omine et miraculo excitus, Sacerdotibus Aegyptiorum, quibus mos talia intelligere, nocturnos viſus aperit. Atque illis, Ponti et externorum parum gnaris, Timotheum, Athenienſem, e gente Eumolpidarum, quem, ut antiſtitem caerimoniarum, Eleuſine exciverat, *quaenam illa ſuperſtitio, quod Numen?* interrogat. Timotheus, quaeſitis, qui in Pontum meaſſent, cognoſcit, urbem illic Sinopen, nec procul templum, vetere inter adcolas fama, Iovis Ditis. Namque et muliebrem effigiem adſiſtere, quam plerique Proſerpinam vocent. Sed Ptolemaeus, ut ſunt ingenia Regum, pronus ad formidinem, ubi ſecuritas rediit, voluptatum quam religionum adpetens, negligere paullatim aliasque ad curas animum vertere: donec eadem ſpecies, terribilior iam et inſtantior, *exitium ipſi Regnoque* denuntiaret, *ni iuſſa patrarentur.* Tum legatos et dona Scydrothemidi, Regi, (is tunc Sinopenſibus imperitabat) expediri iubet: praecipitque navigaturis, *ut Pythium Apollinem adeant.* Illis mare ſecundum: ſors oraculi haud ambigua: *irent, ſimulacrumque patris ſui reveherent, ſororis*
84 *relinquerent.* Vt Sinopen venere, munera, preces, mandata Regis ſui Scydrothemidi adlegant. Qui verſus animi, modo Numen paveſcere, modo minis

nis adversantis populi terreri: saepe donis promis- A. V.
sisque legatorum flectebatur. Atque interim trien- 824.
nio exacto, Ptolemaeus non studium, non preces, A. C. 71.
omittere. Dignitatem legatorum, numerum navium, auri pondus augebat. Tum minax facies Scydrothemidi offertur, *ne destinata Deo ultra moraretur.* Cunctantem varia pernicies morbique et manifesta coelestium ira graviorque in dies fatigabat. Advocata concione, *iussa Numinis, suos Ptolemaeique visus, ingruentia mala* exponit. Vulgus adversari Regem, invidere Aegypto, sibi metuere templumque circumsidere. Maior hinc fama tradidit, *Deum ipsum adpulsas litori navis sponte conscendisse.* Mirum inde dictu, tertio die, tantum maris emensi, Alexandriam adpelluntur. Templum pro magnitudine urbis exstructum loco, cui nomen Rhacotis. fuerat illic sacellum, Serapidi atque Isidi antiquitus sacratum. Haec de origine et advectu Dei celeberrima. Nec sum ignarus, esse quosdam, qui *Seleucia, urbe Syriae, accitum, regnante Ptolemaeo, quem tertia aetas tulit:* alii *auctorem eundem Ptolemaeum, sedem, ex qua transierit, Memphim* perhibent, inclytam olim et veteris Aegypti columen. Deum ipsum multi *Aesculapium, quod medeatur aegris corporibus;* quidam *Osirin, antiquissimum illis gentibus Numen:* plerique *Iovem, ut rerum omnium potentem;* plurimi *Ditem patrem, insignibus, quae in ipso manifesta,* aut per ambages coniectant.
85 At Domitianus Mucianusque, antequam Alpibus propinquarent, prosperos rerum in Treveris gestarum nuntios accepere. Praecipua victoriae fides, Dux hostium Valentinus, nequaquam abiecto animo, quos spiritus gessisset, vultu fere-

A. V. 824. A. C. 71. bat. Auditus ideo tantum, ut noſceretur ingenium eius, damnatusque, inter ipſum ſupplicium, exprobranti cuidam *patriam eius captam, accipere ſe ſolatium mortis*, reſpondit. Sed Mucianus, quod diu occultaverat, ut recens exprompſit: *quoniam benignitate Deum fractae vires hoſtium forent, parum decore Domitianum, confecto prope bello, alienae gloriae interventurum. Si ſtatus Imperii aut ſalus Galliarum in diſcrimine verteretur, debuiſſe Caeſarem in acie ſtare: Caninefates Batavosque minoribus Ducibus delegandos. Ipſe Lugduni vim fortunamque Principatus e proximo oſtentaret, nec parvis periculis inmixtus, et maioribus non defuturus.*

86 Intelligebantur artes: ſed pars obſequii in eo, ne deprehenderentur. ita Lugdunum ventum. Vnde creditur Domitianus occultis ad Cerialem nuntiis fidem eius tentaviſſe, *an praeſenti ſibi exercitum Imperiumque traditurus foret.* qua cogitatione bellum adverſus patrem agitaverit, an opes viresque adverſus fratrem, in incerto fuit. nam Cerialis ſalubri temperamento eluſit, ut vana pueriliter cupientem. Domitianus, ſperni a ſenioribus iuventam ſuam cernens, modica quoque et uſurpata antea munia Imperii omittebat: ſimplicitatis ac modeſtiae imagine, in altitudinem conditus, ſtudiumque litterarum et amorem carminum ſimulans, quo velaret animum et fratris aemulationi ſubduceretur, cuius diſparem mitioremque naturam contra interpretabatur.

C. COR-

C. CORNELII TACITI
HISTORIARVM
LIBER QVINTVS.

BREVIARIVM LIBRI.

Cap. 1. *Interim Titus cum valido exercitu prope Hierosolyma castra facit.* 2—5. *Iudaicae gentis primordia, sacra, instituta, deque iis maligna profanorum iudicia.* 6. 7. *Descriptio terrae finiumque, balsami, Libani, Iordanis, lacus bitumen egerentis, camporum torridorum, fructuum in cinerem vanescentium, Beli amnis, cuius arenae vitro inservientes.* 8. *Hierosolyma genti caput. Inmensae opulentiae templum. Iudaeorum sub aliis gentibus et suis Regibus fata;* 9. *varia sors sub Romanis.* 10—12. *Bellum sub Gessio Floro Procuratore ortum. Titus Iudaeos, in urbem compulsos, obsidet. Hierosolymorum munitiones, copiae, Duces.* 13. *Prodigia ante obsidium.*

14. *Interea Civilis, reparato per Germaniam exercitu, bellum renovat.* 15. *Manum conserit cum Ceriale, satis prospere. Vterque, ad maturandum summae rei discrimen erectus,* 16. 17. *aciem instruit, suos adloquitur.* 18. *Fit atrox pugna, qua, proditione cuiusdam Batavi, Germani*

mani vincuntur. 19. 20. *Civilis, in Batavorum insulam transgressus, praesidia Romanorum invadit, Verace, Classico, Tutore suffultus.* 21. *Ambiguum proelium. Subvenit Cerialis fortunamque vertit;* 22. *at parum providus ferme opprimitur.* 23. *Civilis navalem aciem ostentat, sed a Ceriale trans Rhenum pellitur. Hic, insulam Batavorum populatus, superfuso amne, novum discrimen adit.* 24. 25. *Tum hostium animos occultis nuntiis labefactat.* 26. *Civilis, petito colloquio, ad deditionem se pronum profitetur.*

1 Eiusdem anni principio Caesar Titus, perdoman-
A. V. dae Iudaeae delectus a patre, et praelatis utriusque
824. A. C. rebus militia clarus, maiore tum vi famaque age-
70 bat, certantibus provinciarum et exercituum studiis.
Atque ipse, ut super fortunam crederetur, deco-
rum se promptumque in armis ostendebat, comitate et
adloquiis officia provocans: ac plerumque in opere,
in agmine, gregario militi mixtus, inconrupto Du-
cis honore. Tres eum in Iudaea legiones, quin-
ta et decima et quintadecima, vetus Vespasiani mi-
les, excepere. Addidit e Syria duodecimam et
adductos Alexandria duoetvicesimanos tertianosque.
Comitabantur viginti sociae cohortes, octo equitum
alae: simul Agrippa Sohemusque, Reges, et au-
xilia Regis Antiochi, validaque et, solito inter ad-
colas odio, infensa Iudaeis Arabum manus: multi,
quos urbe atque Italia sua quemque spes acciverat
occupandi Principem adhuc vacuum. His cum co-
piis fines hostium ingressus, composito agmine,
cuncta explorans, paratusque decernere, haud pro-
2 cul Hierosolymis castra facit. Sed, quia famosae
urbis

urbis supremum diem tradituri sumus, congruens A. V.
videtur, primordia eius aperire. *Iudaeos, Cretae* 824.
insula profugos, novissima Libyae insedisse, memo- A. C.
rant, *qua tempestate Saturnus, vi Iovis pulsus,* 70
cesserit regnis: (argumentum e nomine petitur:
*inclytum in Creta Idam montem, adcolas Idaeos;
aucto in barbarum cognomento, Iudaeos vocitari:)*
quidam, *regnante Iside, exundantem per Aegyptum
multitudinem, ducibus Hierosolymo ac Iuda, pro-
ximas in terras exoneratam:* plerique, *Aethiopum
prolem, quos Rege Cepheo metus atque odium muta-
re sedes perpulerit.* Sunt, qui tradant, *Assyrios
convenas, indigum agrorum populum, parte Aegy-
pti potitos, mox proprias urbes Hebraeasque terras
et propiora Syriae coluisse rura.* Alii, *Iudaeorum
initia, Solymos, carminibus Homeri celebratam gen-
tem, conditam urbem Hierosolyma nomine suo fecisse.*
Plurimi auctores consentiunt, *orta per Aegyptum* 3
*tabe, quae corpora foedaret, Regem Bocchorim,
adito Hammonis oraculo, remedium petentem, pur-*
gare Regnum et id genus hominum, ut invisum
Deis, alias in terras avehere *iussum. Sic conqui-
situm conlectumque vulgus, postquam vastis locis re-
lictum sit, ceteris per lacrimas torpentibus, Mosen,
unum exsulum, monuisse,* ne quam Deorum homi-
numve opem exspectarent, utrinque deserti, sed
sibimet ut Duci caelesti, crederent, primo cuius au-
xilio praesentes miserias pepulissent. Adsensere at-
que omnium ignari fortuitum iter incipiunt. Sed
nihil aeque, quam inopia aquae fatigabat. Iamque
haud procul exitio, totis campis procubuerant:
cum grex asinorum agrestium, e pastu in rupem,
nemore opacam, concessit. Secutus Moses, con-
iectu-

A. V. ieſtura herbidi ſoli, largas aquarum venas aperit.
824. Id levamen: et continuum ſex dierum iter emenſi,
A. C. 71. ſeptimo, pulſis cultoribus, obtinuere terras, in
4 quis urbs et templum dicata. Moſes, quo ſibi in poſterum gentem firmaret, novos ritus contrariosque ceteris mortalibus indidit. Profana illic omnia, quae apud nos ſacra: rurſum conceſſa apud illos, quae nobis inceſta. Effigiem animalis, quo monſtrante errorem ſitimque depulerant, penetrali ſacravere: caeſo ariete, velut in contumeliam Hammonis. Bos quoque inmolatur, quem Aegyptii Apin colunt. Sue abſtinent, memoria cladis, qua ipſos ſcabies quondam turpaverat, cui id animal obnoxium. Longam olim famem crebris adhuc ieiuniis fatentur: et raptarum frugum argumentum panis Iudaicus, nullo fermento, retinet. *Septimo die otium placuiſſe*, ferunt: *quia is finem laborum tulerit: dein, blandiente inertia, ſeptimum quoque annum ignaviae datum.* Alii, *honorem eum Saturno haberi: ſeu principia religionis tradentibus Idaeis, quos cum Saturno pulſos et conditores gentis accepimus, ſeu quod e ſeptem ſideribus, quis mortales reguntur, altiſſimo orbe et praecipua potentia, ſtella Saturni feratur: ac pleraque caeleſtium vim ſuam et curſum ſeptimos per numeros conficiant.*
5 Hi ritus, quoquo modo inducti, antiquitate defenduntur. cetera inſtituta ſiniſtra foeda pravitate valuere. Nam peſſimus quisque, ſpretis religionibus patriis, tributa et ſtipes illuc gerebant: unde auctae Iudaeorum res. Et, quia apud ipſos fides obſtinata, miſericordia in promtu, ſed adverſus omnes alios hoſtile odium, ſeparati epulis, discreti cubilibus; proiectiſſima ad libidinem gens, alienarum

rum concubitu abſtinent; inter ſe nihil inlicitum; A. V. 824.
circumcidere genitalia inſtituere, ut diverſitate no- A. C.
ſcantur. Transgreſſi in morem eorum idem uſur- 71.
pant. nec quidquam prius inbuuntur, quam con-
temnere Deos, exuere patriam, parentes, liberos,
fratres, vilia habere. Augendae tamen multitudi-
ni conſulitur. Nam et necare quemquam ex ad-
gnatis, nefas: animasque proelio aut ſuppliciis
peremptorum aeternas putant. Hinc generandi amor
et moriendi contemptus. Corpora condere, quam
cremare, e more Aegyptio: eademque cura, et
de infernis perſuaſio. coeleſtium contra. Aegyptii
pleraque animalia effigiesque compoſitas venerantur;
Iudaei mente ſola unumque Numen intelligunt.
*Profanos, qui Deum imagines mortalibus materiis
in ſpecies hominum effingant: ſummum illud et ae-
ternum, neque mutabile, neque interiturum.* Igitur
nulla ſimulacra urbibus ſuis, nedum templis, ſinunt.
Non Regibus haec adulatio, non Caeſaribus honor.
Sed, quia Sacerdotes eorum tibia tympanisque con-
cinebant, hedera vinciebantur, vitisque aurea templo
reperta, *Liberum Patrem coli, domitorem Orientis,*
quidam arbitrati ſunt, nequaquam congruentibus in-
ſtitutis. quippe Liber feſtos laetosque ritus poſuit;
Iudaeorum mos abſurdus ſordidusque. Terra fines- 6
que, qua ad Orientem vergunt, Arabia terminan-
tur; a meridie Aegyptus obiacet; ab occaſu Phoe-
nices et mare; ſeptentrionem a latere Syriae lon-
ge proſpectant. Corpora hominum ſalubria et fe-
rentia laborum. rari imbres, uber ſolum. fruges
noſtrum ad morem: praeterque eas balſamum et
palmae. Palmetis proceritas et decor. Balſamum
modica arbor: ut quisque ramus intumuit, ſi vim
ferri

A. V. ferri adhibeas, pavent venae; fragmine lapidis aut
824. teſta aperiuntur: humor in uſu medentium eſt.
A. C. 71. Praecipuum montium Libanum erigit, mirum di-
ctu, tantos inter ardores opacum fidumque nivibus.
Idem amnem Iordanem alit funditque. Nec Iordanes
pelago accipitur: ſed unum atque alterum lacum in-
teger perfluit, tertio retinetur. Lacus inmenſo ambi-
tu, ſpecie maris, ſapore corruptior, gravitate odoris
adcolis peſtifer, neque vento inpellitur, neque piſces
aut ſuetas aquis volucres patitur. Incertae undae ſu-
periacta, ut ſolido, ferunt: periti inperitique nan-
di perinde adtolluntur. Certo anni bitumen egerit:
cuius legendi uſum, ut ceteras artes, experientia
docuit. Ater ſuapte natura liquor, et ſparſo ace-
to concretus, innatat. hunc manu captum, quibus
ea cura, in ſumma navis trahunt. Inde, nullo
iuvante, influit, oneratque, donec abſcindas. nec
abſcindere aere ferrove poſſis: fugit cruorem ve-
ſtemque infectam ſanguine, quo feminae per menſes
exſolvuntur. ſic veteres auctores. Sed gnari lo-
corum tradunt, undantes bitumine moles pelli, ma-
nuque trahi ad litus: mox, ubi vapore terrae, vi
ſolis, inaruerint, ſecuribus cuneiſque, ut trabes
7 aut ſaxa, diſcindi. Haud procul inde campi, quos
ferunt olim uberes, magniſque urbibus habitatos,
fulminum iactu arſiſſe; et manere veſtigia, terram-
que ipſam, ſpecie torridam, vim frugiferam per-
didiſſe. Nam cuncta ſponte edita, aut manu ſata,
ſive herbae tenues aut flores, ut ſolitam in ſpeciem
adolevere, atra et inania velut in cinerem vaneſcunt.
Ego, ſicut inclitas quondam urbes igne coeleſti fla-
graſſe conceſſerim, ita halitu lacus infici terram,
corrumpi ſuperfuſum ſpiritum, eoque foetus ſege-
tum

tum et autumni putreſcere reor, ſolo coeloque iuxta A. V.
gravi. Et Belus amnis Iudaico mari inlabitur: cir- 824. A. C.
ca cuius os conlectae arenae, admixto nitro, in vi- 71.
trum excoquuntur, modicum id litus et egerenti-
bus inexhauſtum. Magna pars Iudaeae vicis diſper- 8
gitur. habent et oppida. Hieroſolyma genti caput. Illic inmenſae opulentiae templum, et primis munimentis urbs, dein Regia. templum intimis clauſum. ad fores tantum Iudaeo aditus: limine, praeter Sacerdotes, arcebantur. Dum Aſſyrios penes Medosque et Perſas Oriens fuit, deſpectiſſima pars ſervientium: poſtquam Macedones praepotuere, Rex Antiochus, demere ſuperſtitionem et mores Graecorum dare adnixus, quo minus teterrimam gentem in melius mutaret, Parthorum bello prohibitus eſt. nam ea tempeſtate Arſaces deſciverat. Tum Iudaei, Macedonibus invalidis, Parthis nondum adultis (et Romani procul erant) ſibi ipſi Reges inpoſuere: qui mobilitate vulgi expulſi, reſumpta per arma dominatione, fugas civium, urbium everſiones, fratrum, coniugum, parentum neces aliaque ſolita Regibus auſi, ſuperſtitionem fovebant: quia honor Sacerdotii, firmamentum potentiae, ad-
ſumebatur. Romanorum primus Cn. Pompeius Iu- 9
daeos domuit: templumque iure victoriae ingreſſus eſt. Inde vulgatum, *nulla intus Deum effigie vacuam ſedem et inania arcana.* Muri Hieroſolymorum diruti, delubrum manſit. Mox, civili inter nos bello, poſtquam in ditionem M. Antonii provinciae ceſſerant, Rex Parthorum Pacorus Iudaea potitus, interfectusque a P. Ventidio, et Parthi trans Euphraten redacti: Iudaeos C. Soſius ſubegit. Regnum, ab Antonio Herodi datum, victor Augu-

A. V. stus auxit. Post mortem Herodis, nihil exspecta-
824. to Caesare, Simo quidam Regium nomen invaserat.
A. C. 71. Is a Quinctilio Varo, obtinente Syriam, punitus:
et gentem coercitam liberi Herodis tripartito rexe-
re. Sub Tiberio quies. dein iussi a C. Caesare,
effigiem eius in templo locare, arma potius sumsere:
quem motum Caesaris mors diremit. Claudius, de-
functis Regibus, aut ad modicum redactis, Iudae-
am provinciam Equitibus Romanis aut libertis per-
misit. e quibus Antonius Felix, per omnem saevi-
tiam ac libidinem, ius Regium servili ingenio exer-
cuit, Drusilla, Cleopatrae et Antonii nepte, in
matrimonium accepta: ut eiusdem Antonii Felix
10 progener, Claudius nepos esset. Duravit tamen
patientia Iudaeis usque ad Gessium Florum, Procu-
ratorem. Sub eo bellum ortum. et comprimere
coeptantem Cestium Gallum, Syriae Legatum, va-
ria proelia ac saepius adversa excepere. Qui ubi
fato, aut taedio occidit, missu Neronis Vespasia-
nus fortuna famaque et egregiis ministris, intra
duas aestates, cuncta camporum omnesque, prae-
ter Hierosolyma, urbes, victore exercitu tenebat.
Proximus annus civili bello intentus, quantum ad
Iudaeos, per otium transiit. Pace per Italiam par-
ta, et externae curae rediere. Augebat iras, quod
soli Iudaei non cessissent. Simul manere apud exer-
citus Titum, ad omnes Principatus novi eventus
casusve utilius videbatur. Igitur castris, uti dixi-
mus, ante moenia Hierosolymorum positis, instru-
11 ctas legiones ostentavit. Iudaei sub ipsos muros
struxere aciem, rebus secundis longius ausuri, et,
si pellerentur, parato perfugio. Missus in eos
eques cum expeditis cohortibus ambigue certavit.
Mox

Mox ceſſere hoſtes, et ſequentibus diebus crebra A. V. pro portis proelia ferebant: donec adſiduis damnis intra moenia pellerentur. Romani ad oppugnandum verſi. neque enim dignum videbatur, famem hoſtium opperiri. poſcebantque pericula, pars virtute, multi ferocia et cupidine praemiorum. Ipſi Tito Roma et opes voluptateſque ante oculos: ac, ni ſtatim Hieroſolyma conciderent, morari videbantur. Sed urbem, arduam ſitu, opera moleſque firmaverant, quis vel plana ſatis munirentur. Nam duos colles, inmenſum editos, claudebant muri, per artem obliqui, aut introrſus ſinuati: ut latera oppugnantium ad ictus pateſcerent. Extrema rupis abrupta: et turres, ubi mons iuviſſet, in ſexaginta pedes, inter devexa, in centenos vicenoſque adtollebantur: mira ſpecie, ac procul intuentibus pares. Alia intus moenia, Regiae circumiecta. conſpicuoque faſtigio turris *Antonia*, in honorem M. Antonii ab Herode adpellata. Templum in modum 12 arcis propriique muri, labore et opere ante alios. ipſae porticus, quis templum ambiebatur, egregium propugnaculum. Fons perennis aquae, cavati ſub terra montes: et piſcinae ciſternaeque ſervandis imbribus. praeviderant conditores, ex diverſitate morum, crebra bella. inde cuncta quamvis adverſus longum obſidium: et a Pompeio expugnatis metus atque uſus pleraque monſtravere. Atque, per avaritiam Claudianorum temporum empto iure muniendi, ſtruxere muros in pace, tamquam ad bellum: magna conluvie et ceterarum urbium clade aucti. nam pervicaciſſimus quiſque illuc perfugerat, eoque ſeditioſius agebant. Tres Duces, totidem exerci-

824.
A. C.
71.

A. V. tus. Extrema et latiſſima moenium Simo, quem
824. et Bargioram vocabant, mediam urbem Ioannes,
A. C. 71. templum Eleazarus, firmaverat. Multitudine et armis Ioannes ac Simo, Eleazarus loco, pollebat. Sed proelia, dolus, incendia inter ipſos, et magna vis frumenti ambuſta. Mox Ioannes, miſſis per ſpeciem ſacrificandi, qui Eleazarum manumque eius obtruncarent, templo potitur. ita in duas factiones civitas diſceſſit, donec, propinquantibus Romanis,
13 bellum externum concordiam pareret. Evenerant prodigia, quae neque hoſtiis, neque votis piare fas habet gens ſuperſtitioni obnoxia, religionibus adverſa. Viſae per coelum concurrere acies, rutilantia arma et ſubito nubium igne conlucere templum. Expaſſae repente delubri fores et audita maior humana vox, *Excedere Deos:* ſimul ingens motus excedentium. Quae pauci in metum trahebant: pluribus perſuaſio inerat, antiquis Sacerdotum litteris contineri, eo ipſo tempore fore, ut valeſceret Oriens profectique Iudaea rerum potirentur. quae ambages Veſpaſianum ac Titum praedixerat. Sed vulgus, more humanae cupidinis, ſibi tantam fatorum magnitudinem interpretati, ne adverſis quidem ad vera mutabantur. Multitudinem obſeſſorum, omnis aetatis, virile ac muliebre ſecus, ſexcenta millia fuiſſe accepimus. Arma cunctis, qui ferre poſſent: et plures, quam pro numero, audebant. Obſtinatio viris feminiſque par: ac, ſi transferre ſedes cogerentur, maior vitae metus, quam mortis. Hanc adverſus urbem gentemque Caeſar Titus, quando impetus et ſubita belli locus abnueret, aggeribus vineisque certare ſtatuit. Dividuntur legionibus munia,

nia, et quies praeliorum fuit: donec cuncta expu- A. V.
gnandis urbibus reperta apud veteres, aut novis in- 824.
geniis, struerentur. A. C. 71.

At Civilis, post malam in Treveris pugnam, 14
reparato per Germaniam exercitu, apud Vetera castra consedit: tutus loco, et ut memoria prosperarum illic rerum augescerent barbarorum animi. Secutus est eodem Cerialis, duplicatis copiis adventu secundae et VI. et XIV. legionum. Cohortesque et alae, iampridem accitae, post victoriam properaverant. Neuter Ducum cunctator. Sed arcebat latitudo camporum, suopte ingenio humentium. Addiderat Civilis obliquam in Rhenum molem, cuius obiectu revolutus amnis adiacentibus superfunderetur. Ea loci forma, incertis vadis subdola et nobis adversa. quippe miles Romanus armis gravis et nandi pavidus; Germanos, fluminibus suetos, levitas armorum et proceritas corporum adtollit. Igi- 15
tur, lacessentibus Batavis, ferocissimo cuique nostrorum coeptum certamen. deinde orta trepidatio, cum praealtis paludibus arma, equi, haurirentur. Germani notis vadis persultabant, omissa plerumque fronte, latera ac terga circumvenientes. neque, ut in pedestri acie, cominus certabatur; sed, tamquam navali pugna, vagi inter undas, aut, si quid stabile occurrebat, totis illic corporibus nitentes, vulnerati cum integris, periti nandi cum ignaris in mutuam perniciem inplicabantur. minor tamen, quam pro tumultu, caedes: quia, non ausi egredi paludem Germani, in castra rediere. Eius proelii eventus utrumque Ducem, diversis animi motibus, ad maturandum summae rei discrimen erexit. Civilis instare fortunae; Cerialis abolere ignominiam.

A. V. Germani proſperis feroces; Romanos pudor excita-
824. A. C. verat. nox apud barbaros cantu aut clamore, no-
71. ſtris per iram et minas, acta. Poſtera luce, Ceria-
16 lis equite et auxiliariis cohortibus frontem explet: in ſecunda acie legiones locatae: Dux ſibi delectos retinuerat ad inproviſa. Civilis haud porrecto agmine, ſed cuneis, adſtitit. Batavi Gugernique in dextro; laeva ac propiora fluminis Transrhenani tenuere. Exhortatio Ducum, non more concionis apud univerſos, ſed ut quosque ſuorum advehebantur. Cerialis *veterem Romani nominis gloriam, antiquas recentesque victorias: ut perfidum, ignavum, victum hoſtem, in aeternum exciderent. ultione magis, quam proelio, opus eſſe. Pauciores nuper cum pluribus certaſſe: attamen fuſos Germanos, quod roboris fuerit. Supereſſe, qui fugam animis, qui vulnera tergo, ferant.* Proprios inde ſtimulos legionibus admovebat, *domitores Britanniae quartadecimanos* adpellans: *Principem Galbam ſextae legionis auctoritate factum: illa primum acie ſecundanos nova ſigna novamque aquilam dicaturos.* Hinc, praevectus ad Germanicum exercitum, manus tendebat, *ut ſuam ripam, ſua caſtra, ſanguine hoſtium reciperarent.* Alacrior omnium clamor, quis vel e longa pace proelii cupido, vel feſſis bello pacis amor, praemiaque et quies in poſterum
17 ſperabantur. Nec Civilis ſilentem ſtruxit aciem, locum pugnae teſtem virtutis ciens: *ſtare Germanos Batavosque ſuper veſtigia gloriae, cineres oſſaque legionum calcantes. quocunque oculos Romanus intenderet, captivitatem, clademque et dira omnia obverſari. Ne terrerentur vario Treverici proelii eventu. ſuam illic victoriam Germanis obſtitiſſe, dum, omiſſis*

omiſſis telis, praeda manus inpediunt. ſed cuncta A. V.
mox proſpera et hoſti contraria eveniſſe. Quae pro- 824.
videri aſtu Ducis oportuerit, proviſa: campos ma- A. C. 71.
dentes et ipſis gnaros; paludes hoſtibus noxias.
Rhenum et Germaniae Deos in adſpectu: quorum
numine capeſſerent pugnam, coniugum, parentum,
patriae memores. illum diem aut glorioſiſſimum in-
ter maiores, aut ignominioſum apud poſteros, fore.
Vbi ſono armorum tripudiisque (ita illis mos) ad-
probata ſunt dicta, ſaxis glandibusque et ceteris
miſſilibus proelium incipitur: neque noſtro milite
paludem ingrediente, et Germanis, ut elicerent,
laceſſentibus. Abſumptis, quae iaciuntur, et ar- 18
deſcente pugna, procurſum ab hoſte infeſtius. in-
menſis corporibus et praelongis haſtis fluitantem la-
bantemque militem eminus fodiebant: ſimul e mo-
le, quam eductam in Rhenum retulimus, Bructero-
rum cuneus tranatavit. turbata ibi res. et pellebatur
ſociarum cohortium acies, cum legiones pugnam
excipiunt, ſuppreſſaque hoſtium ferocia, proelium
aequatur. Inter quae perfuga Batavus adiit Ceria-
lem, *terga hoſtium* promittens, *ſi extremo paludis*
eques mitteretur: ſolidum illa, et Gugernos, qui-
bus cuſtodia obveniſſet, parum intentos. Duae alae,
cum perfuga miſſae, incauto hoſti circumfunduntur.
quod ubi clamore cognitum, legiones a fronte in-
cubuere, pulſique Germani Rhenum fuga petebant.
Debellatum eo die foret, ſi Romana claſſis ſequi ma-
turaſſet. Ne eques quidem inſtitit, repente fuſis
imbribus et propinqua nocte. Poſtera die, quar- 19
tadecima legio in ſuperiorem provinciam Gallo An-
nio miſſa: Cerialis exercitum decima ex Hiſpania
legio ſupplevit. Civili Chaucorum auxilia venere.

A. V. Non tamen auſus oppida Batavorum armis tueri,
824.
A. C. raptis, quae ferri poterant, ceteris iniecto igni, in
71. inſulam conceſſit: gnarus, deeſſe naves efficiendo
ponti, neque exercitum Romanum aliter transmiſſu-
rum. quin et diruit molem, a Druſo Germanico
factam, Rhenumque, prono alveo in Galliam ruen-
tem, disiectis, quae morabantur, effudit. Sic
velut abacto amne, tenuis alveus, inſulam inter
Germanosque, continentium terrarum ſpeciem fe-
cerat. Transiere Rhenum Tutor quoque et Claſſi-
cus et centum tredecim Treverorum Senatores: in
quis fuit Alpinus Montanus, quem a Primo Anto-
nio miſſum in Gallias ſuperius memoravimus. Co-
mitabatur eum frater D. Alpinus. Simul ceteri
miſeratione ac donis auxilia concibant, inter gen-
20 tes periculorum avidas. Tantumque belli ſuper-
fuit, ut praeſidia cohortium, alarum, legionum, uno
die Civilis quadripartito invaſerit: decimam legio-
nem Arenaci, ſecundam Batavoduri, et Grinnes
Vadamque, cohortium alarumque caſtra; ita divi-
ſis copiis, ut ipſe et Verax, ſorore eius genitus,
Claſſicusque ac Tutor ſuam quisque manum trahe-
rent: nec omnia patrandi fiducia; ſed *multa auſis
aliqua in parte fortunam adfore. Simul Cerialem
neque ſatis cautum, et pluribus nuntiis huc illuc
curſantem, poſſe medio intercipi.* Quibus obvene-
rant caſtra decumanorum, oppugnationem legionis
arduam rati, egreſſum militem, et caedendis mate-
riis operatum, turbavere, occiſo Praefecto caſtro-
rum et quinque primoribus Centurionum paucisque
militibus. Ceteri ſe munimentis defendere. Et
interim Germanorum manus Batavoduri rumpere in-
21 choatum pontem nitebantur. Ambiguum proelium
nox

nox diremit. Plus discriminis apud Grinnes Vadamque. Vadam Civilis, Grinnes Classicus, oppugnabant. nec sisti poterant, interfecto fortissimo quoque: in quis Briganticus, Praefectus alae, ceciderat; quem fidum Romanis et Civili, avunculo, infensum diximus. Sed, ubi Cerialis cum delecta equitum manu subvenit, versa fortuna, praecipites Germani in amnem aguntur. Civilis, dum fugientes retentat, agnitus petitusque telis, relicto equo, tranatavit. idem Veracis effugium. Tutorem Classicumque adpulsae lintres vexere. Ne tum quidem Romana classis pugnae adfuit, ut iussum erat. sed obstitit formido et remiges per alia militiae munia dispersi. Sane Cerialis parum temporis ad exsequenda imperia dabat; subitus consiliis; sed eventu clarus, aderat fortuna, etiam ubi artes defuissent. hinc ipsi exercituique minor cura disciplinae. Et paucos post dies, quamquam periculum captivitatis evasisset, infamiam non vitavit. Profectus Novesium Bonnamque ad visenda castra, quae hiematuris legionibus erigebantur, navibus remeabat: disiecto agmine, incuriosis vigiliis. Animadversum id Germanis: et insidias composuere. electa nox atra nubibus, et prono amne rapti, nullo prohibente, vallum ineunt. Prima caedes astu adiuta. incisis tabernaculorum funibus, suismet tentoriis coopertos trucidabant. Aliud agmen turbare classem: iniicere vincla: trahere puppes. Vtque ad fallendum silentio, ita, coepta caede, quo plus terroris adderent, cuncta clamoribus miscebant. Romani, vulneribus exciti, quaerunt arma, ruunt per vias, pauci ornatu militari, plerique circum brachia torta veste et strictis mucronibus. Dux semisom-

A. V. 824. A. C. 71.

22 (margin, beside "Profectus Novesium")

A. V. nus ac prope inteсtus errore hoſtium ſervatur. Nam-
824. que Praetoriam navem vexillo inſignem, illic Ducem
A. C. rati, abripiunt. Cerialis alibi noctem egerat, ut
71. plerique credidere, ob ſtuprum Claudiae Sacratae, mulieris Vbiae. vigiles flagitium ſuum Ducis dedecore excuſabant, tamquam *iuſſi ſilere, ne quietem eius turbarent. ita, intermiſſo ſigno et vocibus, ſe quoque in ſomnum lapſos.* Multa luce revecti hoſtes, captivis navibus, Praetoriam triremem flumi-
23 ne Luppia donum Veledae traxere. Civilem cupido inceſſit navalem aciem oſtentandi. Complet, quod biremium, quaeque ſimplici ordine agebantur. Adiecta ingens lintrium vis, tricenos quadragenosque ferentium: armamenta Liburnicis ſolita: et ſimul aptae lintres ſagulis verſicoloribus haud indecore pro velis iuvabantur. Spatium velut aequoris electum, quo Moſae fluminis os amnem Rhenum Oceano adfundit. Cauſſa inſtruendae claſſis, ſuper inſitam genti vanitatem, ut eo terrore commeatus Gallia adventantes interciperent. Cerialis miraculo magis, quam metu, direxit claſſem, numero inparem, uſu remigum, gubernatorum arte, navium magnitudine potiorem. His flumen ſecundum; illi vento agebantur. Sic praevecti, tentato levium telorum iactu, dirimuntur. Civilis, nihil ultra auſus, trans Rhenum conceſſit. Cerialis, inſulam Batavorum hoſtiliter populatus, agros villasque Civilis intactos, nota arte Ducum, ſinebat: cum interim, flexu autumni et crebris per hiemem imbribus, ſuperfuſus amnis paluſtrem humilemque inſulam in faciem ſtagni opplevit. nec claſſis aut commeatus aderant: caſtraque in plano ſita, vi flu-
24 minis differebantur. *Potuiſſe tunc opprimi legiones,*

nes, et voluisse Germanos, sed dolo a se flexos, in- A. V.
putavit Civilis. Neque abhorret vero, quando paucis 824.
post diebus deditio insecuta est. Nam Cerialis per oc- A. C. 71.
cultos nuntios *Batavis pacem, Civili veniam,* osten-
tans, Veledam, propinquosque monebat, *fortunam
belli, tot cladibus adversam, opportuno erga Po-
pulum Romanum merito mutare. Caesos Treveros,
receptos Vbios, ereptam Batavis patriam: neque
aliud Civilis amicitia paratum, quam vulnera, fu-
gas, luctus. exulem eum et extorrem recipientibus
oneri: et satis peccavisse, quod totiens Rhenum
transscenderint. si quid ultra moliantur, inde iniu-
riam et culpam, hinc ultionem et Deos fore.* Mi- 25
scebantur minis promissa. Et, concussa Transrhe-
nanorum fide, inter Batavos quoque sermones orti:
*non prorogandam ultra ruinam: nec posse ab una
natione totius orbis servitium depelli. quid perfectum
caede et incendiis legionum, nisi ut plures validioresque
accirentur? Si Vespasiano bellum navaverint, Vespa-
sianum rerum potiri; sin Populum Romanum armis
provocent, quotam partem generis humani Batavos esse?
respicerent Rhaetos Noricosque et ceterorum onera so-
ciorum: sibi non tributa, sed virtutem et viros indici.
proximum id libertati: et, si dominorum electio sit, ho-
nestius Principes Romanorum, quam Germanorum
feminas tolerari.* haec vulgus. Proceres: *atro-
ciore Civilis rabie semet in arma trusos: illum do-
mesticis malis excidium gentis opposuisse. tunc in-
fensos Batavis Deos, cum obsiderentur legiones, in-
terficerentur Legati, bellum uni necessarium, fera-
le ipsis sumeretur. Ventum ad extrema, ni resi-
piscere incipiant, et noxii capitis poena poenitentiam
fateantur.* Non fefellit Civilem ea inclinatio, et 26

prae-

A. V. 824. A. C. 71. praevenire ſtatuit: ſuper taedium malorum, etiam ſpe vitae, quae plerumque magnos animos infringit. Petito conloquio, ſcinditur Nabaliae fluminis pons. in cuius abrupta progreſſi Duces: et Civilis ita coepit: *ſi apud Vitellii Legatum defenderer; neque facto meo venia, neque dictis fides, debebatur. Cuncta inter nos inimica, hoſtilia, ab illo coepta, a me aucta erant. Erga Veſpaſianum vetus mihi obſervantia: et, cum privatus eſſet, amici vocabamur. Hoc Primo Antonio notum, cuius epiſtolis ad bellum accitus ſum, ne Germanicae legiones, et Gallica iuventus Alpes transſcenderet. Quae Antonius epiſtolis, Hordeonius Flaccus praeſens monebat, arma in Germania movi, quae Mucianus in Syria, Aponius in Moeſia, Flavianus in Pannonia.*

C. CORN.

C. CORN. TACITVS

DE

SITV, MORIBVS ET POPVLIS GERMANIAE

BREVIARIVM LIBELLI.

Cap. 1. *Germaniae situs,* 2. *incolae indigenae. auctores gentis. nominis origo. Hercules.* 3. *barritus. ara Vlixis.* 4. *Germani, gens sincera. habitus corporum.* 5. *Terrae natura: non aurum, non argentum, nec aestimatum.* 6. *Germanorum arma, equitatus, peditatus, ordo militiae:* 7. *Reges, Duces, Sacerdotes:* 8. *feminarum virtus et veneratio. Veleda. Aurinia.* 9. *Dii, sacra, simulacra nulla.* 10. *Auspicia, sortes. ex equis, e captivo praesagia.* 11. *Consultationes publicae et conventus.* 12. *Adcusationes, poenae, ius redditum.* 13. *Scuto frameaque ornati iuvenes, Principum comites. eorum virtus et fama.* 14. *Gentis bellica studia.* 15. *In pace, venatio, otium. Collata Principibus munera. Vrbes nullae. vici, domus, specus suffugium hiemi et receptaculum frugibus.* 17. *Vestitus hominum, feminarum.* 18. *Matrimonia severa. Dos a marito oblata.* 19. *Pudicitia.*

tia. Adulterii poena. Monogamia. Liberorum numerus non finitus. 20. *Liberorum educatio. Succeſſionis leges.* 21. *Patris, propinqui, amicitiae, inimicitiaeque ſusceptae. homicidii pretium. Hospitalitas.* 22. *Lotio, victus, ebriorum rixae. conſultatio in conviviis.* 23. *Potus, cibus.* 24. *Spectacula. aleae furor.* 25. *Servi, libertini.* 26. *Fenus ignotum. Agricultura. Anni tempora.* 27. *Funera, ſepulcra, luctus.*

28. *Singularum gentium inſtituta. Galli, olim valida gens, in Germaniam transgreſſi, Helvetii, Boii. Araviſci, Oſi, incertum genus. Germanicae originis populi Treveri, Nervii, Vangiones, Triboci, Nemetes, Vbii.* 29. *Batavi, Cattorum proles. Mattiaci. Decumates agri.* 30. 31. *Cattorum regio, habitus, diſciplina militaris; vota, virtutis incentiva.* 32. *Vſipii, Tencteri, equitatu praeſtantes.* 33. *Bructerorum ſedes, a Chamavis et Angrivariis occupatae.* 34. *Dulgibini. Chasvari. Friſii.* 35. *Chauci, pacis ſtudio, inſtitia et virtute nobiles.* 36. *Cheruſci et Foſi, a Cattis victi.* 37. *Cimbrorum parva civitas, gloria ingens. Romanorum clades. Germani triumphati magis quam victi.* 38. *Suevorum numerus, mores.* 39. *Semnonum religio, victimae humanae.* 40. *Longobardi. Reudigni. Aviones. Angli. Varini. Eudoſes. Suardones. Nuithones. Herthae cultus communis.* 41. *Hermunduri.* 42. *Nariſci. Marcomanni. Quadi.* 43. *Marſigni. Gothini. Oſi. Burii. Lygiorum civitates, Arii, Helvecones, Manimi, Elyſii, Naharvali; horum numen Alcis. Gothones. Rugii. Lemovii.* 44. *Suiones, claſſibus valen-*

lentes. 45. *Mare pigrum. Aeſtyi, Matris Deum cultores, ſuccinum legunt. Sitonibus femina imperat.* 46. *Peucini, Venedi, Fenni, Germani an Sarmatae? Eorum feritas, paupertas. Hominum monſtra, Helluſii, Oxiones.*

Germania omnis a Gallis Rhaetisque et Pannoniis 1
Rheno et Danubio fluminibus, a Sarmatis Dacis-
que mutuo metu aut montibus, ſeparatur. Cete-
ra Oceanus ambit, latos ſinus et inmenſa ſpatia
complectens, nuper cognitis quibusdam gentibus
ac Regibus, quos bellum aperuit. Rhenus, Rhae-
ticarum Alpium inacceſſo ac praecipiti vertice or-
tus, modico flexu in Occidentem verſus, ſepten-
trionali Oceano miſcetur. Danubius, molli et
clementer edito montis Abnobae iugo effuſus, plu-
res populos adit, donec in Ponticum mare ſex
meatibus erumpit. ſeptimum enim os paludibus
hauritur. Ipſos Germanos indigenas crediderim, 2
minimeque aliarum gentium adventibus et hoſpitiis
mixtos; quia nec terra olim, ſed claſſibus, adve-
hebantur, qui mutare ſedes quaerebant: et inmen-
ſus ultra, utque ſic dixerim, adverſus Oceanus
raris ab orbe noſtro navibus aditur. Quis porro,
praeter periculum horridi et ignoti maris, Aſia aut
Africa aut Italia relicta, Germaniam peteret? in-
formem terris, aſperam coelo, triſtem cultu ad-
ſpectuque, niſi ſi patria ſit. Celebrant carminibus
antiquis (quod unum apud illos memoriae et anna-
lium genus eſt) *Tuiſconem Deum, terra editum, et
filium Mannum, originem gentis conditoresque. Man-
no tris filios* adſignant, *e quorum nominibus proxi-
mi Oceano Ingaevones, medii Hermiones, ceteri
Iſtae-*

Iſtaevones vocentur. Quidam autem, licentia vetuſtatis, *plures Deo ortos pluresque gentis adpellationes, Marſos, Gambrivios, Suevos, Vandalios* adfirmant: *eaque vera et antiqua nomina. Ceterum Germaniae vocabulum recens et nuper additum; quoniam, qui primi Rhenum transgreſſi Gallos expulerint, ac, nunc Tungri, tunc Germani vocati ſint. ita nationis nomen in nomen gentis evaluiſſe paullatim, ut omnes, primum a victore ob metum, mox a ſeipſis*
3 *invento nomine,* Germani *vocarentur. Fuiſſe apud eos et Herculem* memorant, primumque omnium virorum fortium ituri in proelia canunt. Sunt illis haec quoque carmina, quorum relatu, quem *barritum* vocant, accendunt animos, futuraeque pugnae fortunam ipſo cantu augurantur. terrent enim trepidantve, prout ſonuit acies. Nec tam vocis ille, quam virtutis, concentus videntur. Adfectatur praecipue aſperitas ſoni et fractum murmur, obiectis ad os ſcutis, quo plenior et gravior vox repercuſſu intumeſcat. Ceterum et *Vlixem,* quidam opinantur, *longo illo et fabuloſo errore in hunc Oceanum delatum, adiſſe Germaniae terras, Aſciburgiumque, quod in ripa Rheni ſitum hodieque incolitur, ab illo conſtitutum nominatumque. Aram quin etiam Vlixi conſecratam, adiecto Laertae patris nomine, eodem loco olim repertam, monumentaque et tumulos quosdam, Graecis litteris inſcriptos, in confinio Germaniae Rhaetiaeque adhuc exſtare.* quae neque confirmare argumentis, neque refellere in animo eſt: ex ingenio ſuo quisque de-
4 mat, vel addat fidem. Ipſe eorum opinionibus accedo, qui *Germaniae populos nullis aliis aliarum nationum connubiis infectos, propriam et ſinceram*

et

et tantum ſui ſimilem gentem exſtitiſſe, arbitrantur.
vnde habitus quoque corporum, quamquam in tan-
to hominum numero, idem omnibus: truces et
caerulei oculi, rutilae comae, magna corpora et
tantum ad inpetum valida. laboris atque operum
non eadem patientia: minimeque ſitim aeſtumque
tolerare, frigora atque inediam coelo ſolove adſue-
verunt. Terra, etſi aliquanto ſpecie differt, in 5
univerſum tamen aut ſilvis horrida, aut paludibus
foeda: humidior, qua Gallias; ventoſior, qua No-
ricum ac Pannoniam adſpicit: ſatis ferax: frugi-
ferarum arborum inpatiens: pecorum foecunda,
ſed plerumque inprocera. ne armentis quidem ſuus
honor, aut gloria frontis. numero gaudent. eae-
que ſolae et gratiſſimae opes ſunt. Argentum et
aurum propitii an irati Dii negaverint, dubito.
Nec tamen adfirmaverim, nullam Germaniae ve-
nam argentum aurumve gignere. quis enim ſcru-
tatus eſt? poſſeſſione et uſu haud perinde adficiun-
tur. Eſt videre apud illos argentea vaſa, legatis
et Principibus eorum muneri data, non in alia vi-
litate, quam quae humo finguntur: quamquam
proximi, ob uſum commerciorum, aurum et ar-
gentum in pretio habent, formasque quasdam noſtrae
pecuniae agnoſcunt atque eligunt: interiores ſim-
plicius et antiquius permutatione mercium utuntur.
Pecuniam probant veterem et diu notam, ſerratos,
bigatosque. Argentum quoque magis quam aurum
ſequuntur, nulla adfectione animi, ſed quia nume-
rus argenteorum facilior uſui eſt promiſcua ac vilia
mercantibus. Ne ferrum quidem ſupereſt, ſicut 6
ex genere telorum colligitur. Rari gladiis, aut ma-
ioribus lanceis utuntur. haſtas, vel ipſorum voca-

bulo *frameas*, gerunt, angusto et brevi ferro, sed ita acri, et ad usum habili, ut eodem telo, prout ratio poscit, vel cominus vel eminus pugnent. et eques quidem scuto frameaque contentus est: pedites et missilia spargunt, plura singuli, atque in inmensum vibrant, nudi aut sagulo leves. nulla cultus iactatio: scuta tantum lectissimis coloribus distinguunt: paucis loricae: vix uni alterive cassis, aut galea. Equi non forma, non velocitate conspicui. sed nec variare gyros, in morem nostrum, docentur. In rectum, aut uno flexu dextros agunt, ita coniuncto orbe, ut nemo posterior sit. In universum aestimanti, plus penes peditem roboris: eoque mixti proeliantur, apta et congruente ad equestrem pugnam velocitate peditum, quos ex omni iuventute delectos, ante aciem locant. Definitur et numerus. *centeni* ex singulis pagis sunt: idque ipsum inter suos vocantur: et quod primo numerus fuit, iam nomen et honor est. Acies per cuneos componitur. Cedere loco, dummodo rursus instes, consilii quam formidinis arbitrantur. Corpora suorum etiam in dubiis proeliis referunt. Scutum reliquisse, praecipuum flagitium. nec aut sacris adesse, aut concilium inire, ignominioso fas. multique superstites bellorum infamiam laqueo
7 finierunt. Reges ex nobilitate; Duces ex virtute sumunt. Nec Regibus infinita aut libera potestas: et Duces exemplo potius, quam imperio: si prompti, si conspicui, si ante aciem agant, admiratione praesunt. Ceterum, neque animadvertere, neque vincire, ne verberare quidem, nisi Sacerdotibus permissum: non quasi in poenam, nec Ducis iussu, sed velut Deo imperante, quem adesse bel-

bellantibus credunt. effigiesque et ſigna quaedam, detracta lucis, in proelium ferunt. Quodque praecipuum fortitudinis incitamentum eſt, non caſus, 7 nec fortuita conglobatio turmam aut cuneum facit, ſed familiae et propinquitates, et in proximo pignora, unde feminarum ululatus audiri, unde vagitus infantium. hi cuique ſanctiſſimi teſtes, hi maximi laudatores. Ad matres, ad coniuges vulnera ferunt: nec illae numerare, aut exigere plagas, pavent. cibosque et hortamina pugnantibus geſtant. Memoriae proditur, quasdam acies, in- 8
clinatas iam et labantes, a feminis reſtitutas, conſtantia precum et obiectu pectorum, et monſtrata cominus captivitate, quam longe inpatientius feminarum ſuarum nomine timent: adeo, ut efficacius obligentur animi civitatum, quibus inter obſides puellae quoque nobiles imperantur. Ineſſe quin etiam ſanctum aliquid et providum putant: nec aut conſilia earum adſpernantur, aut reſponſa negligunt. Vidimus, ſub divo Veſpaſiano, Veledam, diu apud pleroſque Numinis loco habitam. Sed et olim Auriniam et compluris alias venerati ſunt, non adulatione, nec tamquam facerent Deas. Deorum 9
maxime Mercurium colunt, cui certis diebus humanis quoque hoſtiis litare fas habent. Herculem ac Martem conceſſis animalibus placant: pars Suevorum et Iſidi ſacrificat. Vnde cauſſa et origo peregrino ſacro, parum comperi, niſi quod ſignum ipſum, in modum liburnae figuratum, docet, advectam religionem. Ceterum, nec cohibere parietibus Deos, neque in ullam humani oris ſpeciem adſimulare, ex magnitudine coeleſtium arbitrantur. lucos ac nemora conſecrant, Deorumque

 nomi-

nominibus adpellant ſecretum illud, quod ſola reve-
rentia vident. Auſpicia, ſorteſque, ut qui maxime,
10 obſervant. Sortium conſuetudo ſimplex. virgam,
frugiferae arbori deciſam, in ſurculos amputant,
eosque, notis quibusdam diſcretos, ſuper candidam
veſtem temere ac fortuito ſpargunt. mox, ſi pu-
blice conſuletur, Sacerdos civitatis, ſin privatim, ip-
ſe paterfamiliae, precatus Deos, coelumque ſuſpi-
ciens, ter ſingulos tollit, ſublatos, ſecundum im-
preſſam ante notam, interpretatur. Si prohibue-
runt, nulla de eadem re in eundem diem conſul-
tatio; ſin permiſſum, auſpiciorum adhuc fides exi-
gitur. Et illud quidem etiam hic notum, avium voces
volatusque interrogare: proprium gentis, equorum
quoque praeſagia ac monitus experiri. publice aluntur
iisdem nemoribus ac lucis candidi, et nullo mortali
opere contacti: quos preſſos ſacro curru Sacerdos, ac
Rex, vel Princeps civitatis, comitantur, hinnitusque
ac fremitus obſervant. Nec ulli auſpicio maior fides,
non ſolum apud plebem, ſed apud proceres, apud Sa-
cerdotes. Se enim miniſtros Deorum, illos con-
ſcios putant. Eſt et alia obſervatio auſpiciorum,
qua gravium bellorum eventus explorant. Eius gen-
tis, cum qua bellum eſt, captivum, quoquo mo-
do interceptum, cum electo popularium ſuorum,
11 patriis quemque armis, committunt. victoria huius
vel illius pro praeiudicio accipitur. De minoribus
rebus Principes conſultant; de maioribus omnes:
ita tamen, ut ea quoque, quorum penes plebem
arbitrium eſt, apud Principes pertractentur. Coeunt,
niſi quid fortuitum et ſubitum inciderit, certis die-
bus, cum aut inchoatur luna, aut inpletur. nam
agendis rebus hoc auſpicatiſſimum initium credunt.

Nec

Nec dierum numerum, ut nos, ſed noctium computant. Sic conſtituunt, ſic condicunt. nox ducere diem videtur. Illud ex libertate vitium, quod non ſimul, nec ut iuſſi conveniunt, ſed et alter et tertius dies cunctatione coeuntium abſumitur. Vt turbae placuit, conſidunt armati. Silentium per Sacerdotes, quibus tum et coercendi ius eſt, imperatur. Mox Rex, vel Princeps, prout aetas cuique, prout nobilitas, prout decus bellorum, prout facundia eſt, audiuntur, auctoritate ſuadendi magis, quam iubendi poteſtate. Si diſplicuit ſententia, fremitu adſpernantur; ſin placuit, frameas concutiunt. Honoratiſſimum adſenſus genus eſt, armis laudare.
Licet apud concilium adcuſare quoque et discrimen 12
capitis intendere. Diſtinctio poenarum ex delicto. proditores et transfugas arboribus ſuspendunt: ignavos et inbelles et corpore infames coeno ac palude, iniecta inſuper crate, mergunt. Diverſitas ſupplicii illuc reſpicit, tamquam ſcelera oſtendi oporteat, dum puniuntur, flagitia abscondi. Sed et levioribus delictis, pro modo, poena. equorum pecorumque numero convicti multantur. pars multae Regi, vel civitati, pars ipſi, qui vindicatur, vel propinquis eius exſolvitur. Eliguntur in iisdem conciliis et Principes, qui iura per pagos vicosque reddant. Centeni ſingulis ex plebe comites, conſilium ſimul et auctoritas, adſunt. Nihil autem ne- 13
que publicae neque privatae rei, niſi armati agunt. Sed arma ſumere non ante cuiquam moris, quam civitas ſuffecturum probaverit. Tum in ipſo concilio, vel Principum aliquis, vel pater, vel propinquus, ſcuto frameaque iuvenem ornant. haec apud illos toga, hic primus iuventae honos: ante

te hoc domus pars videntur, mox Reipublicae. Infignis nobilitas, aut magna patrum merita, Principis dignationem etiam adolefcentulis adfignant: ceteris robuftioribus ac iam pridem probatis adgregantur. nec rubor, inter comites adfpici. Gradus quin etiam et ipfe comitatus habet, iudicio eius, quem fectantur: magnaque et comitum aemulatio, quibus primus apud Principem fuum locus: et Principum, cui plurimi et acerrimi comites. Haec dignitas, hae vires, magno femper electorum iuvenum globo circumdari, in pace decus, in bello praefidium. Nec folum in fua gente cuique, fed apud finitimas quoque civitates id nomen, ea gloria eft, fi numero ac virtute comitatus emineat. expetuntur enim legationibus et muneribus ornantur et ipfa plerumque fama bella profligant.
14 Cum ventum in aciem, turpe Principi, virtute vinci, turpe comitatui, virtutem Principis non adaequare. Iam vero infame in omnem vitam ac probrofum, fuperftitem Principi fuo ex acie receffiffe. Illum defendere, tueri, fua quoque fortia facta gloriae eius adfignare, praecipuum facramentum eft. Principes pro victoria pugnant; comites pro Principe. Si civitas, in qua orti funt, longa pace et otio torpeat; plerique nobilium adolefcentium petunt ultro eas nationes, quae tum bellum aliquod gerunt; quia et ingrata genti quies, et facilius inter ancipitia clarefcant, magnumque comitatum non nifi vi belloque tueantur. exigunt enim Principis fui liberalitate illum bellatorem equum, illam cruentam victricemque frameam. Nam epulae, et, quamquam incompti, largi tamen adparatus pro ftipendio cedunt. materia munificentiae per bella et raptus. Nec arare terram, aut exfpectare

ſtare annum, tam facile perſuaſeris, quam vocare hoſtes et vulnera mereri. pigrum quinimmo et iners videtur, ſudore adquirere, quod poſſis ſanguine parare. Quotiens bella non ineunt, multum 15
venatibus, plus per otium transigunt, dediti ſomno ciboque. Fortiſſimus quisque ac bellicoſiſſimus nihil agens, delegata domus et Penatium et agrorum cura feminis ſenibusque et infirmiſſimo cuique ex familia: ipſi hebent: mira diverſitate naturae, cum iidem homines ſic ament inertiam et oderint quietem. Mos eſt civitatibus, ultro ac viritim conferre Principibus, vel armentorum, vel frugum, quod pro honore acceptum, etiam neceſſitatibus ſubvenit. Gaudent praecipue finitimarum gentium donis, quae non modo a ſingulis, ſed publice mittuntur: electi equi, magna arma, phalerae, torquesque. Iam et pecuniam accipere docuimus. Nullas Germa- 16
norum populis urbes habitari, ſatis notum eſt: ne pati quidem inter ſe iunctas ſedes. Colunt discreti ac diverſi, ut fons, ut campus, ut nemus placuit. Vicos locant, non in noſtrum morem, connexis et cohaerentibus aedificiis: ſuam quisque domum ſpatio circumdat, ſive adverſus caſus ignis remedium, ſive inſcitia aedificandi. Ne caementorum quidem apud illos aut tegularum uſus: materia ad omnia utuntur informi et citra ſpeciem aut delectationem. Quaedam loca diligentius inlinunt terra, ita pura ac ſplendente, ut picturam ac lineamenta colorum imitetur. Solent et ſubterraneos ſpecus aperire, eosque multo inſuper ſimo onerant, ſuffugium hiemi et receptaculum frugibus: quia rigorem frigorum eiusmodi locis molliunt: et, ſi quando hoſtis advenit, aperta populatur, abdita autem et de-

fossa aut ignorantur, aut eo ipso fallunt, quod quaerenda sunt.
17 Tegumen omnibus sagum, fibula, aut, si desit, spina consertum; cetera intecti totos dies iuxta focum atque ignem agunt. Locupletissimi veste distinguuntur, non fluitante, sicut Sarmatae ac Parthi, sed stricta et singulos artus exprimente. Gerunt et ferarum pelles, proximi ripae negligenter, ulteriores exquisitius, ut quibus nullus per commercia cultus. Eligunt feras et detracta velamina spargunt maculis pellibusque belluarum, quas exterior Oceanus atque ignotum mare gignit. Nec alius feminis quam viris habitus, nisi quod feminae saepius lineis amictibus velantur, eosque purpura variant, partemque vestitus superioris in manicas non extendunt, nudae brachia ac lacertos.
18 sed et proxima pars pectoris patet: quamquam severa illic matrimonia: nec ullam morum partem magis laudaveris. nam prope soli barbarorum singulis uxoribus contenti sunt, exceptis admodum paucis, qui non libidine, sed ob nobilitatem, plurimis nuptiis ambiuntur. Dotem non uxor marito, sed uxori maritus, offert. Intersunt parentes et propinqui, ac munera probant. munera non ad delicias muliebres quaesita, nec quibus nova nupta comatur; sed boves et frenatum equum et scutum cum framea gladioque. In haec munera uxor accipitur. atque invicem ipsa armorum aliquid viro adfert. hoc maximum vinculum, haec arcana sacra, hos coniugales Deos arbitrantur. Ne se mulier extra virtutum cogitationes extraque bellorum casus putet, ipsis incipientis matrimonii auspiciis admonetur, venire se laborum periculorumque sociam, idem in pace, idem in proelio passuram ausuramque.

que. hoc iuncti boves, hoc paratus equus, hoc
data arma denuntiant. Sic vivendum, ſic pereun-
dum: accipere ſe, quae liberis inviolata ac digna
reddat, quae nurus accipiant, rurſusque ad nepo-
tes referant. Ergo ſeptae pudicitia agunt, nullis 19
ſpectaculorum inlecebris, nullis conviviorum inri-
tationibus conruptae. Litterarum ſecreta viri pari-
ter ac feminae ignorant. Pauciſſima in tam nume-
roſa gente adulteria; quorum poena praeſens, et
maritis permiſſa. Accisis crinibus, nudatam, co-
ram propinquis, expellit domo maritus, ac per
omnem vicum verbere agit. publicatae enim pudi-
citiae nulla venia. non forma, non aetate, non
opibus maritum invenerit. Nemo enim illic vitia
ridet: nec, conrumpere et conrumpi, ſaeculum
vocatur. Melius quidem adhuc eae civitates, in
quibus tantum virgines nubunt; et cum ſpe voto-
que uxoris ſemel transigitur. Sic unum accipiunt
maritum, quo modo unum corpus unamque vitam,
ne ulla cogitatio ultra, ne longior cupiditas, ne
tamquam maritum, ſed tamquam matrimonium,
ament. Numerum liberorum finire, aut quemquam
ex agnatis necare, flagitium habetur. plusque ibi
boni mores valent, quam alibi bonae leges. In 20
omni domo nudi ac ſordidi, in hos artus, in haec
corpora, quae miramur, excreſcunt. Sua quem-
que mater uberibus alit, nec ancillis ac nutricibus
delegantur. Dominum ac ſervum nullis educatio-
nis deliciis dignoſcas. Inter eadem pecora, in
eadem humo degunt: donec aetas ſeparet ingenuos,
virtus agnoſcat. Sera iuvenum Venus; eoque in-
exhauſta pubertas. nec virgines feſtinantur; ea-
dem iuventa, ſimilis proceritas. pares validaeque

miſcentur. ac robora parentum liberi referunt. Sororum filiis idem apud avunculum, qui apud patrem honor. Quidam ſanctiorem arctioremque hunc nexum ſanguinis arbitrantur, et in accipiendis obſidibus magis exigunt; tamquam ii et animum firmius, et domum latius, teneant. Heredes tamen ſucceſſoresque ſui cuique liberi: et nullum teſtamentum. Si liberi non ſunt, proximus gradus in poſſeſſione fratres, patrui, avunculi. Quanto plus propinquorum, quo maior adfinium numerus, tanto gratioſior ſenectus, nec ulla orbitatis pretia.

21 Suscipere tam inimicitias, ſeu patris, ſeu propinqui, quam amicitias, neceſſe eſt. nec inplacabiles durant. Luitur enim etiam homicidium certo armentorum ac pecorum numero, recipitque ſatisfactionem univerſa domus: utiliter in publicum; quia periculoſiores ſunt inimicitiae iuxta libertatem. Convictibus et hoſpitiis non alia gens effuſius indulget. Quemcumque mortalium arcere tecto, nefas habetur: pro fortuna quisque adparatis epulis excipit. Cum defecere, qui modo hoſpes fuerat, monſtrator hoſpitii et comes, proximam domum non invitati adeunt. nec intereſt: pari humanitate accipiuntur. Notum ignotumque, quantum ad ius hoſpitii, nemo diſcernit. Abeunti, ſi quid popoſcerit, concedere moris: et poſcendi invicem eadem facilitas. Gaudent muneribus: ſed nec data inputant, nec acceptis obligantur. Victus inter

22 hoſpites comis. Statim e ſomno, quem plerumque in diem extrahunt, lavantur, ſaepius calida, ut apud quos plurimum hiems occupat. Lauti cibum capiunt: ſeparatae ſingulis ſedes et ſua cuique menſa. tum ad negotia, nec minus ſaepe ad convivia,

vivia, procedunt armati. Diem noctemque continuare potando, nulli probrum. Crebrae, ut inter vinolentos, rixae, raro conviciis, saepius caede et vulneribus transiguntur. Sed et de reconciliandis invicem inimicis et iungendis adfinitatibus et adsciscendis Principibus, de pace denique ac bello, plerumque in conviviis consultant: tamquam nullo magis tempore aut ad simplices cogitationes pateat animus, aut ad magnas incalescat. Gens non astuta, nec callida, aperit adhuc secreta pectoris licentia ioci. Ergo detecta et nuda omnium mens postera die retractatur, et salva utriusque temporis ratio est. Deliberant, dum fingere nesciunt: constituunt, dum errare non possunt.
Potui humor ex hordeo aut frumento, in quandam 23
similitudinem vini corruptus. Proximi ripae et vinum mercantur. Cibi simplices: agrestia poma, recens fera, aut lac concretum. Sine adparatu, sine blandimentis, expellunt famem. Adversus sitim non eadem temperantia. Si indulseris ebrietati, suggerendo quantum concupiscunt, haud minus facile vitiis, quam armis, vincentur. Ge- 24
nus spectaculorum unum atque in omni coetu idem. Nudi iuvenes, quibus id ludicrum est, inter gladios se atque infestas frameas saltu iaciunt. Exercitatio artem paravit, ars decorem. non in quaestum tamen, aut mercedem. quamvis audacis lasciviae pretium est, voluptas spectantium. Aleam (quod mirere) sobrii inter seria exercent, tanta lucrandi perdendive temeritate, ut, cum omnia defecerunt, extremo ac novissimo iactu de libertate et de corpore contendant. Victus voluntariam servitutem adit. quamvis iuvenior, quamvis robustior, adli-

adligari ſe ac venire patitur. ea eſt in re prava
pervicacia: ipſi fidem vocant. Servos conditio-
nis huius per commercia tradunt, ut ſe quoque
25 pudore victoriae exſolvant. Ceteris ſervis, non
in noſtrum morem deſcriptis per familiam mini-
ſteriis, utuntur. Suam quisque ſedem, ſuos Pe-
nates regit. Frumenti modum dominus, aut pe-
coris, aut veſtis, ut colono, iniungit: et ſervus
hactenus paret. Cetera domus officia uxor ac li-
beri exſequuntur. Verberare ſervum ac vinculis
et opere coercere, rarum. Occidere ſolent, non
diſciplina et ſeveritate, ſed inpetu et ira, ut ini-
micum, niſi quod inpune. Libertini non multum
ſupra ſervos ſunt, raro aliquod momentum in do-
mo, numquam in civitate; exceptis dumtaxat iis
gentibus, quae regnantur. Ibi enim et ſuper in-
genuos et ſuper nobiles aſcendunt: apud ceteros
26 inpares libertini libertatis argumentum ſunt. Fe-
nus agitare et in uſuras extendere, ignotum: id-
eoque magis ſervatur, ſi vetitum eſſet. Agri, pro
numero cultorum, ab univerſis in vices occupantur,
quos mox inter ſe, ſecundum dignationem, partiun-
tur. facilitatem partiendi camporum ſpatia praeſtant.
Arva per annos mutant: et ſupereſt ager. nec
enim cum ubertate et amplitudine ſoli labore con-
tendunt, ut pomaria conſerant et prata ſeparent et
hortos rigent. ſola terrae ſeges imperatur. Vnde
annum quoque ipſum non in totidem digerunt ſpe-
cies: hiems et ver et aeſtas intellectum ac voca-
bula habent: autumni perinde nomen ac bona igno-
27 rantur. Funerum nulla ambitio. id ſolum obſer-
vatur, ut corpora clarorum virorum certis lignis
crementur. Struem rogi nec veſtibus, nec odo-
ribus,

ribus, cumulant. ſua cuique arma, quorundam igni et equus adiicitur. Sepulcrum ceſpes erigit. Monumentorum arduum et operoſum honorem, ut gravem defunctis, adſpernantur. Lamenta ac lacrimas cito, dolorem et triſtitiam tarde, ponunt. Feminis lugere honeſtum eſt; viris meminiſſe. Haec in commune de omnium Germanorum origine ac moribus accepimus. nunc ſingularum gentium inſtituta ritusque, quatenus differant, quae nationes e Germania in Gallias commigraverint, expediam.

Validiores olim Gallorum res fuiſſe, ſummus 28
auctorum D. Iulius tradit: eoque credibile eſt, etiam Gallos in Germaniam transgreſſos. Quantulum enim amnis obſtabat, quo minus, ut quaeque gens evaluerat, occuparet permutaretque ſedes, promiſcuas adhuc et nulla regnorum potentia diviſas? Igitur inter Hercyniam ſilvam Rhenumque et Moenum amnes Helvetii, ulteriora Boii, Gallica utraque gens, tenuere. Manet adhuc *Boihemi* nomen, ſignificatque loci veterem memoriam, quamvis mutatis cultoribus. Sed utrum Araviſci in Pannoniam ab Oſis, Germanorum natione, an Oſi ab Araviſcis in Germaniam, commigraverint, cum eodem adhuc ſermone, inſtitutis, moribus utantur, incertum eſt: quia, pari olim inopia ac libertate, eadem utriusque ripae bona malaque erant. Treveri et Nervii circa adfectationem Germanicae originis ultro ambitioſi ſunt, tamquam, per hanc gloriam ſanguinis, a ſimilitudine et inertia Gallorum ſeparentur. Ipſam Rheni ripam haud dubie Germanorum populi colunt, Vangiones, Triboci, Nemetes. Ne Vbii quidem quamquam Romana colonia eſſe meruerint, ac libentius *Agrippinenſes*, conditoris

ſui

ſui nomine, vocentur, origine erubeſcunt, trans-
greſſi olim et experimento fidei ſuper ipſam Rheni
ripam conlocati, ut arcerent, non ut cuſtodiren-
29 tur. Omnium harum gentium virtute praecipui Ba-
tavi, non multum ex ripa, ſed inſulam Rheni amnis,
colunt, Cattorum quondam populus et ſeditione do-
meſtica in eas ſedes transgreſſus, in quibus pars
Romani Imperii fierent. Manet honos et antiquae
ſocietatis inſigne. nam nec tributis contemnuntur,
nec publicanus adterit. exempti oneribus et con-
lationibus, et tantum in uſum proeliorum ſepoſiti,
velut tela atque arma, bellis reſervantur. Eſt in
eodem obſequio et Mattiacorum gens. Protulit
enim magnitudo Populi Romani ultra Rhenum, ul-
traque veteres terminos, Imperii reverentiam. Ita
ſede finibusque in ſua ripa, mente animoque nobis-
cum, agunt, cetera ſimiles Batavis, niſi quod
ipſo adhuc terrae ſuae ſolo et coelo acrius animan-
tur. Non numeraverim inter Germaniae populos,
quamquam trans Rhenum Danubiumque conſederint,
eos, qui Decumates agros exercent. Leviſſimus
quisque Gallorum, et inopia audax, dubiae poſſeſ-
ſionis ſolum occupavere. Mox limite acto, promo-
tisque praeſidiis, ſinus Imperii et pars provinciae
30 habentur. Vltra hos Catti initium ſedis ab Hercy-
nio ſaltu inchoant, non ita effuſis ac paluſtribus lo-
cis ut ceterae civitates, in quas Germania pateſcit.
durant ſiquidem colles, paullatimque rareſcunt: et
Cattos ſuos ſaltus Hercynius proſequitur ſimul atque
deponit. Duriora genti corpora, ſtricti artus, mi-
nax vultus et maior animi vigor. Multum (ut in-
ter Germanos) rationis ac ſolertiae: praeponere
electos, audire praepoſitos, noſſe ordines, intel-
lige-

ligere occaſiones, differre inpetus, diſponere diem, vallare noctem, fortunam inter dubia, virtutem inter certa numerare: quodque rariſſimum, nec niſi ratione diſciplinae conceſſum, plus reponere in Duce, quam in exercitu. Omne robur in pedite, quem, ſuper arma, ferramentis quoque et copiis onerant. Alios ad proelium ire videas, Cattos ad bellum. rari excurſus et fortuita pugna. Equeſtrium ſane virium id proprium, cito parare victoriam, cito cedere. Velocitas iuxta formidinem,
cunctatio propior conſtantiae eſt. Et aliis Germa- 31
norum populis uſurpatum rara et privata cuiusque audentia, apud Cattos in conſenſum vertit, ut primum adoleverint; crinem barbamque ſubmittere, nec, niſi hoſte caeſo, exuere votivum obligatumque virtuti oris habitum. Super ſanguinem et ſpolia revelant frontem, ſeque *tum demum pretia naſcendi retuliſſe, dignosque patria ac parentibus* ferunt. Ignavis et inbellibus manet ſqualor. Fortiſſimus quisque ferreum inſuper annulum (ignominioſum id genti) velut vinculum geſtat, donec ſe caede hoſtis abſolvat. Plurimis Cattorum hic placet habitus. Iamque canent inſignes, et hoſtibus ſimul ſuisque monſtrati. omnium penes hos initia pugnarum. haec prima ſemper acies, viſu torva. Nam ne in pace quidem vultu mitiore manſueſcunt. Nulli domus, aut ager, aut aliqua cura: prout ad quemque venere, aluntur: prodigi alieni, contemptores ſui: donec exſanguis ſenectus tam durae virtuti inpares
faciat. Proximi Cattis certum iam alveo Rhenum, 32
quique terminus eſſe ſufficiat, Vſipii ac Tencteri, colunt. Tencteri, ſuper ſolitum bellorum decus, equeſtris diſciplinae arte praecellunt. Nec maior

apud

apud Cattos peditum laus, quam Tencteris equitum. Sic instituere maiores, posteri imitantur. Hi lusus infantium, haec iuvenum aemulatio, perseverant senes. inter familiam et Penates et iura successionum equi traduntur: excipit filius, non, ut cetera, maximus natu, sed prout ferox bello et melior.
33 Iuxta Tencteros Bructeri olim occurrebant: nunc Chamauos et Angriuarios inmigrasse narratur, pulsis Bructeris ac penitus excisis, vicinarum consensu nationum: seu superbiae odio, seu praedae dulcedine, seu favore quodam erga nos Deorum. nam ne spectaculo quidem proelii invidere. super LX. millia, non armis telisque Romanis, sed, quod magnificentius est, oblectationi oculisque ceciderunt. Maneat, quaeso, duretque gentibus, si non amor nostri, at certe odium sui: quando, urgentibus Imperii fatis, nihil iam praestare fortuna maius potest, quam hostium discordiam.
34 Angriuarios et Chamauos a tergo Dulgibini et Chasuari cludunt aliaeque gentes, haud perinde memoratae. A fronte Frisii excipiunt. *Maioribus minoribusque Frisiis* vocabulum est ex modo virium. utraeque nationes usque ad Oceanum Rheno praetexuntur, ambiuntque inmensos insuper lacus et Romanis classibus navigatos. Ipsum quin etiam Oceanum illa tentavimus. et superesse adhuc Herculis columnas fama vulgavit: sive adiit Hercules, seu, quidquid ubique magnificum est, in claritatem eius referre consensimus. Nec defuit audentia Druso Germanico: sed obstitit Oceanus in se simul atque in Herculem inquiri. Mox nemo tentavit: sanctiusque ac reverentius visum, de actis Deorum credere, quam scire.
35 Hactenus in Occidentem Germaniam

niam novimus. In Septemtrionem ingenti flexu redit. Ac primo ſtatim Chaucorum gens, quamquam incipiat a Friſiis, ac partem litoris occupet, omnium, quas expoſui, gentium lateribus obtenditur, donec in Cattos usque ſinuetur. Tam inmenſum terrarum ſpatium non tenent tantum Chauci, ſed et inplent: populus inter Germanos nobiliſſimus, quique magnitudinem ſuam malit iuſtitia tueri. ſine cupiditate, ſine inpotentia, quieti ſecretique, nulla provocant bella, nullis raptibus aut latrociniis populantur. Idque praecipuum virtutis ac virium argumentum eſt, quod, ut ſuperiores agant, non per iniurias adſequuntur. Prompta tamen omnibus arma, ac, ſi res poſcat, exercitus; plurimum virorum equorumque: et quieſcentibus eadem fama. In latere Chaucorum Cattorumque 36
Cheruſci nimiam ac marcentem diu pacem inlaceſſiti nutrierunt. idque iucundius, quam tutius, fuit: quia inter inpotentes et validos falſo quieſcas; ubi manu agitur, modeſtia ac probitas nomina ſuperioris ſunt. Ita, qui olim *boni aequique Cheruſci*, nunc *inertes ac ſtulti* vocantur: Cattis victoribus fortuna in ſapientiam ceſſit. Tracti ruina Cheruſcorum et Foſi, contermina gens, adverſarum rerum ex aequo ſocii, cum in ſecundis minores fuiſſent. Eundem Germaniae ſinum proximi Oceano 37
Cimbri tenent, parva nunc civitas, ſed gloria ingens. veteriſque famae lata veſtigia manent, utraque ripa caſtra ac ſpatia, quorum ambitu nunc quoque metiaris molem manusque gentis, et tam magni exitus fidem. Sexcenteſimum et quadrageſimum annum urbs noſtra agebat, cum primum Cimbrorum audita ſunt arma, Caecilio Metello ac Papirio

 Car-

Carbone coss. Ex quo ſi ad alterum Imperatoris
Traiani Conſulatum computemus, ducenti ferme et
decem anni conliguntur. Tamdiu Germania vinci-
tur. Medio tam longi aevi ſpatio, multa invicem
damna. non Samnis, non Poeni, non Hiſpaniae
Galliaeve, ne Parthi quidem ſaepius admonuere.
quippe Regno Arſacis acrior eſt Germanorum liber-
tas. Quid enim aliud nobis, quam caedem Craſſi,
amiſſo et ipſo Pacoro, infra Ventidium deiectus
Oriens obiecerit? At Germani Carbone et Caſſio
et Scauro Aurelio et Servilio Caepione, Cn. quo-
que Manlio fuſis, vel captis, quinque ſimul Con-
ſulares exercitus Populo Romano, Varum, tres-
que cum eo legiones, etiam Caeſari abstulerunt.
nec inpune C. Marius in Italia, D. Julius in Gal-
lia, Druſus ac Nero et Germanicus in ſuis eos ſedi-
bus perculerunt. Mox ingentes C. Caeſaris minae
in ludibrium verſae. Inde otium, donec occaſio-
ne discordiae noſtrae et civilium armorum, expu-
gnatis legionum hibernis, etiam Gallias adfectavere:
ac rurſus pulſi inde, proximis temporibus trium-
38 phati magis quam victi ſunt. Nunc de Suevis di-
cendum eſt, quorum non una, ut Cattorum Tenctero-
rumve, gens: maiorem enim Germaniae partem
obtinent, propriis adhuc nationibus nominibusque
discreti, quamquam in commune *Suevi* vocentur.
Inſigne gentis obliquare crinem nodoque ſubſtringe-
re. Sic Suevi a ceteris Germanis, ſic Suevorum
ingenui a ſervis, ſeparantur. In aliis gentibus,
ſeu cognatione aliqua Suevorum, ſeu (quod ſaepe
accidit) imitatione, rarum, et intra iuventae ſpatium;
apud Suevos, usque ad canitiem, horrentem capil-
lum retro ſequuntur, ac ſaepe in ſolo vertice re-
ligant.

ligant. Principes et ornatiorem habent. ea cura formae, ſed innoxia. Neque enim ut ament amenturve; in altitudinem quandam et terrorem, adituri bella, compti, ut hoſtium oculis, ornantur. *Vetuſtiſſi-* 39
mos ſe nobiliſſimosque Suevorum Semnones memorant. Fides antiquitatis religione firmatur. Stato tempore in ſilvam, auguriis patrum et priſca formidine ſacram, omnes eiusdem ſanguinis populi legationibus coeunt, caeſoque publice homine celebrant barbari ritus horrenda primordia. Eſt et alia luco reverentia. Nemo niſi vinculo ligatus ingreditur, ut minor, et poteſtatem Numinis prae ſe ferens. ſi forte prolapſus eſt, adtolli et inſurgere haud licitum. per humum evolvuntur: eoque omnis ſuperſtitio reſpicit, tamquam inde initia gentis, ibi regnator omnium Deus, cetera ſubiecta atque parentia. Adiicit auctoritatem fortuna Semnonum, centum pagis habitantium: magnoque corpore efficitur, ut ſe Suevorum caput credant. Contra 40
Langobardos paucitas nobilitat. plurimis ac valentiſſimis nationibus cincti, non per obſequium, ſed proeliis et periclitando tuti ſunt. Reudigni deinde et Aviones et Angli et Varini et Eudoſes et Suardones et Nuithones fluminibus aut ſilvis muniuntur. nec quidquam notabile in ſingulis, niſi quod in commune Hertham, id eſt, Terram matrem, colunt, eamque intervenire rebus hominum, invehi populis, arbitrantur. Eſt in inſula Oceani caſtum nemus, dicatumque in eo vehiculum, veſte contectum. adtingere uni Sacerdoti conceſſum. Is adeſſe penetrali Deam intelligit, vectamque bubus feminis multa cum veneratione proſequitur. Laeti tunc dies, feſta loca, quaecunque adventu hoſpi-

 tio-

tioque dignatur. Non bella ineunt, non arma ſu-
munt; clauſum omne ferrum: pax et quies tunc
tantum nota, tunc tantum amata, donec idem Sa-
cerdos ſatiatam converſatione mortalium Deam tem-
plo reddat. mox vehiculum et veſtes, et, ſi crede-
re velis, Numen ipſum ſecreto lacu abluitur. Ser-
vi miniſtrant; quos ſtatim idem lacus haurit. Ar-
canus hinc terror ſanctaque ignorantia, quid ſit il-
41 lud, quod tantum perituri vident. Et haec quidem
pars Suevorum in ſecretiora Germaniae porrigitur.
Propior (ut, quo modo paullo ante Rhenum, ſic
nunc Danubium ſequar) Hermundurorum civitas, fi-
da Romanis, eoque ſolis Germanorum non in ripa
commercium, ſed penitus, atque in ſplendidiſſima
Rhaetiae provinciae colonia. paſſim et ſine cuſto-
de transeunt: et, cum ceteris gentibus arma mo-
do caſtraque noſtra oſtendamus, his domos villas-
que patefecimus, non concupiſcentibus. In Her-
munduris Albis oritur, flumen inclitum et notum
42 olim; nunc tantum auditur. Iuxta Hermunduros
Nariſci, ac deinde Marcomanni et Quadi agunt.
Praecipua Marcomannorum gloria viresque, atque
ipſa etiam ſedes, pulſis olim Boiis, virtute parta.
Nec Nariſci Quadive degenerant. Eaque Germa-
niae velut frons eſt, quatenus Danubio protegitur.
Marcomannis Quadisque usque ad noſtram memori-
am Reges manſerunt ex gente ipſorum, nobile
Marobodui et Tudri genus: iam et externos pa-
tiuntur. Sed vis et potentia Regibus ex auctorita-
te Romana. raro armis noſtris, ſaepius pecunia,
43 iuvantur. Nec minus valent retro Marſigni, Go-
thini, Oſi, Burii. terga Marcomannorum Quado-
rumque claudunt. e quibus Marſigni, et Burii ſer-
mone

mone cultuque Suevos referunt. Gothinos Gallica, Osos Pannonica lingua, coarguit, non esse Germanos, et quod tributa patiuntur. partem tributorum Sarmatae, partem Quadi, ut alienigenis, inponunt. Gothini, quo magis pudeat, et ferrum effodiunt. omnesque hi populi pauca campestrium, ceterum saltus et vertices montium iugumque, insederunt. Dirimit enim scinditque Sueviam continuum montium iugum, ultra quod plurimae gentes agunt. ex quibus latissime patet Lygiorum nomen in plures civitates diffusum. Valentissimas nominasse sufficiet, Arios, Helveconas, Manimos, Elysios, Naharvalos. Apud Naharvalos antiquae religionis lucus ostenditur. Praesidet Sacerdos muliebri ornatu: sed *Deos, interpretatione Romana, Castorem Pollucemque* memorant. Ea vis numini: nomen *Alcis*. nulla simulacra, nullum peregrinae superstitionis vestigium. ut fratres tamen, ut iuvenes, venerantur. Ceterum Arii super vires, quibus enumeratos paullo ante populos antecedunt, truces, insitae feritati arte ac tempore lenocinantur. nigra scuta, tincta corpora. atras ad proelia noctes legunt: ipsaque formidine atque umbra feralis exercitus terrorem inferunt, nullo hostium sustinente novum ac velut infernum adspectum. nam primi in omnibus proeliis oculi vincuntur. Trans Lygios Gotones regnantur, paullo iam adductius, quam ceterae Germanorum gentes, nondum tamen supra libertatem. Protinus deinde ab Oceano Rugii, et Lemovii: omniumque harum gentium insigne, rotunda scuta, breves gladii, et erga Reges obsequium. Suionum hinc civitates, 44 ipso in Oceano, praeter viros armaque classibus valent. forma navium eo differt, quod utrimque pro-

ra paratam ſemper adpulſui frontem agit. nec ve-
lis miniſtrant, nec remos in ordinem lateribus ad-
iungunt. Solutum, ut in quibusdam fluminum,
et mutabile, ut ut res poſcit, hinc vel illinc re-
migium. Eſt apud illos et opibus honos: eoque
unus imperitat, nullis iam exceptionibus, non
precario iure parendi. nec arma. ut apud ceteros
Germanos, in promiſcuo, ſed clauſa ſub cuſtode
et quidem ſervo: quia ſubitos hoſtium incurſus pro-
hibet Oceanus, otioſae porro armatorum manus fa-
cile laſciviunt. enimvero neque nobilem, neque in-
genuum, ne libertinum quidem, armis praeponere
45 Regia utilitas eſt. Trans Suionas aliud mare, pi-
grum ac prope inmotum, quo cingi cludique terra-
rum orbem hinc fides; quod extremus cadentis
iam ſolis fulgor in ortus edurat adeo clarus, ut ſi-
dera hebetet; ſonum inſuper audiri, formasque
Deorum et radios capitis adſpici, perſuaſio adiicit.
Illuc usque (et fama vera) tantum natura. Ergo iam
dextro Suevici maris litore Aeſtyorum gentes ad-
luuntur: quibus ritus habitusque Suevorum; lin-
gua Britannicàe propior. Matrem Deum venerantur.
inſigne ſuperſtitionis, formas aprorum geſtant. Id
pro armis omnique tutela: ſecurum Deae cultorem
etiam inter hoſtes praeſtat. Rarus ferri, frequens
fuſtium uſus. Frumenta ceterosque fructus patien-
tius, quam pro ſolita Germanorum inertia, labo-
rant. Sed et mare ſcrutantur, ac ſoli omnium ſucci-
num, quod ipſi *Gleſum* vocant, inter vada atque in
ipſo litore legunt. Nec, quae natura, quaeve ra-
tio gignat, ut barbaris, quaeſitum compertumve.
Diu quin etiam inter cetera eiectamenta maris iace-
bat, donec luxuria noſtra dedit nomen. ipſis in
nullo

nullo usu: rude legitur, informe perfertur, pretiumque mirantes accipiunt. Succum tamen arborum esse intelligas, quia terrena quaedam atque etiam volucria animalia plerumque interlucent, quae implicata humore, mox, durescente materia, cluduntur. Fecundiora igitur nemora lucosque, sicut Orientis secretis, ubi thura balsamaque sudantur, ita Occidentis insulis terrisque inesse, crediderim; quae vicini solis radiis expressa atque liquentia in proximum mare labuntur, ac vi tempestatum in adversa litora exundant. Si naturam succini admoto igne tentes, in modum tedae accenditur, alitque flammam pinguem et olentem: mox ut in picem resinamve lentescit. Suionibus Sitonum gentes continuantur. Cetera similes, uno differunt, quod femina dominatur: in tantum non modo a libertate, sed etiam a servitute degenerant. Hic Sueviae fi- 46
nis. Peucinorum Venedorumque et Fennorum nationes Germanis an Sarmatis adscribam, dubito: quamquam Peucini, quos quidam Bastarnas vocant, sermone, cultu, sede ac domiciliis, ut Germani agunt. sordes omnium ac torpor procerum: connubiis mixtis, nonnihil in Sarmatarum habitum foedantur. Venedi multum ex moribus traxerunt. Nam quicquid inter Peucinos Fennosque silvarum ac montium erigitur, latrociniis pererrant. hi tamen inter Germanos potius referuntur, quia et domos fingunt et scuta gestant et pedum usu ac pernicitate gaudent; quae omnia diversa Sarmatis sunt, in plaustro equoque viventibus. Fennis mira feritas, foeda paupertas: non arma, non equi, non Penates: victui herba, vestitui pelles, cubile humus. sola in sagittis spes, quas, inopia ferri, ossibus

aſperant. Idemque venatus viros pariter ac feminas alit. Paſſim enim comitantur, partemque praedae petunt. Nec aliud infantibus ferarum imbriumque ſuffugium, quam ut in aliquo ramorum nexu contegantur. huc redeunt iuvenes, hoc ſenum receptaculum. Sed beatius arbitrantur, quam ingemere agris, inlaborare domibus, ſuas alienasque fortunas ſpe metuque verſare. Securi adverſus homines, ſecuri adverſus Deos, rem difficillimam adſecuti ſunt, ut illis ne voto quidem opus eſſet. Cetera iam fabuloſa: *Helluſios et Oxionas ora hominum vultusque, corpora atque artus ferarum, gerere.* quod ego, ut incompertum, in medium relinquam.

IVLII

IVLII AGRICOLAE
VITA

BREVIARIVM.

Cap. 1. *Scribendi clarorum virorum vitam mos antiquus,* 2. *ſub malis Principibus periculoſus,* 3. *ſub Traiano in honorem Agricolae repetitus a Tacito, qui non eloquentiam, aſt pietatem pollicetur.* 4. *Agricolae ſtirps, educatio, ſtudia.* 5. *Poſitis in Britannia primis caſtrorum rudimentis,* 6. *uxorem ducit. fit Quaeſtor, Tribunus, Praetor. recognoſcendis templorum donis praefectus.* 7. *Othoniano bello matrem partemque patrimonii amittit.* 8. *In Veſpaſiani partes transgreſſus, legioni XX. in Britannia praepoſitus, alienae famae cura promovet ſuam.* 9. *Redux inter patricios adſcitus Aquitaniam regit. Conſul factus Tacito filiam deſpondet. Britanniae praeficitur.*

10. *Britanniae deſcriptio. Thule cognita. mare pigrum.* 11. *Britannorum origo, habitus, ſacra, ſermo, mores,* 12. *militia, regimen. rarus conventus. coelum, ſolum, metalla, margarita.* 13. *Victae gentis ingenium. Caeſarum in Britanniam expeditiones.* 14. *Conſularium legatorum res geſtae.* 15. *Britanniae rebellio,* 16. *Boadicea duce coepta, a Suet. Paullino compreſ-*

ſa. Huic ſuccedunt ignavi. 17. *Rem reſtituunt Petilius Cerialis et Iulius Frontinus; hic Silures, ille Brigantes vincit;* 18. *Agricola Ordovices et Monam. Totam provinciam pacat et* 19. 20. *moderatione, prudentia, abstinentia, aequitate in obſequio retinet,* 21. *animosque artibus et voluptatibus mollit.*

22. 23. *Nova expeditio novas gentes aperit, quae praeſidio firmantur. Agricolae candor in communicanda gloria.* 24. *Conſilium de occupanda Hibernia.* 25 — 27. *Civitates trans Bodotriam ſitae explorantur. Caledonii, Romanos adgreſſi, conſilio ductuque Agricolae pulſi, ſacrificiis conſpirationem civitatum ſanciunt.* 28. *Vſipiorum cohors miro caſu Britanniam circumvecta. Agricolae filius obit.* 29. *Bellum Britanni reparant Calgaco duce, cuius* 30 — 32. *oratio ad ſuos.* 33. 34. *Romanos quoque hortatur Agricola.* 35 — 37. *Atrox et cruentum proelium.* 38. *Penes Romanos victoria. Agricola Britanniam circumvehi praecipit.*

39. *Domitianus, fronte laetus, pectore anxius, nuncium victoriae excipit.* 40. *Honores tamen Agricolae decerni iubet, condito odio, donec provincia decedat Agricola. Is redux modeſte agit.* 41. *Periculum ab adcuſatoribus et laudatoribus.* 42. *Excuſat ſe, ne provinciam ſortiatur Proconſul.* 43. *Obit non ſine veneni ſuſpicione, a Domitiano dati.* 44. *Eius aetas, habitus, honores, opes.* 45. *Mortis opportunitas ante Domitiani atrocitates.* 46. *Queſtus auctoris et ex virtute ſolatia. Fama Agricolae ad poſteros transmiſſa.*

Cla-

Clarorum virorum facta moresque posteris tradere, 1 antiquitus usitatum, ne nostris quidem temporibus, quamquam incuriosa suorum, aetas omisit; quotiens magna aliqua ac nobilis virtus vicit ac supergressa est vitium, parvis magnisque civitatibus commune, ignorantiam recti et invidiam. Sed apud priores, ut agere memoratu digna pronum magisque in aperto erat; ita celeberrimus quisque ingenio, ad prodendam virtutis memoriam, sine gratia aut ambitione, bonae tantum conscientiae pretio ducebatur. Ac plerique, suam ipsi vitam narrare, fiduciam potius morum, quam adrogantiam arbitrati sunt: nec id Rutilio et Scauro citra fidem aut obtrectationi fuit. adeo virtutes iisdem temporibus optime aestimantur, quibus facillime gignuntur. At mihi, nunc narraturo vitam defuncti hominis, venia opus fuit: quam non petissem, ni incusaturus tam saeva et infesta virtutibus tempora. Legimus, cum Aruleno 2 Rustico Paetus Thrasea, Herennio Senecioni Priscus Helvidius laudati essent, capitale fuisse: neque in ipsos modo auctores, sed in libros quoque eorum saevitum, delegato Triumviris ministerio, ut monumenta clarissimorum ingeniorum in comitio ac foro urerentur. Scilicet, illo igne vocem Populi Romani et libertatem Senatus et conscientiam generis humani aboleri arbitrabantur, expulsis insuper sapientiae professoribus, atque omni bona arte in exsilium acta, ne quid usquam honestum occurreret. Dedimus profecto grande patientiae documentum: et, sicut vetus aetas vidit, quid ultimum in libertate esset, ita nos, quid in servitute, adempto per inquisitiones et loquendi audiendique commercio. Memo-

Memoriam quoque ipſam cum voce perdidiſſemus,
ſi tam in noſtra poteſtate eſſet oblivifci, quam ta-
3 cere. Nunc demum redit animus: et quamquam,
primo ſtatim beatiſſimi ſaeculi ortu, Nerva Caeſar
res olim disſociabiles miſcuerit, Principatum ac li-
bertatem, augeatque quotidie facilitatem Imperii
Nerva Traianus, nec ſpem modo ac votum Securi-
tas publica, ſed ipſius voti fiduciam ac robur, ad-
ſumpſerit: natura tamen infirmitatis humanae tar-
diora ſunt remedia, quam mala; et, ut corpora
lente augeſcunt, cito exſtinguuntur, ſic ingenia ſtu-
diaque oppreſſeris facilius, quam revocaveris. Sub-
it quippe etiam ipſius inertiae dulcedo: et invifa
primo deſidia poſtremo amatur. Quid? ſi per quin-
decim annos, grande mortalis aevi ſpatium, multi
fortuitis caſibus, promptiſſimus quisque ſaevitia Prin-
cipis, interciderunt? Pauci, ut ita dixerim, non
modo aliorum, ſed etiam noſtri ſuperſtites ſumus;
exemptis e media vita tot annis, quibus iuvenes
ad ſenectutem, ſenes prope ad ipſos exactae aetatis
terminos, per ſilentium venimus. non tamen pige-
bit, vel incondita ac rudi voce, memoriam prioris
ſervitutis, ac teſtimonium praeſentium bonorum
compoſuiſſe. Hic interim liber honori Agricolae,
ſoceri mei, deſtinatus, profeſſione pietatis aut lau-
datus erit, aut excuſatus.

4 Cnaeus Iulius Agricola, veteri et inluſtri Foroiu-
lienſium colonia ortus, utrumque avum Procurato-
rem Caeſarum habuit: quae Equeſtris nobilitas eſt.
Pater Iulius Graecinus, Senatorii ordinis, ſtudio
eloquentiae ſapientiaeque notus, iisque virtutibus
iram Caii Caeſaris meritus. namque M. Silanum ad-
cuſa-

cuſare iuſſus et, quia abnuerat, interfectus eſt. Mater Iulia Procilla fuit, rarae caſtitatis. in huius ſinu indulgentiaque educatus, per omnem honeſtarum artium cultum pueritiam adoleſcentiamque transegit. Arcebat eum ab inlecebris peccantium, praeter ipſius bonam integramque naturam, quod ſtatim parvulus ſedem ac magiſtram ſtudiorum Maſſiliam habuerit, locum Graeca comitate et provinciali parſimonia miſtum ac bene compoſitum. Memoria teneo, ſolitum ipſum narrare, *ſe in prima iuventa ſtudium philoſophiae acrius, ultra quam conceſſum Romano ac Senatori, hauſiſſe, ni prudentia matris incenſum ac flagrantem animum coercuiſſet.* Scilicet, ſublime et erectum ingenium pulchritudinem ac ſpeciem excelſae magnaeque gloriae vehementius, quam caute, adpetebat. mox mitigavit ratio et aetas: retinuitque, quod eſt difficillimum, ex ſapientia modum. Prima caſtrorum rudimenta in Britannia 5
Suetonio Paullino, diligenti ac moderato Duci, adprobavit: electus, quem contubernio aeſtimaret. Nec Agricola licenter, more iuvenum, qui militiam in laſciviam vertunt, neque ſegniter, ad voluptates et commeatus titulum Tribunatus et inſcitiam retulit: ſed noſcere provinciam, noſci exercitui, diſcere a peritis, ſequi optimos, nihil adpetere iactatione, nihil ob formidinem recuſare, ſimulque anxius et intentus agere. Non ſane alias exercitatior, magisque in ambiguo Britannia fuit. trucidati veterani, incenſae coloniae, intercepti exercitus: tum de ſalute, mox de victoria, certavere. Quae cuncta etſi conſiliis ductuque alterius agebantur, ac ſumma rerum et reciperatae provinciae gloria in Ducem ceſſit; artem et uſum et ſti-

mulos

mulos addidere iuveni: intravitque animum militaris gloriae cupido, ingrata temporibus, quibus ſiniſtra erga eminentes interpretatio, nec minus pe-
6 riculum ex magna fama, quam ex mala. Hinc ad capeſſendos Magiſtratus in urbem digreſſus, Domitiam Decidianam, ſplendidis natalibus ortam, ſibi iunxit. idque matrimonium ad maiora nitenti decus ac robur fuit. vixeruntque mira concordia, per mutuam caritatem et invicem ſe anteponendo: niſi quod in bona uxore tanto maior laus, quanto in mala plus culpae eſt. Sors Quaeſturae provinciam Aſiam, Proconſulem Salvium Titianum, dedit. quorum neutro conruptus eſt: quamquam et provincia dives ac parata peccantibus, et Proconſul in omnem aviditatem pronus, quantalibet facilitate redempturus eſſet mutuam diſſimulationem mali. Auctus eſt ibi filia, in ſubſidium et ſolatium ſimul. nam filium ante ſublatum brevi amiſit. Mox inter Quaeſturam ac Tribunatum plebis atque etiam ipſum Tribunatus annum quiete et otio transiit, gnarus ſub Nerone temporum, quibus inertia pro ſapientia fuit. Idem Praeturae tenor et ſilentium. nec enim iurisdictio obvenerat. Ludos et inania honoris moderationis atque abundantiae duxit, uti longe a luxuria, ita famae propior. Tum electus a Galba ad dona templorum recognoſcenda, diligentiſſima conquiſitione fecit, ne cuius alterius ſacrilegium
7 Reſpublica, quam Neronis ſenſiſſet. Sequens annus gravi vulnere animum domumque eius adflixit. nam claſſis Othoniana, licenter vaga, dum Intemelios (Liguriae pars eſt) hoſtiliter populatur, matrem Agricolae in praediis ſuis interfecit: praediaque ipſa et magnam patrimonii partem diripuit,

quae

quae cauſſa caedis fuerat. Igitur ad ſolemnia pietatis profectus Agricola, nuntio adfectati a Veſpaſiano Imperii deprehenſus, ac ſtatim in partes transgreſſus eſt. Initia Principatus ac ſtatum urbis Mucianus regebat, admodum iuvene Domitiano, et ex paterna fortuna tantum licentiam uſurpante. Is miſſum ad delectus agendos Agricolam, integreque ac ſtrenue verſatum, viceſimae legioni, tarde ad ſacramentum transgreſſae, praepoſuit, ubi deceſſor ſeditioſe agere narrabatur: quippe Legatis quoque Conſularibus nimia ac formidoloſa erat. Nec Legatus Praetorius ad cohibendum potens, incertum, ſuo an militum ingenio: ita ſucceſſor ſimul, et ultor electus, rariſſima moderatione, maluit videri inveniſſe bonos, quam feciſſe. Praeerat tunc Bri- 8
tanniae Vettius Bolanus, placidius, quam feroci provincia dignum eſt. temperavit Agricola vim ſuam, ardoremque compeſcuit, ne increſceret; peritus obſequi, eruditusque utilia honeſtis miſcere. Brevi deinde Britannia Conſularem Petilium Cerialem accepit. Habuerunt virtutes ſpatium exemplorum. Sed primo Cerialis modo labores et discrimina, mox et gloriam communicabat: ſaepe parti exercitus, in experimentum, aliquando maioribus copiis, ex eventu, praefecit. nec Agricola umquam in ſuam famam geſtis exſultavit; ad auctorem et Ducem, ut miniſter, fortunam referebat. ita virtute in obſequendo, verecundia in praedicando, extra invidiam, nec extra gloriam, erat. Revertentem 9
ab legatione legionis D. Veſpaſianus inter patricios adſcivit, ac deinde provinciae Aquitaniae praepoſuit, ſplendidae in primis dignitatis, adminiſtratione ac ſpe Conſulatus, cui deſtinarat. Credunt plerique,

rique, militaribus ingeniis ſubtilitatem deeſſe; quia caſtrenſis iurisdictio ſecura et obtuſior, ac plura manu agens, calliditatem fori non exerceat. Agricola naturali prudentia, quamvis inter togatos, facile iuſteque agebat. Iam vero tempora curarum remiſſionumque diviſa. ubi conventus ac iudicia poſcerent, gravis, intentus, ſeverus, et ſaepius miſericors: ubi officio ſatisfactum, nulla ultra poteſtatis perſona. triſtitiam et adrogantiam et avaritiam exuerat: nec illi, quod eſt rariſſimum, aut facilitas auctoritatem, aut ſeveritas amorem, deminuit. Integritatem atque abstinentiam in tanto viro referre, iniuria virtutum fuerit. Ne famam quidem, cui etiam ſaepe boni indulgent, oſtentanda virtute, aut per artem quaeſivit: procul ab aemulatione adverſus collegas, procul a contentione adverſus Procuratores. et vincere inglorium, et adteri ſordidum, arbitrabatur. Minus triennium in ea Legatione detentus, ac ſtatim ad ſpem Conſulatus revocatus eſt, comitante opinione, Britanniam ei provinciam dari: nullis in hoc ſuis ſermonibus, ſed quia par videbatur. Haud ſemper errat fama, aliquando et elegit. Conſul egregiae tum ſpei filiam iuveni mihi deſpondit, ac poſt Conſulatum collocavit, et ſtatim Britanniae praepoſitus eſt, adiecto Pontificatus Sacerdotio.

10 Britanniae ſitum populosque, multis ſcriptoribus memoratos, non in comparationem curae ingeniive referam: ſed quia tum primum perdomita eſt. itaque, quae priores nondum comperta, eloquentia percoluere, rerum fide tradentur. Britannia, inſularum, quas Romana notitia complectitur, maxima, ſpatio ac coelo in Orientem Germaniae,

in

in Occidentem Hiſpaniae obtenditur: Gallis in Meridiem etiam inſpicitur: Septemtrionalia eius, nullis contra terris, vaſto atque aperto mari pulſantur. Formam totius Britanniae, Livius veterum, Fabius Ruſticus recentium eloquentiſſimi auctores, oblongae ſcutulae vel bipenni adſimulavere. et eſt ea facies citra Caledoniam, unde et in univerſum fama eſt transgreſſa. ſed inmenſum et enorme ſpatium procurrentium extremo iam littore terrarum, velut in cuneum tenuatur. Hanc oram noviſſimi maris tunc primum Romana claſſis circumvecta, inſulam eſſe Britanniam adfirmavit, ac ſimul incognitas ad id tempus inſulas, quas Orcadas vocant, invenit domuitque. diſpecta eſt et Thyle: quadamtenus nix et hiems adpetebat; ſed mare pigrum et grave remigantibus. perhibent, ne ventis quidem perinde adtolli: credo, quod rariores terrae montesque, cauſſa ac materia tempeſtatum, et profunda moles continui maris tardius inpellitur. Naturam Oceani atque aeſtus neque quaerere huius operis eſt, ac multi retulere. unum addiderim: nusquam latius dominari mare, multum fluminum huc atque illuc ferre, nec litore tenus adcreſcere aut reſorberi, ſed influere penitus atque ambire, et iugis etiam atque montibus inſeri velut in ſuo. Ceterum, Bri- 11
tanniam qui mortales initio coluerint, indigenae an advecti, ut inter barbaros, parum compertum. Habitus corporum varii: atque ex eo argumenta. namque rutilae Caledoniam habitantium comae, magni artus, Germanicam originem adſeverant. Silurum colorati vultus et torti plerumque crines, et poſita contra Hiſpania, Iberos veteres traieciſſe easque ſedes occupaſſe, fidem faciunt. proximi Gal-

lis et ſimiles ſunt: ſeu durante originis vi, ſeu, procurrentibus in diverſa terris, poſitio coeli corporibus habitum dedit. in univerſum tamen aeſtimanti, Gallos vicinam inſulam occupaſſe, credibile eſt. Eorum ſacra deprehendas, ſuperſtitionum perſuaſione: ſermo haud multum diverſus; in depoſcendis periculis eadem audacia, et, ubi advenere, in detrectandis eadem formido. plus tamen ferociae Britanni praeferunt, ut quos nondum longa pax emollierit. nam Gallos quoque in bellis floruiſſe accepimus. mox ſegnitia cum otio intravit, amiſſa virtute pariter ac libertate. quod Britannorum olim victis evenit: ceteri manent, quales Galli fuerunt.

12 In pedite robur: quaedam nationes et curru proeliantur. honeſtior auriga, clientes propugnant. olim Regibus parebant, nunc per Principes factionibus et ſtudiis trahuntur. nec aliud adverſus validiſſimas gentes pro nobis utilius, quam quod in commune non conſulunt. Rarus duabus tribusve civitatibus ad propulſandum commune periculum conventus. ita, dum ſinguli pugnant, univerſi vincuntur. Coelum crebris imbribus ac nebulis foedum: aſperitas frigorum abeſt. Dierum ſpatia ultra noſtri orbis menſuram, et nox clara et extrema Britanniae parte brevis, ut finem atque initium lucis exiguo discrimine internoſcas. *Quod ſi nubes non officiant, adſpici per noctem Solis fulgorem, nec occidere et exſurgere, ſed tranſire* adfirmant. Scilicet extrema et plana terrarum, humili umbra, non erigunt tenebras, infraque coelum et ſidera nox cadit. Solum, praeter oleam vitemque et cetera calidioribus terris oriri ſueta, patiens frugum, fecundum. tarde miteſcunt, cito proveniunt. eadem utriusque rei cauſ-

caussa, multus humor terrarum coelique. Fert Britannia aurum et argentum et alia metalla, pretium victoriae. gignit et Oceanus margarita, sed subfusca ac liventia. Quidam artem abesse legentibus arbitrantur. nam in rubro mari viva ac spirantia saxis avelli, in Britannia, prout expulsa sint, colligi. ego facilius crediderim, naturam margaritis deesse, quam nobis avaritiam. Ipsi Britanni dele- 13
ctum ac tributa et iniuncta Imperii munera impigre obeunt, si iniuriae absint: has aegre tolerant, iam domiti, ut pareant, nondum, ut serviant. Igitur primus omnium Romanorum D. Iulius cum exercitu Britanniam ingressus, quamquam prospera pugna terruerit incolas, ac litore potitus sit, potest videri ostendisse posteris, non tradidisse. Mox bella civilia, et in Rempublicam versa principum arma, ac longa oblivio Britanniae etiam in pace. Consilium id D. Augustus vocabat, Tiberius praeceptum. Agitasse C. Caesarem de intranda Britannia, satis constat, ni velox ingenio, mobilis poenitentia, et ingentes adversus Germaniam conatus frustra fuissent. Divus Claudius auctor operis, transvectis legionibus auxiliisque, et adsumpto in partem rerum Vespasiano: quod initium venturae mox fortunae fuit. domitae gentes, capti Reges, et monstratus fatis Vespasianus. Consularium primus 14
Aulus Plautius praepositus, ac subinde Ostorius Scapula, uterque bello egregius: redactaque paullatim in formam provinciae proxima pars Britanniae. addita insuper veteranorum colonia. quaedam civitates Cogiduno Regi donatae: (is ad nostram usque memoriam fidissimus mansit:) vetere ac iam pridem recepta Populi Romani consuetudine, ut ha-

beret inſtrumenta ſervitutis et Reges. Mox Didius Gallus parta a prioribus continuit, paucis admodum caſtellis in ulteriora promotis, per quae fama aucti officii quaereretur. Didium Veranius excepit, isque intra annum exſtinctus eſt. Suetonius hinc Paullinus biennio proſperas res habuit, ſubactis nationibus, firmatisque praeſidiis: quorum fiducia Monam inſulam, ut vires rebellibus miniſtrantem,
15 adgreſſus, terga occaſioni patefecit. Namque abſentia Legati remoto metu, Britanni agitare inter ſe mala ſervitutis, conferre iniurias et interpretando accendere: *nihil profici patientia, niſi ut graviora, tamquam ex facili tolerantibus, imperentur. ſingulos ſibi olim Reges fuiſſe, nunc binos inponi: e quibus Legatus in ſanguinem, Procurator in bona ſaeviret. aeque discordiam Praepoſitorum, aeque concordiam, ſubiectis exitioſam. alterius manus, Centuriones, alterius, vim et contumelias miſcere. nihil iam cupiditati, nihil libidini exceptum. in proelio fortiorem eſſe, qui ſpoliet: nunc ab ignavis plerumque et inbellibus eripi domos, abstrahi liberos, iniungi delectus, tamquam mori tantum pro patria neſcientibus. quantum enim transiſſe militum, ſi ſeſe Britanni numerent? ſic Germanias excuſſiſſe iugum: et flumine, non Oceano, defendi. ſibi patriam, coniuges, parentes: illis avaritiam et luxuriam cauſſas belli eſſe. receſſuros, ut D. Iulius receſſiſſet, modo virtutem maiorum ſuorum aemularentur. Neve proelii unius aut alterius eventu paveſcerent. plus inpetus, maiorem conſtantiam, penes miſeros eſſe. Iam Britannorum etiam Deos miſereri, qui Romanum Ducem abſentem, qui relegatum in alia inſula exercitum, detinerent: iam ipſos,*

quod

quod difficillimum fuerit, deliberare. porro in eiusmodi confiliis periculofius effe deprehendi, quam audere. His atque talibus invicem inftincti, Boadicea, generis Regii femina, Duce (neque enim fexum in imperiis discernunt) fumpfere univerfi bellum: ac fparfos per caftella milites confectati, expugnatis praefidiis, ipfam coloniam invafere, ut fedem fervitutis. nec ullum in barbaris faevitiae genus omifit ira et victoria. Quod nifi Paullinus, cognito provinciae motu, propere fubveniffet, amiffa Britannia foret: quam unius praelii fortuna veteri patientiae reftituit, tenentibus arma plerisque, quos confcientia defectionis et propius ex Legato timor agitabat. Hic cum egregius cetera, adroganter in deditos, et, ut fuae quoque iniuriae ultor, durius confuleret, miffus Petronius Turpilianus, tamquam exorabilior: et delictis hoftium novus, eoque poenitentiae mitior, compofitis prioribus, nihil ultra aufus, Trebellio Maximo provinciam tradidit. Trebellius fegnior, et nullis caftrorum experimentis, comitate quadam curandi provinciam tenuit. Didicere iam barbari quoque ignofcere, vitiis blandientibus, et interventus civilium armorum praebuit iuftam fegnitiae excufationem. fed discordia laboratum: cum adfuetus expeditionibus miles otio lafciviret. Trebellius, fuga ac latebris vitata exercitus ira, indecorus atque humilis, precario mox praefuit: ac velut pacti, exercitus licentiam, Dux falutem. haec feditio fine fanguine ftetit. Nec Vettius Bolanus, manentibus adhuc civilibus bellis, agitavit Britanniam difciplina. eadem inertia erga hoftes, fimilis petulantia caftrorum: nifi quod innocens Bolanus, et nullis delictis invifus, caritatem

16

17 paraverat loco auctoritatis. Sed, ubi cum cetero orbe Vespasianus et Britanniam reciperavit, magni Duces, egregii exercitus, minuta hostium spes. Et terrorem statim intulit Petilius Cerialis, Brigantum civitatem, quae numerosissima provinciae totius perhibetur, adgressus. multa proelia, et aliquando non incruenta: magnamque Brigantum partem aut victoria amplexus, aut bello. Et, cum Cerialis quidem alterius successoris curam famamque obruisset, sustinuit quoque molem Iulius Frontinus, vir magnus, quantum licebat, validamque et pugnacem Silurum gentem armis subegit; super virtutem hostium, locorum quoque difficultates eluctatus,
18 Hunc Britanniae statum, has bellorum vices media
A. V. 833. iam aestate transgressus Agricola invenit, cum et milites, velut omissa expeditione, ad securitatem, et hostes ad occasionem, verterentur. Ordovicum civitas, haud multo ante adventum eius, alam, in finibus suis agentem, prope universam obtriverat: eoque initio erecta provincia; et, quibus bellum volentibus erat, probare exemplum, aut recentis Legati animum opperiri. Tum Agricola, quamquam transacta aestas, sparsi per provinciam numeri, praesumpta apud militem illius anni quies, tarda et contraria bellum inchoaturo, et plerisque custodiri suspecta potius videbatur, ire obviam discrimini statuit: contractisque legionum vexillis et modica auxiliorum manu, quia in aequum degredi Ordovices non audebant, ipse ante agmen, quo ceteris par animus simili periculo esset, erexit aciem. caesaque prope universa gente, non ignarus, instandum famae, ac, prout prima cessissent, fore universa; Monam insulam, cuius possessione revo-

catum

catum Paullinum rebellione totius Britanniae, ſupra
memoravi, redigere in poteſtatem animo intendit.
Sed, ut in dubiis conſiliis, naves deerant: ratio
et conſtantia Ducis transvexit. Depoſitis omnibus
ſarcinis, lectiſſimos auxiliarium, quibus nota vada,
et patrius nandi uſus, quo ſimul ſeque et arma et
equos regunt, ita repente inmiſit, ut obſtupefacti
hoſtes, qui claſſem, qui naves, qui mare exſpecta-
bant, nihil arduum aut invictum crediderint ſic ad
bellum venientibus. Ita petita pace, ac dedita in-
ſula, clarus ac magnus haberi Agricola: quippe
cui ingredienti provinciam, quod tempus alii per
oſtentationem, aut officiorum ambitum, transigunt,
labor et periculum placuiſſet. Nec Agricola, pro-
ſperitate rerum in vanitatem uſus, expeditionem
aut victoriam vocabat, victos continuiſſe: ne lau-
reatis quidem geſta proſecutus eſt. ſed ipſa diſſimu-
latione famae famam auxit, aeſtimantibus, quanta
futuri ſpe tam magna tacuiſſet. Ceterum animorum 19
provinciae prudens, ſimulque doctus per aliena ex-
perimenta, parum profici armis, ſi iniuriae ſeque-
rentur, cauſſas bellorum ſtatuit excidere. A ſe
ſuisque orſus, primam domum ſuam coercuit; quod
plerisque haud minus arduum eſt, quam provinciam
regere. Agere nihil per libertos ſervosque publi-
cae rei: non ſtudiis privatis, nec ex commenda-
tione, aut precibus Centurionum milites accire,
ſed optimum quemque fideliſſimum putare: omnia
ſcire, non omnia exſequi: parvis peccatis veniam,
magnis ſeveritatem commodare: nec poena ſemper,
ſed ſaepius poenitentia contentus eſſe. officiis et ad-
miniſtrationibus potius non peccaturos praeponere,
quam damnare, cum peccaſſent. Frumenti et tri-

butorum exactionem aequalitate munerum mollire,
circumciſis, quae, in quaeſtum reperta, ipſo tribu-
to gravius tolerabantur. namque per ludibrium ad-
ſidere clauſis horreis, et emere ultro frumenta, ac
vendere pretio cogebantur. devortia itinerum et
longinquitas regionum indicebatur, ut civitates a
proximis hibernis in remota et avia referrent, do-
nec, quod omnibus in promptu erat, paucis lu-
20 croſum fieret. Haec primo ſtatim anno compri-
mendo, egregiam famam paci circumdedit; quae
vel incuria, vel tolerantia priorum, haud minus
quam bellum timebatur. Sed, ubi aeſtas advenit,
contracto exercitu, militum in agmine laudare mo-
deſtiam, disiectos coercere: loca caſtris ipſe ca-
pere: aeſtuaria ac ſilvas ipſe praetentare: et nihil
interim apud hoſtes quietum pati, quo minus ſubi-
tis excurſibus popularetur. atque, ubi ſatis terrue-
rat, parcendo rurſus inritamenta pacis oſtentare.
Quibus rebus multae civitates, quae in illum diem
ex aequo egerant, datis obſidibus, iram poſuere,
et praeſidiis caſtellisque circumdatae, tanta ratione
curaque, ut nulla ante Britanniae nova pars inla-
21 ceſſita transierit. Sequens hiems ſaluberrimis con-
A. V. ſiliis abſumpta. namque, ut homines diſperſi ac
834. rudes, eoque in bello faciles, quieti et otio per
voluptates adſueſcerent, hortari privatim, adiuvare
publice, ut templa, fora, domus exſtruerent, lau-
dando promptos, et caſtigando ſegnes. ita hono-
ris aemulatio pro neceſſitate erat. Iam vero Prin-
cipum filios liberalibus artibus erudire, et ingenia
Britannorum ſtudiis Gallorum anteferre, ut, qui
modo linguam Romanam abnuebant, eloquentiam
concupiſcerent. inde etiam habitus noſtri honor et

frequens toga. paullatimque diſceſſum ad delinimenta vitiorum, porticus et balnea et conviviorum elegantiam. idque apud inperitos *humanitas* vocabatur, cum pars ſervitutis eſſet.

Tertius expeditionum annus novas gentes ape- 22
ruit, vaſtatis usque ad Taum (aeſtuario nomen eſt) A. V.
nationibus. qua formidine territi hoſtes, quamquam 835.
conflictatum ſaevis tempeſtatibus exercitum, laceſſere non auſi. ponendisque inſuper caſtellis ſpatium fuit. Adnotabant periti, non alium Ducem opportunitates locorum ſapientius legiſſe: nullum ab Agricola poſitum caſtellum aut vi hoſtium expugnatum, aut pactione aut fuga deſertum. Crebrae eruptiones. nam adverſus moras obſidionis annuis copiis firmabantur. ita intrepida ibi hiems, et ſibi quisque praeſidio, inritis hoſtibus, eoque deſperantibus, quia ſoliti plerumque damna aeſtatis hibernis eventibus penſare, tum aeſtate atque hieme iuxta pellebantur. Nec Agricola umquam per alios geſta avidus intercepit: ſeu Centurio, ſeu Praefectus, incorruptum facti teſtem habebat. Apud quosdam acerbior in conviciis narrabatur, ut bonis comis, ita adverſus malos iniucundus: ceterum ex iracundia nihil ſupererat. ſecretum et ſilentium eius non timeres. honeſtius putabat offendere, quam odiſſe.
Quarta aeſtas obtinendis, quae percurrerat, inſum- 23
pta. ac, ſi virtus exercituum et Romani nominis A. V.
gloria pateretur, inventus in ipſa Britannia termi- 836.
nus. Nam Clota et Bodotria, diverſi maris aeſtibus per inmenſum revectae, anguſto terrarum ſpatio dirimuntur. quod tum praeſidiis firmabatur: atque omnis propior ſinus tenebatur, ſummotis velut in

24 aliam inſulam hoſtibus. Quinto expeditionum an-
A. V. 837. no, nave prima transgreſſus, ignotas ad id tem-
pus gentes crebris ſimul ac proſperis proeliis do-
muit: eamque partem Britanniae, quae Hiberniam
adſpicit, copiis inſtruxit, in ſpem magis, quam ob
formidinem: ſi quidem Hibernia, medio inter Bri-
tanniam atque Hiſpaniam ſita, et Gallico quoque
mari opportuna, valentiſſimam Imperii partem ma-
gnis invicem uſibus miſcuerit. Spatium eius, ſi
Britanniae comparetur, anguſtius, noſtri maris in-
ſulas ſuperat. Solum caelumque et ingenia cultus-
que hominum haud multum a Britannia differunt,
nec in melius. Aditus portusque per commercia
et negotiatores cogniti. Agricola expulſum ſedi-
tione domeſtica unum ex Regulis gentis exceperat,
ac ſpecie amicitiae in occaſionem retinebat. Saepe
ex eo audivi, legione una et modicis auxiliis de-
bellari obtinerique Hiberniam poſſe. Idque etiam
adverſus Britanniam profuturum, ſi Romana ubique
25 arma, et velut e conſpectu libertas tolleretur. Ce-
A. V. 838. terum aeſtate, qua ſextum officii annum inchoabat,
amplexus civitates trans Bodotriam ſitas, quia mo-
tus univerſarum ultra gentium, et infeſta hoſtili ex-
ercitu itinera, timebantur, portus claſſe exploravit:
quae, ab Agricola primum adſumpta in partem vi-
rium, ſequebatur egregia ſpecie, cum ſimul terra,
ſimul mari bellum impelleretur, ac ſaepe iisdem ca-
ſtris pedes equesque, et nauticus miles, mixti co-
piis et laetitia, ſua quisque facta, ſuos caſus adtol-
lerent: ac modo ſilvarum et montium profunda,
modo tempeſtatum ac fluctuum adverſa, hinc terra
et hoſtis, hinc auctus Oceanus militari iactantia
compararentur. Britannos quoque, ut ex captivis
audie-

audiebatur, visa classis obstupefaciebat, tamquam, aperto maris sui secreto, ultimum victis perfugium clauderetur. Ad manus et arma conversi Caledoniam incolentes populi, paratu magno, maiore fama, uti mos est de ignotis, oppugnasse ultro, castella adorti, metum, ut provocantes, addiderant: regrediendumque citra Bodotriam, et excedendum potius, quam pellerentur, specie prudentium ignavi admonebant: cum interim cognoscit, hostes pluribus agminibus inrupturos. Ac, ne superante numero et peritia locorum circumiretur, diviso et ipse in tres partes exercitu incessit. Quod ubi cognitum 26
hosti, mutato repente consilio, universi nonam legionem, ut maxime invalidam, nocte adgressi, inter somnum ac trepidationem caesis vigilibus, inrupere. Iamque in ipsis castris pugnabant, cum Agricola, iter hostium ab exploratoribus edoctus, et vestigiis insecutus, velocissimos equitum peditumque adsultare tergis pugnantium iubet, mox ab universis adiici clamorem. et propinqua luce fulsere signa. ita ancipiti malo territi Britanni; et Romanis redit animus, ac, securi de salute, pro gloria certabant. ultro quin etiam erupere: et fuit atrox in ipsis portarum angustiis proelium, donec pulsi hostes; utroque exercitu certante, his, ut tulisse opem, illis, ne eguisse auxilio viderentur. quod nisi paludes et silvae fugientes texissent, debellatum illa victoria foret. Cuius constantia ac fama ferox 27
exercitus, *nihil virtuti suae invium: penetrandam Caledoniam, inveniendumque tandem Britanniae terminum continuo proeliorum cursu*, fremebant. atque illi modo cauti ac sapientes, prompti post eventum ac magniloqui erant. iniquissima haec bellorum conditio

ditio eſt: proſpera omnes ſibi vindicant, adverſa
uni inputantur. At Britanni non virtute, ſed oc-
caſione et arte uſos rati, nihil ex adrogantia remit-
tere, quo minus iuventutem armarent, coniuges
ac liberos in loca tuta transferrent, coetibus ac ſa-
crificiis conſpirationem civitatum ſancirent. atque
28 ita inritatis utrimque animis disceſſum. Eadem ae-
ſtate cohors Vſipiorum, per Germanias conſcripta,
in Britanniam transmiſſa, magnum ac memorabile
facinus auſa eſt. Occiſo Centurione ac militibus,
qui, ad tradendam diſciplinam inmixti manipulis,
exemplum et rectores habebantur, tres liburnicas,
adactis per vim gubernatoribus, adſcendere: et uno
remigante, ſuſpectis duobus, eoque interfectis, non-
dum vulgato rumore, ut miraculum praevehebantur.
mox hac atque illa rapti, et cum plerisque Britan-
norum, ſua defenſantium, proelio congreſſi, ac
ſaepe victores, aliquando pulſi, eo ad extremum
inopiae venere, ut infirmiſſimos ſuorum, mox ſor-
te ductos, veſcerentur. Atque ita circumvecti Bri-
tanniam, amiſſis per inſcitiam regendi navibus, pro
praedonibus habiti, primum a Suevis, mox a Fri-
ſiis intercepti ſunt. ac fuere, quos per commercia
venumdatos, et in noſtram usque ripam mutatione
ementium adductos, indicium tanti caſus inluſtra-
A.V. vit. Initio aeſtatis Agricola, domeſtico vulnere
838. ictus, anno ante natum filium amiſit. Quem ca-
ſum neque, ut plerique fortium virorum, ambitioſe,
neque per lamenta rurſus ac maerorem muliebriter
29 tulit. et in luctu bellum inter remedia erat. Igi-
tur praemiſſa claſſe, quae pluribus locis praedata,
magnum et incertum terrorem faceret, expedito
exercitu, cui ex Britannis fortiſſimos et longa pace
explo-

exploratos addiderat, ad montem Grampium perve-
nit, quem iam hoſtes inſederant. Nam Britanni,
nihil fracti pugnae prioris eventu, et ultionem aut
ſervitium exſpectantes, tandemque docti, commune
periculum concordia propulſandum, legationibus et
foederibus omnium civitatum vires exciverant. Iam-
que ſuper triginta millia armatorum adſpiciebantur,
et adhuc adfluebat omnis iuventus, et quibus cru-
da ac viridis ſenectus, clari bello, ac ſua quisque
decora geſtantes: cum inter plures Duces virtute
et genere praeſtans, nomine Calgacus, apud con-
tractam multitudinem, proelium poſcentem, in hunc
modum locutus fertur: *Quotiens cauſſas belli et ne-* 30
*ceſſitatem noſtram intueor, magnus mihi animus eſt,
hodiernum diem, conſenſumque veſtrum, initium li-
bertatis totius Britanniae fore. Nam et univerſi ſer-
vitutis expertes, et nullae ultra terrae, ac ne mare
quidem ſecurum, inminente nobis claſſe Romana: ita
proelium atque arma, quae fortibus honeſta, eadem
etiam ignavis tutiſſima, ſunt. Priores pugnae,
quibus adverſus Romanos varia fortuna certatum eſt,
ſpem ac ſubſidium in noſtris manibus habebant: quia
nobiliſſimi totius Britanniae, eoque in ipſis penetra-
libus ſiti, nec ſervientium littora adſpicientes, ocu-
los quoque a contactu dominationis inviolatos habe-
bamus. Nos, terrarum ac libertatis extremos, re-
ceſſus ipſe ac ſinus famae in hunc diem defendit.
nunc terminus Britanniae patet. atque omne igno-
tum pro magnifico eſt. Sed nulla iam ultra gens,
nihil niſi fluctus et ſaxa: et infeſtiores Romani:
quorum ſuperbiam fruſtra per obſequium et mode-
ſtiam effugeris. raptores orbis, poſtquam cuncta
vaſtantibus defuere terrae, et mare ſcrutantur: ſi*

locu-

locuples hostis est, avari; si pauper, ambitiosi: quos non Oriens, non Occidens, satiaverit. soli omnium opes atque inopiam pari adfectu concupiscunt. Auferre, trucidare, rapere, falsis nominibus imperium; *atque, ubi solitudinem faciunt,* pacem *ad-*
31 *pellant. Liberos cuique ac propinquos suos natura carissimos esse voluit. hi per delectus, alibi servituri, auferuntur: coniuges sororesque, etsi hostilem libidinem effugiant, nomine* amicorum *atque* hospitum *polluuntur. Bona fortunasque in tributum egerunt; in annonam frumentum. corpora ipsa ac manus, silvis ac paludibus emuniendis, verbera inter ac contumelias, conterunt. Nata servituti mancipia semel veneunt, atque ultro a dominis aluntur: Britannia servitutem suam quotidie emit, quotidie pascit. Ac, sicut in familia recentissimus quisque servorum et conservis ludibrio est: sic, in hoc orbis terrarum vetere famulatu, novi nos et viles in excidium petimur. Neque enim arva nobis, aut metalla, aut portus sunt, quibus exercendis reservemur. Virtus porro ac ferocia subiectorum ingrata imperantibus: et longinquitas ac secretum ipsum quo tutius, eo suspectius. Ita, sublata spe veniae, tandem sumite animum, tam quibus salus, quam quibus gloria, carissima est. Trinobantes, femina Duce, exurere coloniam, expugnare castra, ac, nisi felicitas in socordiam vertisset, exuere iugum potuere: nos integri et indomiti, et libertatem non in praesentia laturi, primo statim congressu nonne ostendemus, quos sibi Caledonia viros seposuerit? An eamdem Romanis in bello virtutem, quam in pace lasciviam, ad-*
32 *esse creditis? Nostris illi discessionibus ac discordiis clari, vitia hostium in gloriam exercitus sui vertunt:*

quem

quem contractum ex diverſiſſimis gentibus, ut ſecundae res tenent, ita adverſae disſolvent: niſi ſi Gallos et Germanos et (pudet dictu) Britannorum plerosque, licet dominationi alienae ſanguinem commodent, diutius tamen hoſtes quam ſervos, fide et adfectu teneri putatis. metus et terror eſt, infirma vincula caritatis: quae ubi removeris, qui timere deſierint, odiſſe incipient. Omnia victoriae incitamenta pro nobis ſunt. nullae Romanos coniuges accendunt: nulli parentes fugam exprobraturi ſunt: aut nulla plerisque patria, aut alia, eſt. paucos numero, trepidos ignorantia, coelum ipſum ac mare et ſilvas, ignota omnia circumſpectantes, clauſos quodammodo ac vinctos Dii nobis tradiderunt. Ne terreat vanus adſpectus et auri fulgor atque argenti, quod neque tegit, neque vulnerat. In ipſa hoſtium acie inveniemus noſtras manus. agnoſcent Britanni ſuam cauſam: recordabuntur Galli priorem libertatem: deſerent illos ceteri Germani, tamquam nuper Vſipii reliquerunt. Nec quidquam ultra formidinis: vacua caſtella, ſenum coloniae, inter male parentes et iniuſte imperantes, aegra municipia et discordantia. hic Dux, hic exercitus: ibi tributa et metalla et ceterae ſervientium poenae: quas in aeternum perferre, aut ſtatim ulciſci, in hoc campo eſt. Proinde, ituri in aciem, et maiores veſtros et poſteros cogitate. Excepere oratio- 33
nem alacres et barbari moris cantu et fremitu clamoribusque disſonis. Iamque agmina et armorum fulgores, audentiſſimi cuiusque procurſu: ſimul inſtruebantur acies: cum Agricola, quamquam laetum et vix munimentis coercitum militem adhortatus, ita disſeruit: *Octavus annus eſt, commilito-*

nes,

nes, ex quo virtute et auſpiciis Imperii Romani fide atque opera veſtra Britanniam viciſtis. tot expeditionibus, tot proeliis, ſeu fortitudine adverſus hoſtes, ſeu patientia ac labore, paene adverſus ipſam rerum naturam opus fuit: neque me militum, neque vos Ducis poenituit. Ergo egreſſi, ego veterum Legatorum, vos priorum exercituum terminos, finem Britanniae, non fama, nec rumore, ſed caſtris et armis tenemus. Inventa Britannia, et ſubacta. Equidem ſaepe in agmine, cum vos paludes monteſve et flumina fatigarent, fortiſſimi cuiusque voces audiebam, Quando dabitur hoſtis, quando acies? *Veniunt, e latebris ſuis extruſi. et vota virtusque in aperto, omniaque prona victoribus, atque eadem victis adverſa. Nam, ut ſuperaſſe tantum itineris, ſilvas evaſiſſe, transiſſe aeſtuaria, pulchrum ac decorum in frontem; ita fugientibus periculoſiſſima, quae hodie proſperrima ſunt. Neque enim nobis aut locorum eadem notitia, aut commeatuum eadem abundantia: ſed manus et arma et in his omnia. Quod ad me adtinet, iam pridem mihi decretum eſt, neque exercitus, neque Ducis terga tuta eſſe. Proinde et honeſta mors turpi vita potior; et incolumitas ac decus eodem loco ſita ſunt. nec inglorium fuerit, in ipſo terrarum ac naturae*
34 *fine cecidiſſe. Si novae gentes atque ignota acies conſtitiſſet, aliorum exercituum exemplis vos hortarer. nunc veſtra decora recenſete, veſtros oculos interrogate. Ii ſunt quos proximo anno, unam legionem furto noctis adgreſſos, clamore debellaſtis: ii ceterorum Britannorum fugaciſſimi, ideoque tam diu ſuperſtites. Quomodo ſilvas ſaltusque penetrantibus fortiſſimum quodque animal contra ruere, pavi-*

da

da et inertia ipſo agminis ſono, pelluntur: ſic acerrimi Britannorum iam pridem ceciderunt: reliquus eſt numerus ignavorum et metuentium. quos quod tandem inveniſtis; non reſtiterunt, ſed deprehenſi ſunt, noviſſimae res et extremo metu corpora defixere in his veſtigiis, in quibus pulchram et ſpectabilem victoriam ederetis. Transigite cum expeditionibus: inponite quinquaginta annis magnum diem: adprobate Reipublicae numquam exercitui inputari potuiſſe, aut moras belli, aut cauſſas rebellandi.

Et adloquente adhuc Agricola militum ardor emine- 35
bat, et finem orationis ingens alacritas conſecuta eſt, ſtatimque ad arma diſcurſum. Inſtinctos ruentesque ita diſpoſuit, ut peditum auxilia, quae octo millia erant, mediam aciem firmarent, equitum tria millia cornibus adfunderentur. legiones pro vallo ſtetere, ingens victoriae decus citra Romanum ſanguinem bellanti, et auxilium, ſi pellerentur. Britannorum acies, in ſpeciem ſimul ac terrorem, editioribus locis conſtiterat ita, ut primum agmen aequo, ceteri per acclive iugum connexi velut inſurgerent; media campi covinarius et eques ſtrepitu ac diſcurſu complebat. Tum Agricola, ſuperante hoſtium multitudine, veritus, ne ſimul in frontem, ſimul et latera ſuorum pugnaretur, diductis ordinibus, quamquam porrectior acies futura erat, et *arceſſendas* plerique *legiones* admonebant, promptior in ſpem, et firmus adverſis, dimiſſo equo pedes ante vexilla conſtitit.

Ac primo congreſſu eminus 36
certabatur. ſimul conſtantia, ſimul arte Britanni, ingentibus gladiis et brevibus cetris, miſſilia noſtrorum vitare, vel excutere, atque ipſi magnam vim telorum ſuperfundere: donec Agricola tres Batavo-

rum cohortes ac Tungrorum duas cohortatus eſt, ut rem ad mucrones ac manus adducerent: quod et ipſis, vetuſtate militiae, exercitatum, et hoſtibus inhabile, parva ſcuta et enormes gladios gerentibus. nam Britannorum gladii ſine mucrone complexum armorum, et in aperto pugnam non tolerabant. Igitur, ut Batavi miſcere ictus, ferire umbonibus, ora foedare, et ſtratis qui in aequo obſtiterant, erigere in colles aciem coepere, ceterae cohortes, aemulatione et inpetu commiſtae, proximos quosque caedere. ac plerique ſemineces, aut integri, feſtinatione victoriae, relinquebantur. Interim equitum turmae fugere, covinarii peditum ſe proelio miſcuere. et, quamquam recentem terrorem intulerant, denſis tamen hoſtium agminibus et inaequalibus locis haerebant: minimeque equeſtris ea pugnae facies erat, cum aegre diu ſtantes, ſimul equorum corporibus inpellerentur, ac ſaepe vagi currus, exterriti ſine rectoribus equi, ut quemque formido tulerat, transverſos, aut obvios incurſabant.

37 Et Britanni, qui adhuc pugnae expertes ſumma collium inſederant, et paucitatem noſtrorum vacui ſpernebant, degredi paullatim, et circumire terga vincentium coeperant: ni idipſum veritus Agricola, quatuor equitum alas, ad ſubita belli retentas, venientibus oppoſuiſſet, quantoque ferocius accurrerant, tanto acrius pulſos in fugam disiecisset. Ita conſilium Britannorum in ipſos verſum: transvectaeque praecepto Ducis à fronte pugnantium alae, averſam hoſtium aciem invaſere. Tum vero patentibus locis grande et atrox ſpectaculum: ſequi, vulnerare, capere atque eosdem, oblatis aliis, trucidare. Iam hoſtium, prout cuique ingenium erat,

cater-

catervae armatorum paucioribus terga praeſtare, quidam inermes ultrò ruere, ac ſe morti offerre. Paſſim arma et corpora et laceri artus et cruenta humus: et aliquando etiam victis ira virtusque. poſtquam ſilvis adpropinquarunt, conlecti, primos ſequentium, incautos et locorum ignaros, circumveniebant Quod ni frequens ubique Agricola validas et expeditas cohortes, indaginis modo, et, ſicubi arctiora erant, partem equitum, dimiſſis equis, ſimul rariores ſilvas equitem perſultare iuſſiſſet, acceptum aliquod vulnus per nimiam fiduciam foret. Ceterum, ubi compoſitos firmis ordinibus ſequi rurſus videre, in fugam verſi, non agminibus, ut prius, nec alius alium reſpectantes, rari et vitabundi invicem, longinqua atque avia petiere. finis ſequendi nox et ſatietas fuit. caeſa hoſtium ad decem millia: noſtrorum trecenti ſexaginta cecidere: in quis Aulus Atticus, Praefectus cohortis, iuvenili ardore et ferocia equi hoſtibus inlatus. Et nox quidem gaudio 38
praedaque laeta victoribus: Britanni palantes, mixtoque virorum mulierumque ploratu, trahere vulneratos, vocare integros, deſerere domos ac per iram ultro incendere: eligere latebras et ſtatim relinquere: miſcere invicem conſilia aliqua, dein ſeparare: aliquando frangi adſpectu pignorum ſuorum, ſaepius concitari. ſatisque conſtabat, ſaeviſſe quosdam in coniuges ac liberos, tamquam miſererentur. Proximus dies faciem victoriae latius aperuit. vaſtum ubique ſilentium, ſecreti calles, fumantia procul tecta, nemo exploratoribus obvius. quibus in omnem partem dimiſſis, ubi incerta fugae veſtigia, neque usquam conglobari hoſtes compertum, et exacta iam aeſtate ſpargi bellum nequibat; in fines

Horeſtorum exercitum deducit. Ibi acceptis obſidibus, praefecto claſſis *circumvehi Britanniam* praecepit. datae ad id vires, et praeceſſerat terror. ipſe peditem atque equites lento itinere, quo novarum gentium animi ipſa transitus mora terrerentur, in hibernis locavit. Et ſimul claſſis ſecunda tempeſtate ac fama Trutulenſem portum tenuit, unde, proximo latere Britanniae lecto, omni redierat.

39 Hunc rerum curſum, quamquam nulla verborum iactantia epiſtolis Agricolae auctum, ut Domitianus erat, fronte laetus, pectore anxius, excepit. Inerat conſcientia, deriſui fuiſſe nuper falſum e Germania triumphum, emptis per commercia, quorum habitus et crines in captivorum ſpeciem formarentur: at nunc veram magnamque victoriam, tot millibus hoſtium caeſis, ingenti fama celebrari. Id ſibi maxime formidoloſum, privati hominis nomen ſupra Principis adtolli: fruſtra ſtudia fori et civilium artium decus in ſilentium acta, ſi militarem gloriam alius occuparet: et cetera utcumque facilius disſimulari: Ducis boni Imperatoriam virtutem eſſe. Talibus curis exercitus, quodque ſaevae cogitationis indicium erat, ſecreto ſuo ſatiatus, optimum in praeſentia ſtatuit, reponere odium, donec inpetus famae et favor exercitus langueſceret. nam

40 etiam tum Agricola Britanniam obtinebat. Igitur *triumphalia ornamenta et inluſtris ſtatuae honorem et quidquid pro triumpho datur,* multo verborum honore cumulata, decerni in Senatu iubet: additque inſuper opinionem, Syriam provinciam Agricolae deſtinari, vacuam tum morte Atilii Rufi, Conſularis, et maioribus reſervatam. Credidere plerique, libertum ex ſecretioribus miniſteriis miſſum ad

Agricolam, codicillos, quibus ei Syria dabatur, tuliſſe, cum praecepto, ut, ſi in Britannia foret, traderentur: eumque libertum in ipſo freto Oceani obvium Agricolae, ne adpellato quidem eo, ad Domitianum remeaſſe: ſive verum iſtud, ſive ex ingenio Principis fictum ac compoſitum eſt. Tradiderat interim Agricola ſucceſſori ſuo provinciam quietam tutamque. Ac, ne notabilis celebritate et frequentia occurrentium introitus eſſet, vitato amicorum officio, noctu in urbem, noctu in palatium, ita ut praeceptum erat, venit: exceptusque brevi oſculo, et nullo ſermone, turbae ſervientium inmixtus eſt. Ceterum, ut militare nomen, grave inter otioſos, aliis virtutibus temperaret, tranquillitatem atque otium penitus auxit, cultu modicus, ſermone facilis, uno aut altero amicorum comitatus: adeo ut plerique, quibus magnos viros per ambitionem aeſtimare mos eſt, viſo adſpectoque Agricola, quaererent famam, pauci interpretarentur.
Crebro per eos dies apud Domitianum abſens adcu- 41
ſatus, abſens abſolutus eſt. cauſſa periculi non crimen ullum, aut querela laeſi cuiusquam, ſed infenſus virtutibus Princeps, et gloria viri, ac peſſimum inimicorum genus, laudantes. Et ea inſecuta ſunt Reipublicae tempora, quae ſileri Agricolam non ſinerent: tot exercitus in Moeſia Daciaque, et Germania Pannoniaque, temeritate aut per ignaviam Ducum amiſſi: tot militares viri cum tot cohortibus expugnati et capti: nec iam de limite Imperii et ripa, ſed de hibernis legionum et poſſeſſione dubitatum. Ita, cum damna damnis continuarentur, atque omnis annus funeribus et cladibus inſigniretur, poſcebatur ore vulgi Dux Agricola:

la: comparantibus cunctis vigorem, conſtantiam et expertum bellis animum, cum inertia et formidine ceterorum. Quibus ſermonibus ſatis conſtat Domitiani quoque aures verberatas, dum optimus quisque libertorum amore et fide, peſſimi malignitate et livore, pronum deterioribus Principem exſtimulabant. Sic Agricola ſimul ſuis virtutibus, ſimul vitiis aliorum, in ipſam gloriam praeceps agebatur.

42 Aderat iam annus, quo Proconſulatum Aſiae et Africae ſortiretur, et occiſo Civica nuper, nec Agricolae conſilium deerat, nec Domitiano exemplum. Acceſſere quidam cogitationum Principis periti, qui, iturusne eſſet in provinciam, ultro Agricolam interrogarent. ac primo occultius quietem et otium laudare, mox operam ſuam in adprobanda excuſatione offerre: poſtremo non iam obſcuri, ſuadentes ſimul terrentesque, pertraxere ad Domitianum. qui paratus ſimulationi, in adrogantiam compoſitus, et audiit preces excuſantis, et, cum adnuiſſet, agi ſibi gratias paſſus eſt: nec erubuit beneficii invidia. ſalarium tamen, Proconſulari ſolitum offerri, et quibusdam a ſeipſo conceſſum, Agricolae non dedit: ſive offenſus non petitum, ſive ex conſcientia, ne, quod vetuerat, videretur emiſſe. Proprium humani ingenii eſt, odiſſe, quem laeſeris: Domitiani vero natura praeceps in iram, et, quo obſcurior, eo inrevocabilior, moderatione tamen prudentiaque Agricolae leniebatur: quia non contumacia, neque inani iactatione libertatis, famam fatumque provocabat. Sciant, quibus moris, inlicita mirari, poſſe etiam ſub malis Principibus magnos viros eſſe: obſequiumque ac modeſtiam, ſi induſtria ac vigor adſint, eo laudis excedere,

dere, quo plerique per abrupta, sed in nullum Reipublicae usum, ambitiosa morte inclaruerunt. Finis vitae eius nobis luctuosus, amicis tristis, ex- 43
traneis etiam ignotisque non sine cura fuit. Vulgus quoque, et hic aliud agens populus, et ventitavere ad domum, et per fora et circulos locuti sunt: nec quisquam, audita morte Agricolae, aut laetatus est, aut statim oblitus. Augebat miserationem constans rumor, *veneno interceptum.* Nobis nihil comperti adfirmare ausim: ceterum per omnem valetudinem eius, crebrius quam ex more Principatus, per nuntios visentis, et libertorum primi, et medicorum intimi venere: sive cura illud, sive inquisitio erat. Supremo quidem die, momenta deficientis per dispositos cursores nuntiata constabat, nullo credente, sic accelerari, quae tristis audiret. Speciem tamen doloris animo vultuque prae se tulit, securus iam odii, et qui facilius dissimularet gaudium, quam metum. Satis constabat, lecto testamento Agricolae, quo coheredem optimae uxori et piissimae filiae Domitianum scripsit, laetatum eum, velut honore iudicioque. tam caeca et conrupta mens adsiduis adulationibus erat, ut nesciret, a bono patre non scribi heredem, nisi malum Principem. Natus erat Agricola, Caio 44
Caesare tertium Consule Idib. Iuniis: excessit sexto et quinquagesimo anno, decimo Kal. Septemb. Collega Priscoque coss. Quod si habitum quoque eius posteri noscere velint; decentior quam sublimior fuit. nihil metus in vultu: gratia oris supererat. bonum virum facile crederes, magnum libenter. Et ipse quidem, quamquam medio in spatio integrae aetatis ereptus, quantum ad gloriam,

 lon-

longiſſimum aevum peregit. Quippe et vera bona, quae in virtutibus ſita ſunt, inpleverat, et Conſularibus ac triumphalibus ornamentis praedito, quid aliud adſtruere fortuna poterat? Opibus nimiis non gaudebat; ſpecioſae contigerant. filia atque uxore ſuperſtitibus, poteſt videri etiam beatus; incolumi dignitate, florente fama, ſalvis adfinitatibus et amicitiis, futura effugiſſe. Nam, ſicuti durare in hac beatiſſimi ſaeculi luce, ac Principem Traianum videre, quodam augurio votisque apud noſtras aures ominabatur: ita feſtinatae mortis grande ſolatium tulit, evaſiſſe poſtremum illud tempus, quo Domitianus, non iam per intervalla ac ſpiramenta temporum, ſed continuo et velut uno ictu, Rempubli-
45 cam exhauſit. Non vidit Agricola obſeſſam curiam, et clauſum armis Senatum, et eadem ſtrage tot Conſularium caedes, tot nobiliſſimarum feminarum exſilia et fugas. Vna adhuc victoria Carus Metius cenſebatur, et intra Albanam arcem ſententia Meſſalini ſtrepebat, et Maſſa Bebius iam tum reus erat. Mox noſtrae duxere Helvidium in carcerem manus: nos Maurici Ruſticique divilus, nos innocenti ſanguine Senecio perfudit. Nero tamen ſubtraxit oculos, iuſſitque ſcelera, non ſpectavit: praecipua ſub Domitiano miſeriarum pars erat, videre et adſpici: cum ſuſpiria noſtra ſubſcriberentur: cum denotandis tot hominum palloribus ſufficeret ſaevus ille vultus et rubor, quo ſe contra pudorem muniebat. Tu vero felix, Agricola, non vitae tantum claritate, ſed etiam opportunitate mortis (ut perhibent, qui interfuerunt noviſſimis ſermonibus tuis) conſtans et libens fatum excepiſti; tamquam pro virili portione innocentiam Principi donares. Sed mihi filiaeque,

liaeque, praeter acerbitatem parentis erepti, auget
maeſtitiam, quod adſidere valetudini, fovere defi-
cientem, ſatiari vultu, complexu, non contigit.
excepiſſemus certe mandata vocesque, quas penitus
animo figeremus. Noſter hic dolor, noſtrum vul-
nus: nobis tam longae abſentiae conditione ante
quadriennium amiſſus es. Omnia ſine dubio, op-
time parentum, adſidente amantiſſima uxore, ſu-
perfuere honori tuo: paucioribus tamen lacrimis
compoſitus es, et noviſſima in luce deſideravere ali-
quid oculi tui. Si quis piorum manibus locus; ſi, 46
ut ſapientibus placet, non cum corpore exſtinguun-
tur magnae animae: placide quieſcas, nosque, do-
mum tuam, ab infirmo deſiderio, et muliebribus
lamentis, ad contemplationem virtutum tuarum vo-
ces, quas neque lugeri, neque plangi fas eſt: ad-
miratione te potius, quam temporalibus laudibus,
et, ſi natura ſuppeditet, aemulatione decoremus.
Is verus honos, ea coniunctiſſimi cuiusque pietas.
Id filiae quoque, uxorique praeceperim, ſic patris,
ſic mariti memoriam venerari, ut omnia facta di-
ctaque eius ſecum revolvant, famamque ac figuram
animi magis quam corporis, complectantur. non
quia intercedendum putem imaginibus, quae mar-
more aut aere finguntur: ſed ut vultus hominum,
ita ſimulacra vultus inbecilla ac mortalia ſunt; for-
ma mentis aeterna: quam tenere et exprimere,
non per alienam materiam et artem, ſed tuis ipſe
moribus, poſſis. Quidquid ex Agricola amavimus,
quidquid mirati ſumus, manet manſurumque eſt in
animis hominum, in aeternitate temporum, fama
rerum. Nam multos veterum, velut inglorios et
ignobiles, oblivio obruet: Agricola, poſteritati
narratus et traditus, ſuperſtes erit.

DE

ORATORIBVS

SIVE

DE CAVSSIS CORRVPTAE ELOQVENTIAE

DIALOGVS.

BREVIARIVM.

Cap. 1. *Dialogi occaſio.* 2. 3. *Confabulationis argumentum. Curiatium Maternum, ex oratore poetam, M. Aper orator, iudice Iulio Secundo, a poeticis ſtudiis avocare tentat.* 4. *Maternus ſanctiorem ſe eloquentiam ſectari profitetur.* 5 — 7. *Inſtat Aper et oratoriae artis utilitatem, voluptatem, dignitatem celebrat, idque* 8. *Marcelli Eprii et Criſpi Vibii exemplis comprobat;* 9. *contra carmina dignitate et utilitate deſtitui, nec niſi laudem inanem dare et gaudium volucre. Laude dignam eſſe Veſpaſiani liberalitatem in vatem Saleium Baſſum; pulcrius tamen eſſe, ſibi ipſi proſpicere et ſuum genium propitiare. Nec voluptatis quidquam praebere poeticam, quippe vatibus in ſolitudinem ſit ſecedendum,* 10. *tum poetas eſſe offenſis obnoxios. Maternum proinde rectius acturum, ſi ab auditoriis et theatris in forum et ad cauſſas redeat.*

11 — 13. *Maternus contra poeticae ſtudium ſecuritatem praeſtare et innocentiam, maiorem quoque*

que gloriam, quam forensis labor concedat, quod aurei saeculi exemplo constet. Voluptatem porro puriorem adferre secessum in nemora et lucos, quam sanguinantem eloquentiam. Dulces Musas revocare suos cultores a sollicitudinibus et curis.

14. *Supervenit Vipstanus Messala. Is, antiquorum admirator, Aprum a novorum rhetorum more ad veterem formam trahere nititur.* 15 — 18. *Aper repugnans movet quaestionem, quinam oratores vocandi sint antiqui. Hos venerantur Messala, Secundus, Maternus. Aper saeculi sui partes tuetur, nec veteres esse dicendos iudicat, quos eorumdem hominum aures adgnoscere potuerint. Ciceronem et coaetaneos, fere in medio positos, ab antiquorum adseclis istis accenseri. In iis, qui vocentur antiqui, plures deprehendi species, nec unum esse eloquentiae vultum. Malignitate humana vetera in laude, praesentia in fastidio esse.* 19. *Cassium Severum, quem terminum antiquitatis constituant, a vetere flexisse via non inscitia, sed iudicio et intellectu; cum conditione temporum ac diversitate aurium formam quoque orationis fuisse mutandam.* 20. *Variis scatuisse veterem eloquentiam vitiis. Auditorum coronam exigere iam laetiorem et pulcriorem orationem et poeticum decorem.* 21. 22. *Diiudicat dein Aper Calvi, Coelii, Caesaris, Bruti, Asinii, Corvini orationes et carmina et praecipue Ciceronis, cuius laudes canit et vitia reprehendit, quae sola perversis imitatoribus placeant.* 23. *Veram esse eloquentiae artem, antiquorum laetissima quaeque imitari et a recentibus feliciter reperta miscere.*

24. *Iam Maternus hortatur Meſſalam, ut, miſſa laudatione antiquorum, qui illa non indigeant, cauſſas expromat, cur in tantum ab eorum eloquentia receſſerit recentior aetas.* 25. *Meſſala monet, quinam antiqui dicendi; plures fuiſſe dicendi formas iisdem ſaeculis; docet, quid ſentiendum de eloquentia Calvi et ceterorum, de quibus mox dictum; addit, quod ſe obtrectarint invicem, vitium eſſe non oratorum, ſed hominum.* 26. *C. Gracchi impetum et L. Craſſi maturitatem praeferendam eſſe calamiſtris Maecenatis aut tinnitibus Gallionis. Caſſium Severum parum habere ſanguinis et rixare magis, quam pugnare, nec adtuliſſe Aprum, quem Ciceroni vel Caeſari opponeret.* 27 — 29. *Petente Materno, ad explicandas cauſſas transit Meſſala, cur eloquentia ceteraeque artes a vetere gloria deſciverint, deſidiam iuventutis, negligentiam parentum, inſcientiam praecipientium et oblivionem moris antiqui. Oſtendit, apud antiquos ſeveram et ſanctam fuiſſe liberorum educationem; apud recentiores ad hiſtrionalem favorem deflexiſſe et rhetores.* 30—32. *Ex ingenuarum artium ſcientia et varia eruditione exundaſſe antiquam eloquentiam, quod Ciceronis exemplo pateat; illarum contemtum primam eſſe corruptae eloquentiae cauſſam.* 33 — 35. *tum iuvenes olim, domeſtica diſciplina inbutos, deductos eſſe ad oratores principes, quos ſectati pugnare quaſi in proelio didicerint: poſtea in ſcholas rhetorum transiſſe, ubi nihil diſcatur, niſi quod uſum non habeat.*

[*Heic mutilus eſt Meſſalae ſermo, forſan et periit Iulii Secundi; ſequitur Materni oratio, capite*

pite trunca. Lacunam hanc complere nisus est Broterius. In iis, quae supersunt] 36. *Tradit Maternus: perturbatione olim et licentia, factionibus procerum et adsiduis Senatus adversus plebem certaminibus, eloquentiam viguisse;* 37. *neque quemquam magnam potentiam sine eloquentia consecutum: Demosthenis hoc et Ciceronis exemplo comprobari.* 38. *Primum Cn. Pompeium eloquentiae adstringendo nocuisse, eique veluti frenos inposuisse; tum* 39. *paenulas, quibus adstricti et quasi inclusi cum iudicibus fabulentur oratores, itemque inpedimenta a iudicibus orta, debilitare eloquentiam. praeterea res velut in solitudine agi, quum oratori olim clamor plaususque addiderint animum.* 40. *Eloquentiam esse alumnam licentiae, contumacem, temerariam, arrogantem, nec in civitatibus bene constitutis oriri posse, quod exempla variarum gentium ostendant;* 41. *minorem esse obscurioremque gloriam inter bonos mores et in obsequium regentis paratos; bono sui saeculi cuique fruendum.* 42. *Disceditur. Habitus est dialogus*

FLAVIO VESPASIANO AVG. VI. TITO VESPASIANO CAES. IV. COSS.

Saepe ex me requiris, Iuste Fabi, cur, cum priora saecula tot eminentium oratorum ingeniis gloriaque effloruerint, nostra potissimum aetas, deserta et laude orbata, vix nomen ipsum oratoris retineat. neque enim ita adpellamus, nisi antiquos: horum autem temporum diserti caussidici et advocati et patroni et quidvis potius, quam oratores, vocantur. Cui percontationi tuae respondere, et tam magnae

magnae quaestionis pondus excipere, ut aut de ingeniis nostris male existimandum sit, si idem adsequi non possumus, aut de iudiciis, si nolumus, vix hercule auderem, si mihi mea sententia proferenda, ac non disertissimorum, ut nostris temporibus, hominum sermo repetendus esset, quos eandem hanc quaestionem pertractantes, iuvenis admodum audivi. Ita non ingenio, sed memoria ac recordatione, opus est, ut, quae a praestantissimis viris et excogitata subtiliter, et dicta graviter, accepi, cum singuli diversas, vel easdem, sed probabiles caussas adferrent, dum formam sui quisque et animi et ingenii redderet, iisdem nunc numeris, iisdem rationibus persequar, servato ordine disputationis. neque enim defuit, qui diversam quoque partem susciperet, ac, multum vexata et inrisa vetustate, nostrorum temporum eloquentiam antiquo-
2 rum ingeniis anteferret. Nam postero die, quam Curiatius Maternus Catonem recitaverat, cum offendisse potentium animos diceretur, tamquam in eo tragoediae argumento, sui oblitus, tantum Catonem cogitasset, eaque de re per urbem frequens sermo haberetur, venerunt ad eum M. Aper et Iulius Secundus, celeberrima tum ingenia fori nostri: quos ego in iudiciis non utrosque modo studiose audiebam, sed domi quoque et in publico adsectabar, mira studiorum cupiditate et quodam ardore iuvenili, ut fabulas quoque eorum et disputationes et arcana semotae dictionis penitus exciperem. quamvis maligne plerique opinarentur, nec Secundo promptum esse sermonem, et Aprum ingenio potius et vi naturae, quam institutione et litteris, famam eloquentiae consecutum. Nam et Secundo

purus

purus et preſſus et, in quantum ſatis erat, pro-
fluens ſermo non defuit: et Aper, communi erudi-
tione inbutus, contemnebat potius literas, quam
neſciebat, tamquam maiorem induſtriae et laboris
gloriam habiturus, ſi ingenium eius nullis aliena-
rum artium adminiculis inniti videretur. Igitur, 3
ut intravimus cubiculum Materni, ſedentem ipſum
et, quem pridie recitaverat, librum intra manus
habentem, deprehendimus.

Tum Secundus: Nilne te, inquit, Materne, fabulae malignorum terrent, quo minus offenſas Catonis tui ames? An ideo librum iſtum adprehendiſti, ut diligentius retractares, et ſublatis, ſi quae pravam interpretandi materiam dederunt, emitteres Catonem, non quidem meliorem, ſed tamen ſecuriorem?

Tum ille, Leges tu, quid Maternus ſibi debuerit, et agnoſces, quae audiſti. quod ſi qua omiſit Cato, ſequenti recitatione Thyeſtes dicet. Hanc enim tragoediam diſpoſui iam et intra me ipſe formavi. Atque ideo maturare libri huius editionem feſtino, ut dimiſſa priore cura, novae cogitationi toto pectore incumbam.

Adeo te tragoediae iſtae non ſatiant, inquit Aper, quo minus, omiſſis orationum et cauſſarum ſtudiis, omne tempus modo circa Medeam, ecce nunc circa Thyeſten, conſumas? cum tot amicorum cauſſae, tot coloniarum et municipiorum clientelae, in forum vocent, quibus vix ſufficeres, etiamſi non novum tibi ipſe negotium inportaſſes, Domitium et Catonem, id eſt, noſtras quoque hiſtorias et Romana nomina Graecorum fabulis adgregare.

4 Et Maternus, perturbarer hac tua feveritate, nifi frequens ac adfidua nobis contentio iam prope in confuetudinem vertiffet. Nam nec tu agitare et infequi poetas intermittis, et ego, cui defidiam advocationum obiicis, quotidianum hoc patrocinium defendendae adverfus te poeticae exerceo. Quo laetor magis, oblatum nobis iudicem, qui me vel in futurum vetet verfus facere, vel, quod iam pridem opto, fua quoque auctoritate compellat, ut omiffis forenfium cauffarum anguftiis, in quibus fatis mihi fuperque fudatum eft, fanctiorem iftam et auguftiorem eloquentiam colam.

5 Ego vero, inquit Secundus, antequam me iudicem Aper recufet, faciam, quod probi et modefti iudices folent, ut in his cognitionibus fe excufent, in quibus manifeftum eft, alteram apud eos partem gratia praevalere. Quis enim nefcit, neminem mihi coniunctiorem effe et ufu amicitiae et adfiduitate contubernii, quam Saleium Baffum, cum optimum virum, tum abfolutiffimum poetam? porro, fi poetica adcufatur, non alium video reum locupletiorem.

Securus fit, inquit Aper, et Saleius Baffus et quisquis alius ftudium poeticae et carminum gloriam fovet, cum cauffas agere non poffit. Ego enim, quatenus arbitrum litis huius inveni, non patiar, Maternum focietate plurium defendi: fed ipfum folum apud vos arguam, quod natus ad eloquentiam virilem et oratoriam, qua parare fimul et tueri amicitias, adfcifcere nationes, complecti provincias, poffit, amittit ftudium, quo non aliud in civitate noftra vel ad utilitatem fructuofius, vel ad dignitatem amplius, vel ad urbis famam pulchrius, vel ad

totius

totius Imperii atque omnium gentium notitiam inlustrius excogitari potest. Nam, si ad utilitatem vitae omnia consilia factaque nostra dirigenda sunt, quid erit tutius, quam eam exercere artem, qua semper armatus praesidium amicis, opem alienis, salutem periclitantibus, invidis vero et inimicis metum et terrorem ultro feras, ipse securus et velut quadam perpetua potentia ac potestate munitus? cuius vis et utilitas, rebus prospere fluentibus, aliorum praesidio et tutela intelligitur: sin proprium periculum increpuit, non Hercule lorica aut gladius in acie firmius munimentum, quam reo et periclitanti eloquentia, praesidium simul et telum, quo propugnare pariter et incessere, vel in iudicio, sive in Senatu, sive apud Principem possis. Quid aliud infestis patribus nuper Eprius Marcellus, quam eloquentiam suam, opposuit? qua accinctus et minax, disertam quidem, sed inexercitatam et eiusmodi certaminum rudem, Helvidii sapientiam elusit. Plura de utilitate non dico, cui parti minime contradicturum Maternum meum arbitror. Ad voluptatem 6
oratoriae eloquentiae transeo, cuius iucunditas non uno aliquo momento, sed omnibus prope diebus et prope omnibus horis contingit. Quid enim dulcius libero et ingenuo animo et ad voluptates honestas nato, quam videre plenam semper et frequentem domum concursu splendidissimorum hominum? idque scire non pecuniae, non orbitati, neque officii alicuius administrationi, sed sibi ipsi, dari? illos quinimo orbos et locupletes et potentes venire plerumque ad iuvenem et pauperem, ut aut sua, aut amicorum discrimina commendent. Vllane tanta ingentium opum ac magnae potentiae voluptas,

quam ſpectare homines veteres et ſenes et totius urbis gratia ſubnixos, in ſumma omnium rerum abundantia, confitentes, id quod optimum ſit, ſe non habere? Iam vero, qui togatorum comitatus et egreſſus! quae in publico ſpecies! quae in iudiciis veneratio! quod gaudium conſurgendi adſiſtendique inter tacentes, in unum converſos: coire populum et circumfundi coronam et accipere adfectum, quemcumque orator induerit! Vulgata dicentium gaudia, et inperitorum quoque oculis expoſita, percenſeo. Illa ſecretiora, et tantum ipſis orantibus nota, maiora ſunt. Sive adcuratam meditatamque adfert orationem; eſt quoddam ſicut ipſius dictionis, ita gaudii, pondus et conſtantia: ſive novam et recentem curam non ſine aliqua trepidatione animi adtulerit; ipſa ſollicitudo commendat eventum et lenocinatur voluptati. Sed extemporalis audaciae atque ipſius temeritatis vel praecipua iucunditas eſt. Nam in ingenio quoque, ſicut in agro, quamquam alia diu ſerantur atque elaborentur, gratiora tamen, quae
7 ſua ſponte naſcuntur. Equidem, ut de me ipſe fatear, non eum diem laetiorem egi, quo mihi latus clavus oblatus eſt, vel quo homo novus, et in civitate minime favorabili natus, Quaeſturam, aut Tribunatum, aut Praeturam accepi: quam eos, quibus mihi, pro mediocritate huius quantulaecumque in dicendo facultatis, aut reum proſpere defendere, aut apud Centumviros cauſſam aliquam feliciter orare, aut apud Principem ipſos illos libertos et Procuratores Principum tueri et defendere datur. Tum mihi ſupra Tribunatus et Praeturas et Conſulatus adſcendere videor, tum habere, quod, ſi non in animo oritur, nec codicillis datur, nec

cum

cum gratia venit. Quae fama et laus cuiusvis ar-
tis cum oratorum gloria comparanda eſt, qui non
inluſtres in urbe ſolum, apud negotioſos et rebus
intentos, ſed etiam apud iuvenes et adoleſcentes,
quibus modo recta et indoles eſt et bona ſpes ſui?
Quorum nomina prius parentes liberis ſuis ingerunt?
quos ſaepius vulgus inperitum et tunicatus hic po-
pulus transeuntes nomine vocat et digito demon-
ſtrat? Advenae quoque et peregrini, iam in mu-
nicipiis et coloniis ſuis auditos, cum primum ur-
bem adtigerunt, requirunt ac vultus agnoſcere con-
cupiſcunt. Auſim contendere, Marcellum hunc 8
Eprium, de quo modo locutus ſum, et Criſpum Vi-
bium (libentius enim novis et recentibus, quam
remotis et oblitteratis, exemplis utor) non minus
noſci in extremis partibus terrarum, quam Capuae,
aut Vercellis, ubi nati dicuntur. nec hoc illis ſal-
tem ter millies ſestertium praeſtat (quamquam ad
has ipſas opes poſſunt videri eloquentiae beneficio
veniſſe) ipſa eloquentia; cuius numen et caeleſtis
vis multa quidem omnibus ſaeculis exempla edidit,
ad quantam usque fortunam homines ingenii viribus
pervenerint. Sed haec, vt ſupra dixi, propria
et quae non auditu cognoſcenda, ſed oculis ſpe-
ctanda habemus. Nam, quo ſordidius et abiectius
nati ſunt, quoque notabilior paupertas et anguſtia re-
rum naſcentes eos circumſteterunt; eo clariora, et
ad demonſtrandam oratoriae eloquentiae utilitatem
inluſtriora exempla ſunt; quod ſine commendatione
natalium, ſine ſubſtantia facultatum, neuter mori-
bus egregius, alter habitu quoque corporis contem-
ptus, per multos iam annos potentiſſimi ſunt civi-
tatis, ac, donec libuit, principes fori, nunc prin-

 cipes

cipes in Caeſaris amicitia, agunt feruntque cuncta,
atque ab ipſo Principe cum quadam reverentia dili-
guntur: quia Veſpaſianus, venerabilis ſenex et pa-
tientiſſimus vir, bene intelligit, ceteros quidem
amicos ſuos niti iis, quae ab ipſo acceperint, quae-
que ipſi adcumulare et in alios congerere promptum
eſt: Marcellum autem et Criſpum, adtuliſſe ad ami-
citiam ſuam, quod non a Principe acceperint, nec
accipi poſſit. Minimum inter tot ac tanta locum
obtinent imagines ac tituli et ſtatuae, quae neque
ipſa tamen negliguntur, tam Hercule, quam divi-
tiae et opes, quas facilius invenies, qui vituperet,
quam qui faſtidiat. His igitur et honoribus et or-
namentis et facultatibus refertas domos eorum vi-
demus, qui ſe ab ineunte adoleſcentia cauſſis fo-
9 renſibus et oratorio ſtudio dederunt. Nam carmi-
na et verſus, quibus totam vitam Maternus inſumere
optat (inde enim omnis fluxit oratio) neque digni-
tatem ullam auctoribus ſuis conciliant, neque utili-
tates alunt: voluptatem autem brevem, laudem
inanem et infructuoſam conſequuntur. Licet haec
ipſa, et quae deinde dicturus ſum, aures tuae,
Materne, reſpuant, cui bono eſt, ſi apud te Aga-
memnon aut Iaſon diſerte loquitur? quis ideo do-
mum defenſus tibi obligatus redit? Quis Saleium
noſtrum, egregium poetam, vel, ſi hoc honorifi-
centius eſt, praeclariſſimum vatem deducit, aut ſa-
lutat, aut proſequitur? Nempe, ſi amicus eius, ſi
propinquus, ſi denique ipſe in aliquod negotium
inciderit, ad hunc Secundum recurret, non ad te,
Materne, quia poeta es, neque ut pro eo verſus
facias: hi etiam Baſſo domi naſcuntur, pulcri
quidem et iucundi: quorum tamen hic exitus eſt,

ut,

ut, cum toto anno, per omnes dies, magna noctium parte, unum librum extudit et elucubravit, rogare ultro et ambire cogatur, ut sint, qui dignentur audire: et ne id quidem gratis. nam et domum mutuatur et auditorium exstruit et subsellia conducit et libellos dispergit: et, ut beatissimus recitationem eius eventus prosequatur, omnis illa laus intra unum aut alterum diem, velut in herba vel flore praecepta, ad nullam certam et solidam pervenit frugem: nec aut amicitiam inde refert, aut clientelam, aut mansurum in animo cuiusquam beneficium, sed clamorem vagum et voces inanes et gaudium volucre. Laudavimus nuper, ut miram et eximiam, Vespasiani liberalitatem, quod quingenta sestertia Basso donasset. Pulcrum id quidem, indulgentiam Principis ingenio mereri: quanto tamen pulcrius, si ita res familiaris exigat, se ipsum colere, suum genium propitiare, suam experiri liberalitatem? Adiice, quod poetis, si modo dignum aliquid elaborare et efficere velint, relinquenda conversatio amicorum et iucunditas urbis, deserenda caetera officia, utque ipsi dicunt, *in nemora et lucos*, id est, in solitudinem secedendum est.

Ne opinio quidem et fama, cui soli serviunt, 10
et quod unum esse pretium omnis sui laboris fatentur, aeque poetas quam oratores sequitur: quoniam mediocres poetas nemo novit, bonos pauci. Quando enim rarissimarum recitationum fama in totam urbem penetrat? nedum ut per tot provincias innotescat. Quotus quisque, cum ex Hispania, vel Asia, ne quid de Gallis nostris loquamur, in urbem venit, Saleium Bassum requirit? atque adeo si quis requirit, ut semel vidit, transit et conten-

tus eſt; ut ſi picturam aliquam vel ſtatuam vidiſſet. Neque hunc mecum ſermonem ſic accipi volo, tamquam eos, quibus natura ſua oratorium ingenium denegavit, deterream a carminibus, ſi modo in hac ſtudiorum parte oblectare otium et nomen inſerere poſſunt famae: ego vero omnem eloquentiam omnesque eius partes ſacras et venerabiles puto: nec ſolum cothurnum veſtrum, aut heroici carminis ſonum, ſed lyricorum quoque iucunditatem et elegorum laſcivias et iamborum amaritudinem et epigrammatum luſus et quamcumque aliam ſpeciem eloquentia habeat, anteponendam ceteris aliarum artium ſtudiis credo. ſed tecum mihi, Materne, res eſt, quod, cum natura tua in ipſam arcem eloquentiae te ferat, errare mavis et, ſumma adeptus, in levioribus ſubſiſtis. Vt, ſi in Graecia natus eſſes, ubi ludicras quoque artes exercere honeſtum eſt, ac tibi Nicoſtrati robur ac vires Dii dediſſent, non paterer inmanes illos et ad pugnam natos lacertos levitate iaculi aut iactu dicti vaneſcere: ſic nunc te ab auditoriis et theatris in forum et ad cauſſas et ad vera proelia voco; cum praeſertim ne ad id quidem confugere poſſis, quod pleriſque patrocinatur, tamquam minus obnoxium ſit offenſae poetarum, quam oratorum, ſtudium. Effervescit enim vis pulcherrimae naturae tuae; nec pro amico aliquo, ſed, quod periculoſius eſt, pro Catone offendis. nec excuſatur offenſa neceſſitudine officii, aut fide advocationis, aut fortuitae et ſubitae dictionis inpetu: at tu meditatus videris elegiſſe perſonam notabilem et cum auctoritate dicturam. Sentio, quid reſponderi poſſit: hinc ingentis exſiſtere adſenſus, hinc in ipſis auditoriis praecipue laudari, et mox

omnium

omnium ſermonibus ferri. Tolle igitur quietis et ſecuritatis excuſationem, cum tibi ſumas adverſarium ſuperiorem. nobis ſatis ſit, privatas et noſtri ſaeculi controverſias tueri, in quibus expreſſis ſi quando neceſſe ſit, pro periclitante amico potentiorum aures offendere, et probata ſit fides et libertas excuſata.

Quae cum dixiſſet Aper acrius, ut ſolebat, et 11 intento ore, remiſſus et ſubridens Maternus, paravi, inquit, me, non minus diu adcuſare oratores, quam Aper laudavit. Fore enim arbitrabar, ut, a laudatione eorum digreſſus, detrectaret poetas atque carminum ſtudium proſterneret: arte quadam mitigavit, concedendo his, qui cauſſas agere non poſſent, ut verſus facerent. Ego autem, ſicut in cauſſis agendis efficere aliquid et eniti fortaſſe poſſum, ita recitatione tragoediarum ingredi famam auſpicatus ſum, tum quidem, cum in Nerone inprobatam et ſtudiorum quoque ſacra profanantem Vatinii potentiam fregi: et hodie, ſi quid in nobis notitiae ac nominis eſt, magis arbitror carminum, quam orationum, gloria partum. ac iam me ſeiungere a forenſi labore conſtitui, nec comitatus iſtos et egreſſus aut frequentiam ſalutationum concupiſco: non magis quam aera et imagines, quae etiam, me nolente, in domum meam inruperunt. Nam ſtatum hucusque ac ſecuritatem melius innocentia tueor, quam eloquentia. nec vereor, ne mihi umquam verba in Senatu, niſi pro alterius discrimine, facienda ſint. Nemora vero et luci et 12 ſecretum ipſum, quod Aper increpabat, tantam mihi adferunt voluptatem, ut inter praecipuos carminum fructus numerem, quod nec in ſtrepitu, nec

fedente ante oftium litigatore, nec inter fordes ac lacrimas reorum componuntur; fed fecedit animus in loca pura atque innocentia, fruiturque fedibus facris. Haec eloquentiae primordia, haec penetralia: hoc primum habitu cultuque commoda mortalibus, in illa cafta, et nullis contacta vitiis, pectora influxit: fic oracula loquebantur. Nam lucrofae huius et fanguinantis eloquentiae ufus recens et malis moribus natus, atque, ut tu dicebas Aper, in locum teli repertus. Ceterum felix illud et, ut more noftro loquar, aureum faeculum, et oratorum et criminum inops, poetis et vatibus abundabat, qui bene facta canerent, non qui male admiffa defenderent. Nec ullis aut gloria maior, aut auguftior honor: primum apud Deos, quorum proferre refponfa et intereffe epulis ferebantur: deinde apud illos Diis genitos facrosque Reges, inter quos neminem cauffidicorum, fed Orphea ac Linum, ac, fi introfpicere altius velis, ipfum Apollinem accepimus: vel, fi haec fabulofa nimis et compofita videntur, illud certe mihi concedis, Aper, non minorem honorem Homero, quam Demoftheni, apud pofteros: nec anguftioribus terminis famam Euripidis aut Sophoclis, quam Lyfiae aut Hyperidis, includi. plures hodie reperies, qui Ciceronis gloriam, quam qui Virgilii, detrectent. Nec ullus Afinii aut Meffalae liber tam inluftris eft,
13 quam Medea Ovidii, aut Varii Thyeftes. Ac ne fortunam quidem vatum, et illud felix contubernium, comparare timuerim cum inquieta et anxia oratorum vita. licet illos certamina et pericula fua ad Confulatus evexerint: malo fecurum et fecretum Virgilii feceffum, in quo tamen neque apud Divum

Augu-

Auguſtum gratia caruit, neque apud Populum Romanum notitia. Teſtes Auguſti epiſtolae, teſtis ipſe populus, qui, auditis in theatro verſibus Virgilii, ſurrexit univerſus et forte praeſentem ſpectantemque Virgilium veneratus eſt ſic, quaſi Auguſtum. Ne noſtris quidem temporibus, Secundus Pomponius Afro Domitio vel dignitate vitae, vel perpetuitate famae, ceſſerit. Nam Criſpus et Marcellus, ad quorum exempla me vocas, quid habent in hac ſua fortuna concupiſcendum? quod timent? an quod timentur? quod, cum quotidie aliquid rogentur, hi, quibus praeſtant, indignantur? quod adligati adulatione, nec Imperantibus umquam ſatis ſervi videntur, nec nobis ſatis liberi? Quae haec ſumma eorum potentia eſt? tantum poſſe liberti ſolent. Me vero *dulces*, ut Virgilius ait, *Muſae*, remotum a ſollicitudinibus et curis, et neceſſitate quotidie aliquid contra animum faciendi, in illa ſacra, illosque fontes ferant: nec inſanum ultra et lubricum forum famamque pallentem trepidus experiar. non me fremitus ſalutantium, nec anhelans libertus excitet: nec, incertus futuri, teſtamentum pro pignore ſcribam: nec plus habeam, quam quod poſſim, cui velim, relinquere, quandocumque fatalis et meus dies veniet. ſtatuarque tumulo, non moeſtus et atrox, ſed hilaris et coronatus: et pro memoria mei nec conſulat quisquam, nec roget.

Vixdum finierat Maternus, concitatus et velut 14 inſtinctus, cum Vipſtanus Meſſala cubiculum eius ingreſſus eſt, ſuſpicatusque ex ipſa intentione ſingulorum, altiorem inter eos eſſe ſermonem: Num parum tempeſtivus, inquit, interveni, ſecretum conſilium et cauſſae alicuius meditationem tractantibus?

Minime, minime, inquit Secundus, atque adeo vellem maturius interveniſſes. delectaſſet enim te et Apri noſtri adcuratiſſimus ſermo, cum Maternum, ut omne ingenium ac ſtudium ſuum ad cauſſas agendas converteret, exhortatus eſt, et Materni pro carminibus ſuis laeta, utque poetas defendi decebat, audentior, et poetarum quam oratorum ſimilior, oratio.

Me vero inquit, et ſermo ipſe infinita voluptate adfeciſſet, atque id ipſum delectat, quod vos, viri optimi et temporum noſtrorum oratores, non forenſibus tantum negotiis et declamatorio ſtudio ingenia veſtra exercetis, ſed eiusmodi etiam disputationes adiungitis, quae et ingenium alunt, et eruditionis et litterarum iucundiſſimum oblectamentum, cum vobis, qui illa disputatis, adferunt, tum etiam his, ad quorum aures pervenerint. Itaque Hercule non minus probari video in te, Secunde, quod, Iulii Aſiatici vitam componendo, ſpem hominibus feciſti plurium eiusmodi librorum, quam in Apro, quod nondum a ſcholaſticis controverſiis receſſit, et otium ſuum mavult novorum rhetorum more, quam veterum oratorum, conſumere.

15 Tum Aper, Non deſinis, Meſſala, vetera tantum et antiqua mirari, noſtrorum autem temporum ſtudia inridere atque contemnere? Nam hunc tuum ſermonem ſaepe excepi, cum, oblitus et tuae et fratris tui eloquentiae, neminem hoc tempore oratorem eſſe contenderes: atque id eo, credo, audacius, quod malignitatis opinionem non verebaris, cum eam gloriam, quam tibi alii concedunt, ipſe tibi denegares.

Neque

Neque illius, inquit, ſermonis mei poenitentiam ago; neque aut Secundum, aut Maternum, aut teipſum, Aper, (quamquam interdum in contrarium disputes) aliter ſentire credo. Ac velim inpetratum ab aliquo veſtrum, ut cauſſas huius infinitae differentiae ſcrutetur ac reddat, quas mecum ipſe plerumque conquiro. Et, quod quibusdam ſolatio eſt, mihi auget quaeſtionem, quia video, etiam Graiis accidiſſe, ut longius abſit Aeſchine et Demoſthene Sacerdos iſte Nicetes, et ſi quis alius Epheſum vel Mitylenas contentus ſcholaſticorum clamoribus quatit, quam Afer, aut Africanus, aut vos ipſi a Cicerone aut Aſinio receſſiſtis.

Magnam, inquit Secundus, et dignam tractatu 16 quaeſtionem moviſti. ſed quis eam iuſtius explicaverit, quam tu, ad cuius ſummam eruditionem et praeſtantiſſimum ingenium cura quoque et meditatio acceſſit?

Et Meſſala, aperiam, inquit, cogitationes meas, ſi illud a vobis ante inpetravero, ut vos quoque ſermonem hunc noſtrum adiuvetis.

Pro duobus, inquit Maternus, promitto. nam et ego et Secundus exſequemur partes, quas intellexerimus, te non tam omiſiſſe, quam nobis reliquiſſe. Aprum enim ſolere disſentire, et tu paullo ante dixiſti, et ipſe ſatis manifeſtus, iamdudum in contrarium accingi, nec aequo animo perferre hanc noſtram pro antiquorum laude concordiam.

Non enim, inquit Aper, inauditum et indefenſum ſaeculum noſtrum patiar hac veſtra conſpiratione damnari. Sed hoc primum interrogabo, quos vocetis *antiquos*, quam oratorum aetatem ſignatione iſta determinetis? Ego enim cum audio antiquos,

quos, quosdam veteres et olim natos intelligo; ac mihi verſantur ante oculos Vlyſſes et Neſtor, quorum aetas mille fere et CCC. annis ſaeculum noſtrum antecedit: vos autem Demoſthenem et Hyperidem profertis, quos ſatis conſtat Philippi et Alexandri temporibus floruiſſe: ita tamen, ut utrique ſuperſtites eſſent. Ex quo adparet, non multo plures, quam CCCC annos intereſſe inter noſtram et Demoſthenis aetatem. quod ſpatium temporis, ſi ad infirmitatem corporum noſtrorum referas, fortaſſe longum videatur; ſi ad naturam ſaeculorum et reſpectum inmenſi huius aevi, perquam breve et in proximo eſt. Nam ſi, ut Cicero in Hortenſio ſcribit, *is eſt magnus et verus annus, quo eadem poſitio coeli ſiderumque, quae cum maxime eſt, rurſum exſiſtet, isque annus horum, quos nos vocamus, annorum XII MDCCCCLIV complectitur;* incipit Demoſthenes veſter, quem vos veterem et antiquum fingitis, non ſolum eodem anno, quo nos, ſed
17 fere eodem menſe exſtitiſſe. Sed transeo ad Latinos oratores, in quibus non Menenium, ut puto, Agrippam, qui poteſt videri antiquus, noſtrorum temporum diſertis anteponere ſoletis: ſed Ciceronem et Caeſarem et Coelium et Calvum et Brutum et Aſinium et Meſſalam. quos quidem cur antiquis temporibus potius adſcribatis, quam noſtris, non video. nam, ut de Cicerone ipſo loquar, Hirtio nempe et Panſa coss., ut Tiro libertus eius ſcripſit, VII Idus Decemb. occiſus eſt, quo anno D. Auguſtus in locum Panſae et Hirtii ſe et Q. Pedium coss. ſuffecit. ſtatue VI et L annos, quibus mox Divus Auguſtus Rempublicam rexit; adiice Tiberii tres et viginti et prope quadriennium Caii ac bis quater-

ternos denos Claudii et Neroni annos atque ipfum, Galbae et Othonis et Vitellii unum annum ac fextam iam felicis huius Principatus ftationem, qua Vefpafianus Rempublicam fovet, C et XX anni ab interitu Ciceronis in hunc diem conliguntur, unius hominis aetas. Nam ipfe ego in Britannia vidi fenem, qui fe fateretur *ei pugnae interfuiffe, qua Caefarem, inferentem arma Britannis, arcere litoribus et pellere adgreffi funt.* Ita fi eum, qui armatus C. Caefari reftitit, vel captivitas, vel voluntas, vel fatum aliquod in urbem pertraxiffet, idem Caefarem ipfum et Ciceronem audire potuit, et noftris quoque actionibus intereffe. Proximo quidem congiario ipfi vidiftis plerosque fenes, qui, fe a D. quoque Augufto femel atque iterum accepiffe congiarium, narrabant. ex quo conligi poteft, et Corvinum ab illis et Afinium audiri potuiffe. Nam Corvinus in medium usque Augufti Principatum, Afinius paene ad extremum, duravit. Nec dividatis faeculum, et antiquos ac veteres vocetis oratores, quos eorumdem hominum aures agnofcere, ac velut coniungere et copulare potuerunt. Haec 18 ideo praedixi, ut, fi qua ex horum oratorum fama gloriaque laus temporibus adquiritur, eandem docerem in medio fitam et propiorem nobis, quam Ser. Galbae, C. Carboni, quosque alios antiquos merito vocaverimus. Sunt enim horridi et inpoliti et rudes et informes, et quos utinam imitatus nulla parte effet Calvus vefter, aut Coelius, aut ipfe Cicero. Agere enim fortius iam et audentius volo, fi illud ante praedixero, mutari cum temporibus formas quoque et genera dicendi. Sic Catoni feni comparatus C. Gracchus plenior et uberior;

rior; ſic Graccho politior et ornatior Craſſus; ſic utroque diſtinctior et urbanior et altior Cicero; Cicerone mitior Corvinus et dulcior et in verbis magis elaboratus. Nec quaero, quis diſertiſſimus hoc interim probaſſe contentus ſum, non eſſe unum eloquentiae vultum, ſed in illis quoque, quos vocatis antiquos, plures ſpecies deprehendi: nec ſtatim deterius eſſe, quod diverſum eſt; vitio autem malignitatis humanae vetera ſemper in laude, praeſentia in faſtidio eſſe. Num dubitamus, inventos, qui prae Catone Appium Caecum magis mirarentur? Satis conſtat, ne Ciceroni quidem obtrectatores defuiſſe, quibus inflatus et tumens, nec ſatis preſſus, ſed ſupra modum exſultans et ſuperfluens parum et Atticus videretur. Legiſtis utique et Calvi et Bruti ad Ciceronem miſſas epiſtolas: ex quibus facile eſt deprehendere, Calvum quidem Ciceroni viſum exſanguem et adtritum, Brutum autem otioſum atque disiunctum: rurſumque, Ciceronem a Calvo quidem male audiviſſe, tamquam ſolutum et enervem: a Bruto autem, ut ipſius verbis utar, tamquam fractum atque elumbem. Si me interroges, omnes mihi videntur verum dixiſſe. Sed mox ad ſingulos veniam; nunc mihi cum univerſis neg-
19 otium eſt. Nam, quatenus antiquorum admiratores hunc velut terminum antiquitatis conſtituere ſolent, quem usque ad Caſſium Severum faciunt, quem primum adfirmant flexiſſe ab illa vetere atque directa dicendi via: non infirmitate ingenii, nec inſcitia literarum transtuliſſe ſe ad id dicendi genus contendo, ſed iudicio et intellectu. Vidit namque, ut paullo ante dicebam, cum conditione temporum, ac diverſitate aurium, formam quoque ac ſpe-

ſpeciem orationis eſſe mutandam. Facile perfere-
bat prior iſte populus, ut inperitus et rudis, in-
peditiſſimarum orationum ſpatia: atque id ipſum
laudi dabatur, ſi dicendo quis diem eximeret. Iſta
vero longa principiorum praeparatio et narrationis
alte repetita ſeries et multarum diviſionum oſtenta-
tio et mille argumentorum gradus, et quicquid aliud
aridiſſimis Hermagorae et Apollodori libris praeci-
pitur, in honore erat: et, ſi quis, odoratus phi-
loſophiam, ex ea locum aliquem orationi ſuae in-
ſereret, in coelum laudibus ferebatur. Nec mirum.
Erant enim haec nova et incognita: et ipſorum
quoque oratorum pauciſſimi praecepta rhetorum,
aut philoſophorum placita, cognoverant. At Her-
cule pervulgatis iam omnibus, cum vix in corona
quisquam adſiſtat, quin elementis ſtudiorum, etſi
non inſtructus, at certe inbutus ſit, novis et ex-
quiſitis eloquentiae itineribus opus eſt, per quae
orator faſtidium aurium effugiat, utique apud eos
iudices, qui vi aut poteſtate, non iure et legibus,
cognoſcunt, et nec accipiunt tempora, ſed conſti-
tuunt, nec exſpectandum habent oratorem, dum
illi libeat de ipſo negotio dicere, ſed ſaepe ultro
admonent atque alio transgredientem revocant et
feſtinare ſe teſtantur. Quis nunc ferat oratorem de 20
infirmitate valetudinis ſuae praefantem? qualia ſunt
fere principia Corvini. Quis quinque in Verrem
libros exſpectaverit? Quis de exceptione et formu-
la perpetietur illa inmenſa volumina, quae pro M.
Tullio, aut A. Caecina legimus? Praecurrit hoc
tempore iudex dicentem et, niſi aut curſu argumen-
torum, aut colore ſententiarum, aut nitore et cul-
tu deſcriptionum invitatus et corruptus eſt, averſa-

tur

tur dicentem. Vulgus quoque adſiſtentium et adfluens et vagus auditor adſuevit iam exigere laetitiam et pulchritudinem orationis; nec magis perfert in iudiciis triſtem et inpexam antiquitatem, quam ſi quis in ſcena Roſcii aut Turpionis Ambivii exprimere geſtus velit. Iam vero iuvenes, in ipſa ſtudiorum incude poſiti, qui profectus ſui cauſſa oratores ſectantur, non ſolum audire, ſed etiam referre domum aliquid inluſtre et dignum memoria volunt: traduntque invicem ac ſaepe in colonias ac provincias ſuas ſcribunt, ſive ſenſus aliquis arguta et brevi ſententia effulſit, ſive locus exquiſito et poetico cultu enituit. Exigitur enim iam ab oratore etiam poeticus decor, non Attii aut Pacuvii veterno inquinatus, ſed ex Horatii et Virgilii et Lucani ſacrario prolatus. Horum igitur auribus et iudiciis obtemperans noſtrorum oratorum aetas, pulcrior et ornatior exſtitit. Neque ideo minus efficaces ſunt orationes noſtrae, quia ad aures iudicantium cum voluptate perveniunt. Quid enim, ſi infirmiora horum temporum templa credas, quia non rudi caemento et informibus tegulis exſtruuntur, ſed
21 marmore nitent et auro radiantur? Equidem fatebor vobis ſimpliciter, me in quibusdam antiquorum vix riſum, in quibusdam autem vix ſomnum, tenere. Nec unum de populo Canutium aut Arrium Furniumve nominabo, quique aliis in eodem valetudinario haec oſſa et hanc maciem probant. Ipſe mihi Calvus, cum unum et viginti, ut puto, libros reliquerit, vix in una aut altera oratiuncula ſatisfacit. nec disſentire ceteros ab hoc meo iudicio video. quotus enim quisque Calvi in Aſitium aut in Druſum legit? at Hercule in hominum ſtudioſorum

ſorum manibus verſantur adcuſationes, quae in Vatinium inſcribuntur ac praecipue ſecunda ex his oratio. eſt enim verbis ornata et ſententiis, auribusque iudicum adcommodata: ut ſcias, ipſum quoque Calvum intellexiſſe, quid melius eſſet, nec voluntatem, quin ſublimius et cultius diceret, ſed ingenium ac vires, defuiſſe. Quid? ex Coelianis orationibus? nempe hae placent, ſi non univerſae, at partes earum, in quibus nitorem et altitudinem horum temporum adgnoſcimus. Sordes autem verborum et hians compoſitio et inconditi ſenſus redolent antiquitatem: nec quemquam adeo antiquarium puto, ut Coelium ex ea parte laudet, qua antiquus eſt. Concedamus ſane C. Caeſari, ut propter magnitudinem cogitationum et occupationes rerum minus in eloquentia effecerit, quam Divinum eius ingenium poſtulabat: tam Hercule, quam Brutum philoſophiae ſuae relinquamus. Nam, in orationibus minorem eſſe fama ſua, etiam admiratores eius fatentur. Nec forte quisquam aut Caeſaris pro Decio Samnite, aut Bruti pro Deiotaro Rege, ceterosque eiusdem lentitudinis ac teporis libros legit, niſi qui et carmina eorundem miratur. fecerunt enim et carmina et in Bibliothecas retulerunt, non melius quam Cicero, at felicius, quia illos feciſſe pauciores ſciunt. Aſinius quoque, quamquam propioribus temporibus natus ſit, videtur mihi inter Menenios et Appios ſtuduiſſe. Pacuvium certe et Attium non ſolum tragoediis, ſed etiam orationibus ſuis expreſſit: adeo durus et ſiccus eſt. Oratio autem, ſicut corpus hominis, ea demum pulcra eſt, in qua non eminent venae, nec oſſa numerantur, ſed temperatus ac bonus ſanguis implet

 mem-

membra et exſurgit toris, ipſosque nervos rubor tegit et decor commendat. Nolo Corvinum inſequi, quia non per ipſum ſtetiſſe, quo minus laetitiam nitoremque noſtrorum temporum exprimeret, videmus, in quantum iudicio eius vis aut animi
22 aut ingenii ſuffecit. Ad Ciceronem venio, cui eadem pugna cum aequalibus ſuis fuit, quae mihi vobiscum eſt. Illi enim antiquos mirabantur; ipſe ſuorum temporum eloquentiam anteponebat: nec ulla re magis eiusdem aetatis oratores praecurrit, quam iudicio. Primus enim excoluit orationem, primus et verbis delectum adhibuit et compoſitioni artem, locos quoque laetiores adtentavit et quasdam ſententias invenit; utique in his orationibus, quas ſenior iam et iuxta finem vitae compoſuit, id eſt, poſtquam magis profecerat, uſuque et experimentis didicerat, quod optimum dicendi genus eſſet. Nam priores eius orationes non carent vitiis antiquitatis. lentus eſt in principiis, longus in narrationibus, otioſus circa exceſſus, tarde commovetur, raro incaleſcit, pauci ſenſus apte et cum quodam lumine terminantur. nihil excerpere, nihil referre poſſis: et, velut in rudi aedificio, firmus ſane paries et duraturus, ſed non ſatis expolitus et ſplendens. Ego autem oratorem, ſicut locupletem ac lautum patremfamiliae, non eo tantum volo tecto tegi, quod imbrem ac ventum arceat, ſed etiam quod viſum et oculos delectet: non ea ſolum inſtrui ſupellectile, quae neceſſariis uſibus ſufficiat; ſed ſit in adparatu eius et aurum et gemmae, ut ſumere in manus et adſpicere ſaepius libeat: quaedam vero procul arceantur, ut iam oblitterata et olentia: nullum ſit verbum velut rubigine infectum,

nulli

nulli ſenſus tarda et inerti ſtructura, in morem Annalium, componantur; fugiat foedam et inſulſam ſcurrilitatem, variet compoſitionem, nec omnes clauſulas uno et eodem modo terminet. Nolo in- 23
ridere *rotam fortunae et ius Verrinum* et illud, tertio quoque ſenſu in omnibus orationibus pro ſententia poſitum, *eſſe videatur.* Nam et hoc invitus retuli, et plura omiſi, quae tamen ſola mirantur atque exprimunt hi, qui ſe antiquos oratores vocant. neminem nominabo, genus hominum ſignaſſe contentus: ſed vobis utique verſantur ante oculos, qui Lucilium pro Horatio, et Lucretium pro Virgilio, legunt; quibus eloquentia tui Aufidii Baſſi, aut Servilii Noniani, ex comparatione Siſennae aut Varronis, ſordet; qui rhetorum noſtrorum commentarios faſtidiunt, oderunt, Calvi mirantur: quos, more priſco apud iudicem fabulantes, non auditores ſequuntur, non populus audit, vix denique litigator perpetitur. adeo moeſti et inculti illam ipſam, quam iactant, ſanitatem non firmitate ſed ieiunio conſequuntur. Porro ne in corpore quidem valetudinem medici probant, quae a nimia anxietate contingat. parum eſt, aegrum non eſſe: fortem et laetum et alacrem volo. prope abeſt ab infirmitate, in quo ſola ſanitas laudatur. Vos vero, diſertiſſimi, ut poteſtis, ut facitis, inluſtrate ſaeculum noſtrum pulcerrimo genere dicendi. Nam et te, Meſſala, video laetiſſima quaeque antiquorum imitantem: et vos, Materne ac Secunde, ita gravitate ſenſuum nitorem et cultum verborum miſcetis, ea electio inventionis, is ordo rerum et, quoties cauſſa poſcit, ubertas, ea, quotiens permittitur, brevitas, is compoſitionis decor, ea ſenten-

tiarum plenitas, sic exprimitis adfectus, sic libertatem temperatis, ut etiam, si nostra iudicia malignitas et invidia tardaverit, verum de vobis dicturi sint posteri nostri.

24 Quae cum Aper dixisset, Agnoscitisne, inquit Maternus, vim et ardorem Apri nostri? quo torrente, quo inpetu saeculum nostrum defendit! quam copiose ac varie vexavit antiquos! quanto non solum ingenio ac spiritu, sed etiam eruditione et arte, ab ipsis mutuatus est, per quae mox ipsos incesseret! Tuum tamen Messala promissum inmutasse non debes. neque enim defensores antiquorum exigimus, nec quemquam nostrum, quamquam modo laudati sumus, his, quos insectatus est Aper, comparamus. ac ne ipse quidem ita sentit, sed more veteri, et alias vestris philosophis saepe celebrato, sumpsit sibi contradicendi partes. Exprome nobis, non laudationem antiquorum: satis enim illos fama sua laudat; sed caussas, cur in tantum ab eloquentia eorum recesserimus; cum praesertim centum et XX annos ab interitu Ciceronis in hunc diem effici ratio temporum conlegerit.

25 Tum Messala: Sequar a te praescriptam formam, Materne. neque enim diu contradicendum est Apro, qui primum, ut opinor, nominis controversiam movit, tamquam parum proprie antiqui vocarentur, quos satis constat ante centum annos fuisse. Mihi autem de vocabulo pugna non est: sive illos antiquos, sive maiores, sive quo alio mavult nomine, adpellet: dummodo in confesso sit, eminentiorem illorum temporum eloquentiam fuisse. Ne illi quidem parti sermonis eius repugno sic, quo minus fatear, plures formas dicendi etiam iisdem sae-

ſaeculis, nedum diverſis, exſtitiſſe. Sed, quo modo inter Atticos oratores primae Demoſtheni tribuuntur, primum autem locum Aeſchines et Hyperides et Lyſias et Lycurgus obtinent, omnium autem conſenſu haec oratorum aetas maxime probatur; ſic apud nos Cicero quidem ceteros eorundem temporum diſertos anteceſſit, Calvus autem et Aſinius et Caeſar, et Coelius et Brutus ſuo iure et prioribus, et ſequentibus, anteponuntur. nec refert, quod inter ſe ſpecie differant, cum genere conſentiant. Adſtrictior Calvus, numeroſior Aſinius, ſplendidior Caeſar, amarior Coelius, gravior Brutus, vehementior et plenior et valentior Cicero; omnes tamen eandem ſanitatem eloquentiae ferunt: ut, ſi omnium pariter libros in manum ſumpſeris, ſcias, quamvis in diverſis ingeniis, eſſe quandam iudicii ac voluntatis ſimilitudinem et cognationem. Nam, quod invicem ſe obtrectaverunt, (et ſuperſunt aliqua epiſtolis eorum inſerta, ex quibus mutua malignitas detegitur) non eſt oratorum vitium, ſed hominum. Nam et Calvum et Aſinium et ipſum Ciceronem credo ſolitos et invidere et livere et ceteris humanae infirmitatis vitiis adfici: ſolum inter hos arbitror Brutum non malignitate, nec invidia, ſed ſimpliciter et ingenue, iudicium animi ſui detexiſſe. an invideret Ciceroni, qui mihi videtur ne Caeſari quidem invidiſſe? Quod ad Ser. Galbam et C. Laelium adtinet, et ſi quos alios antiquorum agitare non deſtitit; non exigit defenſorem, cum fatear, quaedam eloquentiae eorum, ut naſcenti adhuc, nec ſatis adultae, defuiſſe. Ce- 26
terum ſi, omiſſo optimo illo et perfectiſſimo genere eloquentiae, eligenda ſit forma dicendi, malim

Hercule C. Gracchi inpetum, aut L. Craſſi maturitatem, quam calamiſtros Maecenatis, aut tinnitus Gallionis. adeo melius eſt, oratorem vel hirta toga induere, quam fucatis et meretriciis veſtibus inſignire. Neque enim oratorius iſte, immo, Hercule, ne virilis quidem cultus eſt, quo plerique temporum noſtrorum actores ita utuntur, ut laſcivia verborum et levitate ſententiarum et licentia compoſitionis hiſtrionales modos exprimant. quodque vix auditu fas eſſe debeat, laudis et gloriae et ingenii loco plerique iactant, *cantari ſaltarique commentarios ſuos.* Vnde oritur illa foeda et praepoſtera, ſed tamen frequens, quibusdam exclamatio, ut *oratores noſtri tenere dicere, hiſtriones diſerte ſaltare*, dicantur. Equidem non negaverim, Caſſium Severum, quem ſolum Aper noſter nominare auſus eſt, ſi his comparetur, qui poſtea fuerunt, poſſe oratorem vocari, quamquam in magna parte librorum ſuorum plus vis habeat, quam ſanguinis. Primus enim, contempto ordine rerum, omiſſa modeſtia ac pudore verborum, ipſis etiam, quibus utitur, armis incompoſitus et ſtudio feriendi plerumque deiectus, non pugnat, ſed rixatur. Ceterum, ut dixi, ſequentibus comparatus, et varietate eruditionis et lepore urbanitatis et ipſarum virium robore multum ceteros ſuperat: quorum neminem Aper nominare et velut in aciem educere ſustinuit. Ego autem exſpectabam, ut, incuſato Aſinio et Coelio et Calvo, aliud nobis agmen produceret, plurisque vel certe totidem nominaret, ex quibus alium Ciceroni, alium Caeſari, ſingulis demum ſingulos, opponeremus. Nunc, detrectaſſe nominatim antiquos oratores contentus, neminem ſequentium

tium laudare ausus est, nisi in publicum et in commune: veritus, credo, ne multos offenderet, si paucos excerpsisset. quotus enim quisque scholasticorum non hac sua persuasione fruitur, ut se non quidem ante Ciceronem numeret, sed plane post Gabinianum? At ego non verebor nominare sin- 27
gulos, quo facilius, propositis exemplis, adpareat, quibus gradibus fracta sit et deminuta eloquentia.

Adpropera, inquit Maternus, et potius exsolve promissum. Neque enim hoc conligi desideramus, disertiores esse antiquos, quod apud me quidem in confesso est, sed caussas exquirimus, quas te solitum tractare, paullo ante dixisti, plane mitior et eloquentiae temporum nostrorum non iratus, antequam te Aper offenderet, maiores tuos lacessendo.

Non sum, inquit, offensus Apri nostri disputatione; nec vos offendi decebit, si quid forte aures vestras perstringet: cum sciatis, hanc esse eiusmodi sermonum legem, iudicium animi, citra damnum adfectus, proferre.

Perge, inquit Maternus, et, cum de antiquis loquaris, utere antiqua libertate, a qua vel magis degeneravimus, quam ab eloquentia.

Et Messala, Non reconditas, Materne, caus- 28
sas requiris: nec aut tibi ipsi, aut huic Secundo, vel huic Apro ignotas, etiamsi mihi partes adsignatis proferendi in medium, quae omnes sentimus. Quis enim ignorat, et eloquentiam et ceteras artes descivisse ab ista vetere gloria, non inopia hominum, sed desidia iuventutis et negligentia parentum et inscientia praecipientium et oblivione moris antiqui? quae mala, primum in urbe nata, mox

per Italiam fuſa, iam in provincias manant: quamquam noſtra nobis notiora ſunt. Ego de urbe et his propriis ac vernaculis vitiis loquar, quae natos ſtatim excipiunt et per ſingulos aetatis gradus cumulantur: ſi prius de ſeveritate ac diſciplina maiorum, circa educandos formandosque liberos, pauca praedixero. Iam primum, ſuus cuique filius, ex caſta parente natus, non in cella emptae nutricis, ſed gremio ac ſinu matris educabatur; cuius praecipua laus erat, tueri domum et inſervire liberis. Eligebatur autem aliqua maior natu propinqua, cuius probatis ſpectatisque moribus omnis cuiuspiam familiae ſuboles committeretur, coram qua neque dicere fas erat, quod turpe dictu, neque facere, quod inhoneſtum factu videretur. Ac non ſtudia modo curasque, ſed remiſſiones etiam luſusque puerorum, ſanctitate quadam ac verecundia temperabat. Sic Corneliam Gracchorum, ſic Aureliam Caeſaris, ſic Atiam Auguſti matrem praefuiſſe educationibus ac produxiſſe principes liberos accepimus. quae diſciplina ac ſeveritas eo pertinebat, ut ſincera et integra, et nullis pravitatibus detorta, uniuscuiusque natura, toto ſtatim pectore adriperet artes honeſtas, et, ſive ad rem militarem, ſive ad iuris ſcientiam, ſive ad eloquentiae ſtudium inclinaſſet, id ſolum
29 ageret, id univerſum hauriret. At nunc natus infans delegatur Graeculae alicui ancillae, cui adiungitur unus aut alter ex omnibus ſervis, plerumque viliſſimus, nec cuiquam ſerio miniſterio adcommodatus. Horum fabulis et erroribus teneri ſtatim et rudes animi inbuuntur: nec quisquam in tota domo penſi habet, quid coram infante domino aut dicat, aut faciat: quando etiam ipſi parentes nec

pro-

probitati, neque modeſtiae, parvulos adſuefaciunt, ſed laſciviae et dicacitati; per quae paullatim inpudentia inrepit et ſui alienique contemptus. Iam vero propria et peculiaria huius urbis vitia paene in utero matris concipi mihi videntur, hiſtrionalis favor et gladiatorum equorumque ſtudia: quibus occupatus et obſeſſus animus quantulum loci bonis artibus relinquit? quotum quemque inveneris, qui domi quidquam aliud loquatur? quos alios adoleſcentulorum ſermones excipimus, ſi quando auditoria intravimus? Ne praeceptores quidem ullas crebriores cum auditoribus ſuis fabulas habent. conligunt enim diſcipulos, non ſeveritate diſciplinae, nec ingenii experimento, ſed ambitione ſalutantium et inlecebris adulationis. Transeo prima diſcentium elementa, in quibus et ipſis parum elaboratur: nec in auctoribus cognoſcendis, nec evolvenda antiquitate, nec in notitia vel rerum, vel hominum, vel temporum ſatis operae inſumitur. Sed 30
expetuntur, quos *rhetoras* vocant: quorum profeſſio quando primum in hanc urbem introducta ſit, quamque nullam apud maiores noſtros auctoritatem habuerit, ſtatim dicturus, referam neceſſe eſt animum ad eam diſciplinam, qua uſos eſſe eos oratores accepimus, quorum infinitus labor et quotidiana meditatio et in omni genere ſtudiorum exercitationes ipſorum etiam continentur libris. Notus eſt vobis utique Ciceronis liber, qui *Brutus* inſcribitur; in cuius extrema parte, (nam prior commemorationem veterum oratorum habet) ſua initia, ſuos gradus, ſuae eloquentiae velut quandam educationem refert: ſe apud Q. Mucium ius civile didiciſſe; apud Philonem Academicum, apud Diodotum

Stoicum omnis philoſophiae partes penitus hauſiſſe: neque his doctoribus contentum, quorum ei copia in urbe contigerat, Achaiam quoque et Aſiam peragraſſe, ut omnem omnium artium varietatem complecteretur. Itaque Hercule in libris Ciceronis deprehendere licet, non geometriae, non muſicae, non grammaticae, non denique ullius ingenuae artis ſcientiam ei defuiſſe. Ille dialecticae ſubtilitatem, ille moralis partis utilitatem, ille rerum motus cauſſasque, cognovit. Ita enim eſt, optimi viri, ita ex multa eruditione, ex pluribus artibus et omnium rerum ſcientia exundat et exuberat illa admirabilis eloquentia: neque oratoris vis et facultas, ſicut ceterarum rerum, anguſtis et brevibus terminis cluditur; ſed is eſt orator, qui de omni quaeſtione pulcre et ornate et ad perſuadendum apte dicere, pro dignitate rerum, ad utilitatem temporum, cum
31 voluptate audientium poſſit. Haec ſibi illi veteres perſuadebant. Ad haec efficienda intelligebant opus eſſe, non ut rhetorum in ſcholis declamarent, nec ut fictis, nec ullo modo ad veritatem accedentibus controverſiis linguam modo et vocem exercerent; ſed ut his artibus pectus inplerent, in quibus de bonis ac malis, de honeſto ac turpi, de iuſto et iniuſto disputatur. Haec enim eſt oratori ſubiecta ad dicendum materia. Nam in iudiciis fere de aequitate, in deliberationibus de honeſtate dicimus, ita ut plerumque haec ipſa invicem miſceantur: de quibus copioſe et varie et ornate nemo dicere poteſt, niſi qui cognorit naturam humanam et vim virtutum pravitatemque vitiorum et intellectum eorum, quae nec in virtutibus, neque in vitiis numerantur. Ex his fontibus etiam illa profluunt, ut facilius iram iudi-

iudicis vel inftiget, vel leniat, qui fcit, quid ira; promptius ad miferationem inpellat, qui fcit, quid fit mifericordia, et quibus animi motibus concitetur. In his artibus exercitationibusque verfatus orator, five apud infeftos, five apud cupidos, five apud invidentes, five apud triftes, five apud timentes dicendum habuerit, tenebit habenas animorum: et prout cuiusque natura poftulabit, adhibebit manum et temperabit orationem, parato omni inftrumento et ad omnem ufum repofito. Sunt, apud quos adftrictum et conlectum, et fingula ftatim argumenta concludens, dicendi genus plus fidei meretur: apud hos dediffe operam dialecticae proficiet. Alios fufa et aequalis, et ex communibus ducta fenfibus, oratio magis delectat: ad hos permovendos mutuabimur aliquid a Peripateticis. hi aptos et in omnem disputationem paratos iam locos dabunt; Academici pugnacitatem, Plato altitudinem, Xenophon iucunditatem: ne Epicuri quidem et Metrodori honeftas quasdam exclamationes adfumere, hisque, prout res pofcit, uti, alienum erit oratori. Neque enim fapientem informamus, neque Stoicorum civitatem, fed eum, qui non quasdam artes haurire, fed omnes liberaliter, debet. Ideoque et iuris civilis fcientiam veteres oratores comprehendebant, et grammatica, mufica et geometria inbuebantur. Incidunt enim cauffae, plurimae quidem ac paene omnes, quibus iuris notitia defideratur: pleraeque autem, in quibus hae quoque fcientiae requiruntur. Nec quisquam refpondeat: fuffi- 32
cit, ut ad tempus fimplex quiddam et uniforme doceamur. Primum enim aliter utimur propriis, aliter commodatis: longeque intereffe manifeftum eft,

eſt, poſſideat quis, quae profert, an mutuetur. Deinde ipſa multarum artium ſcientia etiam aliud agentes nos ornat, atque, ubi minime credas, eminet et excellit: idque non doctus modo et prudens auditor, ſed etiam populus intelligit ac ſtatim ita laude proſequitur, ut legitime ſtuduiſſe, ut per omnes eloquentiae numeros iſſe, ut denique oratorem etiam fateatur: quem non poſſe aliter exſiſtere, nec exſtitiſſe umquam, confirmo, niſi eum, qui, tamquam in aciem omnibus armis inſtructus, ſic in forum omnibus artibus armatus, exierit. quod adeo negligitur ab horum temporum diſertis, ut in actionibus eorum fex quoque quotidiani ſermonis, foeda ac pudenda vitia, deprehendantur; ut ignorent leges, non teneant Senatus conſulta, ius civitatis ultro derideant, ſapientiae vero ſtudium et praecepta prudentium penitus reformident, in pauciſſimos ſenſus et anguſtas ſententias detrudant eloquentiam, velut expulſam Regno ſuo: ut, quae olim omnium artium domina pulcerrimo comitatu pectora inplebat, nunc circumciſa et amputata, ſine adparatu, ſine honore, paene dixerim ſine ingenuitate, quaſi una ex ſordidiſſimis artificiis, diſcatur. Ergo hanc primam et praecipuam cauſſam arbitror, cur tantum ab eloquentia antiquorum oratorum receſſerimus. Si teſtes deſiderantur: quos potiores nominabo, quam apud Graecos Demoſthenem? quem ſtudioſiſſimum Platonis auditorem fuiſſe, memoriae proditum eſt. Et Cicero, his, ut opinor, refert verbis, *quidquid in eloquentia effecerit, id ſe non rhetorum, ſed Academiae ſpatiis conſecutum.* Sunt aliae cauſſae, magnae et graves, quas a vobis aperiri aequum eſt,

quo-

quoniam quidem ego iam meum munus explevi, et, quod mihi in conſuetudine eſt, ſatis multos offendi: qui ſi forte hoc audirent, certum habeo dicturos, me, dum iuris et philoſophiae ſcientiam, tamquam oratori neceſſariam, laudo, ineptiis meis plauſiſſe.

Et Maternus, Mihi quidem, inquit, ſuſceptum 33
a te munus adeo peregiſſe nondum videris, ut inchoaſſe tantum, et velut veſtigia ac lineamenta quaedam oſtendiſſe, videaris. Nam, quibus inſtrui veteres oratores ſoliti ſint, dixiſti, differentiamque noſtrae deſidiae et inſcientiae adverſus acerrima et fecundiſſima eorum ſtudia demonſtraſti: cetera exſpecto, ut, quemadmodum ex te didici, quid aut illi ſcirent, aut nos neſciamus, ita hoc quoque cognoſcam, quibus exercitationibus iuvenes, iam forum ingreſſuri, confirmare et alere ingenia ſua ſoliti ſint. neque enim arte et ſcientia, ſed longe magis facultate eloquentiam contineri, nec tu, puto, abnues, et hi ſignificare vultu, videntur.

Deinde, cum Aper et Secundus idem adnuiſſent, Meſſala, quaſi rurſus incipiens: quoniam initia et ſemina veteris eloquentiae ſatis demonſtraſſe videor, docendo quibus artibus antiqui oratores inſtitui erudirique ſoliti ſint: perſequar nunc exercitationes eorum. quamquam ipſis artibus ineſt exercitatio, nec quiſquam percipere tot reconditas, aut tam varias, res poteſt, niſi ut ſcientiae meditatio, meditationi facultas, facultati vis eloquentiae accedat. per quae conligitur, eamdem eſſe rationem et percipiendi, quae proferas, et proferendi, quae perceperis. Sed, ſi cui obſcuriora haec videntur, isque ſcientiam ab exercitatione ſeparat, id certe

con-

concedet, inſtructum et plenum his artibus animum longe paratiorem ad eas exercitationes venturum, quae propriae curae oratorum videntur.
34 Ergo apud maiores noſtros iuvenis ille, qui foro et eloquentiae parabatur, inbutus iam domeſtica diſciplina, refertus honeſtis ſtudiis, deducebatur a patre, vel a propinquis, ad eum oratorem, qui principem in civitate locum obtinebat. hunc ſectari, hunc proſequi, huius omnibus dictionibus intereſſe, ſive in iudiciis, ſive in concionibus, adſueſcebat, ita ut altercationes quoque excipere et iurgiis intereſſe, utque ſic dixerim, pugnare in proelio diſceret. magnus ex hoc uſus, multum conſtantiae, plurimum iudicii iuvenibus ſtatim contingebat, in media luce ſtudentibus, atque inter ipſa discrimina, ubi nemo inpune ſtulte aliquid aut contrarie dicit, quo minus et iudex reſpuat et adverſarius exprobret, ipſi denique advocati adſpernentur. Igitur vera ſtatim et inconrupta eloquentia inbuebantur: et, quamquam unum ſequerentur, tamen omnes eiusdem aetatis patronos in plurimis et cauſſis et iudiciis cognoſcebant: habebantque ipſius populi diverſiſſimarum aurium copiam, ex qua facile deprehenderent, quid in quoque vel probaretur, vel displiceret. Ita nec praeceptor deerat, optimus quidem et electiſſimus, qui faciem eloquentiae, non imaginem praeſtaret: nec adverſarii et aemuli ferro, non rudibus, dimicantes: ſed auditorium ſemper plenum, ſemper novum, ex invidis et faventibus, ut nec bene dicta disſimularentur. Scitis enim, magnam illam et duraturam eloquentiae famam non minus in diverſis ſubſelliis parari, quam ſuis: quin immo conſtantius ſurgere ibi, fidelius conroborari. Atque Hercule ſub

ſub eiusmodi praeceptoribus iuvenis ille, de quo loquimur, oratorum diſcipulus, fori auditor, ſectator iudiciorum, eruditus et adſuefactus alienis experimentis, cui, quotidie audienti, notae leges, non novi iudicum vultus, frequens in oculis conſuetudo concionum, ſaepe cognitae populi aures, ſive adcuſationem ſusceperat, ſive defenſionem, ſolus ſtatim et unus cuicumque cauſſae par erat. Nonodecimo aetatis anno L. Craſſus C. Carbonem, uno et viceſimo Caeſar Dolabellam, altero et viceſimo Aſinius Pollio C. Catonem, non multo aetate antecedens Calvus Vatinium iis orationibus inſequuti ſunt, quas hodieque cum admiratione legimus. At nunc ado- 35
leſcentuli noſtri deducuntur in ſcenas ſcholaſticorum, qui *rhetores* vocantur: quos paullo ante Ciceronis tempora exſtitiſſe, nec placuiſſe maioribus noſtris, ex eo manifeſtum eſt, quod L. Craſſo et Domitio Cenſoribus, cludere, ut ait Cicero, *ludum inpudentiae* iuſſi ſunt. Sed, ut dicere inſtitueram, deducuntur in ſcholas, in quibus, non facile dixerim, utrumne locus ipſe, an condiſcipuli, an genus ſtudiorum plus mali ingeniis adferant. Nam in loco nihil reverentiae, ſed in quem nemo, niſi aeque inperitus intrat. In condiſcipulis nihil profectus, cum pueri inter pueros, et adoleſcentuli inter adoleſcentulos, pari ſecuritate et dicant et audiantur. Ipſae vero exercitationes magna ex parte contrariae. Nempe enim duo genera materiarum apud rhetores tractantur, ſuaſoriae et controverſiae. Ex iis ſuaſoriae quidem, tamquam plane leviores et minus prudentiae exigentes, pueris delegantur; controverſiae robuſtioribus adſignantur, quales, per fidem, et quam incredibiliter compoſitae! Sequitur

tur autem, ut materiae abhorrenti a veritate declamatio quoque adhibeatur. Sic fit, ut tyrannicidarum praemia, aut vitiatarum electiones, aut peſtilentiae remedia, aut inceſta matrum, aut quidquid in ſchola quotidie agitur, in foro vel raro vel numquam ingentibus verbis perſequantur: cum ad veros iudices ventum eſt, ** rem cogitare, nihil hu-
36 mile, nihil abiectum eloqui poterat. Magna eloquentia, ſicut flamma, materia alitur et motibus excitatur et urendo clareſcit. Eadem ratio in noſtra quoque civitate antiquorum eloquentiam provexit. Nam, etſi horum quoque temporum oratores ea conſecuti ſunt, quae compoſita et quieta et beata Republica tribui fas erat, tamen iſta perturbatione ac licentia plura ſibi adſequi videbantur, cum mixtis omnibus, et moderatore uno carentibus, tantum quisque orator ſaperet, quantum erranti populo perſuaderi poterat. Hinc leges adſiduae et populare nomen, hinc conciones Magiſtratuum, paene pernoctantium in roſtris, hinc adcuſationes potentium reorum et adſignatae etiam domibus inimicitiae, hinc procerum factiones et adſidua Senatus adverſus plebem certamina, quae ſingula etſi distrahebant Rempublicam, exercebant tamen illorum temporum eloquentiam et magnis cumulare praemiis videbantur: quia quanto quisque plus dicendo poterat, tanto facilius honores adſequebatur, tanto magis, in ipſis honoribus, conlegas ſuos anteibat, tanto plus apud principes gratiae, plus auctoritatis apud Patres, plus notitiae ac nominis apud plebem parabat. hi clientelis etiam exterarum nationum redundabant: hos ituri in provincias Magiſtratus reverebantur, hos reverſi colebant: hos et Praeturae

et Confulatus vocare ultro videbantur: hi ne privati quidem fine poteftate erant; cum et populum et Senatum confilio et auctoritate regerent. quin immo fibi ipfi perfuaferant, neminem fine eloquentia aut adfequi poffe in civitate, aut tueri confpicuum et eminentem locum. nec mirum cum etiam inviti ad populum producerentur: cum parum effet, in Senatu breviter cenfere, nifi quis ingenio et eloquentia fententiam fuam tueretur:, cum, in aliquam invidiam aut crimen vocati, fua voce refpondendum haberent, cum teftimonia quoque in iudiciis non abfentes, nec per tabellam dare, fed coram et praefentes dicere cogerentur. Ita, ad fumma eloquentiae praemia, magna etiam neceffitas accedebat: et quomodo difertum haberi, pulcrum et gloriofum: fic contra mutum et elinguem videri, deforme habebatur. Ergo non minus rubo- 37
re, quam praemiis ftimulabantur: ne clientulorum loco potius, quam patronorum, numerarentur: ne traditae a maioribus neceffitudines ad alios tranfirent: ne tamquam inertes, et non fuffecturi honoribus, aut non inpetrarent, aut inpetratos male tuerentur. Nefcio, an venerint in manus veftras haec vetera, quae in antiquorum bibliothecis adhuc manent et cum maxime a Muciano contrahuntur: ac iam undecim, ut opinor, Actorum libris et tribus Epiftolarum compofita et edita funt. Ex his intelligi poteft, Cn. Pompeium et M. Craffum, non viribus modo et armis, fed ingenio quoque et oratione, valuiffe: Lentulos et Metellos et Lucullos et Curiones, et ceteram procerum manum, multum in his ftudiis operae curaeque pofuiffe: nec quemquam illis temporibus magnam potentiam, fine

 elo-

eloquentia, conſecutum. His accedebat ſplendor rerum et magnitudo cauſſarum, quae et ipſa plurimum eloquentiae praeſtant. Nam multum intereſt, utrumne de furto, aut formula et interdicto, dicendum habeas, an de ambitu comitiorum, expilatis ſociis et civibus trucidatis. quae mala ſicut non accidere melius eſt, isque optimus civitatis ſtatus habendus eſt, quo nihil tale patimur: ita, cum acciderent, ingentem eloquentiae materiam ſubminiſtrabant. Creſcit enim cum amplitudine rerum vis ingenii, nec quisquam claram et inluſtrem orationem efficere poteſt, niſi qui cauſſam parem invenit. Non opinor Demoſthenem orationes inluſtrant, quas adverſus tutores ſuos compoſuit: nec Ciceronem magnum oratorem P. Quinctius defenſus, aut Licinius Archias, faciunt: Catilina et Milo et Verres et Antonius hanc illi famam circumdederunt: non, quia tanti fuit, Rempublicam malos ferre cives, ut uberem ad dicendum materiam oratores haberent: ſed, ut ſubinde admoneo, quaeſtionis meminerimus, ſciamusque, nos de ea re loqui, quae facilius turbidis et inquietis temporibus exſtitit. Quis ignorat, utilius ac melius eſſe, frui pace, quam bello vexari? Plures tamen bonos praeliatores bella, quam pax, ferunt. Similis eloquentiae conditio. Nam, quo ſaepius ſteterit tamquam in acie, quoque plures et intulerit ictus et exceperit, quo maior adverſarius et acrior, quicum pugnas ſibi aſperas deſumpſerit, tanto altior et excelſior et, illis nobilitatus diſcriminibus, in ore hominum agit,
38 quorum ea natura eſt, ut ſecura nolint. Transeo ad formam et conſuetudinem veterum iudiciorum: quae etſi nunc aptior eſt civitati, eloquentia tamen

men

men illud forum magis exercebat, in quo nemo in-
tra pauciſſimas horas perorare cogebatur, et liberae
comperendinationes erant, et modum dicendi ſibi
quisque ſumebat, et numerus neque dierum neque
patronorum finiebatur. Primus, tertio Conſulatu,
Cn. Pompeius adſtrinxit, inpoſuitque veluti frenos
eloquentiae, ita tamen, ut omnia in foro, omnia
legibus, omnia apud Praetores gererentur: apud
quos quanto maiora negotia olim exerceri ſolita ſint,
quod maius argumentum eſt, quam quod cauſſae
centumvirales, quae nunc primum obtinent locum,
adeo ſplendore aliorum iudiciorum obruebantur, ut
neque Ciceronis, neque Caeſaris, neque Bruti, ne-
que Coelii, neque Calvi, non denique ullius magni
oratoris liber, apud Centumviros dictus, legatur,
exceptis orationibus Aſinii, quae *pro haeredibus Vr-
biniae* inſcribuntur, ab ipſo tamen Pollione, me-
diis Divi Auguſti temporibus, habitae, poſtquam
longa temporum quies et continuum populi otium
et adſidua Senatus tranquillitas et maximi Principis
diſciplina ipſam quoque eloquentiam, ſicut omnia
alia, pacaverat? Parvum et ridiculum fortaſſe vi- 9
debitur, quod dicturus ſum, dicam tamen, vel ideo,
ut rideatur. Quantum humilitatis putamus eloquen-
tiae adtuliſſe paenulas iſtas, quibus adſtricti et vel-
ut incluſi cum iudicibus fabulamur? quantum vi-
rium detraxiſſe orationi auditoria et tabularia cre-
dimus, in quibus iam fere plurimae cauſſae expli-
cantur? Nam, quomodo nobiles equos curſus et
ſpatia probant; ſic eſt aliquis oratorum campus,
per quem niſi liberi et ſoluti ferantur, debilitatur
ac frangitur eloquentia. Ipſam quin immo curam
et diligentis ſtili anxietatem contrariam experimur:

quia saepe interrogat iudex, *quando incipias*, et ex interrogatione eius incipiendum est. Frequenter probationibus et testibus silentium patronis indicit. unus inter haec dicenti ac alter adsistit, et res velut in solitudine agitur. Oratori autem clamore plausuque opus est et velut quodam theatro: qualia quotidie antiquis oratoribus contingebant, cum tot pariter ac tam nobiles forum coarctarent, cum clientelae quoque et tribus et municipiorum legationes ac partes Italiae periclitantibus adsisterent: cum in plerisque iudiciis crederet Populus Romanus sua interesse, quid iudicaretur. Satis constat, C. Cornelium et M. Scaurum et T. Milonem et L. Bestiam et P. Vatinium concursu totius civitatis et accusatos et defensos: ut frigidissimos quoque oratores ipsa certantis populi studia excitare et incendere
40 potuerint. Itaque Hercule eiusmodi libri exstant, ut ipsi quoque, qui egerunt, non aliis magis orationibus censeantur. Iam vero conciones adsiduae et datum ius potentissimum quemque vexandi atque ipsa inimicitiarum gloria, cum se plurimi disertorum ne a P. quidem Scipione, aut Sulla, aut Cn. Pompeio, abstinerent, et ad incessendos principes viros, ut est natura invidiae, populi quoque adrectioribus auribus uterentur, quantum ardorem ingeniis, quas oratoribus faces admovebant! Non de otiosa et quieta re loquimur, et quae probitate et modestia gaudeat: sed est magna ista et notabilis eloquentia, alumna licentiae, quam stulti *libertatem* vocabant, comes seditionum, effrenati populi incitamentum, sine obsequio, sine servitute, contumax, temeraria, adrogans, quae in bene constitutis civitatibus non oritur. Quem enim ora-

oratorem Lacedaemonium, quem Cretenſem accepimus? quarum civitatum ſeveriſſima diſciplina et ſeveriſſimae leges traduntur. Ne Macedonum quidem ac Perſarum, ac ullius gentis, quae certo imperio contenta fuerit, eloquentiam novimus; Rhodii quidam, Athenienſes plurimi, oratores exſtiterunt, apud quos omnia populus, omnia inperiti, omnia, ut ſic dixerim, omnes poterant. Noſtra quoque civitas, donec erravit, donec ſe partibus et disſenſionibus et discordiis confecit, donec nulla fuit in foro pax, nulla in Senatu concordia, nulla in iudiciis moderatio, nulla ſuperiorum reverentia, nullus Magiſtratuum modus, tulit ſine dubio valentiorem eloquentiam; ſicuti indomitus ager habet quasdam herbas laetiores. Sed nec tanti Reipublicae Gracchorum eloquentia fuit, ut pateretur et leges: nec bonae formam eloquentiae. Cicero tali exitu penſavit. Sic quoque, quod ſu- 41
pereſt antiqui oratoribus, forum non emendatae, nec usque ad votum compoſitae, civitatis argumentum eſt. Quis enim nos advocat, niſi aut nocens aut miſer? quod municipium in civitatem noſtram venit, niſi quod aut vicinus populus, aut domeſtica discordia, agitat? quam provinciam tuemur, niſi ſpoliatam vexatamque? Atqui melius fuiſſet non queri, quam vindicari. Quod ſi inveniretur aliqua civitas, in qua nemo peccaret, ſupervacuus eſſet inter innocentes orator, ſicut inter ſanos medicus. Quo modo tamen minimum uſus, minimumque profectus ars medentis habet in his gentibus, quae firmiſſima valetudine ac ſaluberrimis corporibus utuntur: ſic minor oratorum obſcuriorque gloria eſt inter bonos mores, et in obſequium re-

 gen-

gentis paratos. Quid enim opus eſt longis in Senatu ſententiis, cum optimi cito conſentiant? Quid multis apud populum concionibus, cum de Republica non inperiti et multi deliberent, ſed ſapientiſſimus et unus? Quid voluntariis adcuſationibus, cum tam raro et tam parce peccetur? Quid invidioſis et excedentibus modum defenſionibus, cum clementia cognoſcentis obviam periclitantibus eat? Credite, optimi, et in quantum opus eſt, diſertiſſimi viri, ſi aut vos prioribus ſaeculis, aut iſti, quos miramur, his nati eſſent, ac Deus aliquis vitas veſtras, veſtra tempora, repente mutaſſet, nec vobis ſumma illa laus et gloria in eloquentia, neque illis modus et temperamentum, defuiſſet. Nunc, quoniam nemo eodem tempore adſequi poteſt magnam famam et magnam quietem, bono ſaeculi ſui quisque, citra obtrectationem alterius, utatur.

42 Finierat Maternus. Tum Meſſala: erant, quibus contradicerem; erant, de quibus plura dici vellem, niſi iam dies eſſet exactus. Fiet, inquit Maternus, poſtea arbitratu tuo, et ſi qua tibi obſcura in hoc meo ſermone viſa ſunt, de his rurſus conferemus. Ac ſimul adſurgens et Aprum complexus, Ego, inquit, te poetis; Meſſala, antiquariis, criminabimur. At ego vos rhetoribus et ſcholaſticis, inquit.

Cum adriſiſſent, disceſſimus.

INDEX

INDEX HISTORICVS.

Absolute positi numeri, ad Annales referuntur: H. praefixum habentes, ad Historias: G. ad libellum de moribus Germanorum: A. ad vitam Agricolae: O. ad dialogum de oratoribus.

Bau-

Cala-

Celsus

E.

Fa-

G.

H.

I.

Iu-

Mar-

Moe-

Nau-

P. Pa-

Pon-

 tum

V.

X.

Z.

COR-

CORRIGENDA.

In relegendo libro peccata operarum ſequentia obſervare contigit. p. 172. l. 12. *lege* Sic Herculem. p. 255. l. 13. coniugii. p. 276. l. 3. *ab ult.* meliorum. p. 278. l. 4. *ab ult.* ſuggeſtu. p. 303. l. 12. *ab ult.* alisque. p. 304. *in medio* praerepta. p. 321. l. 5. *ab ult.* inſeſſos. p. 427. l. 13. non aetas. p. 444. *in medio* octingentos. p. 469. l. 6. *ab ult.* nec adſpernabatur. p. 490. l. 4. quibusdam. p. 503. l. 10. praeſaga. p. 504. l. 1. templi ritum. p. 523. l. 8. *ab ult.* abreptis. p. 526. l. 3. *ab ult.* relabebantur. p. 558. l. 12. *ab ult.* Vettius Bolanus. p. 566. l. 9. interpretatione. p. 582. l. 3. *inferrique.* p. 596. l. 4. *ab ult.* mercabantur. p. 620. l. 6. *ab ult.* crinem deponit. p. 621. l. 3. Fuſi Lingones a Sequanis. p. 641. l. 2. lignis. p. 649. l. 11. *ab ult.* monſtraviſſet. p. 660. Canninefates *ſic et paſſim.* p. 669. l. 11. ſed-itionibus. p. 694. l. 11. Romani nominis. p. 786. l. 4. *ab ult.* ſed ſint. p. 789. l. 3. proximum autem locum.